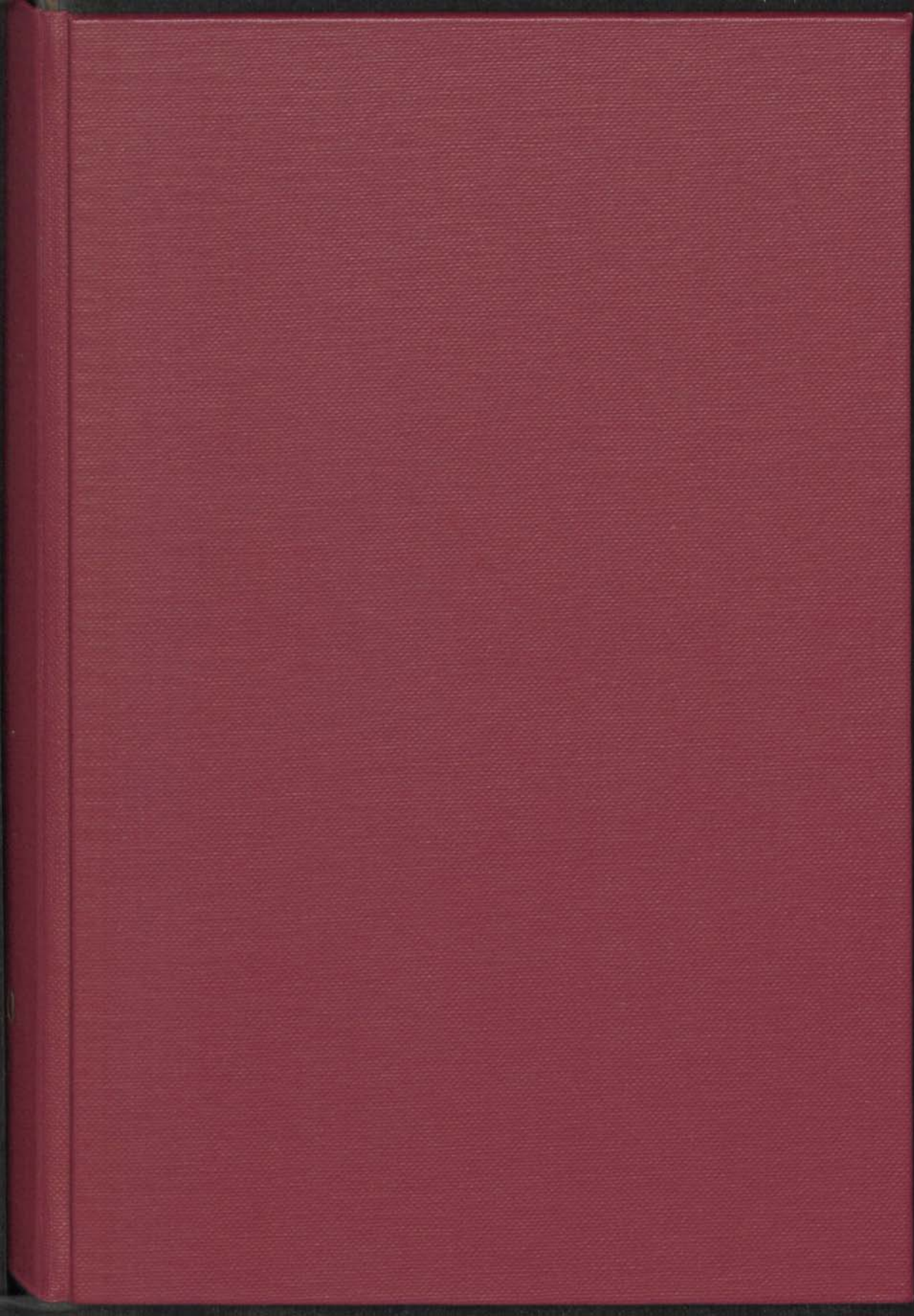
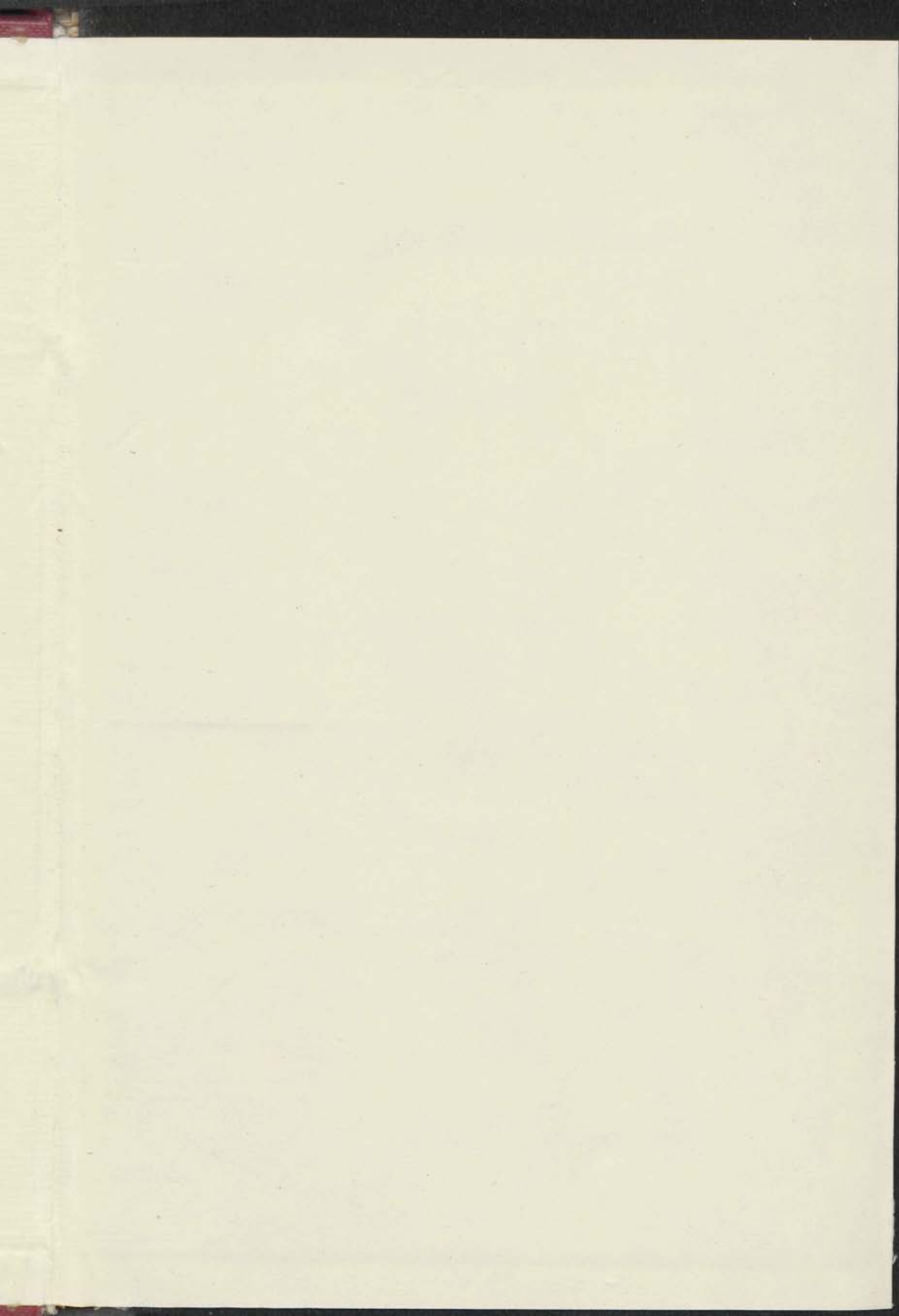

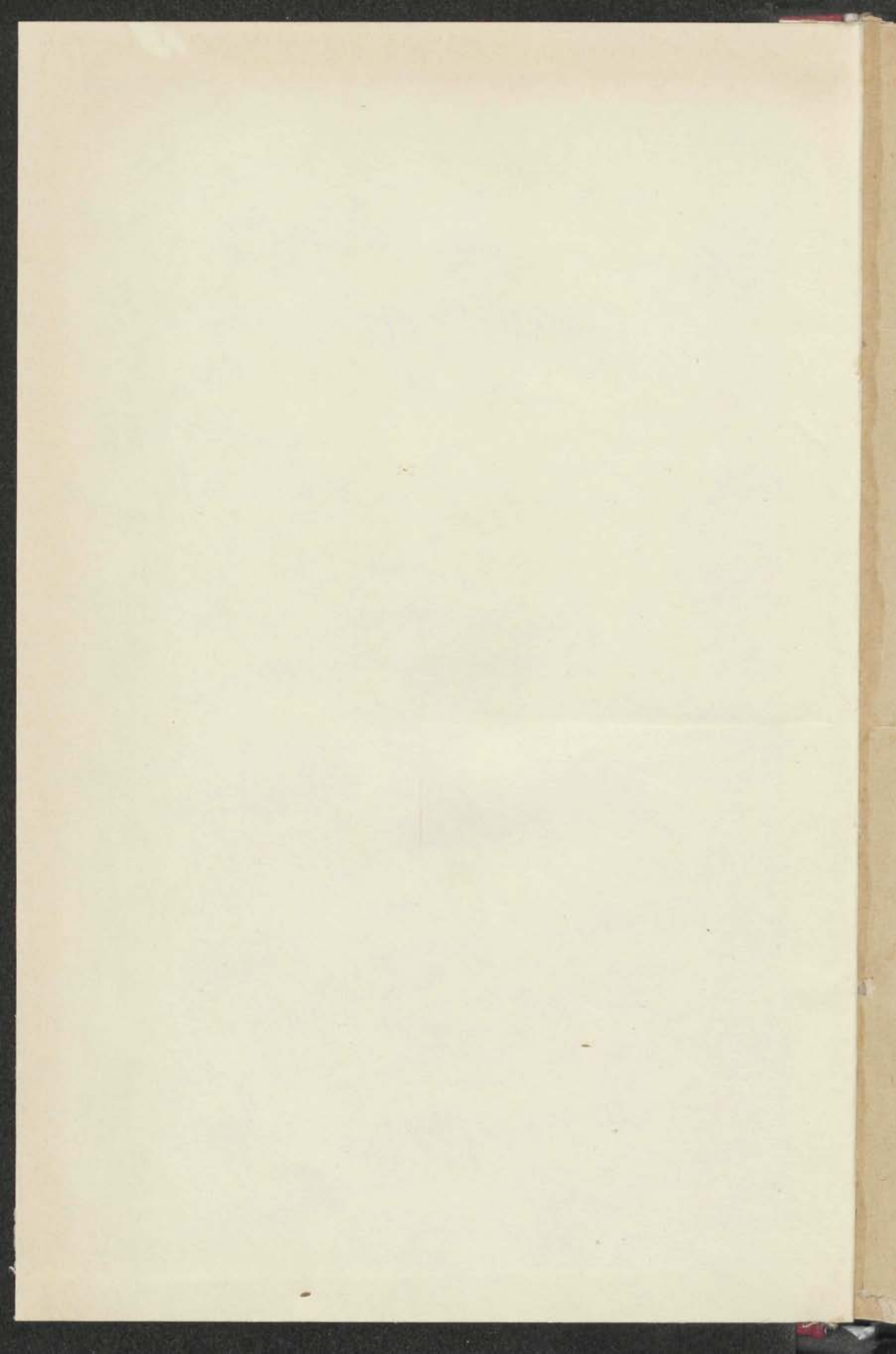

BIBLIOTHEEK KITLV

0224 1915

KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING
VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-
MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1926

REDACTIE :
Mr. A. B. COHEN STUART
Dr. P. J. S. CRAMER
Dr. J. H. BOEKE en
Ir. E. P. WELLENSTEIN

Tiende Jaargang
TWEEDE DEEL

G. Kolff & Co. Weltevreden
1926

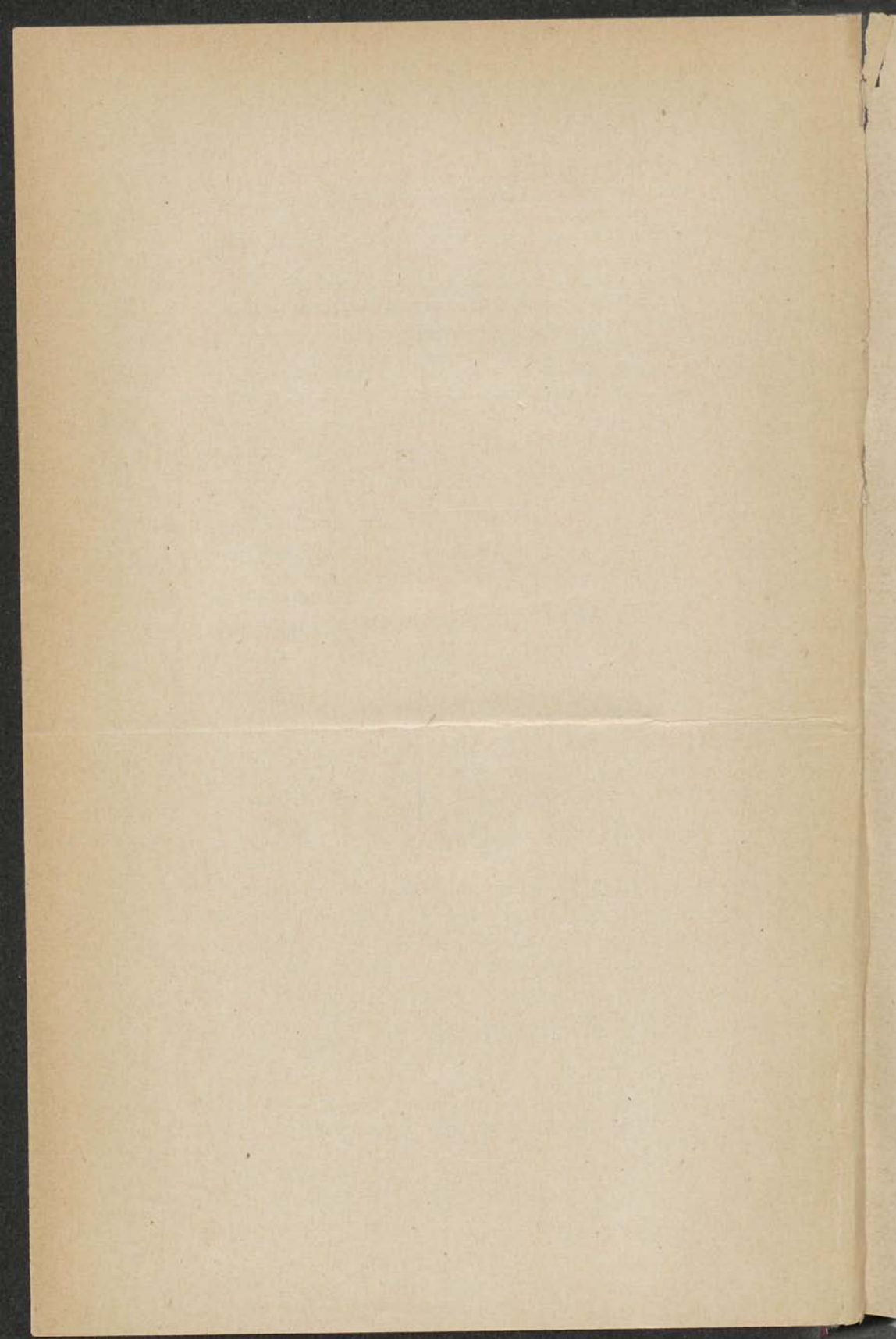
INHOUD.

van den 10den Jaargang (Tweede halfjaar)

	Blz.
Belangstelling in het Civiel Weduwen en Weezenfonds door Ir. H. M. J. HART	501
Het Volkscredietwezen in Nederlandsch-Indië door Dr. H. M. HIRSCHFELD	548
Het Jaarverslag van de Javasche Bank over 1925/26, door Dr. W. M. F. MANSVELT	570
Het Britsch-Indische Belastingonderzoek door Ir. E. P. WELLENSTEIN	596
Gedachtenwisseling.	
Een Landbouwatlas van Java en Madoera	653
Persoverzicht.	
Internationale Vereeniging voor de Rubber en andere Cultures in Nederlandsch-Indië	659
Wetgevende Kroniek.	
De begrooting voor 1927	661
Economische Kroniek.	
Verslag van het tweede Volkshuisvestingscongres	672
Boekbespreking.	
Decentralisatie-verslag 1924—1925	676
Verslag betreffende den dienst der Opium-regie over het jaar 1925	677
Verslag omtrent den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Nederlandsch-Indië over het jaar 1925	678
Een punt in de Staathuishoudkunde, het maatschappelijk vraagstuk rakend, dat te weinig de aandacht had; door Mr. A. J. G. MacLaine Pont	680
Rapport van het Hoofd van het Kantoor van Arbeid over de arbeidstoestanden in de metaalindustrie te Soerabaja.	
Publicatie van het Kantoor van Arbeid No. 1.	682
België als koloniale mogendheid (Belgische-Congo en het mandategebied Ruanda-Uruandi), door A. Muhlenfeld. Overdruk uit het Koninklijk Tijdschrift	684
Mededeelingen omtrent de studiegroepen	686
Adviezen inzake Adatrecht	687

	Blz.
Het Technisch Onderwijs in Ned.-Indië door Ir J. C. SCHOOK.	689
Lager Landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië door A. J. KOENS	699
De Gouvernementsbedrijven in Nederlandsch-Indië door Ir. J. VAN DER WAERDEN	728
Muntzuivering op Bali en Lombok, door Dr. J. F. STEINMETZ	742
De Bestuurshervorming door J. TIDEMAN.	775
De bezwaren tegen de Verpondingsbelasting door M. VAN DOORNINCK.	793
Dr. Hirschfeld over het Volkscredietwezen in Nederlandsch-Indië door Dr. J. H. BOEKE.	811
Gedachtenwisseling.	
Een landbouwatlas van Java en Madoera	823
Economische Kroniek.	
Het buitenlanders-element in Ned.-Indië	825
Industrialisatie voor Ned.-Indië	829
Boekbespreking.	
Report of the Royal Commission on Indian Currency and Finance	832
S. Subbarama Aiyar Economic life in a Malabar Village . .	844
Verslag van de „Handelsvereniging te Medan” over het jaar 1925.	
Statistiek van aanplant, produceerenden aanplant en productie van de groote cultures van Sumatra's Oostkust, Atjeh en Tapanoeli. (December 1925)	845
De groei van Java's bevolking door A. M. P. A. SCHELTEMA.	849
Hahn's Hypothese der Ploegcultuur voor Indonesië ontwikkeld door DR. G. H. VAN DER KOLFF	884
Dactyloscopie voor Nederlandsch-Indië, door D. H. MEIJER.	908
Enkele opmerkingen naar aanleiding van het jaarverslag van de Javasche Bank over het boekjaar 1925—1926 door Dr. B. J. F. STEINMETZ	948
Gedachtenwisseling.	
Het Volkscredietwezen in Nederlandsch-Indië	965
Economische Kroniek.	
The Institute of Pacific Relations	969

Blz.	Boekbespreking.	Blz.
689	De geschiedenis der R. K. missie in Amboina (1546—1605) door C. Wessels S. J. 1926	973
699	Het Kakean-genootschap van Seran, door Dr. J. Ph. Duyvendak 1926	975
728	Report of the Indian Economic Enquiry Committee	976
742	H. F. Jacobs. De Geldvoorziening van Nederlandsch Oost-Indië Verslag betreffende den Gouvernements Pandhuisdienst over het jaar 1925	980 982
775	Het Koninklijk Besluit tot wettelijke regeling van het arbeids- contract in Nederlandsch-Indië door Mr. G. H. C. HART.	982
793		
811		
823		
825		
829		
832		
844		
845		
849		
884		
908		
948		
965		
969		

Belangstelling in het Civiel Weduwen en Weezenfonds

door

IR. H. M. J. HART.

„De moeilijkheden, die het gevolg zijn van de vroeger door de Regeering genomen maatregelen, mogen toch niet het gevolg hebben, dat tot in lengte van dagen aan de deelgenooten overmatige lasten worden opgelegd”.

Prof. Dr. J. J. A. MULLER
(Ve balans).

Inleiding. — In het Aprilnummer van dit tijdschrift verscheen onder bovenstaanden titel over het Civiele fonds een verhandeling van den Heer Van Garderen, Directeur van de Nederlandsch-Indische Levensverzekering- en Lijfrente-maatschappij (Nillmij) en Voorzitter van een Raad van Commissarissen voor het toezicht op het beheer der burgerlijke pensioenfondsen, een ter zake alleszins bevoegde dus.

In het bedoelde artikel worden in het kort besproken de verschillende wegen, die door de ambtenaarsvereenigingen of afzonderlijke ambtenaren gekozen worden tot het bereiken van het gemeenschappelijke doel: „Verbetering van de weduwenpensioenen, verbetering van de kindertoelagen”. Zeer terecht wijst Van Garderen er op, dat het bereiken van het „evenwicht” in de balans van het Fonds, dat zeer zeker uit de VIe balans zal blijken, nog lang niet beteekent, dat thans de weduwen- en weezenpensioenen zullen kunnen verhoogd worden of dat de contributie kan worden verlaagd. Mocht de Regeering er toe besluiten de subsidie voor de tijdelijke verhooging van 40% der Weduwen- en Weezenpen-

sioenen niet verder toe te staan en tevens-gebruik makende van het feit, dat het fonds „op peil” is — de sedert 1905 verleende subsidie van f 400.000 per jaar in te trekken, dan zou dit zelfs moeten leiden tot een vermindering der tegenwoordige uitkeeringen.

De wenschen der ambtenaren. — Van Garderen bespreekt verder de wenschen der ambtenaarsvereenigingen en de mogelijkheid van hun verwezenlijking. Van de actie van de Vereeniging van Landsdienaren (V. V. L.) zegt hij: „De voormannen dezer actie toonen gelukkig „voldoende begrip van de zaak, en gaan bij het uiten hunner wenschen uit van de voorwaarde „als het Fonds op peil is.” ” Dit is echter niet juist. De „voormannen” dier actie vragen om verhooging — en om *spoedige* verhooging. Zij vragen dus aan de Regeering implicite om subsidieering tot een zeer hoog bedrag, opdat de weduwen- en weezenpensioenen tot het door hen gevraagde peil kunnen opgevoerd worden. Wordt dit toegestaan, dan zijn zij bereid om 1% meer te storten dan thans geeischt wordt. Ik meen te moeten betwijfelen of degenen, die de „wenschen” van het V. V. L. opstelden zich wel rekenschap hebben gegeven, van de grootte van de subsidie, die aldus stilzwijgend van de Regeering wordt gevraagd. Globaal is dit bedrag, noodig om de pensioenen der weduwen en weezen op te voeren tot het door hen gewenschte peil, door mij becijferd op ruim 130 millioen, hetgeen dan direct te storten of aan te zuiveren ware in annuïteiten. In plaats van dus met Van Garderen van de „gematigde, practische, opportunistische” actie te spreken, zouden we met méér recht kunnen gewagen van „millioenenvragende” verlangens. Het ligt evenwel niet in mijn bedoeling de V. V. L.-actie te becritiseeren, ik wel er slechts op wijzen, dat zij zeer veel meer vraagt dan de Vereeniging van Christelijke Onderwijzers (C. O. V.). Het is toch niet denkbaar, dat de Regeering zal afwijken van het nu reeds herhaaldelijk in de Kamers besproken principe om voor de sociale fondsen te eischen, dat er evenwicht moet bestaan tusschen de contante waarden der tegenwoordige en te verwachten uitkeeringen en de inkomsten en indien dus door de Regeering een nieuw reglement wordt vastgesteld, waarin de vragen van het V. V. L. worden overgenomen, inclusief de 1% meerdere bijdrage, dan zou de wiskundige van de pensioenfondsen zonder twijfel aan het werk gezet worden om uit

TABLE V. Mortality among the wives and widows of Civil Government Officials and Military Officers possessions and colonies on mortality. (Report, memoirs and proceedings of the seventh International

in the Dutch East-Indies 1899-1910. from: Berkhout. The Influence of the climate in the Dutch Indian Congress of Actuaries; Amsterdam, 2nd-7th September 1912 vol. II, Memoirs and Proceedings).

Age	Wives of Officials residing in								Widows of Officials residing in								Age														
	Europe				The East-Indies				Europe				The East-Indies																		
	Exposed to risk	Actual deaths	Rates of mortality	$\sigma q = \sqrt{\frac{pxq}{n}}$	Exposed to risk	Actual deaths	Rates of mortality	$\sigma q = \sqrt{\frac{pxq}{n}}$	Exposed to risk	Actual deaths	Rates of mortality	$\sigma q = \sqrt{\frac{pxq}{n}}$	Exposed to risk	Actual deaths	Rates of mortality	$\sigma q = \sqrt{\frac{pxq}{n}}$															
A. Born in Europe.																															
n	d	q	σq	n	d	q	σq	n	d	q	σq	n	d	q	σq																
16-17	—	—	—	—	6,5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—																
18-22	4	—	—	—	444,5	5	1,12	0,50	—	—	—	—	—	—	—																
23-27	19	—	—	—	1592	10	0,63	0,20	—	—	—	—	—	—	—																
28-32	74	—	—	—	2347,5	11	0,47	0,14	51,5	1	1,94	1,92	5,5	—	—																
33-37	219	2	0,91	0,64	2280	17	0,75	0,18	145,5	—	—	—	15,5	—	—																
38-42	381	3	0,79	0,45	1705	11	0,65	0,19	290,5	1	0,34	0,34	38	—	—																
43-47	566,5	5	0,88	0,39	1172	4	0,34	0,17	434	2	0,46	0,32	75	—	—																
48-52	742	6	0,81	0,33	822	10	1,22	0,38	615,5	7	1,14	0,43	80,5	1	1,24																
53-57	778	10	1,29	0,40	451,5	4	0,89	0,44	803,5	9	1,12	0,37	84,5	1	1,18																
58-62	509,5	11	2,16	0,60	206,5	3	1,45	0,83	812,5	11	1,35	0,40	136	3	2,21																
63-67	287	9	3,14	1,03	72	2	2,78	1,95	781	23	2,94	0,60	103	2	1,94																
68-72	145,5	7	4,81	1,77	28	2	7,14	4,87	600	31	5,17	0,90	58	2	3,45																
73-77	47	3	6,38	3,57	12	—	—	—	413	33	7,99	1,33	38,5	—	—																
78-82	17,5	1	5,71	5,55	5,5	—	—	—	203,5	23	11,30	2,22	20,5	2	9,76																
83-87	2	—	—	—	—	—	—	—	67	13	19,40	4,33	15	4	26,67																
88-92	—	—	—	—	—	—	—	—	25	6	24,00	8,54	1	—	—																
93-97	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	33,33	27,22	—	—	—																
Total	3792,5	57			11145	79			5256,5	161			688	15																	
B. Born in the East-Indies.																															
n	d	q	σq	n	d	q	σq	n	d	q	σq	n	d	q	σq																
14-17	—	—	—	—	375,5	5	1,33	0,59	—	—	—	—	1,5	—	—																
18-22	3,5	—	—	—	3894,5	27	0,69	0,13	2	—	—	—	47,5	2	4,21																
23-27	24,5	—	—	—	7369,5	45	0,61	0,09	13,5	—	—	—	215,5	3	1,39																
28-32	91	1	1,10	1,09	7701,5	63	0,82	0,10	51,5	—	—	—	439	5	1,14																
33-37	242	1	0,41	0,41	6948,5	42	0,60	0,09	141,5	—	—	—	760	4	0,53																
38-42	364,5	2	0,55	0,39	5832,5	52	0,89	0,12	248	2	0,81	0,57	1205,5	12	1,—																
43-47	483,5	5	1,03	0,46	4158,5	37	0,89	0,15	233	2	0,71	0,50	1507,5	15	1,—																
48-52	439	7	1,59	0,60	2693,5	33	1,23	0,21	302	3	0,99	0,57	1764	35	1,98																
53-57	335	4	1,19	0,59	1717,5	38	2,21	3,35	318	5	1,57	0,70	1794	45	2,51																
58-62	171,5	3	1,75	1,—	1053,5	31	2,94	0,52	332	5	1,51	0,67	1864,5	34	1,82																
63-67	88	3	3,41	1,93	507	20	3,94	0,86	293	15	5,12	1,29	1716,5	54	3,15																
68-72	37	3	8,11	4,49	208	12	5,77	1,62	207,5	18	8,67	1,95	1327,5	64	4,82																
73-77	14	—	—	—	68	4	5,88	2,35	144	11	7,64	2,21	958	66	6,89																
78-82	1	1	100	—	19	1	5,20	5,12	100	10	3,—	536	47	8,77																	
83-87	—	—	—	—	5	1	20	17,89	33,5	8	23,88	7,37	200,5	27	13,47																
88-92	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	100	—	50	11	22																
93-94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—																
Total	2294,5	30			42552	411			2470,5	80			14389,5	424																	
A. Born in Europe																A + B Born in Europe and in the East Indies.															
n	d	q	σq	n	d	q	σq	n	d	q	σq	n	d	q	σq	n	d	q	σq												
25	—	—	—	21	—	—	—	1181,5	5	0,42	0,19	—	—	—	—	—	—	—	—												
122	1	0,82	0,82	2935	10	0,34	0,11	11,5	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	—												
279	—	—	—	3122	6	0,19	0,08	60	—	—	—	—	—	—	—	14	—	—	—												
496,5	2	0,40	0,28	2589,5	11	0,42	0,13	184,5	—	—	—	—	—	—	—	49,5	—	—	—												
657,5	5	0,76	0,34	1778,5	5	0,28	0,13	321,5	4	1,25	0,62	133,5	3	2,25	1,28	75	—	—	—												
811	3	0,37	0,21	976	3	0,31	0,18	496	5	1,01	0,45	184,5	2	1,08	0,76	—	—	—	—												
828	7	0,85	0,32	599,5	5	0,83	0,37	675,5	3	0,44	0,25	269	5	1,86	0,82	—	—	—	—												
577	7	1,21	0,46	386	8	2,07	0,72	725	5	0,69	0,31	389,5	9	2,31	0,88	—	—	—	—												
346	3	0,87	0,50	219,5	4	1,82	0,90	663,5	10	1,51	0,47	408	9	2,21	0,73	—	—	—	—												
216,5	2	0,92	0,65	89,5	2	2,23	1,56	600,5	13	2,16	0,59	347,5	13	3,74	1,02	—	—	—	—												
113	7	6,19	2,27	33,5	3	8,96	4,93	426	17	3,99	0,95	285	12	4,21	1,19	—	—	—	—												
29	2	6,90	4,71	11	2	18,18	11,63	277	22	7,94	1,62	172	9	5,23	1,70	—	—	—	—												
8	2	25,—	15,31	—	—	—	—	180	23	12,78	2,49	58	6	10,34	4,00	—	—	—	—												
4	1	25,—	21,65	—	—	—	—	84	11	13,10	3,68	23	4	17,39	7,90	—	—	—	—												
—	—	—	—	—	—	—	—	19	5	26,32	10,10	4	1	25,—	21,65	—	—	—	—												
—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
4512,5	42			13942,5	64			4725,5	119			2416,5	73																		
B. Born in the East Indies.																															
—	—	—	—	14-17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
25,5	—	—	—	18-22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
138,5	—	—	—	23-27	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
249	2	0,80	0,56	28-32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
458	5	1,09	0,49	33-37	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
694,5	5	0,72	0,32	38-42	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
801,5	7	0,87	0,33	43-47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
729,5	6	0,82	0,33	48-52	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
578,5	5	0,86	0,38	53-57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
359,5	5	1,39	0,62	58-62	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
156,5	2	1,23	0,90	63-67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
65	2	3,08	2,14	68-72	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
25	—	—	—	73-77	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
4	2	50	25,—	78-82	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
—	—	—	—	83-87	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
—	—	—	—	88-92	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
—	—	—	—	93-94	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—												
4285,	41																														

te rekenen, hoe groot het tekort zou zijn, dat de Regeering zou moeten aanzuiveren. Zoo is het gebeurd met de Invaliditeits-wet en de pensioenwetten, zoo zou het ook moeten gebeuren voor de weduwen- en weezenpensioenen.

Van Garderen gaat uit van de veronderstellingen, dat het de bedoeling van het V. V. L. is, om te wachten tot het fonds „op peil” is en „dat niemand, door het stellen van te hooge eischen een herhaling wenscht van den ongezonden toestand, dat de balans een „tekort” van millioenen guldens vertoonde”.

Deze veronderstelling is zoo als reeds werd gezegd onjuist. Het V. V. L. vraagt zéér duidelijk om hoogere weduwen- en weezenpensioenen en zoo mogelijk direct. De toestand is thans echter zoodanig, dat het bereikt „evenwicht” het fonds slechts in staat zal stellen om bij gelijk blijvende bijdragen van *alle* deelgenooten de reglementaire 16% -uitkeering te geven *en niet meer*. Indien de Regeering dus de subsidie voor de tijdelijke verhooging van de pensioenen met 40—75 % weer zou intrekken, zou men bij het verkregen evenwicht weer de oude pensioenen van 16% moeten uitkeeren, óók aan de nu trekkende weduwen. Dat wil zeggen dat dus de weduwen van de ambtenaren van f 1000.— en meer, weer zou den terugvallen van f 224.— op f 160.— En zoo de andere ambtenaarsweduwen naar rato.

De subsidie van de Regeering is reeds belangrijk verminderd. 't Volgende staatje moge daar eenig inzicht ingeven.

Aan subsidie werd gegeven: Meerdere uitgaven door de ver-
hooging.

1920	f	1.060.000	1920		
1921	„	3.100.000	1921		
1922	„	3.100.000	1922	f	4.300.000
1923	„	588.000	1923		
1924	„	588.000	1924	f	1.100.000
1925	„	188.000	1925	„	1.100.000
1926	„	188.000	1926	„	1.120.000
1927	„	188.000 (Begrooting)	1927	„	1.130.000
					} schat- ting.
	f	9.000.000		f	8.760.000

Einde 1927 is de subsidie dus vrijwel op. Dat het niet eerder gebeurd is ligt aan den grooten toeslag voor de jaren 1921 en 1922. Maar voor 1928 zal een voorziening moeten worden getroffen, of de balans nu in evenwicht is of niet, want in geen geval zal het bedrag, dat noodig is (ongeveer f 1.140.000) uit de Fondskas betaald kunnen worden. Dan zou men inderdaad de toestand krijgen, die van Garderen vreest, want binnen een luttel aantal jaren zou men het moeilijk verzamelde kapitaal zien slinken, ondanks de ruime bijdrage der deelgenooten. Wenscht men dit niet en houdt de subsidie op, dan moeten òf de pensioenen verlaagd òf de bijdragen verhoogd. Dit laatste beteekent echter niets anders dan dat „aan „de deelgenooten tot in lengte van dagen overmatige lasten worden „opgelegd”.

De laatste tusschen aanhalingsteekens geplaatste woorden, die ook als motto boven dit stuk zijn geplaatst, zijn afkomstig van Prof. Dr. J. J. A. Muller, wiskundig adviseur van het Departement van Kolonien voor de koloniale pensioenfonds. Het schrijven waarin deze woorden werden gebruikt, is opgenomen voor in de Vijfde wetenschappelijke balans. ('s Gravenhage. Algem. Landsdrukkerij, 1923). Het is belangrijk genoeg om het in zijn geheel over te nemen:

Zeist, den 14 Januari 1923.

Met terugzending van de bij Uwen brief van 2 dezer, afdeling P. F. No. 109 in mijn handen gestelde bescheiden heb ik de eer Uwe Excellentie te berichten, dat ik mij geheel kan vereenigen met de Wetenschappelijke Balans van het Weduwen en Weezenfonds van Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië, naar den toestand op 31 December 1919. De grondslagen zijn in overleg met mij vastgesteld en herhaaldelijk ben ik omtrent verschillende punten door de Directie geraadpleegd.

Ik meen in het bijzonder de aandacht van Uwe Excellentie te mogen vestigen op de slot-beschouwingen, waarin er op wordt gewezen, dat de lasten veroorzaakt door de voorloopige verhooging der pensioenen, welke verband houdt met de waardevermindering van het geld en die thans door de schatkist worden gedragen, niet op het Fonds kunnen worden overgebracht. Zelfs als dit gepaard

ging met verhooging of verlenging der subsidie, welke het Fonds geniet, dan zou toch de onbillijkheid, dat de tegenwoordige deelgenooten meer bijdragen, dan voor de verzekering der pensioenen noodig is, nog vele jaren blijven doorwerken bij handhaving van het beginsel, dat die bijdragen niet mogen worden verminderd, zoolang als het Fonds subsidie ontvangt. De moeilijkheden, die het gevolg zijn van de vroeger door de Regeering genomen ondeskundige maatregelen mogen toch niet het gevolg hebben, dat tot in lengte van dagen aan de deelgenooten overmatige lasten worden opgelegd.

De Wiskundige Adviseur
J. J. A. MULLER

Aan
Zijne Excellentie, den Minister
van Koloniën
te 's Gravenhage.

Prof. Muller betoogt dus niet alleen de billijkheid van voortgezette en verhoogde subsidieering, hij wenscht eveneens vermindering van de bijdragen der deelgenooten op grond van het feit, dat het de Regeering is, die destijds door ondeskundige maatregelen het Fonds dicht bij den ondergang heeft gebracht.

Van Garderen daarentegen laat „de burgerij” de meening verkondigen, dat het eigenlijk de ambtenaren zelf zijn, die het Fonds in zoo'n precairen toestand hebben gebracht. „Het Fonds werd immers „door deelgenooten bestuurd, de Regeering heeft eenige „malen ten onrechte ingegrepen, maar bestond — uitgenomen het „geval dat de Gouverneur-Generaal of de Minister dit persoonlijk „deed — die ingrijpende macht niet evenzeer uit deelgenooten-ambtenaren?” Deze „burgerij” veronderstelt blijkbaar, dat een Directie of eventueel een hoogere ambtenaar iets zou kunnen doen buiten de verantwoordelijkheid van den Minister om of zelfs tegen den wil van den Minister of Gouverneur-Generaal in. Dezelfde „burgerij” meent zelfs, dat „uit de door de „burgerij” betaalde belastingen de ambtenaren zich een zeker salaris toeleggen”. We zullen op deze redeneering niet verder ingaan, we vreezen dat niet

veel burgers zich eensgezind zullen kunnen verklaren met de door Van Garderen ten tooneele gevoerde „burgerij.”

Neen, de ingrijpende macht lag *niet* bij de „deelgenooten-ambtenaren”. Een Directie, die tegen den wil der Regeering in zou gaan, zou niets kunnen bereiken. De Directie toch wordt door de Regeering benoemd, is in haar gedragingen geheel en al gebonden door de door de Regeering opgestelde reglementen. Herhaaldelijk leest men in Van der Kemp: „De Minister ging met dit voorstel niet accoord”. Het uitzonderingsgeval, dat Van Garderen noemt, deed zich dus herhaaldelijk voor. De Regeering voelde zich in den beginne dan ook verantwoordelijk voor het Fonds, met deze kleine restrictie, „dat het geen geld mocht kosten”. Bij de reglementswijziging van 1918 (Kon. Besluit van 16 Oct. 1918 Ned. Staatsblad 568) is aan het Fonds rechtspersoonlijkheid toegekend. Deze rechtspersoonlijkheid is echter een fictie, kenmerkend hiervoor is het, dat bij de wet op het levensverzekeringsbedrijf in art. 6 de fondsen *door het openbaar gezag ingesteld*, niet onder deze wet vallen. In artikel 49 van het fondsreglement staat, dat het fonds beheerd wordt door een Directeur onder *oppertoezicht* van den Minister van Koloniën en onder het toezicht van commissarissen. Het reglement wordt vastgesteld bij Koninklijk Besluit en de directeur is uit den aard der zaak aan de bepalingen van het reglement gebonden. Van eenigen invloed van de deelgenooten op reglement of beheer is dus geen sprake. Er wordt echter ook op de gewone particuliere levensverzekeringsmaatschappijen thans een „*oppertoezicht*” door de Regeering uitgeoefend na de inwerkingtreding van de wet op het levensverzekeringsbedrijf (1922), maar bemoeit de Regeering zich met de grootte der stortingen of uitbetalingen?

Dat de Directeur van het Civile Fonds soms met de Regeering fouten gemaakt heeft, doet hier niets ter zake. Het is de Regeering, die de verantwoordelijkheid draagt en droeg en die dus ook de gevolgen had moet dragen. Toen door toedoen van Prof. Van Geer de Regeering haar fouten had leeren inzien, heeft zij echter *de ambtenaren* laten betalen. De heer Bos, in zijn „Critische studie ten behoeve van de deelgenooten”, komt hier krachtig tegen op. In de motie, die den 2en Januari van dit jaar in Bandoeng op een openbare vergadering werd aangenomen, heeft hij zijn gedachte scherp

en juist geformuleerd. Deze motie luidt: „De afdeeling Bandoeng van „de Christelijke Onderwijzers Vereeniging” met vele belangstellenden in vergadering bijeen op 2 Januari 1926,

a. kennis genomen hebbende van de geschiedenis van het Weduwen- en Weezenfonds van Europeesche burgerlijke ambtenaren in Nederlandsch-Indië, zooals deze werd gepubliceerd in de „Christelijke Onderwijzer” van 19 Nov. en 2, 10, 17 en 24 Dec. 1925.

b. gehoord een verhandeling over de berekeningen, waarnaar in het algemeen de weduwen- en weezenpensioenen wetenschappelijk worden bepaald,

c. overtuigd, dat de bijdragen der deelgenooten niet ten volle worden uitgedrukt in de weduwen- en weezenpensioenen genoemd in het reglement van bedoeld Fonds, doch voor een groot deel worden aangewend tot delging van de schuld der Regeering, die ontstond, toen bij de oprichting van genoemd Fonds de ambtenaren daarin werden gebracht zonder storting van een enkele penning,

d. overwegende, dat de Regeering, die een pensioenfonds opricht en de ambtenaren dwingt daarin deel te nemen, zonder hun eenigen invloed op het beheer toe te kennen, de volle zedelijke verantwoordelijkheid op zich laadt voor een goede functionneering van dat pensioenfonds,

e. spreekt er haar ontstemming over uit, dat de rechten van weduwen en weezen werden en worden achtergesteld bij het voordeel der schatkist,

f. dringt er bij de Regeering met klem op aan:
ten eerste:

dat den deelgenooten van het Weduwen- en Weezenfonds van Europeesche burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië het recht worde toegekend vertegenwoordigers aan te wijzen ter speciale behartiging der belangen van weduwen, weezen en deelgenooten,

ten tweede:

dat door het Fondsbeheer met of zonder medewerking van deelgenooten worde berekend, welk weduwen- en weezenpensioen wetenschappelijk overeenkomt met de huidige contributie-regeling en hoe groot bij verwerking van dit wetenschappelijk weduwen- en weezenpensioen op de wetenschappelijke balans het tekort is van

het weduwen- en weezenfonds, en dat deze berekening gedetailleerd en in een voor ontwikkelde leeken bevattelijke vorm aan alle deelgenooten van het Weduwen- en Weezenfonds worde bekend gemaakt, ten derde:

dat het Weduwen- en Weezenfonds voornoemd ontlast worde van de nadeelige gevolgen van het op de onder ten tweede genoemde wijze wetenschappelijk geconstateerd tekort door storting in het Fonds van een bedrag ter grootte van dit tekort ineens of door annuïteiten, of door jaarlijksche betaling van een bedrag gelijk aan de rente van meergenoemd tekort onder toezegging van latere verrekening der hoofdsom, ten vierde:

dat de weduwen- en weezenpensioenen gesteld worden op het bedrag, dat wetenschappelijk overeenkomt met de contributie die de deelgenooten thans bijdragen. en ten vijfde:

dat de berekeningen van het fonds in het vervolg ieder jaar worden gepubliceerd."

De verlangens, door Prof. Muller geuit en de vraag, die Bos aan de Regeering stelt, zijn dus bijna gelijk. De eisch van Van Garderen om de ambtenaren, en de *ambtenaren alléén*, te laten boeten voor de fouten, die de Regeering gedurende meer dan 100 jaar heeft begaan en ook nu nog begaat, is hiermede wel lijnrecht in strijd.

We zullen nu overgaan tot een bespreking van de critiek van Van Garderen op Bos, en aantoonen, dat Van Garderen *op geen* van de door hem naar voren gebracht punten gelijk heeft.

Indien we enkele algemeenheden buiten beschouwing laten, blijkt het, dat Bos door Van Garderen op vier punten wordt bestreden. Deze vier punten zijn:

- 1°. de grootte van de wetenschappelijk mogelijke uitkeeringen, in verband met de stortingen.
- 2°. de fout, door Van Geer gemaakt bij de opstelling van de tafel van de vrouwen van Indische officieren.
- 3°. de juistheid en betrouwbaarheid van de 1e Indische ambtenaren tafel.

4°. de juistheid van de tafel uit de IVe wetenschappelijke balans en de „efficiency” van het fondsbeheer in het algemeen.

1. *De grootte van de toekomstige uitkeeringen.*

Door Bos wordt op pg. 63 van zijn brochure berekend dat het weduwenpensioen voor een echtpaar, waarvan man en vrouw beide 25 jaar zijn, ongeveer $6 \times$ het premie bedrag kan bedragen. Voor een storting van 5% van het tractement zou dus ongeveer $5 \times 6 = 30\%$ aan weduwenpensioen uitgekeerd kunnen worden, terwijl in werkelijkheid slechts 16% wordt gegeven.

Zooals Van Garderen terecht opmerkt, geldt dit alleen voor het geval, dat steeds over hetzelfde bedrag 5% premie wordt betaald. Ambtenaren beginnen echter laag en klimmen dan regelmatig in tractement tot zij hun eindsalaris bereikt hebben. Over dit eindsalaris betalen zij slechts enkele jaren premie en daarna geruimen tijd over hun pensioen, dat uit den aard der zaak zeer veel lager is.

Het weduwenpensioen daarentegen wordt berekend over het hoogste salaris. Maar dit weet Bos ook wel. Deze schrijft op pg. 64 van zijn brochure, vlak na de berekening van die 30% uitkeering:

„Nu weet ik wel, wanneer een ambtenaar gepensioneerd is, hij premie betaald van zijn pensioen en aanspraak heeft op een uitkeering aan zijn weduwe tegen een percentage van zijn hoogste activiteitstractement gedurende 2 jaren, maar dit verschil is lang zoo groot niet, als het zooeven berekend verschil in weduwenpensioen, dat wij becijferden en dat van het Weduwen- en Weezenfonds, vooral niet als men bedenkt, dat de bijdrage aan het Weduwen- en Weezenfonds met inbegrip der buitengewone bijdragen niet 5, maar veilig 6% bedraagt ¹⁾ de ambtenaar blijft bijdragen ook na het overlijden van zijn vrouw, het pensioen bij hertrouwen der weduwe tenvolle vervalt en het Weduwen- en Weezenfonds de beschikking krijgt voor bijdragen van tal van deelgenooten, die, doordat ze ongehuwd zijn, nooit eenige aanspraak op pensioen zullen nalaten en waarvoor het fonds dus geen enkel risico draagt.”

Van Garderen loopt dus een open deur in; hij vervolgt echter:

„Zooals van zelf spreekt, is de invloed van deze wisseling der

1) Gemiddeld voor alle ambtenaren met inbegrip van de bijdragen over extra-inkomsten over de laatste 25 jaren 6,68%, vóór 1906 zelfs 8,68%.

„contributie des te grooter, naarmate de salarissen relatief meer „stijgen, daarom moet men als men persé op de gebrekkige manier „der brochure wil gaan cijferen, eenige „gemiddelde” carrières aannemen, b.v. volgens de salaris-schaal. Ik heb dat gedaan en vond „in twee normale gevallen, met gebruikmaking van sterftetafels, „die nauw aan de werkelijkheid sluiten, dat bij 5% contributie het „weduwenpensioen 15.1%, resp. 18.7% kon bedragen, dus veel „dichter bij het reglementaire cijfer van 16% gelegen dan de 30% van de brochure.”

Nu wordt in de opvolgende wetenschappelijke balansen telkens berekend hoeveel, voor een nieuw fonds, de contributie zou bedragen. In de laatste wetenschappelijke balans was de vereischte bijdrage 4.06 %. Waren dus de bovengenoemde schalen „gemiddelden” dan zouden de uitkeeringen tenminste 25% van 16% meer d. i. 20% moeten bedragen. Met de buitengewone en huwelijks-contributie erbij gerekend, die met de bijdragen over extra-inkomsten als gemiddelde voor de laatste 25 jaren 1.68% van de tractementen bedroeg, krijgt men dus *gemiddeld* een uitkeering van

$$16\% + \frac{2.68}{4.06} \times 16\% = 26.3\%.$$

Dit bedrag is belangrijk dichter bij de 30% van Bos dan bij de 16% van het Fonds.

Ten einde de tegenstrijdigheid tusschen de Fondsberekeningen en die van Van Garderen op te lossen, heb ik mij tot laatstgenoemde gewend met het verzoek mij inzage te willen verleen van zijn berekeningen, hetgeen mij welwillend werd toegestaan.

De berekeningen van Van Garderen baseeren zich op de schalen B 11 en C 20 van het Bezoldigingsbesluit 1925. (B. B. L. 1925). Zij werden door den beheerder van het Fonds te Weltevreden opgesteld. Aangezien de opklimming in beide schalen doch speciaal in de B-schaal niet in overeenstemming was met het B. B. L. 1925 heb ik den Heer C. Beets, Hoofd van het bezoldigingskantoor om nadere inlichtingen gevraagd.

In de onderstaande tabel zijn ten slotte naast elkaar gesteld de door Van Garderen gebruikte schaal, en de verbeterde gemiddelde schaal voor de beide betrekkingen B 11 en C 20.

STAAT.

Schaal B. 11. (Mulo-opleiding).

Leef-tijd.	Aantal dienst-jaren.	Schaal Van Garde-ren.	Schaaldeel					Gemiddelde Schaal.
			I	II	III	IV	V	
			wordt bereikt door					
			100%	100%	50%	25%	15% (1/7)	
20	1	100	100					100
21	2	110	110					110
22	3	120	120					120
23	4	150	→	170				170
24	5	175		180				180
25	6	225		200				200
26	7	"		225				225
27	8	"		→ 250	300			275
28	9	"		"	325			287 ⁵
29	10	"		275	350			312 ⁵
30	11	300		"	"			"
31	12	"		"	"			"
32	13	350		300	400			350
33	14	"		"	→	450		375
34	15	"		"	"	"		"
35	16	400		325	450	500		415 ⁵
36	17	"		"	"	"		"
37	18	450		"	"	"		"
38	19	"		"	"	550		428
39	20	"		"	"	→	600	452 ⁵
40	21	575		"	"	"	"	"
41	22	"		"	"	625	675	479 ⁵
42	23	"		"	"	"	"	"
43	24	625		"	"	"	"	"
44	25	"		"	"	"	"	490
45	pensi-oen.	195.33		149.50	207.—	237.50	327.75	223.—

Schaal C. 20. (Academische opleiding).

Leef- tijd.	Aantal dienst jaren.	Schaal Van Gar- deren.	Schaal de el			Gemid- delde Schaal.
			I	II	III	
			wordt bereikt door:			
			100%	25%	15% ($\frac{1}{7}$)	
25	1	400	400			400
26	2	450	450			450
27	3	500	„			„
28	4	500	500			500
29	5	550	„			„
30	6	550	625			625
31	7	625	„			„
32	8	700	700			700
33	9	„	„			„
34	10	„	„			„
35	11	775	775			775
36	12	„	„	875		800
37	13	„	„	„		„
38	14	950	850	950		875
39	15	„	„	„		„
40	16	„	„	„		„
41	17	1025	925	1025	1150	968
42	18	„	„	„	„	„
43	19	„	„	„	„	„
44	20	„	„	1100	1250	990
45	21	1100	„	„	„	„
46	22	„	„	„	„	„
47	23	„	„	„	„	„
48	pensioen.	316.25				415.80

Voor beide is met gebruikmaking van dezelfde sterfte-tafels als Van Garderen het percentage berekend, dat de weduwenpensioenen zouden kunnen bedragen. We komen dan tot de cijfers 19.2 en 22.1 respectievelijk voor de B. en de C. Schaal. Dit betreft natuurlijk weer alleen de 5% bijdragen. Met de buitengewone, de huwelijks- en de bijdragen over andere inkomsten komt men dan tot $\frac{6.68}{5} \times 19.2 = 25.7$ en $\frac{6.68}{5} \times 22.1 = 29.5\%$

Het is waar, dat nu de onderstanden voor wezen nog buiten beschouwing zijn gelaten, maar hetzelfde geldt voor de bijdragen der ongehuwden en vrouwelijke ambtenaren. Ook is de kwestie van hertrouwen van weduwnaars en van echtscheidingen zonder hertrouwen van deelgenooten niet in aanmerking genomen.¹⁾

Uit het bovenstaande mogen we dus concludeeren, dat de berekeningen van Van Garderen, die van niet geheel juiste grondslagen uitging, gedeeltelijk onjuist en gedeeltelijk onvolledig waren.

Voor den niet zeer aandachtigen lezer ligt dan ook in het artikel van Van Garderen het gevaar verscholen, dat hij de conclusie trekt, dat de bijdragen der deelgenooten gemiddeld ongeveer in overeenstemming zijn met de weduwenpensioenen. Wel wordt dit niet door Van Garderen gezegd, maar de indruk, dat de weduwenpensioenen in overeenstemming zijn met de bijdragen der deelgenooten wordt bewust of onbewust den lezer gesuggereerd.

De werkelijke toestand is echter geheel anders en al is er op de berekeningen van Bos wel eenige aanmerking te maken, zijn conclusie, dat de weduwen-pensioenen bij lange na niet beantwoorden aan de bijdragen, is juist¹⁾.

2. *De sterftekans van vrouwen en weduwen in Indië en in Holland.*

We komen thans tot het tweede punt, waarop Van Garderen Bos aanvalt, naar aanleiding van diens uitlating: „Bovendien is een tafel van een Regeeringsfonds niet dan met de noodige omzichtigheid te gebruiken, als bekend is, dat men daar vroeger sterftekanzen liet opmaken uit cijfers, waarvan men wist, althans had kunnen weten, dat ze daarvoor ten eenenmale onvoldoende waren”. (pag. 53). Van Garderen ziet hierin o.m. een aanval op Prof.

1) Op deze kwestie kom ik in een binnenkort uitkomende brochure uitvoerig terug.

Van Geer en wil nu aantoonen, dat deze geen fouten heeft gemaakt.

We willen nu voorloopig de niet geoorloofde generaliseering van Bos, die inhoudt, dat *alle* regeeringstafels onbruikbaar zijn, laten voor wat ze is en ons beperken tot de vraag of er bij de opstelling van de tafel voor de sterftekans voor de vrouwen van officieren fouten zijn gemaakt.

In de eerste plaats moeten we dan de aandacht vestigen op het feit, dat de gegevens voor de opstelling van die tafel door de directie van het betrokken fonds uit de aangehouden registers werden verkregen. Prof. Van Geer, heeft die gegevens verwerkt. Dit is natuurlijk geschied evenals bij het Civiele fonds „volgens wetenschappelijke regelen en daarbij zijn alle correctie's aangebracht, die door de wetenschap aan de hand werden gedaan”. (Zie Rapport en advies omtrent het Weduwen- en Weezenfonds van Burgerlijke Ambtenaren, 1898. Batavia pg. 6).

Op pg. 971 van Van der Kemp (Deel II) vinden we nu de volgende toelichting naar aanleiding van de onjuistheid van de door het Fonds verstrekte gegevens: „Voor de juiste bijhouding van het „register en voor den gereeden gang van 's Fonds administratie „in het algemeen is het overigens hoogst hinderlijk, dat de ambtenaren van den burgerlijken stand niet verplicht worden bericht te „geven omtrent plaats gehad hebbende sterfgevallen van deelge- „rechtigden en hunne echtgenooten. Aan het Fonds wordt toch „nu alleen van een sterfgeval kennis gegeven, zoo er personen zijn, „die daarbij belang hebben, hetgeen o.a. niet het geval is voor onge- „huwden, of voor deelgerechtigden, wanneer zij hunne echtgenooten „verliezen. Aldus loopden vele posten maar steeds door”.

Het zelfde geldt natuurlijk voor de kinderen.

Op pg. 775, Deel II, van zijn werk merkt van der Kemp op dat „hij door een lid der Directie van het Militaire fonds werd inge- „licht, dat de (aan Prof. van Geer) verstrekte gegevens onvol- „doende waren, omdat van velen het lot onbekend was gebleven”.

Dezelfde opmerking als hierboven eerst voor het Civiele fonds werd gemaakt, geldt dus ook voor het Militaire fonds. Verder vinden we op pag. 391 van Van der Kemp, III:

„De opmerking van Prof. van Geer heeft reeds geleid tot den „raad aan de Lijfrentemaatschappijen, om hoogere premie te stellen

„voor pensioenen aan officiersvrouwen, en daar de sterfte voor de „ambtenaarsvrouwen wel niet veel van eerstgenoemden zullen verschillen, acht ik het noodig nog op deze gelegenheid meer licht „te laten vallen.

„Wanneer vrouwen en kinderen overlijden vóór de deelgerechtigden, dan bestaat er tot dusver geene rechtstreeksche aanleiding, „dat van de gebeurtenis aan het fonds wordt kennis gegeven. Het „gevolg ervan is, dat vele vrouwen en kinderen nog in de registers „als in leven geboekt staan, niettegenstaande zij reeds langer af „korter geleden zijn overleden. Wanneer men dus uit die registers „statistieken trekt en hierop niet gelet wordt, dan toonen de sterfte- „kansen voor vrouwen en kinderen natuurlijk veel voordeliger dan „zij in werkelijkheid zijn. Vandaar dat het resultaat der bevingen van prof. Van Geer in dit opzicht nog herziening zal behoeven”.

Prof. Van Geer heeft dit waarschijnlijk bij de opstelling van de sterftetafel voor de officiersvrouwen niet geweten. Maar al geeft men toe, dat deze tafel uit onvolledig materiaal is samengesteld en dat doet Van Garderen, dan is het nog de vraag of de invloed van deze fout groot genoeg is geweest om tot verkeerde conclusie's te leiden. Van Garderen meent van niet. Hij haalt daartoe de waarnemingen van Berkhout aan en vergelijkt de gemiddelde levensduur, *niet* van vrouwen van officieren in Indië met vrouwen van officieren in Holland, maar van „Vrouwen en weduwen van „Indische officieren en Indische Ambtenaren in Europa geboren” „met: Weduwen van Ambtenaren in Nederland” en met: „Weduwen van Officieren in Nederland”.

Een dergelijke vergelijking heeft weinig waarde. In de eerste plaats kunnen vrouwen van officieren en vrouwen van ambtenaren niet beschouwd worden als in dezelfde hygiënische omstandigheden te leven. De vrouwen van de officieren zullen, althans voor het overgrootste deel, uit de betere standen voortkomen, waar zooals bekend is, de sterfte aanzienlijk geringer is. De vrouwen van de ambtenaren, hooren echter tot verschillende standen en leven in uiteenlopende hygiënische toestanden, ook al zijn hier alleen de in Europa geboren vrouwen en weduwen van ambtenaren in beschouwing genomen. De sterftetafel, waaruit de gemiddelde

levensduur van een combinatie van officiersvrouwen en ambtenaarsvrouwen is afgeleid, is dus van gemengden aard. Bovendien is door Berkhout in dezelfde cijfers in beschouwing genomen de sterftekans van weduwen van officieren en van weduwen van ambtenaren, die natuurlijk weer in zeer uiteenlopende omstandigheden leven. Van deze combinatie is ten slotte een tafel voor levenskansen afgeleid. Deze tafel wordt vergeleken met de sterfte van *Weduwen* van Ambtenaren in Nederland (3e Weduwentafel, waarnemingen van 1891 — 1909) en met die van de *Weduwen* van Officieren. De vrouwen zoowel van de Ambtenaren als van de officieren zijn hier dus niet bij.

De 3e weduwen-tafel omvat echter de weduwen van *alle* Hollandsche ambtenaren, terwijl de cijfers van Berkhout voor de ambtenaars-weduwen allèen *die* in aanmerking nemen, die in Holland zijn geboren. Hierbij zijn dus ruwweg de vrouwen van wat men tegenwoordige de B. klasse van ambtenaren noemt, (die grootendeels de lagere betrekkingen vervullen) uitgeschakeld. Berkhout maakt door dit te vergelijken een inbreuk tegen zijn stelregel, dat de te vergelijken groepen van gelijke „social position” moeten zijn. In verband hiermede is het niet onaardig het volgende motto van Emory Mc. Clintock te lezen boven de lezing van Dr. H. Braun. „Die Tropensterblichkeit und ihre Ursachen u.s.w.”, even vóór het artikel van Berkhout in het verslag van het 7e congres van Actuarissen: „As time goes on it will become more and more the duty „of every actuarial society to gather materials for the investigation „of special classes of risks varying according to occupation or „otherwise and to abstain more and more from the mere piling „together of heterogenous materials toward the formation of another conglomerate table”.

Een bewijs voor de juistheid van Prof. Van Geer's bewering, dat de sterfte onder de officiersvrouwen zoo gering is, mogen we in de door van Garderen geciteerde cijfers niet zien.

We zullen thans hieronder naast elkaar stellen de sterfte van ambtenaarsweduwen in Nederland en in Indië om te laten zien dat de uitkomsten der latere onderzoekingen de bevindingen van Prof. Van Geer niet zoo treffend dekken als van Garderen meent.

STAAT.

TABEL

Gemiddelde levensduur van weduwen van ambtenaren in Indië en in Nederland.

Leef- tijd	Eerste Ind. weduwen- tafel.	Eerst. Ned. weduwen- tafel.	Tweede Ind. weduwen- tafel.	Derde Ned. weduwen- tafel.	Vierde Ned. weduwen- tafel.
	(1872-1891) 1)	(1891-1899) 2)	(1899-1909) 3)	(1891-1909) 4)	(1891-1914) 4)
20	40	44.7	40.8	47.4	48.2
30	34	37.4	37.1	39.2	39.9
40	28	30.1	30.2	31.1	31.7
50	21	22.7	32.8	23.5	23.8
60	15	15.8	16.2	16.1	16.3
70	10	9.9	10.5	10.0	10.2
80	5	5.6	6.0	5.7	5.7
90	2	2.8	2.9	3.0	

1) 1e Balans, pg. 7.

2) Zie: De Economist, 1912. Een en ander uit de geschiedenis der Staatspensioenfondsen voor Burgerlijke Ambtenaren door H. F. Hoven, pg. 722.

3) Derde wetenschapp. balans, 's Gravenhage, 1912, pg. 55.

4) Zie: De overgang van het pensioenfonds voor weduwen- en weezen van burgerlijke Ambtenaren naar het Algemeen Burgerlijk pensioenfonds, door H. F. Hoven. De Economist, 1925, pg. 120 e.v.

In deze tabel worden de twee Indische weduwen-tafels vergeleken met de Nederlandsche weduwentafels van de er het dichtst bij aansluitende periode. De eerste Indische weduwen-tafel baseert zich op niet geheel onberispelijk materiaal (hierop komen we nog terug).

De eerste tafel is uit ouder materiaal dan de ernaast staande Nederlandsche tafel en dus niet geheel vergelijkbaar. Met het oog

op de steeds beter wordende hygienische toestanden zoowel in Indië als in Nederland zou zij grooter sterfte moeten vertoonen. Dit is ook inderdaad het geval behalve de leeftijd 70, waar de sterftekans practisch gelijk is (Levensduur resp. 10 en 9.9 jaar).

De tweede Indische tafel is uit waarnemingen van 1899 — 1909 opgebouwd. Vergeleken met de Ned. tafel van 1891 — 1909 is de sterftekans boven de 60 jaar iets minder dan voor de Nederl. weduwen. Voor de vierde Ned. tafel (van 1891 — 1914), is dit verschil practisch nihil. Deze tafel kan m. i. beter dan de 3e Ned. tafel met de 2e Ind. weduwentafel vergeleken worden, daar hij zoowel eenige jaren vóór 1899 als ná 1909 omvat. De mindere sterfte ná 1919 wordt vermoedelijk wel opgeheven door de meerdere sterfte vóór 1899 vergeleken met de tweede Indische weduwen-tafel.

In hoeverre hier bovendien het betrekkelijk geringe Indische materiaal van invloed is, is moeilijk uit te maken. Vergelijken we de oorspronkelijke waarnemingen uit de 3e balans, dan blijkt dat op de leeftijden van 66 — 75, 76 — 85 en 86 — 95 respectievelijk gestorven waren: 270, 187 en 39, terwijl de tafel tot uitkomst geeft 257, 181 en 37. De grafiek is dus bij de vereffening mogelijk wat aan den veiligen kant getrokken.

In ieder geval kan uit de cijfers geen andere conclusie getrokken worden, dan dat de *weduwen* van de Indische Ambtenaren eerder sterven dan de *weduwen* der Nederlandsche Ambtenaren. In deze vergelijking zijn echter alle in Indië geboren weduwen begrepen. Hier wordt dus een inbreuk gemaakt op den eisch van de „same origin”. Aangezien echter een zeer groot deel, ook van de vrouwen van de uitgezonden ambtenaren, niet van „zuiver ras” zijn, is dit een factor, die zich moeilijk laat uitschakelen.

Ten einde een beter inzicht in deze materie te krijgen, zullen we nu aan de hand van de door Berkhout gepubliceerde cijfers nader nagaan, hoe het met de sterftekans voor vrouwen staat.

Het materiaal van Berkhout bestond uit de gegevens verzameld door het Statistisch Bureau van het Departement van Kolonien, dat den 1en Januari 1900 werd opgericht. De gegevens over de ambtenaren en officieren dateeren van 1 Jan. 1899.

Op pag. 183 van zijn studie legt Berkhout den nadruk op het

vereischte dat "in order to come to a correct comparison between "rates of mortality in different climates, it would be necessary to "have at ones disposal observations of persons of the same origin "and the same social position". Maar ook de levenswijze is van invloed, waaronder dan begrepen is de manier van wonen, kleeding en voeding. Door deze laatste factoren acht Berkhout een juiste vergelijking van den invloed van het klimaat alléén onmogelijk.

Ik meen, dat deze opvatting van klimaat wel wat te streng is. Op deze wijze doorredeneerende zou men eveneens kunnen komen tot een uitschakeling van bepaalde doodsoorzaken zooals cholera, pest enz., die in Europa practisch niet voorkomen. Bovendien is volgens Braun de hoofdrede voor de grootere sterfte juist te zoeken in het veelvuldige optreden van ernstige infectie-ziekten (malaria, zwartwaterkoorts, gele koorts, cholera, typhus enz.) en niet in het andere klimaat (temperatuur, luchtvochtigheid enz.).

De gegevens over de ambtenaren en de ambtenaarsvrouwen konden worden gescheiden naar het land van geboorte (hetgeen natuurlijk niet wil zeggen, dat een in Europa geboren persoon steeds een „volbloed Europeaan" is en omgekeerd) en naar het land van verblijf.

Het materiaal is dus om te beginnen al niet van "the same origin", maar eveneens moet hier opgemerkt worden, dat het land van verblijf *niet onafhankelijk* is van den gezondheidstoestand van de vrouwen of weduwen. Vooral voor de hogere ambtenaren zullen de vrouwen, die zwak zijn, vaak naar Europa terugkeeren. Voor de jongere vrouwen, of nog exacter, voor de vrouwen, wier mannen nog niet gepensionneerd zijn, en die in Europa verblijf houden, zal dus de sterfte grooter moeten zijn, dan voor de gemiddeld gezonde vrouw. Dit wil weer niet zeggen, dat alle Indische ambtenaars- en officiersvrouwen, die in Europa wonen een grootere sterfte zullen moeten vertoonen, immers er zijn nog andere factoren, die van invloed zijn op het vertrek naar Europa, zooals de opvoeding der kinderen, enz.

Waar hier echter een factor aanwezig is, die in één bepaalde richting selecteerend werkt, kan van een wetenschappelijk juiste vergelijking geen sprake zijn.

In tabel V, 208 — 209 heeft Berkhout zijn materiaal vereenigd ¹⁾.

1) Deze tabel in als bijlage aan dit stuk toegevoegd.

Hij acht het moeilijk om bepaalde conclusie's te trekken, toch meent hij dat „the following observations are suggested by an examination of the table”.

1. de sterfte van de in Europa geboren vrouwen van ambtenaren en officieren is geringer dan die van de in Indië geboren vrouwen.

2. de sterfte van vrouwen in Indië is geringer beneden het zestigste jaar en daarna hooger dan de sterfte van vrouwen in Europa.

Beide zij het ook voorloopige conclusies meen ik in twijfel te moeten trekken op grond van het geringe materiaal en van het feit dat het *totaal* aantal waargenomen dooden geene zuivere vergelijkingsmaatstaf is voor de sterfte.

Berkhout komt tot zijn tweede conclusie, die voor ons de belangrijkste is, langs den volgenden trap. Hij vergelijkt eerst de sterfte van *getrouwde vrouwen* met die van de *weduwen* van ambtenaren en officieren. Hij trekt hieruit de conclusie, dat de weduwen een grootere sterfte vertoonen.

Daarna vergelijkt hij de sterfte van *Indische ambtenaarsweduwen* met die van *Hollandsche ambtenaarsweduwen*. Het zelfde doet hij voor de officiersweduwen. De sterfte van Indische ambtenaarsweduwen blijkt vrijwel gelijk te zijn aan die van de Hollandsche; bij de officiersweduwen is de sterfte in Holland grooter. Hij concludeert hieruit dat dus de sterfte van de vrouwen in Indië geringer is dan in Holland.

Waren nu de afzonderlijke conclusie's juist, dan zou ook de eindconclusie juist zijn ¹⁾. Noch het een, noch het ander is echter het geval.

We hebben reeds gezien, dat volgens de tweede weduwentafel (materiaal van 1899 — 1909), de sterfte onder de Indische ambtenaarsweduwen grooter is dan onder de Hollandsche van de derde (materiaal van 1891 — 1909) of de vierde (materiaal van 1891 — 1914) Hollandsche weduwentafel. Het Indische materiaal, dat Berkhout gebruikt, (periode 1899 — 1910) moet vrijwel gelijk zijn aan het Indische der 2e weduwentafel van Van Geer.

1) In de veronderstelling altijd, dat ook de Hollandsche weduwen een grootere sterfte vertoonen dan de Hollandsche vrouwen.

Ik kon niet nagaan met welke Hollandsch materiaal Berkhout het Indische materiaal heeft vergeleken, dat hij tot ongeveer gelijke sterfte concludeert. In tafel H (pg. 194) komt hij tot de conclusie, dat van de 22.804,5 Indische ambtenaarsweduwen er 680 gestorven zijn tegenover 693 volgens berekening met de Nederlandsche tafel. In onderstaande tabel is nu overgenomen de sterfttekans (in procenten) voor de Indische ambtenaarsvrouwen, waarbij op iedere leeftijdsgroep de middelbare fout volgens het theorema van Bayes ¹⁾ is berekend.

	Aantal waarnemingen	Sterfttekans Indische Ambtenaars weduwen (q) in procenten	Sterfttekans Hollandsche Ambtenaarsweduwen	Aantal sterfgevallen Indische weduwen	
Leeftijdsgroep		$q \pm \sigma$	q	waargenomen	Volgens Holl. sterfttekans
20—30	4735	1.48 ± 0.55	$0.41 \pm ?$	7	2
30—40	2085	0.48 ± 0.15	0.55	10	11
40—50	4509.5	1.10 ± 0.16	0.87	50	39
50—60	5933	1.84 ± 0.17	1.34	109	80
60—70	5741	3.07 ± 0.23	3.11	176	179
70—80	3216.5	6.55 ± 0.14	7.40	211	238
80—90	802	13.47 ± 1.21	16.41	108	132
90—91	34	26.47 ± 7.57	36.09	9	12
Totaal	22804.5		Totaal	680	693

De middelbare fout op het Hollandsche materiaal kon niet worden nagegaan, daar de aantallen waarnemingen, waaruit de sterfttekans daar is afgeleid, niet zijn opgegeven.

1) Het theorema van Bayes luidt: Is een verschijnsel waargenomen met een kans voor optreden q (en de kans voor niet optreden $1 - q = p$), dan is de maat van onzekerheid (middelbare fout) op de waargenomen q te vinden door de formule $\sigma q = \sqrt{\frac{q \times p}{n}}$ waarin n het totaal aantal waargenomen gevallen beteekent. Bij deze berekeningen werd dankbaar gebruik gemaakt van de hulp van den Heer Wolff von Wülffing.

De onzekerheid, speciaal op de hoogere leeftijden (80 — 90 en 90 — 95) is wel zeer groot.

Uit het geringe verschil van 680 en 693 concludeert Berkhout, dat de sterfte onder de Indische Ambtenaarsweduwen geringer is. Laat men de 2 hoogste leeftijdsgroepen weg, dan komt men tot dooden-aantallen van 563 (Indië) en 549 (Holland), zoodat men de conclusie van Berkhout zou kunnen omdraaien. Laat men ook de groep van 70 — 79 weg, dan krijgt men 352 dooden (Indië) en 311 (Holland). En als men dan toch de invloed van het klimaat wil vergelijken op de sterftekansen der vrouw, dan mag men wel beginnen met de meer dan 70-jarigen uit te schakelen.

Neemt men echter de berekende sterftekansen en de daarop betrekking hebbende onzekerheid in beschouwing, dan kan ook hier de conclusie niet anders luiden dan dat de sterfte van de Indische ambtenaarsweduwen grooter is dan die van de Hollandsche.

Maakt men voor de officiersweduwen hetzelfde staatje als voor de ambtenaarsweduwen dan krijgt men.

Sterftekans officiersweduwen.

Leef-tijd.	Indische officiers-weduwen $q \pm \sigma$	Hollandsche officiers-weduwen q	Aantal waarne-mingen n	Aantal sterfgevallen	
				Waarge-nomen	Berekend naar Holl. tafel
20—29	—	0.66	194.5	—	1
30—39	—	0.95	758	—	7
40—49	1.22 ± 0.27	1.04	1641	20	17
50—59	1.18 ± 0.21	1.41	2771.5	33	39
60—69	2.53 ± 0.34	3.08	2172	55	67
70—79	6.51 ± 0.75	7.01	1074.5	70	75
80—89	14.60 ± 2.25	15.88	246.5	36	39
90	28.57 ± 17.07	32.62	7	2	2
		Totaal	8864	216	247

Het ontbreken van sterftgevallen in het belangrijkste deel van het leven van Indische officiersweduwen n.l. van 20 — 40 jaar, maakt het trekken van conclusie's moeilijk. Toch beteekent dit niet dat de sterftekans op die leeftijden nihil is. Bij een bepaald sterftepercentage geeft de formule

$$\sigma q = \sqrt{\frac{q \times p}{n}}$$

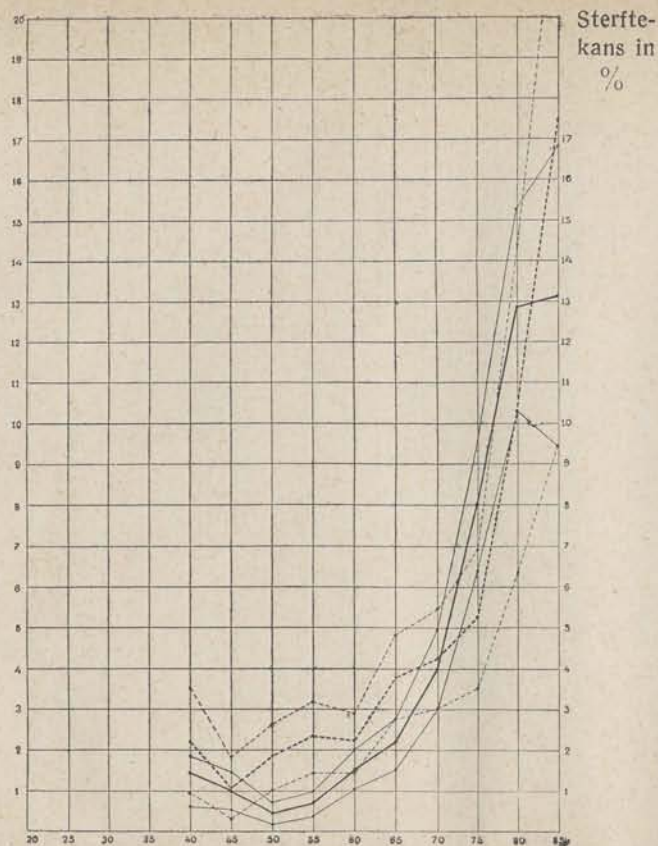
de grootte van de middelbare fout aan. Indien q meer dan $3 \times$ zoo groot is als de middelbare fout, dan is de mogelijkheid praktisch uitgesloten, dat er geen sterftgevallen zouden voorkomen onder dat aantal waarnemingen.

Nu bedraagt het aantal waarnemingen van 20 — 39 jaar 952.5. Stelt men nu $\sigma = \frac{1}{3} q$, dan is dus

$$\begin{aligned} \frac{1}{3} q &= \sqrt{\frac{(100 - q) \times q}{952.5}} \\ \frac{q^2}{9} &= \frac{(100 - q) \times q}{952.5} \\ \text{of } q &= \frac{900}{961.5} = 0.94 \end{aligned}$$

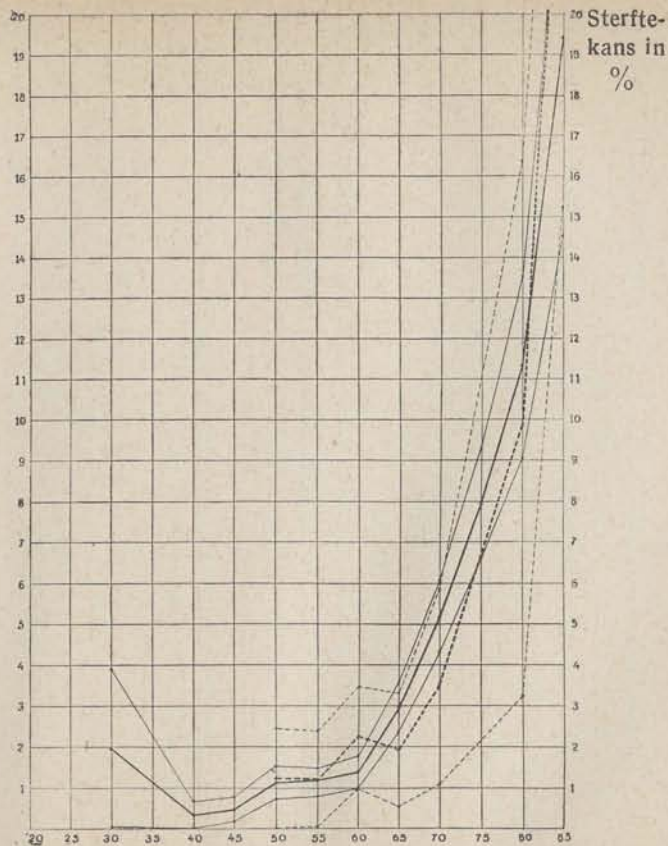
Mits de sterfte dus niet boven de 0.94% is geweest, kan het gebeuren, dat er geen sterftgevallen bij de waargenomen officiersweduwen voorkomen. Als gemiddeld cijfer voor de Hollandsche officiersweduwen van 20 — 39 jaar kan men hier tegenover stellen, (als men een gelijke verhouding van het aantal waarnemingen in de beide leeftijdsgroepen veronderstelt als bij de Indische officiersweduwen) een gemiddeld sterftepercentage van 0.89. Beschouwt men de twee leeftijdsgroepen als afzonderlijke waarnemingen dan zouden de sterftepercentages eventueel mogen zijn voor 20 — 29 4.42 en voor 30 — 39 1.17. Gemiddeld zou dus de sterfte voor de weduwen van Indische officieren volgens deze tabel iets kleiner zijn dan die van de weduwen van Hollandsche officieren. We zullen dit thans nader nagaan aan de hand van het materiaal door Berkhout gepubliceerd in tabel V.

Uit deze tabel zijn daartoe een drietal grafiekjes samengesteld, waarin vergeleken worden: (grafiek 1 — 3).

Leeftijd.

Grafiek 1. Sterfte-kans in procenten van weduwen van Officiëren, geboren in Europa of in Indië, vertoevende in Europa (—) en in Indië (---)

Grafiek 2. Sterfte-kans in procenten van weduwen van Ambtenaren (geboren in Europa), vertoevende in Europa (—) en in Indië (---)

1. *weduwen* van officieren, vertoevende in *Europa* en geboren in *Europa* of *Indië* met dezelfde *weduwen* vertoevende in *Indië* ¹⁾.

2. *weduwen* van ambtenaren, vertoevende in *Europa* en geboren in *Europa*, met dezelfde *weduwen* vertoevende in *Indië*.

3. *weduwen* van ambtenaren, vertoevende in *Europa* en geboren in *Indië*, met dezelfde *weduwen* vertoevende in *Indië*.

In ieder van de grafiekjes is aangegeven voor ieder van de twee te vergelijken lijnen de afwijking van éénmaal de middelbare fout naar boven en naar beneden. De breedte van de band geeft dus direct een idee van de nauwkeurigheid der waarneming en van de betrouwbaarheid van de eventueel te trekken conclusie. Hoe breder de band, des te onzekerder het sterfte-verloop.

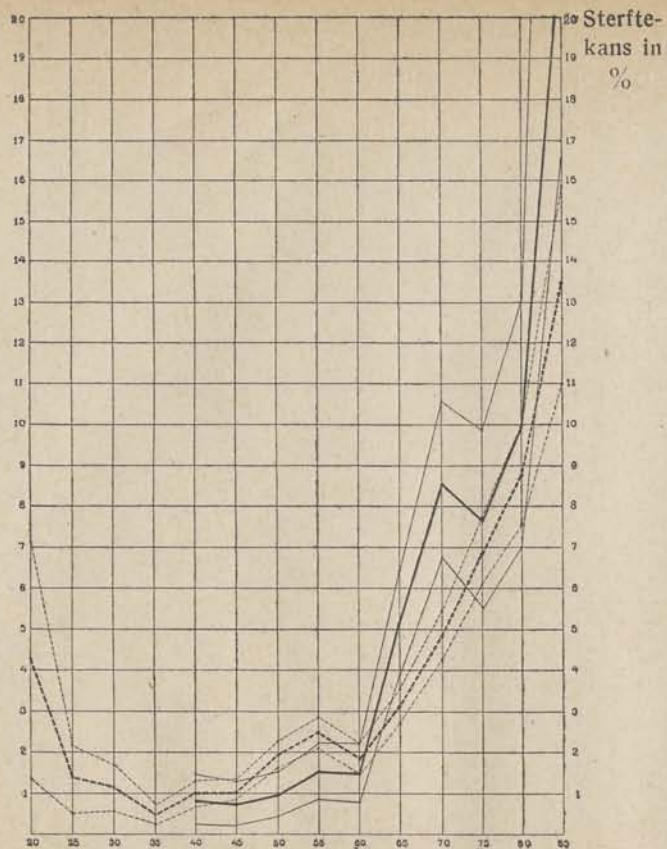
Het meest homogene materiaal, wat „social position” aangaat, is dat van de officiersweduwen. Hierin is het duidelijkst uitgesproken de meerdere sterfte der officiersweduwen in *Indië* vergeleken met die in *Holland* en dit ondanks het feit dat officiersweduwen vrij zijn het land van verblijf te kiezen, dat haar het gunstigst voorkomt.

De beide grafieken van de ambtenaarsweduwen leenen zich minder tot het trekken van conclusie's door het niet vast liggen van één der lijnen of van beide lijnen. Zeer zeker mag echter de conclusie niet worden getrokken, dat de sterfte in *Indië* onder de *weduwen* van ambtenaren geringer is dan in *Europa*.

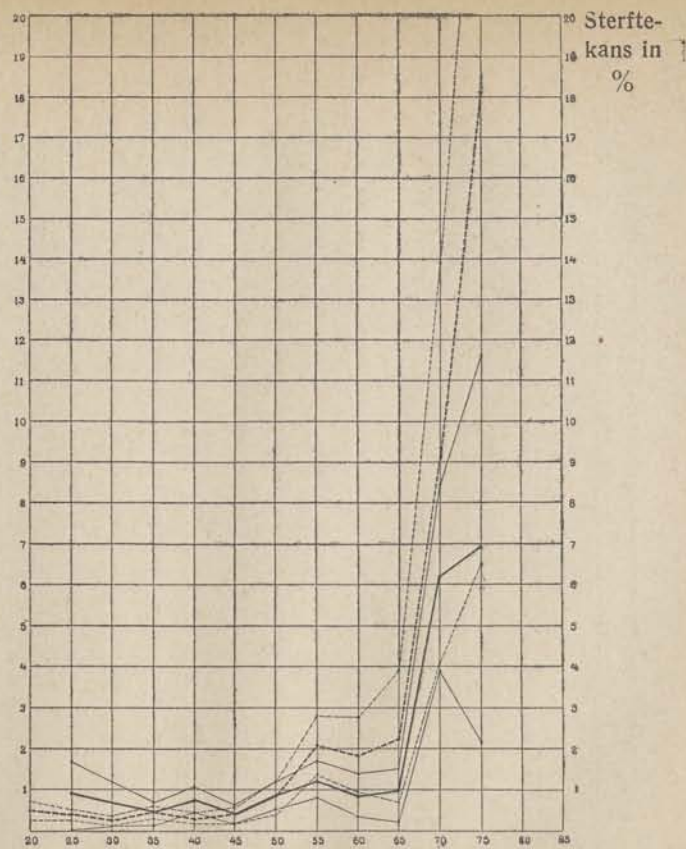
Vergelijken we thans de gegevens over de vrouwen. Ook hiervan zijn drie grafieken gemaakt (4—6), waarin wederom één maal de middelbare fout op ieder der waarnemingen naar boven en naar beneden is afgezet. Zou men hier al van tijd tot tijd geneigd zijn te meenen, dat de sterfte in *Europa* of die in *Indië* grooter is, de onzekerheid van het verloop van één of van beide lijnen maakt het trekken van conclusie's wel zeer moeilijk. Toch meen ik, dat hier de conclusie, dat de vrouwen in *Indië* een grooter sterfte vertoonen zich meer aan ons opdringt, dan het tegenovergestelde.

De voortgezette waarnemingen van het Departement van Kolo-

1) Het materiaal der officiersvrouwen in *Indië* en van alle officiersweduwen kon niet gescheiden worden naar het land van geboorte, daar de gegevens daarvoor ontbraken.

Grafiek 3. Sterfte-kans in procenten van we-
duwen van Ambtenaren, geboren in Indië, ver-
toevende in Europa (—) en in Indië (- - -)

Grafiek 4. Sterfte-kans in procenten van vrou-
wen van Officiëren (geboren in Europa en in
Indië), vertoevende in Europa (—) en in
Indië (- - -)

niën zullen het waarschijnlijk mogelijk maken tot definitieve resultaten te komen.

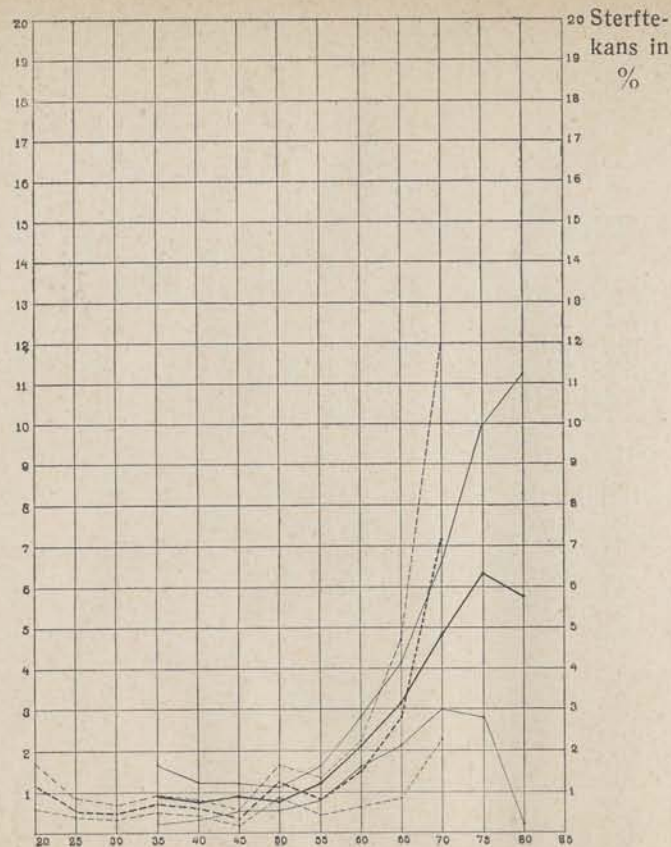
Vergelijken we thans nog even de cijfers van Berkhout over de sterfte van vrouwen en weduwen van Indische ambtenaren onafhankelijk van het land van geboorte of verblijf. Door het zeer veel grootere aantal liggen de lijnen van deze grafiek veel vaster (grafiek 7). De lijnen van de vrouwen ligt tot het 65e jaar vrij vast, die van de weduwen van het 25e tot het 85e jaar. Boven het 65e jaar (periode 60 — 70) is de lijn voor de vrouwen geheel onzeker.

Vergelijken we nu de sterfte uit tabel G, pg. 193, dan zien we dat dit bedraagt voor de verschillende perioden:

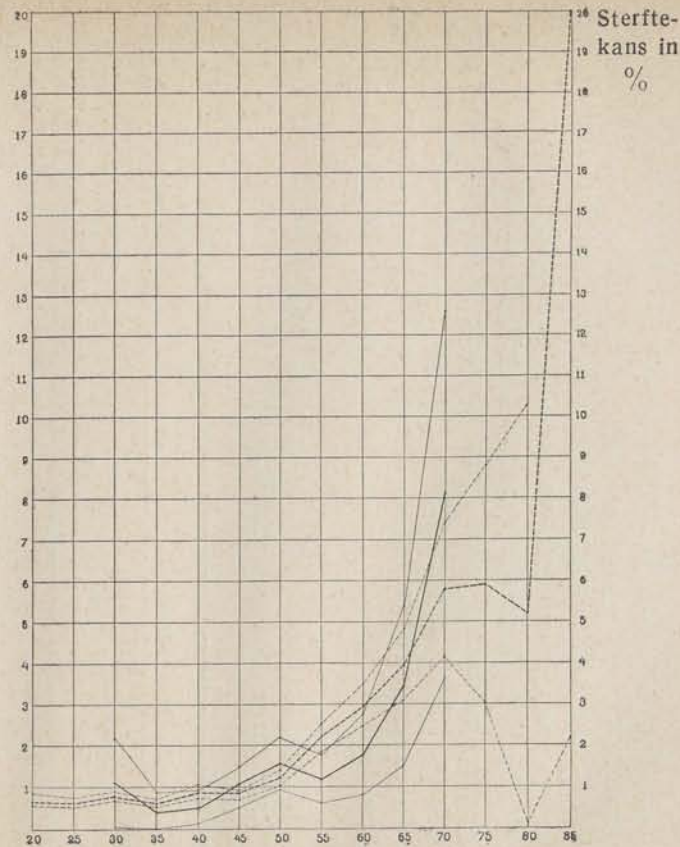
Leeftijd.	Aantal waarnemingen		Sterftekans met middelb. fout		Aantal sterfgevallen van weduwen	
	Getrouwde vrouwen	Weduwen	Getrouwde vrouwen	Weduwen	waargenomen	berekend naar vrouwen sterfte.
14—19	1643	10	0.61 ± 0.19	—	—	—
20—29	21905	668	0.59 ± 0.05	1.05 ± 0.39	7	4
30—39	26181.5	2843	0.63 ± 0.05	0.35 ± 0.11	10	18
40—49	18,527.5	6150.5	0.71 ± 0.06	1.14 ± 0.14	70	44
50—59	9446.5	8704.5	1.51 ± 0.13	1.63 ± 0.14	142	131
60—69	2956.5	7913	3.11 ± 0.32	2.92 ± 0.19	231	246
70—79	406	4291	5.42 ± 1.12	6.55 ± 0.38	381	233
80—89	25.5	1048.5	7.84 ± 5.32	13.73 ± 1.06	144	82
90—95	—	41	—	26.83 ± 6.92	11	11
Totaal ...	81091.5	31669.5			896	760

Van het verschil van 127 vallen 110 dooden op de leeftijden 70—80 en 80—90, waar de lijn geheel onzeker is, en slechts 17 op het zekere gedeelte van de lijn. Indien er dus een conclusie mag worden getrokken is het niet dat de sterfte van de weduwen belangrijk grooter is dan van de vrouwen. Wel kunnen we ongeveer zeggen dat:

Voor de periode 20—30 de sterfte van de weduwen te weinig vast ligt om tot meerdere of mindere sterfte te doen concluderen. Wellicht is de sterfte iets grooter.

Grafiek 5. Sterfte-kans in procenten van vrouwen van Ambtenaren (geboren in Europa), vertoevende in Europa (—) en in Indië (---)

Grafiek 6. Sterfte-kans in procenten van vrouwen van Ambtenaren (geboren in Indië), vertoevende in Europa (—) en in Indië (---)

Voor de periode 30 — 40 is de sterfte voor de vrouwen vermoedelijk iets grooter. Wel valt de vrouwenlijn nog binnen $3 \times$ de middelbare fout van de weduwenlijn, maar de waarschijnlijkheid is al vrij groot, dat zij niet zullen samenvallen.

Voor de periode 40 — 50 is de toestand omgekeerd. Hier is het vrij zeker, dat de sterfte onder de weduwen grooter is.

De periode 50 — 70 geeft practisch gelijke sterfte.

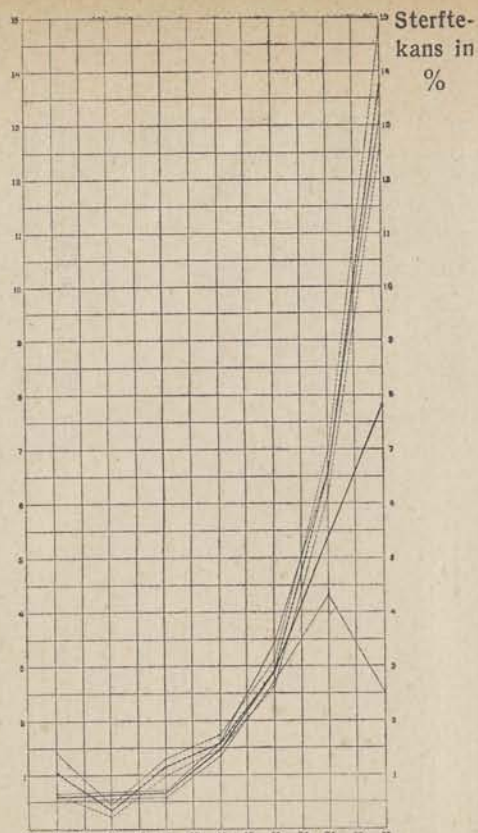
De periode 70 — 95 is voor de vrouwen geheel onzeker. Hier laten zich geen conclusie's meer trekken.

Resumeerende kunnen we dus alleen zeggen, dat met vrij groote zekerheid de sterfte van de weduwen in de periode 40 — 50 grooter is dan die van de vrouwen, in de periode 20 — 30 misschien iets grooter doch overigens of lager of gelijk. Van de sterfte boven het 70e jaar is niets te zeggen. Verder moet niet vergeten worden, dat Indische vrouwen en weduwen van ambtenaren voor zoover zij uit Holland komen voor het grootste deel slechts van hun 20ste tot hun 50ste jaar in Indië vertoeven. De invloed van het Indische klimaat doet zich dus direct slechts een gedeelte van het leven dezer vrouwen gevoelen.

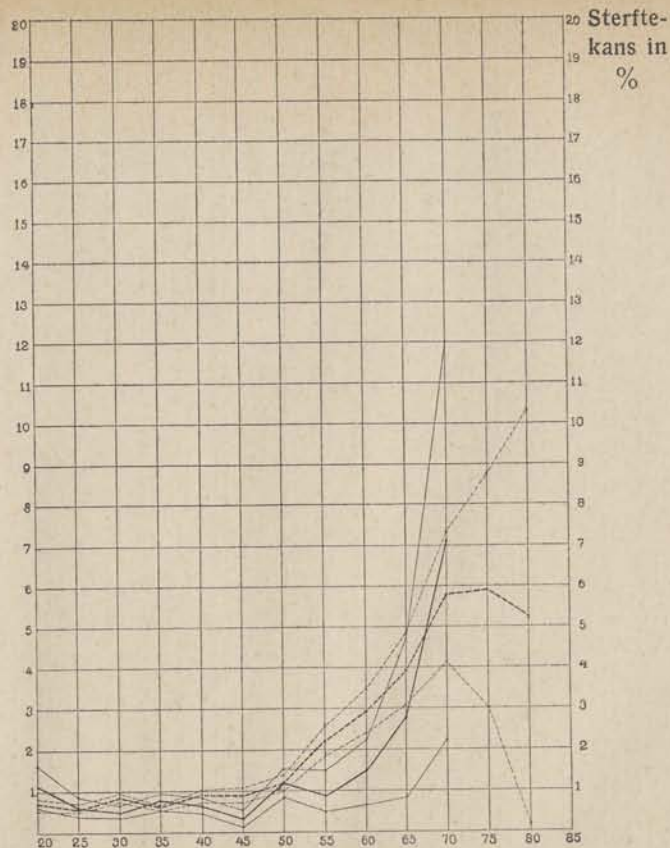
We kunnen thans met vrij groote zekerheid, concludeeren, dat de tweede conclusie van Berkhout onvoldoende gefundeerd is en dat een nauwkeuriger beschouwing van het gebezigde materiaal ons eerder in tegengestelde richting doet neigen. De slotsom, dat de sterfte van vrouwen in Indië geringer is beneden het zestigste jaar en daarna hooger dan de sterfte van vrouwen in Europa, wordt ons niet waarschijnlijk gemaakt.

Volledigheidshalve zullen we nog even terugkomen op de le conclusie van Berkhout, hoewel dit voor het weerleggen van de redeneering van Van Garderen niet strikt noodzakelijk is. De le gevolgtrekking luidde: „De sterfte van de in Europa geboren „vrouwen van ambtenaren en officieren is geringer dan die van de „in Indië geboren vrouwen”.

We hebben daartoe weer uit het oorspronkelijk materiaal een grafiekje samengesteld. (Zie grafiek 8). Hierin is weergegeven de sterfte van de vrouwen van ambtenaren verblijvende in Nederlandsch-Indië en respectievelijk geboren in Europa en in Indië. Wij kunnen uit deze grafiek alleen zien, (indien we letten op de be-

Grafiek 7. Sterfte-kans in procenten van vrouwen (—) en van de weduwen (---) van Ambtenaren en Officiëren.

Grafiek 8. Sterfte-kans in procenten van de vrouwen van Ambtenaren, verblijvende in Ned.-Indië, geboren in Europa (—) en geboren in Indië (---)

trouwbaarheid der waarnemingen), dat er blijkbaar geen verschil is tusschen de sterfte van de in Europa of in Indië geboren vrouwen van het 20e tot het 50e jaar. Van het 55e tot 65e jaar (53 — 67) schijnt de grafiek er op te duiden, dat de sterfte der Hollandsche vrouwen geringer is, maar *zekerheid* hebben we niet bij de onnauwkeurigheid van dit materiaal, zoowel bij dat van de in Indië geboren vrouwen als bij dat, en dan in meerdere mate, van de in Europa geboren vrouwen.

Nemen we hierbij nu verder in aanmerking, dat de mannen van de in Europa geboren vrouwen gemiddeld een hoogere positie zullen innemen en men hier dus geringere sterfte zou verwachten speciaal op jeugdigen leeftijd, dat verder het feit van het meegaan naar Indië op deze vrouwen reeds een zekere selectie heeft uitgeoefend, dat bovendien de zieke of ziekelijke vrouwen voor een deel althans naar Europa terugkeeren, *alle* factoren, die de sterfte zouden moeten drukken, en zien we dan, dat de sterfte toch nog even hoog is als die bij de in Indië geboren vrouwen dan geloof ik dat we veilig mogen concludeeren, dat het hier het klimaat is (in ruimen zin opgevat), dat deze boven verwachting hooge sterfte heeft veroorzaakt. Ook de eerste slotsom van Berkhout kunnen we dus niet accepteeren.

Door het buiten beschouwing later van de onzekerheid van het gebruikte materiaal is Berkhout gekomen tot m.i. verkeerde conclusie's.

In het bovenstaande is achtereenvolgens aangetoond, dat de sterfte van de weduwen in Indië grooter is dan in Holland, vervolgens dat het verschil in sterfte van Indische ambtenaarsweduwen en -vrouwen niet zeer groot is, als er verschil is. Uit een en ander moge blijken dat de conclusie's van Berkhout en van Van Garderen onjuist zijn, met andere woorden, dat Berkhout *niet* heeft aangetoond, dat de sterfte van vrouwen in de tropen geringer is dan in Holland. De fout van Van Geer bij diens eerste optreden *kan* dus groot geweest zijn.

3. *De juistheid van de eerste Indische Ambtenarentafel.*

Op pag. 220 van het artikel van Van Garderen tracht deze aan te toonen, dat Prof. van Geer bij de opstelling van de eerste In-

dische Ambtenaren-tafel géén onnauwkeurigheden heeft toegelaten. „Reeds in de eerste balans van het Civile Fonds is een andere „weg ingeslagen”.

Hierop volgt een citaat van Prof. van Geer uit de 1e wetenschappelijke balans. We zullen dat citaat hier overnemen, aangevuld met enkele passages, die in de bewijsvoering niet zonder belang schijnen.

Prof. van Geer schrijft dan op de eerste pagina van zijn „Rapport en advies enz.” na een bespreking van het nut, dat hij getrokken heeft uit het uitvoerige werk van Van der Kemp:

„Intusschen had ik voor een behoorlijke vervulling mijner taak „meer gegevens noodig dan dit werk mij kon verschaffen. Deze „gegevens hadden betrekking op den actueelen financieelen toestand van het fonds en op allerlei grootheden waaruit de toekomstige gang met meer of minder zekerheid kan worden afgeleid.

„Een opgaaf van al wat hiertoe noodig kon zijn, werd door mij „opgesteld en ingezonden; weldra bleek, dat niet alle gewenschte „gegevens aan het bureau te vinden waren, zoodat een onderzoek „bij de ambtenaren zelven noodig werd ¹⁾.

„Het verzamelen dezer gegevens veroorzaakte langdurig opont„houd; wel kwamen achtereenvolgens sommige der verlangde gegevens in, die telkens werden gerangschikt en bewerkt, doch het „onderzoek kon eerst met vrucht worden ingesteld, toen alle gegevens waren verzameld; een groot deel der tabellen ontving ik „in het voorjaar van 1895, maar zij werden eerst volledig door de „laatste toezending in den nazomer van dat jaar.

„Zoo werden de gegevens ten opzichte der bestaande ambtenaren verzameld in Indië en mij in een groot aantal staten toegezonden; die voor de weduwen en weezen, alsmede die voor de „gepensionneerde ambtenaren moesten gedeeltelijk in Nederland, „gedeeltelijk in Indië worden verzameld, zoodat een behoorlijke „schifting en rangschikking niet weinig zorg baarde.

„De gegevens, die op sterfteverhoudingen betrekking hebben, „werden in verschillende tabellen bijeengebracht, geleverd door het „bureau van het fonds; over deze zal afzonderlijk gehandeld worden”.

1) De gecursiveerde gedeelten zijn die, welke door Van Garderen in zijn artikel werden overgenomen.

Hierna volgt een stuk over de verwerking van de gegevens, dat hier minder ter zake doet.

Uit het bovenstaande ziet men echter reeds dat de gegevens over de sterfte niet *bij de ambtenaren zelve*n werden ingezameld. Het zijn de gegevens, die betrekking hebben op tractement, leeftijd man en vrouw, leeftijd en aantal der kinderen ¹⁾.

De sterftegegevens zijn echter op dezelfde manier verzameld als bij het Militaire fonds. Ik citeer hier weer Prof. van Geer: (pg. 5).

„§ 2. Grondslagen der berekening (Sterftetafels en rentevoet). „De sterftetafels, waarvan bij de volgende berekeningen is gebruik „gemaakt, zijn afgeleid uit de gegevens, welke mij door het Bureau „te Batavia zijn verstrekt; zij zijn ontleend aan de registers van het „fonds en gewaarmerkt door den amanuensis. Zij waren mij toe- „gezonden in zes staten; de drie eerste hebben betrekking op de „deelgenooten van het fonds en bevatten voor de perioden 1816 — „1891 enz.

„De vierde staat vermeldt voor dezelfde periode het aantal trek- „kende weduwen, van jaar tot jaar gerangschikt naar den leeftijd „met vermelding van het aantal dat afviel wegens overlijden, her- „trouwen of om andere redenen; afzonderlijk worden hierbij ver- „meld diegenen waarvan de leeftijd onbekend was ²⁾

„De beide laatste dezer staten hebben betrekking op de kinde- „ren — heele en halve weezen, enz.

„Waren deze staten in alle opzichten nauwkeurig, zij zouden „een kostbaar materiaal opleveren, ruim voldoende om behoorlijke „sterfte-tafels samen te stellen. Doch reeds bij het eerste onderzoek „bleek, dat die nauwkeurigheid in de vroegere periode veel te „wenschen overlaat, zoodat alleen op de gegevens over de laatste „twintig jaar kon gebouwd worden.

„Hierop is bij het volgende onderzoek gelet; in de eerste plaats „bleek, dat uit de gegevens van 1816 — 1862 wegens te groote „onnauwkeurigheid geene behoorlijke uitkomst was te verkrijgen. „De volgende periode leverde meer bevredigende uitkomsten; aan- „gezien echter bleek, dat de nauwkeurigheid met de jaren toenam,

1) Deze eerste passage had Van Garderen dus beter kunnen weglaten. Onwillekeurig krijgt men den indruk, dat gegevens noodig voor de sterfte-tafels *bij de ambtenaren zelf* werden ingezameld.

2) Zie de noot op de vorige bladzijde.

„is dit onderzoek in drie perioden verdeeld; bij het eerste werden „alle waarnemingen gebruikt gedurende de geheele periode 1863 „— 1891; bij het tweede alleen opgenomen de gegevens uit de „periode 1867 — 1891, bij de derde, die uit de periode 1872 — „1891.

„Hierna bleek dat het de veiligste weg was om alleen van de „uitkomsten van dit laatste onderzoek gebruik te maken, wegens „de dubbele reden, dat de waarnemingen het nauwkeurigst waren „en deze periode zich het best aansluit bij de tegenwoordige en „eerstvolgende”.

De rest van hetgeen op de sterfte-tafels betrekking heeft kunnen we weglaten, daar dit gelijk is aan het door den Heer van Garderen geciteerde.

Uit het bovenstaande blijkt echter overtuigend, dat:

1° de gegevens op dezelfde manier zijn verzameld als bij het Militaire fonds, d.w.z. overgenomen uit de registers, met slechts dit verschil, dat de weduwensterfte-tafel afgeleid is uit de gegevens der trekkende weduwen¹⁾.

2° dat de oudste registers slecht, de jongere minder slecht, de jongste waarschijnlijk vrij goed zijn; deze laatste zullen echter niet zonder fouten geweest zijn.

Dit moge onder meer blijken uit de volgende aanhalingen uit V. d. Kemp (Deel II, pg. 974), naar aanleiding van de registers:

„In 1861 hoorden wij nog de Directie verklaren, dat de registers niet deugden (blz. 453), maar het duurde tot 1888 — 1889 „eer een betere toestand te constateeren viel”.

Er op pg. 1070:

„..... kon de Directie bij missive ddo. 22 December 1887 „No. 1929 rapporteeren, dat, hoezeer nog een niet onbelangrijke „achterstand in de werkzaamheden bestond;

„thans zijn weggenomen de gebreken in de boekhouding van „het fonds zelf;

„thans is voorzien in de behoefte aan meer oordeelkundig samengestelde registers en leggers, die vanaf 1 Januari 1885 reeds

1) Waardoor dus vermoedelijk minder fouten in de sterfteopgaven aanwezig zijn, dan het geval was bij de vrouwen van de officieren.

„en in den vervolge steeds zullen bevatten, al de gegevens die „noodig zijn, zoo voor de controle op de inning, als voor de boeking van de bijdragen der deelgerechtigden;

„thans oefent het bestuur over het Fonds zijne controle „uit van de in Nederland voor het Fonds gedane ontvangsten en uitgaven;

„thans wordt, overeenkomstig het door de Regeering gestelde „beginsel, door het bestuur van het Fonds waar noodig (en zulks „is nog zeer dikwerf noodig) bij de betrokken autoriteiten aangedrongen op tijdige, duidelijke en volledige indiening van gegevens voor het Fonds onmisbaar, waar enz.”

Blijkt uit het bovenstaande, dat de registers van nà 1 Januari 1885 waarschijnlijk goed zijn, van alle gegevens van vóór dien datum kan dat niet zonder meer gezegd worden. En de gegevens over de sterfte voor de eerste tafel dateeren van 1872.

Dat Prof. van Geer niet overtuigd was van de absolute juistheid van zijn tafels, moge blijke uit het volgende citaat naar aanleiding van hun nauwkeurigheid: (2e Balans pg. 5).

„Bij gebrek aan betere ¹⁾ worden zij ook buiten het fonds voor „levensverzekering binnen de tropen veelvuldig aangewend. Thans „is met de nieuwe gegevens een nauwkeurig onderzoek ingesteld, „in hoeverre zij gewijzigd moeten worden of onveranderd kunnen „worden aangenomen”.

„De waarnemingen van 1899 — 1904 bleken echter te gering „om een nieuwe sterfte-tafel te maken. De oude tafel werd dus „ook voor de 2e balans gebruikt. „Wel is de sterfte thans geringer, doch niet voldoende om een afwijking in de tafel te rechtvaardigen; de afwijkingen van de andere tafels (Officieren Ind. „leger en Nederl. Ambt. tafel) zijn grooter in ongunstigen zin, „zoodat deze bij het verdere onderzoek niet konden dienen”.

De derde balans (1909) bevat eindelijk sterfte-tafels, „die in „nauwkeurigheid niet behoeven onder te doen voor de sterfte-tafels, „die voor ambtenaren in Nederland en door hen nagelaten weduwen zijn opgesteld”. (Prof. v. Geer., III balans, pg. 2).

1) Cursiveering van mij. Hart

4. *De juistheid van de tafel uit de IVe Wetenschappelijke balans.*

In de „Inleiding” van de IVe wetenschappelijke balans lezen we het volgende; waarbij we enkele voor de nauwkeurigheid typeerende passages cursiveeren:

„Op 1 October 1913 trad in werking het bij Koninklijk besluit „van 17 Maart 1913, No. 32 (Nederlandsch Staatsblad No. 99, „Indisch Staatsblad No. 359) vastgestelde nieuwe reglement voor „het fonds. Ingevolge dat reglement werd de Directie in Nederland „gevestigd en het beheer in Indië opgedragen aan een administra- „teur. De taak van dezen administrateur was in de eerste plaats „het invoeren van de nieuwe voorschriften en het op deugdelijke „grondslagen vestigen van het beheer aldaar.

„De daaraan verbonden werkzaamheden waren oorzaak, dat *het* „*verzamelen van de statistische gegevens omtrent de deelgenooten* „*en de weduwen en weezen in het vergeetboek geraakten* en, toen „daarop van hier uit de aandacht werd gevestigd, bleken bijzon- „dere maatregelen noodig te zijn ter verkrijging van de gegevens, „welke onmisbaar waren voor de bij het Departement van Koloniën „in 1900 aangelegde en sedert bijgehouden statistiek ten behoeve „van de grondslagen voor de berekeningen van de wetenschappe- „lijke balansen.

„Hoewel tevens aan het licht was gekomen, dat *het verzamelen* „*van de gegevens in de laatste jaren, ook onder het toenmaals in* „*Indië gevestigde bestuur niet met de noodige zorg was verricht* „en het zich dus liet aanzien, dat met het verzamelen van het ont- „brekende veel tijd zou gemoeid zijn, werd daartoe toch besloten”.

„Nadat eindelijk bericht was ontvangen, dat *alles zoo goed mo-* „*gelijk was bijeengebracht* en verzonden, wachtte men hier tever- „geefs op de komst der stukken, en nadat zeer geruimen tijd was „verstreken, meende men te moeten aannemen, dat zij — dank zij „duikboot of mijn—op den bodem der zee waren terecht gekomen „en *werd overgegaan tot de uitvoering van de berekeningen met* „*gebruikmaking van de minder volledige gegevens.* ¹⁾

1) „De verwachte bescheiden zijn voor een groot deel ontvangen, nadat „de balans was opgesteld. Zij hebben echter geen aanleiding gegeven tot „wijziging van de berekeningen.“

„Dit zijn de redenen, waarom *deze balans* naar den toestand op „31 December 1914 eerst thans (1918) verschijnt en dat zij *niet* „*berust op volkomen betrouwbare gegevens*.

„Met het oog op dit laatste zijn *geen nieuwe sterftetafels* ont- „worpen, maar is *van reeds bestaande tafels* omtrent de ambtenaren „en de weduwen en weezen *gebruik gemaakt*”.

De gecursiveerde passages geven n.h. m.v. een voldoende duidelijke beeld van de nauwkeurigheid van de administratie. Ik wil echter nog even terugkomen op den laatsten zin van het citaat. Hierin staat zéér duidelijk, dat geen nieuwe sterftetafels werden gemaakt. Op pg. 8 van de IVe balans, vinden we echter:

„Als sterftetafels voor de mannelijke deelgenooten is genomen „die, welke is opgemaakt uit de gegevens omtrent de sterfte onder „de Europeesche mannelijke burgerlijke ambtenaren, in dienst en „gepensionneerd, voorkomende in de door het Departement van „Koloniën uitgegeven statistiek dier personen over de jaren 1899 „tot en met 1914.

„Deze tafel is gunstiger dan die uit de vorige wetenschappelijke „balans, daar de sterfte onder de ambtenaren in de genoemde jaren „geringer is geweest dan in de jaren 1899 tot en met 1909”.

Deze passage is lijnrecht in strijd met den laatsten aangehaalden zin uit de Inleiding. Vergelijken we nu de gemiddelde levensduur van de mannelijke ambtenaren uit de IIIe balans met die uit de IVe balans, dan vinden we inderdaad een verschil:

	Gemiddelde levensduur van ambtenaren van							
	20	30	40	50	60	70	80	90 jaar:
IIIe balans	39.5	32.-	24.2	17.2	11.8	7.4	4.0	1.7
IVe balans	40.4	32.7	24.8	17.8	12.1	7.5	3.9	4.5

Er is dus *wel* een nieuwe sterftetafel gemaakt.

Deze tafel uit de IVe balans moet dan echter op onvolledige gegevens gebaseerd zijn, tenzij de inleiding geheel onjuist is. Het is de Directie in Holland misschien mogelijk een verklaring van deze onjuistheid of onnauwkeurigheid te geven.

In de Ve balans vinden we ten slotte:

„De voor de berekening van de vorige wetenschappelijke balans „gebezigde sterftetafels, zoowel die voor de mannelijke deelgenoo- „ten als die voor de weduwen konden ook voor deze balans wor- „den toegepast”.

Ook voor de Ve balans is dus een sterfte-tafel gebruikt, waarvan de wetenschappelijke nauwkeurigheid niet vaststaat. Evenwel, zooals Van Garderen zegt:

„The proof of the pudding is in the eating”; we dienen dus na te gaan in hoeverre de waarnemingen met de berekeningen kloppen. Wel blijkt niet geheel juist te zijn, dat „bij iedere nieuwe wetenschappelijke balans de sterfte-gegevens uit de afgelopen periode nauwkeurig werden gecontroleerd, en de sterfte-tafels dienovereenkomstig werden verbeterd”. (pg. 222. Van Garderen), maar de geringe verandering in sterfte heeft mogelijk een verbetering overbodig gemaakt.

We zullen nu dus de cijfers vergelijken.

„Het naar die tafels (uit de IVe balans) berekende aantal sterfgevallen bedroeg van de mannelijke ambtenaren (in dienst en „gepensionneerd), die *in de jaren 1899 t/m 1919* onder waarneming zijn geweest 4350; en van de weduwen *in hetzelfde tijdvak* „1844; terwijl in werkelijkheid overleden zijn onderscheidenlijk „4126 deelgenooten en 1831 weduwen”.

Op het eerste gezicht zijn deze cijfers zoo treffend, dat men geneigd is zich af te vragen of de invloed van de betere hygienische toestanden en de vooruitgang der medische wetenschap dan zoo gering is.

Bij nadere beschouwing blijkt dan echter, dat hier een min of meer *vreemde vergelijking* wordt getroffen. Immers men vergelijkt een tafel gebaseerd op de gegevens *van 1899 tot en met 1914* (of moet het zijn tot en met 1909?) met de waarnemingen over diezelfde periode plus nog een 5-tal jaren erbij. Nu is het wel logisch, dat als de tafel van 1914 goed is gemaakt het aantal waargenomen sterfgevallen voor de periode 1899 — 1914 moet kloppen met het aantal uit die tafel te berekenen sterfgevallen over dezelfde periode. Nemen we nu eenvoudigheidshalve aan, dat globaal in ieder van die 20 jaren evenveel menschen zijn gestorven, dan moet dus voor de periode 1899 — 1914 het berekend aantal gestorvenen $\frac{3}{4} \times 4350 = 3262\frac{1}{2}$ zijn geweest. Dit moet kloppen met het werkelijk aantal gestorvenen. Voor de periode 1915 — 1919 blijft dus over aan werkelijk gestorvenen $4126 - 3262\frac{1}{2} = 863\frac{1}{2}$, te-

genover een berekend aantal van $4350:4 = 1087\frac{1}{2}$, dat is een ondersterfte van 224 op de $1087\frac{1}{2}$ of ruim 20%.

Levensverzekeringsmaatschappijen gebruiken liefst tafels met groote ondersterfte (tot 50 à 60% toe), voor de vorming van stille reserve's, maar wat is de bedoeling van de Directie bij de publicering van een dergelijke *vergelijking*?

Rekent men de ondersterfte voor de weduwen op dezelfde wijze uit, dan krijgt men vrij gunstige cijfers; de uitkomsten van de hertrouwingskansen voor weduwen en van de huwelijks kansen voor weezen leiden echter tot procentisch nog grootere afwijkingen.

En als men dan in de Inleiding van de Ve balans leest: „Voor al de onzekerheid omtrent het al of niet in leven zijn van deelgenooten en van pensioengenietende weduwen en weezen gaf aanleiding tot veel correspondentie en zelfs nu nog is alle twijfel daaromtrent niet geheel opgeheven”, dan vraagt men zich af: Hoe is dan toch de administratie bij het Fonds ingericht?

Laten we nu de half historische reorganisatie's eens buiten beschouwing, dan blijkt, dat men de statistieken opnieuw „en dan voor goed” georganiseerd heeft in de jaren 1884, 1897, 1913 en zooals uit de lezing van den Heer Deierkauf ¹⁾ blijkt opnieuw in 1924.

Hierin toch wordt gezegd: „De administratie vertoonde duidelijk de sporen van den ouden dag, wat bij een fonds, dat reeds meer dan een eeuw bestaat, geen verwondering kan wekken. Door den beheerder wordt zij nu op nieuwen leest geschoeid; zij wordt veel systematischer dan zij te voren geweest is”. En al zijn ook deze latere verbeteringen geen algeheele omvormingen meer, toch doen zij ons vreezen, dat inzake de administratie en de statistiek nog niet het laatste woord is gezegd.

Een van de redenen van de mindere „efficiency” van de werkwijze van Fondsdirectie is wellicht te zoeken in het feit, dat deze Directie niet alleen het Weduwen- en Weezenfonds voor Indische

1) Het pensioenfonds voor weduwen en weezen van Europeesche Burgerlijke ambtenaren. (Rede van den Heer Deierkauf, gehouden op de IVE Algemeene Vergadering van de Vereeniging van Hoogere Ambtenaren te Bandoeng op 1 Aug. 1925). Maandblad van de Vereeniging van Hoogere Ambtenaren, Sept. 1925, pg. 480—485.

Burgerlijke Ambtenaren beheert maar daarnaast op 't oogenblik niet minder dan 9 andere fondsen, n.l.

- A. 1. Het weduwen- en weezenfonds van Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië.
 2. Het weduwen- en weezenfonds van officieren van het Nederlandsch-Indische leger;
 3. Het weduwen- en weezenfonds van militairen beneden den rang van officier bij de Koloniale troepen.
- B. Het eigen pensioenfonds voor:
 1. de Europeesche Burgerlijke ambtenaren.
 2. de Inlandsche Ambtenaren.
 3. de officieren van de Landmacht.
 4. de Europeesche en met dezen gelijkgestelde militairen beneden den rang van officier.
 5. de niet Europeesche militairen beneden den rang van officier

C. Eigen pensioen- en weduwen- en weezenfonds van Europeesche locale ambtenaren. (2 fondsen).

Hierbij komt dan wellicht binnen enkele jaren nog een weduwen- en weezenfonds voor Inlandsche Ambtenaren, waarvan de oprichting wordt overwogen.

Voor elk van deze fondsen wordt eens in de 5 jaar een balans opgemaakt, dat is dus twee per jaar, terwijl men slechts over één wiskundige beschikt. Als men dit in het oog houdt is het niet te verwonderen, dat de wetenschappelijke balansen drie of vier jaar verschijnen na het einde der periode, waarop ze betrekking hebben. Dit is niet overdreven.

De 1e balans, die meer een rapport en advies was, in dato 1 Juli 1894, verscheen in 1898 (of 1896?).

De 2e balans in dato 31 Dec. 1904 verscheen in 1906.

De 3e " " " " 1909 " " 1912,

De 4e " " " " 1914 " " 1918.

De 5e " " " " 1919 " " 1923.

De 6e " " " " 1924 zal vermoedelijk niet voor 1927 verschijnen.

Een betere bezetting van het hogere personeel schijnt dus wel gewenscht.

Slotwoord. Ik ben in de critiek op het artikel van Van Garde-

ren wat uitvoerig geweest. Dit was voor mij noodzakelijk, waar ik stond tegenover iemand met veel autoriteit. Van Garderen wil door zijn artikel de overtuiging vestigen, dat „de deskundigen die „over de belangen der deelgenooten waken, hun conclusies maar „niet zoo op losse gronden neerschrijven:”

Ik meen dat de wijze, waarop Van Garderen dit tracht te doen, niet juist is, maar bovendien geloof ik dat hij zich voor een zeer moeilijke taak heeft geplaatst. Het contact van de Directie in Holland en hier is naar het mij voorkomt, niet van dien aard, dat de Indische Raad van Commissarissen zich mede verantwoordelijk behoeft te voelen, voor wat in Holland wordt gedaan. Indien het juist is, wat Deierkauf in zijn lezing op 1 Aug. 1925 heeft verteld, n.l. dat men in Indië zelfs niet was geraadpleegd over de reglementswijziging van 1924, waarbij o.m. weduwen, die hertrouwden, haar *geheele* pensioen verloren, dan is dit wel een aanwijzing, dat er iets aan de samenwerking ontbreekt.

In dit artikel heb ik achtereenvolgens aangetoond, dat de door Van Garderen genoemde cijfers gedeeltelijk onjuist en gedeeltelijk onvolledig waren, dat vermoedelijk zoowel door Van Geer als door Berkhout fouten zijn gemaakt en dat de administratie en de statistiek niet geweest zijn en misschien nog niet zijn, wat zij zouden moeten zijn. Een dergelijke critiek moge voor Directie en Beheer niet aangenaam zijn, de hoofdzaak is dat zij nuttig is. Noch het fondsbeheer te Weltevreden, noch Van Garderen konden mij de onjuistheden of onnauwkeurigheden, die in de wetenschappelijke balansen voorkomen, verklaren.

In een binnenkort te verschijnen brochure hoop ik op verschillende dingen uitvoeriger terug te komen. In dit stukje heb ik mij beperkt tot de critiek van Van Garderen op de heerschende „stroomingen” onder de ambtenaren. Ik heb het geschreven in de overtuiging, dat het artikel van Van Garderen een niet geheel zuiver beeld geeft van den werkelijken toestand en dat de Directie van het Fonds iedere poging tot beter begripen van de moeilijkheden, die zich bij het Fonds voordoen, zal apprecieeren en zodoende hoop ik iets te hebben bijgedragen tot de vorming van een betere samenwerking dan tot nu toe tusschen de Fondsdirectie en de deelgenooten.

Buitenzorg, Juni 1926.

Literatuur.

P. H. van der Kemp: Het Weduwen- en Weezenfonds van 's Lands Europeesche Ambtenaren in Nederlandsch-Indië. Een bijdrage tot de kennis van de administratieve huishouding van den Staat. Batavia Landsdrukkerij, 1893.

Iste deel. De geschiedenis van het fonds en de contributie plicht.

IIde deel. De bedelingen en de administratie.

IIIde deel. Bijlagen.

Prof. Dr. P. van Geer: Rapport en advies omtrent het Weduwen- en Weezenfonds voor de officieren der Landmacht in Ned.-Indië. ddo. 27 Mei 1891. Zie: Handelingen Staten Generaal 1893-1894. Bijlagen 90.5.

Prof. Dr. P. van Geer: Rapport en advies omtrent het weduwen- en weezenfonds van burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië. Batavia 1898.

idem. Tweede wetenschappelijke balans in dato 31 December 1904. 's Gravenhage. 1908.

idem. Derde Wetenschappelijke balans in dato 31 December 1909. 's Gravenhage. 1912.

H. A. Berkhout: Vierde wetenschappelijke balans in dato 31 Dec. 1914. 's Gravenhage. 1918.

H. A. Berkhout: Vijfde wetenschappelijke balans in dato 31 Dec. 1919. 's Gravenhage. 1923.

Reglement voor het weduwen- en weezenfonds van Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië. (Staatsblad 1913. Nos. 359, 564 en 611, 1919. No. 201, 1920. No. 67 1924, No. 438). Weltevreden.

F. J. Deierkauf: Het pensioenfonds voor weduwen en weezen van Europeesche Burgerlijke Ambtenaren. Rede gehouden op de IVe Algemeene Vergadering van de Vereeniging van Hoogere Ambtenaren te Bandoeng op 1 Augustus 1925. Maandblad van de Vereeniging van Hoogere Ambtenaren, Sept. 1925. pg. 480—485.

M. Bos: Het weduwen- en weezenfonds van Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië. Een critische studie

- ten behoeve van deelgenooten. Uitgave v.d. Christelijke Onderwijzers Vereeniging in Ned.-Indië. Bandoeng. 1926.
- D. ter Laan: De brochure Bos. Maandblad v. d. Vereeniging van hogere Ambtenaren. April 1926. pg. 51—54.
- D. ter Laan: W. en W. pensioenen. Lezing van den Heer D. ter Laan, te Buitenzorg ddo. 11 Maart 1926. Maandblad. V. v. H. A. April 1926 pg. 58—59.
- J. Leewis: De brochure Bos. De Vakbeweging ddo. 6 Maart 1926. pg. 250—252.
- B. D. W. J. van Garderen: Belangstelling in het Civiel Weduwen- en Weezenfonds. Koloniale Studiën 1926. pg. 210-228.
- J. van Braam: Enkele beschouwingen over het weduwen- en weezenfonds van Burgerlijke Ambtenaren in Ned.-Indië. De Economist. 75e jaargang. 15 Jan. 1926. No. 1. pg. 35-48.
- Verslag der Commissie ingesteld bij gemeenschappelijke beschikking van de Ministers van Arbeid, Handel en Nijverheid en van Financiën van 7—15 Febr. 1924. No. 452/125. Afdeeling. A. V./Gen. Thes. 's Gravenhage. Algemeene Landsdrukkerij. 1925
- Prof. Dr. A. van Gijn: Het rapport van de Commissie van Vuuren. Economisch Statistische berichten ddo. 3, 10 en 17 Juni 1925. pg. 467. e.v.
- The India Office List for 1920. The Indian Civil Service family pension regulations, pg. 353—358. London. 1920.
- H. T. Hoven: De overgang van het pensioenfonds voor weduwen en weezen van Burgerlijke Ambtenaren naar het Algemeen Pensioenfonds. De Economist 1925. pg. 120—146.
- H. T. Hoven: De weduwen- en weezenfonds onder toezicht van het Rijk. De Economist 1917. pg. 821—836, 1918. pg. 264—282.
- H. A. Berkhout: The influence of the climate in the Dutch Indian possessions and Colonies on mortality. Reports, Memoirs and Proceedings of the seventh International Congress of Actuaries, Amsterdam 2nd. — 7th. September 1912. Vol. II Memoirs and Proceedings, pg. 178—219.
- Dr. H. Braun: Tropensterblichkeit und ihre Ursachen, mit besonderer Berücksichtigung der Verhältnisse in den deutschen Kolonien. Zelfde werk, pg. 143-163.

WEDERWOORD.

De heer Hart had de hoffelijkheid mij de copy van bovenstaand artikel ter inzage te geven, waardoor ik in de gelegenheid ben, een kort wederwoord te plaatsen.

Daaruit zal blijken dat meerdere gevallen, waarin hij mij bestrijdt, terug te brengen zijn tot verkeerd begripen. Bij bestudeering van zijn artikel kreeg ik telkens den indruk, alsof hij in mijne woorden meer las, dan er staat. Aan het slot mijner repliek kom ik daar even op terug.

Het eerste verschilpunt is dit; ik schreef, dat de voormannen der V.V.L.-actie voldoende begrip van de zaak toonden, en mijn opponent betwijfelt, of zij zich wel rekenschap hebben gegeven van de grootte der stilzwijgend gevraagde subsidie.

Tot staving van mijne bewering verwijs ik naar de artikelen in „De School” van Jan./Maart j.l., waarin op bevattelijke wijze de noodzakelijkheid van evenwicht wordt betoogd.

Dat daarnaast als ideaal een bepaald schema voorgelegd wordt, met bereidverklaring om 1% meer te betalen, zal wel een kwestie van tactiek zijn; tegen *te* groote verwachtingen waarschuwde ik reeds.

Voorts heb ik den eisch, om de ambtenaren te doen boeten voor de fouten der Regeering, *niet* gesteld.

Ik heb alleen, zoo objectief als mij mogelijk was, verteld dat er ééne strooming is om de schatkist te laten bijspringen, terwijl de tegenstanders die aansprakelijkheid niet erkennen. Ook bij herlezing van mijne woorden blijf ik meenen, dat ik aan de motieven van *beide* groepen evenveel recht deed wedervaren.

Een ander staaltje: in het midden van pag. 225 laat ik „anderen” de meening verkondigen dat „Regeering” meestal synoniem is met „ambtenaren”. Mijn bestrijder roept uit: „Neen, de ingrijpende „macht lag niet bij de deelgenooten-ambtenaren”- hetgeen ik ook niet gezegd heb. Laat mij de vraag echter anders stellen: Greep de Minister of de G.G., ten nadeele van het Fonds, altijd in *tegen* het advies van zijne raadgevers-ambtenaren? Is het *regel*, dat die raadgevers-deelgenooten zeggen: „wit”, maar dat de G.G. of de Minister *persoonlijk* (ik cursiveer wederom, in de hoop thans beter begrepen te worden) „zwart” beslist?

Doch laat ons thans tot de hoofdpunten overgaan, die de heer Hart wel zoo goed is geweest, te nummeren.

1. *Mijne berekening zou gedeeltelijk onjuist en gedeeltelijk onvolledig zijn.*

Wel, ik heb gerekend volgens een tweetal willekeurige, op zichzelf normale, aan de B.B.L. ontleende carrières; mijn bestrijder heeft, met behulp van den heer Beets, het gemiddelde van alle carrières in twee schalen der B.B.L. genomen en komt dan op percentages 19—22 inplaats van de 15—19, die ik vond.

Ik ben dankbaar voor deze rectificatie, omdat zij, beter dan alle betoogen, het *gebrekkige* illustreert van *deze* berekeningswijze.

Ik zou onvolledig geweest zijn — hierop antwoord ik slechts, dat Bos rekende met 5% contributie, en ik dus ook. Was B. uitgegaan van 6.68%, dan zou ik hem gevolgd hebben, maar voor een juiste vergelijking moet men niet met verschillende percentages gaan cijferen.

Mijn artikel zou voorts suggereeren, dat de weduwen-pensioenen in overeenstemming zijn met de bijdragen—ook dit moet ik afwijzen: primo omdat ik Bos' berekeningswijze gebrekkig noemde, secundo wijl ik eenige malen herhaalde, dat de bijdragen te hoog zijn, vergeleken met de pensioenen.

2. *Sterftekans van vrouwen.*

Laten we toch niet afdwalen: van Geer vond, dat de sterfte van vrouwen en weduwen van officieren in Indië gunstig was, en het leven der vrouw in Indië voordeelig voor de gezondheid. Bos gelooft dit niet. Ik toon aan, dat het verschijnsel (onder $\pm$ dezelfde categoriën) zich later óók voordoet, en dan gaat Hart het verschil in sterfte bestudeeren tusschen Indië en Nederland van vrouwen, uit Indische fondsen bedeed. Ik daarentegen had het over de sterfte van vrouwen, bedeed uit de Indische fondsen, en vergeleek die met degenen, bedeed uit de Nederlandsche fondsen.

Verder ga ik hierop niet in; bij allen eerbied voor het werk, dat de heer Hart in deze technische kwesties levert, meen ik dat dit tijdschrift allermint de plaats is om strijd te voeren over de berekeningen van Berkhout. Wien het interesseert, kan Berkhout en Hart vergelijken, en zien met wien hij het eens is.

3. *De juistheid der 1e Ind. Ambt. Tafel.*

Ik beweerde, dat hierbij een andere weg ingeslagen was dan bij het Militaire Fonds. De 1e Mil. Tafel was gebaseerd op waarnemingen omtrent weduwen *en* vrouwen (hetgeen Bos critiseerde), daarentegen werd de 1e Civile Tafel gebaseerd *alleen* op weduwen.

En nu is het gemakkelijk in te zien, dat de gegevens omtrent trekkende weduwen veel nauwkeuriger zijn, dan die omtrent vrouwen wier man nog leeft. De heer Hart zal mij toegeven dat *hierin* het verschil zit, en niet in de methode van verwerking.

4. *De juistheid der tafel uit de IVde Balans.*

De heer Hart meent, dat de passage in de Inleiding tot de IVe balans niet klopt met pag. 8. Bij herlezing zal hem ongetwijfeld blijken, dat hij zich vergist.

Immers: men heeft geen nieuwe mannensterftetafels ontworpen, maar er is gebruik gemaakt van bestaande tafels. Van welke? *Niet* van die uit de IIIe balans, zooals Hart denkt, maar van een tafel, voorkomende in de door het Departement van Koloniën uitgegeven statistiek, en die op hetzelfde materiaal betrekking heeft.

Aan zijn verzoek tot de Directie in Holland, om een verklaring van deze (vermeende) onjuistheden en onnauwkeurigheden is hiermee dus bij voorbaat voldaan.

Tegen de vergelijking van het aantal waargenomen sterfgevallen 1899—1919 in de Ve balans, met de berekende sterfte, heeft Hart bezwaar; en hij vraagt wat de bedoeling der Directie is bij de publicering van een dergelijke vergelijking?

Hart wilde blijkbaar de ondersterfte, die hij zeer globaal over de jaren 1915—'19 calculeerde, reeds dadelijk in een lagere tafel verwerkt hebben. Waarom dit niet gebeurd is, weet ik, evenmin als hij. Misschien — doch dit is een privé-onderstelling van mij — dat het griepjaar 1918, waarin veel *jonge* mensen stierven, de sterfte 1915—'19 zoodanig beïnvloed heeft, dat een daarop gebaseerde tafel voor blijvend gebruik onlogisch leek.

Misschien ook liet men het maken eener nieuwe tafel na, omdat de gegevens niet nauwkeurig genoeg schenen, en werkte men liever met een tafel, waarvan de ondervinding geleerd had, dat zij redelijk veilig is.

Hoe is dan toch de administratie bij het Fonds ingericht? vraagt Hart. Hij weet het antwoord, dat hem mondeling gegeven is: er kan nog veel verbeterd worden. Hierbij moet er echter bovendien aan worden gedacht, dat het niet alleen gaat om de verwerking van de gegevens, die bij het Fonds binnenkomen, maar ook om de zorg voor het doen toekomen daarvan aan het Fonds. Het eerste is voor rekening van de Fondsadministratie alleen en er kan verklaard worden, dat het Beheer steeds getracht heeft die gegevens op vruchtbare wijze te verwerken, terwijl voortdurend aandacht wordt geschonken aan de noodzakelijkheid om de statistieken zoo goed mogelijk te doen zijn. Als nu de verhoogde belangstelling voorts tengevolge heeft, dat de deelgenooten (als deelgenoot en eventueel als autoriteit) „hun” Fonds zoo goed mogelijk van gegevens voorzien, dan is er al veel gewonnen.

In zijn slotwoord is Hart wel zoo vriendelijk om de taak, die ik mij gesteld had, zwaar te noemen; naar zijne meening heb ik mijn doel niet bereikt.

Hierover is dan niet te redetwisten.

Alleen — mijn bedoeling lag minder ver dan H. blijkbaar veronderstelt: ik gaf slechts een overzicht van de verschillende stroomingen en heerschende meeningen, waarschuwde hier en critiseerde daar. De heer H. heeft er óók een soort verdediging van het Fondsbeleid in willen lezen, en daarmee de grenzen willen verwiden, die ik mij gesteld had; het is mij niet mogelijk, hem daarin te volgen.

Batavia, 22 Juli 1926.

B. D. W. J. VAN GARDEREN.

Het Volkscredietwezen in Nederlandsch-Indië

door

DR. H. M. HIRSCHFELD.

De reorganisatie van het Volkscredietwezen, waarover, in het bijzonder door de daarbij direct betrokken kringen, reeds veel geschreven is, schijnt nu toch naar een meer nabije toekomst verplaatst te zijn. De recente artikelen van Mr. Fruin en Dr. Boeke in het Blaadje voor het Volkscredietwezen (14e jaargang Nrs. 4 en 6) hebben hier nog eens duidelijk de aandacht op gevestigd.

De strijd, welke thans echter over dit belangrijk onderdeel van het economisch leven van Indië gevoerd wordt, bevindt zich op een terrein, waar de essentiele punten moeilijk naar voren kunnen komen. De positieregeling van den Administrateur der Afdeelingsbanken, de bevoegdheden van het Bestuur dezer banken en van de Centrale Kas, mogen wel van groot belang zijn, doch zoolang niet onderzocht is of de geheele basis waarop ons Volkscredietwezen rust, juist is, kan hierover geen overeenstemming verkregen worden. Leest men bijv. de verschillende artikelen in het Blaadje over de positieregeling van den Administrateur, dan zijn de argumenten van beide partijen als regel even weinig of even zeer overtuigend. De onvolkomen formeele regeling die er tegenwoordig ten aanzien van deze materie bestaat, zou niet tot zooveel wrijving aanleiding geven, indien in de materiele grondslagen van ons Volkscredietwezen wellicht niet zooveel punten waren die conflicten moeten uitlokken.

Dat de tegenwoordige leiding van Volkscredietwezen en Centrale Kas dit voelt, blijkt o.i. uit een aantal opmerkingen voorkomende in de vele verdienstelijke publicaties, die uitgaan van den Dienst van het Volkscredietwezen en de Centrale Kas. Veel van hetgeen

thans echter een onbevredigend gevoel wekt, vindt zijn oorzaak in maatregelen of verzuimen van jaren her, welke men in het tegenwoordige stadium moeilijk aan één of enkelen der velen, die bemoeiingen op het gebied van het Volkscredietwezen hadden, kan verwijten.

Onderstaande beschouwingen beoogen enkele der problemen betreffende het Volkscredietwezen aan een nader critisch onderzoek te onderwerpen, waarbij zooveel mogelijk getracht zal worden systematisch te werk te gaan, zonder in de beschrijving op alle punten even diep door te dringen.

De tegenwoordige organisatie van het Volkscredietwezen is ontstaan uit los van elkaar staande Volksbanken en dessabanken. Door de oprichting van de Centrale Kas, die het middelpunt der Afdeelingsbanken zou moeten worden, heeft men een economische hiërarchie in het Volkscredietwezen willen brengen. Zonder dit officieel vast te leggen heeft men zich toen de Afdeelingsbanken als instellingen gedacht, die o.a. gewestelijk als centralen voor dessainstellingen zouden optreden. De positie van de Afdeelingsbanken is echter tweeslachtig gebleven, want aan de eene zijde bleef men streven naar de gewestelijke centrale, doch aan de andere zijde werd een credietbedrijf uitgeoefend, dat in principe al heel weinig verschilde van dat der dessabanken.

De plaats die het Gouvernement in deze organisatie inneemt is evenmin duidelijk geworden.

De Dienst van het Volkscredietwezen oefende aan de eene zijde den Gouvernements-invloed, aan de andere zijde zien we weer ambtenaren in de besturen van te controleeren lichamen. Toen de Centrale Kas op het tooneel verscheen, werd de Regeeringsbemoeiing ten aanzien der Afdeelingsbanken aan dit lichaam overgedragen, terwijl de dienst van het Volkscredietwezen zich meer met de dorpsinstellingen bezig hield. Sinds de Adviseur van het Volkscredietwezen echter belast is met de waarneming van het directeurschap der Centrale Kas heeft men hier practisch een eenheid verkregen, althans wat betreft inspectie en controle. Is hier dus wel een organisatorische eenheid gegroeid, groote waarde kan deze nog niet hebben, zoolang er ten aanzien van de financieele aansprakelijkheid van de verschillende onderdeelen die het geheel

van de Volkscredietorganisatie uitmaken, geen klaarheid bestaat.

Van een harmonischen opbouw van het Volkscredietwezen kan dus niet gesproken worden, we zullen echter trachten den weg in in dit doolhof te vinden.

I. *De Centrale Kas.*

Deze bij K. B. van 10 Mei 1912 opgerichte instelling stelt zich ten doel het verstrekken van bedrijfsmiddelen aan en het in belegging nemen van gelden van Volkscredietinstellingen. Naast deze functie als centraal financieringslichaam, treedt de Centrale Kas ook op als raadgever en helper in het beheer van zoodanige lichamen, terwijl zij voorts dienstbaar is aan het namens de Regeering op de Volkscredietinstellingen uitgeoefend toezicht. ¹⁾ De Centrale Kas staat daarbij echter alleen in rechtstreeksch verkeer met de Afdeelingsbanken, dus niet met de dorpsinstellingen. ²⁾

In de eerste plaats interesseert ons hier of de aansprakelijkheid op de Centrale Kas rust of dat deze als gedelegeerde der Regeering verhaal heeft op het Gouvernement. In de statuten der Centrale Kas is uitdrukkelijk bepaald, dat zij rechtspersoon is, welke rechtspersoon door de Regeering van een eigen kapitaal is voorzien. In de nota „de toekomstige inrichting van het Inlandsch credietwezen” van het jaar 1910, is te lezen dat de Centrale Kas zou moeten zijn „een vermogensrechtelijk lichaam, afgescheiden van de gewone Lands administratie en niet in zijne functie belemmerd door het wachten op adviezen en beschikkingen”. ³⁾

Volgt uit een en ander reeds, dat de Regeering niet zonder meer aansprakelijk kan zijn voor de handelingen der Kas, dit is nog nader uitgewerkt in de statuten en tevens uitgebreid ook voor die handelingen der Centrale Kas, welke in opdracht der Regeering zijn geschied, tenzij die verbintenissen zijn ontstaan uit handelingen welke door de Regeering of den Directeur van Binnenlandsch Bestuur zijn opgedragen in strijd met het advies van den Directeur der Centrale Kas. (Art. 11 der Statuten).

Deze bepaling is een hoogst belangrijke, want zij geeft den Directeur der Centrale Kas een belangrijken invloed op de gestie der Regeering ten aanzien van het Volkscredietwezen. Een ongunstig

1) Art. 2 der Statuten. I. St. 1912 No. 393.

2) Zie Verslag der C. K. 1913.

3) Verslag C. K. 1913.

advies van den Directeur zal de Regeering ten volle aansprakelijk stellen voor de financieele gevolgen die eventueele maatregelen na zullen sleepen. De adviezen van den Directeur kunnen dus feitelijk voor een groot deel den aard der maatregelen, die ten aanzien der Afdeelingsbanken genomen worden, beïnvloeden.

Voor de gevolgen van handelingen der Centrale Kas zelf is de Regeering dus niet aansprakelijk. Deze aansprakelijkheid valt zelfs moeilijk via het grondkapitaal te construeeren. De Regeering stelt n.l. aan de Centrale Kas een grondkapitaal beschikbaar, tot een maximum van f 5.000.000.—¹⁾, ten einde haar in staat te stellen haar doel te bereiken. De storting van dit grondkapitaal is geschied door inbreng van f 1.685.000.— aan vorderingen der Regeering op Afdeelingsbanken; terwijl het door aanvulling uit 's Lands midelen opgevoerd werd tot f 2.875.000.—. Daarnaast is door het Gouvernement een „Rentevrije Uitgestelde Schuld” beschikbaar gesteld, welke in de jaren 1917—1924 ontstond, doordat de rente, verschuldigd over het grondkapitaal niet werd uitgekeerd, doch als uitgestelde schuld werd geboekt.²⁾ Van het grondkapitaal is f 2.125.000.— nog steeds niet gestort. Het staat echter te bezien of men dit bedrag mag beschouwen als gelijkstaande met de verplichting van een aandeelhouder, die zijn aandeel nog niet heeft volgestort. In Art. 12 der Statuten lezen wij n.l. dat bij opheffing der Centrale Kas niet wordt overgegaan tot teruggave van het nog niet afgeloste deel der rentevrije uitgestelde schuld, noch van het grondkapitaal, alvorens die instelling aan hare overige verbintenissen heeft voldaan. Bij de stichting der Centrale Kas heeft men vermoedelijk een maximum bedrag gefixeerd, doch de daadwerkelijke grootte van de omstandigheden willen laten afhangen. Deze meening wordt ook bevestigd door de oorspronkelijke redactie der statuten, Art. 4, waarin bepaald werd, dat tot aflossing van het grondkapitaal zou worden overgegaan, zoodra dit gestegen is tot f 5.000.000.— of zoodra dit voldoende is voor de behoefte der Centrale Kas.

1) Zie K. B. 10 Mei St. 1912, No. 393. Art. 4; K. B. 30 Mei 1918 St. 1918, No. 848; K. B. 13 Dec. 1923 St. 1924, No. 88; K. B. 6 Jan. 1925 St. 1925 No. 14.

2) Dit rentevrije voorschot moest de winstcapaciteit der Centrale Kas vergrooten, ten einde het op effecten geleden verlies te kunnen inhalen.

Dat de aansprakelijkheid niet alleen van theoretisch belang is, kan blijken uit het crediet, dat de Centrale Kas verleend heeft aan de Lampongsche Afdeelingsbank. De Balans der Afdeelingsbanken, opgenomen als bijlage I in het verslag van het Volkscredietwezen (Juni 1926) wijst aan, dat dit crediet toen f 854.400.— bedroeg. Dat de Directie van de Centrale Kas met dit crediet vermoedelijk niet accoord ging, valt af te leiden uit het Gouv. Besl. van 8 Maart 1919, waarbij het Gouvernement een garantie ad. f 100.000 aan de Centrale Kas verleende, ten behoeve van de credietverleening aan de Lampongsche Bank. Waar men echter met zekerheid kan aannemen, dat op dien datum het crediet wel niet veel meer dan f 100.000.— zal hebben bedragen, stelt men zich terecht de vraag hoe sindsdien de aansprakelijkheid der Regeering, ten aanzien van dit punt, jegens de Centrale Kas geregeld is.

De bespreking van dit punt heeft ons tot een ander punt gebracht, n.l. de verhouding tusschen Afdeelingsbanken en Centrale Kas.

Deze verhouding wordt in de eerste plaats bepaald door de functie der Centrale Kas als compensatie-instituut van credietbehoeften van afdeelingsbanken aan den eenen kant en van overschotten aan liquide middelen dier instellingen aan de andere zijde. Van de 87 afdeelingsbanken hadden er aan het eind van 1925, 76 een credietovereenkomst met de Centrale kas gesloten. Deze overeenkomst omvat tevens een nadere regeling van de controle en maakt grootten invloed op de gestie der afdeelingsbanken mogelijk. Welke principes gevolgd worden bij de vaststelling van de hoogte van een crediet van een afdeelingsbank is niet bekend, het zou echter interessant zijn indien hierover eens meer werd medegedeeld. Vooral ten aanzien van de dekking der credieten zouden nadere gegevens welkom zijn, want het totaalbedrag der geopende credieten overtreft verre het bedrag, dat Volkscredietinstellingen aan effecten bij de Centrale Kas gedeponneerd hebben. Iets meer is er bekend ten aanzien van de controle en den invloed op de algemeene gestie der Afdeelingsbanken. Het eerste punt schijnt tweërlei doel te beoogen, n.l. credietcontrole en zuiver administratieve controle. Veel medewerking schijnt de Centrale Kas op dit gebied niet

van de Afdeelingsbanken ondervonden te hebben, zoodat zij voor menige aan het licht getreden wantoestand wellicht niet verantwoordelijk gesteld mag worden. De Afdeelingsbanken werden in hun verzet grootendeels gedreven door de angst voor afhankelijkheid van het centrale instituut. Het is begrijpelijk en juist, dat de leiding van deze instelling hierop moest reageeren, door te streven naar een meer officieelen band tusschen Centrale Kas en Bestuur der Afdeelingsbank. Bij de bespreking van het bedrijf der afdeelingsbanken zal echter blijken, dat overeenstemming zal moeten bestaan over tal van andere punten, voordat dit probleem met succes zal kunnen worden opgelost. Alvorens hiertoe over te gaan, nog een enkele opmerking over het financieel beheer der Centrale Kas.

Vergelijkt men de balansen der Centrale Kas sinds hare oprichting dan is een sterke groei niet te ontkennen:

	Ult. 1913	1917	1921	1925
		in f 1000.—		
Liquide middelen	329	1225	380	6225
Effecten	764	972	1376	2164
Voorschotten aan V.C. inst.	1157	1913	3978	3114
Saldo Verlies	—	36	311	—
Grondkapitaal	2125	2875	2875	2875
Rentevrije uitgest. schuld.	—	—	457	732
Reserve	20	—	—	290
Rek. Crt. & Deposito V.C. inst. 56	—	873	1577	6579
Reserve V.C. inst.	—	80	—	892
Opgenomen gelden	—	29	1046	7

De groei wijst op een versterking der liquide positie, in het bijzonder door een aanzienlijke toeneming van Deposito's van Afdeelingsbanken. De credietverleening aan deze instellingen is lang niet in die mate gestegen, waaraan de vrees voor afhankelijkheid weer niet vreemd zal zijn. Trouwens het cijfer der verleende credieten schrompelt aanzienlijk ineen indien het crediet aan de Lampongsche Bank daarvan in mindering wordt gebracht. Tracht men uit de in het Blaadje gepubliceerde driemaandelijksche

proefbalansen de liquiditeitspositie nog eens meer nauwkeurig na te gaan, dan krijgt men het volgende beeld.

	Ult. Dec. 1924	Ult. Maart 1925	Ult. Juni 1925	Ult. Sept. 1925	Ult. Dec. 1925	Ult. Maart 1926
	in f 1000.—					
Kas en Kassiers	1590	186	141	878	1100	124
Deposito's	5500	5500	5000	5100	5100	5100
Effecten	2024	2023	1986	1975	2022	2152
Afd. banken debet	2805	3045	3273	3109	3114	4588
Afd. banken credit	7797	6304	5660	6379	6580	4721
Opgenomen Gelden	—	213	253	7	7	2349

Deze cijfers zijn feitelijk niet voldoende om de seizoenfluctuatie bij de Centrale Kas na te gaan. Toch krijgt men den indruk, dat in het begin 1926 in sterkere mate een beroep op de Centrale Kas gedaan werd, dan anders in overeenkomstige perioden het geval was. Vermoedelijk wijst dit op een sterkere uitzetting der credietverleening van de Afdeelingsbanken, nu de economische toestand der inlandsche bevolking iets minder gunstig is dan een jaar geleden.

II. De Afdeelingsbanken.

De basis voor de beoordeeling van het afdeelingsbankbedrijf is wel de *credietverleening*. De nuttigheid dezer banken is feitelijk geheel afhankelijk van de doeleinden, waarvoor crediet verstrekt wordt. Neemt men het verslag van het Volkscredietwezen ter hand, dan vindt men daarin tabellen, waarin deze doeleinden nauwkeurig gespecificeerd worden. Ook de verslagen der afdeelingsbanken vermelden deze gegevens. Wat Java en Madoera betreft is 45% der uitgeleende gelden bestemd voor Landbouw, tuinbouw en vee-teelt, 25% voor den handel, terwijl consumptieve doeleinden slechts van ondergeschikte beteekenis zouden zijn.

De eerste indruk dien deze cijfers maken, kan niet anders dan zeer gunstig zijn, temeer waar men van het standpunt mag uitgaan, dat een zoover doorgevoerde detaillering niet op losse gronden

is samengesteld. De teleurstelling is dan ook groot, indien men tot de ontdekking komt, dat deze statistiek vermoedelijk niet veel meer beteekent dan een overzicht van de beroepen der leeners en de door hen geleende bedragen. In de eerste plaats kan men dit afleiden uit enkele opmerkingen uit het verslag van het Volkscredietwezen, ¹⁾ waaruit blijkt dat zuivere landbouwcredieten in samenwerking met den Landbouwvoorlichtingsdienst slechts bij uitzondering tot stand kwamen. Ook van de zijde van den Landbouwvoorlichtingsdienst zelve verneemt men vele klachten, dat het crediet der afdeelingbanken slechts bij uitzondering aan den landbouw ten goede komt. ²⁾ Het duidelijkste komt een en ander tot uitdrukking in het rapport- van Ginkel. ³⁾ Als voornaamste oorzaak wordt wel beschouwd de hooge rentestand, verbonden aan de credieten der afdeelingbanken. Deze hooge rentestand houdt ten nauwste verband met het kostenprobleem bij de afdeelingbanken, waarop hieronder nog nader zal worden ingegaan.

Nog een andere factor doet het vermoeden ontstaan dat het met de doeleinden, waarvoor geleend wordt, lang zoo gunstig niet gesteld is als het er naar uitziet. De zeer geringe credietverleening voor schulddelging, 5% der uitleeningen in 1924, kan niet overeenstemmen met de werkelijkheid in het inlandsche credietvraagstuk. ⁴⁾ Men kan dan ook den indruk niet op zijde zetten, dat de credietverleening der afdeelingbanken grootendeels een consumptief karakter draagt, waarbij in sterke mate toegegeven wordt aan den hier te lande nu eenmaal bestaanden drang der inheemsche bevolking naar consumptieve credieten. De uitbreiding van dit crediet mag voor den inlander misschien wel dit voordeel hebben, dat hij minder terecht komt bij woekeraars, al is dit nog lang geen uitgemaakte zaak. Het is hier niet zooals in Holland, voordat de boerenleenbanken werden opgericht; deze hadden in haar eerste phase als doel den boer te bevrijden van het „productieve” woekercrediet, ten einde te komen tot een gezond coöperatief crediet

1) Verslag van het V.C. W. tot Juli 1925 pag. 4—5. id. Verslag Ult. Juni 1926 pag. 2.

2) Zie bijv. J. E. van der Stok in het Blaadje van 15 Oct. 1925.

3) Verslag van den Economischen Toestand der Inlandsche Bevolking 1924. Dl. I pag. 323.

4) Zie bijv. het artikel „Schulden in de Dessa” Blaadje 15 December 1925.

van productieven aard. Een vergelijking van de toestanden die vroeger in Holland heerschten met de huidige Indische gaat ten eenen male mank. Alvorens men hier te lande tot een meer productief crediet komt, dient eerst het kwaad van de getolereerde consumptieve credieten uitgeroeid te worden. Voor zooverre deze hier een bestaansreden hebben zouden zij geheel naar den pandhuisdienst verwezen moeten worden.

Het bovenstaande wordt vermoedelijk wel ingezien door den Dienst van het Volkscredietwezen en de Centrale Kas, doch de consequentie zoekt men tevergeefs. Alleen de samenwerking met den landbouwvoorlichtingsdienst, waarnaar men thans streeft, wijst erop, dat men de fout ziet. Deze is echter zoo diep ingevreten in het geheele systeem, dat men er met een beau geste alleen niet komt.

De voornaamste cijfers betreffende het uitleenbedrijf geven het volgende beeld:

	1917	1921	1924	1925
	in f 1000.—			
Aantal banken op Java en Madoera.	70	70	70	71
Uitstaand, totaal	21.252	31.458	31.032	34.345
Uitstaand per bank.	303	449	443	484
Aantal schuldbew.	471.000	470.963	512.156	574.589
Per schuldbewijs.	43	65	59	58
Uitgeleend gedurende de het boekjaar.	26.499	37.383	37.300	42.091

Sinds 1917 is het totaalcijfer der uitleeningen dus nog met ruim 60% toegenomen, terwijl de gemiddelde duur der leeningen langer is geworden. Volgens het verslag van het V.C.W. is het aantal aflossingstermijnen grooter geworden.

De statistiek der achterstanden vertoont in de laatste jaren wel eenige verbetering, althans wat de achterstanden betreft, die minder dan één jaar oud zijn. De achterstanden van ouderen datum zijn derhalve in relatieven zin toegenomen. Deze achterstanden, welke in 1925 bijna f 1.500.000.— bedroegen, beteekenen praktisch toch wel voor een groot deel bestaand verlies. In hetzelfde

jaar werd door de Afdeelingbanken van Java en Madoera echter slechts f 116.000.— op debiteuren afgeschreven! Hoe groot de Reserve voor dubieuze debiteuren is, is onbekend; deze wordt n.l. tesamen met de pensioen- en verlofsfondsen, voor $\pm$ één millioen in de gecombineerde balans opgenomen.

Bovendien bestaat er nog een gevaar, dat het achterstandscijfer in werkelijkheid veel grooter is, als gevolg van het feit, dat vele credietnemers hunne credieten „aflossen” met de gelden welke verkregen worden, doordat een of andere relatie een nieuw crediet opneemt. Het bedrag, wat hiermede gemoeid is, zal natuurlijk zelfs door de verschillende afdeelingbanken zelf niet getaxeerd kunnen worden.

Dat de achterstand over 1924 en 1925 er iets minder slecht uitziet, stemt op zichzelf gunstig, doch het staat te bezien of deze tendens van langen duur zal zijn, te meer waar het aantal aflossingstermijnen grooter is geworden, waardoor het cijfer der achterstanden van minder dan één jaar hierdoor voorloopig geflatteerd wordt.

Tegenover dit uitleenbedrijf staat een zeer belangrijk *Deposito-bedrijf*. Het totaal der opgenomen gelden der afdeelingbanken geeft het volgende beeld te zien:

	Java en Madoera	Buitengewesten.
1917	24.576.000	4.400.000
1919	27.467.000	5.643.000
1920	32.688.000	8.111.000
1921	36.680.000	8.732.000
1922	39.090.000	9.012.000
1923	39.598.000	10.089.000
1924	39.555.000	10.330.000
1925	40.664.000	10.858.000

Deze waren als volgt samengesteld.

	1917	1921	1924	1925
Direct opzeg- baar J. & M.	9.387.000	18.157.000	23.190.000	26.373.000

	1917	1921	1924	1925
Op termijn				
J. & M.	14.738.000	16.255.000	15.605.000	12.928.000
Direct opzeg-				
baar. Buitengew.	1.558.000	1.996.000	3.123.000	3.991.000
Op termijn				
Buitengew.	2.216.000	4.636.000	5.238.000	5.110.000

Wat de herkomst betreft zijn voor de afdeelingsbanken van Java en Madoera de volgende cijfers bekend.

	1917	1921	1924	1925
Dessabanken, Loem-				
boengs en desakassen	38%	42%	51,6%	55,6%
Inlanders en				
Vr. Oosterlingen	7,8%	8,9%	8,9%	8,8%
Europeanen	51,7%	41,1%	36,5%	31,6%

Deze cijfers toonen duidelijk aan, dat het depositobedrijf zich sinds 1917 in heel sterke mate heeft ontwikkeld, doch ook dat sinds 1922 een stagnatie is ingetreden. Het aandeel, dat inlanders en vreemde Oosterlingen in het depositobedrijf hebben is slechts zeer beperkt, terwijl, dat der Europeanen relatief is achteruit gegaan. Ten aanzien van deze laatste categorie van deposanten dient echter te worden opgemerkt, dat het totaal-cijfer over het algemeen in de stijgende lijn is gebleven, al was na 1922 een tijdelijke teruggang waar te nemen. De op termijn door de afdeelingsbanken opgenomen gelden zijn echter steeds practisch geheel van Europeanen afkomstig geweest. De permanente deposito's zijn dus door een kring van economische subjecten opgebracht, welke zoo goed als geheel buiten het credietbedrijf staan. Uit de kringen welke zelf als credietnemers optreden ziet men slechts weinig deposito's. De gezonde tendens van uitwisseling van crediet en overtollige middelen uit kringen, die een economisch geheel vormen valt hier dus niet waar te nemen. Ook hier ziet men dus een geheel andere ontwikkeling dan bij de boerenleenbanken in Holland het geval is.

Van stijgende beteekenis zijn de gelden op korten termijn afkomstig van dessa's en dessacredietinstellingen. Valt hieruit wel

een gunstige ontwikkeling van deze instellingen af te leiden, ten aanzien van de gestie der afdeelingsbanken moet het oordeel geheel anders uitvallen. De dessabanken zelf treden n.l. slechts bij uitzondering op als credietnemers van de afdeelingsbanken.

Hierdoor wordt in alle opzichten de meening bevestigd, dat de afdeelingsbanken nauwelijks een functie vervullen als centrale voor de dessabanken. Alleen de afdeelingsbank te Djokjakarta schijnt hier een zeer prijzenswaardige uitzonderingspositie in te nemen.

Een en ander wijst op een zeer ongezonden toestand; de afdeelingsbanken bewegen zich in sterke mate op het terrein der dessacredietinstellingen en doen dit met gelden afkomstig uit de dessacredietinstellingen. Bovendien overtreffen de gelden, welke de afdeelingsbanken tot zich getrokken hebben, verre de liquide fondsen der afdeelingsbanken bij de Centrale Kas. De liquiditeitsbasis der afdeelingsbanken is, wanneer men van het standpunt uitgaat dat deze tevens centralen voor de dessabanken moeten zijn, op deze wijze niet gezond te achten, doch hierover later meer.

Verzaken de afdeelingsbanken op deze wijze o.i. hare taak jegens de dessainstellingen, misschien nog ernstiger is een andere conclusie. De afdeelingsbanken blijken in belangrijke mate spaargelden tot zich te trekken uit klassen die niet behooren tot den kring, dien het Volkscredietwezen behoort te omvatten. Dit geschiedt door een hooge deposito-rente, die slechts onder protest van vele volksbanken op 5% is verlaagd. Gelden, die hetzij thuis hooren bij de Postspaarbank of bij de andere spaarbanken en gelden, die aan de particuliere banken dienden toe te vloeien, worden hier belegd op een wijze, welke geheel buiten het kader van spaarbankbelegging valt. Ook hier dient een conclusie getrokken te worden in een richting, waarnaar men niet lang behoeft te zoeken. Mogelijk is deze aantrekking van deposito's in hoofdzaak door de hooge rente en door de verkeerde conclusie, die het publiek veelal trekt, uit het semi-officieele karakter der afdeelingsbanken, ten aanzien van de aansprakelijkheid van het Gouvernement. Dat dit over het algemeen niet tot ongelukken heeft geleid, valt te verklaren uit het traagheidsmoment dat aan het Volkscredietwezen inhaerent is.

De consumptieve credietverleening van sterk aan hun woonplaats

gebonden inlanders doet een soort traditioneelen band tot de afdeelingsbanken ontstaan, waardoor de zaak zonder al te groote schommelingen doorloopt. De credietverleening valt buiten het gebied van het speciale ondernemersrisico, waardoor het sterk afwisselende moment, dat daarin leeft, hier niet bestaat. Een groote „Krach” zal dus niet licht ontstaan, doch wel bestaat gevaar voor een steeds verergerende ziekte die op het laatst ongeneeslijk worden kan, zoodat de weg voor herstel zal zijn afgesneden. Dit is het gevaar dat boven het huidige Volkscredietwezen zweeft en een reorganisatie wenschelijk maakt, zonder dat dit geforceerd wordt door gevaar voor een faillissement, dat een onderneming boven het hoofd kan hangen. De vergelijking die de Adviseur voor het Volkscredietwezen in zijn laatste jaarverslag tusschen de soliditeit van de Grootbanken in Nederl.-Indië en de Afdeelingsbanken trekt, achten wij aan zeer veel bedenkingen onderhevig. Eerst genoemde banken zijn volgens hem aan groote risico's onderworpen ten gevolge der conjunctuur, terwijl de afdeelingsbanken nagenoeg geheel daarbuiten staan en weinig verliezen hebben te lijden. Op grond van hetgeen wij hierboven opmerkten over de credietverleening der afdeelingsbanken gelooven wij dat het standpunt van den Adviseur op een zwakken ondergrond rust. De hier gesignaleerde vergelijking ware beter achterwege gebleven.

Bezien we een en ander nog eens in het licht van het *liquiditeitsvraagstuk*, bij de afdeelingsbanken, dan moet dit tot dezelfde conclusie leiden.

Een van de grondoorzaken van de hier bestaande gevaren ligt in de sinds jaren bestaande tendens het bedrijf der afdeelingsbanken zooveel mogelijk op te schroeven. Een duidelijk voorbeeld daarvan acht ik de nota van den eersten Directeur der Centrale Kas, afgedrukt als bijlage tot het verslag dier instelling over 1914. Deze nota behandelt de financieele verhouding tusschen Centrale Kas en afdeelingsbanken. Op zich zelve is zij wel voorzichtig gesteld, doch dit is misschien juist het bedenkelijke element erin.

De toenmalige Directeur verwachtte, dat zijn instelling op den duur niet over voldoende middelen zou beschikken ten einde een eigen liquiditeitsreserve voor de afdeelingsbanken te hebben. In dit verband achtte hij het noodig dat laatst genoemde banken een

eigen vermogen scheppen, ten einde hieruit bij de Centrale Kas een liquiditeitsreserve te kunnen kweeken. Voor de afdeulingsbanken achtte hij noodig een evenwicht tusschen uitgezette gelden en opgenomen gelden, waardoor voorkomen moest worden, dat meer rente vergoed moest worden over opgenomen gelden, dan op kas-siersrekening wordt ontvangen. Dit zuiver vermogen moet gekweekt worden door uitbreiding van het bedrijf en wel door het hoog en stabiel houden der debetrente en door het aantrekken van deposito's en spaargelden. Daarbij zag de Directeur in, dat de afdeulingsbanken nog te veel afhankelijk zijn van de deposito's van Europeanen, zoodat hij speciale aanmoediging voor inlanders gewenscht achtte. De opmerking van den Directeur over het evenwicht tusschen opgenomen en uitgezette gelden gaat echter niet op, want bij de vaststelling van de deposito-rente dient er mede rekening gehouden te worden, dat een deel der gelden in liquiden vorm moet worden aangehouden. Dat hij daarmede blijkbaar geen rekening gehouden heeft wijst erop, dat het credietbedrijf tot het uiterste uitgebreid wordt, bovendien door een te hooge deposito-rente.

Daarbij komt, dat de hooge rente op uitzettingen destijds in vrij duidelijke termen geadviseerd, nu niet bepaald de aangewezen weg is om liquide credieten te verkrijgen. Trouwens het geheele streven om via uitbreiding van het bedrijf, dus door veel uitleeningen en veel deposito's, die alleen door hooge rente kunnen worden aange-trokken, per saldo een hoogere winst te maken, is gevaarlijk. Het is best mogelijk, dat men dit destijds niet zoozeer heeft willen forceeren en dat men daar later bij de Centrale Kas op is terug-gekomen, het valt bijna niet te ontkennen, dat dit streven nog bij vele afdeulingsbanken bestaat. Een duidelijk bewijs acht ik daar-voor, dat de door de Centrale Kas geadviseerde verlaging der de-posito-rente op 5% in 1925 zooveel tegenstand ondervond.

Het zuiver vermogen der afdeulingsbanken is dan ook op papier in sterke mate gestegen n.l. voor Java en Madoera van f 3.552.000 in 1917 op f 9.219.000 in 1925 en voor de Buitengewesten van f 279.000 op f 1.368.000.— in de overeenkomstige periode. Schijn-baar gunstig is hier dat voor Java en Madoera het zuiver vermogen van 16,7% van het totaal der uitstaande leeningen in 1917 steeg

op 27% in 1925. Belangrijker dan dit cijfer is echter de vraag in hoeverre dit vermogen reëel of nominaal is. Om hierop echter een antwoord te kunnen geven dienen de financieele *resultaten* der afdeelingsbanken aan een nader onderzoek te worden onderworpen.

In de eerste plaats verdient het *onkostencijfer* de aandacht. Dit bedraagt bij de afdeelingsbanken op Java 61,9% van de rente welke op uitleeningen wordt gemaakt of f 5,59 per leening. Gezien het nu eenmaal bestaande systeem zou men het onkostencijfer misschien door meerdere efficiency kunnen drukken, doch dit is niet het essentiele waarom het hier gaat. De hoge onkosten hangen geheel samen met het karakter van het uitleenbedrijf. Toch kan echter aan de leiding van het Volkscredietwezen op dit punt kritiek niet bespaard blijven. In een rondschriften van 27 September 1924 ¹⁾ heeft de Adviseur van het Volkscredietwezen eenige opmerkingen gemaakt over het kostprijsvraagstuk, die van bedrijfseconomisch standpunt bij nader inzien niet door den beugel kunnen. Hij zegt n.l.: „ook al zouden de gemiddelde onkosten per leening hooger zijn, dan de baten uit die kleine leeningen genoten, dan nog kan de handhaving van die kleine credieten een voordeel zijn, omdat zij de kosten der overige leeningen zoodanig verlichten, dat hierop groote overschotten worden gekweekt”. De Adviseur gaat hierbij vermoedelijk van de grondgedachte uit, dat er constante kosten zijn, die niet verhoogd worden, wanneer er een aantal werkzaamheden bijkomt en welke dus bij een toenemend aantal werkzaamheden gemiddeld minder zwaar drukken. Men mag echter het feit, dat een aantal kosten bij uitbreiding van het bedrijf constant blijven, niet tot een zoo algemeene tendens verheffen. In werkelijkheid zal de toestand zoo zijn, dat bij een afdeelingsbank voor het bedrijf een bepaalde staf en een bepaalde kantoorruimte noodig is. Beperkt men zich nu tot uitsluitend belangrijke zaken, dan zal de staf wellicht meer arbeid kunnen verrichten zonder dat hierdoor een noemenswaardige stijging der totale kosten plaats vindt. Met andere woorden naast de direct rendable credieten kunnen ook kleinere credieten verleend worden, zonder de constante kosten te verhoo-gen. Worden uit de opbrengst der kleinere credieten de variabele

1) Zie Blaadje 6 Oct. 1924.

kosten, welke heel gering zullen zijn, gedekt, dan zal het overschot er toe kunnen bijdragen de constante kosten minder zwaar op het geheel te laten drukken. Zoodra echter de grens bereikt is, waarbij de constante bedrijfsfactoren vol belast zijn, zal ieder volgend klein crediet ook de constante kosten opvoeren, hoe verder men daarmee doorgaat hoe ongunstiger echter de algemeene rentabiliteitsverhoudingen zullen worden. Men krijgt een sprongsgewijze verhooging der constante kosten. Neemt het relatieve aandeel der kleine credieten de overhand, dan is het met de rentabiliteit gedaan.

Deze bedrijfseconomische uitwijding was noodzakelijk ten einde in alle consequenties te demonstreeren, waartoe forceeren van uitbreiding kan leiden. De rentemarge moet door dezen toestand noodzakelijk te hoog worden. We merkten n.l. reeds op, dat de onkosten 61,9% der op uitleeningen gemaakte rente bedragen. Bij een deposito-rente van 5% moet de uitleenrente 13% bedragen, wanneer men afziet van voorzieningen tegen dubieuze debiteuren, reservevorming en weinig rentedragende liquiditeiten. Bedenkt men verder dat landbouwcrediet niet duurder dan 10 à 12% mag zijn, dan is het duidelijk, dat de rentabiliteit der afdeelingbanken niet sterk gefundeerd is. De over het jaar 1924 door de afdeelingbanken van Java en Madoera gecalculeerde nettowinst bedraagt f 898.000.—, een bedrag, dat iets lager is dan de winst behaald op boeten en de interest gekweekt op liquiditeiten te samen. Aan boeten werd in totaal ontvangen f 441.000.—.

Vervolgens verdient de aandacht dat de afschrijvingen op debiteuren in de periode 1917—1925 op Java en Madoera varieerden tusschen 0,34 en 0,89% der uitzettingen, terwijl de officieele achterstand in die periode varieerde tusschen 5,4 en 9,8%.

Bekijkt men het zuiver vermogen in het licht van deze feiten, dan dient dit vermoedelijk met een aanzienlijk bedrag gereduceerd te worden, terwijl er van een nettowinst vermoedelijk wel geen sprake zal zijn. Het eigen vermogen der afdeelingbanken kan men dus niet bepaald beschouwen als een hechte basis waarop deze rusten. Men komt dan tot de vraag of de band die de afdeelingbanken met de *overheid* bindt hierin wellicht voorziet.

Aansprakelijkheid voor de verplichtingen der Volkscredietinstellingen draagt het Gouvernement niet, hetgeen de Directeur B. B.

dan ook in een Rondschrijven van 3 Maart 1920 uitdrukkelijk heeft verklaard. ¹⁾ De opvatting van het groote publiek, dat de afdeelsbanken overheidsinstellingen zijn, berust derhalve geheel op een misvatting.

Aansprakelijkheid van het Gouvernement bestaat ook niet doordat ambtenaren zitting hebben in de Besturen der Volksbanken. Deze instellingen zijn n.l. als vereenigingen georganiseerd en zijn daardoor rechtspersoon.

Een tweede vraag is, of het toezicht, dat namens de Regeering op de afdeelsbanken wordt uitgeoefend, misschien een waarborg voor soliditeit is. Zooals reeds werd opgemerkt, heeft de Regeering in de Statuten der Centrale Kas uitdrukkelijk bepaald, dat aan dit toezicht geen consequenties verbonden zijn, die een aansprakelijkheid zouden rechtvaardigen. Op de waarde, die aan de controle, welke door de Centrale Kas wordt uitgeoefend, mag worden toegekend, zullen we hier niet diep ingaan; hetgeen hiervoor reeds van de zijde van deze instelling gepubliceerd werd, laat aan duidelijkheid niets te wenschen over. De algemeene indruk is, dat door deze instelling naar het beste wordt gestreefd, doch dat vele factoren hier tegenwerken, factoren welke aan den eenen kant betrekking hebben op den aard der bedrijven en welke aan den anderen kant verband houden met de geringe macht, waarover veelal beschikt wordt.

III. *De Dorpsinstellingen.*

Een geheel ander beeld dan de afdeelsbanken vertoonen de *dessabanken*. Alhoewel over deze instellingen veel minder gegevens beschikbaar zijn, krijgt men toch den indruk, dat zij zich veel beter aanpassen bij de Inlandsche credietbehoeften, of althans dat zij niet die gevaren in zich sluiten, zooals deze in de vorige paragraaf uiteengezet werden. Over den aard der credietverleening is officieel weinig gepubliceerd, ook hier zijn echter aanwijzingen voor een weinig productief karakter der leeningen, doch de gelden, waaruit deze verstrekt worden zijn van geheel anderen oorsprong. De balans van het *dessabank*bedrijf toont dit overduidelijk aan. Het bedrag der uitstaande leeningen bedraagt per ult. 1925 f 5.461.000.—

1) Bijlage V Verslag Centrale Kas 1920

op Java en Madoera, f 655.500.— op de Buitengewesten. Het zuiver vermogen stond daartegenover in bedragen resp. van f 7.213.000.— en f 658.500.— De conclusie is dus dat hier eventueel consumptieve leeningen verstrekt worden, doch dan ook geheel uit fondsen, die op den langen duur door de dessagemeenschap bij elkaar zijn gebracht. Over het algemeen zijn de leeningen van veel korteren duur dan bij de afdeelingsbanken, zoodat het in den loop van een boekjaar uitgeleende bedrag niet veel kleiner is dan bij de afdeelingsbanken. In 1924 leenden 757.000 personen bij de dessabanken en 569.000 bij de afdeelingsbanken. Hierdoor wordt de beteekenis der dessabanken heel duidelijk gedemonstreerd, doch een ander cijfer wijst op de groote mogelijkheden, die hier nog bestaan, n.l. slechts 16,2% der gezamenlijke dessa's van Java en Madoera verheugt zich in het bezit van een dessabank.

Alhoewel de *dessaloemboengs* feitelijk geheel op de producten-huishouding steunen mogen zij zich in een grooten opbloei verheugen. Wel is een vermindering van het aantal dezer instellingen waar te nemen, doch dit is grootendeels een gevolg van een saneringsproces, waardoor loemboengs die niet levensvatbaar bleken, werden opgeheven. Anderen werden samengevoegd, als gevolg van de vereeniging van dessa's. ¹⁾ Toch bezitten nog ruim 34% van de dessa's van Java en Madoera een loemboeng.

Ook hier valt weer de gezonde toestand te constateeren, dat crediet wordt verleend in padi, uit fondsen, welke men een gemeenschappelijk bezit der bevolking zou kunnen noemen. Tevens zijn de loemboengs feitelijk spaarinstellingen dier gemeenschap geworden, want er heeft zich tevens een groot contant vermogen gevormd, per ultimo September 1925 hadden de loemboengs van Java f 7.025.500.— bij afdeelingsbanken uitgezet.

Deze instellingen kunnen in belangrijke mate bijdragen aan de verdere ontwikkeling van het inlandsche credietwezen, doch dan dient gebroken te worden met het huidige systeem der afdeelingsbanken. Tot nu toe bestaat er weinig samenwerking tusschen afdeelingsbanken en dorpscredietinstellingen. Alleen de gewestelijke credietbank in Djokjakarta, die in Januari 1925 hare werkzaamheden begon, treedt op als centrale voor de dorpsinstellingen. Zij

1) Rapport van Ginkel 1 pag. 319.
Kol. Studiën

is tevens controleerende en inspecteerende instantie dezer dessa-instellingen, terwijl zij naar behoefte nieuwe dassabanken organiseert. Men ziet het belang van een dergelijke ontwikkeling van hooger hand wel in, want in een rondschrijven van den Gouvernementssecretaris van 11 October 1922 wees de Regeering erop, dat de afdeelingsbank, waar de dessabank geheel aan haar doel beantwoordt, voor deze laatste moet plaats maken. Ook de Adviseur voor het Volkscredietwezen wees hierop in een circulaire van 27 Sept. 1924, ¹⁾ doch de consequentie durft hij daar blijkbaar niet aan. Op een gegeven moment acht hij een scherpe scheiding tusschen het bedrijf der afdeelingsbanken en dessabanken blijkbaar niet eens gewenscht.

Ten aanzien van de overheidsbemoeiingen met de dorpscrediet-instellingen dient nog een enkele opmerking gemaakt te worden over de aanwending van eigen fondsen der dessabanken. Reeds in 1910 wees de Directeur van Binnenlandsch Bestuur erop, dat inlandsche gemeentecredietinstellingen niet mogen worden aangemerkt als middel ter voorziening in algemeene gemeentelijke behoeften, doch bepaaldelijk moeten strekken om credietbehoevende ingezetenen, onder de vereischte waarborgen, het strict noodige te leenen tegen een naar gelang van omstandigheden zoo laag mogelijk te stellen rente. ²⁾ In 1916 wees de Directeur van Binnenlandsch Bestuur erop, dat wanneer een dessaloemboeng reeds een eigen vermogen gevormd heeft, voldoende niet alleen voor bedrijfsmiddelen, doch ook als reserve tegen risico's, overtollige middelen in de dessakas gestort mogen worden, tenzij er behoefte bestaat een dessabank op te richten. In 1922 werd een en ander in verband met den toen ingevoerden restitutieplicht der controlekosten weer ten sterkste beperkt.

IV. *De Reorganisatie van het Volkscredietwezen.*

De motieven welke bij de leiding van het Volkscredietwezen bestaan voor het aan de orde stellen van een reorganisatie, zijn in hoofdzaak van tweeërlei aard, n.l. ten eerste de onbevredigende interne organisatie zich uitende o.a. in fraudes en in wrijving

1) Blaadje 7 Oct. 1924.

2) Circulaire 30 Maart 1910, Bijblad 7522.

tusschen Centrale Kas en afdeelingsbanken en ten tweede de Bestuurshervorming.

Ten aanzien van het tweede punt is reeds een gedeeltelijke oplossing gevonden. ¹⁾ Niettegenstaande de adviseur voor het Volkscredietwezen wel eenige bezwaren inbracht tegen een provinciale decentralisatie der Centrale Kas, achtte hij dit toch de consequentie, die getrokken moest worden. De provinciale organisatie zou aan den Gouverneur ondergeschikt zijn. Voor de provinciale kassen zou een algemeen centraal „Ausgleichs” lichaam noodig zijn. De commissie van Toezicht en Bijstand verzette zich ten sterkste tegen een provinciale decentralisatie der Centrale Kas, zich daarbij geheel plaatsende op een financieel-technisch standpunt. Voor deze motieven meenen wij niet beter te kunnen doen dan te verwijzen naar het Blaadje voor het Volkscredietwezen van Juni 1926.

Nadat de voorstellen de diverse ambtelijke stadia doorloopen hadden, bleek dat de Regeering tot het inzicht gekomen was, dat provinciale decentralisatie voor de centrale Kas ongewenscht is. De instelling van de provincie West-Java heeft eenige ondergeschikte maatregelen ten gevolge gehad, welke hier onbesproken kunnen blijven. ²⁾

Wat de interne nooden betreft, de adviseur van het Volkscredietwezen verwacht hier alle heil van de instelling van een ambtelijke administrateurspositie bij de afdeelingsbanken. Alleen op deze wijze kan z.i. een grootere invloed der Centrale Kas verkregen worden. Het vele dat hierover reeds geschreven werd ontheft ons van de verplichting hier nog eens in herhaling te treden, te meer waar dit probleem van secundaire aard is. De oplossing van dit vraagstuk hangt geheel af van de conclusies waartoe men ten aanzien van het bedrijf der Volkscredietbanken is gekomen.

Kort samengevat meenen wij tot de volgende *conclusies* ten aanzien van het Volkscredietwezen te moeten komen. De zwakke plek van dit bedrijf zijn de afdeelingsbanken, hieromheen groe-

1) Zie nota van den Adviseur van het Volkscredietwezen van 4 Jan. 1923 en brief van de commissie van Toezicht en Bijstand aan den Regeeringscommissaris voor de Bestuurshervorming van 12 Dec. 1924, Blaadje Juni 1926.

2) Zie Provinciale Ordonnantie over „Regelen voor het Beheer van Indlandsche credietinstellingen in de provincie West-Java”, Javasche Courant 24 Dec. 1925.

peeren zich de vraagstukken die bij een eventueele reorganisatie opgelost dienen te worden. Het uitleenbedrijf heeft zich in een ongewenschte richting ontwikkeld, waardoor het consumptieve crediet op een niet te verdedigen wijze bevorderd werd, terwijl het productieve crediet niet tot zijn recht kon komen, doordat de groote uitbreiding de kosten van het bedrijf op een hoogte gebracht hebben, die voor deze productieve credietverleening een gevaar oplevert. Deze onjuiste credietpolitiek werd gevoerd met behulp van gelden, welke op economische gronden voor een groot deel niet bij afdelingsbanken thuis hooren. De hooge rentevergoeding op deposito's en de misvatting van het publiek ten aanzien van de geboden zekerheid hebben de afdelingsbanken tot deze credietpolitiek in staat gesteld.

Ten aanzien van de dessabanken hebben de afdelingsbanken niet gepresteerd wat men had mogen verwachten, doordat zij in stede van een steun voor deze, eerder concurrenten geworden zijn. Uit deze impasse zal het Volkscredietwezen alleen dan kunnen geraken, indien systematisch gestreefd wordt naar een kwalitatieve verandering in de credietverleening, waardoor de afdelingsbanken zoowel centrale voor gemeentecredietinstellingen zullen worden, als credietgever voor inlandsche bedrijven op productieven grondslag. Alle twijfel over de aansprakelijkheid der Regeering dient te worden opgeheven, terwijl de kunstmatige politiek ten aanzien der deposito's moet worden verlaten. Het kostprijsprobleem zal dan vanzelf zijne oplossing vinden.

De dessabanken verdienen een verhoogde belangstelling van de zijde der afdelingsbanken en Centrale Kas.

De Regeeringsbemoeiing zal zeker niet gemist kunnen worden, zoolang men geen waarborgen heeft een ruime staf technisch goed geschoolde leiders te bezitten. Deze bemoeienis zal ongetwijfeld officieel geregeld moeten worden, waarbij de tot één lichaam vereenigde dienst van het Volkscredietwezen en de Centrale Kas ongetwijfeld de leiding toekomt. Een inspectie voor het inlandsche credietwezen kan zeker niet worden gemist, doch deze zal zoodanig georganiseerd moeten zijn, dat er voor de Regeering geen financiële aansprakelijkheid uit voortvloeit. Bij eventueele officieele regelingen zou zulks uitdrukkelijk gestipuleerd moeten worden, ten

einde te verhinderen, dat er een toestand ontstaat, waarbij de deposanten van de gedachte uitgaan, dat de soliditeit van een Volkscredietbank niet even nauwkeurig onderzocht moet worden als van iedere andere bank.

Is regeeringsaansprakelijkheid dus te verwerpen, dan vervalt tevens de grondslag van den eisch, dat de administrateur eener afdeelingbank ambtenaar zal moeten zijn, hetgeen niet wegneemt, dat het wenschelijk zal zijn, de benoeming van administrateurs aan de goedkeuring der Centrale Kas te onderwerpen.

Het is in het belang van het Volkscredietwezen te hopen, dat wanneer nu eerlang een aanvang gemaakt zal worden met voorbereidende werkzaamheden voor een reorganisatie, men de primaire problemen niet verwaarloost, door alleen de aandacht te concentreren op de kwesties die de uiterlijke organisatie betreffen. Een dieper onderzoek naar het crediet- en depositobedrijf zal dan echter niet mogen uitblijven.

Het Jaarverslag van de Javasche Bank over 1925/26,

door

DR. W. M. F. MANSVELT.

Nog zijn de nagalmen over het vorig jaarverslag der Javasche Bank niet verstomd of opnieuw vraagt Mr. Trip onze aandacht voor beschouwingen over den internationalen toestand en de economische en financiële positie van Nederlandsch-Indië als inleiding tot zijn overzicht van de werkzaamheden der Javasche Bank in het 98e boekjaar.

Ook thans geeft die stof den President aanleiding zich over eenige principiële punten uit te spreken en beschouwingen te houden, die wederom met belangstelling door een veel grooteren kring dan de onmiddellijk geïnteresseerden bij het bankwezen gelezen zullen worden.

Mr. Trip doet uitkomen hoe de internationale toestand nog altijd beheerscht wordt door de verwikkelingen in Europa. Verleden jaar meende hij, dat, al moest het herstelwerk nog geheel geschieden, de toekomst zich door het teruggekeerd vertrouwen beter liet aanzien. Vraagt men zich nu een jaar later af: „Heeft de gang „van zaken het vertrouwen op de toekomst bevestigd en versterkt? „Heeft het herstel een zoodanigen voortgang gemaakt, dat op de „afgesloten periode met tevredenheid kan worden teruggezien?“, dan moet het antwoord helaas ontkennend luiden. (p. 12; zie ook p. 15).

De verdragen van Locarno schenen een nieuwe aera in te luiden, doch de toelating van Duitschland tot den Volkenbond stuitte op zoodanige moeilijkheden, dat de opzettelijk voor dat doel belegde vergadering tot September verdaagd moest worden. Zoo is politieke rust en berusting, die de meest weldadige uitwerking op den economischen toestand gehad zou hebben, Europa nog altijd niet gegund.

Doch het schort niet alleen aan politieke overeenstemming, meent Mr. Trip, de onbevredigende toestand is eveneens het gevolg van gebrek aan besef van den waren staat van zaken op oeconomisch gebied. „In het algemeen”, zegt hij, „viel te constateeren, „dat in Europa nog steeds gehandeld werd, als verkeerde dat we- „relddeel in een tijdperk van tijdelijke inzinking, welke weldra tot „het verleden zou behooren. De klaarblijkelijke onmogelijkheid om „den werkelijken toestand onder de oogen te zien en de onvermij- „delijke consequenties van den oorlog en van de daarna ingetreden „periode van lichtzinnigheid te aanvaarden, moest tot teleurstel- „ling leiden.” (p. 14).

Europa toont het beeld van een wagen, die in het moeras is geraakt, niet vóór- en niet achteruit kan, en inmiddels dieper en dieper wegzakt.

Moge deze situatie door sommigen, die van de onmacht van Europa partij trekken, misschien met welgevallen worden aangezien, voor den Europeaan en vooral voor hen, die de koloniale voorposten bezet houden, vormt dit een weinig opwekkend tafereel.

Dat de ontwikkelingslijn der Europeesche hegemonie de hoogste curve achter zich heeft, schijnt niet meer te lochenen. Reeds bij een natuurlijken gang van zaken zou de ontwikkeling der buiten-Europeesche landen en de relatieve achteruitgang dus van Europa op den duur niet te stuiten zijn geweest. De oorlog heeft dat proces echter verhaast. Wel zal Europa als bakermat der Westersche beschaving het cultureele overwicht weten te bewaren, doch zijn politieke invloed moet noodwendig dalen als nasleep van de industriële en commerciële inzinking.

Hoe de constellatie sedert 1913 veranderd is, illustreert Mr. Trip aan cijfers, ontleend aan een publicatie van het Secretariaat van den Volkenbond. Het staatje, dat wij hier overnemen, vermeldt het aandeel der genoemde landen aan het wereldverkeer, onderscheidelijk in de jaren 1913 en 1924. (p. 21).

	Import.		Export.	
	1913.	1924.	1913.	1924.
Europa	69.34%	61.85%	62.40%	51.12%
Canada en de Vereenigde Staten van Amerika	12.23%	16.29%	15.83%	22.10%

	Import.		Export.	
	1913.	1924.	1913.	1924.
Midden-Amerika	1.54%	2.04%	2.10%	3.62%
Zuid-Amerika	5.59%	4.95%	6.60%	6.78%
Afrika	1.70%	1.89%	2.61%	2.65%
Azië	7.14%	9.79%	7.84%	10.33%
Australië en Nieuw- Zeeland	2.46%	3.19%	2.62%	3.40%

„Het is niet aan te nemen”, zegt de President der Javasche Bank, „dat in deze positie gedurende 1925 eene verbetering ten gunste „van Europa zou zijn gekomen. Het tegendeel is eer waarschijnlijk”. (p. 21).

Hoe vele en hoe veelsoortige belangen het herstel in den weg staan, blijkt uit een nadere bespreking van den oeconomischen toestand in Engeland (p. 15/16), Frankrijk (p. 17) en Duitschland (p. 17 v.v.).

In Engeland schijnen de voetbalspelende en stakende werklieden ongevoelig voor het feit, dat het importsaldo ongekende afmetingen aanneemt tengevolge van den achteruitgang van den export van kolen, ijzer en staal.

In Frankrijk, waar men zich nooit heeft willen realiseeren, dat de overwinning oeconomisch gelijk stond met een nederlaag, gaat de inflatie voort, en staat het publiek nog alle daaruit voortvloeiende teleurstelling en onheil te wachten.

Duitschland heeft de werkelijkheid thans onder oogen gezien en moest constateeren, dat het productie-apparaat en de bevolking te groot zijn in verhouding tot de commerciële mogelijkheden. Binnenlands is de afzet beperkt door de algemeene verarming, buitenlands wordt het debiet in den weg gestaan door protectionistische maatregelen.

Onder de factoren, die het herstel van Europa in den weg staan neemt *protectie* een eerste plaats in. Verder wijst Mr. Trip als zoodanige factoren aan: de *oorlogsschulden* vooral die aan Amerika, de *bewapening* en de *sociale en fiscale maatregelen*.

De uitwerking van het protectionisme is tweeledig. Eenerzijds moet het leiden tot prijsstijging in het beschermde gebied en worden dus bij het streven naar goedkooper productie nieuwe

hinderpalen gelegd, anderzijds wordt aan debiteurenlanden de afdoening van rente en aflossing der schulden met goederen onmogelijk gemaakt.

Het laatste probleem doet zich in ontstellende afmetingen voor bij de betrekking van Europa tot zijn grootsten crediteur. De vorderingen van Amerika op Europa belooopen, zonder handels- en andere credieten op korten termijn mede te rekenen, nagenoeg \$ 15 milliard. Dank zij de hooge invoerrechten behoudt Amerika echter een actieve handelsbalans, die zich naar het schijnt eerder nog ten gunste dan ten nadeele van de Vereenigde Staten schijnt te ontwikkelen. Volkomen terecht zegt Mr. Trip dan ook:

„Het is niet duidelijk langs welken weg Europa aan zijne verplichtingen uit dezen hoofde zal kunnen voldoen. Het blijvend voortzetten van de tegenwoordige politiek, waarin Amerika zijne vorderingen in leeningen of credieten omzet, kan niet verwacht worden.” (p. 23).

Hij knoopt hieraan de volgende interessante beschouwing vast:

„Neemt die leening- en credietpolitiek een einde, dan staan op den duur slechts twee wegen aan Europa open om aan zijne verplichtingen te voldoen. Het zal of zijne uitvoeren naar Amerika moeten opvoeren, of zijne invoeren van uit Amerika moeten inkrimpen. Eene vermeerdering van den export zal, zoolang Amerika door protectionistische en andere maatregelen het volgen van dien weg belemmert, slechts kunnen geschieden via prijsstijging in Amerika en prijsdaling in Europa. Door de vrije goudbeweging, welke zal gaan in de richting van Europa naar Amerika, zal het zooeven bedoelde proces bevorderd worden, zoodat het naar mijne meening zeker geen aanbeveling kan verdienen om langs kunstmatigen weg een deel van het in Amerika opgehoopte goud naar elders af te leiden”. (p. 23/24).

Dat de ingeslagen weg tot wederzijdsch nadeel leiden moet, staat voor Mr. Trip vast. Alleen een ruimere politiek van de zijde van Amerika kan hier uitredding brengen. Amerika behoorde zijn vorderingen, althans de overheidscredieten, prijs te geven, niet zoozeer uit altruïstische overwegingen, als wel uit welbegrepen eigenbelang. Ten volle onderschrijft de President der Javasche Bank dan ook de woorden van den Amerikaanschen Minister van

Financiën: „The entire foreign debt is not worth as much to the „American people in dollars and cents as a prosperous Europe „as a customer”. (p. 15).

Het is echter onjuist te meenen, dat Amerika en Amerika alleen het lot van Europa in handen heeft.

Niet minder zwaar dan de gouden ketenen wegen de ijzeren wapenrustingen, die geen der partijen, tengevolge van het wederzijdsch wantrouwen, durft af te leggen of te verminderen. „Van welk belang”, zegt het Verslag (p. 13), „voor het financieel en „economisch herstel eene dergelijke beperking zou zijn, wordt „duidelijk wanneer men in aanmerking neemt, dat van de totale „op het budget gebrachte uitgaven, na aftrek van die voor den schuldendienst, voor militaire doeleinden bestemd was in:

Engeland	28 %
Frankrijk	34 %
Japan	38 %
Amerika	25 %
Italië	35 %

Het bedrijfsleven in het bijzonder wordt gehandicapt door sociale en fiscale maatregelen uit een tijd toen men meende, dat alles kon. De werkmansklasse, tientallen jaren opgezweept tot den klassenstrijd als het summum bonum, heeft alleen oog voor het groepsbelang of wat als zoodanig beschouwd wordt. Het wenscht te handhaven, wat het verworven heeft zonder acht te slaan op de oeconomische samenleving als geheel. Aan hun adres de volgende behartigenswaardige woorden van Mr. Trip.

„.....men vraagt zich af, of het niet als zelfbedrog gequalificeerd moet worden, dat eenerzijds tal van maatregelen getroffen of gehandhaafd worden, welke een verbetering van de positie „der arbeidersklasse beoogen, doch anderzijds de werkgelegenheid direct of indirect wordt ingekrompen, mede doordien juist „die maatregelen de koopkracht en de kapitaalvorming in hooge „mate belemmeren en de bedrijven buiten staat stellen hunne kosten te dekken en hunne producten af te zetten. Het gaat hier niet „om de vraag of die maatregelen op zich zelve beschouwd nuttig „of wenschelijk zijn, maar om deze andere vraag of onder de „omstandigheden, welke nu eenmaal in Europa bestaan, het be-

„oogde doel niet ten eenenmale gemist wordt en het belang, dat „men beoogt te dienen, in werkelijkheid geschaad in plaats van „gebaat wordt. Uit economisch oogpunt beschouwd zou onge- „twijfeld — en zulks in de eerste plaats in het belang van de „arbeidersklasse zelve — de aangewezen weg zijn, de lasten, „waaronder het bedrijfsleven gebukt gaat, zoover en zoolang te „beperken als noodig is voor de onvermijdelijke aanpassing aan „de verminderde koopkracht en aan de werkelijke economische „positie van Europa.” (p. 22).

* *

*

Een heel wat beteren aanblik biedt de oeconomische en financiële toestand in Nederlandsch-Indië.

Mr. Trip geeft een overzicht van den actueelen toestand op grond der cijfers van in- en uitvoer en van de uitkomsten van het afgelopen dienstjaar voor 's Lands financiën (p. 25-40) om, na geconstateerd te hebben, dat de grondslag voor de verdere ontwikkeling gezond en sterk is, over te gaan tot een bespreking van de factoren, die deze ontwikkeling beheerschen, respectievelijk bevorderen of belemmeren.

Wij volgen het verslag niet in het beschrijvende gedeelte, daar de vraagstukken, die zich bij in- en uitvoer en financiën voordoen, in het volgende gedeelte nogmaals en meer uitvoerig behandeling vinden, en het cijfermateriaal door gemis aan voldoende gegevens over 1925, meerendeels betrekking heeft op 1924 en voorafgaande jaren en dus na de eerlang verschijnende cijfers over 1925 aan beteekenis verliest.

Zoo biedt dit cijfermateriaal geen nieuwe gezichtspunten t.o.v. de zeer gewichtige vraag of de oeconomische vervreemding tusschen Indië en Nederland blijkens de jongste in- en uitvoercijfers van Indië tot staan gekomen is dan wel verderen voortgang vindt. Dit z.g. „losweekingsproces”, gelijk Treub het verschijnsel zeer karakteristiek doopte, vormt in het Verslag geen punt van bespreking, hoewel het een nationaal belang van de eerste orde genoemd mag worden. Nu is het zeker waar, dat dit onderwerp met een terloopsche beschouwing van de in- en uitvoercijfers van de landen van herkomst en bestemming alleen niet uitgeput is.

Een grondige bespreking van de vraag of de oeconomische

denationaliseering van Indië op den duur onvermijdelijk is, dan wel tegengehouden of althans geremd kan worden, zou stellig een uitvoerige studie vereischen. De stof zou licht een omvang aannemen, die afbreuk deed aan den gang van het betoog van het onderhavig verslag, zoodat het begrijpelijk is dat deze kwestie niet aangeroerd wordt. Het probleem heeft verschillende aspecten, het wordt niet alleen beheerscht door de kapitaalsinvesteering, maar ook door tal van grootere en kleinere oeconomische en financiële omstandigheden of bijzondere overwegingen. Dat de richting van den uitvoer in het algemeen bepaald wordt door de landen van consumptie, is duidelijk. Anders staat de zaak echter met artikelen als thee, koffie, tabak, waarin een min of meer uitgebreide tusschenhandel gedreven wordt. Bij dit deel van den uitvoer zal men een onderzoek moeten instellen naar de drijfveeren waardoor b.v. verkoop te Londen dikwijls geprefereerd wordt boven Amsterdam. De motieven zullen waarschijnlijk zeer uiteenloopen. Het kan zijn, dat de verkoopcondities of de veelvuldiger gelegenheid tot verkoop den doorslag geeft. Het kan ook zijn, dat de richting van den uitvoer beheerscht wordt door de financiëring van het Nederlandsch-Indische bedrijfsleven of door het nationaliteitsgevoel. Verder hangt de invoer door een geopende verschepingsgelegenheid weer samen met den uitvoer, zoodat ook de invloed en toekomst der nationale en vreemde reederijen in het geding komt. Het onderwerp houdt uit een ander oogpunt gezien weer verband met de vooruitzichten van het Nederlandsch guldensaccept en de toekomst van Amsterdam als financieel centrum. Het denationaliseeringsproces is dan ook een zaak, die alleszins de aandacht waard is.

Bij de bespreking van de factoren, die volgens het Verslag de ontwikkeling belemmeren of bevorderen, staat natuurlijk voorop, dat een agrarisch land als Ned.-Indië beheerscht wordt door den toestand van den landbouw.

In zijn vorig verslag heeft de President der Javache Bank met ernst gewezen op de noodzakelijkheid van uitbreiding der Europeesche cultures in quantitatieven zin door nieuwe kapitaalsinvesteering. Thans wordt op een andere zijde van hetzelfde vraagstuk licht geworpen en dringt Mr. Trip aan ook op de kwalitatieve

uitbreiding d.w.z. op grootere differentiatie van cultuurobjecten en steeds verdere opvoering van het wetenschappelijk peil der bedrijfsvoering. (p. 43).

Tot het aandringen op grootere differentiëring geeft aanleiding een critische beschouwing van de Indische handelsbalans. De geldswaarde van den uitvoer van Ned.-Indië is afhankelijk van slechts weinige artikelen. Een achttal producten: suiker, rubber, petroleum, tabak, coprah, thee, tin en koffie maken samen 85% uit van de gezamenlijke uitvoerwaarde (p. 27). Suiker en rubber nemen een overwegende plaats in; hun geldswaarde vormt ongeveer de helft van den totalen uitvoer.

Het spreekt wel vanzelf, dat deze bijzondere samenstelling van den uitvoer, Indië in hooge mate bloot stelt aan conjunctuur schommelingen. Dat dit geen theorie is, toont Mr. Trip met eenige cijfers aan. De suiker zal tengevolge van de daling der prijzen in 1926 vermoedelijk f 112.— miljoen minder opbrengen dan in 1925 en bij de rubber komt een prijsverschil van f 1.— per $\frac{1}{2}$ K.G. neer op een vermeerdering of vermindering van niet minder dan f 375.— miljoen (p. 48).

Voor de stabiliteit der koloniale welvaart is het invoeren en uitbreiden van nieuwe cultures dan ook van het allergrootste gewicht. De gunstige ontwikkeling van de palmolie- en de vezelcultuur zal Indië's oeconomische positie aanmerkelijk versterken. De productie van palmolie wordt reeds voor 1932 geraamd op 35000 ton, waarna een snelle stijging verwacht wordt tot 70.000 ton (p. 43/44).

Qualitatieve uitbreiding is ook mogelijk door verbetering van bestaande cultures. Op grond van hetgeen in de suikercultuur bereikt werd, kan een opvoering van de productie ook verwacht worden bij de bergcultures. „De met succes tot stand gebrachte „wijziging in de organisatie der bergcultures”, zegt het Verslag, „zal het bereiken van die verbeteringen bevorderen. In het bijzonder „zal de ondernemingsrubbercultuur daarvan kunnen profiteren. „De opvoering van de wetenschappelijke eischen, aan welke de „keuze en selectie van het plantmateriaal voldoen, opent, naar mijne „overtuiging, perspectieven van wijde strekking. Zij zal kunnen „leiden tot eene belangrijke toeneming van de productie zonder „noemenswaardige uitzetting van de kosten. Reeds daarom schijnt

„mij de somtijds geuite voorstelling, dat de ondernemingsrubber-cultuur gedoemd is door de Inlandsche cultuur verdrongen te worden, niet op goeden grond te berusten”. (p. 44/45).

Nieuwe mogelijkheden voor Indië en mogelijkheden van zeer wijde strekking openen zich ook door de toeneming der bevolkingscultuur, vooral die in de buitengewesten. De waarde der Inlandsche exportproducten, welke in 1925 in de buitengewesten werden gewonnen, schijnt f 300.000.000.— te boven te gaan. (p. 45).

De beteekenis van de bevolkingsrubbercultuur voor Indië is echter minder gelegen in de vermeerdering van den uitvoer, dan wel in den invloed, die deze Indische Klondike kan uitoefenen op de oeconomische structuur der kolonie.

Breekt hier eindelijk een lichtstraal door in het somber probleem der oeconomische opheffing van de inlandsche bevolking?

„Als de voorteekenen niet bedriegen, zal de gelegenheid aanbreken voor eene belangrijke kapitaalvorming van Inlandsche zijde.” (p. 45/46).

In vol besef van het oeconomisch gewicht dezer zaak laat Mr. Trip hierop volgen: „Het zou van het grootste gewicht zijn indien deze kapitaalvorming in goede banen kon geleid worden, zoodat zij het uitgangspunt zou worden van een kapitaalkrchtig en zich geleidelijk uitbreidend Inlandsch landbouwbedrijf. Voor de werkelijke ontwikkeling in de richting van zelfstandigheid zou eene dergelijke kapitaalvorming zeer veel belangrijker zijn dan de veelal van weinig werkelijkheidszin getuigende uitlatingen op congressen van non-coöperatoren e.d. Woorden alleen zullen Nederlandsch-Indië niet nader tot het gestelde doel brengen. Hiervoor is meer noodig en wel in de eerste plaats het leggen van de economische en financiële grondslagen van een eigen Inlandsch bedrijfsleven. Zij, die in werkelijkheid de belangen van hun volk willen dienen, zullen naar de buitengewesten hunne blikken moeten richten en aldaar de uiterste krachten moeten inspannen om de bevolking tot economische en financiële zelfstandigheid op te voeren.” (p. 46).

Voor de buitengewesten schijnt een nieuwe tijd aangebroken, doch het meest gewichtige en meest dreigende probleem, het be-

volkingsvraagstuk op Java in verband met de middelen van bestaan, is daarmee nog geen stap nader tot de oplossing gebracht.

Dit vraagstuk wordt in het verslag der Javasche Bank niet onder de oogen gezien. Eenige weerklank op de in dit verband interessante verhandeling over den inlandschen landbouw in de laatst-verschenen Mededeelingen der Regeering omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang en op de uitlatingen der Regeering in de Memorie van Antwoord ¹⁾ wordt hier gemist.

De jaarlijksche bevolkingstoename op Java wordt ook niet genoemd onder de factoren, die de volkswelvaart bedreigen. In het algemeen beantwoordt Mr. Trip de vraag, of er bijzondere gevaren voor den ontwikkelingsgang van het oeconomisch leven van Nederlandsch-Indië te duchten zijn, ontkennend. (p. 50). Van het communisme wordt namelijk geen blijvende invloed verwacht, wat intusschen niet wegneemt, dat krachtige repressieve en preventieve bestrijdingsmiddelen toegejuicht worden.

„Grooter gevaar” ziet Mr. Trip „in de neiging om, zonder voldoende kennis van de werkelijk bestaande toestanden en zonder de te verwachten gevolgen te beseffen en te overzien, Oostersche landen als Nederlandsch-Indië te onderwerpen aan Westersche regelingen, welke al dan niet in internationaal overleg haren grondslag vinden. Hiertegen kan niet genoeg gewaarschuwd worden.” (p. 50).

Gedoeld wordt op de wetgeving, speciaal op de wettelijke regeling van arbeidsvoorwaarden. Om geen grooter discussies uit te lokken, bepaalt Mr. Trip zich tot weerlegging van de misvatting buitenslands van de poenale sanctie. ²⁾

1) Ond. I, Afd. VI, Onderafd. 615.

2) De juridische en oeconomische beteekenis van dit instituut wordt als volgt omschreven:

„Poenale Sanctie toch is niet anders dan het regelen van de gevolgen van een onrechtmatig verbreken van een vrijwillig gesloten arbeidscontract. Wenscht men derhalve eene vergelijking te treffen, dan zou deze hierin kunnen bestaan, dat, terwijl in het Westen de onrechtmatige niet-nakoming van een vrijwillig aangegane verbintenis resulteert in eene verplichting tot schadevergoeding met alle daaraan verbonden gevolgen, in het Oosten, althans daar, waar deze verplichting geenerlei beteekenis zou hebben en bovendien de economische werkzaamheid ten eenenmale zou verlamd worden zonder zekerheid van nakoming der aangegane verbintenis, daarvoor eene strafrechtelijke sanctie in de plaats is gesteld. Het

Waar men hier te lande echter het meest rekening mee moet houden, zijn de aan Indië steeds boven het hoofd hangende sterke conjunctuurschommelingen. Zij zouden een wezenlijk gevaar kunnen worden voor de koloniale welvaart, zoo men met de mogelijkheid van een snelle wisseling van voorspoed en tegenslag geen rekening hield.

Dat is de quintessence van Mr. Trip's algemeene beschouwingen over Nederlandsch-Indië.

Zoowel hen, die aan het hoofd staan van particuliere ondernemingen, als hen, die geroepen zijn om het logge schip van Staat te besturen, drukt Mr. Trip dan ook op het hart niet te scherp te zeilen, maar een conservatieve financiële politiek te voeren. (p. 49).

„Zoo ergens”, zegt hij, „dan dienen in Nederlandsch-Indië, in de huishouding zoowel van het Land als van particulieren, in dergelijke jaren reserves gekweekt te worden ten einde het aanpassingsproces in minder gunstige jaren, welke onvermijdelijk zullen aanbreken, te vergemakkelijken.” (p. 48).

Van dit beginsel uitgaande onderwerpt de President der Javasche Bank tenslotte den toestand en de vooruitzichten van 's Lands financiën aan een critische beschouwing. (p. 40/41, 51-55).

Hij constateert met blijdschap dat als gevolg van de gunstige uitkomsten van het dienstjaar 1925 een schuldvermindering van f 71.6 millioen kon plaats hebben, waardoor „het totaal der tekorten op den gewonen dienst sedert 1917, met inbegrip van die op de vlootuitbreiding en op de voedselvoorziening, welke voor een juist financieel beeld als onderdeelen van het gewone budget behoreen aangemerkt te worden, teruggebracht is tot f 206 millioen. Ten beloope van dit bedrag zijn derhalve tot en met den dienst 1925 gewone uitgaven uit leeningen bestreden, zoodat de gunstige uitkomsten der laatste jaren, hoe bevredigend die op zich zelve beschouwd ook mogen zijn, per saldo slechts tot re-

„betreft hier dus uitsluitend een verschil in de wijze van sanctioneering van vrijwillig aangegane verplichtingen, welk verschil niet slechts volkomen gemotiveerd wordt door het onderscheid tusschen de toestanden, in het Westen en het Oosten bestaande, maar bovendien onmogelijk kan gemist worden zonder den vooruitgang en de ontwikkeling van het Land en daarmee van de bevolking stop te zetten!” p. (51).

„sultaat hebben dat de intering, welke in de voorafgaande jaren „had plaats gevonden, tot omstreeks de helft werd teruggebracht. „De verwachtingen, welke de Regeering koestert ten opzichte van „de uitkomsten van het dienstjaar 1926, leiden tot eene verdere „vermindering van bovengenoemd bedrag van f 206 millioen met „f 46 millioen dus tot f 160 millioen.” (p. 41).

Welke vooruitzichten biedt nu de begrooting van 1927? Zijn bij de raming der middelen zoodanige marges genomen, dat daarin een flinke reserve verscholen ligt?

Beziet men de middelen voor 1927.

Door belastingverlaging zal het Land derven	f	16.800.000.—
en wegens verlaging van het invoerrecht op weefgarens	„	200.000.—
tezamen	f	17.000.000.—

Waartegenover echter staat:

de opbrengst van het verhoogde invoerrecht op sigaretten papier	f	3.800.000.—
benevens aan vrijgevalen in-ningskosten	„	980.000.—

f 4.780.000.—

zoodat de middelen een vermindering ondergaan

van	f	12.220.000.—
-----------	---	--------------

Men vindt de gewone ontvangsten voor 1927 echter slechts f 4.300.000.— lager geraamd dan het werkelijk ontvangene in 1925.

Er wordt dus op gerekend, dat de gewone ontvangsten in 1927 het gunstige jaar 1925 met f 8.000.000.— te boven zullen gaan.

Een reserve, als bedoeld door den President der Javache Bank, schuilt hier dus niet in.

Ook is deze niet gelegen in de besparing voortvloeiende uit de conversie, aangezien deze besparing grootendeels verslonden zal worden door de rente en aflossing na consolidatie der vlottende schuld met inbegrip der muntbiljetten.

De eenige reserve is gelegen in de raming van het tin, doch deze reserve is verminderd door het tin voor f 140.— p.p. op de begrooting te brengen tegen vorig jaar f 130.—

Er kan thans bij het tin op geen grootere marge dan f 15.— miljoen gerekend worden, uitmakende voor de geheele begrooting een reserve van ongeveer 2% der gewone inkomsten. (p. 52).

De gewone zuivere uitgaven voor 1927 zijn, ongerekend de overbrenging van de kosten der vlootuitbreiding naar gewone uitgaven, f 19.300.000.— hooger dan 1926 en f 30.600.000.— hooger dan 1925, in procenten uitgedrukt een stijging van respectief 4.6 en 7.5%.

„Een dergelijke zeer belangrijke accres in een tijdsverloop van „twee jaren”, zegt Mr. Trip, „geeft ongetwijfeld tot overweging „aanleiding en zulks te meer waar, als ik mij niet bedrieg, een „zeer aanmerkelijk deel van het accres automatisch voortvloeit uit „bestaande regelingen en dus niet behoort tot die uitgaven, welke „de Regeering in hare nota betreffende den toestand van 's Lands „financiën voor den dienst 1927 noemt „uitgaven-in-eens ten be- „„hoeve van de uitvoering van werken van rechtstreeksch nut, „„welker uitvoering bij ernstigen terugslag in de economische „„verhoudingen zoo noodig kunnen worden nagelaten of ver- „„traagd”. Het zou voor een goed inzicht ongetwijfeld wenschelijk „zijn geweest indien in de nota eenige nadere aanduiding ware „gegeven van het bedrag der zooeven bedoelde uitgaven-in-eens.” (p. 53).

De begrooting der gewone uitgaven en inkomsten leidt tot een overschot van f 1.700.000.—

Hoe dankbaar men daarvoor ook gestemd moge zijn, men behoort de oogen niet te sluiten voor het feit, dat dit resultaat verkregen werd door verschillende uitgaven op buitengewoon te doen drukken, die bij een goed financieel beleid onder de gewone uitgaven gerekend zouden worden; verder door de opcenten in stand te houden, een heffing, welke ingevoerd als crisismaatregel, eigenlijk reeds van de begrooting had moeten verdwijnen; wijders door wel de opbrengst van het z.g. goederengeld onder de gewone middelen op te nemen, doch de zeer bezwarende financiële gevolgen, die de Bedrijvenwet voor de gewone uitgaven hebben moet, buiten beschouwing te laten.

Corrigeert men, met het oog op de toekomst, de begrooting van 1927 in den aangegeven zin, dan ontstaat er een gaping en het is

de vraag of het eventueele accres der middelen daarin zal kunnen voorzien. Mr. Trip is omtrent den afloop van deze speculatie op de toekomst niet optimistisch. „Naar met zekerheid te verwachten is”, aldus het oordeel van den President der Javasche Bank, „zal „een dergelijk accres, zooal voldoende, in elk geval noodig zijn „tot dekking van de automatische uitzetting der uitgaven, welke „volgens de bestaande regelen moeten geschieden. In de tweede „plaats dient geconstateerd te worden, dat de begrooting, getoetst „aan de beginselen van een gezond financieel beleid, nog steeds „een tekort, in stede van een overschot, op den gewonen dienst „vertoont, zoodat de intering op het vermogen van het Land ver- „deren voortgang zal hebben.” (p. 55).

Het is de bedoeling van Mr. Trip niet alarm te slaan. De aanmerkelijke verbetering van 's Lands financiën wordt volmondig erkend. Doch dit neemt niet weg, dat de toestand nog lang niet is zooals hij behoort te zijn, zoodat er dan ook krachtig front gemaakt moet worden tegen alle pogingen aan de Staatstaak opnieuw en ontijdig uitbreiding te geven.

Met voldoening wordt intusschen geconstateerd een belangrijk betere verstandhouding tusschen de Regeering en het bedrijfsleven. De Regeering heeft door weerstand te bieden aan allen aandrang om wederom met speciale conjunctuurheffingen een aanvang te maken, getoond, dat het bedrijfsleven niet meer in de eerste plaats beschouwd wordt als belastingobject en de ondernemers van hun zijde hebben door de gelukkige oplossing der moeilijkheden, gerezen naar aanleiding van de zoogenaamde winstaandeelkassen, bewezen, dat zij begrip hebben van de sociale taak van den ondernemer.

„Door deze oplossing”, zegt Mr. Trip, „werd een der laatste „hinderpalen weggenomen, welke een goede en op wederzijdsch „vertrouwen gebaseerde samenwerking tusschen Regeering en be- „drijsleven in den weg stonden. Het volledig herstel van die sa- „menwerking kan slechts de belangen van Land en bevolking ten „goede komen. Getuigd kan dan ook worden, dat de werkzaamheid „tot het openen van nieuwe cultuurgebieden een alleszins bevredi- „genden voortgang heeft en dat, indien de Regeering hare aange- „kondigde voornemens ten opzichte van de belastingheffing en van

„eene voorzichtige financiële politiek ten uitvoer brengt, de voor-
„uitzichten voor eene verdere ontplooiing van het particuliere gun-
„stig zijn te achten”. (p. 49).

Met vertrouwen gaat Indië dan ook de toekomst tegemoet.

* *
*

Meer voor „insiders”, doch voor dezen van het meeste belang, is het laatste gedeelte van het verslag, waar men zoowel een cijfer-overzicht van de verrichtingen en resultaten der circulatiebank in het afgelopen boekjaar aantreft, als algemeene beschouwingen over bankpolitiek en over het hier te lande door de Javasche Bank gevolgde beleid.

Voor de positie der circulatiebanken is van het grootste gewicht geweest het feit, dat het £ in het afgelopen jaar op goudwaarde gehouden werd, zonder dat een beroep op Amerika behoefde gedaan te worden.

Daarmede is de terugkeer tot den gouden standaard een vol-dongen feit geworden en is een proefneming met een „managed paper currency” practisch van de baan. Trouwens de neiging van verantwoordelijke bankleiders, zich daaraan te wagen, is gering geweest. Door gebrek aan actualiteit zijn de discussies over de voor- en nadeelen van dit stelsel geluwd. Of daaruit echter afgeleid mag worden, dat ook de theoretici geleidelijk over stag gaan, gelijk Mr. Trip meent te kunnen constateeren, is moeilijk uit te maken.

Zeker is echter, dat van die zijde de voordeelen van een be-proefde ervaring erkend worden, doch niet minder waar is, dat de gedachtenwisselingen geleid hebben tot dieper inzicht in financieel-technische problemen en tot verfijning ook van het practisch bank-beheer. Het denkbeeld van den oeconomischen barometer moge een illusie zijn en blijven, het zoeken naar zulk een weermannetje heeft toch het waarnemingsvermogen voor oeconomische verschijn-selen gescherpt. En wat het practisch beheer betreft, terecht con-stateert Mr. Trip, dat de opvatting veld wint „dat de politiek der „circulatiebanken niet beperkt mag worden tot eene automatische „reactie op veranderingen in het percentage harer metaaldekking, „doch ook afgescheiden van die veranderingen gevoerd dient te „worden, teneinde zooveel mogelijk schokken te voorkomen. Dit „geldt zoowel het toepassen of achterwege laten van disconto-

„veranderingen als de andere maatregelen, welke genomen kunnen worden om de geld- en credietmarkt te beïnvloeden. Daarbij zal „vermoedelijk een grootere invloed dan voorheen worden toegekend „aan de zooeven bedoelde andere maatregelen, met name aan de „uitbreiding of inkrimping van die uitzettingen, welke niet bestaan „in credietgeving aan de particuliere banken en aan het bedrijfs- „leven, doch in het bezit van schatkisfpapier of buitenlandsche „wissels en saldi.” (p. 56).

Met andere woorden: de goudwisselstandaard, waarmede Indië reeds lang vertrouwd is geraakt, schijnt in de toekomst voor de Europeesche circulatiebanken, die vroeger bij den disconto-schroef zwoeren, van toenemende beteekenis te worden.

In Indië behoeft voor den gold-exchange geen reclame meer gemaakt te worden; de waarde van het systeem is reeds lang buiten kijf. Anders dan in Europa loopen hier de meeningen uiteen over den invloed, welke door middel van disconto-verhooging of -verlaging uitgeoefend kan worden op de buitenlandsche wisselkoersen.

Welke opvatting daaromtrent vorige Directies der Javasche Bank hadden is bekend. Het disconto bleef ruim vijftien jaren ongewijzigd.

Theoretisch is dat standpunt gemotiveerd door Mr. Vissering en Mr. Gerritzen. De eerste verwachtte voor Indië weinig van discontowijzigingen op grond van de overweging, dat goudzendingen, die in Europa voortdurend plaats grijpen, zich tusschen Indië en de groote financiële centra niet zullen voordoen met het oog op het renteverlies en de onkosten, die het vervoer over grooten afstand noodzakelijk meebrengt. ¹⁾ Mr. Gerritzen voegt daar terecht aan toe, dat nog meer gewicht in de schaal legt de omstandigheid, dat in Indië een geldmarkt, die ook maar eenigszins in vergelijking zou kunnen komen met die in Europa of Amerika, ontbreekt. „Zendt „men dus”, zegt hij, „naar Java goud, dan kan dit niet dadelijk „tegen solide en dagelijks verhandelbaar onderpand op korten termijn worden uitgezet. Daarom kan eene verhooging der bankrente „op Java geen goud naar dat land trekken; en mocht er af en toe „eens gelegenheid bestaan tot uitzetting van gelden op korten termijn

1) G. Vissering, Muntwezen en circulatiebank in Ned.-Indië 1920 p. 71/72.

„mijn, dan vormen, zooals de heer Vissering heeft betoogd, de „hooge kosten der goudzending een bezwaar. Deze hoge kosten „zijn echter een bijomstandigheid; de hoofdoorzaak, dat in tegen- „stelling met Europa de disconto-schroef in Indië niet werkt, ligt „in het niet bestaan van eene markt voor geld op korten termijn „in Indië.” ¹⁾

Tegenover deze beide gewezen Directeuren is als een verdediger van een actieve disconto-politiek opgetreden Mr. Verrijn Stuart, die betoogt, dat verhooging of verlaging van het rentetarief tot gevolg zal hebben, dat de handel, naar gelang de rentestand hier hooger of lager zal zijn dan in het buitenland, met vreemd dan wel met inheemsch geld gefinancierd zal worden. ²⁾ Dit betoog ziet er in theorie goed uit; het gaat, getoetst aan de Indische practijk, echter niet op. De exporthandel geschiedt in Indië voor het leeuwendeel op commissiebasis en voor zoover het uitvoering van orders van betrouwbare firma's geldt, heeft de betaling plaats door verkoop van wissels met documenten. In verhouding tot het aldus gefinancierde deel van den export zijn de partijen, welke exporteurs voor eigen rekening nemen, gering. En op dit deel van den export zal een verschil in den rentestand zich slechts dan doen gevoelen, wanneer die firma's kas moeten maken; zij zullen namelijk overwegen, wat voordeliger uitkomt: beleening hier te lande, dan wel het wegtrekken van saldi buitenslands of het opnemen van geld op een buitenlandsche markt. Op den meest voorkomenden vorm van financiering van den export, den verkoop der exportwissels zal een renteverandering van de Javasche Bank echter geen invloed hebben, aangezien het disconto voor buitenlandsche wissels zich regelt naar den rentestand van het land, waarop getrokken wordt en wissels in Ned.-Ind. Courant zich zelden of nooit voordoen. Voor den import, althans voor de eerste hand, geldt mutatis mutandis hetzelfde. Het rente-tarief zou van invloed zijn, indien de invoer geheel of grootendeels gefinancierd werd in den vorm van documentair crediet. Dit is tegenwoordig echter niet meer het geval. Een deel, misschien 30%, wordt door fabrikanten in consignatie gezonden en wordt door dezen zooveel mogelijk met eigen geld

1) J. Gerritzen De Welvaart van Indië, 1926, p. 131.

2) G. M. Verrijn Stuart, Het Jaarverslag van de Javasche Bank over 1924/25 Koloniale Studiën, Augustus 1925, p. 144.

betaald en, voor zoover hun middelen niet toereiken, door een beroep op hun bankrelaties in Europa. Het grootste deel van den import gaat echter voor eigen rekening, maar daarvan bevindt zich het meerendeel in handen van eenige groote firma's, die tevens exporteurs zijn. Hun kapitaal rouleert voortdurend en regelmatig tusschen Indië en Holland. Zij financieeren dus zichzelf en blijven, zoo eenigszins mogelijk, buiten aanraking met de banken.

Hieruit volgt, dat zoowel de Indische import als de export met buitenlandsch kapitaal gefinancierd wordt en dus ongevoelig is voor wijzigingen in het Indische rente-tarief. Alleen de tweede hand en kleinere handelshuizen zijn afhankelijk van de hulp van Indische banken en zij bevinden zich gewoonlijk niet in de positie, dat zij een keus kunnen doen tusschen Indisch of buitenlandsch crediet. Trouwens wanneer het gaat om het aanhouden van speculatieve posities in de goederenhandel speelt een geringe renteverhooging, als waarvan hier de reden is, geen groote rol. Degenen, die zich in hun daden door een discontoverhooging van de circulatiebank zullen laten beïnvloeden zijn alleen zij, die op de geldmarkt opereeren en gewend zijn met kleine marges te rekenen. In Indië zijn dit, door de ontstentenis van een particuliere geldmarkt, eigenlijk alleen de banken en dan nog alleen voor zoover zij zich van de hulp van de Javasche Bank bedienen.

Over de beteekenis van de discontopolitiek voor Nederlandsch-Indië geeft ook Mr. Trip in het laatste verslag zijn meening te kennen. Hij verklaart zich met de opvatting van Mr. Gerritzen niet te kunnen vereenigen. „Juist is”, zegt hij, „dat een geldmarkt „hier te lande niet in dien zin bestaat, dat buitenlandsche saldi bij „gunstigen rentestand op die markt tijdelijke belegging zoeken, „of dat vlottend materiaal te allen tijde plaatsing zou kunnen „vinden. Een discontoverandering zal dan ook geen directen in- „vloed oefenen gelijk zij in Europeesche landen pleegt te doen, „waar zij terstond de toe- en afvloeiing van gelden uit of naar het „buitenland zal uitlokken en langs dien weg de gewenschte uit- „werking voor den stand der wisselkoersen zal hebben.” (p. 62).

„Het binnenlandsch wisselverkeer en discontobedrijf, gelijk deze „in de industriele landen van Europa tot zoo groote ontwikkeling „zijn gekomen, zijn in Nederlandsch-Indië van geringe beteekenis.

„Dit alles kan worden toegegeven en toch kan zulks, naar onze „overtuiging, niet leiden tot de conclusie, dat een discontoverandering hier te lande geen zin zou hebben.” (p. 62).

De invloed zou volgens Mr. Trip behalve van psychologischen, ook van feitelijken aard zijn en wel in dien zin, dat een renteverandering „al naar gelang zij eene verhooging of eene verlaging „is, er toe zal leiden, dat de vlottende middelen, welke door tal „van lichamen plegen aangehouden te worden, zooveel mogelijk „hier te lande rentegevend zullen gemaakt worden, dan wel naar „het buitenland zullen afvloeien, zij het ten deele tijdelijk in af- „wachting van het oogenblik, waarop zij door die lichamen we- „derom in hun bedrijf zullen benut moeten worden” (p. 62/63), en in de tweede plaats langs meer indirecten weg, n.l. „via de „verhouding, waarin de credietgeving verdeeld is over de particu- „liere banken en de circulatiebank.” (p. 63).

Theoretisch valt hier niet veel tegen te zeggen. Of de bedoelde afstooting en aantrekking van overtollige middelen echter invloed zal hebben op den wisselkoers, zal natuurlijk afhangen van de mate, waarin zulk een overmaking plaats vindt.

In ieder geval is deze zaak thans theoretisch van vier kanten bekeken. De vraag is, levert de practijk eenig bewijsmateriaal?

Gaan we daartoe den invloed na van de tariefverhooging der Javasche Bank op 20 October 1924 op de uitzettingen der circulatiebank en op de wisselkoersen.

Mr. Verrijn Stuart heeft, om den invloed van de renteverhooging aan te toonen, tegenover elkaar gesteld de binnenlandsche uitzettingen der Javasche Bank op 18 October 1924 en die op 28 Maart 1925 en vond een totaal van respectief f 142 miljoen en f 72 miljoen, een vermindering dezer uitzettingen dus met f 70 miljoen. Bewijskracht hebben deze cijfers echter niet, daar de eerste datum in het hoogtepunt van het drukke seizoen valt en het laatste ongeveer in het midden van den slapen tijd ligt. Elk jaar doet zich in verband met den oogst zulk een schommeling voor, gelijk de cijfers en graphieken der jaarverslagen duidelijk aantonen. Dit jaar b.v. liepen de binnenlandsche uitzettingen op de overeenkomstige data terug van f 131 tot f 58 miljoen, een vermindering van f 73 miljoen en dat bij een onveranderd disconto.

Men moet, om den invloed van de tariefverhooging op de uitzettingen der Bank te benaderen, twee vergelijkbare tijdstippen kiezen. Men stelle de binnenlandsche uitzettingen van April 1924 naast die in de overeenkomstige maand van 1925. Dan vindt men op 5 April 1924 totaal belegd in bankoperatiën f 117.6 millioen en op 4 April 1925 f 74.8 millioen, een verschil uitmakende van f 42.8 millioen of, om nog sprekender cijfers te krijgen, vergelijk men de uitzettingen op 26 April 1924 met die op 25 April 1925.

Men vindt dan een teruggang van	f 53.—	millioen,
waarvan op rekening komt van Handelspapier. „	14.22	„
van Vendupapier en Gouv. wissels	„ 0.54	„
van Beleeningen en Voorschotten in R. C. „	38.24	„
	f 53.—	„

Dat er verband bestaat tusschen deze vermindering en de renteverhooging, kan niet betwijfeld worden, ook al houdt men rekening met het feit, dat de uitzettingen zich reeds geruimen tijd in dalende richting bewegen. Voor een buitenstaander valt echter niet uit te maken of er een achteruitgang plaats gehad heeft bij alle rubrieken van debiteuren. Op grond van uitlatingen in het verslag is de vermindering van het handelspapier toe te schrijven aan aflossing van gedisconteerde gemeentelijke promessen (zie p. 61 en 68). Over de mutaties in de post leeningen en voorschotten in R.C. laten zich alleen gissingen maken. Mogelijk bevonden zich onder deze debiteuren nog heel wat bezitters van 6 en 7% Ned. Ind. Staatsleening, die een niet onvoordeelige rente-arbitrage dreven. In hoeverre de renteverhooging de credietaanvraag van den handel beïnvloed heeft, wat in verband met het principieele vraagstuk van het meeste belang is, laat zich alleen uitmaken met behulp van de boeken der Bank. Zonder deze staat men voor een „non liquet”.

Gaan we thans na, den invloed van de renteverlaging sedert 6 Mei 1925. Volgens de theorie zouden de uitzettingen sedert hebben moeten toenemen. De cijfers wijzen echter niet in die richting. Op het einde van het boekjaar, dus na afloop van de seizoencredieten blijken de beleeningen en voorschotten in rekening courant niet te zijn toegenomen. Het handelspapier is zelfs afgenomen, waarschijnlijk tengevolge van de volledige aflossing der gemeentelijke pro-

messen. Deze uitzetting is van f 18 tot f 7.8 gedaald en het totaal belegd in bankoperatiën is van f 67 miljoen nog verder ingeslonken tot f 57 miljoen.

Voor zoover naar de beschikbare cijfers geoordeeld kan worden, heeft de renteverlaging geen vermeerdering der binnenlandsche uitzettingen tengevolge gehad.

Neemt men vervolgens de wisselnoteeringen gedurende de kalenderjaren 1924 en 1925 ter hand om te zien of de tariefswijziging zich in de koersen afspiegelt, dan blijkt de koersstijging plaats te hebben reeds sedert het voorjaar 1924 en zelfs voort te gaan niet-tegenstaande de renteverlaging. ¹⁾ Eenig verband met de disconto-verhooging schijnt niet te bestaan.

Een beschouwing dezer feiten leidt er dan ook niet toe hen, die een actieve discontopolitiek ook voor Indië aanprijzen, in hun meening te sterken. Nu heeft het cijfermateriaal betrekking op de ondervinding van slechts anderhalf jaar en in zooverre mag men nog geen definitieve conclusies trekken. Het is namelijk mogelijk, dat onder andere omstandigheden een wijziging van het disconto wel invloed op den wisselkoers kan hebben. In den achter ons liggenden tijd schijnen echter krachten gewerkt te hebben, die sterker waren dan de disconto-schroef. Als zoodanig mag men t.o.v. de wisselkoersen beschouwen het toenemende exportsaldo. Dit bedroeg volgens het verslag (p. 58).

in 1922	f 386.8
1923	„ 740.6
1924	„ 851.5

terwijl het cijfer van 1925 dat van 1924 nog aanmerkelijk te boven moet zijn gegaan. Bij zulke getallen beteekent de overmaking van overtollige kasgelden slechts een druppel in een emmer. Zelfs de overmaking van f 152 miljoen voor rekening van den Staat (p. 83) heeft de koers niet neer kunnen drukken.

En wat de afnemings of althans het niet toenemen der uitzettingen betreft, blijkt de gemiddelde 52 weekcijfers, neemt het opererend kapitaal der Javasche Bank reeds sedert 1921 af.

De cijfers zijn:

1) Noteeringen volgens het Verslag van De Handelsvereniging te Batavia over 1924 p. 35; over 1925 p. 41.

Boekjaren	Uitzettingen in Indië ¹⁾	Uitzettingen buiten Indië	Totaal uitzettingen
1920/1921	244	26	270
1921/1922	180	19	199
1922/1923	140	27	167
1923/1924	130	28	158
1924/1925	124	18	142
1925/1926	110	23	138

Dat de Javasche Bank niet in een bijzonder geval verkeert, maar dat men hier te maken heeft met een symptoom van een algemeen verschijnsel, wordt bevestigd door de balans van de Factory der Nederlandsche Handel-Maatschappij en die van de overzeesche kantoren der Nederlandsch-Indische Handels Bank. Ook daar stagnatie in de uitzettingen, overvloed van middelen en overbrenging van deze naar Holland. Doch dat die afvloeiing geen gevolg is van toenemende uitzettingen der Javasche Bank is uit bovenstaand staatje zichtbaar.

Evenals op de beweging der wisselkoersen veel machtiger factoren blijken in te werken dan de disconto-schroef, schijnen ook de uitzettingen in het afgelopen jaar te luisteren naar andere invloeden. Welke deze zijn, laat zich gemakkelijk gissen. Door de hoge prijzen, die de meeste producten wisten te behalen, zijn de cultures in goeden doen gekomen. En daar nu, bij het agrarisch beeld, dat Indië nog altijd vertoont, buiten de cultures weinig voorvalt, behoeft het geen verwondering te wekken, dat de credietvraag in het algemeen afgenomen is. Daarbij komt, dat de speculatie tengevolge van de slachting, die in vorige jaren onder de tweede hand is aangericht, in het algemeen achteruit gegaan is, dat de prijzen, door de geringe schommelingen welke zij vertoonden, ook exporteurs minder aanleiding gaven tot speculatieve aankopen.

1) Hieronder bevinden zich ook hypotheeken en effecten als belegging van kapitaal, reserve- en ondersteuningsfonds, uitzettingen, die de Nederlandsche Bank bij de berekening van het opereerend kapitaal buiten beschouwing laat. In het laatste boekjaar beloopt deze uitzetting een bedrag van f 18 millioen.

Dat de huidige President van de Javasche Bank zelf trouwens geen hooge verwachtingen koestert van actieve discontopolitiek, blijkt uit een andere passage in zijn verslag, waar gezegd wordt, dat de gegeven uitéénzetting van den invloed van een tariefwijziging meer opgevat moet worden als „het aanwijzen van tendenzen” (p. 63), dan als een schets van den noodzakelijken gang van zaken.

Deze woorden worden door de ervaring bevestigd en volgens de uitdrukkelijke verklaring van den President breekt dan ook geen nieuwe tijd aan, waarin het disconto bij voorkeur als middel tot beïnvloeding van de wisselkoersen gehanteerd zal worden. „Integendeel”, zegt hij, „wij meenen dat dergelijke veranderingen, met name verhoogingen, slechts in bijzondere omstandigheden hare rechtvaardiging kunnen vinden en dat, bij eene normale ontwikkeling van zaken, andere middelen ten dienste staan en de voorkeur verdienen om de wisselkoersen op het buitenland binnen de grenzen der pariteiten te houden.” (p. 63).

Welke middelen Mr. Trip bedoelt is duidelijk.

Dat de Directie niet alleen voornemens is voor het vervolg den gold-exchange als den voornaamsten reguleur van den wisselkoers te beschouwen, doch dit middel in het afgelopen jaar reeds krachtig aangewend heeft, kan men in het jaarverslag nagaan. De inkrimping der uitzettingen in Indië bood de gelegenheid, zonder uitbreiding van de circulatie, een deel der middelen naar het buitenland over te brengen. *In zoover heeft de discontoverhooging dan ook effect gehad* en niet onwaarschijnlijk lag hierin ook het voornaamste oogmerk van dien maatregel. In ieder geval bestaat er wel aanleiding het practische effect van een discontowijziging voorloopig minder hoog aan te slaan dan de door Mr. Trip en Mr. Verrijn Stuart ontwikkelde theorieën zouden doen verwachten.

Hoewel de binnenlandsche uitzettingen afnamen, is de bankbiljettencirculatie van f 273 millioen tot f 331 millioen gestegen. Deze vermeerdering is in hoofdzaak toe te schrijven aan de afvloeiing van circulatiemiddelen naar de rubberstreken (p. 81). Doch dit verschijnsel is slechts één zijde der transactie en geeft een verklaring van de vraag, waar zich de houders der biljetten, de nieuwe crediteuren bevinden. Degeen, die crediet genoten heeft is de Ja-

vasche Bank en de tegenwaarde der uitgegeven biljetten zal men moeten zoeken in den goudvoorraad en in de buitenlandsche saldi. Beide zijn inderdaad toegenomen.

De Javasche Bank is namelijk als kooper van goud opgetreden in verband met het streven de Indische gulden op goudpariteit te houden en de koersschommeling te beperken.

Daartoe werd de inkoopprijs van goud, levering Amsterdam, op Icf 1638 per kilogram fijn bepaald en die voor levering te Batavia op Icf 1634. Daar de verkoopprijs van de Nederlandsche Bank f 1653.44 bedraagt, beloopt de marge f 15.44, overeenkomende met een koersverschil van 15/16%. De wisselnoteering Nederland—Indië heeft echter plaats in geen kleiner fracties dan 1/8%. De prijs werd dus zoo gekozen, dat de wisselkoers in ieder geval niet hooger dan 101 kon stijgen en de verkoop van goud alsdan een voordeel van 1/16 zou opleveren, hetgeen dus verkozen zou worden.

De lagere koopprijs voor levering Batavia hing samen met het feit, dat aanmunting alleen kan plaats hebben aan 's Rijksmunt te Utrecht.

Ten opzichte van den verkoopprijs te Batavia was de Javasche Bank gebonden aan haar verklaring van 1922, den goudvoorraad evenals de Nederlandsche Bank voor afgifte beschikbaar te zullen stellen tegen f 1653.44 per kilogram fijn. De prijs te voldoen te Batavia voor levering van goud te Amsterdam werd bepaald op Icf 1661. Bij den koopprijs van de Nederlandsche Bank ad Ncf 1647.50 gaf dat een marge van f 13.50, overeenkomende met een koersverschil van 7/8%. De koers Indië—Holland kon daardoor niet beneden 99 1/8 dalen.

De koersfluctuaties hadden in het afgelopen jaar echter plaats binnen de getrokken grenzen, zoodat noch van koop, noch van verkoop sprake geweest zou zijn, ware het niet dat de cross-rate Amsterdam—Londen den handel in staat gesteld had, goud uit Londen te doen komen voor een prijs beneden f 1653.44 per K.G. fijn. Het bovenste goudpunt kwam dus practisch lager te liggen dan 100 15/16.

De Javasche Bank, die, in verband met de toeneming der obligo's, haar goudvoorraad wenschte te vermeerderen, kocht voor

aanzienlijke bedragen. De totale goudvoorraad steeg van f 133.7 miljoen op 31 Maart 1925 tot f 202.2 miljoen op dienzelfden datum in 1926, een vermeerdering dus van f 68.5 miljoen. De koopprijs der Bank voor levering van baar-goud te Batavia schijnt niet tot verkoop verlekt te hebben. Wel had te Batavia levering plaats van gouden tientjes, die per postpakket tegen zeer geringe kosten overgezonden konden worden. Het aan gouden tientjes ontvangen bedrag, dat in het bovengenoemde totaal van f 68.5 begrepen is, wordt in het verslag niet afzonderlijk opgegeven. Per saldo nam het bezit aan gouden f 10.— en f 5.— stukken met f 6.7 miljoen toe. (p. 74).

Dat de koersschommelingen binnen zekere grenzen gehouden konden worden en nog eenige punten van de pariteiten verwijderd bleven, is toe te schrijven aan de belangrijke wisseloperaties der Javasche Bank.

Ten deele zijn deze werkzaamheden een uitvloeisel of liever een hoofdbestanddeel van de gold-exchange politiek, ten deele wordt de circulatiebank hiertoe genoopt door de remise-overeenkomst met de Ned.-Indische Regeering, voor het overige worden deze transacties door practische overwegingen ingegeven. (p. 64).

Op grond van eenige cijfers in het verslag en verder door raming kan men een ruwe schatting maken van den wisselomzet.

Op Amsterdam werd afgegeven f 160.000.000.—¹⁾

Te oordeelen naar de post „diverse rekeningen” stegen de buitenlandsche saldi met ± „ 13.000.000.—

Zoodat in totaal overgemaakt is f 173.000.000.—²⁾

Daarvan is gedekt

door trekkingen van Amster-

dam op Indië f 6.000.000.—

door geremitteerde wissels „ 55.000.000.—

totaal in het verslag vermelde dekking f 61.000.000.—

zoodat dus voor een bedrag van f 112.000.000.—

door T T's en andere middelen geremitteerd moet zijn.

1) Waaronder voor rekening van het Gouvernement f 152 miljoen.

2) Het in Amsterdam gekochte goud is betaald in Indië; de dekking was daardoor een zaak van de verkoopers.

De levendigheid op dit terrein in tegenstelling met den stilstand der binnenlandsche uitzettingen weerspiegelt zich ook in de winst en verliesrekening.

Aan rente op voorschotten in rekening courant werd in het afgelopen boekjaar evenals in het vorige jaar f 4.2 miljoen verdiend. Daarentegen vertoont de post „Rente op discontatering, koersverschillen en winst op munt en muntmateriaal” een vooruitgang van f 2.9 tot f 4.2 miljoen, een accres van f 1.3 miljoen. Aangezien de disconteringen achteruitgegaan zijn, moet de winst behaald met wisseloperaties, buitenlandsche saldi en het goud, dat waarschijnlijk tegen den aankoopsprijs van de Nederlandsche Bank op de balans gebracht is, het bovengenoemde bedrag van f 1.3 nog eenigszins te boven gaan.

Ten gunste van de Winst en Verliesrekening kon verder, in verband met den afloop van zekere risico's, een deel der gereserveerde winst van vorige boekjaren gebracht worden. De netto winst bedroeg daardoor f 9.8 miljoen, waarvan het Land f 6.7 miljoen genoot en de aandeelhouders en tantiëmisten respectievelijk f 2.06 en f 1.06 miljoen ontvingen.

Het Britsch-Indische Belastingonderzoek,

door

IR. E. P. WELLENSTEIN.

In het jongste Februari nummer van dit tijdschrift werd er de aandacht op gevestigd ¹⁾, dat evenals voor Nederlandsch-Indië, ook voor Britsch-Indië een onderzoek was ingesteld naar den belastingdruk in het algemeen en naar de beste wijze, waarop — waar noodig en gewenscht — in de bestaande verhoudingen verbetering zou kunnen worden gebracht. Het verslag van de Britsch-Indische commissie is thans verschenen; voor den inhoud van dit verslag, de wijze, waarop het is samengesteld en de daarvan te verwachten resultaten wordt in het ondervolgende aandacht gevraagd.

De leiding van de commissie is opgedragen geweest aan *Sir Charles Todhunter*; zij bestond behalve den voorzitter uit vijf leden, waarvan drie Britsch-Indiërs, terwijl een Britsch-Indiër, de heer *B. Rama Rau*, der commissie als secretaris heeft bijgestaan. In October 1924 had de aanwijzing van den voorzitter plaats; begin 1926 was het rapport in hoofdzaak in druk verschenen. De arbeidskracht, welke in deze ten toon is gespreid, wekt zeker bewondering, ook al houdt men rekening met de omstandigheid, dat het eigenlijke rapport slechts één deel omvat en de zes overige deelen in hoofdzaak de verschillende mondelinge of schriftelijke beantwoordingen bevatten van een vragenlijst, welke door de commissie is rondgestuurd aan personen, wier oordeel ter zake door haar van waarde werd geacht.

De vragenlijst op zich zelf — aan welker samenstelling o.m. medewerking is verleend door den bekenden *Sir Joshua Stamp* — omvat 167 onderdeelen. Hierover zijn — ieder voor hun bijzonder gebied — 288 getuigen gehoord, terwijl nog 81 verschillende

1) blz. 149.

nota's van ambtelijke en niet ambtelijke zijde werden ontvangen.

Ook heeft de commissie zich er niet toe bepaald haar werkzaamheden op één enkele plaats te concentreeren, doch door het bezoeken van de provinciale hoofdplaatsen, industrieele en andere centra, is gestreefd naar een diepgaand contact met de vele verschillende en sterk uiteenlopende verhoudingen, waarvoor de commissie was gesteld. Niettegenstaande echter in deze geen moeite is gespaard om den arbeid van de commissie op een, zoo breed als mogelijke basis te vestigen, geeft desalniettemin — ook de meest welwillende — kennisneming van den in dezen verrichten arbeid, in menig opzicht geen bevrediging. Hoe leerzaam ook op enkele punten, krijgt men allermint den indruk, dat door het verschijnen van het onderwerpelijke rapport het belastingwezen binnen Britsch-Indië op zoodanig vaste grondslagen zal komen te rusten, dat een ongestoorde ontwikkeling van het centrale financiewezen en van dat van de provinciën en andere autonome ressorten, voor een reeks van jaren is verzekerd.

In hoofdzaak is hiervan de oorzaak te zoeken in de aan de commissie opgedrongen werkwijze.

Het belastingvraagstuk voor Britsch-Indië is toch, evenals voor Java en Madoera — voor zoover de inheemschen betreft — in hoofdzaak een economisch vraagstuk, waarin de positie van den kleinen landbouwer overheerscht. Zonder ingrijpende verbeteringen van de economische verhoudingen, waaronder die kleine landbouwer leeft en werkt, schijnt ook daar te lande een afdoende verbetering in de belastingverhoudingen niet wel mogelijk. In de, in eerste instantie aan de betreffende commissie verstrekte opdracht, werd dan ook met dien aard van het vraagstuk de noodige rekening gehouden. Vóórdat echter zelfs de aanwijzing van die commissie volledig haar beslag had gekregen, gingen reeds in den Britsch-Indischen Wetgevenden Raad stemmen op naar een speciaal onderzoek van die economische verhoudingen. Aan dien aandrang is ten slotte gevolg gegeven door de aanwijzing van de Economic Enquiry Committee, waardoor — zooals het in het rapport *Todhunter* c.s. wordt uitgedrukt, — het onderzoek naar de economische verhoudingen grootendeels van de Belastingherzieningscommissie naar de Economic Enquiry Committee was

overgebracht. Wel verscheen nu het rapport van laatstgenoemde commissie op het einde van 1925 en kon daarvan nog op enkele punten gebruik worden gemaakt, doch uiteraard bleef de nawerking uitermate gering. In hoofdzaak voelt men het dan ook als een groote leemte in het onderwerpelijke belastingherzieningsrapport, dat de beschouwingen over den belastingdruk niet spreken tegenover een achtergrond van economische verhoudingen, waardoor het vellen van een objectief oordeel over zwaarte van den druk, urgentie van verbetering en tot hoe ver in deze kan worden gegaan, niet mogelijk is. Een vergelijking van het onderwerpelijke rapport met dat van de heeren *Meyer Ranneft-Huender* valt dan ook zeer zeker ten gunste van laatstgenoemden uit. Het Britsch-Indische rapport moge wellicht in belastingtheoretischen, misschien ook in belastingtechnischen zin hooger staan, dan dat over Java en Madoera, het onderscheidt zich daardoor slechts gunstig in die ééne bepaalde richting. Daarbij is dan niet te vergeten, dat leemten, zoowel in belastingtheoretischen als in belastingtechnischen zin, gemakkelijk kunnen worden aangevuld, zoodat de gunstige onderscheiding nog slechts van betrekkelijke waarde is. In het Java rapport is daarentegen aan den eersten grondslag, waarop alle verderen arbeid moet zijn gebaseerd, n.l. de tegenoverstelling van belastingdruk en economische verhoudingen, alle aandacht besteed, waardoor het mogelijk was van rapporteurs afwijkende meeningen behoorlijk te documenteeren en te adstrueeren. Wel is nu ook door de commissie *Todhunter*, evenals door de heeren *Meyer Ranneft* en *Huender* de bevolking, naar de omstandigheden, waaronder zij leeft, globaal in klassen verdeeld, wordt voor elke klasse aangegeven in hoever daarop naar het subjectieve oordeel van de commissie het huidige belastingstelsel zwaar of minder zwaar drukt, ook of in de bestaande verhoudingen bij opvolging van de voorstellen van de commissie al dan niet verbetering zal komen, doch de cijfers, noodig om zich er rekenschap van te kunnen geven, wat of in deze zwaar of minder zwaar beteekent, ontbreken nagenoeg ten eenen male. Zuiver subjectieve meeningen moeten bieden, wat slechts objectief verzameld cijfermateriaal geven kan.

Een en ander neemt niet weg, dat in menig opzicht ook het

onderwerpelijke rapport van groote waarde moet worden geacht, ware het reeds alleen, dat het op verschillende punten een helder en systematisch inzicht verschaft in het langzamerhand uiterst verwarde samenstel van Rijks-, Provinciale en locale belastingen, waaraan de Britsch-Indiër in verschillende deelen van zijn land is onderworpen en waarvan hij de meest uiteenlopende nawerking ondervindt. Vooral voor de kennis van de uiterst gecompliceerde agrarisch-fiscale verhoudingen en de zich met die verhoudingen wijzigende heffingen, lijkt het rapport van beteekenis, mede in verband met het historisch overzicht van de wijze, waarop deze verhoudingen en de daarop gebaseerde heffingen in den loop der jaren zijn gegroeid, zoomede met het onderzoek naar aard en rechtsground van die heffingen. Een ander onderdeel van het rapport, dat van bijzondere waarde is te achten omvat de naar de meening van de commissie door te voeren regeling van Staats-, tegenover Provinciale- en locale heffingen.

Verder heeft de commissie op menig punt — zooals voor de agrarische heffingen — niet volstaan met een wedergave van de historische wording van de huidige regeling en van de daarin door haar wenschelijk geachte wijzigingen, doch tevens heeft zij een — zij het kort — overzicht gegeven van de wijze, waarop deze materie in andere landen is geregeld, ten einde als het ware een democratische oordeelvorming mogelijk te maken ¹⁾.

In het eerste deel van het rapport, waarin de meeningen en conclusiën van de commissie zijn neergelegd, geeft zij, na een wedergave van de door haar gevolgde werkwijze, in het tweede hoofdstuk een nauwkeurige omschrijving van haar opvatting van de haar opgedragen taak, zulks in verband met het karakter van werkelijke belastingen tegenover retributiën en dat gedeelte van de opbrengst van overheidsbedrijven, hetwelk feitelijk als een belasting dient aangemerkt te worden. Daarna worden in een elftal meer of minder uitvoerige hoofdstukken de verschillende algemeene belastingen behandeld, waaronder dan ook die belastingen zijn gerangschikt, welke provinciaal worden geheven, zulks wijl naar

1) Een overgroote dosis optimisme is natuurlijk noodig om te veronderstellen, dat van die, door de commissie geboden, gelegenheid het meest wenschelijke gebruik kan of zal worden gemaakt.

de meening van de commissie Britsch-Indië meer of minder te beschouwen is als een statenbond, waarin de afzonderlijke provinciën den rol vervullen van de afzonderlijke staten in het Duitsche Rijk of in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika. Een uitvoerig hoofdstuk wordt daarna gewijd aan de locale heffingen. De twee volgende hoofdstukken — uitermate kort gehouden — zijn gewijd aan de verdeeling van den belastingdruk en aan de volgorde, waarin de commissie haar voorstellen zou wenschen te zien doorgevoerd. Een daarop volgend hoofdstuk omvat de aanbevelingen inzake de verdeeling van belastingobjecten en — opbrengsten tusschen het Rijk, de Provinciën en de locale gebiedsdeelen, terwijl ten laatste de meest wenschelijke wijze van aanslag en inning in beschouwing wordt genomen.

Aan het rapport zijn dan nog toegevoegd eenige korte minderheidsnota's over onderwerpen van bijzonder belang, zoomede een hoofdstuk, waarin de *één honderd acht en negentig* verschillende conclusiën van de commissie zijn gerangschikt en samengevoegd.

Het voornaamste van het in die hoofdstukken verhandelde, moge hieronder worden weergegeven.

* *

Hoofdgeld. Van de verschillende belastingen wordt in de eerste plaats het hoofdgeld en de daaraan verwante heffingen behandeld. De commissie stelt van deze heffing op den voorgrond, dat hoezeer deze ook in vroegere tijden een overheerschend karakter heeft gedragen, toch het streven algemeen is, om waar mogelijk het hoofdgeld te vervangen door andere heffingen, waarmede beter aan de eischen van billijkheid en rechtvaardigheid kan worden voldaan. Desalniettemin vindt de heffing van een hoofdgeld in een of anderen vorm, nog steeds een zeer uitgebreide toepassing, zulks niet alleen in Oostersche landen, waar primitieve verhoudingen overheerschen, maar ook nog in Europa en Amerika. Zelfs in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika worden in verschillende staten (een elftal), belastingen aangetroffen, waaraan geen ander karakter dan van een hoofdgeld kan worden toegekend. Evenals in andere landen, dateert ook in Britsch-Indië het hoofdgeld van de oudste tijden en droeg daarbij dan in menig opzicht het karakter van een bedrijfsbelasting, welke geheven werd van

hen, die niet door een grondbelasting werden getroffen. Daarbij overheerschte, in den meest oorspronkelijken vorm, de heffing in natura, d.w.z. die, in den vorm van een heerendienst. Over het algemeen is gedurende de laatste decennia het hoofdgeld uit het belastingstelsel van Britsch-Indië verdwenen. Het wordt thans in hoofdzaak nog slechts gevonden in achterlijke streken als *Assam* en *Britsch Baluchistan*, terwijl het verder in *Burma*, dat eerst in een latere periode onder Britsch gezag is gekomen, nog overheerschend is. Typeerend is daarbij wel, dat dit hoofdgeld in *Burma* thans nog overwegend geheven wordt van landbouwers, die geen permanenten bouwgrond bezitten (ladangbouw), terwijl het in *Britsch Baluchistan* de meest geëigende heffing bleek van de herders, waarbij veelal het hoofdgeld proportioneel is aan het aantal dieren van de kudde.

Van belang voor een vergelijking met de toestanden in Nederlandsch-Indië, is hetgeen de commissie vermeldt nopens de belastingheffing in *Burma*. In *Boven Burma* overheerschte in vroegere jaren de z.g. „Thatameda”, in beginsel een hoofdgeld van Rs. 10.— per persoon. De aanslag geschiedde dorpsgewijze, waarbij de totaal aanslag van het dorp, door de dorpsoudsten over de ingezetenen werd gereparteerde. Onder het Britsche bewind is deze „Thatameda” zoodanig gewijzigd, dat zij in hoofdzaak is vervangen door een grondbelasting, echter met een aanvullende heffing, waarbij de aanslag per persoon voor elk dorp verschillend is en feitelijk afhangt van het aantal in het dorp wonende personen, dat buiten den eigenlijken landbouw levensonderhoud vindt. Ook dit hoofdgeld wordt nog in de dorpen door de dorpsoudsten over de ingezetenen omgeslagen. In *Beneden Burma* overheerscht nog naast de grondbelasting een zuiver hoofdgeld, waarbij van de gehuwden Rs. 2. 8.— wordt geheven. Dit laatste hoofdgeld nu, geeft naar de meening van de commissie aanleiding tot vele en gerechtvaardigde klachten en zij zou dit dan ook door een anderen vorm van heffing willen vervangen. Zij wijst verder op de groote onbillijkheid, welke ook voor Java en Madoera zoo sterk is gevoeld, n.l. groote invloed van vrijstellingen van adellijken en gegoeden, bij de repartitie toegekend, waardoor de drukverdeeling van die belasting in hooge mate onbillijk werkt.

Een ander onderdeel van belastingheffing, waarop in dit verband de aandacht wordt gevestigd, betreft die voor bestrijding van de kosten van de politie, welke, voor zoover het platte land betreft, in hoofdzaak nog door de dorpen wordt betaald, niettegenstaande van af 1883 de groote steden en de gemeenten van de zorg voor een eigen politie werden ontheven. De voor de kosten van de politie geheven belasting, de z.g. „*chowkidari tax*” is op de meest uiteenlopende wijzen geregeld. Zij wordt over het algemeen binnen het dorp, dan wel binnen een gemeenschap van dorpen (*panchayat*) gereparteerd, waarbij wederom de meest verschillende systemen toepassing vinden, evenals met de hoofdgeld-repartitie op Java en Madoera het geval is. In sommige streken betalen alleen de landbouwers; in andere streken ook, of alleen de andere bevolkingsgroepen, terwijl de betalingen somwijlen geschieden in geld, anderwijl de, aan de politiedienaren uit te keeren, vergoedingen den vorm aannemen van grondafstand of andere betalingen in natura. Als een der meest typeerende regelingen mag gewezen worden op die, waarbij de politie betaald wordt in graan en de repartitie plaats vindt naar het aantal ploegen, waarover binnen het bepaalde ressort de landbouwers beschikken. Een ander opmerkelijk verschijnsel is wel, dat in *Madras*, de bevolking ontheven zijnde van de kosten van de plattelandspolitie en de zorg hiervoor provinciaal gemaakt zijnde, men toch weer tot de aanstelling van eigen locale politie is overgegaan om daarmee aan de tekortkomingen van de provinciale regelingen tegemoet te komen. Als een kenmerkend cijfer moge worden vermeld, dat in *Bengalen* de „*chowkidari tax*” jaarlijks Rs. 65.6 lakhs opbrengst, terwijl in sommige streken van *Bombay* die belasting kan oploopen tot 32 % van de daar geheven wordende grondbelasting.

De commissie is niet blind voor de overbelasting van het platteland, welke uit de aangegeven politieregelingen voortvloeit. Zij acht echter de bezwaren aan een ingrijpende wijziging verbonden, overwegend. Door toch de zorg voor de plattelandspolitie aan de locale ressorten te onttrekken en provinciaal te maken, zouden in de eerste plaats de kosten van de politie zeer aanmerkelijk worden verhoogd. Verder zou zodoende de staatkundige ontwikkeling en opvoeding van het land er door worden vertraagd. De „*chow-*

kidari tax" is toch door sommige dorpsgemeenschappen (panchayats), door middel van opcenten verhoogd, om met de zodoende verkregen inkomsten ook voor andere locale doeleinden werkzaam te zijn. De commissie acht zulks in alle opzichten aanbevelenswaardig, vooral wijl naar haar meening de opvoeding tot een doeltreffend zelfbestuur slechts in de ontwikkeling van de dorpsgemeenschap kan wortelen. Een verder gaan in die richting wenscht zij daarom in alle opzichten te bevorderen. Daarbij stelt zij echter op den voorgrond, dat een en ander, dus zoowel de repartitieregeling als het gebruik van de door belastingheffing door de dorpsgemeenschap verkregen gelden, onder krachtig toezicht dient te geschieden, ten einde te voorkomen, dat — ten bate van de meer gegoeden — de armste klassen door dezen heffingsvorm zouden worden overbelast.

* *
*

Grondbelastingen ¹⁾. Wat de grondbelastingen betreft, wordt er in de eerste plaats op gewezen, dat deze voor Britsch-Indië van overgroote beteekenis zijn en dat daarom aan die belastingen de meeste aandacht dient te worden gewijd. De commissie verdeelt in de eerste plaats die heffingen in die van land, dat zuiver voor landbouwdoeleinden wordt benut en in heffingen van land, dat een andere bestemming heeft. Zij begint verder het gedeelte van haar verslag, waarin de *heffingen van het onbebouwd* worden behandeld, met een overzicht van de verschillende belastingwetgevingen in andere landen en vestigt de aandacht op de maatstaven van heffingen, welke in deze veelal zijn aangehouden. De commissie onderscheidt dan, in verband met de verschillende belastingwetgevingen, welke zij in beschouwing neemt, als de meest gebruikelijke maatstaven:

- 1e. de „capital value”, (kapitaalwaarde), periodiek vast te stellen in overeenstemming met de verkoopwaarde;
- 2e. de „unimproved or public value”, waarmede dan bedoeld wordt, dat gedeelte van de kapitaalwaarde, dat niet te danken

1). Vergelijk in dit verband tevens: D. J. Gerritsen: *Belastingen in eenige tropische Britsche Koloniën*. Koloniale Studiën Februari 1926.

- is aan verbeteringen, welke een rechtstreeksch gevolg zijn van werkzaamheden of uitgaven van den eigenaar of bezitter ¹⁾.
- 3e. de netto-opbrengst, zijnde de bruto-opbrengst verminderd met productiekosten;
 - 4e. de „annual value” of jaarlijksche opbrengst, zijnde de bruto-opbrengst verminderd, zoowel met de eigenlijke productiekosten, als met hetgeen aan beheerskosten wordt verdiend;
 - 5e. het netto inkomen van den landbouwer, zoowel voor het door hem uitgeoefende beheer, als voor zijn arbeid en dien van zijn gezin.

Onder productiekosten worden dan in deze verstaan de kosten van mest, grondbewerking, zaaien en oogsten, zoomede de waarde van den arbeid, zoowel gehuurd als van den daarbij werkzaam boer en van zijn gezin.

Na op deze verschillende onderscheidingen de aandacht te hebben gevestigd, waarbij een en ander in sommige opzichten wel wat te schematisch is gehouden om tot een scherpe omlijning van begrippen te komen, behandelt de commissie de grondbelastingen in de meeste Europeesche landen, in Australië, Nieuw-Zeeland, China en Japan en komt dan tot de uitspraak, dat over het algemeen de inkomsten uit grondbezit een zwaardere belasting hebben te dragen dan inkomens, door handel of uit het bezit van onroerende goederen, verkregen. Zulks wortelt in tweeërlei oorzaken en wel eerstens doordat het grondbezit onderworpen is aan speciale rijksbelastingen, in de tweede plaats, wijl het veelal tevens onderworpen is aan locale heffingen. De commissie ziet nòch in het een, nòch in het andere een bezwaar. Vooral de speciale locale heffingen hebben haar sympathie. Zij beroept zich daarbij op *Seligmann* en diens uitspraak, dat de werkzaamheden van de (lagere) locale ressorten doorgaans een zoodanig karakter dragen, dat een waardevermeerdering van het grondbezit daarvan het gevolg is, zoodat door heffingen van dat grondbezit over het algemeen

1) Voor een zeer wetenswaardig overzicht van dezen heffingsvorm, haa-
uitgebreide toepassing in nieuwe landen als Nieuw-Zeeland, Australië, Car-
nada en de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en haar verband met
Europeesche heffingen moge verwezen worden naar *Yetta Scheffel: The
taxation of land value.*

geen druk in den waren zin des woords wordt uitgeoefend, (beneficial rate).

Tegenover dezen achtergrond van verschillende belastingen, doet nu de commissie in de eerste plaats de sterk uiteenlopende regelingen in Britsch-Indië, spreken. Zij wijst er daarbij op, dat de heffing van den grond in de oudste tijden niet anders was dan een heffing van de bruto-opbrengst, een heffingsvorm, welke hier te lande o.m. nog in de „tjoeke” heffing op de particuliere landerijen wordt teruggevonden en in Britsch-Indië nog in *Baluchistan* wordt aangetroffen.

Onder *Akbar* werd een hoogere vorm van belastingheffing ingevoerd. Het aandeel van de regeering werd gesteld op een derde van de bruto-opbrengst; ten einde echter dit aandeel met eenigen graad van zuiverheid te bepalen, werd het land opgemeten en naar de vermoedelijke rendabiliteit in een viertal klassen verdeeld. De mogelijkheid werd verder opengesteld om de belasting in geld te voldoen, waarbij voor de prijzen het gemiddelde werd aangehouden over de laatste negentien jaren. Voor de inning waren eerst aangewezen de z.g. „*zamindars*”, wier functiën overeenkwamen met die van de „*fermiers généraux*” van het Fransche koninkrijk der Lodewijken. In latere jaren werden echter bij de inning steeds meer tusschenpersonen betrokken, waardoor in menig geval de aanslag met een 80 % werd verhoogd en op dit punt de meest ongewenschte toestanden kwamen te overheerschen. Toen dan ook de Britsch-Indische Compagnie in het bezit kwam van *Bengalen*, *Bihar* en *Orissa* overheerschten verhoudingen, welke tot een ommegaand ingrijpen dwongen. Op verschillende wijzen werd nu getracht in de meer of minder chaotische verhoudingen orde te brengen. Na verschillende mislukte pogingen kwam eindelijk in 1793 de z.g. „*permanent settlement*” tot stand een regeling, evenwijdig loopende aan de voor eeuwig op hetzelfde bedrag vastgestelde en afkoopbare rijksgrondbelasting in Engeland zelf, welke omtsreeks denzelfden tijd tot stand kwam ¹⁾. Deze „*permanent settlement*”, welke wellicht meer dan welke ander belasting ook, de ondeugdelijkheid vertoont van een niet elastische heffing, is voor een deel van het land van

1) Zie G. Findlay Shirras. *The Science of public finance*. blz. 211 en 216 e.v.

overwegenden invloed geweest en zal voorshands ook wel van overwegenden invloed blijven. Zij ging uit van de volgende grondslagen:

- 1e. de „zamindars”, de belastinggaarders van de vroegere inheemsche vorsten, werden zonder meer verheven tot eigenaren van het land, waarvan zij tot dien de belastingen hadden geïnd, echter met die restrictie, dat bij nalatigheid in de belastingbetaling, de grond zou worden verkocht. Verder hield de regeering zich het recht voor om die regelingen te treffen of maatregelen te nemen, welke noodig werden geacht voor den welstand en de bescherming van de rechten van de feitelijke grondbezitters (talukdars, rijots).
- 2e. De aanslag werd naar het bovenaangegeven Engelsch voorbeeld voor eenmaal en voor altijd vastgesteld ¹⁾ en wel op tien elfden van hetgeen de „zamindars” destijds van de „rijots” als pacht ontvingen. Men ging daarbij uit van het standpunt, dat op die wijze een sterke prikkel zou worden geschapen om het land te verbeteren en naar meer inkomsten daarvan te streven.
- 3e. Van bepaalde belastingen van den eigenlijken grondbezitter deed het Gouvernement echter geen afstand en de „zamindars” kunnen geen aanspraak doen gelden op wat uit dien hoofde door het gouvernement wordt verkregen.

Gedurende de eerste jaren na het tot stand komen, trad de ondeugdelijkheid van de z.g. „permanent settlement”, nog niet aan den dag. Deze zou zich eerst manifesteren en steeds sterker accentueeren, naarmate in den loop der tijden door grondverbetering en waardevermeerdering die belasting steeds ongelijker moest gaan drukken. Die belastingvorm bracht zelfs destijds in de bestaande verhoudingen een aanmerkelijke verbetering, hoewel tengevolge van het voor die jaren hooge quotum van heffing, in den beginne talrijke „zamindars” van hun functies moesten ontheven worden en het hun toegewezen land ten verkoop moest worden aangeboden. Toen men dan ook in latere jaren in *Bombay* en in *Madras* tot een regeling van de grondbelastingen moest komen, is eerst getracht tot een „permanent settlement” te geraken. In hoofdzaak, doordat men niet de beschikking kon verkrijgen over de noodige personen met voldoende

1) Echter niet afkoopbaar gesteld.

de overwicht over de bevolking om hun met kans van welslagen het „zamindar” schap op te dragen, moest van dit denkbeeld afstand worden gedaan, behoudens voor enkele streken van geringe uitgestrektheid. In deze provinciën is daarop over het algemeen het zoogenaamde „*rijotwari*” systeem gevolgd, waarbij elk jaar, of na verloop van een zeker aantal jaren, opnieuw een aanslag werd vastgesteld. In de *United Provinces* en in de *Punjab* vindt men verschillende regelingen naast elkander. Zoo zijn in de *North-Western Provinces* aan verschillende kleine radsjas „zamindar” bevoegdheden ingeruimd. Aan anderen, aan wien men den naam „*Talukdars*” heeft gegeven, zijn de belastingen verpacht. Een andere typeerende regeling is het zoogenaamde „*mahal settlement*”, waarbij de aanslag dorpsgewijze plaats heeft en periodiek wordt herzien. In de *United Provinces* vindt men wederom gedeelten onder een „permanent settlement”. In de *Central Provinces* werd van of de oudste tijden de belasting per dorp verpacht aan z.g. „*malguzars*”. Evenals zij dat in Bengalen gedaan hadden met de „zamindars”, werden door het Britsche Bestuur de „malguzars” tot grondeigenaren verheven en voor de belastingbetaling verantwoordelijk gesteld. De hier getroffen regeling onderscheidt zich echter in zooverre van de „permanent settlement”, dat bij de „malguzari settlement” de belasting periodiek kan worden herzien.

Evenwijding aan de verschillende regelingen van den aanslag en de inning van de belastingen, liepen de regelingen van de rechten van de pachters en bezitters van den grond, zoodanig, dat deze niet zonder meer aan de willekeur en de hebzucht van de, al dan niet nieuwbakken, grondeigenaren zijn overgeleverd en niet anders dan in bepaalde gevallen, wanneer zij in het voldoen aan hun verplichtingen tekort komen, uit hun beschikkings- of bewerkingsrecht kunnen worden ontzet. Daarbij vindt men tevens regelingen, waardoor de pachten niet zonder meer kunnen worden verhoogd of de verhoogingen aan bepaalde grenzen gebonden zijn.

Ten einde nu een inzicht te verschaffen in de wijze, waarop een „rijotwari settlement” werkt, moge voor een oogenblik aandacht worden gevraagd voor de manier, waarop zulks in *Madras* is geregeld, mede wijl deze regeling n.h.v. het beste de heffing van een netto-opbrengst benadert en de meeste overeenstemming vertoont

met de landrente, zooals die op Java en Madoera wordt geheven. Voor elk dorp wordt in de eerste plaats de grond nauwkeurig opgemeten en in kaart gebracht. De ambtenaar, belast met de vaststelling van de belasting, verdeelt dan den grond in klassen en daarna in onderklassen, en kent aan de verschillende grondsoorten een zekere „*grain value*” (productiviteit) toe. Die „*grain value*” wordt omgezet in geld, waarbij voor de waarde van het product doorgaans genomen wordt het gemiddelde van de prijzen over de laatste 20 jaren, jaren van hongersnood buiten beschouwing latende. Tevens wordt dan, om tot de zuivere landbouwinkomsten te geraken, rekening gehouden met winsten voor den tusschenhandel en met de vervoerskosten naar de meest nabijliggende markt. Van de op die wijze berekende bruto opbrengst worden afgetrokken de productiekosten, zoomede een zeker percentage voor slechte seizoenen en minder goede grondstukken. In *Madras* worden nu verder de productiekosten berekend, alsof alle aan den grond bestede arbeid was gehuurd, zoodat tevens rekening wordt gehouden met den arbeid van den landbouwer en van diens gezin. Op dit punt onderscheidt de regeling zich dus gunstig van den vasten aftrek van 10 picol van de Java regeling.

De op de aangegeven wijze berekende netto opbrengst, telt nu voor de helft als grondslag van aanslag. Is deze vastgesteld, dan worden de gronden wederom—onafhankelijk van de „*grain value*”— in groepen verdeeld, en aan elke groep wordt — analoog aan de landrente-regeling voor Java — in verband met haar ligging ten opzichte van steden en markten, ten opzichte van de vervoersmiddelen en van de irrigatie toestanden, enz. enz. een eigen percentage voor de belastingheffing toegekend. De op die wijze verkregen aanslag wordt dan om de 30 jaren (10 jaar voor Java en Madoera) herzien, met dien verstande dat de eventuele vermeerdering van de belasting over het algemeen beperkt is tot $18\frac{3}{4}\%$ (de theoretische 25 % van Java en Madoera) van den vorigen aanslag.

Er moge de nadruk op gevestigd worden, dat de regeling als boven weergegeven, slechts geldt voor *Madras* en dat de heffingen in andere gedeelten van Britsch-Indië zeer sterke afwijkingen vertoonen. Het zou echter uiteraard te ver voeren alle verschillende

regelingen, waaraan door de commissie nog aandacht is besteed, in deze te behandelen. Volstaan moge worden met er op te wijzen, dat over het algemeen gestreefd is naar regelingen, waarbij ten eerste de aanslag een zeker percentage van een *netto* opbrengst niet kan te boven gaan; in de tweede plaats, dat bij wijziging van den aanslag de verhooging een maximum percentage van den vorigen aanslag niet overschrijdt. De perioden van aanslag varieeren over het algemeen van een minimum van 20 tot een maximum van 40 jaren. Behoudens enkele uitzonderingen — zooals Madras — wordt de indruk niet gewekt, dat de overheerschende regelingen beter met de belangen van den kleinen landbouwer rekening houden dan aan de hand van de landrenteregeling van Java en Madoera mogelijk moet zijn.

Na het overzicht van de verschillende grondbelastingen, zooals die in Britsch-Indië worden geheven, behandelt de commissie de vraag, — een vraag, welke mede in verband met de hoogte van de heffingen en de economische positie van den kleinen landbouwer in Britsch-Indië dikwerf in het centrum der belangstelling staat, — of de landrente daar te lande wel kan worden aangemerkt als een zuivere belasting en of zij niet in meerdere of mindere mate als een pacht dient te worden beschouwd. De commissie komt daarbij tot de middelende conclusie, dat hoewel, nòch volgens Hindoesch, nòch volgens Mohamedaansch recht de vorst of de staat op den grond een absoluut recht van eigendom kon doen gelden en de Britsche Regeering in vroegere jaren dus ook niet in zoodanige rechten is getreden, op dien uitspraak desalniettemin toch geen vaste conclusiën kunnen worden gebaseerd, zoowel in verband met de sterk uiteenlopende verhoudingen, als met den historischen groei van de agrarische rechten. In de gedeelten van het land, waar de „permanent settlement” van kracht is, kan naar de meening van de commissie het gouvernement thans niet meer eigendomsrechten doen gelden. In andere gedeelten van Britsch-Indië en vooral wat de woeste gronden betreft, dient echter een onbeperkt eigendomsrecht van het gouvernement te worden erkend. De commissie geeft ten slotte in overweging om zoowel de „zamindars” als de „rijots” onder „rijotwari settlement”, zonder restrictie aan te merken als de grondeigenaren, zoolang zij aan de aan hen gestelde

eischen van belastingbetaling blijven voldoen. Zij is verder unaniem van gevoelen, dat — al blijft een discussie over de vraag of men hier met een pacht of met een belasting te doen heeft mogelijk — het voor geen tegenspraak vatbaar is, dat hetgeen uit dezen hoofde moet worden opgebracht, de som van de individueele inkomsten binnen Britsch-Indië vermindert en dat reeds daarom bij een beschouwing van den belastingdruk, met de grondbelastingen de noodige rekening moet worden gehouden. In verband hiermede stelt de commissie op den voorgrond, dat zeer zeker de zekerheid van de heffing te sterk in het middelpunt van belangstelling is gesteld, met als gevolg dat het overheerschend gebrek aan elasticiteit van deze belastingen, den landbouwer in tijden van slechte oogsten, onherroepelijk in de handen van woekeraars brengt.

Een verder punt, waarop de grondbelastingen zeer bijzondere aandacht verdienen, betreft de druk welke door deze worden uitgeoefend. De commissie stelt hiervan in de eerste plaats op den voorgrond, dat grondbelastingen beschouwd dienen te worden als zuiver zakelijke heffingen, dat daarom naar haar meening progressie is buitengesloten. Zij wijst er verder op, dat reeds bij de komst van de Britsch Oost-Indische Compagnie de druk van deze heffingen bovenmatig zwaar moest worden geacht en dat bij voortdurend naar verlichting van druk is gestreefd. Zij geeft daarbij cijfers, waaruit onomstootelijk moet blijken, dat ten opzichte van de opbrengst van den grond, het heffingspercentage gestadig is verminderd. Daarbij wordt echter bovenmatig sterk aan het „zakelijke” karakter van de heffing vastgehouden en geen rekening wordt gehouden met de omstandigheid, dat de grondopbrengst dienen moet voor voeding en onderhoud van een gestadig meerderend zielental, het verloop van het heffingspercentage, dus al bitter weinig uitwijst.

Om verder nog aan te toonen, dat men in deze op den goeden weg zou wezen, stelt de commissie tevens eenige reeksen van cijfers naast elkander. Zij neemt daarbij het jaar 1903—1904 als basisjaar en berekent op die basis: ten eerste de opbrengst van de grondbelastingen, ten tweede het beplante oppervlak, ten derde de gemiddelde prijs van geëxporteerd wordende landbouwproduc-

ten en komt dan tot de conclusie, dat terwijl tot en met 1923—1924 het indexcijfer voor de exportproducten is gestegen met 117 %, de landrenteopbrengst met niet meer dan 20 % is vermeerderd, van welke vermeerdering bovendien nog 7 % op rekening is te stellen van de uitbreiding van het beplante areaal. De commissie haast zich echter aan deze cijfers de uitspraak toe te voegen, dat die op zich zelf waardeloos zijn, niet alleen wijl de verhoudingen in de verschillende provinciën zeer sterk uiteenloopen, doch tevens binnen eenzelfde provincie de grootst mogelijke verschillen in de economische verhoudingen kunnen worden nagewezen. Zij heeft daarom getracht langs andere wegen een inzicht in den druk van de grondbelastingen te verkrijgen. Daarvoor staan, naar haar meening, vijf vergelijkingsmethoden ter beschikking en wel:

- 1e. de belasting per hoofd van bevolking;
- 2e. de gemiddelde belastingdruk per eenheid van oppervlakte;
- 3e. een onderlinge vergelijking van de uiteenlopende belastingdruk per eenheid van oppervlakte;
- 4e. de verhouding tusschen het bedrag aan belastingen betaald en de bruto- of netto-opbrengst van den grond;
- 5e. het percentage, dat de belasting bedraagt van de jaarlijksche pachtwaarde of van de „annual value” ¹⁾.

De commissie toont nu uitvoerig aan, dat voor een beoordeeling van de grondbelastingen volgens een der vijf bovenaangegeven grondslagen, de gegevens ten eenen male ontbreken en komt dan op grond daarvan tot de alleszins aanvaardbare uitspraak, dat reeds deze onbekendheid met den druk van de verschillende grondbelastingen reden geeft tot een scherpe, afkeurende critiek. Zij wijst er in dit verband nog op, dat de verkeerde werking van de vigeerende grondbelastingen nog wordt verscherpt door de degressie van den druk voor groot-grondbezit, mede wijl in verband met den landhonger, de grootgrondbezitters zonder moeite den druk van de belasting naar beneden toe, op pachters enz. kunnen afwentelen. De steeds verder schrijdende versnippering van het grondbezit, als gevolgen van het overheerschende erfrecht, gepaard gaande aan gebrek aan een passende arbeidsgelegenheid accen-

1) Zie blz. 629 h.v.

tueert verder de minder gewenschte toestanden nog sterker. Daarbij is dan nog te wijzen op de omstandigheid, dat van de inkomsten uit grondbezit nòch inkomstenbelasting, nòch successiebelasting wordt geheven, hetgeen alweer aan de groot-grondbezitters ten goede komt. De commissie wijst er in dit verband nog op, dat in tegenstelling met Europeesche (Engelsche?) toestanden, de grondbelastingen niet lokaal worden geheven, zoodat de kleine landbouwer allerminst realiseert, dat deze belastingheffing hem in menig opzicht ten goede komt, te beschouwen is als een „beneficial rate”.

Na aldus uitvoerig grondslagen en gebreken van de Britsch-Indische grondbelastingen te hebben behandeld, geeft de commissie haar meening over de wijzigingen, welke haars inziens noodig zijn om tot meer bevredigende toestanden te geraken. Alvorens haar eigenlijke opinie kenbaar te maken en nader te adstrueeren, schenkt zij echter eerst eenige aandacht aan verschillende oplossingen, welke gedurende de laatste tijden meer of minder in het middelpunt der belangstelling zijn geplaatst. Zij behandelt dan in de eerste plaats het denkbeeld van het afkoopbaar stellen van de belastingen, het stelsel door *Pitt* in Engeland ingevoerd. Zij wijst er op, dat ook in Britsch-Indië, na den grooten opstand van het midden van de vorige eeuw, zoodanige afkoop op kleine schaal mogelijk is gemaakt, met het onvermijdelijke gevolg, dat tusschen het belastingbetalend gebied kleine „enclaven” worden gevonden, welke al de voordeelen deelachtig zijn van een met den loop der tijden groeiende waardevermeerdering, enz., zonder echter een behoorlijk aandeel in de kosten van 's Lands huishouding bij te dragen ¹⁾. De commissie wijst er verder op, dat afkoop alleen mogelijk is voor hen, die daartoe over de noodige middelen beschikken. De arme landbouwer, wiens belangen in deze de meeste zorg vereischen, zou dus van het afkoopbaar stellen van de grondbelastingen allerminst profiteeren. Het voordeel van de regeling, dat daardoor aan inningskosten kan worden bespaard is, naar het oordeel van de commissie, slechts schijnbaar. Dit zou goeddeels toch slechts het geval wezen, indien de afkoop algemeen was, hetgeen wederom slechts te bereiken is bij een gedwongen afkoop,

1) Dit bezwaar wordt in het Vereenigde Koninkrijk niet gevoeld, doordat het grondbezit overheerschend door locale belastingen wordt getroffen.

welke reeds in verband met de daarvoor noodige kapitaalsverplaatsing steeds illusoir moet blijven. Zou men er zich nu toe willen bepalen om in de streken met een „permanent settlement”, de „zamindars” uit te koopen, dan zou dit medebrengen, dat men van den bezitter van den grond als belasting een even hoog bedrag zou moeten heffen, als tot nu toe als pacht is betaald, hetgeen zeker geen aanbeveling kan verdienen.

Een ander plan, dat kortelings wordt besproken, beoogt den druk van de landrente te verminderen door deze ten deele te vervangen, hetzij door uitvoerrechten, hetzij door productiebelastingen, welke op de spoorwegstations geheven zouden moeten worden. Reeds door de omstandigheid, dat de een verbouwt voor eigen consumptie, de ander voor den export, de omstandigheid verder, dat terwijl sommige districten een exportsurplus laten, anderen niet alleen alle productie zelf consumeeren, doch tevens op import van voedingsmiddelen zijn aangewezen, zouden de aanbevolen maatregelen een ongelijkmatigheid brengen van belastingdruk, welke in geen enkel opzicht toelaatbaar is.

Ten slotte wordt nog kortelings een belasting op de kapitaalwaarde van den grond in beschouwing genomen. De commissie acht hiervoor het bezwaar overwegend, dat de vaststelling van die kapitaalwaarde in menig geval met overgroote moeilijkheden gepaard zal gaan en dit systeem meer afwijkt van de tegenwoordig gebruikelijke dan noodig is om tot een bevredigende regeling te geraken. Die bevredigende regeling heeft de commissie zich nu als volgt gedacht. Zij stelt daarbij op den voorgrond, dat zij de „permanent settlement” buiten beschouwing kan laten. Slechts het commissielid *Dr. R. P. Paranjpye* wijst er in een minderheidsnota op, dat juist de minder bevredigende verhoudingen onder het grootgrondbezit in *Bengalen*, dwingen ook op dit punt spoedig in te grijpen.

Aan de regeling, zooals zij die wenscht stelt de commissie nu de volgende eischen:

- 1e. er moet zekerheid bestaan, zoowel wat betreft den grondslag van heffing, als betreffende het heffingspercentage;
- 2e. de heffing moet zoo eenvoudig mogelijk zijn, zoodat aanslag en inning slechts weinig kosten vorderen;

- 3e. de nieuwe regeling moet de positie van den kleineren en kleinsten landbouwer verbeteren;
- 4e. in de belasting van den groot-grondbezitter moet een element van progressie worden gebracht.

Tegenover deze eischen is er op te wijzen, dat de vigeerende grondbelastingen de meest verschillende maatstaven van heffing kennen, waarbij bovendien die maatstaven in de verschillende deelen van het land nog een zeer uiteenlopende beteekenis hebben. De commissie wenscht nu als algemeenen grondslag van heffing aan te houden de z.g. „annual value”, zijnde de bruto opbrengst verminderd met de productiekosten, waarbij de waarde van den arbeid van den boer en zijn gezin, zoomede wat men zou kunnen noemen, een ondernemerswinst mede tot de productiekosten zijn te rekenen ¹⁾. De voornaamste arbeid van het landrentepersoneel wordt dan het vaststellen van die „annual value”. Bij een en ander is aansluiting te zoeken aan bekende bedragen voor huur en verhuur, terwijl daar waar de pacht onttrokken is aan het spel van vraag en aanbod en door wettelijke regelingen wordt beheerscht, om administratieve moeilijkheden te ontgaan de werkelijk te betalen pacht is aan te houden als de belastbare „annual value”. Mocht zich het geval voordoen, dat men de werking van de pachtwetten heeft ontgaan, door op den verhuur van land een premie (*nazara*) te stellen, dan ware de pacht met een evenredig deel van die premie te verhoogen.

Wordt nu de „annual value” aangehouden als grondslag van heffing, nopens de hoogte van het heffingspercentage meent de commissie zich niet te moeten uitspreken, daar ten eenen male onbekend is, welk percentage van de „annual value” tegenwoordig geheven wordt. De commissie wenscht dit percentage provinciegewijze te doen onderzoeken en daarna voor elke provincie een percentage te doen vaststellen, dat zich aansluit bij het tegenwoordig gemiddelde. Zulks is dan te beschouwen als een overgangsmaat-

1). Het stemt spijtig te moeten merken, dat de commissie op dit cardinale punt haar bedoelingen zoo weinig scherp heeft omlijnd. Spreekt zij eenerzijds van „gross produce less the cost of production and earning of management”, (blz. 31) anderzijds geeft zij als definitie: „gross produce less cost of production, including „the value of the labour actually expended by the farmer and his family on the holding and the return for enterprise”. (blz. 85).

gel. Deze eenmaal tot stand gekomen, zal te streven zijn naar een algemeen percentage voor geheel Britsch-Indië, dat dan echter de 25 niet te boven zal mogen gaan. De noodige wijzigingen zullen als het ware langzamerhand moeten worden ingevoerd, gelijktijdig met de herzieningen, welke uit de thans van kracht zijnde regelingen voortvloeien, zoodanig, dat — waar noodig — de waarde van den grond als het ware in de nieuwe belasting ingroeit. De commissie acht het verder gewenscht de gelijkmaking van de Rijks (provinciale) belasting voor geheel Britsch-Indië gepaard te laten gaan aan invoering en verhooging van de locale belastingen tot b.v. 25 opcenten van de rijksbelasting. Van die verhooging, waarvan den landbouwer — door de werkzaamheid van de locale ressorten — de goede werking ten duidelijkste zal blijken, zal geen of slechts weinig tegenstand te verwachten zijn.

Wat de verhouding betreft, waaronder de kleinere en kleinste landbouwer leeft en werkt, staat de commissie op het standpunt, dat daarin slechts verbetering is te brengen door wijziging en verbetering van economische en andere verhoudingen, buiten het belastingstelsel staande. Een meer geëigende belasting van den groot-landbouwer wenscht zij te vinden, niet door wijziging van de grondbelastingen, doch wel door de inkomstenbelasting op hen van toepassing te verklaren en door invoering van een successiebelasting in den vorm van een boedelrecht.

Wie kennis neemt van de vorenstaande conclusiën van de commissie, deze toetst aan hetgeen die commissie zelf nopens de Britsch-Indische regelingen heeft medegedeeld, kan slechts de vraag stellen wat of eigenlijk de bedoeling van de commissie is geweest. Is het de bedoeling voor elk individueel bezeten grondstukje, jaarlijks de „annual value” vast te stellen en als basis van aanslag te doen gelden voor dat jaar of het daaropvolgende? Dan is het systeem zonder meer tot absolute onbruikbaarheid gedoemd, reeds door de hoeveelheid arbeid, welke zulks zou vereischen. Moet men misschien concludeeren, dat het de bedoeling is te komen tot een regeling als de „rijotwari settlement” in *Madras*, welke reeds de „annual value”, mede als maatstaf kent, dan krijgt men althans een bruikbare regeling. De vraag dient dan echter gesteld voor hoeveel jaren een aanslag dient te worden vastgesteld, of men

daarbij de twintig-, dertig- of veertigjarige „settlement” moet aanhouden; of en zoo ja welke ontheffingen voor slechte jaren noodig worden geacht; of en zoo ja welke regelingen noodig zijn voor een juiste belasting van cultures, welke sterke afwijkingen van een gemiddelde uitwijzen?

De hier gestelde vragen doen helaas de competentie van de commissie betwijfelen. Het woord „annual value” bracht in deze een schijnbare uitkomst, zonder dat uit te maken is, welke regeling in werkelijkheid wordt nagestreefd.

Belastingen van grond, welke niet voor landbouwdoeleinden wordt benut. Bij een bespreking van deze belastingen, maakt de commissie een onderscheid tusschen de normaal te heffen grondbelasting (verponding) en belastingen van waardevermeerderingen.

Voor wat men kan noemen de verponding, onderscheidt zij drie soorten van grond en wel:

- 1e. die, buiten de grenzen van dorpen of steden;
- 2e. die, binnen de grenzen van de dorpen;
- 3e. die, binnen de grenzen van de steden.

Zij wijst er in de eerste plaats op, dat ook in deze de meest uiteenlopende en verschillende regelingen in Britsch-Indië overheerschen, zoodat de wenschelijkheid van een meer uniforme regeling op den voorgrond dient te staan.

Voor den grond buiten de bebouwde grenzen wenscht nu de commissie een zoodanige regeling te treffen, dat zoodra deze niet meer voor landbouwdoeleinden wordt benut, de aanslag gewijzigd kan worden en in overeenstemming kan worden gebracht met de jaarlijksche opbrengst, („annual value”). Voor bouwgrond binnen de dorpen, wenscht de commissie geen speciale regeling. De heffing hiervan wenscht zij over te laten aan de dorpsgemeenschappen („panchayats”). In dezen gedachtengang past het overlaten van de belasting van het bebouwd binnen de steden aan de stadsbesturen, waartoe de commissie dan ook adviseert.

De waardevermeerderingsbelastingen in algemeenen zin acht zij zeer gewenscht voor die steden, waar over voldoende en bekwaam belastingpersoneel wordt beschikt om zoodanige, veeleischende belasting door te voeren. Zij vestigt er tevens de aandacht op, dat het aanbeveling kan verdienen in bijzondere gevallen binnen bepaald

aangewezen arealen, onafhankelijk van de grenzen van de locale ressorten, belastingen te heffen van waardevermeerderingen, welke voor die arealen het gevolg zijn van bijzondere overheidswerken.

* *

*

Waterrechten. Het hoofdstuk, door de commissie gewijd aan de vergoeding voor het gebruik van irrigatiewater, welke vergoeding zij zonder meer onder de belastingen rangschikt, is van bijzonder belang, niet het minst wijl daaruit een practijk spreekt, welke — geheel afijkend van die op Java en Madoera — wellicht navolging verdient om hoog noodige irrigatiewerken in een sneller tempo tot stand te brengen dan met het oog op den precairen stand van 's Lands financiën, thans wel mogelijk schijnt. Overheerscht toch op Java en Madoera tot nu toe een stelsel van waterverstrekking aan de inheemsche bevolking, zonder daartegenover eenige vergoeding te eischen en waarbij slechts van de suikercultuur een bepaald bedrag als irrigatie bijdrage gevorderd wordt, voor Britsch-Indië vindt men een systeem van vergoeding, welke systeem wellicht is terug te brengen tot de eeuwige of langdurige „settlements”. Daarbij ziet men wederom de meest uiteenlopende regelingen, ten deele samenhangende met de sterk uiteenlopende verhoudingen, ook op het gebied van de verpachting van het land. Evenals voor de grondbelastingen overheerscht ook in deze het stelsel van stelselloosheid.

Voor de bepaling van haar standpunt, onderscheidt nu de commissie de mogelijkheid van twee uitersten en wel eenzijdig de verstrekking tegen kostprijs, anderzijds verstrekking tegen een prijs, waarbij zooveel mogelijk winst wordt bedongen. Zij onderschrijft verder het oordeel van de Britsch-Indische irrigatiecommissie van 1901—1903, dat—behalve waar het betreft de bestrijding van hongersnooden — er geen reden voor aan te voeren is om het algemeen budget blijvend te belasten voor plaatselijke verhoogingen van de productiviteit van het land. De commissie komt ten slotte tot de navolgende aanbevelingen, welke niet alleen voor Britsch-Indië overweging verdienen:

- 1e. voor zoover mogelijk scheiding van grondbelasting en waterrecht;

- 2e. uitgezonderd in zeer bijzondere gevallen, een minimum waterrecht, overeenkomende met den kostprijs, zijnde deze de onderhoudskosten van de irrigatiewerken, vermeerderd met rente van het aan die werken bestede kapitaal;
- 3e. het maximum waterrecht zoo te stellen, dat aan het gouvernement de geheele opbrengstvermeerdering van het land toekomt, behoudens zoodanig gedeelte als noodig is om den grondbewerker er toe te brengen van het waterrecht gebruik te maken;
- 4e. normaal dient aan het gouvernement te komen een niet te hoog gedeelte van de waarde, welke het water voor den grondbewerker heeft;
- 5e. deze waarde is afhankelijk van de prijzen der geteelde producten, van de behoefte aan water, van de zekerheid van waterverstrekking en b.v. ook van het slibgehalte. Zij is onafhankelijk van den kostprijs, zoodra die gedekt is;
- 6e. het waterrecht ware vast te stellen per eenheid van oppervlak en dient verband te houden met de hoeveelheid water, welke uiteenloopende gewassen noodig hebben;
- 7e. het aantal tarieven dient zoo klein als mogelijk te worden gehouden en deze waren minstens eens in de 10 jaren te herzien;
- 8e. waar de vraag naar water niet constant is en de grondbezitters genegen zijn te betalen of zij het water gebruiken of niet, kan met een verlaagd tarief worden volstaan;
- 9e. wanneer een zekere hoeveelheid irrigatiewater wordt gegarandeerd, is het billijk van den grondeigenaar van de waardeverhooging van den grond een zeker aandeel te eischen, onafhankelijk van de waterrechten, welke van den grondbezitter worden gevorderd;
10. de tarieven van „protective works”, zijn eveneens tienjaarlijks te herzien, waarbij dan de vraag moet worden gesteld of verdere hulpverleening ten laste van de algemeene kas geoorloofd blijft.

Opgemerkt moge alsnog worden, hoe deze conclusiën door een der commissieleden (*Sir Percy Thompson*) in dien zin zijn aangevuld, dat hij er sterk den nadruk op legt, dat de uitvoering van irrigatiewerken in menig geval slechts den groot-grondbezitter ten

goede komt. Naar zijn meening dienen daarom over het algemeen de kosten van de waterverstrekking overeen te komen met de waarde, welke het water voor den grondeigenaar heeft.

* *

Verteringsbelastingen. In een drielal hoofdstukken behandelt de commissie, wat zij noemt, de verteringsbelastingen, waaronder zij rangschikt de in- en uitvoerrechten en de accijnzen, welke laatste zij onderverdeelt in die, welke geheven worden met de vooropgezette bedoeling om daarmee inkomsten voor den Lande te verkrijgen en die, welke ten doel hebben de consumptie te beperken.

De beschouwingen over de *invoerrechten* zijn—niettegenstaande de overwegende betekenis, welke die rechten in het fiscale stelsel van Britsch-Indië innemen—relatief kort gehouden. De commissie schijnt in deze het standpunt in te nemen, dat na de ingrijpende wijzigingen, welke die rechten gedurende de oorlogs- en naoorlogsjaren hebben ondergaan en na de werkzaamheden van de „*Indian Fiscal Commission*”, voor sterk sprekende wijzigingen geen plaats meer is. Zij vangt haar beschouwingen aan met een kort overzicht van de ontwikkeling van het tariefwezen, waaruit blijkt, dat reeds in de vóóroorlogs jaren, hoewel langzaam aan, de tarieven toch gestadig verhoogd zijn geworden. De voornaamste wijzigingen dateeren echter van de jaren 1916, 1921 en 1922.

In 1916 werd het algemeene heffingspercentage verhoogd tot 7½ %. Verder werd een invoerrecht van 10 % gelegd op suiker. Van machinerieën, uitgezonderd die voor katoenspinnerijen, van spoorwegmaterieel, zoomede van ijzer en staal, werd een invoerrecht geheven van 2½ %. Dit tarief werd dan in 1917 nog in zoverre aangevuld, dat in dat jaar, ook het invoerrecht van katoenen goederen op 7½ % werd gebracht.

In 1921 werd het algemeen percentage gebracht op 11.—. De rechten op suiker, gedistilleerd en tabak werden zwaarder verhoogd en een hooger recht werd gelegd op den invoer van lucifers. Verder werd in het tarief een nieuw onderdeel ingevoegd, de z.g. „*luxury goods*”, waaronder onder meer gerangschikt werden, automobielen, zijden goederen en horloges. Van deze „*luxury goods*” werd in den vervolge 20 % geheven.

In 1922 kwam de laatste algemeene tariefsherziening tot stand. Het algemeen tarief werd gesteld op 15 %, behalve voor katoenen goederen, waarvoor het recht van 11 % gehandhaafd bleef. Het invoerrecht op de luxe artikelen werd gebracht op 30 %. Voor suiker, gedistilleerd en lucifers, werd het invoerrecht wederom verhoogd, evenzoo voor spoorwegmaterieel, ijzer en staal. Voor machinerieën werd het oude tarief gehandhaafd.

Hoewel bij de hiervoor kortelings weergegeven tariefswijzigingen, fiscale overwegingen den doorslag hebben gegeven, is niet te ontkennen, dat op menig gebied protectionistische tendenzen daaraan niet geheel vreemd waren. De commissie spreekt dan ook als haar oordeel uit, dat men met deze tariefswetgeving niet meer geheel vrij staat tegenover fiscale eischen en rekening heeft te houden met belangen, welke door Regeeringsinmenging zijn geschapen.

Na dit overzicht van de vigeerende tariefswetgeving behandelt de commissie kortelings het rapport van de Indian Fiscal Commission, hetwelk in Juli 1922 uitgebracht, in Februari 1923 in de „*Legislative Assembly*” behandeling heeft gevonden. Bekend mag worden verondersteld, dat dit rapport van de „fiscal commission”, als reactie op de door het moederland opgelegde vrijhandelpolitiek, welke in menig opzicht Britsch-Indië aan de industrie en handel van het moederland schatplichtig heeft gemaakt, sterk nationalistisch en protectionistisch is getint. Stond de meerderheid van die commissie daarbij nog op het standpunt, dat met alle protectionistische maatregelen een zekere matigheid dient betracht te worden, zoodat bijvoorbeeld niet tot protectie moet worden overgegaan, wanneer niet met een *grootte* mate van zekerheid kan worden aangenomen, dat de te beschermen industrie *binnen bekwamen tijd* op eigen beenen zal kunnen staan, voor de minderheid van die „fiscal commission”, was bescherming en bescherming à outrance het parool, daarbij de financieele, commercieele en industriele capaciteiten van eigen land in hooge mate overschattende. De „*Legislative Assembly*”, welke in deze den doorslag gaf, nam ten slotte een motie aan, waarbij de wenschelijkheid werd uitgesproken om de fiscale politiek dienstbaar te maken aan de industriele ontwikkeling, daarbij echter vasthoudende aan de voorwaarden, door de meerderheid van

de „fiscal commission” aangegeven. Ook werd als uitvoeringsmaatregel tevens de wenschelijkheid onderschreven van de instelling van een onafhankelijk lichaam, een zoogenaamde „tariff board”, welke de vraagstukken, in zake protectie, die zich in den loop der jaren zouden kunnen voordoen, zoomede de daarmede samenhangende tariefsmaatregelen zou hebben te onderzoeken en daarover rapport zou moeten uitbrengen. Aan deze wenschelijkheid is door de Britsch-Indische regeering gevolg gegeven.

De commissie *Todhunter*, geroepen om mede een oordeel uit te spreken over den invloed, welke de vigeerende tariefwet op het industriele en handelsleven uitoefent, begint met op den voorgrond te stellen, dat over dien invloed voorshands zeer weinig met de noodige mate van zekerheid kan worden gezegd. Zij wijst er op, hoe bijvoorbeeld voor verschillende goederen de geïmporteerde hoeveelheid bij de tariefsverhooging tot 11 %, aanmerkelijk is verminderd; bij de tariefsverhooging tot 15 % viel echter wederom een krachtige vermeerdering van den import te constateeren. Een ander algemeen punt, waarop zij de aandacht vestigt, betreft de omstandigheid, dat door verschillende tariefsmaatregelen, het smokkelen zeer sterk in de hand is gewerkt, waarom zij ten sterkste aanbeveelt op dit punt krachtiger maatregelen te nemen, dan tot nu toe in zwang zijn geweest. De commissie behandelt verder enkele goederen, waarvoor zij nagaat, hoe de tariefswijzigingen voor die goederen hebben gewerkt. Zij wijst er op, hoe niettegenstaande de smokkelhandel in saccharine, het hooge invoerrecht op suiker, zoowel uit een fiscaal oogpunt, als met het oog op de protectie van de inheemsche industrie, zeer goede resultaten heeft opgeleverd. Het invoerrecht op suiker ad 25 % heeft toch tot gevolg gehad, dat door de suiker 14 % van de totale in- en uitvoerrechten wordt gedragen. De omstandigheid echter, dat deze rechten op suiker voornamelijk door de armen en armsten moeten worden opgebracht, geeft der commissie de overtuiging, dat verlaging van de suikerrechten wenschelijk is. Minder juist acht zij verder, van uit een fiscaal oogpunt, de werking van het hooge invoerrecht op cigaretten. Deze bracht toch, evenals in Nederlandsch-Indië, een aanmerkelijke verlaging van de opbrengst van die rechten door de stimulans, welke daardoor gegeven werd aan de inheemsche ci-

garettenindustrie, met al dan niet, geïmporteerde tabak als grondstof. Zeer averechts heeft, naar haar meening, het invoerrecht op lucifers gewerkt, hetwelk de facto neerkomt op de bescherming van een (niet levensvatbare) inheemsche lucifersindustrie, met een recht van ongeveer 200 %. Het recht van 30 % op luxe artikelen, zooals automobielen, heeft naar het oordeel van de commissie in alle opzichten een juiste uitwerking gehad.

Behalve nu de hiervoren reeds aangegeven verlaging van het suikertarief, geeft de commissie ook nog in overweging om tot een tariefsverlaging te besluiten voor andere artikelen, welke als eerste levensbehoeften kunnen worden aangemerkt, gepaard gaande aan een verlaging van de rechten op grondstoffen voor inheemsche industrieën en van productiemiddelen. Tegenover deze verlagingen wijst de commissie op de mogelijkheid en wenschelijkheid van verhooging van de invoerrechten op wijnen, bieren en gedistilleerd. Zij vestigt er de aandacht op, dat practisch thans reeds de bestaande rechten door provinciale regelingen worden verhoogd en wel door de bijzondere heffingen van den verkoop in het klein.

Een onderdeel van de tariefswetgeving, waaraan de commissie verder nog bijzondere aandacht schenkt, betreft de inrichting van het tarief. Deze dateert toch uit tijden van lage rechten en een weinig bewegelijk prysniveau en is, reeds in verband daarmee, langzamerhand meer en meer onbruikbaar geworden. Het zijn daarbij niet alleen de specifieke rechten, welke aanleiding geven tot gerechtvaardigde klachten, maar ook de ad valorem rechten voldoen niet meer in de practijk. Wat de specifieke rechten aangaat, wijst de commissie er zeer in het bijzonder op, dat deze grootendeels haar verband met de werkelijke prijzen hebben verloren. De ad valorem rechten dienen in den vervolge geheven te worden op basis van factuurprijs, vermeerderd met kosten van zeevracht. In verband met een en ander meent de commissie een ommegaande technische herziening van het tarief ten sterkste te moeten aanbevelen.

Uitvoerrechten. De uitvoerrechten zijn in vroegere tijden voor de financiën van Britsch-Indië van zeer groot belang geweest. Successievelijk werden zij echter afgeschaft, zoodat van 1880 tot

1916 geen ander uitvoerrecht werd geheven dan van rijst. In 1916 werden hieraan toegevoegd rechten op thee en jute en in 1919 een uitvoerrecht op huiden, zoowel van groot, als van klein vee. Een en ander heeft tengevolge gehad, dat de uitvoerrechten in het fiscale stelsel wederom van grootere beteekenis zijn geworden, zoodat bijvoorbeeld in 1924—1925 die uitvoerrechten ruim 12 % uitmaakten van het totaal, dat in dat jaar aan in- en uitvoerrechten gezamenlijk werd geheven.

Wat nu die uitvoerrechten betreft, sluit de commissie zich in hoofdzaak aan bij de uitspraken van de meergenoemde „fiscal commission”, te weten:

in de eerste plaats, dat uitvoerrechten slechts te heffen zijn van die artikelen, waarvoor Britsch-Indië zooal niet geheel, dan toch overwegend een monopolistische positie inneemt;

ten tweede, dat in ieder geval de uitvoerrechten laag gehouden moeten worden;

ten derde, dat geen uitvoerrechten te heffen zijn met protectionistische doeleinen.

Een lid van de commissie, *Dr. Paranjpye* teekent hierbij aan, dat naar zijn meening, uitvoerrechten van grondstoffen zeer wel verdedigbaar zijn, indien zoodoende een loonende verwerking in het land van herkomst in de hand wordt gewerkt.

Aan de hand van deze uitspraken, behandelt nu de commissie de bestaande rechten en ook die, welke haar van verschillende zijden in overweging zijn gegeven.

Het uitvoerrecht van jute wenscht zij te handhaven. Zij acht het niet onmogelijk, dat bij verhooging van dat uitvoerrecht, te zeer naar het gebruik van andere middelen van emballage zal worden gestreefd, met als uitwerking dat de Britsch-Indische voortbrengers een groot deel van het uitvoerrecht zouden moeten gaan dragen. Zulks zou reeds in algemeenen zin ongewenscht zijn en bovendien een groote onbillijkheid inhouden tegenover de provincie *Bengalen*, waar in hoofdzaak de jute gewonnen wordt.

Ook tegen het uitvoerrecht van rijst bestaat haar het oordeel van de commissie geen bezwaar. Weliswaar heeft op dit punt Britsch-Indië allermint een monopolistische positie, doch waar Siam en Cochinchina de eenige landen, die mede over een export-

surplus beschikken, eveneens een uitvoerrecht heffen, kan naar de meening van de commissie het Britsch-Indische recht zonder vrees voor een minder goede nawerking, ongewijzigd worden gehandhaafd. Hetzelfde geldt voor thee, waarvan de productiecijfers overtuigend uitwijzen, dat ook met het huidige uitvoerrecht, concurrentie van Nederlandsch-Indië niet behoeft te worden gevreesd en Britsch-Indië haar overwegende positie kan blijven behouden. Wat de uitvoerrechten op huiden betreft, dient een verschil gemaakt te worden tusschen het uitvoerrecht van huiden van groot en van dat van klein vee. De commissie merkt in dit verband op, dat het uitvoerrecht tot stand is gekomen ten deele met het doel om steun te verschaffen aan de Britsch-Indische looi industrie. Het beoogde doel is echter geenszins bereikt en waar een gedecideerde teruggang van den export van de vellen van groot vee valt te constateeren, meent de commissie in overweging te moeten geven tot afschaffing van dit uitvoerrecht over te gaan. Voor het klein vee, (geiten) waarvan de vellen van bijzondere kwaliteit zijn, heeft een dergelijke averechtsche werking van het tarief zich nog niet voelbaar gemaakt. Op dit punt lijkt echter een onderzoek door de „tariff board” gewenscht.

Een artikel verder, dat naar het oordeel van de commissie, zowel in ruwen, als in bewerkten vorm voor een uitvoerrecht in aanmerking komt, is lak. Over uitvoerrechten van ruwe katoen zijn de meeningen verdeeld. Een minderheid acht het zeer goed mogelijk, dat in verband met de bijzondere kwaliteit van de Britsch-Indische katoen een uitvoerrecht kan worden geheven, zonder dat dit op den Britsch-Indischen landbouw behoeft te drukken. Die minderheid zou daartegenover den katoen-accijns willen afschaffen.¹⁾

Over het heffen van uitvoerrechten van oliezaden en meststoffen zijn de meeningen eveneens verdeeld. Een tweetal commissieleden meent dusdanige rechten ten eerste te moeten aanbevelen, in de verwachting, dat zoodanige uitvoerrechten deze artikelen binnenslands zullen houden, hetgeen aan den Britsch-Indischen landbouw in alle opzichten ten goede zou komen.

1) De afschaffing van dezen katoen-accijns is, als een der laatste regeeringsdaden van Lord *Reading*, reeds tot stand gekomen.

Accijnzen met in 'hoofdzaak fiscale strekking. Ook op dit punt gaat de Britsch-Indische belastingherzieningscommissie in hoofdzaak accoord met de gedragslijn, terzake door de „Indian fiscal commission” als juist aangegeven, t.w.:

- 1e. accijnzen dienen beperkt te blijven tot heffingen van die industrieën, welke gedreven worden in groote fabrieken of binnen streken van geringe oppervlakte;
- 2e. zij zijn zeer bruikbaar voor het tegengaan van het gebruik van schadelijke artikelen, voornamelijk, wanneer die een luxe karakter dragen;
- 3e. in andere gevallen is de heffing alleen met fiscale doeleinden gerechtvaardigd;
- 4e. hoewel toelaatbaar voor artikelen van algemeen gebruik, dient er zorg voor gedragen te worden, dat de accijnzen niet te sterk op de armste klassen drukken;
- 5e. wanneer een industrie protectie behoeft en uit fiscale overwegingen een accijnsheffing van die industrie gewenscht is, bestaat tegen die accijnsheffing geen bezwaar. Aan de accijnsheffing dient dan de heffing van een invoerrecht gepaard te gaan, welk invoerrecht is te stellen op de som van den accijns, het noodige beschermende recht en het weinige, dat noodig is tot compensatie van meerdere administratiekosten voor den fabrikant, tengevolge van de accijnsheffing.

Aan deze vijf desiderata worden nu verder, meer of minder uitvoerig, de verschillende accijnsheffingen binnen Britsch-Indië getoetst.

In de eerste plaats wordt daarbij uiteraard aandacht geschonken aan het *zout*, waarbij de commissie volmondig de bezwaren van een speciale heffing van het zout erkent. Zij stelt die bezwaren dan ook op den voorgrond, zijnde in de eerste plaats, dat zout in alle opzichten is aan te merken als een eerste levensbehoefte, zoodat een heffing van dat artikel feitelijk geen ander karakter draagt dan van een hoofdgeld, met alle bezwaren van ongelijkmatigheid van druk, aan zoodanige heffing verbonden. Het grootste gedeelte van de belasting wordt opgebracht door de armste klassen, terwijl het verder een noodzakelijke behoefte vormt, zoowel voor verschillende industrieën als voor het vee. Voor dit probleem gesteld, heeft

de commissie het advies ingewonnen van verschillende personen, o.a. ook van *Sir Joshua Stamp*, die ter zake den raad heeft gegeven, eens na te gaan, welk gedeelte van de lagere en laagste inkomens aan zoutbelasting moet worden opgebracht en er zich rekenschap van te geven, in hoeverre voor die armsten een verbetering van hun levensstandaard mag worden verwacht, indien die zoutbelasting werd afgeschaft, c.q. verminderd.

De commissie komt nu op grond van een en ander tot de conclusie, dat het tegenwoordig tarief zonder bezwaar kan worden gehandhaafd, doch dat daarin zonder zeer bijzondere noodzaak geen verhooging is te brengen. Slechts een der leden, *Dr. Paranjpye* wenscht een verlaging en wel een zeer krachtige om deze ook voor de armsten merkbaar te doen zijn. Dit verlaagde tarief dient dan, naar zijn meening, als normaal te worden aangehouden, echter met dien verstande, dat in tijden van financieelen nood de tarieven aanmerkelijk kunnen worden verhoogd.

Een volgend onderdeel van de accijnswetgeving, waaraan de commissie bijzondere aandacht wijdt, betreft de *katoenen garens en—goederen*. Bekend mag worden verondersteld, dat dit onderdeel van belastingwetgeving in Britsch-Indië aanleiding heeft gegeven tot zeer veel wrijving en een onderwerp heeft uitgemaakt, dat bij voortduring door Indische nationalistten tegen de Britsche regering is uitgebuit. Toen toch in 1894 ook de katoenen goederen, niettegenstaande den sterken tegenstand van de Britsche katoennijverheid, gerangschikt werden onder het algemeene tarief van invoerrechten, kwam voornamelijk onder pressie van uit Lancashire een accijns, eveneens van 5 %, tot stand. Tegen den accijns werden in Britsch-Indië zelf van alle kanten bezwaren naar voren gebracht, zulks niet zoozeer in verband met de te verwachten prijsstijging, als wel met het oog op de protectie, welke voornamelijk voor deze artikelen algemeen gewenscht werd. Tot afschaffing van den accijns zou het echter voorloopig niet komen. Wel kwamen daarentegen in 1921 protectionistische rechten tot stand, zoodat de Britsch-Indische industrie een voorsprong kreeg van 7½ % voor katoenen goederen en van 5 % voor garens. De meergenoemde „fiscal commission” achtte het nu gewenscht door de „tariff board” te doen onderzoeken, welke bescherming de indische katoenindustrie

van noode heeft. Was zulks vastgesteld, dan diende naar de meening van die commissie, het invoerrecht zoodanig te worden gesteld, dat men van die bescherming in alle opzichten verzekerd mocht wezen. Onder pressie van de publieke opinie ging echter de Britsch-Indische Regeering een stap verder en zij deed de toezegging, dat zoo spoedig als mogelijk de accijns geheel en al zou verdwijnen. De commissie *Todhunter* acht deze toezegging in alle opzichten bindend; desalniettemin onderzoekt zij de werking van den accijns en komt tot de conclusie, dat bij de tegenwoordige tarieven tegen dien accijns niet het minste bezwaar bestaat. Zij wijst er op, dat de bestaande tarieven van de invoerrechten en ook van de accijnzen zoodanig zijn, dat de Britsch-Indische industrie alleszins voldoende bescherming geniet. De accijns wordt verder naar haar meening in alle opzichten door de consumenten gedragen en oefent daarbij slechts een zeer geringen druk uit. Hij vertoont verder zelfs een zeer wenschelijke degressie, zoodanig, dat het ruwste goed vrij is. Van een opheffing van den accijns verwacht de commissie dan ook allermint een vermeerdering van consumptie en uitbreiding van productie. Na het verschijnen van het verslag is echter reeds tot afschaffing van dezen accijns besloten.

De bestaande accijns op *petroleum* en *benzine*, wenscht de commissie te behouden. Mocht in deze tot vermindering worden besloten, dan ware naar haar oordeel, die vermindering te zoeken bij den accijns op petroleum, daar deze verlaging aan de armeren ten goede komt.

Wat ten slotte de uitbreiding van de accijnswetgeving betreft, bepaalt de commissie er zich in hoofdzaak toe, een nauwlettend toezicht op de *lucifersfabricage* in overweging te geven, welke industrie naar haar meening op het oogenblik een beschermend recht geniet van 200 %.

Een accijns op de *kaarsenfabricage* acht zij niet gewenscht, mede in verband met het gebruik van kaarsen bij godsdienstige plechtigheden, waardoor sommige provinciën (*Burma*) zeer eenzijdig overbelast zouden worden.

Accijnzen op den verbouw van *thee* en *koffie* worden practisch onmogelijk geacht, terwijl economische overwegingen een accijnsheffing op *steenkool* buitensluiten.

Zou men per sé in deze richting de belastingwetgeving willen uitbreiden, dan komen, naar het oordeel van de commissie, slechts in aanmerking accijnzen op *koolzuur houdende wateren*, en op *patent medicijnen*.

De commissie vestigt er in verband met het vorenstaande ten slotte de aandacht op, hoe *tabak* een zeer geëigend middel vormt voor belastingheffing en wijst dan op de anomalie, dat—terwijl van den invoer van tabak in verschillende vormen zeer zware invoerrechten worden geheven, tot 100 % ad valorem toe—de verbouw van tabak nog nimmer aan een accijnswetgeving is onderworpen. Zij schrijft dit toe aan de omstandigheid, dat het overgrootste gedeelte van de inheemsche tabak, welke tot consumptie komt, zeer verspreid op kleine oppervlakten wordt verbouwd. De op die wijze gewonnen tabak wordt dan, na een zeer eenvoudige bewerking te hebben ondergaan, ter markt gebracht. Tevens kan er echter op gewezen worden, dat in sommige gedeelten van Britsch-Indië als locale heffing reeds van de inheemsche tabak in een of anderen vorm belasting wordt geheven. Het verst is men daarmee gegaan in de onafhankelijke staten.

- Om nu van de tabak te heffen, komen naar de meening van de commissie vier systemen in aanmerking. Het eerste systeem zou moeten berusten op het vormen van een staatsmonopolie. Het tweede op een heffing per eenheid van, met tabak beplant, oppervlak. Het derde systeem berust op een stelsel van accijnzen en het vierde op een stelsel van verkoopvergunningen.

Het eerste en het tweede systeem dienen, naar de meening van de commissie, als ten eenen male ondoorvoerbaar, buiten beschouwing te blijven. Het tweede systeem zou bovendien het bezwaar hebben, dat het algemeen als een verhooging van de grondbelastingen zou worden aangemerkt en als zoodanig sterken tegenstand zou verwekken. De commissie wenscht in overweging te geven een combinatie van het derde en vierde systeem. Een accijns zou dan geheven moeten worden, daar waar de industrie van sigaren en cigaretten reeds min of meer in fabrieken is geconcentreerd. Waar hiermede het geheele veld niet afdoende wordt bestreken, zou deze accijns moeten worden aangevuld met verkoopvergunningen, waardoor dat verbruik aan tabak aan belasting wordt onderworpen,

waar de tabak niet eerst in fabrieken of werkplaatsen een bewerking ondergaat.

De vraag mag worden gesteld of meer onjuiste belastingen kunnen worden bedacht, voor een land, waar nagenoeg een ieder door verbouwing in eigen behoefte kan voorzien, waar verder ontwikkeling van inheemsche industriën als het meest belangrijke onderdeel van Staatszorg dient te worden beschouwd?

Accijnzen met de bedoeling om het verbruik te verminderen. Deze accijnzen treffen in Britsch-Indië in hoofdzaak het gebruik van alcoholhoudende dranken, zoomede opium en andere soortgelijke giften. De commissie wijst er in de eerste plaats op, hoe ook in het arme Britsch-Indië de staatsinkomsten, welke van het verbruik van deze artikelen worden verkregen, een aanmerkelijk deel uitmaken van het budget. De wetgevingen en regelingen, waaraan deze materie zijn onderworpen, liepen in vroegere jaren sterk uiteen, tot in en na het jaar 1905—1906, zooveel mogelijk eenheid werd gebracht. In de laatste jaren is verder het systeem, om het gebruik te beperken door uit dezen zooveel mogelijk inkomsten te verwerven, verlaten voor sterk uitgesproken tendenzen voor verbruiksvermindering of algeheele afschaffing.

Volstaan moge worden, met er op te wijzen, dat naar het oordeel van de commissie de tarieven langzamerhand zoo sterk zijn opgevoerd, dat de bevolking zich daaraan niet meer onderwerpt. In alle opzichten bloeit daardoor een sterk uitgebreide en goed georganiseerde smokkelhandel.¹⁾

De commissie vestigt er nu verder de aandacht op, hoe bij voortzetting van de politiek der laatste jaren, niet alleen de inkomsten minder ruim moeten gaan vloeien, maar ook de uitgaven zeer sterk zullen gaan toenemen, waardoor (voor het najagen van utopiën?) het aanboren van andere bronnen van inkomsten noodig kan worden.

* * *

Inkomstenbelasting. De eerste inkomstenbelasting voor Britsch-Indië dateert van het jaar 1860. Reeds spoedig bleek de onmogelijkheid om destijds deze heffing op een eenigszins behoorlijke

1) Vergelijke in dit verband het jongst verschenen verslag van de opiumregie in Nederlandsch-Indië. (zie blz. 677-678 van deze aflevering)

wijze te voltrekken, zoodat dan ook in 1865 wederom tot de afschaffing werd besloten en de noodige inkomsten door andere vormen van heffingen, hetzij langs indirecten weg, hetzij door meer zakelijke belastingen, werden verkregen. In 1886 werd echter de inkomstenbelasting opnieuw ingevoerd en wel met een laag proportioneel tarief van pies 5 in de rupee¹⁾ en het bekende hooge vrijgestelde minimum, dat aan de inkomstenbelastingen in Angelsaksische landen haar goede werking en bekoring geeft. Nadat nu in 1916 en 1917 in die belasting verschillende ingrijpende wijzigingen waren gebracht, kwam in 1918 een nieuwe inkomstenbelasting tot stand, waarin—mede door een krachtige super-tax—het beginsel van progressie in alle opzichten voldoende tot haar recht kwam. De wet van 1918 werd reeds kort na haar tot standkoming op meerdere punten gewijzigd, zoodat in 1922 een nieuwe afkondiging plaats vond.

Onder die omstandigheden behoeft het geen verwondering te wekken, dat nopens de inkomstenbelasting de commissie slechts weinig heeft op te merken. Haar aanbevelingen bepalen zich dan ook tot enkele punten, welke desalniettemin in een enkel opzicht van bijzondere beteekenis zijn. De commissie acht het in de eerste plaats niet toelaatbaar, dat de belastingwetgeving de mogelijkheid buitensluit om voldoende rekening te houden met geleden verliezen. Is in een zeker jaar een verlies geleden, zoodanig, dat men van negatieve inkomsten zou moeten spreken, dan moet naar de meening van de commissie, voor één jaar de gelegenheid bestaan het verlies over te dragen naar een volgend jaar. Een ander punt, waarop zij de aandacht vestigt, betreft de belasting van inkomens, welke niet binnen Britsch-Indië zijn verdiend. Waar op dit punt een algemeen geldende internationale regeling wordt nagestreefd, lijkt het onnoodig aan de beschouwingen van de Britsch-Indische commissie bijzondere aandacht te wijden.

Van meer belang lijkt de behandeling van de zoogenaamde kinderaftek. Dit vraagstuk is echter naar het oordeel van de commissie voor Britsch-Indië van weinig beteekenis, daar het vrijgestelde minimum (Rs. 2000.—) voor de verhoudingen daar te lande zeer

1) 1 Rupee = 16 annas, 1 anna = 12 pies. 5 pies op de rupee komt dus neer op een heffing van nog geen 3 pCt.

hoog is. Zij wenscht daarom dit hooge minimum te behouden en daartegenover geen belastingvermindering voor gehuwden of kinderen toe te staan. Een wijziging, welke zij echter wel noodig acht, betreft de hoogere inkomens en naar haar meening zal de progressie voor inkomens van Rs. 10000.— tot Rs. 100000.— aanmerkelijk kunnen worden verhoogd, welke verhooging dan ook in het heffingspercentage van de hoogere inkomens zal nawerken. Nu treft de Britsch-Indische inkomstenbelasting, evenals de vroegere Nederlandsch-Indische, zoowel fysieke als rechtspersonen, dit laatste niet alleen door de heffing van de Hindoo-family, maar ook door de heffing van vennootschappen, enz.. Daar nu de super-tax van de rechtspersonen, mede in verband met haar niet-verrekenbaarheid bij het individu, het karakter draagt van een zuivere vennootschapsbelasting, geeft de commissie in overweging deze uit de inkomstenbelasting te lichten, en afzonderlijk als een winstbelasting (corporation profits tax) af te kondigen, een maatregel dus, evenwijdig loopende aan die, welke voor Nederlandsch-Indië reeds is getroffen.

Een belangrijk deel van de beschouwingen, aan de inkomstenbelasting gewijd, wordt verder ingenomen door de vraag, of het al dan niet wenschelijk is en toelaatbaar kan wezen de inkomsten uit grondeigendom of grondbezit aan de inkomstenbelasting te onderwerpen. De commissie merkt op dit punt op, dat in vroegere tijden over deze categorie van inkomsten somwijlen wel, somwijlen niet inkomstenbelasting is betaald. Zij komt na een uitvoerig wikkelen en wegen van het voor en tegen tot de conclusie, dat er nòch historische, nòch theoretische gronden kunnen worden aangevoerd, om inkomsten van den grond van inkomstenbelasting vrij te stellen. Voor het oogenblik acht zij de administratieve en staatkundige bezwaren om tot een dergelijke ingrijpende wijziging over te gaan, echter overwegend. Mocht het echter mogelijk zijn bij personen met inkomens van gemengden aard, dus ten deele verkregen uit grondeigendom of grondbezit, het totaal-inkomen met voldoende mate van zekerheid vast te stellen, dan dient dat deel van het inkomen, dat niet uit landbouw is verkregen, en aan inkomstenbelasting onderworpen is belast te worden volgens die schaal in de progressie, welke met het totaal inkomen overeenkomt.

Evenals hievoren bij de bespreking van de grondbelastingen de opmerking werd gemaakt, dat dat gedeelte van het belastingvraagstuk hoogst onvoldoende werd belicht, evenzeer dient thans op een zoodanige leemte de aandacht te worden gevestigd. Echter moet toegegeven worden, dat met het gebrek aan statistisch materiaal, waarop de commissie wijst, dit onderdeel van het belastingvraagstuk niet voor oplossing vatbaar is. Daartoe moeten toch in de eerste plaats de vragen beantwoord worden, eerstens, of niet de grondbelastingen alléén reeds zoo zwaar drukken, dat daarnaast voor een inkomstenbelasting geen plaats is, zooals bijvoorbeeld de landrente op Java en Madoera; verder, of een eenigszins juiste aanslag van de inkomsten uit landbouw of landeigendom of -bezit mogelijk is? Waar nu reeds een eenigszins gedocumenteerd antwoord op de eerste vraag voorshands onmogelijk wordt gacht, schijnt elk volgend oordeel ter zake praematuur en reeds daarom veroordeeld.

* * *

Heffingen van het rechtsverkeer. Aan wat men waarschijnlijk het beste, onder den verzamelnaam van heffingen van het rechtsverkeer aangeeft, zijn door de commissie een tweetal hoofdstukken gewijd. Zij treedt daarmede echter in hoofdzaak in zoodanig specifiek Britsch-Indische toestanden en verhoudingen, dat het weinig zin heeft in deze aan die hoofdstukken een uitvoerige bespreking te wijden. De meeste rechten door de commissie aanbevolen, zijn in Nederlandsch-Indië reeds van kracht en vertoonen dezelfde fout van te zwaren druk.

In deze moge nog slechts gememoreerd worden, dat de commissie aanvullende vermakelijkheidsbelastingen en heffingen op advertenties ten zeerste als locale heffingen aanbeveelt.

* * *

Successierechten. Van meer belang zijn de beschouwingen, welke aan de successierechten worden gewijd. De commissie wijst er op, hoe deze in Europa in verschillende landen van overwegend belang zijn geworden, zoodat bijvoorbeeld gedurende de laatste jaren in Groot-Brittannië nagenoeg 7 en in Nederland ruim 6 % van de staatsinkomsten uit successierechten worden verkregen. De analoge percentages bedragen dan voor de Vereenigde Staten van

Noord-Amerika 4.8 en voor Italië 2.2 %. De commissie vestigt er verder de aandacht op, dat ook in Oostersche landen dergelijke rechten niet onbekend zijn. Zoo worden deze geheven in Japan, in Ceylon en in de Straits Settlements. Ook in Britsch-Indië worden zij toegepast, echter niet in den vorm van een rijksbelasting, doch wel provinciaal of lokaal en dan meestal in den vorm van een overschrijvingsrecht bij versterf. De commissie heeft zich nu de vraag gesteld of het aanbeveling kan verdienen in dit opzicht tot de heffing van een rijksbelasting over te gaan, welke vraag door haar in alle opzichten bevestigend wordt beantwoord, mede wijl zij de thans bestaande sterk uiteenlopende regelingen, niet alleen naar de landstreek, doch ook naar de rassen, minder wenschelijk acht. Zij zou dan willen komen tot een recht in den vorm van de Engelsche „Estate duty”, wat men zou kunnen noemen een boedelrecht. Dit boedelrecht zal dan eerst geheven worden bij boedels van meer dan Rs. 5000.—, beginnende met een heffingspercentage van een $\frac{1}{2}$ %, en met de waarde van den boedel stijgende, tot een heffingspercentage van 6 % voor boedels van meer dan Rs. 20 lakhs. Om van de goede werking van deze nieuwe heffing verzekerd te zijn, moet het aanvaarden van het beheer van een vrijgevallen boedel strafbaar worden gesteld, indien van die aanvaarding geen kennis wordt gegeven aan den daarvoor aan te wijzen ambtenaar. Verder zullen verschillende regelingen getroffen moeten worden voor de zoogenaamde „Hindoo joint family”, mede om deze er voor te vrijwaren, dat zij in vergelijking met andere bevolkingsgroepen overbelast zou worden.

De opmerking moge worden gemaakt, dat de commissie in deze niet de minste aandacht wijdt aan de vraag, welke invloed het heffen van dit recht moet hebben op de kleine boedels, welke in een land als Britsch-Indië wel in hoofdzaak uit grond en vee zullen bestaan. Bedenkt men hoe hoog voor de weinig bemiddelden daar te lande de gebruikelijke geldrente is, zonder dat op goede gronden kan worden aangenomen, dat in die geldrente een bijzonder hooge risico premie is verdisconteerd — zoodat de hoogte van den rentevoet in hoofdzaak terug moet worden gebracht op gebrek aan kapitaal — dan is het voor geen tegenspraak vatbaar, dat het boedelrecht juist voor de kleinere

boedels geen andere uitwerking kan hebben dan een krachtige uitbreiding van werkingssfeer en invloed van den weekeraar. Het groote bezwaar van de grondbelastingen, n.l. het gebrek aan elasticiteit, waardoor in tijden van slechte oogsten de geldschietter zich een overwegenden invloed kan verzekeren, een bezwaar ook door de commissie te voren volmondig erkend, wordt bij de bespreking van het boedelrecht geheel buiten de noodige beschouwing gelaten.

* * *

Locale Belastingen. Bij de behandeling van de locale belastingen, wordt sterk het verschil op den voorgrond gesteld, tusschen z.g. „beneficial” en „onerous taxes”. De commissie beroept zich daarbij op de Engelsche commissie van 1901, die een groot onderscheid zag tusschen de rijksbelastingen, welke doorgaans voor den belastingbetaler een zekeren druk beteekenen en de locale heffingen, waartegenover de belastingbetaler kan rekenen op inkomstenvermeerderingen, welke meer of minder den druk van de locale heffingen equivalenceeren. De commissie *Todhunter* staat op het standpunt, dat hoewel deze onderscheiding in menig opzicht niet altijd opgaat, zij desalniettemin voor de beoordeeling van locale heffingen van overgroote beteekenis is. De commissie wijst er verder op, dat de werkzaamheden van de locale ressorten uiteenvallen in twee sterk onderscheiden categorieën en wel die, welke een zuiver lokaal karakter dragen, tegenover die, welke geheel of ten deele van meer algemeene beteekenis zijn (semi-national).

De commissie laat ook in dit opzicht de Britsch-Indische verhoudingen spreken tegenover een achtergrond van de analoge regelingen in andere landen, waarbij zij aansluiting zoekt aan het Vereenigde Koninkrijk, aan Frankrijk, Pruisen en Japan. Zij wijst er op, hoe ook daar feitelijk het dorp de laagste eenheid vormt van lokaal bestuur, hoe men daarboven in het Vereenigde Koninkrijk de „counties” vindt, in Frankrijk de departementen, in Pruisen de provinciën en in Japan de prefecturen. De werkzaamheden van die locale ressorten vertoonen in alle landen groote overeenstemming en kunnen, naar het oordeel van de commissie, gevoegelijk onder een zestal groepen worden gebracht, en wel:

- a. opvoeding, met inbegrip van leeszalen, musea, enz.;
- b. openbare gezondheidsdienst, met inbegrip van watervoorzie-

- ning, rioleering, hospitalen, stadsverbetering, verlichting, woningtoezicht, statistiek en vaccinatie;
- c. verbindingswegen, met inbegrip van groote wegen, paden en bruggen;
 - d. armenzorg, toezicht en verzorging van krankzinnigen en werkeloozenverzorging;
 - e. politie, met inbegrip van gevangenissen, enz.;
 - f. landbouw, met inbegrip van landelijke industrie, veeziekten, enz.

Hoewel nu in menig geval de werkzaamheden van de locale ressorten in de verschillende landen sterk uiteenloopen — vooral wat betreft hetgene, dat in zelfbestuur te verrichten valt — kan het bovenstaande schema toch als vergelijkingsgrond worden aanvaard.

Wat de financiën aangaat, loopt echter de ontwikkelingsgang meer uiteen. In het Vereenigde Koninkrijk worden de noodige middelen veelal gevonden door belastingheffing, overwegend van het landbezit en door de locale ressorten zelf bewerkstelligd; in Pruisen krijgt de gemeente een groot deel van haar inkomsten uit eigen grond en ander bezittingen of bedrijven; in Frankrijk geldt overwegend het systeem van opcenten op de rijksbelastingen, welk systeem ook in Japan het meeste wordt gevolgd. De commissie wijst er dan verder op, dat ook in laatstgenoemde landen een groot deel van de inkomsten verkregen wordt door heffingen van het bebouwd en van het onbebouwd; zoo wordt in Pruisen de belasting door den staat geheven, doch de opbrengst wordt aan de gemeenten afgestaan.

Tegen dezen achtergrond van meer algemeene regelingen en beginselen, doet nu de commissie de Britsch-Indische verhoudingen spreken. Zij wijst er op, hoe reeds in 1687 de ontwikkeling van de locale ressorten begon met het verleenen van een „charter” aan de stad *Madras*, welk voorbeeld in 1726 gevolgd werd voor *Bombay* en *Calcutta*. In 1793 werd aan die steden de regeling van politie en van de wegen overgelaten. Reeds in 1850 werden daarvoor de wenschelijkheid van verkiezingen erkend, waaraan echter reeds in 1856 voorshands wederom een einde werd gemaakt. In 1842 kwam een wet, welke het mogelijk maakte ook andere gemeenten in het leven te roepen, terwijl in 1865 de werking van het recht tot belastingheffing van z.g. „locale boards” werd gesanctioneerd.

In de aangegeven richting werd steeds verder gegaan. De wet van 1871 bracht de eerste financieele decentralisatie; in 1882 werd de invloed van kiezers wettelijk vastgelegd. Daarbij werden dan voor de Britsch-Indische gemeenten de werkzaamheden als volgt omschreven:

- 1e. de aanleg, het onderhoud en de verlichting van straten en wegen, zoomede de bouw en het onderhoud van openbare of gemeentelijke gebouwen;
- 2e. openbare gezondheid met inbegrip van medische hulp, vaccinatie, gezondheidsdienst, rioleering, watervoorziening en maatregelen tegen epidemieën;
- 3e. opvoeding.

De voornaamste bronnen van inkomsten om aan de gestelde eischen te voldoen waren:

- 1e. in Noordelijk Indië, Bombay en de „Central Provinces”: octrooiën;
- 2e. in Madras, Bombay, Bengalen, Burma en de „Central Provinces”: belastingen op bebouwd en onbebouwd;
- 3e. in Madras en in de „United Provinces”: de bedrijfsbelasting en belastingen van den handel;
- 4e. wegtollen in Madras, Bombay en Assam;
- 5e. belastingen op rij- en voertuigen, belastingen en retributiën voor verrichte diensten, watervoorziening, markten en scholen;

Aan de z.g. „rural boards”, werden voor het platte land gelijksoortige werkzaamheden opgedragen als aan de gemeenten; deze „boards” verkregen hun inkomsten in hoofdzaak door belastingen van den grond. („cesses”)

In 1907 werd door een speciaal daarvoor aangewezen commissie nogmaals over het decentralisatie vraagstuk geadviseerd. Die commissie wenschte op den tot nu toe gevolgden weg voort te gaan. Naar haar meening zou van elken raad de meerderheid door kiezers moeten worden aangewezen en aan de raden diende, binnen de perken van een wettelijke regeling, alle vrijheid te worden gelaten haar financiën te regelen op de wijze, welke die raden zelf het best achten. Het voornaamste deel van het advies van deze decentralisatie commissie betreft echter de z.g. „village panchayats”. De decentralisatie commissie wijst er toch op, dat reeds in

de oudste tijden het dorp of een verzameling van dorpen een sterk uitgesproken autonoom karakter had; dat echter in den loop der jaren in menig opzicht dit autonome karakter slechts behouden was gebleven als eenheid van belastingheffing, terwijl het verder in menig geval nog zijn eigen politieregelingen heeft. De commissie wijst er dan op, dat juist voor een goede ontwikkeling van de decentralisatie veel meer van het dorp of van de gemeenschap van dorpen gebruik moet worden gemaakt en zij geeft als haar meening te kennen, dat het verwaarloozen van deze locale eenheid voor een goed deel de schuld draagt aan de omstandigheid, dat men op het gebied van de decentralisatie nog lang niet dat bereikt heeft, hetgeen wenschelijk wordt geacht. Men heeft in deze den omgekeerden weg gevolgd van Europa, waar de ontwikkeling al naar behoefte, van beneden naar boven toe heeft plaats gehad, terwijl men in Britsch-Indië, met verwaarloozing van het bestaande, van boven naar beneden heeft gedecentraliseerd. (Nederlandsch-Indië twintig jaren later?).

Na dit overzicht behandelt de commissie *Todhunter* meer speciaal de locale belastingen. Zij verdeelt deze in een viertal hoofdgroepen t.w.:

1. belastingen van den handel;
2. belastingen van onroerend goed;
3. belastingen van personen;
4. belooningen en vergunningsbewijzen.

De commissie wijst er op, dat de *belastingen op den handel* in sommige provinciën overwegend zijn, terwijl andere provinciën zich van dezen minder gewenschten belastingvorm hebben weten vrij te houden. Deze handelsbelastingen nemen in sommige gevallen den vorm aan van octrooien, overeenkomende met de gemeentelijke accijnzen, welke men vroeger in Nederland heeft gekend. In andere gevallen worden zij geheven in den vorm van zoogenaamde „terminal taxes” en worden dan geëind, hetzij door de spoorwegmaatschappijen bij de afgifte van de goederen, hetzij in den vorm van een tol bij het binnenkomen van de stad. In menig geval zijn deze belastingen aan te merken als niet anders dan de vroegere provinciale tollën; zij verdienen in alle opzichten afgekeurd te worden; hoe eerder aan de bestaande regelingen een eind zou worden ge-

maakt, des te meer aanbeveling zulks zal verdienen. De commissie meent dan ook in overweging te moeten geven de bestaande octrooien en „terminal taxes” te vervangen door:

- 1e. een heffing van het bebouwd en onbebouwd binnen de gemeenten, welk bebouwd en onbebouwd bij de tegenwoordige verhoudingen gedecideerd onderbelast moet worden geacht;
- 2e. een bedrijfsbelasting;
- 3e. marktgelden;
- 4e. belastingen op den omzet van den klein-handel.

Wenscht men niet tot zoodanige ingrijpende maatregelen over te gaan, dan zal toch in alle geval een algemeene regeling van deze materie niet kunnen uitblijven, ten einde te voorkomen, dat de stedelijke octrooien en invoerrechten een sterk nadeeligen invloed blijven uitoefenen op de verdere ontwikkeling van het land.

De bestaande tollén, welke mede een aanmerkelijk gedeelte van de locale inkomsten leveren, beschouwt de commissie uit tweeërle standpunt. Wordt vastgehouden aan stedelijke invoerrechten, dan zouden die tollén niet in alle opzichten kunnen verdwijnen. In algemeenen zin verdienen echter dergelijke belemmeringen van het vervoer afkeuring. De commissie zou daarom, naar Engelsch voorbeeld, een speciale „road board” willen instellen, deze de beschikking geven over de inkomsten, verkregen uit speciale belastingen van de gebruikers van de wegen en daartegenover de „board” met aanleg en onderhoud van de wegen belasten. Gaat men in dit verband over tot bijzondere heffingen, dan lijkt het echter gewenscht het hooge invoerrecht op motorrijtuigen en motorwagens te verminderen.

De heffingen van onroerend goed door de locale ressorten onderscheidt de commissie in vieren en wel in de eerste plaats de heffingen van het bebouwd, dan wel de heffingen van het bebouwd met de daarbij behorende erven. Deze heffingen komen naar haar meening nog zeer weinig voor en zijn in alle opzichten voor uitbreiding en verhooging vatbaar. In de tweede plaats wijst zij op de heffingen van land, dat voor landbouwdoel-einden gebruikt wordt of geschikt is. Deze heffingen komen, ook als locale heffingen, veelvuldig voor en zijn evenals de algemeene grondbelastingen op de meest verschillende wijzen ge-

regeld. Ook op dit punt zou de commissie meer eenheid willen brengen, waarbij zij er de aandacht op vestigt, dat deze heffingen dikwerf aanleiding hebben gegeven tot verschijnselen van corruptie, in verband met de omstandigheid, dat de rijkere hun invloed misbruiken om geheel of ten deele de belastingen te ontgaan. In de derde plaats wijst de commissie in dit verband op heffingen van kapitaalvermeerderingen, zulks als gevolg van gemeentelijke of andere werkzaamheden, welke zoodanige waardevermeerderingen ten gevolge moeten hebben. In een drietal plaatsen, t.w. Bombay, Madras en Rangoon worden zoodanige heffingen in verband met de plannen tot en werken voor stadsuitbreiding reeds geheven. Deze heffingen verdienen naar het oordeel van de commissie in alle opzichten aanbeveling. In de vierde plaats wordt de aandacht gevestigd op overschrijvingsrechten, welke eveneens in sommige plaatsen (Calcutta en Rangoon) reeds bestaan.

Persoonlijke heffingen. De commissie wijst er slechts op, dat deze in verschillende locale ressorten reeds worden geheven, met de meest uiteenlopende grondslagen en maatstaven. Typeerend is wel, dat in Madras geheven wordt in den vorm van een hoofdgeld met verschillende klassen, waarin de inwoners al naarmate hun inkomens worden verdeeld. Onder de persoonlijke belastingen rangschikt de commissie ook een heffing van vennootschappen, welke, eveneens reeds in Madras, als locale belasting geheven wordt.

De retributiën en vergunningsbewijzen zijn van weinig belang. Opgemerkt moge worden, dat in *Burma* voor sommige locale ressorten de vergunningsbewijzen voor pandhuizen een aanmerkelijk deel opbrengen van de locale middelen.

Ten slotte haar conclusiën, in zake de locale heffingen samenvattende, wijst de commissie er in de eerste plaats op, dat voor Britsch-Indië de locale heffingen over het algemeen nog laag zijn. Zooals hiervoren reeds is opgemerkt, veroordeelt zij in sterke mate het overheerschen van indirecte heffingen, vooral in den vorm, waarin deze van den handel geheven worden. Zij wijst er verder nog op, dat over het algemeen de locale ressorten buiten de gemeenten te groot zijn, om tot doeltreffende fiscale regelingen te geraken en eindigt haar beschouwingen op dit punt met een be-

handeling van de locale heffingen van spoorwegen en mijnen, welke hoe weinig aanbevelenswaardig zij bij minder juiste heffing kunnen zijn, niettemin in de toekomst moeilijk gemist zullen kunnen worden, in verband met het tot nu toe ter zake ingenomen standpunt.

* * *

Verdeeling van den belastingdruk. In het hoofdstuk, gewijd aan de verdeeling van den belastingdruk binnen Britsch-Indië, stelt de commissie op den voorgrond, dat het vraagstuk van drukverdeling, met zijn complicatiën van overdracht en afwenteling, steeds bijzondere zwarigheden medebrengt. Deze zwarigheden spreken dan, naar haar meening, uitermate sterk voor Britsch-Indië, waar — evenals in Nederlandsch-Indië — het noodige statistische materiaal nagenoeg ten eenen male ontbreekt.

Het totaal van de belastingen te stellen tegenover de som van individueele inkomens, acht de commissie een onbruikbare methode. Zij wijst er in dit verband op, hoe door *Stamp*, waar hij deze methode toepaste, zelfs voor Groot-Brittannië een fout van 10 % naar boven of naar beneden nog mogelijk werd geacht, terwijl voor andere landen die fout tot 40 % zou kunnen stijgen. Voor Britsch-Indië is een fout tusschen de 25 en 30 % waarschijnlijk. Verder is, ook naar het oordeel van de commissie, deze methode reeds in beginsel niet bruikbaar, daar zij wel een algemeen gemiddelde geeft, doch allermint een inzicht verschaft in de uitersten, waaruit dit gemiddelde is opgebouwd, terwijl het verschillende karakter en van de staatsinkomsten en van de staatsuitgaven, bij dezelfde cijfers tot geheel uiteenlopende conclusiën moet voeren. De commissie vestigt in dit verband nog eens de aandacht op het bekende voorbeeld van de staatsleeningen en de verschillende nawerking, voor het geval deze alleen spreken onder de belastingen, welke voor de rentebetaling moeten worden opgebracht, dan wel tevens onder de individueele inkomsten van de bevolking paraisseeren. Zij wijst er verder op, dat het haar ten eenen male aan tijd heeft ontbroken om zelfs het meest noodige materiaal te verzamelen. Zij beroept zich in dit verband mede op een uitspraak van de „Economic Enquiry Committee”, welke als haar meening te kennen heeft gegeven, dat een intensieve studie van economische en verdere verhoudingen ten eerste gewenscht is, doch dat voor

eenigszins bevredigende resultaten een tijdsverloop van verscheidene jaren noodzakelijk is. De Britsch-Indische herzieningscommissie is daarom, zooals zij het zelf uitdrukt, aangewezen op hetgene, dat een algemeene inzicht in toestanden en verhoudingen haar leert. Voor dit algemeene inzicht heeft nu, evenals zulks is geschied bij het onderzoek Meyer Ranneft-Huender¹⁾, de commissie de bevolking verdeeld in verschillende categorieën, t.w.:

- 1e. de arbeiders, welke zij wederom onderverdeelt in die, in de steden werkzaam en die op het platteland. Onder beide klassen worden dan ook de kleine handwerkslieden begrepen;
- 2e. de tweede categorie omvat de grondbezitters, welke wederom zijn onderverdeeld in die met klein grondbezit, pachters daaronder begrepen, die met een middelmatig grondbezit in hoofdzaak te vinden in de z.g. „temporarily settled areas” en in de derde plaats de groot grondbezitters;
- 3e. de derde categorie omvat hen, die in den handel hun bestaan vinden. Deze zijn wederom verdeeld in een drietal klassen en wel: de klein-handelaren in steden of dorpen; die, met een grooteren handelsomzet, zoodanig dat zij zijn onderworpen aan de inkomstenbelasting; de groot handelaren;
- 4e. als laatste categorie neemt de commissie de z.g. „professional classes”, dat zijn zij die een bepaald beroep uitoefenen. Deze categorie verdeelt zij in tweeën en wel: de godsdienstleeraren, de lagere ambtenaren en beampten, en zij, wier beroep niet voldoende opbrengt om hen aan de inkomstenbelasting onderworpen te doen zijn. De tweede soort omvat die met hogere inkomens.

Voor de arbeiders, zoowel die in de steden als die op het platteland, heeft de commissie het nu mogelijk geacht om een overzicht samen te stellen van hetgeen door deze gemiddeld per hoofd van bevolking aan belastingen wordt opgebracht. Zij beschouwt toch deze categorie als in hoofdzaak te worden getroffen door:

- 1e. de belasting op het zout;
- 2e. de accijnzen op katoenen goederen en op petroleum;
- 3e. de invoerrechten op de grovere katoenen goederen, op petroleum, op lucifers en op suiker;

1) Zie Koloniale Studiën 1926, dl. I blz. 113 en 114.

- 4e. de inkomende rechten op goederen, welke in de productie dienst doen, zooals machinerieën, grondstoffen, enz.;
- 5e. de accijnzen op gedistilleerd, voor zoover dit inheemsche gedistilleerd niet een imitatie is van vreemde dranken;
- 6e. de gemeentelijke belastingen.

De commissie heeft nu voor beide onderdeelen van deze categorie uitgerekend, hetgeen per hoofd als een gemiddelde van belastingheffing dient te worden beschouwd niet alleen een gemiddelde voor de jaren 1922 t/m 1925, doch ook voor de jaren 1911 t/m 1914, ten einde een beeld te krijgen van het verloop van hetgeen uit dezen hoofde is opgebracht. Bijgaand staatje geeft van dien druk der belastingen per arbeider een beeld, waaruit niet alleen de zwaarte van den druk blijkt, doch tevens de sterke overbelasting van den stadsarbeider naar voren komt.

GEMIDDELDE BELASTING PER HOOFD.

BELASTINGEN.	Landarbeiders in de jaren		Stadsarbeiders in de jaren	
	1911—1914 Rs. a. p.	1922—1925 Rs. a. p.	1911—1914 Rs. a. p.	1922—1925 Rs. a. p.
1. Zout	0 2 4	0 3 5	0 2 4	0 3 5
2. Invoerrechten op goederen voor levensbehoeften	0 1 9	0 7 6	0 1 9	0 7 6
3. Invoerrechten op goederen voor productiedoeleinden	0 0 5	0 2 9	0 0 5	0 2 9
4. Petroleumaccijns.	—	0 0 6	—	0 0 6
5. Accijns op katoenen goederen	0 0 4	0 1 2	0 0 4	0 1 2
6. Accijns op inheemsch gedistilleerd (gedeeltelijk)	0 6 10	0 9 9	1 4 10	0 14 0
7. Hoofdgeld	0 0 8	0 0 9	—	—
8. Chowkidari tax	0 1 1	0 1 1	—	—
9. Gemeentelijke belastingen: vertelingsbelastingen andere	—	—	1 9 3 1 7 1	2 8 2 3 2 1
TOTAAL	0 13 5	1 10 11	4 10 0	8 7 7
Prijsindexcijfer	136	227	136	227

De commissie wijst er in dit verband nog op, dat de katoenaccijns voorbestemd is te verdwijnen (verdwenen is), hoe zij verder heeft voorgesteld de octrooien en „terminal taxes” te doen vervallen. Zij wijst er verder op hoe zwaar de armsten in deze door de gedistilleerd accijns worden getroffen, welke toestand nog wordt verergerd indien de rechten daarop als voorbereiding tot drooglegging nog verder worden verhoogd. Typeerend is zeker wel, hoe de commissie zonder verdere adstructie van haar meening aanneemt, dat de invoerrechten op goederen voor productiedoeleinden ingevoerd, door de arbeiders worden gedragen. De vraag is gewettigd of in dien gedachtengang ook de corporations profits tax niet in rekening gebracht had moeten worden?

Voor de overige, hiervoren aangegeven, bevolkingsklassen worden geen bijzondere cijfers gegeven.

Van den klein-grondbezitter merkt de commissie op, dat zijn lot over het algemeen zwaar is. Naar haar meening is zulks echter allermintst terug te brengen op de overheerschende verhoudingen op belastinggebied, doch de welvaart van die klasse van de bevolking is in hoofdzaak afhankelijk van de overheerschende economische verhoudingen. Slechts ten koste van zware offers van de gemeenschap, zal in deze afdoende verbetering kunnen worden gebracht. De commissie hoopt voor deze klasse, dat zij in sterke mate zal kunnen profiteeren van een krachtig doorgezette industrialisatie, zoomede van het reserveeren van de inheemsche consumptie voor de productie van het eigen land. De boer met een middelmatig grondbezit, verkeert naar de meening van de commissie in gunstige omstandigheden. Het groote gevaar is voor hem slechts daarin gelegen, dat hij op een gegeven oogenblik den eigen grond niet meer zelf bebouwt, doch verpacht, en met de ledigheid als 's duivels oorkussen, zich geregeld te buiten gaat aan sterken drank. De commissie vestigt er hier nog de aandacht op, dat bij het opvolgen van haar voorstellen deze bevolkingsklasse weliswaar een verzwaring van belastingdruk zal ondergaan, doch slechts bij een eventueele invoering van het boedelrecht.

Voor den groot-grondbezitter, stelt de commissie nogmaals op den voorgrond, dat deze over het algemeen onderbelast is.

Hetzelfde valt, naar haar meening, op te merken van den klei-

nen handelsman in de dorpen, die vrij loopt, zoowel van de land-rente als van inkomstenbelasting. Iets minder gunstig is de toestand van den klein-handelaar in de steden, die meestal het zijne bijdraagt in plaatselijke grond- en andere belastingen. De handelaar met middelmatigen omzet, is naar het oordeel van de commissie, op het oogenblik onderbelast. Hierin zal verbetering komen, wanneer bij opvolging van haar voorstellen de progressie voor inkomens van Rs. 10000.— tot Rs. 100000.— per jaar, wordt verzwaard.

De groot-handelaren en de beter gesitueerde personen, die een vrij beroep uitoefenen, hebben naar de meening van de commissie den grootsten stoot opgevangen van de belastingverhoogingen der laatste jaren. (super-tax, invoerrecht op luxe artikelen). Toch is hun positie nog gunstig, vergeleken met die van hun soortgenooten in andere landen. Wat hen betreft, die minder goed bezoldigde beroepen uitoefenen, waaronder ook het overgrootste gedeelte van de gouvernements ambtenaren is te rekenen, merkt de commissie op, dat weliswaar de belastingdruk voor hen niet overmatig is en evenmin gedurende de laatste tijden sterk is verzwaard, doch dat niettemin voor die klassen van de bevolking de eischen aan het leven te stellen zeer sterk zijn vermeerderd, zoodat zij in financieel opzicht dikwerf voor groote moeilijkheden (zijn komen te) staan, een conclusie analoog aan die in het rapport Meyer Ranneft-Huender.

Na, zooals in het vorenstaande is weergegeven, in algemeenen zin de verdeeling van den belastingdruk te hebben behandeld, neemt de commissie haar eigen voorstellen nogmaals in beschouwing en wel in dien zin, dat zij aangeeft welke volgorde van uitvoering voor die voorstellen het meest wenschelijke is.

Zij stelt daarbij op den voorgrond, dat de haar verstrekte opdracht tevens inhield het aangeven van de financieele consequentiën van haar voorstellen. Zij wijst er op, dat in verband met den aard van de voorstellen aan dat deel van haar opdracht niet kan worden voldaan. Wel echter zal zij in algemeenen zin kunnen aangeven, welke tendenzen van haar voorstellen voor de toekomst te verwachten zijn. Daarbij geeft zij echter eerst een overzicht, waaruit blijkt, dat gedurende de afgelopen 40 jaren, de grond-

belastingen een groot deel van haar overwegenden invloed hebben afgestaan aan de invoerrechten en aan de inkomstenbelasting. Zij acht dezen ontwikkelingsgang in alle opzichten aanbevelenswaardig en wijst er verder op, dat haar voorstellen over het algemeen in dezelfde richting gaan.

De commissie meent verder, dat bij opvolging van haar herzieningsvoorstellen, in de eerste plaats met de belangen van de armsten rekening moet worden gehouden. Daartoe wenscht zij dan ook voor alles de bestaande belastingen op eerste levensbehoefte te verminderen. In de eerste plaats is daarom te streven naar verlaging van de heffingen van suiker, petroleum en lucifers. Vooral de vermindering van de invoerrechten op suiker lijkt haar gewenscht, daar deze vermindering niet alleen invloed zal hebben op den prijs van het geïmporteerde product, doch ook den prijs van inheemsche suiker zal verminderen. De grootst mogelijke meerderheid van de commissie wenscht in de tweede plaats het uitvoerrecht op de vellen van groot vee af te schaffen. Op de derde plaats wenscht de commissie een vermindering van de zegelrechten, zooals die van overeenkomsten, enz. worden geheven. Het gelijkmaken van de grondbelastingen voor geheel Britsch-Indië stelt de commissie eerst op de vierde plaats. Zij acht die wijziging nog niet urgent. Tenslotte geeft zij in overweging de zegels bij proceskosten, enz. te verlagen. Bij een en ander wordt echter op den voorgrond gesteld, dat de tijd voor de aangegeven verbeteringen eerst dan gekomen is, wanneer de accijns op katoenen goederen zal zijn afgeschaft en de rechten op het inheemsche gedistilleerd uitgezonderd de z.g. „foreign liquor”, zullen zijn verminderd.

De maatregelen, welke een vermeerdering van inkomsten zullen geven, rangschikt de commissie naar de wenschelijkheid van invoering in de navolgende volgorde:

- 1e. versterking van het toezicht op, en daardoor een meer doeltreffende heffing van de zegelbelasting op effecten transactien;
- 2e. wijziging van de „super tax” van „companies” in een vennootschapsbelasting;
- 3e. wijziging van het tarief voor de inkomstenbelasting;
- 4e. verhooging van den accijns van inheemsch vervaardigde „foreign liquors”;

- 5e. verhooging van de vergunningsbewijzen voor vuurwapenen;
- 6e. belasting van patentmedicijnen;
- 7e. uitbreiding van het boedelrecht;
- 8e. uitbreiding van vermakelijkheidsbelastingen, inclusief belastingen op weddenschappen;
- 9e. belasting van tabak;
10. uitbreiding van de exportrechten;
- 11e. voor zoover om fiscale overwegingen nog noodig, accijns op koolzuurhoudende dranken;
- 12e. een inkomstenbelasting op inkomsten uit landbouw.

Wordt op die wijze met de aanbevelingen van de commissie de noodige rekening gehouden, dan zal naar haar meening het belastingwezen in Britsch-Indië zich in een richting ontwikkelen, overeenkomende met die van Europeesche landen, welke op dit punt nog in menig opzicht op de bestaande Britsch-Indische verhoudingen een aanmerkelijken voorsprong hebben.

Verdeeling van de belastingopbrengst. Ook deze aangelegenheid heeft gedurende de laatste jaren in Britsch-Indië, in het centrum van de belangstelling gestaan. De bekende wijziging van 1918 van de staatsregeling, (Chelmsford-Montagu of Beaulieu) bracht weliswaar een ingrijpende wijziging in de staatkundige verhoudingen, zonder dat daarmede echter de fiscale regeling van het vraagstuk op een vaste basis werd gesteld. Verscheidene malen is dan ook reeds binnen een kort tijdsverloop in de bestaande regelingen een wijziging gebracht, zonder dat daarmede een toestand is verkregen, waarvan op goede gronden mag worden aangenomen, dat zij voor een eenigszins langdurig tijdvak zal voldoen. De commissie onderscheidt nu in deze in de eerste plaats de vraag, welk deel van de inkomsten zich het beste eigent voor inkomsten van de centrale regeering, tegenover die van de provinciën. In de tweede plaats worden de inkomsten van de centrale regeering en van de provinciën tezamen, tegenover die van lagere locale ressorten in beschouwing genomen.

Rijksinkomsten tegenover provinciale inkomsten. *) De commissie

1) Vergelijke in dit verband: B. R. Ambedkar The evolution of provincial finance in British-India.

wijst er op, dat in deze langs theoretischen weg alleen, zeer bezwaarlijk de noodige aanhoudingspunten kunnen worden gevonden voor een doeltreffende regeling. Waar men met federatiën van staten te doen heeft, is de ontwikkelingsgang doorgaans zoodanig geweest, dat de staten reeds bestonden en het rijk zijn ontstaan te danken heeft aan een samenvoeging van die verschillende staten. (Duitsche Rijk).

In Britsch-Indië ziet men juist het tegenovergestelde, namelijk dat uit een eerst hoofdzakelijk centraal bestuurd geheel, een federatie is gemaakt. Ook daarvoor kan men echter de vraag stellen, of niet uit een meer of minder natuurlijk aangewezen werkverdeeling tusschen de centrale regeering en de staten (provinciën), tevens de noodige aanwijzingen kunnen worden gevonden voor een doeltreffende regeling van het financiewezen. De commissie acht nu een natuurlijke arbeidsverdeeling een zoodanige, dat aan het centrale gezag zal worden overgelaten, alles wat verband houdt met de betrekkingen tot het buitenland en dat daarentegen inwendige verhoudingen aan de staten (provinciën), zullen worden gedelegeerd. Op grond hiervan komt zij dan voor het belastingveld tot de navolgende verdeling:

- a. indirecte heffingen, wellicht met uitzondering van zegelrechten, zijn voorbestemd tot bronnen van inkomsten voor de centrale regeering, mede omdat de drukverdeeling van die belastingen niet in alle opzichten kan worden nagegaan;
- b. dezelfde overwegingen gelden m.m. om alle heffingen van rechtspersonen aan de centrale regeering over te laten;
- c. een belasting met een sterk uitgesproken persoonlijk karakter, dan wel een algemeene inkomstenbelasting, wordt over het algemeen beschouwd als een zeer bruikbaren bron van inkomsten voor de onderscheiden staten (provinciën);
- d. belastingen op onroerend goed zijn zelden een rijksbelasting en vertoonen — mede in verband met haar nawerking — in krachtige mate den tendenz om lokaal geheven te worden.

Voor de beoordeeling van de bestaande verhoudingen worden nu verschillende belastingen en de algemeene tendenzen in andere landen aan deze uitspraken getoetst.

Hoofdgeld en soortgelijke heffingen verdwijnen langzamerhand

uit de belastingstelsels, dan wel zij worden tot bronnen van locale heffingen. Inkomsten uit grondbezit worden over het algemeen over het geheele land naar denzelfden maatstaf geheven. Nieuwe belastingen op onroerend goed emaneeren doorgaans van lagere locale ressorten, terwijl zoowel de centrale regeering als de afzonderlijke staten het inkomen van den landbouwer belasten, hetzij door inkomsten-, hetzij door vermogenbelastingen. Verteringsbelastingen, zoowel in- en uitvoerrechten als accijnzen, worden doorgaans door de centrale regeering geheven, eveneens de zegelrechten, voor zoover deze op het handelsverkeer drukken. Retributiën komen doorgaans ten bate van het lichaam, dat de betreffende diensten verzorgt. Successierechten worden somtijds geheven door de centrale regeering, somwijlen door de afzonderlijke staten, ook wel door beiden. Een uniforme regeling lijkt het meeste gewenscht.

De commissie wijst er verder op, dat doorgaans niet volstaan wordt met een verdeeling van belasting bronnen, doch dat men veelal tevens aangewezen is op onderlinge bijdragen, hetzij van de centrale regeering aan de onderscheiden staten, hetzij van de verschillende staten aan de centrale regeering. Dit systeem verdient echter allerminst aanbeveling, omdat daardoor een van beide partijen in haar vrijheid van handelen wordt geknot. Een scheiding van de bronnen van inkomsten dient daarom als desideratum voorop te staan. Men zal daarbij echter veelal op de moeilijkheid stuiten, dat het grootste deel van de inkomsten slechts uit enkele heffingen wordt verkregen en men daarom toch aangewezen is op een opbrengstverdeeling van een of meer van die belastingen.

Op deze theoretische beschouwingen, alsnog aangevuld met een verwijzing naar sommige regelingen in andere landen, baseert nu de commissie haar meening nopens de financieele decentralisatie tusschen de centrale regeering in Britsch-Indië en de verschillende provinciën. Zij begint daarbij met de grondbelastingen en merkt daarvan op, dat deze op het oogenblik in elke provincie weer anders worden geheven en dat de druk door deze belastingen in de verschillende provinciën uitgeoefend, zodoende groote verschillen aanwijst. De grondbelastingen zullen reeds daarom voorshands aan de provinciën toegewezen moeten blijven. Hetzelfde geldt voor de waterrechten, mede wyl de irrigatie een onderdeel vormt van pro-

vinciale zorg en dus de kosten er van ook door de provinciën worden gedragen.

Wat nu de verteringsbelastingen aangaat, wordt het, zonder meer, wenschelijk geacht de inkomsten uit *invoer*rechten aan de centrale regeering toe te wijzen. Wat de *uitvoer*rechten betreft, merkt de commissie op, dat deze voor elk speciaal product meer of minder een enkele provincie treffen. De commissie zou daarom die uitvoerrechten beschouwd willen zien als een middel van inkomst, hetwelk naar behoefte, hetzij aan de centrale regeering, hetzij aan de provinciën wordt toegewezen. (*balancing factor*).

De accijnzen, met de bedoeling daarvan inkomsten te verkrijgen, dienen naar het oordeel van de commissie aan de centrale regeering te worden overgelaten. Zij zou op dat punt echter een uitzondering willen maken voor tabak, doch dan ook slechts in zoo ver, als van verbouw of verkoop van inheemsche tabak een accijns wordt geheven.

In afwijking van het tegenwoordig gevolgde systeem, zou de commissie accijnzen met een bedoeling tot consumptie vermindering (gedistilleerd, opium) eerstens in verband met de internationale verhoudingen, welke hierbij betrokken zijn, verder met het oog op de wenschelijkheid van een meer uniforme regeling, tot een Rijksbelasting willen maken. De commissie acht het verder zeer gewenscht, zegelrechten te laten aan de centrale regeering, ten einde te voorkomen dat in het eene gedeelte van Britsch-Indië de handel voor zwaardere belemmeringen wordt gesteld dan in het andere.

Bij de heffing van successierechten staat men voor de moeilijkheid, dat niet met voldoende juistheid is aan te geven aan welk ressort, billijkheidshalve het successierecht dient toegewezen te worden, zulks in verband met domicilie van den erflater, domicilie van den verkrijger, eventueel ligging van onroerend bezit. De commissie wenscht in deze practische overwegingen den doorslag te doen geven en acht het aangewezen, althans zoo lang de boedelrechten betrekkelijk laag blijven, deze toe te wijzen aan de provincie, waar de erflater zijn domicilie had.

Bij een beschouwing van de inkomstenbelasting stelt de commissie de moeilijkheid voorop, dat terwijl eenerzijds de wenschelijk-

heid vast staat dezen belastingbron toe te wijzen aan de centrale regeering, anderzijds de grondbelastingen zijn toe te wijzen aan de provinciale ressorten, terwijl tusschen grondbelastingen en inkomstenbelasting in Britsch-Indië een bijzonder onverbreekbaar verband is gelegd, doordat inkomsten uit grondbezit van inkomstenbelasting zijn vrijgesteld. Zou men dus vasthouden aan het denkbeeld om grondbelastingen over te laten aan de provinciën, daarentegen de inkomstenbelasting aan de centrale regeering, dan zouden provinciën met een meer uitgesproken industrieel karakter aan inkomsten te kort komen tegenover die provinciën, waar de landbouw overheerscht. De hier aangewezen moeilijkheid kan naar het oordeel van de commissie op drieërlei wijzen tot oplossing worden gebracht:

- 1e. aan de provinciën zou de bevoegdheid kunnen worden ingeruimd om een inkomstenbelasting te heffen, onafhankelijk van de Rijksinkomstenbelasting;
- 2e. de inkomstenbelasting zou centraal kunnen blijven, doch ten behoeve van bepaalde provinciën, zouden opcenten kunnen worden geheven;
- 3e. de inkomstenbelasting blijft centraal geheven, doch een bepaald aangewezen gedeelte wordt ter beschikking van de provincie gesteld.

Nòch de eerste, nòch de tweede oplossing acht de commissie aanbevelenswaardig; slechts de derde methode verdient naar haar meening aanbeveling. De groote moeilijkheid is echter om een bruikbare basis te vinden, waarop het aandeel voor iedere provincie is te bepalen. De commissie verdiept zich in verband daarmede in de vraag, of wellicht een verdeeling naar de ligging van de bronnen, welke het individueele inkomen geeft, in deze een gepaste oplossing zou brengen en neemt daarvoor zelfs het bekende Volkerenbondsrapport over deze materie in beschouwing. De conclusie luidt echter, dat voor de specifieke Britsch-Indische toestanden op deze wijze geen behoorlijke regeling kan worden verkregen. De commissie komt daarom tot een zoodanige regeling, dat aan elke provincie een bepaald, nader vast te stellen, gedeelte wordt afgestaan van de inkomstenbelasting, voor zoover die van de fysieke personen wordt geheven, zoomede een ander, eveneens nader

vast te stellen gedeelte van de inkomstenbelasting, door rechts-personen opgebracht. Zij wenscht zich tot deze algemeene aanbeveling te beperken, in het vertrouwen dat het uitwerken van de financieele consequentiën enz. aan anderen wordt overgelaten.

Rijk en Provinciën tegenover lagere locale ressorten. Op dit punt begint de commissie voorop te stellen, dat een scherp aangegeven natuurlijke scheidingslijn tusschen de wrekzaamheden van de provincie en de lagere locale ressorten niet is aan te wijzen. Zij wijst er verder op, dat veel van de werkzaamheden van de locale ressorten teruggebracht zijn op de uitvoering van wetten en regelingen uitgaande van het centrale gezag en dat althans voor deze in zelfbestuur verrichte werkzaamheden een subsidie van de meer locale regeeringsorganen op haar plaats is. De commissie wijst er verder op en geeft uitvoerig aan, op welke wijze gedurende de laatste jaren de belastingwetgeving voor de locale ressorten zich heeft ontwikkeld. Zij meent, dat een meer nauwlettend toezicht op dien ontwikkelingsgang, een beperking daarvan binnen aanvaardbare grenzen, zeer zeker gewenscht is. Haar voornaamste voorstel op dit punt is echter om naar Engelsch model aan de lagere locale ressorten, in hoofdzaak voor werkzaamheden in zelfbestuur verricht, z.g. „*grants in aid*” toe te kennen. Verder acht zij het van bijzonder belang om waar locale ressorten ten behoeve van locale werken, leeningen moeten sluiten, die leeninggelden door de centrale regeering ter beschikking te doen stellen.

* * *

Met het vorenstaande moge worden volstaan om een overzicht te geven van het Britsch-Indische belastingherzieningsrapport.

Zooals reeds in den aanhef werd opgemerkt, voldoet het rapport in menig opzicht niet aan de verwachtingen, welke ter zake mochten worden gekoesterd. Vooral in het uiterst gecompliceerde vraagstuk van de grondbelastingen verschaft het weinig licht, een resultaat, dat dubbel te betreuren is met het oog op de overwegende beteekenis, welke die belastingen hebben voor landen als Britsch-Nederlandsch Oost-Indië. Goeddeels mogen deze tekortkomingen wel worden toegeschreven aan de werkwijze, welke der commissie is opgedrongen. Een rapport te verlangen over zooda-

nige heffingen en de wijze, waarop verbetering is te brengen, zonder zelfs de beschikking te geven over het noodige statistische materiaal om de bestaande heffingen te beoordeelen, getuigt van zoodanig demagogische, dan wel bureaucratisch-secretaristische opvattingen, dat reeds daardoor bevredigende resultaten zijn buitengesloten.

Toch — ook zulks werd reeds opgemerkt — heeft het rapport ook zijn goede zijden. Het vestigt in menig opzicht de aandacht op speciale toestanden en verhoudingen, welke met die in Nederlandsch-Indië groote overeenstemming vertoonen. De vergelijken-de belasting-studiën verder, zijn het kennisnemen overwaard. Als zoodanig bevat het rapport toch nog menige positieve aanwijzing, hoe een arbeid als de onderwerpelijke, tot een goed einde zou kunnen worden gebracht.

Weltevreden, Juli 1926.

Gedachtenwisseling.

Een Landbouwatlas van Java en Madoera.

Hoewel het in het algemeen geen gebruik is eenige repliek te leveren op een boekbespreking, meen ik van dezen regel te moeten afwijken, ten aanzien van de, door den heer V. d. E., in het Juninumnummer van dit tijdschrift geleverde recensie, betreffende den door het Centraal Kantoor voor de Statistiek gepubliceerden Landbouwatlas van Java en Madoera.

Naar aanleiding van de daarin geleverde critiek toch is het misschien wenschelijk de gedachten, die bij samenstelling van bedoelde publicatie voorzaten, eenigszins te verduidelijken. Tevens zullen daarbij enkele opmerkingen van den recensent nader worden beschouwd.

Vooropgesteld zij echter, dat het geenszins de bedoeling is hierdoor in een uitvoerige polemiekt te treden, doch slechts door een openbare gedachtenwisseling onvolkomenheden te belichten, teneinde bij een eventueelen herdruk van den atlas met gemaakte opmerkingen rekening te kunnen houden.

Dat toch het werk leemten aankleven, nergens is men zich daarvan meer bewust dan bij het C. K. S. zelf. De eerste schrede op een tot dusver onbetreden pad blijft steeds moeilijk; ook de verwerking van het materiaal, dat voor een belangrijk deel jaren lang in archieven sluimerde (en waarschijnlijk nog zou sluimeren, ware niet van het C. K. S. het initiatief tot publicatie uitgegaan) bracht tallooze moeilijkheden met zich.

Beschouwen wij de opmerkingen van den recensent, dan is diens eerste en voornaamste bezwaar, dat de atlas „te weinig landbouwkundig” is. Wenschelijk ware, dat de heer v. d. E. hier niet slechts met deze critiek had uitgedrukt, onder mededeeling hoe zijns inziens de atlas „op landbouwkundigen grondslag” alsdan had behooren te zijn ingericht. Dat overigens een publicatie, uitgaande van een Statistisch Kantoor, op „statistischen grondslag” is opgebouwd zal bij niemand verwondering wekken.

Het voornede bezwaar, baseering op statistisch fundament, openbaart zich naar zijn meening in tweeërlei richting, nl. bij de groepsindeelingen en bij de arceeringen, met welke bedenking echter niet kan worden ingestemd. Tegen de groepsindeelingen oppert hij het bezwaar, dat de differentieering — inplaats van bij de, naar zijn meening, gewoonlijk het belangrijkste zijnde uiterste groepen in positieve of negatieve richting — het sterkst is bij de minder interessante, veelal zelfs bij de onbelangrijkste middengroepen. Dat, als de heer V. d. E. betoogt, de afwijkingen het belangrijkste zijn is

zonder nadere toelichting niet duidelijk. Ongetwijfeld springen deze dikwijls het meest in het oog; het zijn en blijven echter steeds „afwijkingen”. Voor de volkshuishouding van Java zijn evenwel de districten, waar noch bijzonder veel, noch bijzonder weinig van een gewas voorkomt, minstens even belangrijk als die waar dit of zeer veel of zeer weinig verbouwd wordt.

Wat verder de indeeling in zes groepen — zooveel doenlijk elk met evenveel districten — betreft, dit geschiedde op grond der volgende overwegingen.

a. Ter wille van de uniformiteit der kaarten; op alle kaarten geven de grenzen der arceeringen ongeveer hetzelfde aan.

De drie laagste groepen omvatten n.l. in beginsel de districten met een percentage lager dan dat bereikt door de helft; de drie anderen liggen daarboven. Dit kon echter niet tenvolle worden doorgevoerd, daar geen breuken van percenten als grenzen werden aangenomen, doch slechts geheele percenten.

Het lag oorspronkelijk in de bedoeling de laagste drie groepen een roode, de hoogste drie groepen een blauwe kleur te geven. Dit plan moest op grond van kosten-overwegingen worden verlaten.

b. Bij de samenstelling der kaarten stelde men zich verder op een economisch-statistisch en niet op een landbouwtechnisch standpunt. M. a. w. de landbouw werd in de eerste plaats als bestaansmiddel voor de bevolking beschouwd, daarna als plantenproductie.

Had men een indeeling genomen, waarbij het geoogste oppervlak en niet het aantal districten als grondslag werd aangenomen (als de Heer V. d. E. vermoedelijk wenschte) dan zouden b.v. voor maïs, — als uit de tabel op pg. 110 van den atlas, deel II, kan blijken —, 4 van de 6 arceeringen in de 2 groepen vallen, die nu de hoogste zijn. Immers in de districten met meer dan 40% maïs occupatie werd $33.36\% + 31.37\% = 64.53\%$ van de maïs geoogst. Men had alsdan een kaart gekregen, die een zeer schralen indruk zou maken en zeker niet overzichtelijker was dan de nu gegeven kaart. 115 van de 444 districten vielen alsdan binnen de 4 hoogste arceeringen, terwijl 329 districten bij de 2 laagste waren ondergebracht.

c. Een verdere indeeling van de uitersten op de kaarten had weinig zin; voor maïs b.v. weet men toch al, dat de districten in de hoogste groep zeer veel maïs hebben. De 36 districten in de hoogste groep hebben n.l. de volgende occupatiecijfers:

77.3; 77.1; 75.4; 87.3; 87.9; 82.0; 82.0; 80.3; 75.8; 83.1; 90.7; 116.9; 92.9; 103.5; 115.5; 81.9; 92.0; 152.8; 105.2; 85.7; 80.7; 104.8; 96.5; 110.2; 111.4; 91.2; 113.5; 100.8; 80.6; 85.2; 116.7; 83.1; 93.0; 91.9; 147.0; 84.6.

Uit deze reeks blijkt, dat er boven de 140% slechts 2 districten zijn. Zou men die weer een afzonderlijke arceering willen geven dan kwam overzichtelijkheid en duidelijkheid zeer in het gedrang. Bovendien de lezer,

die meer gedetailleerde gegevens wil, vindt die in den tekst en tabellen van Deel II. Atlas met tekst en tabellen vormen één geheel; heeft de recensent dit bij zijn beoordeeling wel steeds in het oog gehouden?

Ten slotte zij nog vermeld dat ook de „Landwirt” Dr. Th. Th. Engelbrecht in zijn bekenden atlas „Die Feldfruchte Indiens in ihrer geographischen Verbreitung” voor de hoogste groepen een grover indeeling gebruikt dan voor de laagste.

Zoo is b.v. de indeeling van de kaart van jute: 0; 0.1 en minder; 0.2—0.9; 1.0—4.9; 5.0—9.9; 10.0—19.9; 20.0—43.1% en op die voor katoen: 0.3 en minder; 0.4—0.9; 1.0—3.9; 4.0—9.9; 10.0—0.19; 20.0—39.0; en 40.0—116.0% („het is heusch waar”, om in recensents terminologie te blijven). Men krijgt bij de gevolgde methode juist één aaneengesloten kleur of arceering voor de belangrijkste centra. Dit wat de groepsindeeling betreft.

De tweede bedenking van de heer V. d. E. geldt de arceering; wat zijn bedoeling in dit opzicht is, is niet geheel duidelijk. Indien hij bedoelt, dat er op de kaarten twee helften te onderscheiden zijn — een lichte en een donkere helft — dan ligt daaraan, als hiervoor uiteengezet, wel degelijk een reële scheiding ten grondslag. Ongetwijfeld zou dit bij een twee-kleuren druk duidelijker aan het licht zijn getreden.

Na de beschouwingen betreffende de beweerde algemeene tekorten thans nog een korte toelichting bij de afzonderlijke kaarten.

De kaart van de bevolkingsdichtheid, welke reeds eerder werd afgedrukt, in publicatie No. 8 van het C. K. S., „Bevolkingsdichtheid en Landbouw; — een voordracht aan recensent wellicht niet onbekend —, wordt „misleidend” genoemd. De schraal bevolkte districten hebben echter een veel grootter oppervlak dan de dichtbevolkte: men bestuurt toch de menschen en niet den grond.

Als voorbeelden van schraal bevolkte districten zijn o.m. te noemen:

	Geographisch oppervlak.	Bevolkingsdichtheid per K.M.
Tjibalioneg	212.718 bw.	18.0
Tjilangkahan	203.389 „	34.5
Tjibaroesa	161.078 „	116.0
Pamanoekan	147.688 „	117.6
Soekanegara	136.877 „	105.4
Sindangbarang	201.776 „	35.2
Djampang tengah	154.843 „	78.3
Djampang koelon	184.681 „	50.1
Boengboelang	134.111 „	42.6
Soemberwaroe	125.323 „	67.5

1662.484 bw.

Als dichtbevolkte landelijke gebieden daarentegen kunnen de navolgende gelden:

	Geographisch oppervlak.	Bevolkingsdichtheid per K.M.
Ploembon	9480 bw.	1117.8
Wiradesa	13300 "	839.3
Kedoengwoeni	16863 "	747.8
Adiwerna	13020 "	1491.1
Poerbalingga	29151 "	777.6
Soemoredjo	16099 "	927.2
Koetowinangoen	15900 "	718.3
Bantoel	35742 "	945.7
Bajat	13298 "	740.1
Ponggok	12594 "	738.1
Krian	16782 "	835.3
Toeloengagoeng	17290 "	852.1

209519 bw.

Bij een berekening blijkt bovendien, dat de districten met een bevolkingsdichtheid beneden het Java-gemiddelde niet minder dan 12.770.923 bouws of bijna 3/4 van het geheele Java-oppervlak in beslag nemen. Hieruit volgt, dat, onafhankelijk van de gevolgde indeeling, elke bevolkingskaart van Java een te schralen indruk zal maken en als zoodanig, naar recensents opvatting, „misleidend” zal zijn.

De kaart werd op grond van gebleken groote belangstelling, daar publicatie No. 8 was uitverkocht, wederom — thans gearceerd — afgedrukt. Dat de groepsindeeling vrij ruw werd genomen geschiedde met het oog op de duidelijkheid. Dergelijke kaarten beoogen toch een globalen indruk van de hoofdzaak te geven. Bij kaart 7 wil de heer V. d. E. de hoogste en laagste groepen in drieën splitsen en groep 3 en 4 samenvoegen. Men zou dan liefst 9 arceeringen krijgen en daarmee waarschijnlijk een kaart, die aan onduidelijkheid niets te wenschen overliet.

Verder heeft hij bezwaren tegen de benaming der kaarten 6 en 7, n.l., dat deze niet de bezetting der bouwgronden, resp. sawahgronden weergeven, doch de verhouding van de geoogste oppervlakte „sawahpadi” tot de totale bouwgronden en tot de sawahoppervlakte. Die verhouding wordt ook in alle andere gewaskaarten „bezetting” genoemd, terwijl in vorige publicaties eveneens steeds van bezetting of occupatie is gesproken (Vg. o.m. Mededeeling No. 15, pg. 21/22). Waarom dit percentage niet veel zegt is onduidelijk; hoe meer oogsten, hoe hooger percentage. De tijdsduur der occupatie komt daarin ook gedeeltelijk tot uitdrukking. Hoe recensent zich een andere berekening voorstelt verzuimt hij tevens mede te deelen. Door het in elkaar overgaan der oogsten stuit men hier op onoverkomelijke practische bezwaren.

De bedenking, dat de gegevens voor de jaarlijksche padi-productie per district uit de gegevens der kaarten 4,7 en 8 moeten worden samengesteld is ten eenenmale onjuist. Bij een aandachtiger bestudeering van Deel II toch had recensent bedoelde gegevens in tabel 3 aangetroffen. Hoe hij zich verder voorstelt de padiproductie, per hoofd, per oogst, in streken met b.v. 3 oogsten in 2 jaren te berekenen is eenigszins duister.

Dat bovendien kaart 8 de padiproductie per geplante bouw had moeten geven werd niet zonder verbazing vernomen. De opbrengsten per geslaagde bouw toch benaderen juist meer de voor geheel Java nog onbekende normale producties, dan de opbrengsten per geplante bouw. In dit opzicht geeft deze kaart dus een meer landbouwtechnisch, dan algemeen economisch inzicht. Voor de landbouwkundige waarde van normale opbrengstcijfers moge overigens nog verwezen worden naar het artikel: „Overzicht van de productiviteit der sawahs voor padi in de res. Semarang”. door G. J. Vink en A. M. P. A. Scheitma in „Landbouw” 1e Jrg. No. 3.

Bovendien had recensent in den tekst Deel II, pg. 70, wederom kunnen vinden, dat gemiddelde opbrengsten van minder dan 8,9 pikol niet voorkomen. De op de kaart aangegeven indeeling van 1—14 pikol beteekent dus feitelijk van 8,9—14 pikol.

De uitdrukking 24% en hooger, naar aanleiding waarvan hij een opmerking maakt, is in statistische literatuur zeer gebruikelijk. Bedoelde groep vindt de heer V. d. E. eveneens nader gedetailleerd in de tabellen van Deel II.

Wat wijders de suikerrietkaart betreft, — het verhaal wordt eenigszins eentonig —, de 8 districten uit de hoogste groep zijn in staat IV van Deel II te vinden.

Ten aanzien van kaart 25 werd in den tekst, pg. 194, opgemerkt, dat, terwille van de vergelijkbaarheid met de vorige kaart, een zelfde groepsindeeling was behouden. Daar het in de critiek door den heer V. d. E. geopperd bezwaar ook door het Centraal Kantoor voor de Statistiek werd gevoeld, is de hoogste groep van 238 districten uitvoerig op pg. 195 van Deel II gedetailleerd. Daaruit zal recensent blijken, dat de eigenlijke groepeerings van 4—28 buffels loopt, terwijl er slechts 1 district is met 113,27 karbouwen per 10 bouw sawah. Bovendien zijn de 8 districten met meer dan 19 buffels per 10 bouws sawah nog afzonderlijk genoemd, met het aantal buffels per district.

Met den heer V. d. E. wordt betreurd, dat de atlas verschillende kaarten niet bevat. Helaas moesten in dit opzicht financiële overwegingen een beslissend woord spreken. Opname van een klimaat-kaart bleef achterwege, daar het Meteorologisch observatorium een zeer uitvoerigen atlas van den regenval in Nederlandsch-Indië het licht deed zien. De landbouwkundige bodemschetskaart, waarover wordt gesproken, is slechts een z.g. ondergrond-kaart. Met het Hoofd van het Agrogeologisch Laboratorium zijn besprekingen inzake een grondsoortenkaart (bovengrondkaart) met

toelichtenden tekst gevoerd; diens vertrek naar Europa was oorzaak, dat in dit opzicht bestaande plannen niet tot uitvoering kwamen.

Bovenstaande beschouwingen zullen, — naar wij hopen, — de bij samenstelling van den atlas gevolgde methoden hebben verduidelijkt. Tenslotte zij hier nogmaals betoogd: Atlas (Deel I) tekst en tabellen (Deel II) vormen één onafscheidelijk geheel. Wil men niet tot onjuiste gevolgtrekkingen geraken, dan behooren zij steeds in het nauwste verband te worden beschouwd.

Dr. J. STROOMBERG.

Wd. Hoofd van het
Centraal Kantoor voor de Statistiek.

Persoverzicht.

Internationale Vereeniging voor de Rubber en andere Cultures in Neder- landsch-Indië.

Het twaalfde jaarverslag — over 1925 — van deze Vereeniging bereikte ons, tegelijk met het 3de jaarverslag van de Propaganda-afdeeling, die in het bijzonder voor de producten onzer rubbercultuur nieuwe afzetmogelijkheden tracht te vinden. Behalve enkele mededeelingen over het inwendig leven der vereeniging en over haar optreden naar buiten in zaken als de voorziening van Sumatra's Oostkust met arbeiders, belastingen e.d., bevat het jaarverslag een aantal statistische gegevens betreffende de groote cultures hier te lande, geldende voor eind 1924. Een overzicht ervan volgt hier.

	Oppervi.	Productief.	Productie.
Rubber	394.139 H.A.	274.616 H.A.	90.291 ton
Oliepalmen	24.193 -	4.976 -	4.924 - (olie)
Koffie	116.123 -	99.637 -	42.900 -
Thee	94.600 -	88.189 -	44.198 -
Kina	18.577 -	13.873 -	41.321 - (bast)
Cacao	5.267 -	4.137 -	1.051 -
Klappers	40.580 -	17.014 -	14.690 - (copra)

Men krijgt uit deze cijfers eenigszins een beeld van de waarde der productie van onze z.g. bergcultures.

Het jaarverslag van de propaganda-afdeeling geeft aardige bijzonderheden over allerlei nieuwe toepassingen van rubber en rubberlatex. Met statistieken wordt aangetoond, hoe het gebruik van de uit rubberafval verkregen, geregenereerde rubber toeneemt, nu de rubberprijzen hoog zijn, zoo hoog, dat daar dikwijls de afzet van rubberartikelen door belemmerd wordt. Dit geldt natuurlijk niet in die gevallen, waar de rubber zich een onmisbare plaats heeft weten te veroveren en voorhands niet door een andere stof kan worden vervangen, zooals bijv. in de auto- en rijwielbanden. Doch dit is wel geval, wanneer die rubber te concurreren heeft met andere, dikwijls goedkoopere materialen. Voorbeelden hiervan zijn crêpe-rubberzolen en rubbervloerbedekkingen. Bij lagere rubberprijzen zullen deze afzetmogelijkheden zich echter automatisch weer vergrooten en daarom

verdienen zij de volle aandacht van rubberproducenten. Om dergelijke toepassingen van rubber in haar concurrentie-strijd met andere materialen een zoo sterk mogelijke positie te doen innemen, is het noodig, dat eventueele fouten of bezwaren, die de betreffende toepassing aankleven, worden opgeheven. Dit laatste kan meestal niet geschieden zonder de voorlichting c.q. samenwerking van deskundigen op zeer uiteenlopend gebied. Het is de taak der propaganda-afdeeling zich de voorlichting dier deskundigen te verschaffen en die deskundigen met de rubbertecnici tot samenwerking te brengen. Dit geldt ook voor nieuwe toepassingen van rubber. Geen rubber-technicus is voldoende bekend met details in alle bedrijven, waar rubber kan worden toegepast en omgekeerd weten de leiders dier bedrijven als regel niet, wat rubber voor hen doen kan en hoe dit, van rubbertechnisch standpunt bezien, het doelmatigst is te bereiken.

Men kan uit bovenstaande omschrijving zien, van hoeveel nut een instelling als de propaganda-afdeeling is.

Cr.

Wetgevende Kroniek.

De begrooting voor 1927.

De laatste ingediende begrotingsontwerpen zijn ook de laatste, waarvoor Mr. Fock verantwoordelijk was en waarop hij zijn stempel heeft gedrukt. Niet zonder een klein gebaar van voldoening werden zij door Zijne Excellentie aangekondigd in den openingsrede van 15 Mei j.l. „De Regeering meent gerechtigd te zijn”, aldus de scheidende Landvoogd, „den financieelen toestand niet ongunstig te noemen De Regeering verheugt er zich over, dat zij niet onbelangrijke belastingverlagingen heeft kunnen voorbrengen De Regeering kan zich nu met meer kracht wijden aan de maatregelen, welke de bevordering van de welvaart van alle bevolkingsgroepen beoogen. Met groote voortvarendheid zal de terugkoop der particuliere landerijen worden voortgezet Het Departement der Burgerlijke Openbare Werken brengt belangrijke bedragen op voor irrigatie en wegeaanleg Voor den verderen uitbouw van den Zuid-Sumatra spoorweg van Lahat in Noord-Westelijke richting worden fondsen aangevraagd. Het Departement van Landbouw en Nijverheid breidt zijn werkzaamheid ten behoeve van den inheemschen landbouw en van de inheemsche nijverheid steeds meer uit Op het gebied van het onderwijs worden gelden uitgetrokken voor een eenigszins ruimere en versnelde uitbreiding van het aantal scholen in 1927 Dit jaar worden de eerste uitvoeringsmaatregelen genomen terzake van de oprichting van de medische hoogeschool Voorgesteld wordt in 1927 een inrichting in het leven te roepen ter opleiding van Ned. Indische tandartsen De hoogere opbrengsten van den P. T. T. dienst maken het mogelijk het tarief voor de binnenlandsche telegrammen te verlagen Bij het leger kon worden overgegaan tot intrekking van de afvloeiingsmaatregelen voor de categorieën van militairen beneden den rang van onderluitenant Het Departement van Oorlog heeft steun verleend aan een expeditie ter exploratie van Centraal Borneo. Ook in het belang van de Zoneclips-expeditie werden personeel en materieel beschikbaar gesteld, terwijl eindelijk voor de Nieuw-Guinea expeditie, die kort geleden is uitgegaan, de hulp, die men noodig achtte, werd gegeven Voor den aanbouw van schepen en den aankoop van materieel, zooals die vereischt worden voor de instandhouding der Marine, worden ook voor 1927 gelden uitgetrokken.”

Hoezeer dit landvoogdelijke exposé in majeur is gezet, wordt duidelijk, wanneer men zich herinnert in welke sombere bewoordingen in 1922 van Kol. Studiën.

dezelfde plaats de nadruk werd gelegd op de „absolute noodzakelijkheid van bezuiniging”, op den plicht om „in de eerste en voornaamste plaats” aandacht te wijden aan de financiën en maatregelen voor te bereiden en te treffen tot verbetering van den financieelen toestand. De thans geopende perspectieven getuigen van een geheel veranderde stemming. Bij de afsluiting van zijn ruim vijfjarig bewind acht Mr. Fock blijkbaar het gestelde doel in hoofdzaak bereikt.

Weerspiegeling van zijn tevredenheid, vertoonde de Volksraad. De heer Gonggrijp constateerde: „Het financieel evenwicht is hersteld”, en voegde daaraan nog toe een herinnering aan de „boven zijn lof verheven wijze”, waarop de Landvoogd zijn taak had volvoerd, „niet alleen zonder daarbij de vitale belangen der bevolking te schaden, maar zelfs met naar omstandigheden milde behartiging dezer belangen”. De heer Kan greep de gelegenheid aan om Zijne Excellentie te huldigen voor al hetgeen door Haar in het belang van Indië werd gedaan.

Ook een andere toon liet zich echter hooren. De heer Wiessing klaagde, bij het werpen van een terugblik, dat „het nalaten van alle welvaartpolitiek terwille van een overhaast herstellen van de financiën een belangrijke oorzaak is geweest voor ontevredenheid, wantrouwen en ten slotte voor de nu algemeene onrust”, dat „het inloopen van het tekort in een tijd van sterk verminderde inkomsten een rigoureuze bezuiniging tot gevolg heeft gehad, die werkeloosheid in alle rangen meebracht, arbeidskracht der bevolking braak heeft doen liggen en de door den staat uit te betalen salarissen veelal onvruchtbaar heeft doen zijn”. En, waar de Regeering het plan aankondigde om de volkswelvaart weer krachtiger ter hand te nemen, merkte deze spreker op, dat het voornemen hierop neerkomt: de volkswelvaart wil men bevorderen, zoodra de malaise over is, d.w.z. zoodra de volkswelvaart vanzelf is teruggekomen. Kortom, in de afgelopen jaren moge met schijn van succes schatkist-politiek zijn gevoerd, de welvaart-politiek is daarbij schromelijk in het gedrang gekomen.

Daargelaten of Indië na de economische schokken van de oorlogsperiode, den „boom” en de daarop gevolgde depressie zich financieel heeft hersteld door zijn herwonnen natuurlijke kracht of door het beleid van zijn bewind, in allen gevalle staat het feit van het herstel zelf vast.

Een beschouwing van het tijdvak 1912—1921 leert, dat het slot van rekening een reeks van tekorten omvatte:

gewone dienst	f	317.514.000.—
voedselvoorziening	„	7.209.000.—
buitengewone dienst	„	728.383.000.—
vlootuitbreiding	„	11.229.600.—
geheele dienst	f	1064.335.000.—

Een opmerkelijke tegenstelling vertoonen de saldi, welke de jaren 1922 tot en met 1927 vermoedelijk zullen blijken op te leveren:

	1922	1923	1924	1925	1926	1927	Totaal
	Millioenen guldens						
Gewone dienst	- 5.4	+ 9.—	+ 86.3	+ 104.1	- 1.4	+ 1.7	+ 194.3
Voedselvoorziening	- 1.3	—	—	—	—	—	- 1.3
Buitengew. dienst	- 86.4	- 64.4	- 41.1	- 37.4	- 47.8	- 59.1	- 336.2
Vlootuitbreiding	- 7.9	- 4.5	- 1.1	- 2.9	- 2.9	—	- 23.
Geheele dienst	- 101.—	- 59.9	+ 44.1	+ 63.8	- 55.8	- 57.8	- 166.2

Bijzonder geschikt om een beeld te geven van de ontwikkeling van het begrootingsevenwicht in de laatste jaren is onderstaand overzicht van ontvangsten (gewonen dienst) en zuivere gewone dienst.

OVERZICHT VAN ONTVANGSTEN (GEWONEN DIENST) EN ZUIVERE GEWONE UITGAVEN.
(Alle bedragen zijn in guldens uitgedrukt.)

664

	UITKOMSTEN						RAMINGEN	
	1920	1921	1922	1923	1924	1925	1926	1927
Ontvangsten.								
Belastingen	198.792.688	327.827.590	391.464.447	297 393 725	314.401 581	335.536 007	274 056 048	290.819.394
Overschot monopolies	55.293.510	59 089.712	50.281.192	52 511.760	56 083.803	55 245 965	51.397 804	53 831 618
Overschot producten..	37 303.960	21.716.253	23.083.533	41 029.391	58 658.177	65 230.785	45.831.002	51.138.067
Overschot bedrijven...	9.721.104	6,331.352	6.057.512	24 820.730	34.603.480	38.243.228	37.178.934	41.606 501
Allerlei middelen	10 983.996	18.795.141	18.921 498	19.907.223	23.571 420	18.400.250	13.094 313	15.020.750
Te zamen	312.095.239	433.760.048	489.808.182	435.662 829	487.318.461	512.656.235	421 558 101	452.416.330
Uitgaven.								
Alle gewone uitgaven uitgezonderd die voor monopolies, producten en bedrijven, en na aftrek van het bedrag der rechtstreeks tegenover uitgaven staande gewone ontvangsten ..	476.875.372	535.866.549	495.188 256	426 648.193	400.991.550	408.531.845	422.620.254	450.716.247
Verschil								
voordeelig.....	---	---	---	9 014.636	86.326.911	104.124 390	---	1.700.083
nadeelig	164.780.133	102.106.501	5.380.074	---	---	---	1 062.153	

WETGEVENDE KRONIEK.

Zooals uit deze cijfers blijkt, is de lijn der gewone ontvangsten van 1920 tot 1927 stijgend geweest, met bijzonder hooge toppen in 1922, 1924 en 1925; bijzonder heugelijk was de toeneming van het overschot der bedrijven. De lijn der (zuivere gewone) uitgaven is, na aanvankelijke stijging in 1921, bestendig omlaag gegaan tot 1924, waarna weer geleidelijke klimming heeft plaats gehad, zoodat in de jaren 1925 en 1926 — na het fantastisch hooge voordeelige saldo van 1925 — weer ongeveer evenwicht tusschen gewone uitkomsten en uitgaven werd bereikt. Ongetwijfeld de normale toestand; de Gouverneur-Generaal liet niet na, in zijn laatste openingsrede dit te doen uitkomen. Dat dan in de jaren 1923, 1924 en 1925 te sterk is bezuinigd, is een gevolgtrekking, die, met de cijfers van den gewonen dienst voor oogen, moeilijk valt te weerspreken. Hiertegen kan worden aangevoerd, dat in vorige jaren de uitgaven al te hoog waren gestegen, waardoor leeningen tot dekking van tekorten op den gewonen dienst noodig werden, zoodat een reactie in andere richting eenigermate gemotiveerd mocht heeten.

Intusschen blijken bij raadpleging van het gespecificeerde overzicht van de landsuitgaven van 1920 tot 1927 tal van posten zóó sterk verminderd, of accres zoozeer achterwege gebleven, dat de vraag rijst of hier alleen van „versobering” sprake kan zijn. De uitgaven voor plaatselijk en gewestelijk zelfbestuur daalden van f 22.074.154 in 1922 tot f 14.066.774 in 1927 (terwijl die voor Binnenlandsch bestuur stegen van f 18.207.610 tot f 24.462.005). De dienst der Volksgezondheid kon in 1921 beschikken over f 22.306.811, in 1927 over f 18.855.085. Voor landbouw, veeteelt, visscherij, nijverheid en handel werd in 1921 uitgegeven f 5.504.821.; in 1927 wordt, ondanks toeneming met ruim 1 millioen sinds 1925, toch niet hooger geraamd dan f 5.484.792.—, zoodat het peil van 1921 nog niet is bereikt.

Zooals uit het boven weergegeven overzicht van tekorten op gewonen en buitengewonen dienst blijkt, zal het geheele tekort eind 1927 f 1230.5 millioen bedragen.

Van deze bedragen is gedekt door:

- a. het overschot van het aan Indië in 1905 zonder verplichting tot rente-betaling geopend crediet voor rendeerende werken... f 1.514.000.—
- b. de opbrengst der in 1915 en volgende jaren aangegane leeningen op langen termijn „ 1091.084.687.—

Totaal rond f 1092.6 millioen.

Op ultimo 1927 zal volgens de ramingen nog een som van f 1230.5 — f 1092.6 of f 137.9 millioen ongedekt zijn. Evenwel wordt aangenomen dat het resultaat voor 1926 f 54 millioen gunstiger zal zijn dan geraamd werd, zoodat f 137.9 — f 54 of f 83.9 millioen op ultimo 1927 zouden zijn te dekken, wanneer ook dit jaar geen meevallers oplevert. „Bij een dusdanigen stand van zaken”, wordt in de memorie van toelichting (ond. 1, stuk F, § 4) geconcludeerd, „behoeft aan een nader beroep op de geldmarkt voor

consolideering van schuld niet te worden gedacht". Wel wordt conversie van leeningen in uitzicht is gesteld. Hiermede is inmiddels een aanvang gemaakt, zoodat ook wat dit betreft de financieele toestand gunstiger wordt.

De ontwerp-begrooting voor 1927 wees de volgende eindcijfers aan.

Uitgaven in Nederland	f	176.322.898.—	
„ „ Indië	„	578.491.982.—	
			f 754.814.880.—
Middelen in Nederland	f	11.637.100.—	
„ „ Indië	„	685.745.555.—	
			„ 697.382.655.—
		Te kort	f 57.432.225.—

Aangezien de vroeger tusschen de gewonen dienst en de uitgaven en ontvangsten betreffende den dienst der vlootuitbreiding gemaakte onderscheiding thans (terecht) is opgeheven, laten ontvangsten en uitgaven zich naar gewoon en buitengewoon als volgt splitsen:

	Geheele dienst	Gewone dienst	Buitengewone dienst
Ontvangsten	f 697.382.655	f 696.086.147	f 1.296.508
Uitgaven	„ 754.814.880	„ 694.386.664	„ 60.428.816
Te kort.....	f 57.432.225	—	f 59.132.308
Overschot	—	f 1.700.083	—

In hare beschouwingen betreffende het ontwerp merkt de Regeering op, dat nog altijd de financieele toestand gedrukt wordt door de omstandigheid, dat een tekort op den gewonen dienst in de Jaren 1912 tot en met 1921 gedeeltelijk door leeningen moest worden gedekt. Daarom werd gestreefd naar „verdere gezondmaking van het Indische budget” door de volgende maatregelen:

- 1e. opnemng in den gewonen dienst van de uitgaven voor de uitbreiding der vloot (reeds vermeld);
- 2e. zuivering van den buitengewonen dienst — mettertijd — van uitgaven, die uit de gewone middelen in stede van uit leening behooren te worden bestreden.

Voorts wordt medegedeeld dat de ingetreden verbetering van den financieelen toestand het mogelijk heeft gemaakt een vermindering van lasten in uitzicht te stellen. In aansluiting aan de aanbevelingen van het rapport Meyer Ranneft-Huender en in het vierde verslag der Belastingherzieningscommissie wordt gerekend op afschaffing van het hoofdgeld (vroegere bruto bate f 12 miljoen), op verlaging van de heffing van opcenten op de inkomsten- en de vennootschapsbelasting (waardoor uit elk dezer middelen f 2 miljoen minder zal worden ontvangen), op afschaffing van de

opcenten op de verponding (f 727.000) en op wijziging van de heffing der Inlandsche verponding.

Wijders zou voor nieuwe maatregelen in het belang van de economische ontwikkeling van land en volk worden beschikbaar gesteld o.m.:

bevoeiingswerken rond f 1.8 miljoen.

bruggen en wegen rond f 0.6 miljoen.

locale wegenplannen rond f 0.6 miljoen.

Voor onteigening van particuliere landerijen is f $9\frac{1}{3}$ miljoen uitgetrokken.

Niet zonder belang is dan verder de volgende beschouwing:

„De Regeering heeft daarbij de structuur van het middelenbudget, in het bijzonder de afhankelijkheid van de prijzen van stapelproducten op de wereldmarkt, niet uit het oog verloren. In het bijzonder heeft Zij gewaakt tegen eene uitzetting van de uitgaven voor het personeel in 's Lands dienst en slechts in enkele onvermijdelijke nieuwe maatregelen tot uitbreiding van ambtenaarsformaties bewilligd, daarentegen getracht hogere credieten beschikbaar te stellen voor uitgaven in eens ten behoeve van de uitvoering van werken van rechtstreeksch nut, welker uitvoering bij ernstigen terugslag in de economische verhoudingen zoo noodig kunnen worden nagelaten of vertraagd”.

Onder de kritische beschouwingen, waartoe de ontwerpen buiten den Volksraad aanleiding hebben gegeven, vallen vooral te vermelden die, voorkomende in het laatste verslag van den President der Javasche Bank. Deze acht de reserve-marge in de middelen-raming gering en noemt de stijging van de gewone zuivere uitgaven voor 1927 (de overbrenging van Marine-uitgaven buiten beschouwing gelaten), in vergelijking met 1926 f 19.300.000 of 4.6% en in vergelijking met 1925 f 30.600.000 of 7.5% bedragende, daarentegen „zeer belangrijk”; zulks geeft z.i. „ongetwijfeld tot overweging aanleiding”. Voorts pleit hij er voor, af te zien van de invoering van het goederengeld, waarvan de opbrengst op f $2\frac{1}{2}$ miljoen is geraamd.

De gewone uitgaven, die z.i. nog naar den buitengewonen dienst behooren te worden gebracht, raamt hij op f $4\frac{1}{2}$ miljoen, terwijl hij betwijfelt of terecht de uitgaven voor terugbrenging van particuliere landen tot het landsdomein geheel ten laste van buitengewoon zijn gebracht. Hij schat de verzwareing, die de bedrijvenwet voor den gewonen dienst met zich zal brengen op f 10 miljoen.

Dan wijst hij er nog op dat het restant der uit den crisistijd stammende heffingen (opcenten) zal moeten verdwijnen. Na de voor 1927 aangekondigde vermindering zullen deze heffingen omstreeks f 17 miljoen bedragen, welke inkomsten geleidelijk gederfd zullen moeten worden.

Hij concludeert op grond van een en ander, dat de vooruitzichten van 's Lands financiën, al brengen zij dan geen direct gevaar mede voor den ontwikkelingsgang van het economische leven, „toch geenszins als onver-

deeld gunstig kunnen aangemerkt worden en tot het betrachten van groote voorzichtigheid nopen”.

De in deze kritiek aan het Indische financieele beleid gestelde eischen maken den indruk, aan den strengen kant te zijn. Op zichzelf is het zeker wenschelijk, de hier te lande werkende vennootschappen aan lichtere belastingen te onderwerpen. Dat het echter niet noodig is, ter bereiking van dit doel de Indische landshuishouding in moeilijkheden te brengen, blijkt wel uit het feit, door Mr. J. Gerritzen vermeld (De Welvaart van Indië, blz. 2 e.v.), dat de Indische ondernemingen minsten f 500 miljoen 'sjaars aan winst opbrengen, waarvan jaarlijks ongeveer f 240 miljoen naar Nederland wordt geremitteerd, zoodat alleen al aan directe rijksbelastingen van deze jaarlijksche inkomsten ongeveer f 60 miljoen in Nederlandsche schatkist vloeit, ongeacht andere indirecte baten. (Zie overigens de nader te vermelden motie-Ten Berge en de daarop gegeven toelichting).

Hieronder volgt een overzicht van de door den Volksraad aangenomen veranderingen in de begrooting:

Post.	Onderwerp.	Voorstellers.	Wijziging.
Onderafd. 313 (Uitgaven Nederland)	Pensioenen enz.	Aay c. s.	Verhooging met f 389.000.—
Onderafd. 335 (Uitgaven Indië)	Pensioenen enz.	Aay c. s.	Verhooging met f 166.000.—
Onderafd. 420 (Uitgaven Indië)	Bioscoopvertooningen.	Schmutzer c.s.	Verhooging met f 1.—
Onderafd. 976A (Uitgaven Indië)	Legerpredikanten enz.	—	Afgevoerd.
Posten 309 en 319 (Middelen Indië)	Inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting.	Ten Berge (motie)	De vermindering van het aantal opcenten op de inkomstenbelasting ware te brengen van 6 op 9 en van dat der opcenten op de vennootschapsbelasting van 5 op 2½

Aan het betoog, ter motiveering van zijne motie door den heer Ten Berge gehouden, is het volgende ontleend:

„1e. Waar de stand der begrooting toelaat een vermindering van lasten, behoort dit zooveel mogelijk over de geheele linie der directe lasten te geschieden. Ik acht het dan ook rationeel de vennootschappen in het verlagingsplan te betrekken, vooral wijl het om opcenten gaat, die als tijdelijken maatregel zijn bedoeld.

2e. De inkomstenbelasting met haar opcenten drukt op de fysieke personen — speciaal de gezinnen — zwaarder dan die op de vennootschappen.

Bovendien behoort meer belangstelling en zorg te bestaan voor lasten op het inkomen uit eigen arbeid verkregen, dan wanneer, zooals bij de vennootschappen, enkel winsten van arbeidsloos inkomen, n.l. de kapitaal-rente, worden belast.

3e. De winsten van de hier gevestigde vennootschappen, waarvan het overgrootste deel buitenlandsch kapitaal is, zijn in het afgelopen jaar zoodanig geweest, dat volgens de Nieuwe Rotterdamsche Courant Nederland in 1925 er economisch bovenop is gehouden en o.a. volgens Jhr. Smitsaert, in de Groene Amsterdammer, Nederland opgevuld is met Indisch geld, zoodat zelfs de daling van den rentevoet daarvan voornamelijk het gevolg is. Deze toestand en de over het algemeen gunstige perspectieven voor de hier werkende vennootschappen maken een verlaging van lasten voor deze groep minder urgent en zeker behooren in elk geval de inkomstenbelastingen de prioriteit te hebben in het verlagingsplan, wijl bij de fysieke personen de toestand in breede kringen verre van rooskleurig is.

4e. Het beginsel van belasting naar draagkracht vindt in de huidige regeling der inkomstenbelasting zeer onvoldoende toepassing, door den minimalen kinderaftrek, waardoor de heffing der opcenten dubbel zwaar drukt op de gezinnen.

5e. Een factor van belang is ook het feit, dat de fysieke personen reeds vijf jaren lang per belastingjaar 30, tegen de vennootschappen 25 opcenten aan den fiscus hebben moeten offeren, wat een zwaarder last van in totaal 25 opcenten voor de fysieke personen beteekent. Dit feit alleen rechtvaardigt reeds ten volle, dat thans een grootere fractie der opcenten van de inkomstenbelasting wordt afgenomen dan van die der vennootschapsbelasting.

6e. Bij een aftrek als door mij wordt voorgesteld, komt het begrotings-evenwicht niet in het gedrang. Tevens komt de heffing der opcenten voor beide categorieën op ongeveer gelijk peil n.l. 21 voor de inkomsten- en 22½ opcenten voor de vennootschapsbelasting, terwijl dit bij het Regeeringsvoorstel 24 voor de fysieke personen en 20 voor de vennootschappen bedraagt.

Het voordeel, voor de fysieke personen in mijn voorstel vervat, vindt volkomen rechtvaardiging in het feit, dat deze fysieke personen in 5 jaren tijds 25 opcenten meer betaalden dan de vennootschappen.

Volgens de becijfering in de Memorie van Toelichting is de totaalwinst door de vennootschappen te behalen, geschat op 400 miljoen, welk cijfer zeker niet te hoog is geraamd. Professor Treub b.v. kwam tot een hooger bedrag.

Bij aannname en uitvoering van mijn voorstel zouden de vennootschappen 1 miljoen meer hebben op te brengen dan volgens het Regeeringsvoorstel. Dit is $\frac{1}{400}$ vande totaalwinst, of in procenten uitgedrukt $\frac{1}{4}\%$ van de winst. Nemen we als gemiddeld dividend aan een bedrag van 5% dan is de winst $\frac{1}{20}$ van het gefourneerde kapitaal en zal de meerdere last van 1 miljoen, die mijn voorstel op de vennootschappen laat, den aandeelhouder slechts te staan komen op $\frac{1}{20}$ van $\frac{1}{4}\%$ of zegge en schrijve $\frac{1}{80}\%$ dividend; het kan iets meer of minder zijn, maar hier draait het omheen. Dat is per f 100 belegging 1 $\frac{1}{4}$ cent minder.

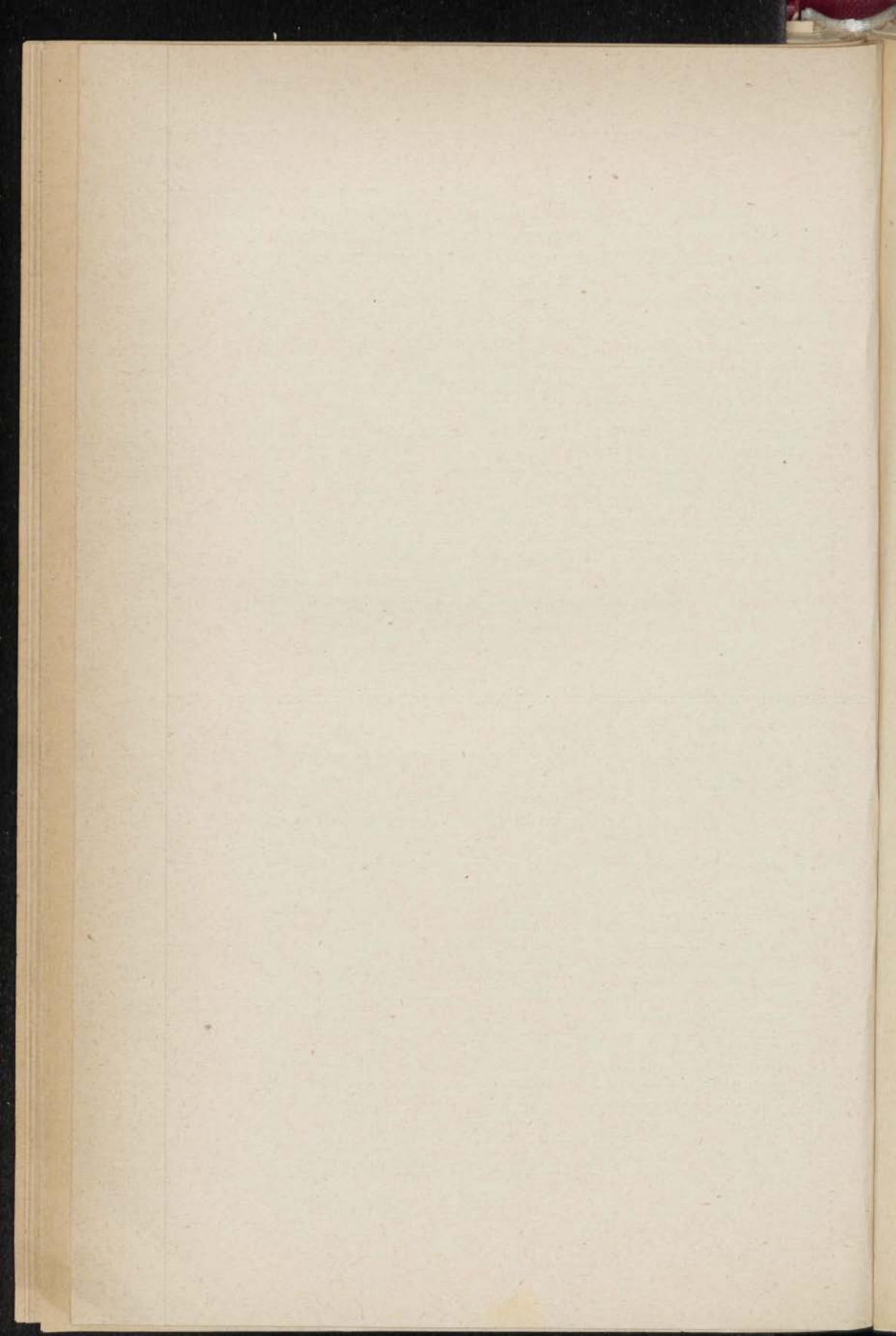
De beteekenis van mijn voorstel is tevens, dat op een totaal van ongeveer drie milliard belegd kapitaal in deze gewesten 1 miljoen minder uit de vennootschapswinsten — en dan laat ik de mogelijke vertering van dit bedrag buiten bespreking — aan belegging kan worden besteed, aangezien dit in de schatkist vloeit in plaats van in de zakken der aandeelhouders. Wie hierin een gevaar ziet voor de economische ontwikkeling van Indië, Mijnheer de Voorzitter, ik zou willen vragen: waar hoort deze persoon thuis?"

Van de aangenomen moties dienen hier nog te worden vermeld de volgende:

Schmutzer c.s. (Ond. 1 — Afd. III, stuk 16).	Aandrag tot handhaving van het stelsel van opium-licenties en tot intensiever bestrijding van den sluikhandel in opium.
De Quelijoe (Ond. 1 — Afd. V, stuk 12).	Aandrag tot opheffing van de verplichting der negorijen in de Molukken om voor de Inlandsche scholen der 2e klasse niet alleen schoolgeld te betalen, doch ook zorg te dragen voor bouw en onderhoud van schoolgebouwen.
Dwidjosewojo c.s. (Ond. 1 — Afd. V, stuk 14).	Aandrag tot uitbreiding van het aantal beurzen ten behoeve van het hooger onderwijs.
Zuijderhoff c.s. (Ond. 1 — Afd. V, stuk 15).	Aandrag tot subsidieering van Chineesch onderwijs te Malang.
Aaij (Ond. 1 — Afd. X, stuk 12).	Aandrag tot spoedige regeling van de verdeeling der kosten van aanbouw en exploitatie van de Marine over de staatsbegrooting en de Indische begrooting.

Afdeling	Benaming	Uitgaven in Nederland						Uitgaven in Indië						Totaal der geraamde Uit- gaven van den geheelen dienst
		Ontwerp- begrooting	Nota van wijzigingen	Aanvullende begrotingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting met aanvul- lingsbegroo- ting	Ontwerp begrooting	Nota van wijzigingen	Aanvullende begrotingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting met aanvullings- begrooting	
I	Regeering en Hooge Col- leges	f 91.000	f	f	f	f	f 91.000	f 3.172.531					f 3.177.531	f 3.263.531
II	Justitie	413.384					413.384	21.359.245	+	95.630			f 3.177.531	f 3.263.531
III	Financiën	38.459.526	+ 469.000			+ 389.000	39.317.526	83.768.485	+	564.546			21.454.875	21.868.259
IIIA	Indische Schuld	87.818.075	- 2.358.300				85.459.775	83.768.485	+	564.546			84.499.031	123.816.557
IV	Binnenlandsch Bestuur	765.035					765.035	1.437.600					1.437.600	86.897.375
V	Onderwijs en Eeredienst	355.175					355.175	89.076.394	+	322.817			89.399.212	90.164.247
VI	Landbouw, Nijverheid en Handel	197.720	+ 12.500				210.220	68.522.855	+	1.363.000			69.885.855	70.241.030
VII	Burgerlijke Openbare Werken	790.400					790.400	24.109.621	+	15.350			24.124.972	24.335.192
VIII	Gouvernementsbedrijven	15.708.000					15.708.000	51.165.246					51.165.246	51.955.646
IX	Oorlog	10.287.167	+ 1.000				10.288.167	136.327.928					136.327.928	152.035.928
X	Marine	21.437.416	+ 1.034.554				22.471.970	66.165.347	+	13.800			66.128.357	76.416.524
								33.386.730	-	245.355			33.141.375	55.613.345
		f 176.322.898	- f 841.246			+ f 389.000	f 175.870.652	f 578.491.982	+ f 2.129.788			+ f 115.212	f 580.736.982	f 756.607.634

Afdeling	Benaming	Middelen in Nederland						Middelen in Indië						Totaal der geraamde Mid- delen van den geheelen dienst
		Ontwerp begrooting	Nota van wijzigingen	Aanvullende begrotingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting met aanvul- lingsbegroo- ting	Ontwerp begrooting	Nota van wijzigingen	Aanvullende begrotingen	Wijzigingen door de Regeering tijdens de behandeling aangebracht	Wijzigingen die de Volksraad voorstelde	Voorloopig vastgestelde begrooting met aanvullings- begrooting	
I	Regeering en Hooge Col- leges	Memorie					Memorie	f 33.000	f --				f 33.000	f 33.000
II	Justitie	24.500					24.500	9.127.000					9.127.000	9.151.500
III	Financiën	2.161.500					2.161.500	360.725.751	+	379.270			361.105.021	363.266.521
IIIA	Indische Schuld	Memorie					Memorie	85.000					85.000	85.000
IV	Binnenlandsch Bestuur	25.000					25.000	18.435.848					18.435.848	18.460.848
V	Onderwijs en Eeredienst	30.000					30.000	9.864.640	+	6.000			9.870.640	9.900.640
VI	Landbouw, Nijverheid en Handel	892.000					892.000	29.292.507	+	8.500			29.301.007	30.193.007
VII	Burgerlijke Openbare Werken	154.500					154.500	29.737.338	+	1.342.500			31.079.838	31.234.338
VIII	Gouvernementsbedrijven	8.020.000					8.020.000	195.598.855					195.598.855	203.618.855
IX	Oorlog	41.600					41.600	12.216.566					12.216.566	12.258.166
X	Marine	288.000	+ 320.000				608.000	20.629.050	-	320.000			20.309.050	20.917.050
		f 11.637.100	+ f 320.000				f 11.957.100	f 685.745.555	+ f 1.416.270				f 687.161.825	f 699.118.925

Niet in moties zijn vastgelegd verschillende desiderata, o.m. gericht op het krachtiger voeren van welvaartspolitiek, bij de Afdelingen VI (Landbouw, Nijverheid en Handel), VII (B. O. W.) en elders naar voren gebracht.

Thans volgt hieronder een overzicht van de begrooting voor 1927, zooals zij, na opneming van de veranderingen, bij nota van wijzigingen en amendeering aangebracht, ten slotte voorloopig werd vastgesteld.

Economische Kroniek.

Verslag van het tweede Volkshuisvestingscongres.

De Sociaal Technische Vereeniging te Semarang heeft een verslag uitgegeven van het tweede volkshuisvestingscongres, dat verleden jaar in Augustus te Semarang is gehouden.

In tegenstelling met het eerste congres van April 1922, dat voor de behandeling van het probleem der volkshuisvesting in het algemeen was bijeengekomen, werd als onderwerp van het tweede congres een bepaald onderdeel genomen, n.l. de verbetering der Inlandsche volkshuisvesting.

In het verslag worden de resultaten, welke op het congres zijn bereikt, uitvoerig weergegeven. Deze resultaten zijn van bijzondere beteekenis, omdat de leiding van het congres er in geslaagd is, over belangrijke vraagstukken der Inlandsche volkshuisvesting, waaraan tot nu toe te weinig aandacht was besteed en waarover weinig vaststaande inzichten bestonden, stellingen te formuleeren, welke door de deelnemers van het congres als juist zijn aangenomen en daarom als een betrouwbare weg-wijzer kunnen dienen bij de verbetering der Inlandsche woningtoestanden.

De stellingen worden door deze grondgedachte beheerscht, dat de cultureele zijde van den Inlandschen woningbouw in het gedrang is gekomen door het eenzijdige toepassen van technische en hygiënische maatregelen.

Over de noodzakelijkheid en het nut der technische en hygiënische verbeteringen zal in beginsel geen verschil van meening bestaan, maar niet iedereen beseft dat in den woningbouw van den Inlander zijn kunst, zijn godsdienst, het peil van zijne geestelijke ontwikkeling en zijn geschiedenis tot uiting komen en dat een historisch gegroeide cultuur en een oude traditie vernietigd zouden worden, indien de cultureele zijde van het vraagstuk over het hoofd wordt gezien.

Daarom wordt het noodig geacht, bij allen, die met den Inlandschen woningbouw te maken hebben, de kennis van het karakter der Inlandsche volkshuisvesting te verspreiden. In deze richting werkende heeft het Bestuur der Sociaal Technische Vereeniging tijdens het congres een tentoonstelling georganiseerd, waarbij o.a. meerdere typische voorbeelden van traditioneele Inlandsche woningen waren te zien, welke de bezoekers van de cultureele waarde van den Inlandschen bouwtrant konden overtuigen. Goede foto's van de tentoongestelde huizen zijn in het verslag gereproduceerd. Van groot nut zoude het zijn, wanneer bij het onderwijs op technische en ambachtsscholen meer dan nu met den Inlandschen bouwtrant rekening

werd gehouden. Het technische onderwijs in Indië wordt te veel beïnvloed door Westersche methoden en opvattingen. Tengevolge hiervan onderkennen wij overal bij nieuwen Inlandschen woningbouw een sterken Westerschen, gedeeltelijk ongunstigen, invloed. Hierdoor komt de Inheemsche cultuur evenzeer in het gedrang als door bepalingen der bouwverordeningen, welke eenzijdig naar een Europeeschen norm zijn ontworpen, en door bepalingen van den dienst der Pestbestrijding welke uitsluitend de hygienische zijde der verbeteringen op het oog hebben.

Daarom werd door het congres de stelling aanvaard, dat de inheemsche bevolkingsbouw door de Overheid (Regeering, Zelfbesturen en Locale resorten) beschermd en bevorderd dient te worden. De bevordering is in dien zin op te vatten, dat de overheid de belemmeringen wegneemt, welke thans de natuurlijke ontwikkeling van den Inlandschen woningbouw in den weg staan.

De daadwerkelijke ontwikkeling van de Inlandsche woningbouwkunst moet echter van den Inlander zelf blijven uitgaan. Zijn autoactiviteit op dit gebied kan alleen versterkt worden. Hij moet de liefde voor zijn woning blijven behouden, hij moet zich met zijn woning innerlijk verbonden voelen. Dit kan hij alleen wanneer hij eigenaar — niet slechts huurder — van het huis is. Daarom is op het congres het beschermen en het bevorderen van het eigen woningbezit zeer gepromoveerd. Het feit is geconstateerd, dat zelfs in de groote steden het aantal eigenwoningen thans nog het aantal huurwoningen overtreft. Om het bezit van eigen woningen te bevorderen, moet in de eerste plaats bouwgrond tegen lagen prijs beschikbaar worden gesteld en het Inlandsche grondbezit moet beschermd worden door verbod van afstand in eigendom aan niet Inlanders. Bij het bouwen ware de toepassing der traditioneele constructies en, het gebruik van bamboe (het goedkoopste bouw materiaal voor een Inlandsche woning) zooveel mogelijk toe te laten.

Bouwcredieten moeten tegen schappelijke voorwaarden aan Inlanders verleend worden. Deze credietverschaffing is nu wel het belangrijkste deel van de Overheidszorg voor de volkshuisvesting. De goede ervaringen, die de Gemeente Batavia bij het uitleenen van bouwvoorschotten uit het zoogenaamde „Jubileumfonds” heeft verkregen, door hopen, dat bij een juiste organisatie het eigen woningbezit der Inlanders op groote schaal bevorderd zal worden. De afdeelingsbanken zijn voor het verleenen van bouwcrediet in de eerste plaats aangewezen door hun ervaring en hun opzet. Maar de afdeelingsbanken kunnen, in verband met het feit dat hun kapitaal bestaat uit gelden, welke met een opzeggingstermijn van hoogstens een jaar opgenomen zijn, geen geld voor jaren vastleggen en daarom niet op langen duur (10 jaren) uitleenen, zooals dat voor den woningbouw noodig is. De afdeelingsbanken moeten derhalve met andere organisaties van de plaatselijke overheid samenwerken, om met het geld van deze organisaties veeljarige credieten te kunnen verstrekken. Deze organisaties moeten tusschen credietzoekenden en afdeelingsbanken hunne bemiddeling verleen

en door toezicht en voorlichting het risico verminderen en daardoor een lager rentepercentage voor deze credieten mogelijk maken.

Het eigen woningbezit van den Inlander kan natuurlijk niet overal bereikt worden. In de centra der groote steden, waar aan den bouwtrant hogere eischen gesteld moeten worden, kunnen vele Inlanders de hogere bouwkosten niet dragen. Voor dat gedeelte der stadsbevolking, hetwelk uit loonarbeiders bestaat, die geen geld bezitten om zich een huis te laten bouwen, heeft de eigen woning geen reden van bestaan. Maar door een volgens stedenbouwkundige inzichten doelmatig opgezet stadsverbeterings- en uitbreidingsplan kan het stads-centrum zoo ontlast worden, dat het tot een klein gedeelte van de stadsoppervlakte beperkt blijft. Dan is het mogelijk in Indische steden het grootste gedeelte der bevolking in landelijk te bebouwen wijken onder te brengen, in welke wijken het eigen woningbezit voor de massa der bevolking bereikbaar is. In het uitbreidingsplan van Bandoeng heeft men de landelijke districten straatsgewijze tot dicht aan den kern der stad laten loopen, terwijl te Batavia, welke stad uit meerdere centra bestaat, tusschen de verschillende centra uitgebreide wijken in het stadsplan zijn aangewezen voor Inlandschen kampongbouw van semipermanenten aard, om het woningbezit der Inlanders te beschermen.

De in Oostersche steden historisch gegroeide stadsvorm van een kleinen kern, omringd door uitgebreide landelijke districten (als voorbeelden zijn op het congres het oude Madjapahit, Solo, Djocja en Tokio genoemd) wordt door Europeesche en Amerikaansche stedenbouwkundigen thans als een na te streven ideaal voorgesteld. In Indië moet men bij stadsuitbreidingsplannen ervoor zorgen, dat deze voor de ontwikkeling van den woningbouw gunstige verhouding gehandhaafd blijft.

Naast de hierboven geschetste stellingen betreffende den Inlandschen woningbouw moet voorts als een resultaat van het congres gewaardeerd worden de grondige behandeling van het vraagstuk der verbetering van de bestaande slechte kampongs. Uit de praeadviezen en het verslag van de besprekingen hieromtrent blijkt, dat de tot nu toe ondernomen pogingen tot kampongverbetering dikwijls niet konden bevredigen omdat belangrijke factoren bij dit werk niet waren in acht genomen en de voorbereiding onvoldoende was. Een kampongverbetering moet niet als een zelfstandig werk worden opgevat, maar moet een onderdeel vormen van een stedenbouwkundig plan voor de geheele stad. Alleen die kampong dient verbeterd te worden, die na de verbetering als kampong in het stadsplan gehandhaafd kan blijven, deze kampong moet met zijn toegangen en zijn afwateringssysteem goed in het stadsplan ingepast worden en zoo ingericht zijn, dat bad- en waschplaatsen, open ruimten voor speelplaatsen langgars enz. beschikbaar zijn.

Bijzondere aandacht dient geschonken te worden aan dezen eisch, dat zoodra de verbetering tot stand is gekomen met zorg de hand wordt gehouden aan het onderhoud van de uitgevoerde verbeteringen. De kosten

van onderhoud zijn niet onbelangrijk, daarom moeten de eischen bij den opzet van verbeteringsplannen zoo beperkt worden, dat de kosten van onderhoud de draagkacht der Gemeente niet te boven gaan. Om de kampongbewoner voor een goed onderhoud te interesseeren is van verschillende zijden voorgesteld de huiseigenaren te organiseeren en met behulp van zulke organisaties de medewerking der bevolking tot het onderhoud der kampongs op te wekken.

Ten slotte mag nog verwezen worden naar de in bovengenoemd verslag afgedrukte lezing van Ir. H. Maclaine Pont over het onderwerp: „Hoe kan het streven naar woningverbetering op Java worden tot een volksbeweging?” Maclaine Pont is een der beste kenners van den Inlandschen woningbouw. Zijn grondige studies van de geschiedenis van den Inlandschen woningbouw, van de verschillende hedendaagsche woningtypen en gebruikelijke constructies stellen hem in staat, niet alleen programmatisch het probleem der volkshuisvesting te behandelen maar ook in detail voorstellen uit te werken voor de practische uitvoering. Zoo heeft hij zich zeer verdienstelijk gemaakt met zijn proefnemingen, om de toepassing van bamboe zoo te ontwikkelen, dat dit materiaal én aan de oude traditie én aan de moderne eischen van hygiëne en techniek kan voldoen.

Boekbespreking.

Decentralisatie-verslag 1924—1925.

De publicatie wordt voorafgegaan door een bericht van deze strekking, dat het Decentralisatie-verslag, dat over de jaren 1922—1924 slechts een beknopte voortzetting was van de uitgave van 1920—1921, thans wederom het licht ziet in den vorm van de edities der aan 1921 voorafgaande jaren. Dat de hervatting van deze periodieke publicatie te verwachten was, werd reeds vroeger bekend gemaakt; zij voorzag te zeer in een algemeen gevoelde behoefte dan dat zij op den duur gemist zou kunnen worden.

Een andere vraag is of de oude vorm verder zal kunnen worden gehandhaafd. Nu door de gestadige doorvoering van de bestuurs hervorming naast de decentralisatie „oude stijl” een nieuwe decentralisatie in steeds grooter gebied ingang vindt, — een decentralisatie, waarmede blijkbaar het Decentralisatiekantoor bemoeienis zal behouden, — zal het Decentralisatie-verslag in het vervolg ook de „hervormde” decentralisatie moeten behandelen en een plaats moeten inruimen aan de provincies en de daarbinnen ingestelde „zelfstandige gemeenschappen” van art. 121 I. S.

Een beeld van de beteekenis der tot dusver gedecentraliseerde locale ressorten (van de periode vóór de instelling der eerste provincie) geven de begrotingscijfers van 1924.

	Gewesten	Gemeenten en andere locale resorten
Ontvangsten	f 21.733.280	f 48.139.194
Uitgaven	„ 21.733.280	„ 47.811.220

Het op 31 December 1924 resteerende bedrag aan uitstaande locale geld-leeningen bedroeg totaal f 18.576.430.

In het verslag wordt in Hoofdstuk VII een overzicht gegeven van de verrichtingen der raden (locale wetgeving, openbare werken, straatverlich-

ting, brandweer, reiniging en besproeiing, rioleerings- en afwateringswerken, keuring van en toezicht op vervaardiging van levensmiddelen, watervoorziening verbetering van woningtoestanden, pasarwezen, grondbedrijf, begraafplaatsen enz.)

C. S.

**Verslag betreffende den dienst der
Opiumregie over het jaar 1925.**

De recente wijziging in de tactiek der regie, die ook reeds in den Volksraad ter sprake kwam, wordt in de Inleiding als volgt toegelicht:

„Het debiet der Opiumregie, dat na 1920 voortdurend was gedaald, is in 1925 weer eenigszins hooger geweest dan in het voorafgaande jaar. In § III van dit verslag wordt er op gewezen, dat deze verhooging nagenoeg geheel een gevolg is van de buitengewone omstandigheden op oeconomisch gebied in een aantal gewesten buiten Java en Madoera, waar de zeer groote winsten, behaald met de cultuur van en den handel in rubber en de hooge prijzen van andere producten o.m. oorzaak zijn geweest van eene niet onbelangrijke toeneming van het aantal schuivers en van de individueel en in totaal verbruikte hoeveelheid opium.

Voor zooveel betreft Java en Madoera heeft de voortdurende debietsdaling jaren zich ook in het verslagjaar voortgezet.

De debietsdaling werd in vorige jaren in hoofdzaak toegeschreven aan de algemeen heerschende malaise, gepaard aan de goede werking der beperkende bepalingen en eerst in de tweede plaats aan den sluikhandel. De malaise is echter in het algemeen in de laatste jaren geleidelijk af- en niet toegenomen, zoodat daaraan bezwaarlijk de, in Java en Madoera nog voortdurende, vermindering van het debiet van regie-opium kan worden geweten. De beperkende bepalingen hebben ontegenzeggelijk invloed ten goede gehad, doch tevens is het wel duidelijk geworden, dat de daarin gelegen belemmering der schuivers in het verkrijgen van opium veelal aanleiding is geweest, dat men, in plaats van regie-opium, de veel goedkoopere en bijna overal gemakkelijk te verkrijgen sluikwaar is gaan gebruiken. Gebleken is dat de in den tijd, dat de sluikhandel van weinig beteekenis was, getroffen maatregelen tot krachtige bestrijding van het in de daarmede ongeveer samenvallende jaren steeds toenemende opiumgebruik, voor verschillende plaatsen en streken bezwaarlijk ongewijzigd te handhaven zijn, nu de smokkelhandel hand over hand toeneemt. Ook in gebieden, waar reeds van ouds bijzondere beperkende bepalingen golden, hebben de sedert gewijzigde omstandigheden de goede werking van die bepalingen grootendeels denkbeeldig gemaakt en uit een oogpunt van opiumbestrijding een schijntoestand doen ontstaan.

In vorige jaren is de invloed van den smokkelhandel door de sterk wisselende oeconomische omstandigheden misschien niet zoo goed onderkend, Kol. Studiën.

maar in den laatsten tijd is het duidelijk geworden, dat de sluikhandel meer en meer het wettige debiet verdringt en dat de te strenge doorvoering van de beperking van het opiumgebruik in verschillende deelen van Nederlandsch-Indië dien smokkelhandel heeft aangewakkerd.

Ten einde de Regeering van raad te dienen in zake de met het oog op het vorenstaande en ook in verband met de in het begin van het jaar te Genève gesloten opiumconventies te nemen maatregelen, bracht de heer W. G. van Wettum, oud-Hoofdinspecteur, Hoofd van den dienst der Opium-regie, Gedelegeerde van Nederland in de Raadgevende Opiumcommissie van den Volkenbond en gewezen Voorzitter van de in 1924/25 te Genève gehouden Eerste Opiumconferentie, tegen het einde van het verslagjaar, in opdracht van den Minister van Koloniën, een kort bezoek aan Nederlandsch-Indië. Bij zijn vertrek op 30 December 1925 was overeenstemming verkregen inzake de volgende noodzakelijk geachte maatregelen:

- 1e. het verzachten of intrekken van te ver gaande beperkende maatregelen, welke in verband met den smokkelhandel niet zijn te handhaven;
- 2e. krachtige bestrijding van den sluikhandel.

Het verzachten of geheel intrekken van reeds getroffen beperkende maatregelen kan geschieden zonder in strijd te handelen met de bedoeling van de door de hiervoren genoemde eerste opiumconferentie opgestelde overeenkomst, omdat Nederlandsch-Indië met de beperking reeds veel verder is gegaan dan die overeenkomst eischt. Er bestaat echter alleen dan aanleiding om geheel of gedeeltelijk op de reeds getroffen maatregelen terug te komen, indien ongewijzigde handhaving daarvan het volgen van de door die conventie vastgestelde gedragslijn, welke niet verder gaat dan hetgeen met redelijkheid is te handhaven, onmogelijk zou maken".

Uit het verslag blijkt, dat in 1925 het debiet der opium-regie in geheel Nederlandsch-Indië 4.9%, de bruto-opbrengst 3.75% hooger was dan in 1924; deze toeneming staat tegenover een vermindering met resp. 5.96% en 6.04% in laatstgenoemd jaar, vergeleken met 1923. De toeneming van het debiet bedroeg in het verslagjaar voor de buitengewesten 11.7%, terwijl het ontvangen bedrag aldaar met 10.82% vermeerderde. Op Java en Madoera gingen debiet en opbrengst beide met 2.44% achteruit.

De opbrengst bedroeg in 1924 f 35.296.031; in 1925 f 36.620.501.

C. S.

Verslag omtrent den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst in Nederlandsch-Indië over het jaar 1925.

Dit jaarverslag bevat als gewoonlijk verschillende interessante statistische gegevens, waarbij echter, jammer genoeg, vrijwel alle toelichting ontbreekt.

Uit verschillende der verstrekte gegevens kan worden opgemaakt dat 1925 in vergelijking met 1924 vooruitgang bracht.

Een voorbeeld moge dit toelichten:

	Gewone brieven		Telegrammen.	
	Binnen-landsch ver-keer	Buiten-land ver-keer	Binnen-landsche	Buiten-landsche
1924	18.428.215	5.950.451	1.034.013	367.165
1925	20.186.387	6.370.884	1.077.438	407.023

De financieele uitkomsten (inclusief leeningrente en afschrijvingen) van genoemde jaren laten zich als volgt vergelijken:

	1924		1925	
	Overschot	Tekort	Overschot	Tekort
Post.....	2.085.853	—	2.914.380	—
Telegraaf	—	3.332.714	—	2.823.763
Telefoon	177.922	—	600.345	—
P. T. T.....	—	1.068.938	690.962	—

Omtrent het geldelijk gedeelte geeft het verslag een korte beschouwing: „De verbetering der financieele positie van den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst heeft zich ook in het afgelopen jaar voortgezet.

Het jaar 1925 toont weder, evenals het jaar 1924, gunstiger bedrijfsresultaten dan het voorgaande jaar.

Was het bruto-exploitatieoverschot in 1923 en 1924 resp. rond 1.2 en 5.4 miljoen, in 1925 steeg dit tot bijna 7 miljoen, zoodat niet alleen, gelijk in 1924 voor het eerst sedert 1914 (het jaar waarin de bedrijfsboekhouding werd ingevoerd), na afboeking der afschrijvingen een bedrag beschikbaar blijft als bijdrage in de door het Land te betalen leeningrente voor het in de gebouwen, inrichtingen, en inventaris van den dienst gestoken kapitaal, doch in het verslagjaar boven het bedrag der gemiddelde leeningrente ad 6% nog bijna 7 ton beschikbaar bleef als zuivere bate voor 's Lands schatkist.

In 1925 leverde de P. T. T. dienst dus een voordeel op van ruim 1½ % boven de gemiddelde leeningrente van het totale in het bedrijf geïnvesteerde

kapitaal, zoowel voor de „rendabele” als „onrendabele” activa, d.w.z. zoowel voor de bezittingen waarvan de aanschaffing plaats had ter bereiking van doeleinden, die uit zuivere bedrijfsoogmerken ontsproten, en waarvan dus inderdaad rentabiliteit kan worden geëischt, als voor de activa die hun ontstaan te danken hebben aan strategische en politieke overwegingen, of aan hun sociale of economische beteekenis, waarvan de rente en afschrijving dus feitelijk niet door het bedrijf bekostigd behoeven te worden.

Deze gunstige resultaten van het exploitatiejaar 1925 zijn voornamelijk verkregen door een stijging der ontvangsten in vergelijking met 1924 van den Postdienst met rond $2\frac{1}{2}$ ton, van den Telegraafdienst met bijna $6\frac{1}{2}$ ton en van den Telefoondienst met ± 3 ton, tezamen bijna 1.2 miljoen, en door een inperking der directe exploitatiekosten met rond 4 ton, in hoofdzaak als gevolg van de afschaffing van den duurtetoeslag in verband met de invoering van de B. B. L. 1925”.

C. S.

Een punt in de Staathuishoudkunde,
het maatschappelijk vraagstuk rakend,
dat te weinig de aandacht had; door
Mr. A. J. G. MacLaine Pont.

In de weide der staathuishoudkunde zijn de utopieën de bonte bloemen. De boeren weten wel dat zij het van die bloemen niet moeten hebben, maar voor de wandelaars zijn zij het liefst; zij plukken de bloemen om er nog lang van te genieten en laten het gras voor de boeren en de koeien — die hun de voedzame melk verschaffen.

Deze aanhef zal den schrijver van de in hoofde genoemde brochure ongetwijfeld verwonderen, misschien zelfs ontstemmen. Verwonderen ongetwijfeld, omdat de ingenomenheid met zijn werk zeker niet tot de zelfverblindende zal zijn gestegen, noodig om de vergelijking ervan met een bloem vanzelfsprekend te doen schijnen; ontstemmen wellicht, omdat hij zelf zijn verhandeling niet als een utopie maar als een wetenschappelijk betoog zou willen zien aangediend. Is dat zoo, dan wil ik desnoods die beeldspraak laten varen, maar de vergelijking houd ik vast, al wil ik dan er aan toevoegen, dat het gezelschap van Plato, More, Campanella, Morris en zoovele anderen niemand tot oneer kan strekken.

Een utopie laat zich als regel in twee deelen splitsen, een kritiek, en dan vaak een felle kritiek, op het bestaande en een zonnige schildering van de heerlijkheden eener betere samenleving; zwart de eerste, blank de tweede helft. Maar wat de utopie tot utopie maakt, dat is de verbinding tusschen beide deelen, de tusschenkleur, de brug, de overgang. Deze ontbreekt of is zoo zwak dat een practisch staatsman er niet op durft te vertrouwen en hij er de voorkeur aan geeft als een vrijwillige Mozes het beloofde land niet te betreden, hoe ook het vergezicht er over zijn hart verwarmt.

Dat ook de brochure van Mr. MacLaine Pont deze leemte vertoont, zal ik

straks duidelijk maken. Eerst een enkele opmerking naar aanleiding van het verwijt aan het adres van de staathuishoudkunde dat reeds uit den titel spreekt. De schrijver is een geslagen vijand van de luxe, van „het ontbeerlijke”, zooals hij de weelde betitelt, en op den grondslag van dit subjectieve ethische oordeel staat hij een ingrijpende fiscale overheidspolitiek voor. Maar deze grondslag ligt buiten de zuivere economische wetenschap, die met een harer oudste beoefenaars haar standpunt in deze woorden samenvat: je n'impose rien, je ne propose même rien, j'expose. Bovendien en zelfs afgescheiden daarvan heeft zij te levendig het besef, dat door alle eeuwen heen het onontbeerlijke zich uit het ontbeerlijke heeft ontwikkeld, dan dat zij de luxe als een onvermengd maatschappelijk kwaad zou kunnen beschouwen, vooral in de uitgebreidheid die Mr. MacLaine Pont aan dit begrip geeft. Zeker er is luxe die op overdaad wijst en als misbruik moet worden gestempeld, maar dat is nog iets anders dan, als de schrijver, „alles wat boven „bewoning, bekleeding, voedsel en brand” uitgaat daaronder te rangschikken en „als voorbeelden van in meerderen en minderen graad niet noodwendige verteringen” de volgende bedrijven te noemen en aanduidingen te geven:

„Grootere woning-, en anderen bouw als kantoren, kerken, monumenten, „openbare gebouwen, en beziging van meer grond dan voor het bestaan „noodig is; onderhoud daarvan; plantsoenen; dienstboden, zoover niet tot „nuttige tijdsbesparing gebezigd, en andere werkkrachten tot in onzen zin „improductieve doeleinden; paarden, rijtuigen, automobielen, en andere ver- „voermiddelen onder vorig voorbehoud en de stoeterijen daarvan en indus- „trieën ter vervaardiging ervan en de handel daarin; planten-, bloemen-, „bollen-teelt en handel; edelmetaalbedrijven, diamantslijperijen, juweliers- „winkels; andere siernijverheid en handel daarin; stoffeering, een groot deel „der kleedingindustrie en -handel, bijzonderlijk modebedrijven en ververijen; „tabaksaanplant, -handel, sigarenmakerijen, sigarettenfabrieken en verdere „tabaksnijverheid en -handel; distilleerderijen, wijnbouw, brouwerijen, tap- „perijen, limonade- en andere dranken-industrieën en -handel; teelt en „handel in andere genotmiddelen als thee en koffie; een deel der suiker- „nijverheid, chocoladefabrieken, suiker-, koek-, banketbakkerijen; reukwer- „ken, toiletartikelen, een deel van het kappersbedrijf; industrie en handel ter „zake van sport, sommige jacht, pleziervaart, e.a., fotografie, speelgoed en „andere liefhebberijen; wedstrijdwezen; onderwijs in en verwante bezig- „heden ter zake van: al wat in ons opzicht niet essentieel is; kunst voor „een deel ¹⁾ en kunsthandel, kunstnijverheid voor een deel, muziek, industrie „en handel in muziek en muziekinstrumenten, litteratuur, schouwburgen; „vermakelijkheden, grammofoons, filmwezen, hoezeer de beide laatste oeco-

1) „De bouwmeester, de kunstnijverheidsman, die een benoodigd goed „vervaardigt, kan, in-eenen, kunst voortbrengen, evenals een goed kleer- „maker geen arbeid zoek brengt in onzen zin, en dus niet de hier geïncri- „mineerde weelde oplevert”.

„nomiseerend werken; een deel van den boekdruk en boekhandel en van „de pers, de berichtgeving en de papierindustrie; de reclame; het vreemde- „lingenverkeer; musea; verzamelingen; etc. etc. Men behoeft zich bij elk „bedrijf bij het zien van elk gebouw, het waarnemen eener bezetting van „grond en land maar af te vragen, tot welk doel het plaats heeft, om te „ontwaren, of ze tot het eene of tot het andere doel dienen.

„Het is ook duidelijk, hoezeer op zichzelf onontbeerlijke instellingen als „vervoer, verkeer, post, bankwezen, etc. in zekeren omvang benut worden „door de s. v. v. improductieve bezigheden.”

De schrijver voelt wel en voegt er aan toe dat men voorzichtig moet zijn met rassche gevolgtrekkingen en besluiten ter zake van het voorgaande, maar acht toch noodzakelijk „te onderzoeken, of en in hoever de hier be- „handelde bieding in de verscheiden verhoudingen die de werkelijkheid „biedt en bieden kan, een der oorzaken kan zijn der maatschappelijke ellende”.

Die maatschappelijke ellende heeft den heer Maclaine Pont in zijn gevoelig hart gestoken; dat doet hem eer aan. Hij ziet een te veel hier, een te kort daar en een te veel dat met de macht van het geld den arbeid, het kapitaal, den grond aan zich onderwerpt en naar zijn ontbeerlijke wenschen buigt en zodoende tevens die productiefactoren duur en schaarsch maakt voor de bevrediging van de eerste levensbehoeften. Dat inzicht hindert hem, drukt hem, laat hem niet los, beklemmt hem als een nachtmerrie en uit dien toestand van beklemming is de radicale oplossing voortgekomen om met een stelsel van belastingen op het ontbeerlijke (invoerrechten, accijnzen zoowel als verteringsbelastingen) de prijzen daarvan zóó op te voeren dan wel de rentabiliteit van de productie daarvan zóó te drukken dat een belangrijk deel van de daaraan gebonden productiefactoren zal worden vrijgemaakt en beschikbaar komen voor de voortbrenging van het onontbeerlijke, dat op die wijze overvloediger en goedkoper zal worden. Hiermee zijn wij in het beloofde land van Mr. Maclaine Pont aangekomen, een land dat weliswaar niet overvloedig van melk en honig (overdaad schaadt en honig is ontbeerlijk) maar dan toch aan ieder goedkoope en bescheiden „bewoning, bekleding, voedsel en brand” zal geven, een samenleving van degelijke asceten.

Echter nu de brug. Voor den bouw daarvan is noodig:

- 1e. een meerderheid in de wetgevende lichamen, die de beginselen van Mr. Maclaine Pont is toegedaan;
- 2e. eensgezinde internationale samenwerking — anders wordt enkel kapitaal vernietigd en buitenslands gedreven (stel U voor Indië zonder suiker, rubber, thee, koffie, tabak, benzine, waar zal dat zijn katoentjes, zijn machines, zijn sporen, zijn patjoels van betalen?);
- 3e. een krachtig cordon van smokkelbestrijdingsmiddelen en een zedenpolitie als in de dagen der drukkendste inquisitie;
- 4e. een machtig en arbitrair corps van censoren en belastingambtenaren („Men gruwelt alleen thans al bij de gedachte aan de ontduikingen” zegt de schrijver zelf op blz. 84).

Zullen deze materialen ooit vergaard kunnen worden en bruikbaar blij-

ken? Stellig nooit. Welnu dan is daarmee het betoog van den schrijver als een utopie gekenmerkt en, laat ik eerlijk bekennen, als een utopie die niets aantrekkelijks heeft, braaf misschien, maar zeker armelijk, duf, bekrompen en benauwend.

B.

**Rapport van het Hoofd van het
Kantoor van Arbeid over de arbeids-
toestanden in de metaalindustrie te
Soerabaja.**

**Publicatie van het Kantoor van
Arbeid No. 1.**

Een mooi rapport. Inhoudsrijk, helder en eerlijk. Het materiaal, door een drietal onderzoekers in nog geen twee maanden bijeengebracht, is overvloedig en gedetailleerd; het is overzichtelijk gerangschikt, het geeft een kijk op de complexe verhoudingen in een jong industrieel koloniaal centrum, roert allerlei vraagstukken aan die door de betrokken partijen dan wel door de overheid zullen moeten worden opgelost en geeft een objectief verslag van de staking 1925 en haar voorgeschiedenis.

Men zou geneigd zijn groote deelen tekst en cijfers te citeeren, indien men niet weerhouden werd door de overtuiging toch onvolledig te blijven. Daarom moge worden volstaan met een warme aanbeveling aan allen, die in de sociale verhoudingen in deze kolonie belang stellen of daaraan deel hebben, om zich deze publicatie aan te schaffen.

Dat dit rapport den bijtitel draagt „publicatie van het Kantoor van Arbeid No. 1” is veelbelovend. Mogen er spoedig meerdere volgen, ook over de arbeidstoestanden in de cultures, van gelijk gehalte als deze eersteling.

B.

**België als koloniale mogendheid
(Belgisch-Congo en het mandatenge-
bied Ruanda-Uruandi), door A. Muh-
lenfeld. Overdruk uit het Koloniaal
Tijdschrift.**

De heer Muhlenfeld maakte van zijn verloftijd een goed gebruik door deze studie te wijden aan het koloniale werk van België. Het heeft hem getroffen dat hiervoor in Nederland zoo geringe belangstelling schijnt te bestaan. „En toch is”, meent hij, „hetgeen de Belgen in enkele tientallen jaren tot stand wisten te brengen, in menig opzicht eerbied afdwingend.”

De kolonisatie begon met de sombere exploitatie-periode van den z.g. Onafhankelijken Congo-staat, toen het welzijn der bevolking opgeofferd werd aan de zucht naar groote winsten uit caoutchouc, ivoor en copal. In

1908 nam België het bestuur der kolonie over en nadien is een frissche politieke wind gaan waaien over het Congo-gebied met zijn Inlandsche bevolking van ongeveer 10 millioen zielen. Na den oorlog werd ook het bovengenoemde mandatengebied met 5 á 6 millioen ingezetenen onder Belgisch bestuur gebracht. Het Congo-gebied telt slechts 11.539 Europeanen, waarvan 6.857 Belgen; voor het mandatengebied zijn deze cijfers resp. 277 en 148.

Het geheele koloniale bestuur, door België uitgeoefend, strekt zich uit over een gebied, belangrijk grooter dan Nederlandsch Oost- en West-Indië tezamen.

Uitvoerig gaat schrijver de geschiedenis van deze kolonisatie na. „In nog geen halve eeuw maakte men bijna alle fasen door, welke Nederland in meer dan drie honderd jaar koloniale geschiedenis kende”.

Hij bespreekt vervolgens land en bevolking, staatsrechtelijke verhouding tusschen moederland en kolonie, bestuursinrichting, rechtswezen, economischen toestand, financiën, onderwijs, volksgezondheid, het sociale vraagstuk, de arbeidskwestie, de Inlanderpolitiek.

De schrijver besluit als volgt:

„Koning Leopolds schepping zou, hoe geniaal zij ook opgezet was, bestemd zijn geweest in een zee van jammer en wee ten onder te gaan, indien het Belgische volk niet tijdig ingezien had, dat zijn Vorst te ver gegaan was en dat men in de 20ste eeuw geen menschen meer als reделoos vee mocht exploiteeren. België heeft sedert het tot de annexatie van den Congo overging, zeer veel tot verbetering van misstanden, openlegging van het land, inrichting van het verkeerswezen, wetenschappelijke bestudeering in den uitgebreidsten zin van alles, wat in de nieuwe kolonie de bestudeering waard was, gedaan.

Het heeft gruwelijke misstanden of gebruiken, als slavenhandel en kanibalisme doen verdwijnen, op menig punt verzachting der zeden gebracht, mede dank zij den toegewijden arbeid van honderden Katholieke en Protestantsche zendelingen, het heeft een geordend bestuur en een behoorlijk georganiseerd rechtswezen in het leven geroepen, het heeft op het gebied van de bestrijding van groote volksziekten en op dat der landbouwvoorlichting reeds respectabel werd verricht, arbeid, die in vele opzichten in degelijkheid overtreft wat door verschillende andere Europeesche mogendheden, die koloniën in Centraal-Afrika bezitten, tot dusverre verricht werd.

Tegenover dit ontegenzeggelijk zeer veel goede staat echter, dat men het gezag van den Staat tegenover de missie en het groot-kapitaal niet steeds voldoende hoog heeft weten te houden en in het koloniale bezit niet een genoegzaam aantal millioenen heeft kunnen steken, die noodig zouden zijn geweest, om het land tot werkelijken bloei te brengen, niet een schijnbloei, zich uitend in groote dividenden van een handjevol organisaties van handel of mijnbouw, doch eene zich uitend in volksgezondheid, volksontwikkeling en volkswelvaart.

Wil de toekomst der kolonie er hoopvol uitzien, zoo zal aan het proces van achteruitgang van het zielental een spoedig eind moeten komen, zullen de volksziekten onderdrukt, het kwaad der transport- en heeren-diensten tot meer bescheiden grenzen teruggebracht, de Inlandsche landbouw in sterke mate bevorderd en ontwikkeld en de economische exploitatie van het land voorzichtiger dan tot dusverre voortgezet moeten worden, in dier voege, dat het aantal arbeiders voorloopig niet verder op te voeren ware, en, door een goed geoutilleerde arbeidsinspectie, op de meest afdoende wijze zorggedragen worde voor zoodanige voeding, huisvesting en behandeling der werklieden, tijdens transport en op de onderneming, dat de sterfte onder hen blijvend tot normale verhoudingen teruggebracht wordt.

Dan — en dan alleen — zal men met vertrouwen de toekomst tegemoet kunnen zien, een vertrouwen, waaraan thans bij velen in het land wel wat ontbreekt, hetzij dat men zich bevreesd maakt voor het Zuidafrikaansche imperialisme, dat naar een Hollandsch-Afrika van de Kaap tot aan den Soedan zou streven ¹⁾ (reden waarom o.a. „Le Bloc Wallon” onlangs tegen bevordering der kennis van het Vlaamsch onder de inboorlingen van den Congo meende te moeten ageeren), hetzij dat men een verkoop der Katanga-provincie aan een der groote mogendheden meent te moeten voorstaan, gelijk de Antwerpsche Neptune deed, om op die wijze tot een oplossing van het Belgische schuldenvraagstuk te geraken. Uitingen als deze zijn intusschen uitzondering in België, waar juist in steeds breeder kring belangstelling voor de kolonie begint te ontwaken, hetgeen zich o.a. uit in een aantal goed geredigeerde tijdschriften en bladen aan den Congo gewijd, daar te lande verschijnend, de belangrijke plaatsruimte in groote bladen, als *Peuple*, *Soir*, *Laatste Nieuws*, *Nation Belge*, die er alle vier ook reizende redacteuren of medewerkers hadden, aan de kolonie gegeven en de vele drukbezochte lezingen en cursussen over dat land en de zich daar voordoende vraagstukken gewijd.”

C. S.

1) Verg. o.m. over het z.g. Zuid-afrikaansche gevaar, ook P. Daye, *L'Empire colonial Belge*, en meer in het bijzonder diens bezoek aan de Unie van Zuid-Afrika en diens onderhoud met generaal Smuts, p. 657.

Mededeelingen omtrent de studiegroepen.

In **Medan** werd een nieuwe studiegroep opgericht met Mr. H. van Wageningen als voorzitter en in het bestuur o.a. de heeren Dr. J. F. A. M. Buffart, K. W. J. Michielsen en J. de Waard. Wij hopen spoedig omtrent de werkzaamheden van deze welkome jongste groep mededeelingen te kunnen doen.

De studiegroep te **Semarang** organiseerde in samenwerking met de Sociaal Technische Vereeniging een tweetal voordrachten van Prof. H. M. Neeb over „Malaria, haar oorzaak en haar bestrijding”. Een talrijk publiek woonde op beide avonden de lezing bij.

De studiegroep te **Batavia** zal op Zondagmorgen 12 September te 9 uur in het gebouw van den Volksraad haar eerste werkbijeenkomst houden, waarin het Indische bevolkingsvraagstuk uit het oogpunt van de statistiek (inleider de heer Scheltema) en het oogpunt van den landbouw (inleider de heer Corts) zal worden behandeld.

Verder is de heer 's Jacob bereid gevonden op een volgende vergadering het vraagstuk der industrialisatie en Mr. A. G. Vreede om dat van de emigratie in te leiden.

Betreffende andere kanten van het bevolkingsvraagstuk is het bestuur der groep nog met verdere deskundigen in overleg.

Adviezen inzake Adatrecht.

Herhaaldelijk ontvangen de leden van de Afdeeling Adatrecht van het Kon. Bat. Genootschap langs particulieren weg vragen betreffende het adatrecht in verband met zich in de praktijk voordoende moeilijkheden.

Dit geeft onze Afdeeling aanleiding bekend te maken, dat zij — evenals de vroegere Commissie van bijstand voor het adatrecht, in wier plaats zij is getreden — gaarne bereid blijft om desgewenscht aan ieder ambtenaar die bij rechtspraak of bestuursvoering voor een adatrechtvraag komt te staan, zoo volledig als in haar vermogen ligt inlichtingen te verschaffen aangaande de door hem ondervonden moeilijkheden.

Adres: Kon. Bat. Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, Koningsplein West 13, Weltevreden.

Het Technisch Onderwijs in Ned.=Indië.

door

IR. J. C. SCHOOK.

Uit den aard der zaak zal de organisatie van het technisch onderwijs in de Koloniën een andere zijn dan in het Moederland. Het ontwikkelingspeil der bevolking en de behoeften der samenleving zijn in beide landen zoo verschillend, dat het niet te verwachten is, dat eenzelfde systeem daar zoowel als hier zou voldoen.

Toch blijkt bij de historische ontwikkeling vaak, dat in de koloniën begonnen wordt met het moederlandsche systeem min of meer te copieeren en dat eerst in en door de praktijk de aanpassing aan de koloniale toestanden ontstaat.

Wat betreft het technisch onderwijs in Ned.-Indië, is deze aanpassing bij de Openbare Technische Scholen reeds vrijwel tot stand gekomen. Het eerst later ingestelde Inlandsche Ambachts-onderwijs echter verkeert nog in het begin stadium, terwijl ook de „Voorstellen van de Voorlichtingscommissie voor Technisch Onderwijs inzake de oprichting van een Middelbare Technische School” het middelbaar technisch onderwijs vrijwel gelijkvormig willen maken met dat onderwijs in Nederland.

Gaan we echter de verschillen tusschen Nederland en Indië in economische en onderwijstoestanden na, dan blijkt, dat reeds op theoretische gronden een dergelijke gelijkvormigheid veroordeeld moet worden.

Beschouwen we daartoe in de eerste plaats de tegenwoordige organisatie van het technisch onderwijs hier te lande. Dit onderwijs wordt gegeven in:

- A. Inlandsche Ambachtsscholen.
- B. Openbare Technische Scholen.
- C. De Technische Hoogeschool.

Verder zijn er enkele scholen met bijzondere strekking als de Ambachtsleergang te Weltevreden, de Technische School te Semarang en de Burger avondschool te Soerabaia, die niet in het systeem der Gouvernementsscholen passen.

In theorie zijn de scholen van groep A bestemd om werklieden af te leveren, de Technische Hoogeschool om zelfstandige leiders en wetenschappelijke werkers op te leiden en moeten de Openbare Technische scholen voorzien in de behoefte aan toezichthoudend en leidend personeel tusschen de beide andere groepen in.

Maatschappelijke verhoudingen storen zich echter niet aan theoretische plannen. De abiturienten der verschillende scholen vinden hun weg in de maatschappij, zooals die verhoudingen hen leiden en niet zooals de school die bedoelde.

En nu is de Indische maatschappij zoo, dat iemand, die kan lezen, schrijven en rekenen en die bovendien nog iets meer kent, niet in de rangen der zoogenaamde „toekangs” treedt, maar onmiddellijk hoogerop wil beginnen; als het kan in een meer toezichthoudende technische betrekking en anders maar in een ander baantje; handenaarbeid beschouwt zoo iemand meestal als beneden zijne waardigheid.

De werkgevers klagen dan ook terecht, dat het Gouvernement niets doet voor de opleiding der „toekangs”; de thans bestaande ambachtsscholen schieten hun doel voorbij, zij leveren slecht onderlegde opzichters inplaats van goede werklieden.

Bij de vaststelling van het programma dier scholen is te veel gekeken naar de Hollandsche ambachtsscholen en uit het oog verloren, dat daar de toestand geheel anders is. Na de invoering der leerplicht is de lagere school de minimum opleiding van iederen Nederlander, dus moet en kan verdere vakopleiding omvatten een uitbreiding dier kennis naast het aanleeren van het handwerk.

In Indië evenwel is lagereschoolopleiding reeds een peil ver boven dat der groote massa en geeft dus toegang tot allerlei betrekkingen die beter in den smaak vallen dan handenaarbeid. Hier moeten dus de handarbeiders gerecruteerd worden uit de groote massa zonder die vooropleiding en moeten toekangscholen opgericht worden met zeer eenvoudig programma.

De scholen der groep B zijn oorspronkelijk opgericht met een driejarigen cursus en een lesprogramma, dat een weinig theoretisch

scher was dan dat van de Hollandsche ambachtsschool. Deze scholen hebben echter nooit tot handwerksman opgeleid, dus is het niet te verwonderen, dat in wisselwerking met de eischen der praktijk het lesprogramma steeds uitgebreid is en de scholen voor steeds meer betrekkingen opleiding gaven. Als gevolg van deze uitbreiding is de driejarige cursus omgezet in een vierjarige.

Zoowel van de zijde der reeds eerder genoemde „Voorlichtingscommissie” als van de zijde der groote particuliere werkgevers is met veel waardeering gewag gemaakt van deze aanpassing aan de eischen der praktijk. De laatsten zijn zelfs van meening, dat de bestaande scholen aan alle eischen voldoen en dat een verandering er aan 't zij naar hooger 't zij naar lager peil zeer te betreuren zou zijn.

De „Voorlichtingscommissie” daarentegen meent, dat thans wel het uiterste in die aanpassing bereikt is en dat het nu tijd wordt dit deel van het onderwijs te gaan reorganiseeren; zij beveelt een splitsing in Lager en Middelbaar Technisch Onderwijs aan, vrijwel geheel volgens Nederlandsch model.

In Holland is bij de wet van 1919 het „Nijverheidsonderwijs” voor zoover dit aan scholen gegeven wordt ¹⁾, gesplitst in Lager en Middelbaar Onderwijs. Een principiële onderscheiding dezer twee soorten onderwijs geeft de wet niet aan, slechts worden de bestaande scholen ingedeeld bij de ééne dan wel bij de andere groep en zullen nieuw op te richten scholen, waarover twijfel bestaat, door een Koninklijk Besluit hunne plaats aangewezen krijgen. Natuurlijk is de bestaande indeeling op een zekere traditie gegrondvest en kunnen we den toestand globaal omschrijven door te zeggen, dat het Lager Technisch Onderwijs in hoofdzaak omvat:

- a. Ambachtsscholen, die in een driejarigen cursus na de Lagere School onderwijs geven in het handwerk, teekenen, wis- en natuurkunde en theoretisch-technische kennis.
- b. Burgeravondscholen, die in een vijfjarigen cursus dezelfde vakken onderwijzen, met dien verstande, dat het handwerk hier niet beoefend wordt, daar de leerlingen zulks overdag reeds in betaalden arbeid in fabriek of werkplaats doen.

1) De wet kent ook nog onderwijs volgens het leerling-stelsel, waarbij elke leerling individueel opgeleid wordt bij een patroon, onder toezicht van speciale controleurs. Voor zoo'n systeem is het Indische bedrijfsleven echter nog niet rijp.

Het aantal abituriënten van deze scholen is zoo groot, dat het grootste deel een plaats vindt in de rijen der geschoolde werklieden, voormannen of bazen, terwijl slechts een klein aantal meer begaafden het langs dezen weg tot hoogere toezichthoudende betrekkingen kunnen brengen.

Het Middelbaar Technisch Onderwijs wordt gegeven aan scholen met een meestal driejarigen cursus en omvat de studie der hierboven genoemde vakken op een breeder plan (beginselen der hoogere wiskunde, technische vakken in meer constructieve richting), benevens vreemde talen, scheikunde en enkele speciale vakken.

De eischen van toelating tot deze scholen zijn niet uniform ten gevolge van de ontstaanswijze der scholen; zij zijn nam. alle opgericht door particulier initiatief en dus in verschillende richting gespecialiseerd om aan de behoeften van bepaalde maatschappelijke groepen te voldoen.

In het algemeen echter komen deze eischen neer op:

- a. Drie jaar H.B.S. of Mulo, gepaard aan practische vooropleiding in een werkplaats of op speciaal daarvoor opgerichte voorbereidende cursussen.
- b. Het Lager Technisch Onderwijs aangevuld met eenige theoretische kennis (voornamelijk vreemde talen).

Waar leerplicht en ambachtsschool het algemeene-ontwikkelingspeil van den werkman zoo zeer verhoogd hebben, is het niet te verwonderen, dat men aan de opleiding voor toezichthoudende en leidende betrekkingen vrij hoge eischen moet stellen om de bekleeders dier betrekkingen zoover boven hun ondergeschikten te doen uitsteken als met hun positie overeenkomt. Daardoor is het peil der Middelbare Technische Opleiding in Nederland zeer hoog geworden, met het gevolg, dat een zeer groot percentage der abituriënten terecht komt in vrij hoge leidende functies en daar zelfs den ingenieurs concurrentie aandoet.

Van een en ander is een gevolg, dat in Nederland de gebieden door de verschillende soorten technisch onderwijs bestreken min of meer in elkaar vloeien; Lager Technisch Onderwijs voor geschoolde werklieden, baren, uitvoerders en opzichters; Middelbaar Technisch Onderwijs voor opzichters, constructeurs, afdeelschefs en leiders van kleinere bedrijven of diensten; Hooger

Technisch Onderwijs voor afdeelingsscheffs, leiders en wetenschappelijke werkers. Een dergelijke ineenvloeiing bewijst, dat er voor alle betrekkingen opleidingsgelegenheid en voor alle opleidingen ruim afzetgebied is; het onderwijssysteem past dus goed bij de praktijk.

Zou nu een dergelijk systeem ook in Indië zoo mooi passen?

Zooals reeds is opgemerkt zullen we ons hier voorloopig nog moeten vergenoegen met „toekangs” inplaats van de Hollandsche „geschoolde werklieden”. De rangen tusschen dezen en de leiders zullen dus bezet moeten worden door menschen, die eenerzijds minder aan hun ondergeschikten kunnen overlaten dus zelf meer van aanpakken zullen moeten weten en die anderzijds, niet zoo’n hooge theoretische ontwikkeling noodig hebben om boven hun ondergeschikten uit te komen. Voor het begrijpen en uitvoeren der bevelen van den leider is de op de tegenwoordige Openbare Technische Scholen verworven kennis ruim voldoende, terwijl de groote plaats, die op deze scholen aan het praktijkonderwijs ingeruimd is, in hooge mate de geschiktheid tot zelf aanpakken ontwikkelt.

Terecht vreezen vele werkgevers, dat deze eigenschap bij abiturienten van een Middelbare Technische school veel minder ontwikkeld zal worden.

Voor den tusschenschakel tusschen leiding en werkman is er dus in Indië voorloopig geen vraag te verwachten naar middelbaar opgeleiden.

Als eenige betrekkingen, waarin deze wel op hun plaats zouden zijn, blijven dus de leidende functies over. Daar waar voor de leiding niet een ingenieur beschikbaar gesteld kan worden zal een middelbaar opgeleide technicus dikwijls zelfstandig werk kunnen verrichten, dat niet toevertrouwd kan worden aan iemand met een mindere opleiding.

Maar rechtvaardigt het aantal van deze gevallen wel de oprichting van een Indische Middelbare Technische School? Dit kan alleen uitgemaakt worden door een enquête met categorische vragen over den aard en het aantal der functies, waarvoor middelbaar opgeleiden gewenscht worden. Deze vragenlijsten zouden aan alle hoofden van Gouvernements technische diensten en aan particuliere werkgevers gezonden moeten worden. Uit de zoo ver-

zamelde gegevens ware dan op te maken hoeveel middelbaar opgeleiden jaarlijks geplaatst kunnen worden. Eerst wanneer dit aantal groot genoeg is om een uitgave van een kwart miljoen 's jaars ¹⁾ te rechtvaardigen wordt het tijd een Indische Middelbare Technische School te stichten; tot zoolang kan er nog wel in de behoefte voorzien worden door in Holland opgeleiden.

Wordt tot zoolang gewacht dan is de nieuwe school noodig alleen al om te voorzien in de behoefte aan leidende technici en heeft het geen zin meer de Openbare Technische scholen naar een lager plan te brengen teneinde een kunstmatig afzet gebied te scheppen voor de Middelbare School; want, dat is eigenlijk, wat er bij verwezenlijking van de voorstellen der „Voorlichtingscommissie” zou gebeuren. De commissie redeneert blijkbaar: „als er een middelbare opleiding is, kan die voor vele betrekkingen opleiden, die nu door abituriënten der Openbare Technische School bezet worden, dus dan kan die school vereenvoudigd worden.” Het valt echter onmiddellijk op, dat op die wijze de opleiding voor de bedoelde betrekkingen, die thans tot volle tevredenheid bezet worden door de abituriënten der bestaande scholen zonder noodzaak veel duurder gemaakt zou worden.

Een ernstig bezwaar tegen de verlaging van het peil der bestaande scholen is ook de volgende overweging. Daar deze scholen bevolkt moeten worden met leerlingen, die Europeesch Lager Onderwijs genoten hebben, zullen zij aangewezen zijn op bevolkingsgroepen, die in de Indische samenleving niet een werkmanbetrekking ambieeren of tevreden zijn met als einddoel een bescheiden opzichtersbaantje. Deze bevolkingsgroepen zullen hun kinderen in andere richting gaan opleiden en de verlaagde technische school wordt een mislukking.

Hoewel de noodzakelijkheid om in deze landen een Middelbaar Technische School te stichten nog wel eenigen tijd op zich zal laten wachten, is het toch wel goed zich reeds nu een idee te vormen over de plaats, die zij in het bestaande stelsel zal moeten innemen, te meer, waar de „Voorlichtingscommissie” met een reeds vrij ver uitgewerkt plan gekomen is.

1) De voorlichtingscommissie berijft kosten van een M.T.S. voor de eerste vier jaren op resp. f 119 570 —, f 283 765 —, f 227 550 — en f 245 150.— ongeacht de kosten van terrein en gebouwen.

In dit plan nu wordt de Middelbare Technische School gedacht als op zichzelf staande opleiding, waarvoor als voorstudie geëischt wordt alleen Mulo of 3 klassen H.B.S.

Waar in Nederland met zijn hoogontwikkelde nijverheid de Middelbare Technische School haar kandidaten krijgt uit milieu's, waar de kinderen in dagelijksche aanraking met de techniek leven, eischen zij nog voor H.B.S. en Mulo abiturienten extra praktische vooropleiding in een of anderen vorm. En hier, waar de jeugd zooveel minder van de techniek om zich heen ziet, zou men deze jongelieden zonder die vooropleiding willen laten beginnen?

Waar verder de Hollandsche scholen minstens gelijke kansen geven aan ambachtsschoolabituariënten, zou de commissie hier als regel zelfs de abiturienten der toch op hooger peil staande Openbare Technische School willen buiten sluiten? ¹⁾

Als reden voor deze handelwijze voert de commissie aan, dat zij voor de Middelbaar Technische School wenscht kandidaten met „meer algemeene ontwikkeling”. Dit is zeker wenschelijk, maar of dit bereikt zal worden op deze manier valt te betwijfelen; ook is algemeene ontwikkeling niet het ééne noodige, technische ontwikkeling zal zeker ook gewenscht zijn.

Nu is het begrip „algemeene ontwikkeling” altijd min of meer vaag; we kunnen daaronder verstaan „kennis van allerlei wetenswaardigheden die niet direct voor de vakstudie noodig zijn”, maar ook „het vermogen om moeilijke problemen te begrijpen en diepergaande beschouwingen te volgen, dus in het algemeen de geboden leerstof beter te begrijpen”. Waarschijnlijk heeft de „Voorlichtingscommissie” voornamelijk aan de laatste opvatting gedacht; in elk geval is dit de soort algemeene ontwikkeling, die we van de kandidaten voor een middelbare opleiding moeten verlangen.

Welke opleiding garandeert nu deze soort algemeene ontwikkeling? Geen enkele!

Zij is meer een gevolg van afkomst en milieu dan van schoolopleiding en in dit opzicht staan Mulo en Openbare Technische School gelijk. De H.B.S. krijgt hare leerlingen grooten deels uit

1) Alleen in uitzonderingsgevallen wil de commissie overgang van lager naar middelbaar technisch onderwijs mogelijk maken (al. 22 van het rapport).

andere milieu's en zal daardoor iets in het voordeel zijn. Hierbij mag echter niet vergeten worden, dat de goede H.B.S.-ers juist niet naar de Middelbare Technische School zullen gaan; indien zij technischen aanleg hebben zullen ze de ingenieursstudie verkiezen, daar hier niet zoo vaak als in Holland financiële bezwaren een begaafden leerling van de Hoogeschool af en op de Middelbare school zullen houden. Wat van de H.B.S. naar de Middelbare Technische School wil gaan, zal in aanleg voor verdere studie over het algemeen niet veel verschillen van hen, die er vanaf Mulo of Technische School heen willen.

Wat betreft de kennis van verschillende schoolvakken, door de drie beschouwde opleidingen bijgebracht, leert ons een vergelijking der programma's van Mulo en drie eerste klassen H.B.S. of Technische School het volgende:

In de vreemde talen is de H.B.S. verreweg de baas, de Mulo en de Werktuigkundige afdeling der Technische School geven ongeveer evenveel uren aan Engelsch en leeren de andere talen niet (op de Mulo zijn Fransch en Duitsch facultatief, de Bouwkundige afdeling der Technische School geeft geen enkele vreemde taal).

Voor wiskunde komt het aantal uren zoowel als de behandelde stof voor alle drie de scholen vrijwel op hetzelfde neer; er zijn slechts verschillen van ondergeschikt belang.

In de natuurkunde behandelt de H.B.S. een beperkt gedeelte vrij uitvoerig, de Mulo het geheele vak oppervlakkiger en de Technische school het meer voor de techniek van belang zijnde deel vrij uitvoerig. Daarnaast heeft de H.B.S. nog een jaar lang 2 uur scheikunde en de Technische school een jaar lang 2 uur mechanica.

Aan het teekenen wordt op de Technische School natuurlijk veel meer gedaan dan op de beide andere; deze hebben alleen een weinig handteekenen, de Technische School bovendien een zeer groot aantal uren lijntekenen, projectietekenen en technisch teekenen.

Ten slotte hebben de Technische Scholen eenige uren aan theoretisch-technische kennis gewijd en drie jaar lang 2 of $2\frac{1}{2}$ dag per week aan practisch werken, waartegenover de andere scholen hun tijd (ongeveer 10 uur per week gedurende drie jaar) aan school-

vakken als natuurlijke historie, geschiedenis, aardrijkskunde enz. besteed hebben.

Beschouwen we het geleerde uit een oogpunt van geschiktheid als voortbereiding voor middelbaar technisch onderwijs, dan zien we, dat de H.B.S. door zijn meerdere vreemde talen een grootter geschiktheid tot alle verdere studie aangekweekt heeft, dat de Technische Scholen naast evenveel wis- en natuurkunde een zeer grooten voorsprong in technische ontwikkeling hebben en dat de Mulo van alle drie wel het minst in de gewenschte richting doet. Het is dan ook zeer te betwijfelen of zelfs een zeer begaafde Mulo leerling in staat zou zijn om zijn achterstand in beide richting in te halen.

Voor H.B.S. leerlingen met technischen aanleg en Technische School-leerlingen met algemeene begaafdheid zou het zeer wel mogelijk zijn na een aanpassingscursus van een jaar, waarin beide groepen gedeeltelijk samen, gedeeltelijk ieder in een speciale richting onderwezen worden, verder samen hetzelfde programma te volgen.

Daarbij mag echter niet uit het oog verloren worden, dat om de nieuwe school op een peil te houden, dat wezenlijk boven het peil der bestaande scholen uitsteekt, alleen moeten toegelaten worden candidaten, die aan hooge eischen voldoen wat betreft aanleg en ijver. Trouwens ook hun toekomstige werkkring vergt dat; immers zij zijn bestemd voor leidende posities.

In geen geval mag het overgaan naar een vierde klasse recht op toelating tot de Middelbare Technische School geven. Altijd zal mede geëischt moeten worden een verklaring van geschiktheid voor verdere studie in de gewenschte richting. Waar dergelijke verklaringen, zooals in de praktijk bij andere scholen is gebleken, lang niet altijd succes garandeeren, zou het aanbeveling verdienen het aanpassingsjaar tevens als proefjaar te laten gelden. Zoo ooit, dan moet de candidaat hier beoordeeld kunnen worden.

Afwijzen tijdens of na dit proefjaar zou voor den candidaat ook niet zoo heel erg zijn; hij heeft dan betrekkelijk weinig tijd verknoeid door een voor hem verkeerde richting in te slaan en kan nog altijd, op zijn vroegere opleiding voortbouwend, zijn studie in een meer met zijn aanleg strookende richting vervolgen.

Over het Hooger Technisch Onderwijs in Indië valt nog niet veel te zeggen, daarvoor is te weinig van de resultaten bekend.

Resumeerende komen we tot de volgende desiderata:

- 1°. Spoedige oprichting van een groot aantal „toekang scholen” met *uiterst* eenvoudig leerplan.
 - 2°. Voorloopig ongewijzigd voortbestaan van de 4-jarige Openbare Technisch School.
 - 3°. Eerst in de toekomst, na gebleken behoefte, oprichting van een Middelbare Technische School, toegankelijk voor de algemeen begaafde leerlingen, die drie jaar de Openbare Technische School gevolgd hebben en voor technischen aanleg toonende leerlingen, die drie klassen der H. B. S. gevolgd hebben.
-

Lager Landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië

door
A. J. KOENS

Inleiding.

Een zestal jaren geleden mocht schrijver dezes in „*Koloniale Studiën*” (December 1920) onder denzelfden titel als bovenstaanden de aandacht vragen voor een vraagstuk, dat belangstelling in wijder kring verdient dan in dien van vakmensen alleen. In bedoelde bijdrage heeft schrijver toen een onderscheiding gemaakt tusschen twee soorten van landbouwonderwijs, n.l. algemeen vormend en speculatief. Met het eerste werd bedoeld het onderwijs, dat den a.s. landbouwer zoo ver moet brengen, dat hij ontwikkeld genoeg is om zijn bedrijf meer rationeel te kunnen gaan voeren. Met het tweede werd gedacht aan onderwijs, hetwelk gericht is op een bepaald nuttig doel in de naaste toekomst van hen, die het volgen. Als dergelijk naastbijliggend doel werd toen genoemd het verkrijgen van een betrekking in dienst van het gouvernement of bij een landbouwonderneming. Van beide soorten van onderwijs werd toen verwachting gekoesterd tot ontwikkeling van volkskracht. Daarbij werd echter verwacht, dat op den duur algemeen vormend landbouwonderwijs meer resultaat zou geven, omdat het beter en vlugger zou werken.

Na het hierboven bedoelde half dozijn jaren, waarin van gouvernementen meer en methodischer zorg besteed is aan het brengen van landbouwonderwijs in de desa dan in de zes jaren vóór 1920, na de meerdere ervaring, die in de praktijk van dat onderwijs met intensiever zorg behaald is, kan het noodig zijn, zich weer eens in het openbaar rekenschap te geven, hoe ver nu de stand van het vraagstuk eigenlijk gekomen is. Daarbij komt, dat in den loop dezer jaren velen, buiten het landbouwdepartement staande, zooals

Volksraadsleden. Bestuursambtenaren, lager-onderwijsmannen, voormannen van vereenigingen, en anderen, die zich op economisch of politiek terrein bewegen, om meer landbouwonderwijs in de desa vroegen. Zij allen hebben recht op juiste voorlichting op dit gebied. Enkele maanden geleden is het standpunt van de Regeering daaromtrent openbaar gemaakt in het opstel: „De Inlandsche Landbouw” in de „*Mededeelingen der Regeering omtrent enkele onderwerpen van algemeen belang*”¹⁾. Eveneens zijn er vanwege het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel enkele geschriften uitgegeven²⁾, waarin het lager landbouwonderwijs, zijn beginselen en zijn organisatie besproken zijn, terwijl in 1923 reeds in een Regeeringsmededeeling in het hoofdstuk „Landbouwvoorlichtingsdienst” deze onderwerpen werden besproken. Het volgende moge men als een aanvulling daarop beschouwen.

Wat het Gouvernement heden aan lager Landbouwonderwijs geeft.

Uit verschillende hierboven reeds genoemde officieele uitgaven kan men weten, wat het Gouvernement voor het lager landbouwonderwijs deed. De verschillende jaarboeken van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel geven daarenboven nog cijfers. De organisatie is als volgt:

Er zijn twee *Cultuurscholen*, die lager landbouwonderwijs geven en die aansluiten op het gewone Europeesch lager onderwijs (moeilijker op de H.I.S.) Zij geven een lagere landbouwwakopleiding, waarmee de kleine employé's in de cultures, gouvernements-landbouwopzichters, boschopzieners, enz. kunnen volstaan. Er wordt op deze scholen algemeene kennis bijgebracht, die later voor hun werkkring noodig is, zonder de jongelui voor bepaalde gespecialiseerde betrekkingen af te richten. De richting van het onderwijs aldaar is derhalve algemeen vormend.

Ten behoeve van den inheemschen landbouw dient het z.g. *Een-*

1) Landsdrukkerij, Weltevreden Februari 1926. Verkrijgbaar à f 3.— bij het depôt van leermiddelen te Weltevreden.

2) *Mededeelingen van de Afdeeling Landbouw*, No. 8, „Bijdrage tot de techniek van het lager landbouwonderwijs,” door A. J. Koens, 1925.— „Eenvoudig landbouwonderwijs,” 1925.— „Pengadjaran pengoesaha tanah jang moedah”, 1925.

voudig landbouwonderwijs. Dit wordt gegeven in cursussen in de desa en in bedrijfsschooltjes, terwijl ten behoeve van de landbouwkundige opleiding van desaonderwijzers goeroecursussen zijn ingesteld.

Het *Statistisch Jaaroverzicht* van 1924 geeft daaromtrent de volgende cijfers voor geheel Nederlandsch-Indië.

Jaar	Bedrijfsscholen		Goeroecursussen		Desacursussen	
	aantal	leerlingen	aantal	leerlingen	aantal	leerlingen
1) 1925	12	—	11	—	27	—
1924	13	195	3	30	25	250
1923	11	165	7	80	27	283
1922	13	210	6	58	38	464

Hetzelfde jaaroverzicht geeft voor ultimo 1924 als totaal van lagere scholen met een Inlandsche taal als voertaal 15164 met 1.106.535 leerlingen, waarvan 693.779 leerlingen der volksscholen zijn. Vergelijkt men deze cijfers met die omtrent het Eenvoudig landbouwonderwijs, dan zien wij, dat nog geen 0,1% der jeugd, die de volksscholen heeft afgehoopen, met landbouwonderwijs bereikt wordt. Beschouwt men de verdeeling van het landbouwonderwijs wat nader, b.v. op Java en Madoera, dan blijkt, dat in 8 van de 17 residenties een weinig landbouwonderwijs wordt gegeven en in de overige negen niets. Bevoorrecht in dit opzicht met bedrijfsscholen zijn op Java: Priangan, Cheribon, Kediri, Pasoeroean, Soerakarta en Kedoe. Goeroecursussen worden gegeven in Priangan, Kediri, Madioen en Besoeki, desacursussen in Priangan, Cheribon, Kediri, Pasoeroean en Besoeki. Voor de overige hierbij niet genoemde residenties ligt het terrein nog geheel braak.

In meergenoemd jaaroverzicht vindt men ook, dat de Afdeeling Landbouw van het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel in 1925 in dienst had 50 hogere ambtenaren, 82 met middelbare betrekkingen en 60 met lagere. Van deze 192 ambtenaren

1) Uit het Jaarboek van het dep. van L. N. en H. voor 1925.

zijn er maar enkele bij het Eenvoudig landbouwonderwijs betrokken, slechts 20 van die met middelbare bevoegdheid maken uitsluitend hun werk van school- of cursusonderwijs.

Als men alleen naar de nuchtere cijfers keek, zou men de gevolgtrekking kunnen maken, dat het lager landbouwonderwijs heden nog niet tot de meest bevoorrechte der Gouvernementszorgen voor onderwijs behoort. Leest men echter daarnaast de hooger genoemde officieele geschriften over dit elementair vakonderwijs, dan kan men de overtuiging krijgen, dat dit wel goed verzorgd wordt, zij het dan bijna uitsluitend gericht op de qualiteitsverbetering en niet zoo zeer op de quantiteitsvermeerdering. Het aantal betuigingen aangaande de vraag, hoe men het doen zal of waar het onderwijs het beste zal gegeven kunnen worden, zijn blijkens de genoemde mededeelingen, boekjes, leidraden en brochures niet gering en overtreffen verre het aantal mededeelingen omtrent tot stand gebrachte geleidelijk uitbreidingen. Hoeveel er echter over die qualiteitsverzorging gemeld is, een volledig beeld van de wijze, waarop van Gouvernementswege onderwijs gegeven wordt, bevat ten de mededeelingen niet. De onbevangen lezer dezer geschriften zou het idee kunnen krijgen, dat de algemeen vormende richting bij het lager landbouwonderwijs van het Gouvernement op den voorgrond staat, dat men hoofdzakelijk werkt voor de opleiding tot zelfstandig denkend boer en minder in speculatieve richting. Hij zou de overtuiging kunnen krijgen, dat er met het lager landbouwonderwijs meer in de breedte dan in de diepte gewerkt wordt. In werkelijkheid is dat echter niet geval. Sinds enkele jaren wordt uitsluitend de speculatieve richting in het lager landbouwonderwijs officieel gehuldigd en toegestaan. Een onmiddellijk gevolg daarvan is de bijzonder geringe quantiteit tegenover de vele moeite, die er aan qualiteitsverzorging besteed wordt. Verderop in dit betoog zal deze keuze der richting nog nader besproken worden.

Nog op andere wijze verzorgt het Gouvernement lager landbouwonderwijs. Op een deel der Normaalscholen voor Inlandsche hulponderwijzers wordt naar een vorming in landbouwkundige richting gestreefd. Enkele jaren geleden heeft men daarvoor een zevental der beste Inlandsche landbouwkundigen aan den eigenlij-

ken landbouwdienst ontnomen en hen ten behoeve der Normalscholen ter beschikking van het Departement van Onderwijs gesteld. Zij geven nu aldaar les in natuur-, schei-, plant- en dierkunde en leiden de werkzaamheden in een schooltuintje, waar de leerlingen elk slechts één of enkele uren per week werken. Men hoopt, dat zij hun onderwijs in de natuurwetenschappen zullen dienstbaar maken aan het geven van inzicht in den landbouw en het opwekken tot liefde voor de natuur en voor den landbouw. 'Eigenlijke landbouwkennis, d.i. die omtrent het bedrijf, wordt er aan de Normalscholen niet gegeven, wel geven enkele der genoemde landbouwkundigen er les in zingen of in Nederlandsche taal. Plaats voor bespreking van onderwerpen in economische richting of in die der bedrijfsleer van den landbouw is voor genoemde landbouwkundigen aan die Normalscholen niet ingeruimd.

De centrale leiding van het lager landbouwonderwijs berust bij de Afdeeling Landbouw van het gelijknamige departement. Voor de theoretische verzorging van onderwijskundige vraagstukken, die op dit terrein liggen, beschikt die afdeeling tijdelijk over een afzonderlijk daarvoor te werk gestelden landbouwconsulent. Zij beschikt niet over een inspecteur of een adviseur voor het landbouwonderwijs, die tot taak heeft de organisatie en de verzorging van dat vakonderwijs. Slechts tot eind van 1925 is een dusdanige betrekking vervuld geweest, doch de elkaar opvolgende inspecteurs hebben op de instelling en de verzorging van het lager landbouwonderwijs feitelijk nooit invloed gehad. Nadat dit vakonderwijs een viertal jaren zijn tijd van proefnemingen en dwalingen had doorgemaakt, is één der toenmalige landbouwleeraren begonnen met enkele der bestaande landbouwschooltjes meer in te richten als landbouwbedrijfje en nam een ander landbouwleeraar het initiatief tot landbouwdesa-onderwijs en de opleiding in landbouwkundige richting der volksonderwijzers. Uit beide daden ontwikkelde zich het huidige stelsel van bedrijfsscholen en desa-cursussen. Aanvankelijk groeide dit systeem op in één, later in twee gewesten van Java zonder inmenging der centrale leiding. Eerst sedert 1922 heeft de Afdeeling Landbouw dit stelsel als het hare geadopteerd en zéér voorzichtig hier en daar in andere gewesten gelegenheid tot instelling en verzorging gegeven.

Twee richtingen.

Hierboven is reeds opgemerkt, dat nergens uit de officieele mededeelingen omtrent het lager landbouwonderwijs hier te lande blijkt, dat er meer dan één richting is, waarin men dat vakonderwijs kan geven. Als er van officieele zijde gewag gemaakt wordt van verschil in aard en bedoeling, zooals op blz. 76 der reeds genoemde „*Mededeelingen der Regeering*” van dit jaar dan betreft dat meer de reeds lang uitgevochten vraagpunten in de landbouwonderwijstechniek en minder een orientatie, die in de sociologische waardeering van het landbouwonderwijs ligt. Zoo zal men t.a.p. lezen, dat het de vraag is, waar zal het onderwijs gegeven worden: over geheel Nederlandsch-Indië of op enkele uitgezochte plaatsen? En verder wordt de lezer gewezen op de onderscheiding tusschen het landbouwonderwijs met een meer natuurwetenschappelijk karakter en dat met een meer economische tint. Ten slotte zal men iets vinden over het verschil, dat bestaat tusschen lager landbouwonderwijs, dat tot model het hooger onderwijs op den voet volgde en een, dat zijn eigen weg koos. Verder blijkt uit deze Regeeringsmededeeling, dat men officieel wel kans laat aan het op ruimschaal verspreiden van landbouwonderwijs, daar t.a.p. gemeld is, dat *vooral* ¹⁾ behoefte gevoeld zal worden, waar directe winst te behalen is en dat het landbouwonderwijs daar het *meeste* ¹⁾ op zijn plaats zal zijn. Omtrent de twee verder te onderscheiden richtingen, die in de inleiding hiervan reeds genoemd zijn en die zoo'n bijzonder grooten invloed hebben op de qualiteit en de quantiteit, zal het volgende daarom het noodige ter overdenking moeten aanbieden.

Men is het over het algemeen roerend met elkander eens, dat het lager landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië behoorlijk verzorgd dient te worden. Ieder weet, dat daarvoor twee belangrijke redenen aan te voeren zijn n.l. de behoefte aan opvoering van de landbouwproductie per oppervlakte-eenheid in de streken, waar belangrijke vermeerdering van grondgebruik vrijwel niet meer mogelijk is en de behoefte aan het omzetten van een groot deel der primitieve voedselbedrijven in meer rationeel gedreven gemengde, in streken waar meer plaats aan handelslandbouw gegeven zou

1) Cursiveering van schr.

kunnen worden. Het lager landbouwonderwijs zal dienstbaar moeten zijn aan deze twee dringende behoeften. Bij het organiseren van dat onderwijs zal men goed onder de oogen moeten zien met welke middelen men dat bereiken wil.

Men kan zich daarvoor drie middelen kiezen. Ten eerste kan men trachten de thans een bedrijf leidende Inlandsche boeren te brengen tot hoogere landbouwproductie of tot bedrijfsomzetting. Dat zou dus zijn onderwijs aan volwassenen en landbouwvoorlichting in het bedrijf (*Wirtschaftberatung*) ¹⁾. Ten tweede kan men de a.s. landbouwers, dus Inlandsche jongelingen, bepaalde middelen aan de hand doen, waardoor zij straks of later in de bedrijven hunner streek productievermeerdering of bedrijfsomzetting tot stand kunnen brengen. Deze beide middelen volgen de richting van *speculatief landbouwonderwijs*. Dit komt hierop neer, dat de landbouwonderwijzer of leeraar concrete gegevens omtrent de opvoering der productie of de bedrijfsverandering moet bezitten, dat hij die aan de boeren en a.s. boeren mededeelt en dat hij hen tot toepassen der middelen aanzet. Het directe winstbejag is eigenlijk alleen de richtsnoer van dit onderwijs. In het hooger genoemde artikel van 1920 werd deze richting van landbouwonderwijs slechts zeer spaarzaam besproken en daar alleen genoemd als dienstbaar tot het bereiken van bepaalde betrekkingen, hetwelk den indruk heeft kunnen vestigen, dat zij als van nul en geener waarde voor den eigenlijken landbouw werd gedacht. Na voorgaande regels behoeft het geen betoog, dat dit toen geenszins bedoeld is.

Het derde middel bestaat uit het opvoeden van a.s. landbouwers, dus jongelieden uit de desa, tot denkende en rationeel handelende boeren en uit het leeren gebruiken van dat denken in de praktijk van hun landbouw, zoodat zij straks of later met eigen oordeel hun speculaties in den landbouw kunnen plaatsen. Dit middel is *algemeen vormend landbouwonderwijs*.

1) Zie daarvoor: 10. Verslagen en Mededeelingen van de Directie van den Landbouw in Nederland, 1923, No. 1: „*Wirtschaftberatung* en *Beispielwirtschaft* in Deutschland.”

20 *Agricultural education among the masses*, bij K. Muni Krishna Menon, in „*The Tropical Agriculturist*,” Vol. LXII No. 1, January 1926.

De eerste twee middelen veronderstellen een in technisch en economisch weten boven den landbouwer staanden landbouwkundige, die hem zal voorschrijven, wat hij moet doen om voordeel te kunnen behalen. Zijn onderwijs is louter aanwijzen en aandringen. Het derde middel veronderstelt een in oordeelen boven den landbouwer staanden landbouwpaedagoog, die elementen aanbrengt tot zelf-critiek en „auto-activiteit”. Zijn onderwijs is geest verruimen en opvoeden.

Ten einde beide richtingen van onderwijs aan de praktijk te toetsen moge nagegaan worden, hoe in het algemeen de landbouwer komt tot productievermeerdering zijner bouwvelden en tot omzetting van zijn bedrijf. Voorop dient gesteld te worden, dat het landbouwbedrijf dan alleen technisch en economisch veranderingen kan lijden, wanneer economische en maatschappelijke factoren daartoe een gunstige gelegenheid scheppen. Het landbouwbedrijf, zooals men dat in een bepaalde streek vindt, is in doorsnede een aanpassing aan de daar bestaande toestanden en heerschende omstandigheden. Slechts een verschuiving en een groei in de laatste maakt veranderingen in het daar ontstane landbouwbedrijf mogelijk en dat zal zich slechts langzaam aan de veranderende constellatie aanpassen. Nauwkeurig en juist reageert het bedrijf op de veranderingen in de buitenwereld, alleen in tempo komt het dikwijls wat achteraan. Nu zal de landbouwer hierbij niet wachten tot een of andere landbouwkundige eerst na veel proeven en onderzoekingen heeft uitgemaakt, welke bedrijfsverbeteringen de beste zijn. Hij zal werkelijk niet wachten tot de aansporingen komen van hem, die in technisch en economisch weten boven hem staat. Hij reageert veelal reeds lang op de veranderende conjunctuur, als de landbouwvoorlichter de eerste teekenen van die evolutie nog moet ontvangen. Speculatief vindt de landbouwer reeds bij kleine beetjes den weg tijdens het verloop der getijden. Het speculatief landbouwonderwijs zal in vele gevallen in dit opzicht te laat komen. Een verwijzing naar de opkomst van de suikerrietcultuur van Nederlandsche landbouwers op Java en van de rubbercultuur op Sumatra en Borneo zal hierbij als verhelderend voorbeeld wel voldoende zijn.

Dit neemt niet weg, dat de landbouwer, die blijkbaar zoo zelfstandig zijn bedrijf langzamerhand kan doen aanpassen aan ver-

anderingen in de maatschappij, groot voordeel kan hebben aan concrete landbouwkennis en aan denkvaardigheid op het gebied van techniek en economie. „Un homme averti en vaut deux”. Hij zal bijzonder voordeel kunnen trekken uit „Wirtschaftberatung” in het stadium van overgang. Meer echter zou hij in deze phase van zijn landbouwontwikkeling hebben aan eigen initiatief, dat gesteund werd door en voortkwam uit systematisch overleggen en werken. Dat alleen zou een vroegere vorming hem hebben kunnen geven. Inzonderheid geldt dat in de gevallen, waar de landbouwproductie zich begeeft van uit de goederen- naar de geldhuishouding of waar kapitaalsbelegging een rol moet gaan spelen in het bedrijf of waar de wet der afnemende netto-opbrengsten duidelijk een stem in het kapitaal krijgt. Maar nog veel sterker behoeft de landbouwer een vorming tot bewust denkende boer, indien de veranderingen en verschuivingen in de sociale en economische factoren langen tijd geen weerklank konden vinden in een individueele en intellectueele ontwikkeling van het volk, met andere woorden waar reeds lang een te kort aan volksontwikkeling was ontstaan. Hiertoe zal een ander onderwijs hem moeten vaardig maken dan het speculatieve. Hij zal daarvoor een ruimere algemeene landbouwvorming moeten kunnen verkrijgen. Niet het beperkte directe winstbejag behoeft hier steun, doch de ontplooiing van bewust denkend en handelend boer is hier het eene noodige.

Het speculatief landbouwonderwijs heeft ontegenzeggelijk recht van bestaan, doch het zal altijd slechts een bescheiden plaats kunnen innemen, omdat het alleen van waarde kan zijn binnen de grenzen, die een bepaalde constellatie stelt. Waar zich in een bepaalden tijd een zekere toestand gefixeerd heeft, daar zal het mogelijk zijn, dat de landbouwkundige middelen tot productievermeerderingen en kleine partieele verbeteringen in het bedrijf met zijn onderwijs onder de landbouwers brengt en binnen het raam der gegeven omstandigheden meewerkt aan het verhoogen van de volkswelvaart in zeer beperkten kring. Men stelle zich echter niet voor, dat hij daarmee kan bijdragen tot vorming van den landbouwenden mensch, die straks, als die omstandigheden veranderen, meer bewust daarop kan reageeren met zijn landbouwproductie of die, als het noodig is, kan opkomen voor zijn rechten en belangen, als sto-

rende invloeden zijn bedrijf komen bedreigen. Het speculatief landbouwonderwijs stelt in staat een bestaand gebouw beter woonbaar te maken, tot oordeelkundig verbouwen leidt het niet op. Waar het duidelijk is, dat een zekere stabiliteit in den landbouw is ingetreden en waar de eenmaal ingetreden reaties niet licht meer beïnvloed zullen worden door groote economische of sociale verschuivingen, daar zou men het bij het landbouwonderwijs uitsluitend kunnen zoeken in het speculatieve.

Het zal echter niet juist te bewijzen zijn in hoeverre er van stabiliteit in een bepaalde landbouwphase sprake is. Men zal eerder kans hebben, vooral in den landbouw in Nederlandsch-Indië en inzonderheid in dien der Buitengewesten, dat er nog vele mogelijkheden tot doorgaande veranderingen aanwezig zijn. In dat geval geeft speculatief landbouwonderwijs te weinig, in dat geval zal het steeds achteraan komen. In eenigszins ander verband is hier te voren reeds opgemerkt, dat in Kediri bij de Inlandsche suikerrietteelt, in West-Preanger bij de bevolkingstheecultuur, op Sumatra en Borneo bij de Inlandsche rubbercultuur men dat heeft kunnen ervaren. In een land als dit, waar werkelijk nog zoovele mogelijkheden tot ontwikkeling der inheemsche maatschappij liggen, zal de opgroeiende landbouwjeugd een basis van individueel denken, nuchter oordeelen en rationeel handelen op landbouwgebied, zeer goed kunnen gebruiken om vlugger en juister te kunnen reageeren op de talrijke factoren, die het landbouwbedrijf en de welvaart kunnen beïnvloeden. Deze basis kan slechts algemeen vormend landbouwonderwijs leggen.

Het speculatief onderwijs tracht met aanbieden van concrete kennis omtrent verbeteringen in zeer bepaalde bedrijven bij de a.s. landbouwers van een betrekkelijk engen kring als naaste doel het rationeel leiden van die bedrijven te bereiken. Het kan daardoor slechts een bijzonder lokaal karakter dragen en kan buiten de beoogde bedrijfsverbeteringen weinig andere gevolgen voor de ontwikkeling van den landbouwer hebben. Het speculatief onderwijs richt zich meer op de zaak, verbetering der productie, verandering van het bedrijf. Het geeft als resultaat zooveel pikol meer, zooveel onkosten minder.

Het algemeen vormend onderwijs richt zich op de personen, de

a.s. boeren, het geeft als oogst zooveel meerbewuste boeren, zoo-
 veel meer volkskracht. Het speculatief landbouwonderwijs ligt
 nog min of meer op het gebied van den — nog niet uit Neder-
 landsch-Indië verdwenen — „opheffer” uit de achter ons liggende
 periode. Het lijkt meer op de bazige, bedillende methode van den
 aristocratischen betweter. Het algemeen vormend landbouwonder-
 wijs is meer de consequentie van een moderne democratische on-
 derwijsleer.

Om speculatief onderwijs te kunnen geven is een zeer intensieve
 studie van de landbouwbedrijven in een vrij beperkte streek noodig.
 Dit beteekent, dat men een of meer landbouwkundigen hun geheelen
 tijd of het grootste deel daar moet laten wijden aan het onderzoek
 naar wat er met verbetering is te bereiken en waartoe men dikwijls
 afzonderlijke proefbedrijfjes inricht. Deze studie is steeds langdu-
 rig, enkele jaren zijn een of meer landbouwkundigen daarmee bezig.
 Zekerheid omtrent de mogelijkheden tot productievermeerdering en
 bedrijfsverbetering wordt door hen eerst na betrekkelijk langen tijd
 verkregen, en nog wel voor een zeer beperkt gebied en voor een
 klein getal landbouwers. Wat dat beteekent in een land met mil-
 lioenen landbouwers voor de opheffing van den inheemschen land-
 bouw kan ieder nagaan. Dat is gelijk aan den bekenden druppel
 in den bekenden oceaan. Beschouwt men daarvoor het gewest
 Preanger Regentschappen (oude stijl), dat ruim 1400 desa's rijk
 is. Stellen wij, dat slechts 1000 desa's landbouw drijven en van
 deze studie kunnen genieten voor hun meer dan één millioen baoe
 bouwvelden. Hoeveel landbouwkundigen zijn daarvoor alleen noo-
 dig? Het veld van arbeid zou zelfs bij tientallen van in de prak-
 tijk van den inheemschen landbouw studeerende landbouwkundi-
 gen uiterst beperkt blijven vergeleken bij wat exploratie behoefte.
 Zoo beperkt, dat men practisch niet in de gelegenheid zou komen
 den landbouw in afzienbaren tijd iets aan te bieden, dat eenigermate
 zal kunnen opvallen. Door deze wijze van werken beperkt men
 zich dan zóó en houdt een gedeelte van zijn personeel zóó lang en
 eenzijdig vast, dat bij elken tegenslag bij het beramen en beproe-
 ven van bedrijfsverbeteringen, bij elken misslag bij keuze van
 plaats en object van onderzoek, de landbouwvoorlichting een zeer
 voelbaar verlies lijdt. En tegenover de hen omringende landbou-

wende bevolking accentueert zich dat als totale mislukking en als totale verspilling van energie, tijd en gouvernementsgeld.

Daarbij komt, dat de proefbedrijfjes niet geheel kunnen gelijken op de doorsnee-bedrijven der omgeving, omdat zij nooit het karakter van boerenbedrijven ¹⁾ kunnen aannemen, en dat tijdens het intensieve onderzoek de getijden dikwijls aan het verlopen zijn, waarbij de echte boerenbedrijven der omgeving eerder de bakens verzet hebben dan de landbouwkundigen met hun proeven. De landbouwer kan trouwens zelf beter zijn speculaties plaatsen in het landbouwbedrijf van zeker gebied dan de niet in de streek thuis behorende landbouwkundigen. Elk landbouwer, hoe primitief ook werkende, heeft een zeker fonds aan landbouwervaringen, dat hem in staat stelt in zeker beperkt gebied voor zijn bedrijf de juiste aanpassing aan de natuurlijke, economische en sociale factoren te vinden. Dit nu zal de studeerende landbouwkundige eerst na lang verblijf in de bedoelde streek zich kunnen verwerven en dan nog onvolkomen. Zijn speculatieve raadgevingen en aansporingen zullen daardoor steeds kans hebben er eenigszins naast te zijn en zijn speculatief onderwijs daardoor minder vruchtbaar zijn, dan hij zich wel eens zou kunnen voorstellen. Hierin mag geen betoog worden gezien tot ontkenning van alle waarde van speculatief werken bij studie, voorlichting en onderwijs. Er zijn ontegenzeggelijk verschillende zaken op te noemen, waarmee de buiten het bedrijf staande landbouwkundige nuttig werk kan doen, b.v. ziektebestrijding, leeren kennen van nieuwe soorten, meststoffen e.d. Maar ook hierbij zal meermalen ondervonden worden, dat men daar spoedig een optimum van nuttig effect bij zijn voorlichting en onderwijs zal bereikt hebben.

Als men algemeen vormend landbouwonderwijs aanbiedt, zal men eveneens studie van het landbouwbedrijf dienen te maken. Het zal echter hiervoor niet noodig zijn, dat men jarenlang intensief en met zeer beperkte speculatieve bedoelingen de landbouwbedrijven van één betrekkelijk klein gebied beschouwt. Hiervoor zal men noodig hebben een inzicht in de beteekenis en de werking van het

1) Zie: *Mededeelingen van de Afdeling Landbouw No. 9. Bedrijfsboekhouding voor den Inlandschen landbouw*, door A. J. Koens, 1925, hoofdstuk: Het Inlandsch bedrijf.

bedrijf, een overzicht van de onderscheidene factoren en hun beteekenis en een aanvoelen van de ontwikkelingsmogelijkheden betreffende den landbouw en den landbouwer in Nederlandsch-Indië in het algemeen en van verschillende landbouweconomische gebieden in het bijzonder. Ook hiervoor is studie noodig, doch deze studie zal zich niet jaren lang behoeven te beperken tot een zeer klein deel van het groote gebied, dat dient bestreken te worden. Deze studie laat gelegenheid open tot ruimer keuze van terreinen van voorlichting en economischer gebruik der werkkrachten van het landbouwdepartement.

Indien men met *Boeke* eens is, dat men voor een economischen groei van dit landbouwvolk veel moet overlaten aan „autoactiviteit”, dan moet men op grooter schaal dan nu plaats heeft den a.s. landbouwer helpen op te groeien tot zelfbewust denkend en individueel handelend boer. Men weet nooit met zekerheid, waar en hoe het zaad door onderwijs uitgestrooid tot wasdom komt. Men geve de gelegenheid en late de rest aan het leven zelf over. Het spreekt van zelf, dat men niet opzettelijk op rotsgrond zal zaaien of zoo maar langs den weg. Er zijn echter akkers genoeg in Nederlandsch-Indië te vinden, waar het goede zaad kans heeft op te schieten. Men bedenke hierbij, dat door vorige koloniale methoden Java en zijn landbouwers veel te kort zijn gekomen in hun natuurlijke ontwikkeling. Hoe eerder men in breede lagen eenvoudige landbouwkennis verspreiden kan, doch meer nog opvoeding tot bewusten boer geven kan, hoe meer gelegenheid er komt voor den landbouwerstand om het tekort eenigszins in te halen. Als alleen het landbouwonderwijs maar tot resultaat had, dat de opkomende landbouwers in grooten getale hun bedrijf nuchterder en individueeler gingen beschouwen en bespreken, dan zij het nu doen, zou dat zoo'n stap vooruit zijn, dat men daarom alleen reeds algemeen vormend landbouwonderwijs in breede lagen zou willen geven.

Misverstanden.

Men ontmoet bij de bespreking van deze beide richtingen in het landbouwonderwijs den laatsten tijd nog al eens misverstanden. Het is noodig te trachten deze op te helderen voordat de beide richtingen, speculatief en algemeen vormend onderwijs, voor hun toepassing in de praktijk worden besproken.

Voorheen had men vrij eenvoudige opvattingen omtrent het landbouwonderwijs. Men stelde zich voor, dat een min of meer grondig natuurwetenschappelijk en technisch inzicht in de natuurlijke factoren der landbouwproductie voldoende was om de voorkomende moeilijkheden aldaar te kunnen oplossen. Het landbouwonderwijs werd toen louter een onderwijs in natuurwetenschap en techniek, zij het dan met verwijzingen naar het landbouwbedrijf. Ook het onderwijs in de techniek bewoog zich meer op het terrein van algemeen inzicht dan op dat van bijzondere toepassing. Men sprak toen ook van algemeen vormend landbouwonderwijs, de speculatie in het bedrijf liet men aan de landbouwers zelf over. Toen men ging begrijpen, dat dit onderwijs in plantkunde, scheikunde, werktuigenleer, algemeene plantenteelt enz. de economische en maatschappelijke factoren der landbouwproductie verwaarloosde en daarmee niet bracht tot de economisch juiste toepassing der kennis in het landbouwbedrijf, kreeg de richting algemeen vormend landbouwonderwijs een slechten naam. Men keerde zich van deze richting af, omdat men meer praktische eischen tot verbetering der bedrijfsvoering stelde. Het vroegere standpunt werd verlaten, men vroeg om meer aandacht voor de economische zijde van de landbouwproblemen en het onderwijs moest daarin volgen. Landbouwwetenschap werd allengs de wetenschap van het bedrijf. Het landbouwonderwijs moest zich meer met de landhuishoudkundige elementen in het bedrijf bezighouden dan met de algemeen verklaarende natuurwetenschappelijke en technische beginselen, waarop het eveneens steunde. Men achtte deze richting tegengesteld aan algemeen vormend landbouwonderwijs, waaronder men dan onderwijs in natuurkennis en techniek met een landbouwkundig tintje rekende. Dit schiep een misverstand. Immers het landbouwonderwijs in den nieuwen geest, dat meer rekening hield met het bedrijf zelf, kon zoowel speculatief als algemeen vormend gegeven worden. De uitspraak, dat *daarom* „er geen sprake zijn kan van landbouwonderwijs op scholen van algemeen vormend onderwijs”¹⁾

1) Genoemde *Mededeelingen der Regeering* van 1926, blz. 77, 2e alinea. Zie verder voor opgave der juiste reden *Mededeelingen der Afdeling Landbouw* No. 8, blz. 7 en 8.

berust o.a. op dat misverstand. Ook moderner landbouwonderwijs, waarin de synthese gelegd is van de uitkomsten der theoretische onderzoekingen naar de natuurkundige, economische en sociale factoren, kan in de richting van algemeen vormend onderwijs gegeven worden. Algemeen vormend landbouwonderwijs zal men gaarne betichten van algemeen, vrij ondoelmatig, gepraat over landbouw, waartoe dan de natuurwetenschappelijke richting zou voeren, doch de moderne niet. Deze laatste zou alleen tot het naastbijliggende doel moeten voeren, n.l. het rationeel drijven van bepaalden landbouw. Erkend dient te worden, dat de natuurwetenschappelijke richting niet tot dit speculatieve doel kon voeren, doch eveneens dient erkend te worden, dat de moderne richting zich daartoe niet uitsluitend behoeft te bepalen. Integendeel een algemeen vormend landbouwonderwijs mag niet blijven bij plantkunde, algemeene plantenteelt enz., men moet ook daarbij het landbouwbedrijf als middelpunt beschouwen.

Nog op andere wijze is er een misverstand ontstaan en vooral ten opzichte van het lager landbouwonderwijs. Langzamerhand begint men te erkennen, dat de landbouwer meer behoefte heeft aan „boerenpikerau” ¹⁾ dan aan landbouwwetenschap. De boer kan wel genieten van de resultaten der landbouwkundige studiën, doch de studie zelf maken is niet noodig, meestal ongewenscht. Wetenschap beoefenen leidt van de dagelijksche bedrijfsleiding en haar behoeften af. Lager landbouwonderwijs zal daarom weinig bruikbaar aan de opgroeiende boerenzonen geven, als het landbouwwetenschap in een algemeen vorm, in een voor dat onderwijs klaargemaakte verdunde oplossing, aanbiedt. Wil dat landbouwonderwijs iets beteekenen voor opheffing van den boerenstand, dan zal het een wegwijzende bewustheid aangaande het landbouwbedrijf moeten wekken, dan zal het moeten opvoeden tot denken en denkend handelen in de landbouwproductie. Daardoor zal volgens de moderne opvattingen het elementair landbouwonderwijs principieel moeten verschillen van het middelbaar en

1) Zie daarvoor „Drie ontdekkingen op het gebied van het eenvoudig landbouwonderwijs“ door A. J. Koens, in „Landbouw“, blz. 172 en 173 eerste jaargang.

hooger landbouwonderwijs¹⁾. De beide laatste zullen meer de algemeene waarheden afleiden, het eerste zal zich meer met concrete gevallen moeten bezighouden. Dit nu heeft wel tot het misverstand geleid, dat het moderne lager landbouwonderwijs niet algemeen vormend mocht zijn, doch dat het zuiver speculatief moest blijven. Men hield algemeen vormend congruent met theoretisch of algemeen wetenschappelijk in verdunde oplossing. Men zag voorbij, dat voor een elementaire landbouwopleiding de wetenschappelijke richting juist een belemmering zou zijn voor algemeene vorming tot bewusten boer en dat slechts de moderne opvatting daartoe voldoende voorwaarden bood. Indien men de toepassing der landbouwwetenschappen op concrete gevallen als basis neemt bij het lager landbouwonderwijs, zal men speculatief kunnen werken d.w.z. zich slechts kunnen bepalen bij de in het bedrijf gegeven toepassingen. Doch even goed zal men met gebruik van die toepassingen algemeen vormend onderwijs kunnen geven. Ook bij het opvoeden tot landbouwer met „boerenpikerau” zijn zij niet te missen, al maken zij niet het geheele onderwijs uit.

Ten slotte blijkt nog het misverstand voor te komen, dat de leerling van het lager landbouwonderwijs reeds algemeene vorming genoeg heeft genoten in het gewone lager onderwijs, hetgeen onmiddellijk aan het vakonderwijs vooraf ging. Dit is een misvatting. Al ware het dat de landbouwerszoon het best denkbare lager onderwijs met het schitterendst resultaat had ontvangen, dan zou hij nog verdere algemeene vorming behoeven. Om het landbouwonderwijs — ook het zuiver speculatieve — eenigszins met vrucht te kunnen genieten, zal de leerling toch steeds een weinig algemeene moeten opdoen en enkele onmisbare kundigheden dienen aan te leeren. Hierbij moge herinnerd worden aan voortgezet rekenonderwijs, dat niet zooveel meer, doch wat andere toepassing moet geven dan het rekenen in de lagere school. De algemeene vorming was bij het verlaten der lagere school niet geëindigd. Zij gaat steeds door, vooral het praktische leven zal daarin een belangrijk aandeel hebben. Maar

1) Men zie voor uitvoeriger betoog hoofdstuk I van genoemde *Mededeelingen van de Afdeeling Landbouw No. 8* en het in noot 1, blz. 558 genoemde opstel.

beide geven voor een rationeele vorming tot landbouwer niet genoeg. Opzettelijk zal het lager landbouwonderwijs daartoe moeten bijdragen.

Toepassing in de Praktijk.

Het meer of minder bewust in aanmerking nemen van het bestaan der genoemde beide richtingen, welke bij het geven van onderwijs te volgen zijn, heeft geleid tot het in toepassing brengen van twee methoden. In het eerste begin van het lager landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië heeft men de richting van algemeene vorming gevolgd en wel hoofdzakelijk door natuurwetenschappelijke en landbouwtechnische vakken te onderwijzen. Bij den verderen groei van de bedrijfsscholen en de landbouwcursussen bleef men aanvankelijk eveneens nog in de richting van algemeene vorming doorgaan, nu door het onderwijzen van vakken, die meer zuiver het landbouwbedrijf betroffen. Eerst in 1922 is men van af de centrale leiding aan de Afdeling Landbouw gaan werken in de richting van zuiver speculatief landbouwonderwijs en heeft men langzamerhand het geheele lager landbouwonderwijs de methode gebracht van het slechts van boven af aanwijzen van concrete verbeteringen in bepaalde landbouwbedrijven. Een nadere bespreking van de waarde van beide richtingen bij toepassing in de praktijk wordt hierdoor gewettigd.

Voorop zal hierbij moeten staan, dat men het er wel over eens is, dat men geen landbouwonderwijs brengt, waar het voor ieder duidelijk is, dat er geen voorwaarden tot ontwikkeling aanwezig zijn, noch in afzienbare tijden zouden kunnen ontstaan. In regenarme, schrale zandstreken ver van koopkrachtige centra zal men geen pogingen wagen tot onmiddellijke verbeteringen in het bedrijf en evenmin tot algemeen verhelderen van het landbouwendken. In dit opzicht zal alle lager landbouwonderwijs speculatief moeten zijn. Er moet winst behaald kunnen worden materieel of geestelijk, zeer nabij of meer in de toekomst.

In het algemeen zal men het eveneens er mee eens zijn, dat zowel de dadelijke hulp tot het zoo spoedig mogelijk aanbrengen van verbeteringen in het landbouwbedrijf als het ontwikkelen van den boer tot rationeel handelend bedrijfsleider voor den landbou-

wersstand van groot belang is. Derhalve zal men zoowel het speculatieve als het algemeen vormende landbouwonderwijs een kans moeten geven. Het verdient echter wel overweging of een der beide richtingen daarbij den voorrang moet hebben en zoo ja, welke. Allereerst dient daarbij bedacht te worden, dat speculatief onderwijs, hetwelk zich meer op de zaken zelf richt, tegenzeggelijk voordeelen kan aanbrengen, maar toch eigenlijk maar voor elk bepaald geval waarde heeft. Heeft b.v. een landbouwkundige uitgemaakt, dat in zekere streek het geregeld ploegen van klappertuinen voordeel aanbrengt, dan heeft dat slechts waarde voor dat object. Het speculatief denken van den a.s. klappertuinbezitter moge verruimd zijn, verdere vorming van „boerenpikeraan” zal daarvan toch niet het gevolg zijn. Ieder zal daarvoor aan een algemeen vormend onderwijs de voorkeur moeten geven. Het tijdens het onderwijs te zamen met de leerlingen nagaan of het geregeld ploegen voordeel geeft en daarbij elementen aanbrengen tot juiste beoordeeling der waarnemingen zal meer opleveren voor de vorming van „boerenpikeraan”.

Het behalen van positieve resultaten zal men bij het geven van elementair landbouwonderwijs niet willen nalaten en in zooverre zal elk onderwijs min of meer de speculatieve richting volgen, doch men zal in het belang van den a.s. landbouwer zich niet hoofdzakelijk daardoor mogen laten leiden. Men zal iets moeten overlaten aan het denken van den a.s. landbouwer zelf en daardoor trachten tot zijn vorming bij te dragen. Het lager landbouwonderwijs zal zich daarom meer moeten laten leiden in de richting van algemeen vormend onderwijs. Elk onderwijs zeker, wellicht ook elk onderdeel van de te behandelen leerstof, waarschijnlijk ook elke les, zal zoowel iets speculatiefs als iets algemeen vormends moeten geven. Men bedenke hierbij ook, dat de een of andere speculatieve bespreking van den eigen landbouw goede aangrijpingspunten kan geven voor het meer algemeen vormende onderwijs ¹⁾. In een beschouwing als deze mogen de twee richtingen scherp uit elkaar gehouden kunnen worden, in de praktijk van het onderwijs zal dit wel nooit het geval zijn. Daar zal

1) Zie ook paragraaf 2 van hoofdstuk XI, Landbouwvoorlichtingsdienst uit de Regeeringsmededeelingen van 1923.

steeds een mengsel van beiden voorkomen. Echter is nu de vraag, hoeveel % van het eene en hoeveel van het andere moet toegediend worden. In het belang van de resultaten van ons onderwijs zal om bovengenoemde redenen het laatste het leeuwenaandeel moeten ontvangen.

En al ware het niet om deze redenen, dan zou het verdere belang, dat de maatschappij bij het landbouwonderwijs heeft eischen, dat de algemeen vormende richting den voorrang verdient boven de speculatieve. Hierboven is reeds aangetoond, dat voor het geven van zuiver speculatief landbouwonderwijs een langdurige studie op vrij beperkt gebied vooraf noodig is, terwijl de resultaten van die studie slechts voor bepaalde omstandigheden van waarde zijn. Om een genoegzaam aantal streken van landbouwonderwijs te doen genieten, zou derhalve de gemeenschap een bijzonder groot corps van landbouwkundigen op de been moeten houden of, indien dat practisch onmogelijk bleek, de haar ten dienste staande krachten slechts op zeer beperkt terrein kunnen te werk stellen. De „efficiency” van hun arbeid zou daardoor sterk gedrukt worden, terwijl daarenboven zou blijken, dat het resultaat van hun werk van weinig of geen waarde zou zijn, indien de omstandigheden voor het landbouwbedrijf veranderden en de bakens verzet diende te worden. Voor algemeen vormend landbouwonderwijs is die langdurige zeer beperkte studie vooraf niet noodig. In zooverre speculatief onderzoek op beperkt gebied noodig is, geschiedt dat tijdens het geven van onderwijs in samenwerking met de leerlingen. De landbouwkundige krachten zijn dan meer efficient aan het werk te stellen, waarbij komt, dat de resultaten van dat werk op ruimer schaal onder meer verschillende omstandigheden bruikbaar zijn. Al zou dan ook op een of anderen keer een onderwijsdeskundige tot het inzicht kunnen komen dat de speculatieve richting bij het lager landbouwonderwijs den voorrang verdiende, dan zou de gemeenschap daarom nog niet altijd met hem kunnen meegaan, omdat zij of een bijzonder groot corps van landbouwkundigen daarvoor beschikbaar zou moeten stellen, of de haar beschikbare krachten een beperkt terrein van werkzaamheden zou dienen te geven, hetgeen haar veelal niet efficient zou voorkomen.

In de praktijk van het landbouwonderwijs zal het daarom het beste gaan, indien men als volgt handelt. De in zekere streek werkende landbouwkundigen stelt men in de gelegenheid zooveel mogelijk detailkennis van het landbouwbedrijf en de mogelijkheid van verbeteringen in de gegeven omstandigheden op te doen, maar men eischt niet, dat zij alvorens onderwijs te mogen geven voor die bedrijven steeds met concrete toepassing der landbouwwetenschappen klaar staan. Men laat deze landbouwkundigen zooveel mogelijk jaren lang in dezelfde streek in het belang van het onderwijs werken, waardoor zij hoe langer hoe meer op speculatief terrein thuis raken en in dat opzicht hulp kunnen bieden aan de a.s. landbouwers. Men laat hen zooveel mogelijk lager landbouwonderwijs geven in de moderne richting d.w.z. leiding geven aan a.s. landbouwers en met hen samenwerken bij het verzamelen van kennis over hun eigen landbouwbedrijf, bij het critisch bekijken van dat bedrijf en bij het in de praktijk beproeven of toepassen van nieuwigheden en verbeteringen. Het aanbrengen van parate kennis op natuurkundig, technisch, economisch of sociaal terrein mag daarbij niet verboden zijn. Waar het aansluit bij de bekeken concrete gevallen en waar het toepassing kan vinden in het bedrijf spreekt het van zelf, dat men van dergelijke „algemeene waarheden” niet afkeerig zij. Men zal zeker wel den voorrang geven bij het brengen van lager landbouwonderwijs aan die streken, waar men het eerste behoefte heeft aan speculatieve hulp, maar daarnaast zal men alle andere streken, waar voor de ontwikkeling van den landbouw wat te verwachten is, zoo spoedig mogelijk landbouwonderwijs moeten brengen, ook al weten de landbouwkundigen, die dat daar zullen geven, niet dadelijk een aantal speculaties in de bedrijven aldaar te plaatsen. De samenleving eischt, dat de kennis en de energie der door haar voortgebrachte landbouwkundige werkers zoo nuttig mogelijk aangewend worden. Practisch zal men daarmee op bovengeschetste wijze rekening moeten houden.

Maar, zoo zal de praktijk van het lager landbouwonderwijs eveneens vragen, hoe ontvangt de landbouwer dat onderwijs, zij het speculatief, zij het algemeen vormend, zij het een mixtum er van? Waar de landbouwer nog weinig ontwikkeld is, zal hij het

met gematigde onverschilligheid beschouwen. Naarmate de voortschrijding der ontwikkeling vordert, kan deze onverschilligheid langzamerhand overgaan in belangstelling. Maar zeker is dat niet. Men ervaart b.v. dat ook bij overgang uit meer primitief voedselbedrijf naar meer rationeel gedreven marktbedrijf de landbouwer zonder belangstelling blijft voor het landbouwonderwijs, dat men voor zijn kinderen in de desa brengt. Oppervlakkig bezien, zou men dan meer mogen verwachten van zuiver speculatief onderwijs dan van algemeen vormend, omdat bij de eerste richting de directe voordeelen voor zijn landbouwbedrijf, die dat onderwijs kan toonen van concrete kennis omtrent veranderingen of verbeteringen, den opgroeienden landbouwers belangstelling zou kunnen geven. Het tegendeel blijkt meermalen het geval te zijn. Voor hetgeen de buiten zijn bedrijf staande landbouwkundige hem middels zijn onmondige kinderen zou kunnen aanbieden, heeft men zeer dikwijls geen aandacht. Veelal wil men langs dezen weg daarvan niets aannemen, noch is men geneigd zijn zoon in de gelegenheid te stellen zijn kennis in dit opzicht in praktijk te brengen. Meer voelt men voor onderwijs, dat zich niet zoo opzettelijk met het bedrijf van de ouders bemoeit, doch de kinderen in de gelegenheid stelt het buiten den landbouw der desa verder te brengen dan de vader. Men voelt dan ook wel iets voor speculatief landbouwonderwijs, doch meer voor een, dat voert tot gouvernementsofbetrekkingen of tot behoorlijk betaald werk op ondernemingen of in fabrieken.

Algemeen vormend landbouwonderwijs zal elk landbouwer voor zijn kind apprecieeren, zoodra hij slechts kan inzien, dat het overeenkomt met hetgeen hij voor de vorming van zijn kind eischt. Wat dienaangaande zes jaar geleden door schrijver dezes neergeschreven is, blijft voor hem nog even waar. „Dat kan alleen onderwijs zijn, dat iets aan het volk brengt, dat als wijsheid geacht en begrepen wordt door dat volk. Dat kan alleen onderwijs, dat aangeboden wordt door hem, die voor het volk een wijze is”. Voor een Oostersch volk beteekent dit volgens schrijver ook nu nog, dat dit meer in den geest van het Oosten dan in die van het Westen moet gaan. Onderwijs in de richting der algemeene vorming gaat dat beter af dan het meer speculatieve onderwijs, dat

zuiver Westersch is. Hierbij blijft volgens schrijver ook heden nog waar: „Wij hebben bij ons landbouwonderwijs niet alleen te maken met onze idealen en met ons kunnen, wij moeten ook rekening houden — en wel in de eerste plaats — met de materie, waarmee wij werken. De psyche van het volk bepaalt onze werktuigen en onze resultaten”.

Pseudo- lager Landbouwonderwijs.

Indien men verschillende Inlandsche scholen der 2e klasse en desascholen bezoekt, zal men op of naast de erven dier scholen tuinen kunnen vinden, meestal beplant met maïs, cassave, aardnoten e.d. z.g. tweede gewassen. Soms treft men het ook wel, dat er leerlingen in die tuintjes bezig zijn met planten of wieden. Dit zijn schooltuinen van de genoemde scholen. Als men de betrokken gouvernements- of volksonderwijzers inlichtingen omtrent die tuinen vraagt, kan men vernemen, dat deze op bevel van inspecteurs van het Inlandsch onderwijs of van schoolopzieners zijn aangelegd. In de Preanger kunnen onderwijzers dan ook in de Soendaneesche taal gestelde circulaires toonen, waarin aanwijzingen omtrent het beplanten dier tuinen voorkomen. Deze „zendbrieven” vormen een soort algemeene en bijzondere plantenteelt in duodecimo. Van enkele jonge Inlandsche gouvernementsonderwijzers, die pas kortgeleden van een Normaalschool voor Inlandsche hulponderwijzers gekomen zijn, kan men dan hooren, dat de Inspectie van het Inlandsch onderwijs van hen verwacht, dat zij, zoowel theoretisch als practisch, bij hun onderwijs zullen toepassen, hetgeen zij aan landbouwkennis op hun normaalschool opdeden. Dat dit laatste bijzonder weinig of eigenlijk geen landbouwkennis is, werd hier te voren reeds besproken. In elk geval blijkt, dat men zich voorstelt, dat op de een of andere wijze de lagere schoolonderwijzer meewerkt aan een algemeene vorming in de richting van den landbouw. Duidelijk is het niet voor outsiders, wat het onderwijsdepartement met deze schooltuinen wil bereiken. Hoogstwaarschijnlijk zal bedoeld zijn daarmee een vorm van handenarbeid in het lager onderwijs te brengen. Met het theoretisch te pas brengen van het weinige, dat de onderwijzer op de normaalschool aan landbouwkennis heeft opgedaan, zal men dan wellicht

willen bereiken, dat het lagere schoolonderwijs, waar het bij aardrijkskunde, rekenen of lezen te pas komt, materie uit de landbouw-wereld der leerlingen te pas brengt. Men mag met recht aan-nemen, dat er dus eigenlijk geen sprake is van het brengen van landbouwonderwijs in de lagere school. Echter zal men hierbij niet kunnen voorkomen, dat de onderwijzers met dat theoretisch en praktisch toepassen van hun zeer minieme landbouwkennis, die ingevolge de reeds besproken opleiding op de normaalscholen hoofdzakelijk op natuurwetenschappelijk gebied moet liggen, een stap terug doen naar de oude methode van landbouwonderwijs. Eenigszins kan zodoende het onderwijsdepartement met het in-troduceeren van dit pseudo-landbouwonderwijs diametraal komen te staan tegenover het lager landbouwonderwijs, dat het landbouw-departement in de desa brengt.

Het is echter volkomen te begrijpen, waardoor men in de kringen van het lager onderwijs er toe komt om dit pseudo-land-bouwonderwijs in de Inlandsche scholen te brengen. Men voelt het gevaar, dat men in dit landbouwland met zijn lager onderwijs sec een te kort laat bestaan, en dat men naast zijn zuivere lager-onderwijsvakken wat meer moet brengen in de desa. En als dat niet aan het onderwijsdepartement zelf duidelijk geworden ware, dan zouden de stemmen van de praktijk dat wel aangegeven heb-ben. Telkens hoort men Volksraadsleden, Residenten, Regenten en andere Bestuursambtenaren en geïnteresseerden bij den In-landschen landbouw om algemeen vormend landbouwonderwijs vragen. In het laatst uitgebrachte afdeelvingsverslag van den Volksraad over de begroting 1927 wordt gewezen op het belang van uitbreiding van landbouwonderwijs in verband met de con-clusiën van het welvaartsonderzoek Van Ginkel. Deze stemmen vragen landbouwonderwijs òf op de lagere school òf als vervolg-onderwijs. Indien het landbouwdepartement op ruïne schaal een meer algemeen lager landbouwonderwijs verzorgde, zouden deze stemmen nooit geklonken hebben. Als, om bij Java en Madoera te blijven, slechts in één tiende deel van de 22.000 desa's op Java gelegenheid tot het volgen van lager landbouwonderwijs bestond, dan zou men minder reden gevonden kunnen hebben voor het ge-wone lager onderwijs als leervak aldaar of als vervolgonderwijs

landbouwonderwijs te vragen. Tot nog toe geeft het landbouwdepartement slechts in 31 van dat genoemde aantal dorpen landbouwonderwijs. Het is derhalve niet te verwonderen, dat deze verdwijnend kleine zorg nergens de opmerkzaamheid trekt. Het landbouwdepartement kan wel volkomen terecht betoogen: landbouwonderwijs hoort niet op de gewone lagere school thuis, als het daarnaast zelf zoo weinig quantiteit aanbiedt, zal het velen, die dat vakonderwijs vragen uit sociale en politieke inzichten, niet kunnen voldoen. De geïnteresseerden in den bevolkingslandbouw probeeren het daarom maar eens bij het onderwijsdepartement of elders. Zij zullen het in het onderwijsdepartement toejuichen, dat het tenminste eenigszins aan hun verlangen voldoet, al is de kwaliteit volgens de deskundigen aan het landbouwdepartement het ware niet.

Bij den leider van een onderwijsdepartement kan t.d.o. nog een andere overweging gelden. De eenvoudige lagere school te midden der landbouwers, vooral een goede volksschool, kan in haar onderwijs en ook in de wijze, waarop de onderwijzers omgaan met de landbouwers en hun kinderen, van waarde worden voor landbouwvoorlichting. Dit ligt niet zoo zeer in voorlichting, die zou uitgaan van het dorpsonderwijs of van den omgang met den onderwijzer, als wel in de algemeen vormende waarde, die de school voor het bewust maken der a.s. landbouwers en hun ouders kan hebben¹⁾. Vlecht de school door zijn onderwijs landbouw, dan zal zij in dat opzicht zeker zooveel te meer gaan beteekenen. Het onderwijsdepartement zal daarmee zijn lagere scholen kunnen doen worden tot een goeden steun voor het onderwijs en de voorlichting, die vanwege een landbouwdepartement in de omgeving dier scholen gebracht wordt.

Een zeer intensieve samenwerking zich uitende in geregeld plegen van overleg en in juiste werkverdeeling tusschen de beide genoemde departementen zal in dit opzicht geboden zijn. Daardoor zal wat eigenlijk nu dreigt uit te groeien tot pseudo-landbouwonderwijs, kunnen worden tot een onderricht op de lagere

1) Zie in „*The Phillippine Agriculturist*” Vol. XIV, No. 10, March 1926 een artikel over „*The village school a powerful potential factor in rural improvement*”.

school, dat een goede voorbereiding voor landbouwonderwijs op desacursussen en op bedrijfsscholen zal vormen. De pas opgetreden Directeur van Onderwijs heeft kort geleden aan den Volksraad verzekerd, dat die samenwerking er is. Over mogelijke intensivering zal dan nog overleg gepleegd dienen te worden.

Landbouwonderwijs door particulieren.

Van hetgeen door particulieren aan het geven van lager landbouwonderwijs gedaan wordt, is niet veel bekend. Omtrent hetgeen er zoo hier en daar op Java als plan is opgekomen hebben wel eens vage mededeelingen in Nederlandsche en Inlandsche dagbladen gecirculeerd, doch verder is daarvan nooit iets nader gepubliceerd. Op Sumatra's Westkust te Loeboeksikaping is van particuliere zijde een landbouwlyceum opgericht. De promotor is een Inlandsch landbouwkundige vroeger in dienst van het Gouvernement. Dit lyceum geeft een algemeen vormende landbouwopleiding op Mohammedaanschen grondslag, geheel in den geest van het idee door schrijver dezes in hooger genoemd artikel van zes jaar geleden ontwikkeld. In geenerlei vorm wordt hulp of steun van Gouvernementswege verleend, geldelijk noch geestelijk. Van verschillende andere deelen van Sumatra dan van S. W. K. zijn leerlingen naar deze onderwijsinrichting gekomen. Totaal zou dit lyceum ruim 30 leerlingen tellen. Als men bedenkt, dat er een schoolgeld van hoogstens f 15.— per maand geheven wordt, (het Gouvernement vraagt geen schoolgeld voor zijn landbouwscholen en -cursussen) dan blijkt, dat men, op Sumatra althans, onder de Inlandsche ouders er wel kan vinden, die algemeen vormend landbouwonderwijs voor hun kinderen verlangen en daarvoor opofferingen over hebben ook. Doch dan moet het een Mohammedaansch merk vertoonen. „Goede of slechte waar, die haar geboden wordt, beoordeelt de bevolking in de eerste plaats naar het Mohammedaansche merk, waarmee zij voorzien is. Mist zij dit”, zegt *Snouck Hurgronje*, dan beschouwt zij haar zonder onderzoek met achterdocht en wantrouwen”. Jammer, dat er verder zoo weinig naar buiten uitkomt omtrent het werk en de

1) Zie „Nederland en de islam“, blz. 24.

resultaten van dit landbouwlyceum. Dit werk voor algemeen vormend landbouwonderwijs verdient anders de openbare belangstelling wel, vooral ook, omdat het een bewijs is van „auto-activiteit” op dit gebied. Voor het overige verneemt men nog wel eens zijdelings een en ander over pogingen tot het brengen van algemeen vormend landbouwonderwijs op opleidingsscholen voor onderwijzers, die door de zending of de missie geleid worden, en nu en dan ook wat omtrent speculatief onderwijs van die zijde. Al die berichten zijn echter onvolledig en geven weinig denkbeeld van wat, hoe en met welk resultaat men aldaar landbouwonderwijs geeft.

De pogingen van particulieren om lager landbouwonderwijs te brengen verdienen meer belangstelling dan zij nu erlangen, omdat het gouvernement ten eerste daardoor kan leeren welke middelen het onderwijs van particulieren over het algemeen beter doen slagen dan dat van het gouvernement, in elk geval zich van meer belangstelling onder de bevolking verzekert. Ten tweede komt het beter in de gelegenheid met financieelen steun of met hulp voor de personeelsvoorziening goede gelegenheden tot het verspreiden van lager landbouwonderwijs doelmatig te steunen. Het Gouvernement wil wel in die richting werken, want telken jare vindt men een pro-memoriepost tot subsidieering van bijzondere landbouwscholen op de begrooting der departementsuitgaven. Het is echter nog niet tot daadwerkelijken steun gekomen.

Landbouwonderwijs in autonome ressorten.

De langzaam voortschrijdende bestuursdecentralisatie en het overgeven van verschillende gouvernementzorgen in zelfbestuur aan provinciën, regentschappen, gemeenten, e. d. heeft nog niet geleid tot het verzorgen van landbouwonderwijs door de desbetreffende raden dezer ressorten. Evenwel zijn er teekenen genoeg, dat het daartoe vrij spoedig komen zal. Zelfs is op te merken, dat er velen zijn, die van een overdracht van den zorg voor het landbouwonderwijs naar de gedecentraliseerde diensten der autonome gebieden veel verwachten voor een betere en ruimere verspreiding van dat onderwijs over Nederlandsch-Indië. Als men heden een enquête hield onder verschillende belangstel-

lenden in den inheemschen landbouw op Java over wat zij zich voorstellen van een overdracht van de zorg voor het eenvoudig landbouwonderwijs aan de Regentschapsraden, zou men van het meerendeel als antwoord ontvangen: veel. Als morgen aan den dag met enkele bescheiden fondsen genoemd onderwijs aan b.v. de Regentschappen van West-Java werd overgedragen, zou in de meeste overmorgen de betrokken adjunct-landbouwconsulent opdracht krijgen stappen te doen om dat onderwijs in de desa te brengen. Misschien zal men hierbij van deskundige zijde ten rechte kunnen spreken van haast en van ongeduld van den „leek”, die in zijn ondeskundigheid meer bederven kan dan goed maken. Verder zal men van die zijde kunnen vreezen, dat er algemeen vormend landbouwonderwijs gegeven zal worden in streken, waar de landbouwkundige lesgever nog maar weinig of niets van den landbouw weet. Dat alles zal echter niet kunnen ontkennen, dat hier en daar van de zijde der „leeken” een sterke trek naar landbouwonderwijs gevoeld wordt. En daarbij is de overweging of men aan het Departement van Landbouw bij de centrale verzorging van het lager landbouwonderwijs daarmee wel voldoende rekening heeft gehouden, urgent te achten. Deskundigen kunnen te zwaartillend zijn, vooral als zij aan een centraal kantoor zaken voor de praktijk moeten behartigen. Het is zeer wel mogelijk, dat bij nader onderzoek blijken zal, dat men aan het landbouwdepartement over het algemeen te scrupuleus, geweest is en dat gebrek aan durf eigenlijk het ruimer aanbieden van algemeen vormend landbouwonderwijs heeft belemmerd. Het zou niet voor den eersten keer zijn, als de deskundigheid in haar degelijkheid hier het practisch werken in de maatschappij remde. Niemand dergenen, die zich in dit opzicht wat voorstellen van het werk van locale raden en in het algemeen van meerdere decentralisatie der regeeringszorgen, zal de centrale leiding gebrek aan inzicht op landbouwkundig of onderwijskundig gebied kunnen verwijten. Men zal dat ook niet doen, doch wel zich beklagen over een gemis aan doorzicht en aanvoelen op sociaal en politiek terrein. Waarschijnlijk hebben zij, die daarom iets goeds verwachten van de overdracht der zorgen voor landbouwvoorlichting en onderwijs, het aan het rechte einde. Met recht kan echter gevreesd worden,

dat bij het decentraliseeren blijken zal, dat het landbouwdepartement bij het overdragen van zijn landbouwonderwijs nog een achterstand heeft, o.a. in aantal voor het onderwijs geschikte krachten.

Hebben de locale raden eenmaal de onderwijszorg overgenomen, dan is te verwachten dat hun vragen om advies, om personeel, om subsidie voor ruimer en algemeener verspreiding van lager landbouwonderwijs het Gouvernement zal nopen tot prijsgeven van zijn al te zwaartillende beginselen omtrent de urgentie en de aanbieding van dat onderwijs. Daarbij is het ook mogelijk, dat het Gouvernement alle leiding en invloed op het lager landbouwonderwijs verliest, omdat verschillende autonome ressorten zich willen scheppen, hetgeen het landbouwdepartement in zijn zwaartillende voorzichtigheid tot nog toe te veel tegenhield. Dit kan dan een groot voordeel zijn voor de opheffing van den landbouw. Maar daarbij is het niet ondenkbaar, dat de deskundige met recht zal gaan vreezen voor meer schade dan goed, omdat hier en daar dan wel meer landbouwonderwijs, maar van minder kwaliteit aangeboden zal kunnen worden. Heeft inmiddels het Gouvernement gezorgd, dat het een goed naar beide zijden juist werkend orgaan voor landbouwonderwijsadvies heeft, zoodat het de locale ressorten behoorlijk ten dienste kan zijn, dan zal dat echter zoo'n vaart niet loopen.

Slotsom.

Als slotsom van een betoog over den huidige stand van het vraagstuk mag nog het volgende aangevoerd worden. Men kan dankbaar zijn voor wat er in de genoemde afgelopen zes jaren aan inzicht en goeden wil omtrent het lager landbouwonderwijs verworven is. Men kan wellicht ook dankbaar zijn voor het weinige, dat gouvernementenzorg in die jaren voor het in praktijk brengen daarvan gedaan heeft. Maar voldaan mag men niet zijn. Niet, als men zich met de stemmen in het Afdeelvingsverslag van den Volksraad, houdende algemeene beschouwingen over de begroting van 1927, veel voorstelt van het brengen van lager landbouwonderwijs over grooter terrein dan het Gouvernement thans doet. Duidelijk is het voor hen, die thans niet voldaan kunnen zijn, dat, wat het landbouwdepartement t.d.o. nu doet, nog on-

voldoende is en dat er weinig uitzicht op verbetering zal bestaan, zoolang men op de geschetste wijze voortgaat met het verzorgen van het lager landbouwonderwijs in Nederlandsch-Indië. Voldaan zal men in dit opzicht slechts kunnen zijn, als:

- 1e. het landbouwdepartement de richting van algemeen vormend landbouwonderwijs meer kans geeft dan nu en groo-
ter terrein geeft, dan men nu aan het speculatieve land-
bouwonderwijs laat,
 - 2e men aan het departement beschikt over een goed werkend
orgaan voor landbouwonderwijsadvies en- organisaties,
 - 3e er meer overleg en beter samenwerking komt tusschen het
onderwijs- en het landbouwdepartement dan er nu bestaat,
 - 4e de autonome ressorten eerstdaags bij het verzorgen van hun
landbouwonderwijs naast vrijheid van handelen doeltref-
fende steun van het landbouwdepartement verkrijgen,
 - 5e particulieren met het landbouwdepartement kunnen en wil-
len samenwerken en krachtdadigen gouvernementssteun
kunnen ontvangen.
-

De Gouvernementsbedrijven in Nederlandsch-Indië.

door

IR. J. VAN DER WAERDEN.

In „De Ingenieur” van 3 April 1926 No. 14 kan men in een hoofdartikel van de hand van den hoofdredacteur Ir. R. A. van Sandick, waartoe de „zakelijke” inlichtingen „persoonlijk” werden verstrekt door den met verlof in Nederland vertoevend Directeur van het Departement van Gouvernementsbedrijven in Nederlandsch-Indië (Ir. P. A. Roelofsen) lezen, dat de vijf belangrijkste Gouvernementsbedrijven „over het jaar 1925 een netto-overschot (na afschrijving) zouden opleveren van rond 75 *millioen gulden*, bij een totaal bedrag aan daarin vastgelegde bedrijfskapitalen op 1 Januari van rond 487 *millioen gulden*”.

Overeenkomstig den bescheiden opzet is het daaruit te becijferen getal van 16, als doorslag- winstpercentage, niet nog afzonderlijk genoemd.

Als besomming van dit „*inderdaad* gunstig genoemde resultaat, ook al houdt men (zooals de toelichting heet)” rekening met de wisselvallige bate van 12 *millioen gulden* wegens den *hooger*en tinprijs”, wordt het volgende staatje gegeven:

1. Bankatinwinning	39.5	millioen
2. Steenkolenmijnen	— 0.9	„
3. Zout	10.1	„
4. Post- Telegr. en Telefoondienst	3.—	„
5. Staatsspoor en Tramwegen	24.2	„
Netto-overschot tesamen	75.9	millioen

Eene kapitaals-aantooning wordt weliswaar niet in zoo'n overzichtelijken vorm gegeven, wel blijkt dat om op die 487 miljoen te komen, enkele honderden millioenen van het kapitaal, in de Staatsspoorwegen gestoken, zijn afgetrokken ter escamoteering van de z.g. „onrendabele lijnen”, gebouwd naar het heet „niet voor bedrijfsdoeleinden, doch alleen uit staatszorg”.

Liever dan achter deze opmerking al dadelijk een vraagteeken te plaatsen, wordt er de voorkeur aan gegeven hierop nog afzonderlijk bij de verdere beschouwing der werkelijke bedrijfsuitkomsten der Gouvernementsbedrijven terug te komen.

Voorloopig zij gewezen op de heterogeniteit van hetgeen samengebracht is in vorenstaand staatje, waar in een „pool” zich bevinden zoowel één *openbaar* bedrijf en een dito dienst (zegge met Professor Treub „Natuurlijke bedrijven”), als twee *producten*-bedrijven (waarvan een met afzienbaren levensduur en daarmee voor de begrooting van speculatief karakter) en één *monopolie* (c.q. een accijnsbedrijf).

Het behoeft wel nauwelijks opgemerkt, dat dergelijke heterogeniteit het werkelijke—dus eigen-beeld b.v. der bedrijven, op allervreemdste wijze zou kunnen beïnvloeden en dat in het algemeen zonder zorgvuldige schifting der samenstellende grootheden naar aard, kapitaal grootte en waarde, voor of tot dienst van de gemeenschap, bezwaarlijk een inzicht in het resultaat van elk dier gouvernementsbedrijven of ondernemingen op zichzelf en al evenmin van het geheel kan worden verkregen.

Dat die samenvoeging voldoende gemotiveerd zou zijn door het feit dat deze 5 bedrijven onder één departement ressorteeren, dus onder eene opperleiding hebben gestaan, lijkt niet wel aanvaardbaar; ook niet voor het gouvernement zelve. Zulks blijkt wel het best daaruit dat van de zijde van het Departement van Financiën, in welks begrootingsoverzicht de geheele beweging op bedrijfs- en ander gebied van het Gouvernement van Nederlandsch-Indië paraisseert, eene indeeling wordt gevolgd, waarbij de bedrijven, de producten en monopolies en de diensten *behoorlijk* uit elkaar worden gehouden en waarbij deze in den budgetairen opbouw zich hun plaats zien toebedeeld overeenkomstig het eigen bedrijfs-

karakter, en de mate van stabiliteit van elk der onderdeelen voor de geheele begrooting.

Bij de jaarlijksche begrooting van Nederlandsch-Indië — en als voorbeeld van beleid moge de ontwerp-begrooting van 1927 (met vergelijkingscijfers van de jaren 1925 en 1926) gekozen — treft men als overzichtelijke indeeling: diensten, bedrijven, producten, monopolies, enz. en hiermede moge de eigengerechtigde samenvoeging van enkele daarvan bij een andere afdeelingsbegrooting i.c. bij gouvernementsbedrijven, stilzwijgend zijn veroordeeld.

De vraag voor de gemeenschap kan toch enkel zijn: te kunnen volgen en wegen wat elk onderdeel van Staatszorg en Overheidsbemoeienis, en vooral deze laatste met het bedrijfsleven, op zichzelf en voor het geheel beteekent en waard is.

Daarom doet het er weinig toe bij welk departement of welke departementen van algemeen bestuur de diverse bedrijven, producten, monopolies en diensten zijn ondergebracht, mits maar het inzicht in elk onderdeel en ook voor elk bedrijf afzonderlijk blijft behouden, iets wat te gereeder mogelijk is naarmate elk dier deelen toch zijn eigen — zij het dan niet autonome — administratie heeft c.q. behoort te hebben. Eene ongelijksoortige, niet gradueele indeeling: dus het verlaten, bij de beoordeeling, der differentiatie (door één der departementen) werkt enkel het doel tegen en werkt tegelijkertijd wantrouwen.

De laatste 5 jaren nu — het blijkt uit de opeenvolgende Volksraad-debatten bij de behandeling der begrooting in Nederlandsch-Indië — is zulk wantrouwen telkens weer tot uiting gekomen. Van de zijde van de leiding van gouvernementsbedrijven scheen zulks niet anders te kunnen worden beantwoord dan met het *in een pool* gooien van alle bij het betrokken departement ondergebrachte ondernemingen en bij voorkeur met een samenvoegen van de vijf z.g. voornaamste gouvernementsbedrijven (zooals in bovenstaand staatje) en werd nauwelijks moeite gedaan tot behoorlijke schifting naar gewicht en soort. Ook in „De Ingenieur” van 3 April 1926, waarin een terugblik van den opperleider dier bedrijven gedurende de laatste vijf jaren wordt gegeven om de efficiency dier — naar het heet „zoo gesmade”, doch in werkelijkheid „zoo schitterend geleide” — bedrijven aan te toonen, wordt wederom de van

die zijde steeds gevolgd, doch van de zijde van Financiën, Volksraad en deskundigen, even vaak gelaakte verdedigingswijze gevolgd, door een amalgame van genoemd vijftal, kortweg bedrijven genoemde ondernemingen, uit te smelten en bij het vertoonen daarvan uit te roepen, ziet hier: met 487 millioen kapitaal-investment, na afschrijving ¹⁾, maken wij dan toch maar 76 millioen gulden winst per jaar, wat wil men nog meer.

Door vrienden van de gouvernementsbedrijven wordt zulk gegoochel en effect-bejag verderfelijk geacht, vooral voor den goeden naam dier bedrijven zelve, en wordt het gaandeweg meer en meer betreurd dat toevlucht blijft genomen tot het verschuilen der verschillende uitkomsten der bedrijven (elk voor zich), wijl daardoor tevens het goede zicht op en de verbetering welke die bedrijven zouden behoeven, dus de verbetering van de efficiency, meer en meer worden geschaad en onderschat.

Voorlichting moet exact en duidelijk zijn, wil het doel, ermee beoogd, worden bereikt; laat de duidelijkheid te wenschen over of wordt zoo willekeurig gegroepeerd, dat er zaken verscholen en verholen raken, dan ontstaat twijfel en wantrouwen in de waarde der voordracht en in de leiding en veelal verlies van appreciatie.

Zoo'n atmosfeer heeft de laatste jaren gehangen om de leiding van de gouvernementsbedrijven in Indië en heeft den naam dier bedrijven dan ook geen goed gedaan, wat temeer betreurd moet worden, wijl men met die bedrijven en hunne uitkomsten gerust voor den dag kan komen (b.v. in vergelijking met particuliere zuster-ondernemingen) en bovendien een critische beoordeeling der bedrijfsuitkomsten (allereerst door de opperleiding) de efficiency ervan slechts kan doen verhoogen en daaraan ten goede kan komen.

Men behoeft b.v. de uitkomsten der Staatsspoorwegen niet te camoufleren door, bevreesd voor een te hooge kapitaal-aantooning, er al dadelijk een derde voor z.g. onrendabele lijnen af te trekken en, in stede van de vereischte afschrijving, die afschrijving te verminderen met (de fictieve) rente van een fictief reservefonds, dan wel te reduceeren tot hetgeen in het bedrijfsjaar aan „vernieuwing” is betaald, met gelijktijdige negatie der evenredige kapi-

1) Waarover nader meer.

taals- en levensduur-afschrijvingen. Overigens mag geen kapitaal voor z.g. onrendabele lijnen afgetrokken, zoo die lijnen zelf, n'en deplaise de uitzichten geopend vóór den bouw of met andere doelstelling dan zuivere verkeersorganen, blijken de gemiddelde rente van de betere lijn-gedeelten te kunnen bijhouden, soms te overtreffen. En zeker is het dan niet geoorloofd wel het kapitaal dier lijnen en niet hunne inkomsten in mindering te brengen, zooals door de leiding van gouvernementsbedrijven ook al wordt gedaan.

Ook wanneer men het volle in de Staatsspoor- en Tramwegen gestoken kapitaal aanhoudt en een commerciële afschrijving toe-past blijft de uitkomst van dat groote net als *staatsexploitatie* nog best waardeerbaar; ongerekend dat niemand dat net als zoodanig zou willen of kunnen missen, ook al waren de uitkomsten evenredig lager. Men telt hier vooral ook de indirecte baten.

De waardeering der uitkomsten bij een bedrijf als dat der Staatsspoorwegen in Nederlandsch-Indië zal worden geboren tegelijk met de zekerheid van een goed en efficient beheer; de wetenschap dat geen andere organisatie het beter zou kunnen doen zal daarbij tot grooten steun zijn. Uit de uitkomsten blijve dan af te leiden of men met de Staatszorg te ver is gegaan en c. q. of het beleid te wenschen laat. Openbare critiek brengt te dien aanzien de laatste correctie en werkt tevens richtinggevend. Als men in dit bedrijf echter na 14 jaren nog geen openingsbalans heeft en het eene jaar zus en het andere jaar zoo de uitkomsten construeert, hapert er iets in beleid en beheer en ontstaat wantrouwen.

Hoe meer men zulk beleid tegen alle uitkomsten in verdedigen wil, te minder komt er van verbetering ten goede en te langer houdt de publieke depreciatie aan.

Als de Bankatinwinning met een kapitaalinvestment van 13,5 millioen, 40 millioen gulden winst maakt en de Staatsspoorwegen met 600 millioen gulden kapitaal b.v. 24 millioen, dan helpt voor de laatste weinig de telsom, dat Bankatin en S. S. tesamen in staat zijn, men f 640 millioen kapitaal f 65 millioen winst 's jaars te maken: en als de Bankatin de kansen van een lagere markt en een nabij levenseinde ziet naderen, terwijl de Staatsspoorwegen zich het eeuwige leven mogen doen verwachten (intensivering van

vervoer, door *eigen* stimulans van welvaart), dan komt de vraag naar voren of de bloedmenging van den gierigen grijsaard met dat van den wat zorgeloozen, opschietenden jongeling aan één van beiden, laat staan aan beiden, ten goede kan komen.

De Staatsspoorwegen, om dit bedrijf even op zichzelf te beschouwen, zijn van 1912 — 1914, doch vooral in de na-oorlogsjaren over-kapitaliseerd.

In het artikel in „de Ingenieur” heet het nu, dat na den oorlog aan gebrek aan personeel en materieel het hoofd moest worden geboden, terwijl dit slecht te krijgen en zeer duur was en desondanks *moest* worden aangeschaft.

Toch was in die dagen van een krachtige vermeerdering van goederenomsat geen sprake, het was de bekende periode van aanvulling van voorraden en stijging der prijzen. Vooral voor den import bestond het bezwaar van een sterk bewegelijk prijsniveau.

De invloed van het prijsniveau is door de leiding der verkeersbedrijven toen niet begrepen. Men liet veel te lang de tarieven ongewijzigd, dat wil dus zeggen men verlaagde de tarieven in absoluten zin. De exploitatiekosten gingen ontzettend naar boven en men keek over den ongunstigen exploitatie-coëfficiënt heen naar het grootere bruto-overschot. De verlaagde tarieven schiepen kunstmatig vervoer en hierop werden de hoogste verwachtingen gebouwd van vervoersuitbreiding en materieelbehoefte, waardoor materieel à tout prix werd besteld, en dure uitbreiding niet vlug genoeg gereed kón komen. Toen het prijsniveau weer daalde (De Ingenieur zegt „toen volgde in 1922 de malaise”) zat Leiden in last. Tegen den draad in kwamen toen tariefverhoogingen. (Zie in „Econ. Stat. Berichten” van 1922 blz. 855/vv, 1924 blz. 176/vv, 1925 blz. 94/vv, 1926 blz. 185/v. de artikelen van den heer G. P. J. Caspersz).

Behoorlijke opruiming van personeels-overvloed dorst men nog niet aan en voorzoover er desondanks meer evenwicht werd bereikt, bleek dit uiterst labiel. De moeilijkheden, ook thans nog te verwachten, bij een — m. i. onafwendbaren — verderen val van het prijsniveau zullen opnieuw ernstig blijken. Is de huidige leiding daarop bedacht?

Het is niet genoeg van „malaise” en van „economische crisis” te spreken om het dalende vervoer na 1922 te verklaren of daartoe

op den achteruitgang van den import te wijzen. In de Indische samenleving is het allereerst de groote massa Inlanders, welke de dupe wordt van de bewegelijkheid van het prijsniveau, hetgeen reflecteert in de importcijfers.

Zeker, er is ook een moment van slapte geweest in thee en suiker; doch de bestaande Europeesche cultuur-bedrijven hebben na 1918 een vrijwel onafgebroken reeks van gunstige jaren gehad, vide ook de areaaluitbreiding, enkel het O. W. verdween. In de periode 1919 — 1926 was het quotient van winstmarge gedeeld door prijsniveau steeds grooter dan in de vóór-oorlogsjaren. Doch wat gebeurde bij de gouvernementsbedrijven? Nog lang nadat de „hoch-konjunktur” voorbij was, bleven groote kapitalen in de Staatsspoorwegen vastgelegd en men praatte het abnormale dure werken bij het hoge prijsniveau maar steeds weer goed. Zoo raakten die spoorwegen overkapitaliseerd.

De „Staatsspoorwegen” construeerde zichzelf de z. g. „zwakke economische positie”. In feite is deze er nooit geweest en kan, behoudens door een ruineus beleid van dit enorme (en waardevolle) net, ook moeilijk ontstaan.

De huidige moeilijkheden blijven *daarin* bestaan, dat dit net door de enorme kapitaaltoevoeging in de ná-oorlogsjaren niet in meerdere mate exploitabel is geworden, waardoor dus de last van te groot kapitaalbelegging in den vorm van een laag (winst-) rendement nog langeren tijd zal blijven bestaan en slechts door natuurlijk vervoeracces naast beleidvol beheer zal kunnen worden overwonnen.

De gemeenschapswaarde van dit groote bedrijf is hierdoor niets te minder en het blootleggen der gave uitkomsten en de critische beoordeeling daarvan mogen de goede gezellen blijven voor behoud en waardeering van het bedrijf; doch vooral geen camouflage en als gevolg daarvan verlies van den goeden naam.

Hetzelfde geldt m.m. voor de steenkolenbedrijven, waarbij de „deficitten” meer zichtbaar werden en nog in sterkere mate naar verontschuldiging werd gezocht.

In „De Ingenieur” heet het „Wanruimte in de uit Europa, Japan, en Amerika uitgaande schepen, die onder anderen steenkolen als

„ballast uit Japan en Duitschland aanvoerden. Daling van de vraag „naar kolen door teruggang van alle bedrijven. Een gedemoraliseerde kolenmarkt”.

Terwijl het fatale vastleggen van groote kapitalen in de ná-oorlogsjaren en gedurende de hoogconjunctuur wordt verdedigd door „een ware kolennoed, die in Indië in de jaren 1917 en 1918 gedreigd had”.

Nu is de wanverhouding in de import- en exportvrachten t.o.v. Nederlandsch-Indië er steeds geweest en hebben vóór 1914 o.a. ook de Staatsspoorwegen steeds daarvan dankbaar geprofitteerd, terwijl anderzijds met wiskundige zekerheid bleef te berekenen hoe groot de kolen-consumptie-mogelijkheid in Nederlandsch-Indië is en welk (geleidelijk) accres daarbij in acht moet genomen. Wat dit betreft draaien wij al sinds jaren om het één millioen ton steenkolen waarvoor een gereede markt bestaat, terwijl naast de drie gouvernements steenkolenmijnen, de enkele particuliere mijnen als first-coming leveranciers mogen aangemerkt met op de balans en als prijsregelaar de import (de z.g. wanverhouding) van uitheemsche kolen.

De twee, en na den oorlog de drie, gouvernements kolenmijnen zijn noodzakelijke ontginningen van gouvernementswege en zullen dat blijven, ook al is de winstmarge gering. Het gouvernement met zijn verkeersbedrijven, voorts voor de Archipel- en de Europeesche vracht- en mailvaart, voor een ander deel voor de eigen Marine, kan ze niet missen. Doch vergeleken met Europeesche kolenmijnen waren het en moeten het blijven, wat ik zou willen noemen: „Kruideniersbedrijven” met vaste clientèle daarnaast met „Komenijs” — (kom en eisch.) verhoudingen. Doch ook een kruidenier met lokalen omzet kan van zijn winkel meer maken door vooral op zuinigheid in exploitatie, afval en spillage te letten. Dit laatste brengt hem verder dan ontijdige uitbreiding van het bedrijf.

De efficiency van de gouvernements-steenkolenmijnen is afhankelijk van beperking van spillage en verwerking van afval (hier ware te lezen gruisafval) en winning van de bijproducten, dus uitbreiding in de breedte, niet in de diepte.

Thans zitten deze bedrijven vrijwel op de blaren van te heet geroosterde uitbreiding, doch zijn of worden allerm minst bedreigd

door toenemenden of ongunstigen import van uitheemsche kolen als gevolg van wanruimte in de aankomende schepen. Het percentage met eigen schepen aangevoerde steenkolen van de Hollandsche (en vreemde) stoomvaarlijnen is en blijft uiterst gering en wordt met 20 à 25000 ton 'sjaars al hoog genoeg geschat.

Ook de zwakke positie der kolenmijnen in de laatste jaren is bij enkele het gevolg van te groot kapitaalinvestment (uitbreiding) na 1918 en 1921, doch vooral van buiten verhouding opgelopen winningskosten, vooral te hoog voor deels zoo minderwaardige kolen en bij simpele winning der ruwe grondstof.

Men kan dit niet tegenspreken door deze mijnen in een „pool” te doen verschijnen en te doen deelen in de afstraling van 76 miljoen netto winst verworven met een kapitaal van 487 miljoen, terwijl ze in werkelijkheid met 20 miljoen kapitaal tot een verlies van een vol miljoen gulden bijdragen. Dit verduistert enkel de verhouding voor deze „noodzakelijke” gouvernements ontginningen, waaraan enkel en alleen de eisch van een goed beheer kan en mag worden gesteld, zonder bij voorbaast te doen rekenen op of den eisch te stellen van aan leeningsgeld evenredige winsten of bijzondere baten voor de schatkist. Behalve dat deze mijnen nooit als winstbedrijven zijn bedoeld, zijn ze tot en met 1914 principieel (?) uit „gewoon” betaald en is er dus feitelijk niet voor geleend, doch ook al moeten ze onder de schuldverhouding van het Gouvernement als tegenbezittingen worden aangemerkt, dan nog zitten ze in den on- althans niet direct-rendabalen hoek. Het Gouvernement kan ze niet missen, al mag (moet) de strengste eisch van behoorlijke exploitatie worden aangelegd.¹⁾

De rest uit het befaamde winststaatje doet de wolken optrekken.

De *P. T. T. dienst* met zijn 45 miljoen kapitaal maakt in 1925 alweer 3 miljoen netto-winst (en hier is het werkelijk netto-, dus na behoorlijke afschrijving en met een niet-geflatteerde balans), is dus weer in het spoor en denkt ernstig aan tariefverlaging.

De uitkomsten van den Dienst van *Waterkracht en Electriciteit* verschijnen daarentegen nog wat onwerkelijk; bij dezen dienst worden ten *laste* der andere bedrijven winsten geboekt (en zulks heeft

1) Het feit dat de mijnen nog steeds steunen op dwangarbeid blijve hier onbesproken.

men in handen door eenzijdige tarieven), waarop op den duur niet te rekenen valt.

Het Zout met z'n 10 millioen kapitaal zou in 1925 10 millioen netto-winst hebben gebracht en zou naar het voorkomt dus meer dan z'n monopolie- c. q. fiscalen plicht hebben gedaan en de vraag rijst of hier beleid en accijnsverlaging niet zullen moeten gaan parallel-loopen.

Tenslotte de *Bankatinwinning* met een gewaardeerd kapitaal van 13 á 14 millioen gulden, waarbij bij topmarkt een winst van 40 millioen in één jaar is behaald, schijnt werkelijk den horizon van de Gouvernementsbedrijven te kunnen beheerschen. Edoch mag en kan dit paard den heelen wagen blijven trekken en hoe lang zal (kan) dit nog duren bij een zichzelf uitputtende ontginning en..... indien S.S., Steenkolen en andere bedrijven in andere richting (als achter den wagen) aangespannen verschijnen?

Nogmaals vrienden van de Gouvernementsbedrijven moeten zich tegen zulk spektakel verzetten. Elk karretje hebbe zijn eigen last en menne zijn eigen paard, de noodige koetsiers zijn er steeds geweest en deze volgen tot vóór de integratie der resultaten hun eigen weg, om eerst daarna door de opperleiding in de schaduw (of zon?) van tin en zout te worden gebracht en met veeren te worden versierd, welke niet de hunne zijn.

Dit beneemt (en daar ligt de schaduwkant) het zicht, *ook voor de betrokken leiders*, op gewicht, waarde en beleid van de aan hunne directe zorgen toevertrouwde bedrijven.

Te eer moge camouflage voor de toekomst nagelaten worden, nu de „bezuiniging” op het totaal-budget ook tot het wegsnijden van uitwassen en luxe bij die bedrijven heeft gedwongen en er, tegen den draad der opperleiding in, tenslotte werd geconsolideerd.

Voor al de begrooting voor 1927 — dus de eerste na het vertrek van den vorigen departementschef — toont zulks meer in het bijzonder aan.

Zoodra in het louter besteden van groote kapitalen in Westersche bedrijven niet meer een „Welvaart-politiek” wordt gezien of gepropageerd, doch nu weer gepoogd wordt den waren economischen toestand te onderkennen en te blijven binnen het financieel kunnen, wordt het verleden overwonnen.

Enkel nog de laatste resten van een te royaal beheer bij de Gouvernementsbedrijven, als het geven van een niet rendabele uitbreiding aan een niet rendabel krachtwerk-complex: het uitbreiden van een absoluut onrendabel electrificatie-complex (Batavia) met een als electrificatie even onrendabele lijn (tot Buitenzorg) moeten op den koop toe worden genomen.¹⁾

Enfin, ineens terug naar het rechte pad is vaak moeilijk; dat de goede richting echter weldra weer gevonden zal worden stemt hoopvol voor de Indische Gouvernementsbedrijven. Vóór alles zal een juiste uitkomstengroeping vermogen hier den weg te wijzen.

Volgen daarom nog de werkelijke eindcijfers, over 1925, voor de bedrijven ondergebracht bij meergenoemd Departement, en de vergelijkings- (verwachtings-) cijfers voor het loopende jaar 1926, alsmede die voor 1927, zooals die voorkomen in de ontwerpbegrooting voor dit jaar, waarvan de behandeling in den Volksraad dezer dagen wordt beëindigd en na September in de Staten-Generaal in Holland zal aanvangen.

STAAT

1) Om niet te spreken van enkele onnoodige uitbreidingen van de Staatsspoorwegen met een berglijntje en smalspoorlijntjes als Garoet-Tjikadjang en Djatibarang-Karangampel, waarbij men voor het eerste traject beschikt over een prachtigen weg en een ontwikkeld vrachtauto-verkeer en bij den smaltrambaan onvoldoende is begrepen dat Cheribon de uit- en invoerhaven van die streek is, waardoor dit trammetje bedrijfs-economisch een onding is, enkel ten goede komend aan eenige misplaatste chineesche rijstpellerijen in Djatibarang.

BEDRIJF	Jaar	Bruto ontv.	Bruto uitg.	Bruto overschot	Afschrijving	Netto overschot	Kapitaal	Rente
Bankatinwinning	1925	1) 61.293	18.133	43.160	1 324	41.834	13.140	318%
	1926	3) 40.818	16.210	24.608	1.447	23.161	13 801	170% (raming)
	1927	3) 42.524	16.295	26.229	1.650	24.569	14.338	170% „
Zout (regie)	1925	1) 19.361	7.901	11.460	0.507	10.953	12.688	86%
	1926	3) 19.152	8.000	11.150	0.557	10.953	13.045	82%
	1927	3) 18.756	8.195	10.560	0.603	9.957	13 515	74%
Steenkolenmijnen	1925	2) 14.050	13.690	0.360	1.284	0.924	19.666	—
	1926	3) 18.425	15.442	2.933	1.536	1.397	21.826	6,4%
	1927	3) 15.735	13.499	2.236	1.631	0.605	22.138	2,7%
Staatsspoor en Tramwegen	1925	1) 74.953	49.782	24.811	8.959	15 852	600.000	2,64%
	1926	3) 73.500	51.389	22.111	9.151	12.960	610 068	2,1 %
	1927	3) 77.392	52.810	24 582	9.450	15.132	629.978	2,25%
Post- Telegrafie en Telefoondienst	1925	2) 30.086	23 314	6 772	3.117	3.055	45 409	6,7% } reëel
	1926	3) 30.091	24.353	6.738	3.737	3.001	49 294	6 % }
	1927	3) 32.212	24.726	7 486	3.796	4.246	46.920	9 % }
Dienst van Waterkracht en Electriciteit	1925		vergelijkingscijfers nog geen waarde					% }
	1926	3) 1.961	0.504	1.456	0.132	1.123	11.909	9% } geflatteerd
	1927	3) 2.039	0.513	1.526	0.259	1 267	12 101	10% }
Goud en Zilvermijnen	1925	1) 1.918	0.945	0 973	0.653 4)	0 320	5 542	6% } leening
	1926	3) 2.425	1.247	1.179	0.859 4)	0.319	5 171	6% } rente
	1927	3) 2.434	1.292	1.142	0.879 4)	0.262	4 368	6% }

1) herziene cijfers.

2) cijfers „De Ingenieur” (Roelofsen)

3) begrootingscijfers.

4) liquidatieaflossing van 20%.

Uit het feit dat hier definitieve jaaruitkomsten en verwachtingen tesamen gegroepeerd zijn, volgt dat vergelijking der opvolgende jaren onderling niet zonder meer mogelijk is en slechts met groote voorzichtigheid (dus critisch) mag geschieden; anderzijds toont 1925 zich door de *Tinopbrengsten* min of meer als een topjaar en blijft het te gevaarlijker van de zijde der leiding juist daarmede de loftrompet over het geheele beheer zoo luid te hebben geblazen.

Een andere zwakke plek in het geheel vormt de afschrijvingspolitiek, welke voor tin en goud-zilver een ander karakter en dus een andere evenredigheid moet krijgen dan bijv. voor S. S. en P. T. T.

Zeker is het dat bij het staatje in „De Ingenieur” geproduceerd:

Bedrijfsresultaten der 5 voornaamste Gouvernemens-bedrijven over 1921 — 1925.

Bedrijfsresultaten	1921	1922	1923	1924	1925
Bruto=ontvangsten ..	181.8	169.—	151	190.2	200.—
Bedrijfsuitgaven	157.—	137.7	116.2	109.8	115.—
Bruto-overschot	24.8	31.1	59.9	80.4	85.—
Afschrijvingen.....	5.9	9.—	7.8	8.2	9.—
Netto-overschot	18.9	22.3	52.1	72.2	76.—

het verloop der „afschrijvingen” zoowel op absolute als relatieve onjuistheid duidt; behalve nog dat een afschrijving van ± 9 miljoen in totaal nauwelijks de voor het Staatsspoorwegbedrijf alleen noodzakelijke afschrijving vertegenwoordigt. Het verloop der afschrijvingen, als hier gegeven voor 1921 — 1925 toont, beoordeeld naar de bruto-overschotten en kapitalen, een willekeurigheid, welke enkel door haar onbegrijpelijkheid wordt overtroffen. Hierover is reeds genoeg gezegd.

Nogmaals, de diverse Gouvernemensbedrijven mogen, zooals ze 1927 thans tegemoet gaan, gerust elk voor zich worden blootgelegd

en beoordeeld; ongunstige critiek behoeft dan niet verwacht en anders nauwelijks geregardeerd; enkel zal voor enkele ervan een naarstiger beleid geëischt blijven dan in het jongste verleden er bij is voorgekomen.

Gescheide beoordeeling toont dan het best waar dat beleid kan (zal moeten) worden *verbeterd en versterkt* of waar het doel of te eischen efficiency niet wordt bereikt. Men make zich over dat open leggen (open kaart spelen) geen zorgen.

Aan vervreemding (c.q. verkoop) van een of meer harer bedrijven kan geen Indische Regeering ooit meer denken. Wel moet gehoopt worden dat voorkomen mag worden dat de mode-baccil der „gemengde Bedrijven” er aan zal gaan knagen.

Over enkele dier pseudo-Gouvernementsbedrijven (de gemengde electriciteitsbedrijven), welke in staat schijnen de Staatsbedrijven en hun gemeenschapskarakter op een hellend vlak te helpen, moge een afzonderlijke beschouwing volgen.

M. S. Indrapoera, Juli 1926.

Muntzuivering op Bali en Lombok,

door

Dr. B. J. F. STEINMETZ.

I. Geschiedenis.

In een beschouwing als de hier gebodene, die een volkomen actueel onderwerp behandelt, kan naar den aard der zaak aan zuiver historische beschouwing een slechts bescheiden plaats worden ingeruimd. Niettemin is het gewenscht om thans, nu de strijd tusschen het „wang bolong” en het „wang Gouvernement” wellicht spoedig definitief zal zijn beslecht nog een oogenblik bij de geschiedenis van den Balischen kepeng stil te staan.

Het verschijnsel immers, dat in Ned.-Indië met zijn geheel sluitend en afgerond geldstelsel bij een niet onaanzienlijk gedeelte der bevolking, hetwelk zeer zeker in het geheel zoowel cultureel als economisch een vooraanstaande plaats inneemt, tot vóór enkele jaren schier uitsluitend en nu in nog overwegende mate een zeer gebrekkige, onvolkomene en onbeholpene Chineesche munt in omloop is, trekt wel de aandacht en behoeft zeker eenige nadere verklaring en toelichting.

In het bijzonder dient te worden nagegaan, waaraan het is te wijten, dat de kepeng oudtijds „kiping” ook wel „pitje” genoemd, welke op Java sinds meer dan menschen heugenis is verdwenen, op Bali niet alleen in groote hoeveelheid circuleert doch ook een belangrijke plaats inneemt in adat en in volks-godsdienst.

Naar het schijnt is er wel geen twijfel aan mogelijk, dat de kepeng overeenstemt met het geldstuk, dat in China als „chen” werd en wordt aangeduid. Zoo leest men in het werk „China en de Chineezzen” van J. F. Davis (uit het Engelsch vertaald door Mr. C. J. Sweerts Amsterdam 1841), 3de deel pag. 277.

„Het bestuur van China geeft geen andere munt uit, dan de „slechte Chen, die uit koper en zink bestaat, met misschien een „weinig lood, en in waarde ver beneden het tiende gedeelte van „een Engelschen stuiver. Aan den eenen kant ziet men den naam „van den regeerenden Keizer, met een paar woorden die „courant- „waarde” beteekenen, terwijl op de keerzijde een Tartaarsch op- „schrift staat. Midden in elk dier muntstukjes is een vierkant gat, „door hetwelk zij somtijds bij honderden worden samengesnoerd, „om de moeite van het tellen te besparen, en in dien staat gelijken „zij wel naar eene rist sausijzen”.

De kepeng op Bali beantwoordt geheel aan deze beschrijving. Deze geldstukken zijn ook thans nog in China in omloop, gelijk vermeld in „Readings in economics for China”, Shanghai 1922 pag. 319 „Currency conditions in modern China” van de hand van Wen Pin Wei:

„*I. The Cash.* According to one authority the standard weight „of this coin should be 57 grains of the metal of which it is made „-copper and as much spelter or zinc (sometimes lead) as the „copper will take up. According to another writer the cash is „described as

„a circular coin rather more than an inch in diameter with a „square hole in the middle for the convenience of stringing. It „should consist of an alloy of copper, 50%; zinc, 41½ %; lead, „6½ %; tin, 2; or of equal parts of copper and zinc. Each piece „should weigh 58 grains troy, or 3,78 grams; but these standards „of composition and weight are not free from counterfeiting and „the cash in circulation would not measure up to them generally.

„Of the issues of the Machu dynasty, those of the reigns of „Shun-chih (1644 — 1661), K'ang-hsi (1661 — 1721) and Yung- „cheng (1721 — 1735), as they are now found in actual circu- „lation, are larger and of better quality than those of Ch'ien-lung „(1735 — 1795), Chia-ch'ing (1795 — 1820) and Tao-kuang „(1820 — 1850), all of which are superior to the issues of the „later reigns both in substance and in size. The issues of previous „dynasties are found in circulation in considerable numbers, mostly „defaced and much worn. The K'ai Yuan coins issued in the Tang

„dynasty are by no means rare, and have formed part of the
 „everyday currency of the people for twelve countries. Those of
 „the Tai Ping rebel government are not all discriminated against.
 „Counterfeiting practices are so common that they have been one
 „of the chief causes of frequent price inflations in local markets,
 „and counterfeit coins are usually accepted without question.

„The following three causes may therefore account for the lack
 „of uniformity in weight and in size of the cash coins:

„First. Concurrent circulation of issues of many reigns of the
 „Machu dynasty with the survivals of issues of preceding centuries.

„Second. The crude method of coining which rendered uniformity
 „impossible, particularly when the cash mints were not under the
 „control and management of one central authority.

„Third. The circulating of many counterfeit coins. Until re-
 „cently the cash has always been cast in moulds, which made
 „counterfeiting quite easy”.

Het „China Yearbook 1924” deelt terzake nog het volgende
 mede (pag. 693):

„Besides subsidiary silver coins there is the copper currency,
 „which is really the currency of the people. Two kinds are in uni-
 „versal use; 10-cash pieces (cents), which are supposed to contain
 „95 per cent of copper and are about the size of a halfpenny.
 „Analysis of a large number of coins gives the average composition
 „as follows: copper, 88,75 per cent; pewter, 8.80 per cent; lead,
 „2.45 percent); and one-cash pieces, which are coined in large and
 „small sizes, have a square hole in the middle, and contain only 50
 „per cent of copper. Since 1904, when the minting of copper 10-
 „cash coins was begun, the provincial mints have been turning out
 „10-cash rate. In 1905—6 the value of a Shanghai tael was 1100
 „to 1200 cash. „It has since been 2000 cash and more”.

En Mr. Vissering schrijft in zijn werk: „On Chinese currency”,
 Batavia 1912 pag. 153.

„Besides subsidiary silver coins there is the copper currency,
 „which is really the currency of the people. Two kinds are in
 „universal use; 10-cash pieces (cents), which are supposed to con-

„tain 95 per cent of copper and are about the size of a halfpenny; „and one-cash pieces, which are coined in large and small sizes, „have a square hole in the middle, and contain only 50 per cent „of copper. Since 1904 the provincial mints have been turning „out 10-cash coins in such numbers that they have depreciated „in value at an alarming rate. In 1905—6, when the minting of „copper 10-cash coins was begun, the value of a Shanghai tael „was 1100 to 1200 cash. It is now between 1700 and 1800 cash”.

De „one-cash” in blijkbaar niet anders dan de Balische kepeng. Dat er inmiddels kepengs in soorten zijn zoowel wat de uitgifte als wat het uiterlijk betreft, volgt uit het voorgaande en wordt ook voor Lombok medegedeeld in het na te noemen artikel van J. C. van Eerde over de geldcirculatie aldaar.

Het Chineesche geld nu circuleerde op den archipel reeds vóór de komst der Hollanders. Dit wordt opgemerkt in H. C. Millies „Recherches sur les monnaies des indigènes de l'archipel indien et de la péninsule malaie”, (den Haag 1871) pag. 38. Deze schrijver citeert evenals Van Eerde ¹⁾ het werk „Eerste Schipvaart der Hollanders naer Oost-Indië”, alwaar omtrent de Chineesche munt in Indië omstreeks het jaar 1600 het navolgende te lezen staat:

„Sij (de Chineesche schepen) brengen 't geld dat tot Bantam, „heel Java ende de omleggende eylanden door zijnen gangh heeft „ende in Malaysche tale *Cas*, in Java *pitis* gheenoemt word, zijnde „minder dan een duyt ende van seer quaden alloye, als ghegoten „van loot met shuym van koper daer onder ghemengt, ende der- „halven so brosch, dat als men een bussel of snoer daarvan laat „vallen, soo vind men des 8, 10, 12 ende somwijlen oock meer „gebroken. Leyt men se eenen nacht int zout water, sy klewen soo „vast aen malcander, datter wel de helft van breekt

„Dit snoode geldeken wordt, aan stroye snoeren gheregen „(want hebben een vierkant gat in 't midden) met 200 teffens 't „welck sy een *sata* noemen en bedraecht onser munte een blancke. „Vijf van dese satas aen malcanderen ghebonden maecken een

1) Het ruilmiddel der bevolking op Lombok Indische Gids 1905, pag. 546 e. v.

„duizend caxas 't welck sij *sapocou* noemen. De onse kochten 12 „of 13 duysent van deze penningen om een reael van achten”.

Dat tijdens het beheer van de Oost-Indische Compagnie op het gebied van het muntwezen een zeer groote verwarring heeft geheerscht is overbekend. ¹⁾ Daaruit valt te verklaren, dat naast verschillende andere muntsoorten ook de Chineesche munten in omloop bleven.

Over de verdrijving nu van den kepeng op Java staat een zeer belangrijk document ten dienste, uit hetwelk tevens blijkt, dat dit geldstuk aan de Compagnie heel wat zorg heeft gebaard. Wij denken hierbij aan de „Memorie van den afgeganen Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust, den Raad extraordinaire van Nederlandsch-Indië Johannes Vos aan zijn successeur den heer Johannes Robert van der Burgh aankomende Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust”, afgedrukt in Jhr. Mr. J. K. L. de Jonge „De opkomst van het Nederlandsch gezag over Java” XI pag. 137 e.v.

Betreffende de moeilijkheden die de kepengcirculatie schijnt te hebben opgeleverd het volgende:

„En is in de andere revenues van dat land aan de Comp. na „mijn aankomst geen vermeer of vermindering voorgevallen; dog „daarentegen wel omtrent het zo zeer important articul der daar „voornaame in cours zijnde geldspecie, dewelke tot anno 1769 „geweest zijn de Chinase, Tongkingse, Japanse en Palembangsche „kippings, over welkers aart, considerabel aantal en intrinsieque „waarde, en hoe de laatste van dies bezitters door de tijd zeer „nadeelig, en daarentegen de introductie der duyten voor deselve „zeer avantageus en ook de Comp. profitabel moest bevonden „worden, ik mij wegens het ampel daarover aan Haar Hoog Eds. „van anno 1769 tot nu successive bij aparte geschreevene en „reeds UWelEds. oog in zijn vorige functies gepasseerd, ter ver- „mijding van rediten niet zal elargeeren

Na een uiteenzetting van de ter zake van de verdrijving der kepengs en verdere uitheemsche en oude muntstukken genomen maatregelen wordt verder medegedeeld:

1) Verg. Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië II, den Haag-Leiden 1918, artikel „Muntwezen in Ned. Oost-Indië,” p. 794 en 798 e. v.

„Omtrent derzelver aanhoudende gewildhydt behoeve ik maar „alleen te noteeren, dat men geen kippings, van welke soort ook, „meer ziet, en die er zijn nu al op zulk een prijs gesteege, dat „het voordeel 't welk er op den uytvoer na Baly te behaalen is „volstrekt medebrenge, deselve eenelijk tot de negotie derwaarts „geëmployeerd werden, en die duiten nu in haar meerdere intrin- „sieque waarde voor een duurzame muntspecie beken, daar in „verre preferabel geagt werden; terwijl ik, buyten hetgeen daar- „over reeds in het boven geciteerde gedemonstreerd heb, tot heden „nog niet kan penetreeren wat het middel zoude zijn deselve wan- „stallig ofte oyt de kippings weder smakelijk te maken, voorna- „melijk wanneer na Haar Hoog Eds. vaste ordres, tegen den invoer „van alle kippings gewaakt werdt, en het die sulx ten handel op „Baly ofte de plaatsen daar deselve tot troquering nodig zijn, „vrij wat beter door een directe aanbreng derwaards convenieert”.

Weliswaar trad na de krachtige maatregelen ter verbetering van de muntverordeningen in dien tijd genomen weer een achteruitgang in en heeft de Oost-Indische Compagnie zich met name weer aan het in omloop brengen van looden „pitjes” schuldig gemaakt, doch de kepeng schijnt in ieder geval niet meer van Bali naar Java te zijn teruggekeerd.

Uit het voorgaande blijkt, dat P. de Kat Angelino in zijn artikel „De kepeng op Bali” Koloniale Studiën 1921 pag. 67 e.v. terecht bezwaar maakt tegen de mededeeling van Mr. Vissering (In „Neerlands Indië” uitgegeven onder leiding van H. Colijn, 2de deel, hoofdstuk IV pag. 246) als zou de kepeng eerst omstreeks 1860 als eerste munt in Bali zijn binnengekomen, doch tevens dat de meening van den schrijver zelve, volgens welke de kepeng nooit op Java zou zijn aangetroffen (verg. pag. 67 geciteerd artikel) insgelijks als onjuist moet worden beschouwd.

In hoeverre de vrijwel klakkelooze aanvaarding van een vreemde muntsoort moet worden verklaard uit de Oostersche psyche dan wel uit technische oorzaken blijve in het midden. De bemoeienis der vorsten schijnt in ieder geval te zijn beperkt gebleven tot het vaststellen van verordeningen tegen het in omloop brengen of blijven van minwaardige of versleten munt enz. (verg. o.a. De landsverordeningen der Balische vorsten van Lombok F. A. Liefreink, den

Haag 1915 pag. 190 e.v.) Eenige poging om de uitheemsche munt te verdrijven en door een eigene te vervangen, schijnt nooit te zijn gedaan.

Uit het koersverloop van den kepeng op Lombok gedurende de negentiende eeuw (verg. artikel Van Eerde pag. 548) kan met vrij groote zekerheid worden afgeleid, dat in den loop der negentiende eeuw een belangrijke invoer van kepengs heeft plaats gevonden. Voor het vaststellen van den ouderdom en uitgiftedata der kepengs op het oogenblik in Bali in omloop, ware gelijk vanzelf spreekt, een zeer uitgebreid, numismatisch en sinologisch onderzoek noodzakelijk, waarvan de beteekenis zeer waarschijnlijk niet in evenredigheid zou zijn met de eraan verbonden moeite en kosten.

Dat in den loop der negentiende eeuw en gedurende de eerste jaren der twintigste eeuw van Landswege geen poging in het werk is gesteld om den kepeng te verdrijven, kan gereedelijk uit de politieke verhoudingen op Bali en Lombok worden verklaard. Wel was Lombok sinds 1894 aan ons rechtstreeksch gezag onderworpen, doch zoo lang de kepeng nog op Bali in omloop bleef, zou het met het oog op het levendige handelsverkeer tusschen Bali en Lombok zeer moeilijk zijn geweest, om een muntzuivering op dit laatste eiland door te voeren. En voor het ter hand nemen eener muntzuivering op Bali was allereerst noodig, dat de macht der zelfbesturen aldaar werd gebroken. Op een en ander wordt door Van Eerde aan het slot van zijn meergenoemd artikel gewezen.

Toch is reeds vóór de onderwerping van Zuid-Bali in 1908 over de mogelijkheid eener muntzuivering van gedachten gewisseld. Echter met geheel negatief resultaat. Na 1908 — in hoeverre dit „post” ook een „propter” is, blijve ononderzocht — zijn de muntzuiveringsplannen wederom met voortvarendheid ter hand genomen en het is slechts aan overmacht, althans aan zeer bijzondere omstandigheden te wijten, dat Bali tot dusver nog niet van zijn kepengs is bevrijd.

Over de muntzuiveringsdenkbeelden vóór 1908 in een volgend hoofdstuk.

II. Enkele muntzuiveringsplannen en denkbeelden in de jaren 1905 — 1908.

In 1905 stelde de Regeering aan het Opperbestuur voor de

inning der belasting op Bali en Lombok dienstbaar te maken aan de muntzuivering aldaar. Dit zou dan geschieden door den koers van de kepeng eenigszins ongunstig vast te stellen en hem zelfs gestadig te verlagen, waardoor de bevolking zou worden aangemoedigd, om de belasting in Hollandsche munt te betalen. Zoo doende zou zij meer vertrouwd raken met de Hollandsche munt.

In Holland wordt dit denkbeeld aan eenige critiek onderworpen. Wel hier men zich er mede vereenigen dat voor de belastinginning de kepengkoers eenigszins ongunstig wordt vastgesteld, mits slechts voldoende pasmunt in omloop wordt gebracht ten einde de bevolking in staat te stelken om de belasting inderdaad in Nederlandsche munt te voldoen. Bij gebreke van dien zou het denkbeeld van de Indische Regeering feitelijk neerkomen op een vermomde belastingverhooging. Tevens zou gebroken moeten worden met het stelsel van plaatselijke vendutie van kepengs en zouden deze muntstukken hetzij versmolten, hetzij naar China teruggezonden moeten worden.

Op grond hiervan werden de navolgende maatregelen aanbevolen:

- 1e. het vaststellen van een lageren kepengkoers voor de belastingbetaling;
- 2e. voldoende spuiing van pasmunt;
- 3e. verzending van binnengekomen kepengs naar China of wel versmelting dezer kepengs;
- 4e. invoerverbod van kepengs.

Volledige verwezenlijking der denkbeelden van den minister echter was vooralsnog niet mogelijk, omdat de voorraad pasmunt niet toereikte, zulks mede in verband met de plannen tot muntzuivering ter Oostkust van Sumatra, welke vóór dienden te gaan.

Voorzoover die denkbeelden in praktijk zijn gebracht, schijnen zij weinig resultaat te hebben opgeleverd. Dit kan worden afgeleid uit de omstandigheid dat door den Resident van Bali en Lombok reeds vrij spoedig een nieuw denkbeeld ter sprake wordt gebracht, hetwelk lijnrecht staat tegenover de zooeven genoemde denkbeelden van de Indische Regeering en den Minister van Koloniën. De Resident wijst erop, dat de verwachting als zou het betalen van de belasting in Nederlandsch geld de bevolking

aan het gebruik der Nederlandsche munt gewennen geheel ijdel is gebleken. Daarvoor vormt het bedrag dat jaarlijks aan belasting wordt betaald een te geringe fractie van hetgeen in de huishouding van den Baliër omgaat. Voorts wordt medegedeeld, dat tengevolge van de stijging zoowel van koperprijzen als van de nominale waarde der Chens in China groote uitvoer van kepengs naar China plaats vindt tegen zeer goede prijzen. In plaats nu daarvan, dat de bevolking moet worden aangemoedigd, om de belasting in Hollandsche munt te betalen, dient veeleer het omgekeerde te geschieden. De bevolking dient juist te worden geprikkeld om de belastingen in kepengs te storten, echter moet geen vendutie van die kepengs worden gehouden, waarna zij opnieuw in omloop worden gebracht, doch zij moeten òf worden versmolten òf naar China worden gezonden. Tevens moet ervoor worden zorg gedragen, dat voldoende pasmunt onder de bevolking in omloop wordt gebracht. Van de eerlang op Bali in te voeren Opiumregie zou in het bijzonder gebruik kunnen worden gemaakt, om de Hollandsche pasmunt bij de bevolking in omloop te brengen. Voorts moet worden gestreefd naar het langzaam doen stijgen van den kepengkoers, ten einde den schok welke de algemeene invoering van de Nederlandsche munt onvermijdelijk zal te weeg brengen zoo gering mogelijk te doen zijn. Deze koersstijging van den kepeng kan worden verkregen, indien het aantal ervan door uitvoer naar China, versmelting en vermindert. Nadat de kepengvoorraad aanzienlijk is verminderd en de kepengkoers een stuk is gestegen, kan tenslotte inwisseling van de resteerende kepengs plaats vinden gepaard gaande met afkondiging van een verbod tot vervoer, bezit en in betaling geven en nemen van kepengs.

Deze denkbeelden vonden geen instemming bij de Regeering. Weliswaar sloot deze zich aan bij de door den Resident geoefende critiek en was ook zij van meening, dat de verwachting als zou door belastingbetaling in Nederlandsche munt de bevolking zich ook voor haar verdere betalingen van den kepeng afwenden, geheel ijdel was gebleken. Bovendien bestond ook volgens de Regeering tusschen de maatregelen sub 1e en die sub 3e genomen tegenspraak, daar de maatregel sub 1e met zich mede bracht, dat de kepeng onder de bevolking in omloop bleef, de maatregel sub 3e daarentegen het gevolg had, dat de kepeng aan het Land werd

onttrokken. Echter tegen het voorstel van den Resident bestond insgelijks bezwaar, daar voor het welslagen van den maatregel een eerste vereischte zou zijn, dat een verbod van invoer van kepengs gepaard zou gaan met een verbod van bezit en vervoer van deze munt. Zodoende zou men wel gedwongen zijn, om veel verder strekkende maatregelen te nemen. Bovendien zou betaling van belasting alleen kunnen worden aangemoedigd door die duiten tegen een hoogen koers aan te nemen, hetgeen den clandestienen invoer in de hand zou werken. En als dan na eenigen tijd moest worden geconstateerd, dat het aantal kepengs niet merkbaar verminderd was en de maatregelen moesten worden gestaakt, zou het voor muntzuivering uitgegeven geld in het water zijn geworpen. De eenige oplossing zou ook voor Bali moeten zijn: *een muntzuivering op korten termijn*, zooals bij de duiten-inwisseling op Java en bij de dollarinwisseling in de Westerafdeeling van Borneo en in de afdeeling Bengkalis van het Gouvernement Oostkust van Sumatra. Echter was de toestand van 's Lands financiën niet van dien aard, dat voor de muntzuivering op Bali en Lombok, welke geenszins urgent kon worden geacht, groote sommen konden worden besteed. Nog verschillende andere streken van Indië kwamen eerder voor muntzuivering in aanmerking, met muntzuivering op Bali en Lombok kon voorloopig nog wel worden gewacht.

Een nieuw schrijven van den Resident waarin met name op de stijgende duurte, gevolg van den toenemenden kepeng uitvoer, een beroep werd gedaan tot ondersteuning van zijn voorstellen en opnieuw op een invoerverbod werd aangedrongen kon de Regeering niet van gedachten doen veranderen.

Bij de in de jaren 1905—1908 gevoerde gedachtenwisseling is eenigszins uitvoerig stil gestaan, omdat zij voor het heden een bijzondere beteekenis bezit. Immers naar nog nader zal blijken, is de groote vraag, welke zich ten aanzien van de muntzuivering op Bali voordoet deze: moet de verdrijving van den kepeng door inwisseling op korten termijn geschieden, dan wel dient zij meer geleidelijk te worden doorgevoerd? De vraag eener geleidelijke muntzuivering is sinds 1908 voorzoover wij konden nagaan, slechts eenmaal, in 1911 aan de orde geweest. Daarom is het wel van bijzonder belang te weten wat destijds hierover werd gezegd

en gedacht. Dat er nog wel verschil van inzicht op dit punt heeft bestaan, volgt uit het hierboven gegeven resumé.

Tegen de door den Resident van Bali en Lombok en den Directeur van Financiën geoefende critiek op het denkbeeld om de belastinginning door het vaststellen van een ongunstigen kepengkoers aan de verbetering van de munttoestanden dienstbaar te maken, kan inderdaad weinig worden ingebracht. En de juistheid van deze critiek is ook ten volle door de ervaring bevestigd. Immers jarenlang worden de belastingen op Bali en thans ook op Lombok in Nederlandsch geld betaald zonder dat zulks ook maar eenigermate tot de verdrijving van den kepeng heeft bijgedragen.

De voorstellen in 1905 van den toenmaligen Minister van Koloniën hinken inderdaad op twee gedachten; het bevorderen van het betalen der belastingen in Nederlandsche munt heeft ten doel het Nederlandsch geld bij de bevolking er in te brengen, de uitvoer van als belasting gestorte kepengs beoogt, om den kepeng te verdrijven. Dit zijn twee zaken op zich zelf, voor een werkelijke verbetering van de munttoestanden is het noodig dat zij samen vallen, doch daarvan is juist bij verwezenlijking van het voorstel geen sprake. Immers naar de Resident en de Directeur van Financiën terecht opmerken, zal men naar den aard der zaak minder kepengs kunnen uitvoeren naarmate de betaling der belastingen in meerdere mate in Hollandsch geld geschiedt. En de kepeng blijft vanzelf in omloop, indien hij niet wordt uitgevoerd.

Inmiddels heeft naar het schijnt nimmer eenige uitvoer van kepengs door het Gouvernement plaats gevonden en zijn de kepengvenduties bestendig totdat de belastingen in Nederlandsch geld werden betaald. Dit waarschijnlijk alweer omdat niet voldoende pasmunt voorradig was.

Het voorstel van den Resident is zeker logischer. Immers de door hem bedoelde maatregel komt neer op verdrijving van de kepengs en tegelijkertijd daarmede invoering van onze pasmunt; aan het zooeven genoemde criterium dat de verdrijving der oude munt gepaard gaat met — niet alternatief is aan — de invoering der nieuwe wordt ten volle voldaan. Toch wil het voorkomen, dat de Resident de moeilijkheden welke aan de verwezenlijking van zijn denkbeeld waren verbonden niet voldoende heeft

overzien. En volkomen onjuist is het denkbeeld, hetwelk ook in de latere over het vraagstuk der muntzuivering op Bali en Lombok gevoerde correspondentie herhaaldelijk terug keert, dat het gewenscht is om den kepengkoers geleidelijk op te voeren teneinde den schok te temperen welke de algemeene invoering van de Nederlandsche munt teweeg zal brengen. Hierbij wordt dan gedacht aan de mogelijkheid van eenige verhooging van den levensstandaard na het doorvoeren der muntzuivering zoomede aan de befaamde artikelen ter waarde van 1 tot 5 kepengs, waaraan ook Mr. Vissering in zijn rapport groote aandacht wijdt.

Het lijdt echter geen twijfel, dat de economische schokken welke verbonden zouden zijn aan een gedurende eenigen tijd sterk wisselenden d.w.z. stijgenden kepengkoers veel bezwaarlijker zoude zijn, dan die welke voortvloeien uit de muntzuivering op zich zelve. Bovendien is het zeer de vraag of men de koersstijging geheel in de hand zou kunnen houden en moet eindelijk niet worden voorbij gezien, dat elke stijging van den kepengkoers een vermeerdering van de kosten der muntzuivering tengevolge heeft. Naar nader zal worden uiteengezet, is zoowel koersstijging als koersdaling ongewenscht en dient veeleer nadrukkelijk als *conditio sine qua non* voor het welslagen eener geleidelijke muntzuivering te worden gesteld: een zoo vast mogelijke kepengkoers van het begin der kepengverdrijving tot het einde.

Ook de Directeur van Financiën wees in zijn advies aan de Regeering op de bezwaren welke aan een wisselenden kepengkoers zijn verbonden. Inmiddels is zijn opvatting, dat in geval eener geleidelijke zuivering de kepengkoers noodzakelijk moet veranderen en wel, door het schaarscher worden van de kepengs, stijgen, naar nog nader zal worden betoogd, onjuist.

Wij zien dus, dat de jaren 1905 — 1908 waardevolle gegevens bieden voor de beoordeeling van de vraag der muntzuivering op Bali en Lombok, doch dat aan den anderen kant de destijds verdedigde stellingen en opvattingen zeker niet dan onder de noodige reserve kunnen worden aanvaard.

De kansen voor een geleidelijke muntzuivering stonden voorloopig slecht. Het standpunt van de Regeering effende evenwel den weg voor het onderzoek van Mr. Vissering in 1911, waarvan het resultaat zou zijn een voorstel tot het doorvoeren der munt-

zuivering op Bali en Lombok door inwisseling der kepengs op korten termijn.

III. Het onderzoek van Mr. Vissering, muntzuiveringsplannen van 1914 en uitstel dezer plannen.

De besprekingen met de Javasche Bank werden ingeleid door een onderhoud aan boord van het S.S. Mossel tusschen de Directie en den Resident op 31 Mei 1908. Op verzoek van de Directie der Javasche Bank bracht de Resident een uitvoerig verslag uit over de muntoestanden op Bali en Lombok.

Het onderzoek van Mr. Vissering vond plaats in Maart 1911, verslag ter zake werd door hem uitgebracht op 31 Maart 1911. Voor den inhoud van dit verslag moge worden verwezen naar het werk van Mr. Vissering „Muntwezen en circulatie in Nederlandsch-Indië”, Amsterdam 1920 pag. 252 e.v.

In dit verslag worden de met de bestuursambtenaren, de hoofden en de bevolking gevoerde besprekingen gereleveerd en wordt een overzicht gegeven van de muntverhoudingen op Bali. Voorts wordt vermeld, dat geen bezwaar bestaat tegen de verdere geleidelijke invoering van onze munt, waarmede reeds sinds eenige jaren een aanvang was gemaakt. Wel bestond op verschillende gronden bezwaar tegen de algeheele verdrijving van den kepeng, in verband waarmede in het bijzonder onder het oog wordt gezien, welke economische beteekenis is verbonden aan den verkoop van artikelen, ter waarde van een of slechts enkele kepengs, zoomede welke plaats de kepeng in den godsdienst inneemt. Mr. Vissering zet uiteen, dat het aantal artikelen hetwelk voor 1 kepeng kan worden gekocht zeer gering is en wijst er verder op, dat de godsdienst niet bepaald het gebruik van kepengs voorschrijft en men evengoed Hollandsch geld kan gebruiken. Op alle plaatsen waar Mr. Vissering besprekingen heeft gehouden, werd de wensch uitgesproken dat de invoering geleidelijk zou geschieden. Er werd echter genoeg mede genomen, dat de zuivering nog één jaar zou worden uitgesteld en de duur daarvan dan minstens op 3 maanden zou worden gesteld. Het verslag houdt nog in een berekening van den kepengvoorraad, van de benoodigde pasmunt en een voorstel nopens de verdeeling van de aan de bevolking uit te

geven Hollandsche munt. Voorloopig heeft het onderzoek geen ander direct resultaat gehad, dan dat platen met afbeelding van de Nederlandsche muntsoorten onder de bevolking werden verspreid. Deze platen zijn nog overal te vinden en bewijzen inderdaad goede diensten.

De Regeering schijnt met de conclusies van het rapport Mr. Vissering in het bijzonder met het voorstel tot muntzuivering op korten termijn niet onmiddellijk te hebben ingestemd, althans het was noodig dat de Resident in 1914 de voorstellen van den heer Vissering ondersteunde, voordat Zij in actie kwam, telaar echter.

De aanvankelijke bedoeling om de muntzuivering op 15 September 1914 te doen ingaan, moest eerst voorloopig worden uitgesteld tot begin 1915, omdat het benoodigde kopergeld pas in het begin van 1915 aanwezig zou kunnen zijn en bleef daarna om redenen welke geen nadere toelichting behoeven, practisch gesproken rusten, al is nog herhaaldelijk hierover gecorrespondeerd.

Het bovengenoemde rapport van Mr. Vissering zal zeer zeker ten aanzien van verschillende punten als leidraad kunnen dienen, doch kan toch niet zonder nadere overweging aan de formuleering en de uitvoering van de muntzuiveringsplannen van het oogenblik worden ten grondslag gelegd. In de eerste plaats is een groote verandering in de feitelijke verhoudingen ingetreden doordien gedurende de eerste oorlogsjaren een groote hoeveelheid kepengs naar elders is uitgevoerd en tegelijkertijd er mede een stijging van den kepengkoers heeft plaats gevonden, zoomede omdat, naar nog nader valt uiteen te zetten, het Hollandsch geld — ook de pasmunt — in steeds toenemende mate in omloop komt. In de tweede plaats valt tegen enkele stellingen door den heer Vissering verdedigd, wel het een en ander in te brengen. Zoo is het aantal artikelen dat voor 1 kepeng kan worden gekocht veel grooter dan de heer Vissering meende (namelijk ± 140 inplaats van 5) en zijn de bezwaren welke een vervanging van den kepeng door het Hollandsche geld voor de godsdienstige gebruiken oplevert, inderdaad niet gering.

Daarenboven is ook de berekening zoowel van den kepengvoorraad als van de hoeveelheid benoodigde pasmunt aanvechtbaar. Voor de berekening van den kepengvoorraad wordt uitgegaan van een verondersteld aantal kepengs per gezin, vermenigvuldigd

met het aantal gezinnen. Bestond omtrent beide factoren inderdaad zekerheid, dan zou hierop niets zijn aan te merken, uit de voorafgaande correspondentie echter kan veeleer het tegendeel worden afgeleid. Ook de schatting van het aantal pasmunt per gezin benoodigd, staat naar het voorkomt, geheel op losse schroeven.

IV. Nieuwe muntzuiveringsvoorstellen en verdere gedachtenwisseling 1914 — 1926.

Na twee jaren van rust wordt het muntzuiveringsvraagstuk in 1916 opnieuw aan de orde gesteld. Aanleiding hiertoe was de aanzienlijke uitvoer van kepengs, welke op groote schaal door Chineezers werden opgekocht en na verwerking en versmelting voor oorlogsdoeleinden werden gebezigd. Daardoor had eenige koersstijging plaats en ontstond schaarschte aan pasmunt, welke beide verschijnselen wellicht spoedig ernstige afmetingen zouden kunnen aannemen. Nochtans werden geen directe maatregelen noodig geacht. Eenigen tijd later echter — aan het eind van 1919 — wordt opnieuw alarm geslagen. De kepengkoers stijgt onrustbarend, de duurte neemt hand over hand toe, waaronder met name de kleine ambtenaren lijden, het terhand nemen van de muntzuivering wordt urgent genoemd.

De onvermijdelijke douche op deze uitbarsting wordt den resident uit Batavia toegediend. Er is niet voldoende pasmunt voorradig en in verband met de oorlogsomstandigheden kan niet op voldoende aanvoer van pasmunt uit Europa worden gerekend.

Nog geen maand later is de positie in zekeren zin omgedraaid. De Resident dringt n.l. aan op het vaststellen van een invoerverbod en een uitvoerverbod op kepengs. Hij zet uiteen dat hem geen incosequentie kan worden verweten, nu hij op een uitvoerverbod aandringt. Immers daar de muntzuivering niet kan worden doorgevoerd en voor de uitgevoerde kepengs geen Nederlandsche pasmunt in de plaats kon worden gesteld, is het volstrekt noodzakelijk de kepengs in het land te houden, teneinde de duurte en het steeds toenemende gebrek aan pasmunt tegen te gaan.

Inmiddels echter was reeds bij ordonnantie van 6 Maart 1917, Staatsblad No. 98, van 14 Maart af tijdelijk de uitvoer uit Nederlandsch-Indië verboden van goederen, die hier te lande uit het

buitenland waren ingevoerd, met bevoegdheid echter van den Gouverneur-Generaal om bepaalde goederen aan te wijzen waarop dit verbod niet toepasselijk was. M.a.w. het door den Resident gewenschte uitvoerverbod van kepengs was er al. Verdere maatregelen werden dan ook niet genomen.

Voor het jaar 1919 valt slechts een kort intermezzo te vermelden. De Resident Damsté komt op het denkbeeld, om voor het geval muntzuivering op Bali en Lombok zou plaats vinden een nieuwe munt te introduceeren en wel een halve cent met een gat erin. Dit wordt door hem zeer practisch geacht en hij meent blijkbaar dat hierdoor zoowel aan een behoefte van de bevolking op Bali en Lombok als van den Inlander in het algemeen wordt tegemoet gekomen. Dit voorstel is verder blijven rusten.

Eerst in het begin van 1925 komt het vraagstuk van de muntzuivering in de hiervoor nog in aanmerking komende gebieden van Nederlandsch-Indië in algemeenen zin opnieuw aan de orde, waarbij van de muntzuivering op Bali en Lombok meer in het bijzonder melding wordt gemaakt. Voorts verzoekt de Directeur van Financiën aan den Resident van dit gewest zulks mede naar aanleiding van de groote muntvoorraden in de kassen aldaar, omtrent wenschelijkheid en mogelijkheid eener muntzuivering een onderzoek te doen instellen.

Ook van andere zijde werd de muntzuiveringsquestie aangevoerd. Het Volksraadlid Tjokorde Gde Rake Soekawati richtte aan de Regeering de vraag of het niet gewenscht was, om tot muntzuivering over te gaan, vooral met het oog op de koersschommelingen van den kepeng speciaal op de tijdstippen, dat belasting in Nederlandsch geld moet worden betaald. Mede naar aanleiding van deze vraag werd de Directeur van Financiën gemachtigd, om de voor de muntzuivering op Bali en Lombok noodige voorstellen, na overleg met den Resident, bij de Regeering aanhangig te maken.

Op last van den Resident hebben in de tweede helft van het jaar 1925 en de eerste helft van 1926 door de bestuursambtenaren op Bali en Lombok verschillende onderzoekingen en besprekingen plaats gevonden en zijn ter zake verschillende rapporten uitgebracht. Daaruit moge in telegramstijl het volgende worden genoteerd.

Geleidelijkheid bij de muntzuivering wordt gewenscht genoemd met het oog zoowel op den bloeienden kleinhandel, die tal van artikelen van 1 — 5 kepeng aan den man brengt, als op de diepgewortelde geldelijke verhouding tusschen goden en menschen, waarbij de kepeng een belangrijke plaats inneemt. De ontwikkelenden schijnen voor de muntzuivering veel te voelen, de bevolking daarentegen blijft nog steeds eenigermate afkeerig er van. De Hollandsche pasmunt wordt meer en meer aangenomen en komt geleidelijk in omloop. In het binnenland van een onderafdeeling waar nog een jaar geleden Hollandsche pasmunt werd geweigerd, kan men thans overal hiermede terecht. Voor een onderafdeeling wordt er op gewezen dat de kepeng practisch noch theoretisch voor handelstransacties wordt gebruikt, zelfs niet bij verkoop van producten door den kleinen man aan opkoopters en evenmin bij verkoopers onderling. Het economisch gebruik van den kepeng bepaalt zich tot kleine inkoop en op den weg en aan de passers. Voor betaling van boeten of bijdragen aan soebak-, desa- of tempelkassen, wordt ook van Hollandsch geld gebruik gemaakt, alleen bij godsdienstige plechtigheden speelt de kepeng een belangrijke rol, waarover hieronder meer. De koersschommelingen van den kepeng bedragen van 1100 tot 1300 per rijksdaalder, in het algemeen echter is de koers vrij vast en wel 5 voor 1 cent, 1250 voor een rijksdaalder. Sommige berichten ontkennen elke koersschommeling als gevolg van de belastingbetaling daar de belastingen het geheele jaar door worden betaald, andere erkennen haar, doch voegen er aan toe, dat de invloed van den koffieoogst op den kepengkoers veel belangrijker is. Uit de rapporten blijkt verder van een aanmerkelijk verschil in „kepengdichtheid” zoowel voor de onderafdeelingen onderling, als voor de districten van één onderafdeeling.

Het denkbeeld van geleidelijke koersstijging van den kepeng om den schok minder groot te maken, komt ook weer naar voren. Groote bezwaren tegen het doorvoeren van de muntzuivering worden niet genoemd, met uitzondering van een der rapporten. In dit rapport wordt voorgesteld, om de muntzuivering zoo te doen plaats vinden, dat een nieuwe muntstuk in ons geldstelsel wordt geïntroduceerd n.l. de vijfde cent. Hiervoor zou kunnen worden volstaan met een „papieren wetje” en een „tjap” op de thans in

omloop zijnde kepengs. In de andere stukken wordt ook weer het denkbeeld van den halven cent met een gat erin naar voren gebracht.

Een der rapporten wijst er op, dat door de Chineezers bij de geldwisseling nog al eens winst wordt genomen op grond waarvan de muntzuivering aanbevelenswaardig wordt geacht.

Schrijver dezes nam deel aan verschillende besprekingen met de hoofden enz. Deze hebben wat de economische zijde van het vraagstuk betreft, weinig nieuws opgeleverd. In hoofdzaak werd weer de oude kwestie van de artikelen ter waarde van één of enkele kepengs te berde gebracht. Niettemin zijn er volgens verschillende hoofden op Bali en Lombok weliswaar veel van deze artikelen, doch hun economische beteekenis is niet zeer groot. Het zijn in hoofdzaak de kinderen die ze koopen bij de kleine koopvrouwtjes aan den weg. Indien de kepeng zou worden verdreven, zou naar hun oordeel de zaak zich wel schikken. De kinderen zouden misschien om den anderen dag een geldstukje krijgen in plaats van iederen dag. De prijzen zouden iets hooger worden of wel wat grootere hoeveelheden zouden tegelijk worden verkocht. Op Lombok zag men de zaak ernstiger in. Zoowel op Bali als op Lombok werd de meening uitgesproken, dat de levensstandaard zou rijzen. De Balische hoofden waren in het algemeen niet tegen muntzuivering, velen zelfs toonden zich voorstander, voornamelijk te Karang Asem en Singaradja. Op Lombok daarentegen was het anders, al deelden de hoofden met eenigen nadruk mede, dat zij alleen de gevoelens van de bevolking wenschten te vertolken.

Over de koersschommelingen van den kepeng konden van de hoofden geen betrouwbare inlichtingen worden verkregen en nog minder over den kepengkoers in de afgelopen jaren. Erkend werd dat zich koersschommelingen o.a. omstreeks de tijdstippen van belastingbetaling voordeden. Voorts komt het voor, dat de pembekel pekasihs, sedahan agoengs en districtshoofden eenige winst nemen wanneer de bevolking kepengs komt storten. Meestal weten de belastingplichtigen zoowel op Bali als op Lombok zelf zich van voldoende Hollandsch geld te voorzien. Op Lombok is de koers van den kepeng iets lager en bestaat veel meer afwijking tusschen de plaatsen onderling. De koers in Midden-Lombok is hooger dan in West- en Oost-Lombok.

Bij de onderzoekingen op de pasars en de besprekingen met de bevolking zelf bleek ten duidelijkste, hetgeen trouwens ook reeds uit de rapporten viel af te leiden, dat de Hollandsche munt schier overal is doorgedrongen en dat op dit punt tusschen de verschillende streken van het gewest en de verschillende deelen der bevolking slechts een gradueel verschil bestaat. Op Bali werd overal bekendheid van de bevolking met de Hollandsche munt geconstateerd en eveneens het in omloop zijn van Nederlandsch-Indische munt. Op Lombok is beide in veel geringer mate aanwezig. Doch daarnaast openbaart zich het zooeven genoemd gradueel verschil op tal van andere wijzen. Zoo treft men op de pasars te Singaradja en Boeieleng geen geldwisselaarsters aan, blijkbaar omdat de bevolking aldaar het Nederlandsch-Indisch geld in al zijn verschillende onderdeelen bezit en hanteert. Op de pasar te Den Pasar daarentegen zijn niet minder dan twaalf geldwisselaars op die te Ampenen acht. In die plaatsen schijnt de circulatie voor velen nog wel in hoofdzaak te bestaan uit rijksdaalders en kepengs. Daardoor is er veel behoefte aan wisselen. De wissellaarstertjes komen met kepengs aan en gaan met rijksdaalders weg. Toch kan bij zoo'n vrouwtje ook wel pasmunt en kleinere teekenmunt worden aangetroffen. Betreffende de berekende tarieven schijnt een vaste regel te ontbreken.

Wat den godsdienst betreft heeft de bespreking met de hoofden en de pedanda's een belangrijk gezichtspunt opgeleverd. Dit dat weliswaar niet de kepeng alszoodanig is voorgeschreven (de lontarbladen spreken slechts van „sesari” of „arta” d.i. geld) doch dat voor verschillende offergaven een *bepaald aantal* munstukken noodig is. Bovendien is in sommige gevallen vereischt een hoeveelheid munten aan een snoer, waarvoor dus een gaat noodig is. Bij vervanging van den kepeng door Hollandsch geld zal dus allereerst het offer veel duurder worden en in de gevallen waarin een gat in de munt noodig is, zal hetzij de stuiver moeten worden gebruikt, hetzij een kunstbewerking van andere munten moeten plaats vinden. Bovendien kan in het laatste geval door den pedanda die de offers in ontvangst neemt, het offer niet als „blanja” worden gebruikt. Dit zijn inderdaad belangrijke bezwaren waarmee rekening moeten worden gehouden. Inmiddels dient te worden vermeld, dat op Singaradja door den ter vergadering

aanwezigen pedanda een andere interpretatie werd gehuldigd: indien b.v. 5 kepengs wordt voorgeschreven zou ook met 1 cent kunnen worden volstaan. M.a.w. de lontarbladen leenen zich naar deze opvatting voor eenige interpretatie, op Lombok echter en te Karang Asem werd uitdrukkelijk het tegendeel verklaard. Er schijnt dus een meer orthodoxe en meer liberale interpretatie te bestaan. Voor de adatboeten en verdere betalingen geldt de liberale opvatting zeer zeker. Misschien echter zal men ten aanzien van den godsdienst strenger zijn, temeer omdat zulks voor den pedanda voordeelijker is.

Te Karang Asem werd nog weer uitdrukkelijk verklaard, dat de kepeng alszoodanig niet is voorgeschreven, integendeel het is de laagste offervorm, want goud is beter offer dan zilver en zilver beter offer dan koper. Doch het bezwaar is gelijk opgemerkt dan ook niet, dat geen Hollandsche munt geofferd zou kunnen worden, doch wel dat de offers te kostbaar zouden worden. Door de hoofden te Karang Asem werd er nog op aangedrongen, dat indien eventueel kepengs voor den godsdienst beschikbaar mochten blijven ervoor te willen zorgen, dat de verschillende soorten van kepengs koening, djai en koetji in bepaalde verhouding aanwezig zouden zijn.

De toenemende circulatie van de Hollandsche munt kan aldus worden voorgesteld.

De bevolking is te verdeelen in een aantal concentrische kringen, bij den kring die het meest met de Europeanen in aanraking komt is schier uitsluitend Hollandsch geld bij den kring die het minste contact met de buitenwereld heeft zijn uitsluitend kepengs in omloop en bestaat weinig bekendheid met het Hollandsche geld. Daartusschen zijn tal van overgangen. Deze kringen moeten gelijk van zelf spreekt niet ruimtelijk, doch zuiver gedachtelijk worden opgevat, hun samenstelling wordt bepaald ten deele door geografische situatie, ten deele door ontwikkeling, beroep, enz. Machtige factoren voor de monetaire ontsluiting van Bali en Lombok zijn wegeaanleg en autobus-verkeer. Achter en in de motorbus rollen en rijden de Nederlandsch-Indische munten de tot voor kort geïsoleerde gedeelte van het gewest binnen. Alleen het papier geld wordt algemeen gewantrouwd en geweigerd.

In vergelijking met 1911 is de toestand dus wel zeer veranderd. Niet alleen omdat de kepengvoorraad aanzienlijk is verminderd en de kepengkoers belangrijk gestegen, doch ook omdat de Hollandsche pasmunt naast den rijksdaalder in toenemende mate onder de bevolking is gekomen. Het Hollandsche geld is niet, zooals weleens beweerd wordt slechts handelsartikel, doch er is tweërlei geld: Hollandsch geld en kepenggeld in diverse verhoudingen naast elkaar in omloop. Derhalve leeft men in Bali onder den parallel standaard. En de koersschommelingen van het Balineesche en Nederlandsch-Indische geld onderling zijn veel geringer dan men zoo oppervlakkig zou denken.

V. Samenvattende beschouwingen.

In het voorgaande werd uiteengezet, dat de Chineesche munt reeds eeuwenlang den Indische Archipel is binnen gekomen, tegen het einde der achttiende eeuw van Java werd verdreven, doch daarna in Bali en Lombok en enkele verdere oostelijke deelen van den Indischen Archipel in omloop bleef. Van de zijde der Balische en Lomboksche vorsten is niets gedaan haar te verdrijven en door een eigen Inlandsche munt te vervangen. En nadat eenmaal het Nederlandsch bestuur over Bali en Lombok definitief was gevestigd, heeft een merkwaardige samenloop van omstandigheden ertoe geleid, dat hoewel reeds in 1905 plannen tot muntzuivering aan de orde waren, thans, 21 jaar later nog niets hiervan is gekomen.

Het „snoode geldeken” heeft dus inderdaad een merkwaardige taaiheid betoond. Daarom moge bij de vraag: is het oogenblik inderdaad daar, om difinitief de kepeng te verdrijven? iets langer worden stil gestaan.

Ten einde de kwestie zoo zuiver mogelijk te stellen, zij reeds dadelijk erop worden gewezen, dat artikel 16 der Indische Muntwet 1912 naar haar geest en bedoeling eenheid van munt voor het gansche gebied van Nederlandsch-Indië eischt. Het gebruik van Nederlandsch-Indische munt wordt bepaaldelijk voorgeschreven, andere munt wordt slechts bij wijze van uitzondering in de bij ordonnantie aan te wijzen gebieden toegelaten. Het spreekt vanzelf dat een dergelijke uitzondering slechts een tijdelijk karakter kan dragen. Dit nu brengt met zich mede, dat overal daar, waar andere

dan Nederlandsch-Indische munt in omloop is, muntzuivering dien plaats te vinden, tenzij hiertegen zeer klemmende bezwaren bestaan. M.a.w. ter motiveering van eenig voorstel tot muntzuivering moet niet de noodzakelijkheid hiervan of het belang der bevolking erbij worden aangetoond, veeleer moet een eventueele tegenstander de argumenten noemen welke zich tegen het ter hand nemen van dezen maatregel verzetten; door artikel 16 der Indische Muntwet 1912 is m.a.w. de bewijslast ten nadeele van het *quieta non movere* omgedraaid.

Hiermede is nog niet gezegd, dat de Baliër in het geheel geen belang heeft bij de verdrijving van den kepeng. In het voorgaande hoofdstuk werd erop gewezen, dat de directe bezwaren welke aan de kepenghuishouding zijn verbonden in het algemeen niet ernstig zijn en zeer zeker door de bevolking niet als ernstig worden gevoerd. Het Volksraadlid Soekawati heeft zich zeker, gelijk insgelijks opgemerkt, aan overdrijving schuldig gemaakt bij de formuleering der door hem aan de Regeering gestelde vraag, voorzoover daarin van de koersstijging van den rijksdaalder ter gelegenheid der belastingbetaling werd melding gemaakt. Zelfs zou de stelling kunnen worden verdedigd, dat de Baliër belang er bij heeft om de muntzuivering voorloopig uitgesteld te zien, zulks in verband met de bezwaren die de kleinhandel van de algemeene invoering der Nederlandsche munt kan ondervinden. Het is echter duidelijk, dat niet alleen op het *onmiddellijk* belang eener muntzuivering en op de *directe* voordeelen die deze maatregel afwerpt, moet worden gelet, doch dat de blik ook op de toekomst moet worden gericht. Van een bevredigende verdere ontwikkeling der monetaire verhoudingen op Bali en Lombok en van een credietverkeer van eenigen omvang zal, naar den aard der zaak, eerst sprake kunnen zijn wanneer de kepeng is verdreven. Een uiterst belangrijk economisch probleem is de verhouding van den Inlander tot de buitenwereld. Bali heeft zeer belangrijke export-artikelen: varkens, koffie, copra, enz. Van een eigen inlandschen export is echter geen sprake, het zijn de Chineezzen en verdere vreemde Oosterlingen die zich dringen tusschen den Balinees en diens afnemers. Nu spreekt het vanzelf, dat niet de kepeng alleen hier schuld aan is en dat door de enkele muntzuivering nog niet op slag een einde aan deze verhoudingen is gemaakt,

doch eerst wanneer eenmaal de kepeng is verdreven en een geordend muntwezen is ingevoerd, kan het credietverkeer in goede banen worden geleid, hetgeen naar den aard der zaak op den duur ook aan de mogelijkheid van een eigen inlandschen export kan ten goede komen. Wellicht zal de Javasche Bank eraan denken, om een agentschap op Bali te vestigen en kunnen nog verdere maatregelen worden genomen. Indirect kan dus de muntzuivering wel degelijk een belang voor de Balische bevolking beteekenen.

Doch gelijk opgemerkt, in den grond der zaak is zulks irrelevant, het belang der bevolking behoeft niet te worden aangetoond, wel zullen de tegenstanders eventueel op overwegende bezwaren aan de muntzuivering verbonden moeten wijzen.

Zijn er nu inderdaad ernstige bezwaren tegen de kepengverdrrijving op Bali? Er is een bezwaar, dat weliswaar nergens met zooveel woorden wordt genoemd, maar dat toch wel degelijk bij enkelen bestaat. Met den kepeng zal weer iets van oud Bali verdwijnen. Bali wordt in steeds toenemende mate door het toeristenverkeer en door den bloeienden handel gemoderniseerd, oude gewoonten en gebruiken gaan onder, ook de druk van het Nederlandsch gezag doet zich in dit opzicht steeds meer gevoelen. Een ding dat nog echt Balisch is, is juist de kepeng en ook deze weer wordt den Baliër ontnomen. Weliswaar is de kepeng een Chineesche munt, doch de Baliër is er zeer aan gehecht, hetgeen daaruit blijkt, dat zij in godsdienst en adat een belangrijke plaats inneemt.

Hiertegen valt allereerst aan te voeren, dat zoodoende de muntzuivering op Bali voor onbepaalden tijd kan worden uitgesteld, hetgeen gelijk opgemerkt, ten eenenmale in strijd zou zijn met den geest en de bedoeling der Indische Muntwet 1912.

Doch daarenboven moge in alle bescheidenheid de opmerking worden gemaakt, dat een al te zeer vasthouden aan oude gebruiken voor een volk toch een stopzetten van zijn ontwikkeling beteekent, en dat het niet aangaat om een volk zijn recht op ontwikkeling te ontnemen. In ons land zijn sinds den tijd der Bataveren en Kaninefaten ook wel enkele andere gebruiken ingeslopen, het is niet in te zien waarom het met Indische volkeren anders zou moeten zijn. Ook moge er op worden gewezen dat herleving van nationaal gevoel soms zeer nadrukkelijk gepaard gaat met *afschaffing* van curieuse nationale gebruiken. Zoo heeft de her-

boren Chinees de staart afgeschoren, de herboren Turk den fez afgezet en het veelvrouwendom afgeschaft. Voor het overige meenen wij dit bezwaar verder te mogen laten rusten.

Dan de artikelen van één kepeng. Hierover behoeft na de gegeven beschouwingen niet veel meer te worden gezegd. Dat door prijzen in kepengs uitgedrukt allerlei waarde-nuanceeringen mogelijk zouden worden gemaakt, valt te betwijfelen. Zoolang er kepengs zijn, zullen prijzen in kepengs worden genoteerd, doch het is zeer onwaarschijnlijk, dat aan een zoo minutieuse prijsnotering als de kepenghuishouding insluit tevens een corresponderende psychologische waardeering ten grondslag zou liggen.

Bovendien ook voor deze bezwaren geldt weer hetzelfde, worden zij aanvaard dan kan de muntzuivering voor onbepaalde tijd worden uitgesteld.

Bij een zekere categorie van voorstellen wordt aan de muntzuivering op Bali een eigenaardige functie gegeven. Het is niet alleen Bali dat gezuiverd moet worden, doch ook Bali dat tot verbetering van het Indische muntstelsel kan bijdragen. Hierbij zij allereerst gedacht aan het voorstel tot invoering van den halven cent met een gat erin. Op technische gronden is voor een dergelijk voorstel weinig te zeggen. Verder moet niet uit het oog worden verloren, dat de gat in den kepeng juist noodzakelijk is met het oog op de zeer geringe waarde van dit geldstuk. De halve cent is toch al dadelijk tweeneenhalf maal zooveel waard en bovendien waarom zou juist op Bali een halve-centenhuishouding noodzakelijk zijn? Deze reminiscentie aan den kepengtijd heeft inderdaad weinig nut. Nog bedenkelijker is het voorstel, om aan het Nederlandsch-Indische geldstelsel een nieuw muntstuk van zeer geringe waarde te voegen, n.l. de $\frac{1}{5}$ cent. Dit zou dan op twee wijzen kunnen geschieden en wel: hetzij door een nieuwe munt aan te maken, hetzij door de Balische kepengs van een Gouvernementstjap te voorzien. Tegen de eerste methode bestaat het bezwaar, dat naar alle waarschijnlijkheid de aanmakingskosten de nominale waarde zouden overtreffen, hetgeen niet acceptabel is. De tweede methode zou er op neerkomen, dat het „snoode geldeken” tegen het einde der 18e eeuw met veel moeite van Java verdreven weer over den heelen archipel zou worden verspreid. Want een *Indische munt* zij het dan Indisch door naturalisatie kan toch moeilijk alleen op Bali

in omloop blijven. Dit is geen muntzuivering doch monetaire infectie op groote schaal. Inderdaad, om met Gouverneur Vos te spreken, „ter vermindering van rediten” behoeven wij over het bedenkelijke van een dergelijken maatregel wel niet te „elargeeren”.

De muntzuivering zal dus dienen plaats te hebben, *zonder* dat eenige verandering in het Nederlandsch-Indische geldstelsel moet worden gebracht en waar zich geen enkel bepaald bezwaar tegen het ter hand nemen van dezen maatregel voordoet, is het gewenscht om hierbij den meest mogelijken spoed te betrachten. Alleen rijst de vraag: zal de muntzuivering een geleidelijk karakter moeten dragen dan wel op korten termijn moeten worden doorgevoerd?

Over deze cardinale kwestie zal een beslissing moeten worden genomen, een beslissing welke hoe zij ook zal luiden wellicht nog tot teleurstelling kan leiden.

In het voorgaande werd er een en ander maal op gewezen, dat vrijwel van den aanvang af dat de muntzuiveringskwestie aan de orde werd gesteld, steeds met nadruk is betoogd, dat een zoo groot mogelijke mate van geleidelijkheid betracht diende te worden. Dit in verband met het diep gewortelde conservatisme van de bevolking en de signatuur welke de kepeng nu eenmaal op het economische leven heeft geplaatst. Want al moge de aanwezigheid van tal van artikelen ter waarde van één of enkele kepengs nog geen argument inhouden om de muntzuivering voorloopig maar voor onbepaalden tijd uit te stellen, zij levert wel een argument op, om dezen maatregel zoo geleidelijk mogelijk te doen verlopen. En de in het rapport van Mr. Vissering genoemde termijn van drie maanden kan zeker *niet* op de kwaliteit van geleidelijkheid aanspraak maken.

Het is dan ook te begrijpen, dat het oude denkbeeld om de belastingen in kepengs te doen storten destijds door den Resident van Bali en Lombok verdedigd, weer opnieuw met nadruk en talent is naar voren gebracht. Op andere wijze immers zal een meer geleidelijke muntzuivering zeer moeilijk zijn door te voeren.

Stelt men de kassen van het Land voor de kepenginwisseling open, dan kan men weliswaar den inwisselingstermijn eenigszins ruim nemen, doch men kan zeer moeilijk beletten, dat de feitelijke inwisseling snel verloopt. Immers de bevolking kan om welke reden dan ook zich gedwongen voelen, om zich zoo spoedig mo-

gelijk van haar kepengs te ontdoen. Dit is wel haar eigen wil in dat geval, doch neemt men eenmaal aan dat te snelle muntzuivering economisch nadeelig is, dan dient de bevolking van een dergelijk optreden te worden terughoudend. En te meer bestaat hiertoe aanleiding, omdat nog een ander krachtig argument voor de geleidelijkheid bij het doorvoeren der muntzuivering pleit:

In het voorgaande werd er reeds op gewezen, dat de destijds gedane schatting van den kepengvoorraad en van de benoodigde hoeveelheid pasmunt, omdat de factoren waaruit de berekening is samengesteld, zeer onzeker zijn, steeds een slag in de lucht is. Twee methoden zijn er om den kepengvoorraad te leeren kennen: een economisch wetenschappelijke methode en een zuiver technische methode. De economisch wetenschappelijke methode zou een onderzoek vereischen naar de inkomens- en vermogensverhoudingen van de bevolking en de betalingsgewoonten, alle punten waaromtrent zeer zeker nog weinig zekerheid bestaat. De technische methode zou neerkomen op een eenvoudige telling van den kepengvoorraad. Deze telling zou dan feitelijk op eenzelfde moment, althans eenzelfde dag bij allen tegelijk moeten geschieden, want bij gebreke van dien bevinden zich de kepengs van den een den volgende dag bij den ander. En telling op een dag is echter practisch niet wel doenlijk. Geen van beide methoden zijn dus met kans op bevredigend resultaat toe te passen. Een andere moeilijkheid is de verdeeling van de ter beschikking te stellen pasmunt. De bevolking van Bali en Lombok is nu eenmaal zeer conservatief en zeer particulier in zijn betalingsgewoonten. Zal om slechts een punt te noemen de halve cent er gemakkelijk bij de bevolking ingaan of niet?

En bij muntzuivering op korten termijn zal men de ter beschikking van de bevolking te stellen pasmuntvoorraad onmiddellijk gereed moeten hebben. Men kan niet de inwisseling openstellen en, wanneer het iets te druk loopt, haar op grond van gebrek aan Nederlandsch-Indische munt even stopzetten. Het voordeel van een geleidelijke muntzuivering nu is, dat men langzamerhand kan bestudeeren hoe groot de muntvoorraad eigenlijk is en bovendien ook proefondervindelijk kan constateeren aan welke munten de bevolking de voorkeur geeft.

Er is geen reden om aan te nemen, dat — dank zij de mogelijkheid om de belastingen in kepengs te betalen — de belastingen sneller of langzamer zullen worden betaald. Men kan dus eenigermate voorzien, welke hoeveelheden kepengs maandelijks maximaal zullen binnenkomen. Bovendien beschikt men voor de belastinginning over geschoolde Inlandsche ambtenaren, die op de bevolking een zachte pressie kunnen uitoefenen, zoodanig dat de kepengstroom zoo gelijkmatig mogelijk vloeit. In de eerste helft van het jaar komt nog de achterstand van het vorige jaar binnen, zoodat dan voor te groote toestrooming van kepengs niet behoeft te worden gevreesd. In het tweede halfjaar daarentegen wordt het grootste gedeelte van de belastingen betaald en zal dus een veel grooter aantal kepengs binnenkomen. Het eerste halfjaar nu kan worden nagegaan, welke hoeveelheden pasmunt (in verhouding tot de binnengekomen kepengs) moeten worden gespuid, om den koers constant te houden en welke munt er bij de bevolking het gemakkelijkst ingaat. Van die ervaring in den tijd, dat de muntzuivering betrekkelijk zeer gemakkelijk verloopt, kan in het tweede halfjaar, in welk tijdvak men voor grooter moeilijkheden staat, worden geprofiteerd.

Eerste vereischte voor het welslagen der geleidelijke methode is, naar reeds in het voorgaande werd opgemerkt, dat de kepengkoers van het begin tot het einde zooveel mogelijk constant blijft. Bij gebreke van dien zou slechts verwarring ontstaan en bovendien zouden de kosten aan de muntzuivering verbonden aanzienlijk kunnen stijgen. Gewaakt dient dus te worden zoowel tegen depreciatie als tegen appreciatie van den kepeng. Hoe nu kan dit het best geschieden? Indien de inwisselingstermijn niet te kort wordt genomen en de houder van kepengs, weet dat hij nog een tijdlang met zijn kepengs terecht kan en dat bovendien na afloop van den tijd gedurende welke de kepeng voor belastingbetaling kan worden gebruik nog een nazuivering plaats vindt, behoeft geen vrees voor depreciatie te bestaan. Moeilijker is de vraag van appreciatie van den kepeng.

Reeds bij herhaling werd er op gewezen, dat de zoo vaak verkondigde meening, naar welke de koers van den kepeng zal stijgen door schaarscher worden niet juist is. Zeer zeker indien twee betalingsgemeenschappen b.v. de Engelsche en Fransche tegen-

over elkaar staan, dan zal — eenigszins ruw uitgedrukt — een vermeerdering van geld in de eene betalingsgemeenschap, stel de Fransche, leiden tot depreciatie harer geldeenheid en appreciatie van de andere geldeenheid. Schaarscher worden van geld — het is weer ruw uitgedrukt — zal het omgekeerde gevolg met zich medebrengen. Doch daarvan is alleen sprake indien twee scherp afgescheiden betalingsgemeenschappen tegenover elkander staan. Nu is er niet — gelijk bij herhaling betoogd — een betalingsgemeenschap waar Hollandsche geld wordt gebruikt aan den eenen kant en een kepeng-betalingsgemeenschap aan den anderen kant. Integendeel er zijn tal van overgangen en het Hollandsch geld, ook de pasmunt dringt meer en meer door waar tot voor kort uitsluitend kepengs worden gebruikt.

Naarmate dit nu geschiedt en de Hollandsche pasmunt als het ware de taak van den kepeng overneemt zal van appreciatie van den kepeng door schaarscher worden geen sprake zijn, tenzij de Hollandsche pasmunt *niet voldoende* toestroomt.

Men ziet dus, dat een groot verschil bestaat met het zooeven gekozen voorbeeld, wanneer het Engelsche geld vermindert, zal de koers van het pond stijgen en die stijging zal nog worden aangewakkerd, wanneer het Fransche geld toeneemt. Hier daarentegen heeft de vermeerdering van het Hollandsche geld geen versterking van eventueele kepengappreciatie tengevolge, doch houdt zij zoodanige appreciatie juist tegen. De reden noemden wij: er staan geen twee betalingsgemeenschappen tegenover elkander, doch de eene geldsoort dringt steeds meer naast de andere in. En de juistheid van de hier verdedigde stelling wordt ook door de feiten bevestigd.

Wanneer men het koersverloop van den kepeng over een aantal jaren nagaat, dan wordt men wel allereerst getroffen, ondanks alle beweringen van het tegendeel door de betrekkelijke constante verhouding van den kepengkoers tegenover den gulden. Zeker er zijn aanzienlijke schommelingen geweest, doch deze zijn te wijten aan den koperuitvoer in de jaren 1905 — 1908 en de eerste twee corlogsjaren. Afgescheiden daarvan is de koers betrekkelijk constant, vooral de allerlaatste jaren. In bijna alle muntverslagen over Bali en Lombok leest men, dat de koers vrijwel constant 5 kepengs op een cent is geweest. Dit nu is inderdaad zeer opmerkelijk.

Het is een bekend feit dat ook onder de werking van den goudenstandaard een vaste wisselkoers op het buitenland geenszins automatisch intreedt en in stand blijft, doch de voortdurende aandacht vereischt van de leiders der centrale banken, minister van financiën enz.

Hier nu ziet men een zeer gebrekkige geldsoort die vrijwel zonder controle in omloop is. Niettemin zonder dat dwang dien-aangaande wordt uitgeoefend of bijzondere maatregelen worden genomen, is de koers tegenover het Nederlandsch geld vrij constant. Hoe kan dit worden verklaard? Waarom ziet men geen ernstige depreciatie en evenmin een ernstige appreciatie van den kepeng?

Depreciatie is vrijwel uitgesloten door het invoerverbod van koperenduiten voor buiten Nederlandsch-Indië neergelegd in Staatsbladen 1822 No. 14 en 1828 No. 2, welke verbodsbepaling eerst van beteekenis is geworden toen Bali en Lombok aan ons rechtstreeksch gezag waren onderworpen. Dit invoerverbod tezamen met de nu eenmaal heerschende betalingsgewoonten houdt de depreciatie tegen. Alleen zal depreciatie tegenover de Nederlandsche munt kunnen intreden, indien er een contractie van den Nederlandsch-Indischen geldomloop plaats vindt. Deze positie is blijkbaar in 1922 ingetreden.

Van appreciatie verder zal allereerst sprake zijn, indien hetzij de koperprijs hetzij wel de nominale waarde van de chen in China stijgt. Het eerste geval heeft zich in de oorlogsjaren voorgedaan. Sindsdien echter is de koperprijs weer gedaald. Uitvoer naar China als gevolg van stijging van de nominale waarde der chen schijnt vroeger wel te hebben plaats gevonden, na 1900 echter niet meer omdat daar door overaanmunting de chen-waarde steeds meer is gedaald (zie hoofdstuk I).

Er is echter een andere reden die tot appreciatie zou moeten leiden. In de eerste plaats zullen er jaarlijks uit den aard der zaak een aantal kepengs uit den omloop verdwijnen, in de tweede plaats nemen handel en verkeer van Bali snel toe, hetgeen op straffe van appreciatie van den kepeng vermeerdering van ruilmiddel vereischt. Men denke slechts aan de toeneming van het toeristenverkeer.

Nu is de kepeng ten gevolge van het verbod van kepenginvoer een volstrekt onelastische geldsoort. Er zou dus feitelijk een stijging van den kepengkoers moeten plaats vinden, tenzij er een bijzondere reden is, welke zich hiertegen verzet. Deze reden kan slechts hierin zijn gelegen, dat de Hollandsche pasmunt de rol van den kepeng overneemt, hetgeen te bewijzen was.

M. a. w. op het oogenblik vindt niet in absoluten doch wel in relatieven zin reeds muntzuivering plaats. Immers het Hollandsch geld wint zoowel kwalitatief als kwantitatief meer in beteekenis. Men zou dus kunnen zeggen: Bali „zuivert zich zelf”, doch deze zelfzuivering zou te langen tijd vereischen, dan dat zij in de plaats van een meer actief ingrijpenden maatregel kan treden. Door een geleidelijke muntzuivering als hier voorgesteld wordt dus als het ware het tempo van een proces, dat zich op het oogenblik reeds zeer langzaam voltrekt aanmerkelijk versneld, daarmede tegelijk echter zal men dan ook de pasmunt sneller moeten doen toevloeien.

Er is dus geen bezwaar tegen om de muntzuivering niet door inwisseling, doch door belastinginning te doen plaats vinden, mits steeds en bij voortduring zooveel pasmunt onder de bevolking wordt gespuid, dat elke stijging van den kepengkoers wordt tegengegaan.

Op het oogenblik gaat naar de landskassen een stroom van rijksdaalders en misschien ook wel eenige pasmunt. Kan de bevolking de belasting in kepengs betalen en doet zij dit inderdaad dan vindt het omgekeerde plaats, de kepengs richten zich naar de kassen en de rijksdaalders (eventueel ook eenige pasmunt blijven bij de bevolking. Er ontstaat dus bij de bevolking voorzoover deze den rijksdaalder blijft behouden, een behoefte aan klein geld en aan die behoefte zal door spuiing van pasmunt worden tegemoet gekomen. De rijksdaalders komen dus tenslotte ook wel bij de landskassen terecht, maar langs een omweg.

De bevolking worde alleen *in staat gesteld* om de belastingen (inkomstenbelasting, landrente e.d.) in kepengs te betalen, zij worde hiertoe *niet verplicht* want daardoor zou men de moeilijkheden slechts vergrooten. Bij de muntzuivering door inwisseling op korten termijn houdt de eerst na het einde der muntzuivering in werking tredende ordonnantie welke het bezit, vervoer, inbetaling

geven en nemen der oude munt verbiedt, een prikkel voor de bevolking in om de omwettige munt die zij bezit, voor Nederlandsch-Indische munt in te wisselen. Indien nu in de belastingordonnanties werd voorgeschreven, dat de belastingen in kepengs worden betaald, zou de belastingplichtige gehouden zijn niet alleen om de kepengs te komen brengen die hij heeft, doch ook, voorzoover zijn aanslag hooger is dan zijn kepengbezit, zich de kepengs, die hij *niet* heeft, te verschaffen. Vooral voor de hooge aanslagen en voor de kepeng-armere streken zou dit zeer bezwaarlijk zijn. Er zou een kepeng-migratie plaats vinden van de minder- naar de meergeroeden en van kepeng rijke- naar kepeng arme streken, hetgeen, naar wel geen betoog behoeft, economisch zeer bedenkelijk ware. Door de bepaling, dat de kepeng na zekeren tijd ongangbaar is, wordt de bevolking wel vanzelf ertoe gedreven, om deze munt te bezigen voor de belastingstorting. Bovendien zou de koers iets gunstiger kunnen worden vastgesteld. Dit zal echter slechts zeer weinig mogen zijn, omdat anders de kepengkoers in het algemeen erdoor beïnvloed zou kunnen worden waardoor een schroef zonder einde zou ontstaan. Tenslotte zal, nadat gedurende een zekeren termijn van b.v. één jaar de kepengs door middel van belastingheffing zijn binnen gekomen, nog een *nazuivering* gedurende een termijn van stel $\frac{1}{2}$ jaar moeten plaats vinden. Gedurende dien termijn zou de kepengskoers iets lager kunnen worden gesteld dan voor de belastinginning is bepaald. De spuiing van pasmunt zal geleid moeten worden door nauwkeurige observatie van elke neiging tot afwijking van den kepengkoers en geregelde controle van de pasarprijzen. In elke behoefte aan pasmunt welke door het wegstroomen der kepengs is gecreëerd, zal met beleid en onmiddellijk moeten worden voorzien.

Over den administratieven opzet van een en ander behoeft hier niet te worden gehandeld. Slechts zij opgemerkt, dat de directe leiding van de inwisseling vanuit de afdelingskantoren zal dienen plaats te vinden en dat de inwisseling van Hollandsch groot geld (rijksdaalders) tegen pasmunt zooveel mogelijk aan den pasar zal moeten geschieden. Daar komt de bevolking met haar groot geld dat ingewisseld moet worden, daar zullen de wisselbegeerigen het beste kunnen worden opgevangen.

Het zal een inwisseling moeten zijn: van Hollandsch groot geld tegen klein geld, niet van kepengs tegen Hollandsche pasmunt. De pasmuntspuiling dient immers om het gebrek aan pasmunt, dat door de kepenginneming bij de belastinginning ontstaat te verhelpen, daarom zou door de inwisseling van kepengs tegen pasmunt in dit opzicht geen doel worden getroffen. Immers weliswaar wordt pasmunt in omloop gebracht, maar hiertegenover worden weer nieuwe kepengs ingenomen; dit laatste schept weer nieuwe pasmuntbehoefte, waarin opnieuw moet worden voorzien enz. Naar den aard der zaak kan er echter geen bezwaar tegen bestaan om, indien hier en daar de kepengs niet voldoende bij de belastinginning mochten binnenstroomen, inwisseling ook van kepengs tegen pasmunt open te stellen. Doch in hoofdzaak zij de methode: kepengs innemen bij de belastinginning, pasmuntspuiling door inwisseling van Indische groot zilveren munt tegen pasmunt.

Voorts zullen zekere hoeveelheden kepengs aan de bevolking moeten worden gelaten voor godsdienstige gebruiken. Deze kepengs echter dienen onder ambtelijke bewaking te worden gesteld, slechts tegen betaling te worden afgestaan en telkens tegen betaling opnieuw weer te worden ingenomen.

Artikel 16, lid 1 der Indische muntwet 1912 verzet zich hiertegen niet, alleen het *inbetaling geven of nemen* van vreemde munt wordt verboden *niet het bezit*. Slechts gingen tot dusver de *muntzuiveringsordonnanties* veel verder, daar mede bezit en vervoer werd veboden. Ook thans zal dit moeten geschieden doch voor kepengs bestemd voor godsdienstige gebruiken zal een uitzondering moeten worden gemaakt.

Wel is het noodig, dat het in artikel 16 lid 2 dezer wet neergelegde verbod aan ambtenaren tot het inontvangstnemen van andere dan wettige munt wordt opgeheven. Een noodwetje zal dus onvermijdelijk zijn.

In tweërlei opzicht wijkt dus dit voorstel af van het rapport-Mr. Vissering. In de eerste plaats wordt een *geleidelijke muntzuivering* door belastinginning inplaats van een muntzuivering op korten termijn door inwisseling bepleit. In de tweede plaats wordt voorgesteld om een zekere hoeveelheid kepengs aan de bevolking te laten voor godsdienstige gebruiken. Deze verschilpunten zijn gemotiveerd:

Wat het geleidelijke der muntzuivering betreft, door den wensch om den kleinhandel zooveel mogelijk te beschermen en de overweging dat het zeer moeilijk is om den eigenlijken kepengvoorraad vast te stellen en eveneens om de benoodigde hoeveelheid pasmunt en de verdeeling hiervan na te gaan.

Wat de godsdienst betreft, door de overweging dat weliswaar de kepeng alszoodanig niet voor de offergaven en de godsdienstige gebruiken is voorgeschreven, doch niettemin het wegnemen van deze munt op verschillende ernstige bezwaren zou stuiten.

Door een samenloop van omstandigheden is men om de muntzuiveringskwestie op Bali reeds sinds jaren gaan heen draaien als de kat om de heete brei. Thans zal het dralen een einde moeten nemen, echter dient de schotel met veel omzichtigheid en herhaaldelijk „blazen” te worden genuttigd. Men houde ons deze populaire beeldspraak ten goede, zij geeft onzen gedachtengang het beste weer.

De Bestuurshervorming. ¹⁾

door
J. TIDEMAN.

De evolutie op staatkundig gebied, die elders zich voltrok, versterkte ook hier te lande den wil om staatkundige verhoudingen aan te passen aan gewijzigde omstandigheden.

Van Limburg Stirum.

De bestuurshervorming, welke bedoelt een verschuiving van bevoegdheden van de centrale Regeering naar plaatselijke organen en creatie — voor zoover dat mogelijk is — van zelfstandige rechtsgemeenschappen, in welke der bevolking medezeggenschap wordt gegeven in het bestier der gemeenschapshuishouding, is geen op zich zelf staand verschijnsel.

Overal ter wereld worden oude en tot dusverre als goed erkende normen losgelaten en wijzigt zich de meening omtrent de groote sociale vragen, zoowel in maatschappelijken als in politieken zin.

Men zoekt allerwege naar middelen om de maatschappelijke problemen tot eene oplossing te brengen, die niet meer de handhaving eener bestaande orde ten doel heeft, waarbij op de levensomstandigheden der lagere volksklassen weinig acht wordt geslagen, doch men zoekt naar eene inrichting der maatschappij, die beantwoordt aan de eischen, welke waarachtige humaniteit daaraan stelt.

Als een logisch gevolg daarvan wint de democratie langzamerhand veld, en al worden tegenwoordig nu en dan krachtige stemmen gehoord, die het parlementaire stelsel als een mislukking kenschetsen, zeker is het, dat de ontwikkeling van maatschappij en staat, welke wij tegemoet gaan, niet terug zal voeren tot herstel van een autocratisch landsbestuur.

1) Rede gehouden voor de Handelsvereeniging te Palembang.

De ontwikkeling zal daarheen leiden, dat het ten slotte gelukt in het stelsel der democratie de besten in de landsregeering zitting te doen nemen, hetgeen tot dusver nog te weinig mocht gelukken.

Hoezeer in den vooroorlogischen tijd het staatsbestel, vooral na den invloed van den grooten Thorbecke, den vader der Nederlandsche gemeentewet, zich in democratischen geest ontwikkelde, vooral in het moederland, toch bleven vastgewortelde denkbeelden uit een vroegeren tijd het individueel handelen, ook dat van de machthebbers, beheerschen. Terwijl de democratie de volksbelangen, dat zijn de belangen van de gansche gemeenschap, op den voorgrond plaatst, kwam een werkelijk sociaal denken en voelen slechts bij weinigen voor.

Tengevolge van onze Westersche raseigenschappen, waarbij het verstandelijk vermogen van den mensch en zijne daadkracht op den voorgrond treden, ontwikkelde onze cultuur zich te eenzijdig. Technische vraagstukken werden met groote intelligentie opgelost, zoodat de wereld telkens weer verbaasd staat van nieuwe wonderen op technisch gebied, doch het geestelijk leven ontplooid niet die krachten, welke aan de ware democratische inzichten beantwoorden.

Sociaal gevoelen paste daarom weinig in de sfeer van het Westersche denken. Daarbij zou het sentiment te veel moeten meespreken en het luisteren naar de ingevingen van ons hart werd als het ware verdrongen door de meer nuchtere opvattingen, welke onze geheele westersche beschaving eigen zijn.

Wij behoeven dit niet te zeer te betreuren, wanneer we maar zien, dat ook aan het grootsche menschelijke streven en werken, dat de Westersche beschaving te voorschijn riep, iets ontbreekt, dat daaraan thans zal moeten worden toegevoegd, wil het verkregen resultaat behouden blijven.

Iedere cultuur, zoo goed als iedere mensch heeft een uitteraard begrensde taak in het groote geheel te vervullen. Zoo ook deze westersche beschaving voor het tijdperk, dat thans begint achter ons te liggen.

De enorme ontwikkeling van wetenschap en techniek was voor den algemeenen vooruitgang noodig!

Deze eenzijdige cultuur, uitvloeisel van het handelen en denken

der menschen, had echter een wederkeerigen invloed op de geesteshouding der individuen, waaruit de maatschappij bestaat.

Doordat vrijwel al onze aandacht zich richtte op het technisch kunnen, zagen wij de groote waarheid, dat al ons handelen gebaseerd moet zijn op een juist inzicht van ons bestaan als deel van het groote geheel, over het hoofd. Men vergat, dat allen — zonder eigen belang te mogen verwaarloozen — een plicht jegens de gansche menschheid, jegens de maatschappij, hadden.

De gedachte, dat ieders arbeid tevens gericht moet zijn op het vervullen van een socialen plicht jegens de maatschappij, ging te loor. Zij bleef hier en daar wel levendig, doch toepassing in de praktijk van het leven was in het verband van ons geheele opvoedingssysteem en alles wat de onderlinge verhoudingen beheerscht, zoo goed als uitgesloten.

Wanneer we — om een voorbeeld te noemen — op de ontwikkeling van handel en industrie zien, dan treft het, hoe het eigen belang, hoe het pure egoïsme met voorbijzien van de menselijke beginselen, waarop de samenleving berust, handel en industrie niet ten volle dienstbaar hebben gemaakt aan de gansche gemeenschap. Handel en industrie werden schier uitsluitend beoefend ten bate van geldelijk voordeel voor hen, die zich daarin een middel van bestaan zochten. Met een verder strekkende taak dier takken van menselijke werkzaamheid bemoeide men zich niet.

In den laatsten tijd pas openbaren zich nieuwe gezichtspunten op dat gebied. Het is vooral de Amerikaansche automobiëlkonink Ford, die de stelling verdedigt en propageert, dat handel en industrie slechts juist functionneeren, wanneer zij van het standpunt uitgaan, dat zij moeten dienen. Het verdienen volgt dan vanzelf.

Ook ten aanzien van het staatsbewind was de sociale gedachte verre te zoeken. Autocratisch bestuur handhaafde zich met de ten dienste staande machtsmiddelen, zooals de veiligheid van den staat door staande legers werd gewaarborgd.

En de machthebbers werden een partij in den staat, eene partij, die eenzijdig meende in de eerste plaats haar machtspositie te moeten verzorgen, ook al werd in redevoeringen, in toelichtingen op wetten en anderszins hoog opgegeven van de taak van een bestuur, welke kon worden omschreven als het tot ontwikkeling en welvaart brengen van het gansche volk.

Maatregelen, welke de macht van hen, die op het kussen zaten, zouden kunnen verzwakken, achtte men uit den booze en dat niet alleen, doch vele noodzakelijke sociale voorzieningen werden — omdat zij de lijdzaamheid van het volk in een willend bewustzijn zouden omzetten — als gevaarlijk voor de bestaande orde beschouwd. Toen de Engelsche minister Lord Morley in het midden der vorige eeuw plannen beraamde tot uitbreiding van het onderwijs in Britsch-Indië, gingen in het Lagerhuis stemmen op, die tegen zulk een politiek waarschuwden en den voorgestelden maatregel als den eersten stap op den weg naar den ondergang van het Britsche keizerrijk teekenden. Voor hen, die aldus dachten, was de gezagshandhaving het eerste en eenige, waarop het Staatsbestuur zich had te richten. En zij rechtvaardigden hunne meening door erop te wijzen, dat, wanneer de orde verstoord werd, voortgang der ontwikkeling geheel onmogelijk was.

De diepe zin van de woorden, die reeds enkele eeuwen geleden door Frederik den Grooten werden uitgesproken, toen hij den Vorst den eersten dienaar van den staat noemde, was aan hen voorbij gegaan. En evenmin zouden zij de diepere beteekenis hebben begrepen van de woorden, welke onze Koningin bij de aanvaarding van hare regeering sprak: „Oranje kan nimmer genoeg voor Nederland doen”. Ook die woorden hielden de belofte onzer Vorstin in, dat Zij haar volk zou dienen, zooveel in haar vermogen was.

Eer echter zulke gedachten zijn doorgedrongen tot allen, die invloed hebben op den gang van zaken, moeten jaren, soms eeuwen, verloopen. Zoo werd die humanitaire en nobele drijfveer, welke de machthebbers tot handelen behoort te nopen, veronachtzaamd in Europa.

Niet alleen ten aanzien van het beleid der z.g.n. binnenlandsche zaken, doch ook ten aanzien van de regeling der onderlinge verhouding van de mogendheden waren het geen andere drijfveeren dan de hier gewraakte, die de overheden deden handelen. Geen wonder, dat dit alles leidde tot den wereldoorlog, die de bestaande, kunstmatig met machtsmiddelen gehandhaafde, orde in een chaos veranderde.

Het ligt in de lijn der historie, dat beschavingen met al hun schoons en al hun fouten opbloeien tot een zeker toppunt om dan neer te storten en de menschheid als het ware te dwingen de groote

problemen van het menschelijk bestaan, die zich dan zoo scherp afteekenen, van voren af aan te onderzoeken.

In zulk een tijdsgewricht leven wij thans.

En zoo zoekt men in de laatste decennia naar de wegen om een meer menschwaardig bestaan te verschaffen aan allen, die leven. Men zoekt naar de juiste organisatie van staat en maatschappij, opdat „de persoonlijke vrijheid gewaarborgd, het rechtsgevoel bevredigd en het zelfbeschikkingsrecht over eigen zaken tot uiting komt”.

Aldus is het te verklaren, dat ook in ons Indië het landsbestuur zich naar vorm en doelstelling wijzigt en dat meer acht wordt geslagen op de belangen der gemeenschap en beter wordt beseft, dat alle geledingen van die gemeenschap zelve een recht hebben om mede te spreken in de wijze, waarop hare huishouding wordt geregeld en bestuurd.

Wanneer we een terugblik werpen op het koloniaal bestuur van Nederlandsch-Indië, dan zullen we in de ontwikkeling daarvan een bevestiging van den zooeven weergegeven gedachtengang vinden.

Na de handelswillekeur, die deze gewesten ten slotte volkomen dienstbaar maakte aan „d' Edele Compagnie”, gingen bij haar val al hare bezittingen over op den staat, die de exploitatie voortzette en de koloniën een bestuur gaf, dat het begrip „dienen” slechts verstond van den negatieven kant en een politiek volgde, tegen welker praktijken de ethische koers ten slotte protest aantekende en een nieuw geluid deed hooren ten aanzien van Nederland's plicht in deze koloniën. De ethische koers, door zooveel verkeerd begrepen, ook verkeerd toegepast en op onjuiste motieven geprezen en gelaakt, maakte plaats voor de periode, waarin wij thans leven en waarin een langzamerhand sterker groeiende samenwerking richting geeft aan de koloniale politiek. Wij zien daarin een drang van de zijde der ingezetenen om invloed uit te oefenen op de leiding der landszaken, doch anderzijds een streven der Regeering zelve om de autocratische bewindvoering van voorheen te wijzigen in een meer met de eischen des tijds overeenkomend stelsel.

De autocratische regeeringsvorm, die zoolang de bestuursvoering in Indië beheerschte, werd niet door ons in deze gewesten

gebracht. Men vond dezen vorm in het Oosten overal en paste zich daarbij aan.

In den tijd van de O. I. C. ontvingen de Regenten op Java een acte van verband, waarbij zij zich verbonden tot zekere leveringen in natura of anderszins. Daendels wijzigde deze acten van verband in acten van aanstelling, waardoor die Regenten ambtenaren van het Gouvernement werden.

De Regeering beschikte aldus over een dubbel stel ambtenaren, het Europeesche en het Inlandsche bestuurscorps. Het eerste was met het toezicht, de contrôle, belast, doch aangezien het bestuur zich langzamerhand veel intensiever met de bevolking ging bemoeien en het verschil in ontwikkeling der beide groepen van bestuurders groot was, kwam de daadwerkelijke bestuursvoering ten slotte geheel voor rekening van het Europeesche bestuur.

In de Buitengewesten trof men ten aanzien van deze aangelegenheid analoge toestanden aan. Hier waren het voor het meereendeel andere bestuursvormen, voornamelijk de z.g.n. Zelfbesturen, die het Inlandsch bestuur vertegenwoordigden. Zij bleven voor een groot deel als zoodanig gehandhaafd, doch ook zij faalden in de vervulling van hun bestuurstaak naar westersch inzicht door een tekort aan ontwikkeling, welke daarvoor nu eenmaal vereischt wordt. Daarom ook hier een te intensief toezicht van het Europeesch bestuur, dat geleidelijk aan de feitelijke bestuursvoering op zich nam.

In dit alles is in de laatste jaren groote wijziging gekomen. Werd vooreerst een aanvang gemaakt met een betere opleiding van de inheemsche bestuurskrachten, waardoor hun intellectueel peil verhoogd werd, ook onder de eigenlijke bevolking ontstond een drang naar onderwijs, naar meer ontwikkeling, die in den beginne door de voorstanders van het behoud wel werd ontkend, doch die zich onmiskenbaar voor den objectieven beschouwer baan brak en waaraan niet alleen van Regeeringszijde, doch ook door eigen inheemsch initiatief werd getracht voldoening te geven. Hierin ligt een der voornaamste plaatselijke oorzaken van de algeheele ommekeer, welke in de laatste kwart eeuw op maatschappelijk gebied in Indië valt te constateeren.

Overal in het Oosten ontplooiden zich krachten, wier bestaan door de overvleugeling van de westersche tendenzen zelfs niet

vermoed werd. Dit verschijnsel wordt gewoonlijk het „Ontwaken van het Oosten” genoemd en heeft in Nederlandsch-Indië zijn levensuiting in de z.g.n. Inlandsche beweging.

Deze beweging, vrij van vooroordeelen beschouwd, is een gelukkig verschijnsel zonder welk het onmogelijk zou zijn Indië gereed te maken tot verzorging van eigen zaken. Dat daarin nu en dan voor hen, die tot dusver rustig van het exploitatiesysteem hadden genoten, onaangename dissonanten gehoord werden, wie zal het ontkennen. Er waren er onder hen, die de geheele Inlandsche beweging als een waardevolle strooming ontkenden.

Daar onder de factoren, die de Inlandsche beweging leven gaven, nationale en godsdienstige strevingen waren en aangekweekt werden, zagen velen der vertegenwoordigers van het Landsbestuur in die beweging een politiek gevaar. Doch grooter tegenstand nog vond zij in hare pogingen tot vrijmaking uit oude banden van de zijde der vertegenwoordigers van het groot-kapitaal, die in deze beweging een bedreiging van kapitaalsbelangen zagen. Inderdaad ontstonden tengevolge van het grootere bewustzijn, dat de beweging aan de bevolking — althans aan hare leidende elementen — gaf, meer conflicten op het gebied van landhuur voor ondernemingen en arbeidsverhoudingen dan voordien. De factoren, welke daarin een voor de bevolking ongunstigen invloed hadden, werden door hare woordvoerders belicht en zooals dat helaas dan bijna altijd geschiedt, op scherpen, dikwijls hatelijken toon.

Aldus is het te verklaren, dat de ambtenaren, die tot taak hadden zoowel de kapitaals- als de bevolkingsbelangen te bevorderen, in een moeilijk parket kwamen en in ieder geval een tegenzin voelden opkomen tegen dien slechten vorm van verdediging van rechten, terwijl, volkomen verklaarbaar, de beweging geen gunstig onthaal vond bij de vertegenwoordigers der kapitaalsbelangen.

De houding, door deze tegenstanders der Inlandsche beweging aangenomen, voerde wederom tot verzet, tengevolge waarvan maar al te dikwijls de beweging in het algemeen als eene tegen de bestaande orde vijandige strooming werd gebrandmerkt.

Deze gang van zaken is de oorzaak, dat de tegenstelling van Oost en West — immers is het oriëntaal belang, dat der Inlandsche beweging en wordt het occidentaal belang in Indië vooral door be-

stuur en kapitaal vertegenwoordigd — werd verscherpt en een samengaan werd bemoeilijkt.

En toch is het eenig noodige voor deze gewesten samenwerken van beide partijen ten behoeve van de welvaart van het geheel. Eensgezindheid van streven in die richting is het ideaal, waarnaar we ons richten moeten en zal ook het bereiken van dat ideaal onmogelijk zijn (ik denk aan de onverschilligheid en onnadenkendheid van zoovelen, aan de chauvinistische zorg dikwijls voor de behartiging der eigen en partij belangen en aan de neiging tot non-coöperatie, welke nu en dan tot uiting komt bij de bevolking), toch wordt in de eerst komende jaren van ieder, die het wel meent met de ontwikkeling van grooter Nederland verwacht, dat hij zal begrijpen, hoe zijne houding niet meer mag bepaald worden door gedachteloos volgen van wat eenmaal was en wat iedereen meende, dat zoo behoorde te zijn. Hij zal moeten begrijpen, dat de bakens verzet moeten worden en we een nieuwe richting uit moeten, waarin de sociale gedachte en het sociale voelen op voor de gansche gemeenschap nuttige wijze tot uiting kan komen.

Zijn hiermede de verschillende factoren, die de gewijzigde toestanden verklaren, geteekend, thans moge met een enkel woord worden aangegeven, hoe het Regeeringsinzicht in koloniale be- windvoering zich wijzigde.

Dit komt wel heel duidelijk uit bij een vergelijking van den inhoud der Memorie van Toelichting, behoorende bij het eerste ontwerp van het Regeeringsreglement van 1851, en die, behoorende bij het ontwerp wijziging van dat reglement van 1918.

De eerste toelichting bevat de woorden, dat „in de eerste plaats, het Nederlandsch gezag door vreedzame middelen in dat *wingewest*, zal kunnen worden gehandhaafd, en dat, ten andere, behoudens de welvaart der inheemsche bevolking, dat wingewest aan Nederland *zal blijven verschaffen de stoffelijke voordeelen*, die het doel waren dier verovering”. En in 1918? Toen werd verklaard, dat het doel der Nederlandsche Staatkunde in Nederlandsch-Indië geen ander kan zijn dan Indië's hulpbronnen zoo- veel mogelijk door Indische volkskracht te ontsluiten, *de bevolking geschikt te maken tot het behartigen van eigen belangen en het bestuur van eigen land*, en daarmede de grondslagen te leggen voor een *volledig zelfbestuur*”.

Het zal onnoodig zijn te verklaren, dat dit zelfbestuur geenszins beteekent volkomen losmaking van den band met het moederland. Integendeel wordt handhaving van dien band als een der noodzakelijke voorwaarden voor den vooruitgang dezer gewesten beschouwd.

Welnu, de voortschrijdende hervormingen van het koloniaal bestuur — want reeds in 1903, bij de invoering der z.g.n. decentralisatie, werd de eerste stap in de nieuwe richting gezet — berusten op de laatst genoemde beginselen. Zij zullen ten slotte bereiken, dat het oude autocratische stelsel volkomen door een democratisch ingericht bestuurssysteem met medezeggenschap der eigen bevolking zal worden vervangen.

Wat de feitelijke wijzigingen in de organieke bepalingen betreffende het landsbestuur betreft, werden, zooals van zelf spreekt, de moederlandsche regelingen tot voorbeeld genomen voor het ontwerpen van de op meer democratischen grondslag berustende voorschriften in Indië.

Daarbij heeft men wel in het oog te houden de groote verschillen tusschen de in het moederland bestaande en in de historie gegroeide provinciën en gemeenten en de in deze gewesten door de Regeering ingestelde en nog te scheppen rechtsgemeenschappen.

De provincies in Nederland waren vóór de schepping in 1813 van het Koninkrijk der Nederlanden afzonderlijke, zelfstandige, staatjes met soevereine bevoegdheden. De wetten in Nederland hebben daarom de tendenz om die zelfstandigheid zooveel mogelijk te besnoeien en de regelingsbevoegheid der over de deelen heenreichende staatsbelangen op te dragen aan het Centrale Gezag.

Hier juist het omgekeerde, waar de centrale Regeering van een door den Nederlandschen invloed gecreëerde eenheid wenscht te decentraliseeren en een deel harer bevoegdheden zal worden overgedragen op de te scheppen kleinere rechtsgemeenschappen. Uitdrukkingen uit de Nederlandsche grondwet als „worden gelaten aan”, waar sprake is van de bevoegdheden van de provincies, hadden dáár recht van bestaan. Zooals het kamerlid, de oud Gouverneur-Generaal Idenburg echter in een kamerzitting opmerkte, zijn dergelijke woorden voor Indië onjuist. In deze

gewesten kon niets worden „gelaten” aan die rechtsgemeenschappen, omdat ze niet bestonden en ingesteld moesten worden bij wettelijken maatregel.

Wanneer we in deze tijden van „de Bestuurshervorming” spreken, denken we gewoonlijk aan de schepping van provinciën en gewesten op den voet der bepalingen, zooals die eerst in de in 1918 aangebrachte wijziging van enkele artikelen van het Regeeringsreglement tot uiting kwamen.

Evenwel is men reeds geruimen tijd bezig met het verzetten der bakens. De mogelijkheid om provinciën te vormen en de werkelijke creatie daarvan is slechts een der laatste groote schakels in de reeks der hervormingen.

Met het instellen van autonome gebiedsdeelen — zij het dan ook op anderen grondslag, — werd reeds eerder een begin gemaakt.

De decentralisatiewetgeving van 1903 — ik vestigde er reeds de aandacht op — maakte de aanwijzing van „gewesten of deelen van gewesten” tot autonoom gebied mogelijk. De term luidde daar echter, dat voor zulke gebiedsdeelen bedragen uit de algemeene middelen konden worden afgezonderd, opdat die deelen daarmede de in de instellingsordonnantie, welke hun het leven gaf, genoemde onderwerpen zouden regelen naar eigen goedvinden. Ook andere tot de huishouding dier locale ressorten te rekenen aangelegenheden zouden autonoom geregeld mogen worden. De Raden kregen de bevoegdheid verordeningen te maken, strafrechtelijke sanctie op de daarvoor in aanmerking komende bepalingen voor te schrijven en belastingen binnen zekere perken te heffen.

Van de op den voet van deze bepalingen gecreëerde locale ressorten kunnen voortaan de stadsgemeenten blijven bestaan, doch de z.g.n. gewestelijke Raden worden bij de instelling der provinciën opgeheven. In West-Java is dat reeds geschied. Voor Midden- en Oost-Java is hetzelfde te verwachten. In de Buitengewesten zijn geen gewestelijke Raden. Misschien zullen enkele plaatselijke Raden, als de Cultuurraad ter Oostkust van Sumatra en de Minahassaraad kunnen blijven bestaan, daar zij de huishoudelijke belangen van sterk van de overige deelen van het gewest afwijkende gebiedsdeelen behartigen.

Na 1903 volgde een tweede groote stap in de erkenning van Nederlandsch-Indië als rechtspersoon in 1912. Van toen af werd

Indië financieel zelfstandig, kon het leeningen aangaan en bezat het eigendommen, baten en lasten van die van het moederland gescheiden, zooals wettelijk, hoewel ten overvloede, speciaal werd bepaald. (art. 1 der comptabiliteitswet, wijziging bij Staatsblad 1912 No. 459).

De daarop volgende groote maatregel, die wellicht meer tot het groote publiek als een schrede in de richting van zelfbestuur spreekt, is de instelling van den Volksraad, volgens de in 1916 aangebrachte wijzigingen van het Regeeringsreglement. De Volksraad was in den beginne een zuiver adviseerend college. De begroo-ting van Indië werd nog door de moederlandsche Regeering vast-gesteld. Een voorloopige vaststelling slechts geschiedde door den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad.

In 1918 volgde een nieuwe zooeven reeds genoemde wijziging van het Regeeringsreglement, welke de instelling van provinciën en andere zelfstandige rechtsgemeenschappen mogelijk maakte. De basis, waarop deze rechtsgemeenschappen zouden rusten, was niet gelegen in de afzondering van bedragen uit de algemeene middelen, zooals de decentralisatiewet van 1903 dat bedoelde, doch in de geschiktheid om zelf regelend op te treden.

En ten slotte komen we tot de laatste zeer belangrijke wijziging der organieke bepalingen van dit jaar, n.l. de vervanging van het al meer genoemde Regeeringsreglement door de Wet op de Staats-inrichting van Nederlandsch-Indië, waarin de verschillende al ge-releveerde nieuwe bepalingen alle een plaats vonden.

Deze laatste wijziging vloeide voort uit het imperatieve voor-schrift van het gewijzigd artikel 61 van de Grondwet.

Reeds voordat deze grondwetswijziging was tot stand gebracht, werd onder het bewind van den Landvoogd, Graaf van Limburg Stirum, bij Gouvernements-Besluit dd. 17 December 1918 No. 1 een Commissie ingesteld „tot herziening van de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië”.

Deze commissie, die van een vooruitstrevend standpunt uitging, bood in Juni 1920 den Gouverneur-Generaal een ontwerp „Wet op de Landsordening van Indië” aan. Zij wenschte, zooals de Landvoogd dat in zijn installatierede had uitgesproken, de lijnen door te trekken door de instelling van den Volksraad reeds getee-kend en een ontwerp van wet aan te bieden, waardoor „de organie-

ke wetgeving" werd aangepast aan de „sedert ook in verband met de veranderde tijdsomstandigheden ingetreden wijziging van verhoudingen hier te Lande”.

Toen nu in 1922 de artikelen 60, 61 en 62 van onze Grondwet werden gewijzigd en daarin imperatief werd voorgeschreven, dat de staatsinrichting van Nederlandsch-Indië bij de Wet zou worden vastgesteld, ontwierpen de Professoren Mrs. Oppenheim, Carpentier Alting, Kleintjes, Snouck Hurgronje en Van Vollenhoven en de Javaan Mr. Oerip Kartodirdjo eene proeve van eene Staatsregeling voor Nederlandsch-Indië, welke proeve zij hoopten, dat de Regeering in het moederland tot leiddraad zou dienen. Zij namen in vele opzichten hetzelfde standpunt als de zooeven genoemde Herzieningscommissie in en legden aan hun ontwerp de gedachte, welke in de Regeeringsverklaring in de Memorie van Toelichting op het wijzigingsontwerp van de artikelen 61 en 62 van de Grondwet tot uiting kwam, ten grondslag, dat „zoowel wetgeving als bestuur ten aanzien van de inwendige aangelegenheden zooveel mogelijk moeten worden gelegd in handen van in Indië zelf zettelende lichamen en Overheden en dat aan de aldaar gevestigde bevolking een zoo groot mogelijken invloed op en aandeel in de samenstelling dier lichamen moet worden toegekend”.

Ten slotte werd eene Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië afgekondigd, die in belangrijke hoofdzaken van de ontwerpen der Herzieningscommissie en van de proeve Oppenheim c.s. afweek.

Of de tot Wet geworden regeling in allen deele aan de toezeggingen door de Regeering gedaan voldeed, is een vraag, die velen ontkennend beantwoorden. Een groot deel der leden van de Herzieningscommissie en de samenstellers der zooeven bedoelde proeve achtten het onjuist, dat de nieuwe Wet op de Staatsinrichting slechts in naam een nieuwe wet is, doch feitelijk niet anders dan een wijziging van het bestaande Regeeringsreglement inhoudt, waardoor te veel „inwendige aangelegenheden van Indië” in die wet een plaats vinden en aan de regelingsbevoegdheid der organen in Indië worden onthouden. Zij achten dit in strijd met letter en geest van het gewijzigde Grondwetsartikel 61. „Het is”, zegt Prof. Carpentier Alting, „niet te doen om een verandering

van naam, doch om een wijziging van stelsel in dien naam uitgedrukt".

Zij wijzen er verder op, dat de Volksraad nog geen vertegenwoordigend lichaam is, daar nog een aantal leden benoemd worden en de verkiezingen niet dusdanig geregeld zijn, dat alle gedachtestroomingen in de bevolking levende, tot in dat lichaam doordringen. Zij wijzen bovendien op de instelling eener uit den Volksraad aangewezen technisch legislatieve commissie, welke dat gansche college kan vervangen, hetgeen met de bepalingen der Grondwet in strijd is.

Veel daarvan is zeker juist, doch laat ons constateeren, dat de nieuwe Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië tot stand gekomen zijnde, in ieder geval enkele groote wijzigingen ten goede in het Staatsbestel hier te lande brengt.

Wij kunnen ons aansluiten bij de woorden van Prof. Mr. I. A. Nederburgh: „Volkomen bevredigd heeft de nieuwe Wet op de staatsinrichting niemand; volgens den een schreed ze te snel, volgens den ander nagenoeg niet vooruit. Beide grieven zijn echter overdreven. De nieuwe wet, met spoed tot stand gekomen, verre van volmaakt, kan, met goeden wil en tact van alle zijden, Indië gezonden vooruitgang brengen".

We hebben de wet met haar fouten en gebreken te aanvaarden.

We moeten trachten daaruit het goede te putten en op de basis, welke zij mogelijk maakt, eene fundeering te leggen voor het in de naaste toekomst op te trekken bestuursgebouw.

Thans mogen enkele mededeelingen volgen omtrent den nieuwen koers, welke uit de toepassing dezer wet zal voortvloeien.

In het eerste hoofdstuk, handelende over den Gouverneur-Generaal en den Raad van Nederlandsch-Indië, vinden we al dadelijk een paar bepalingen, welke den nieuwen koers duidelijk teekenen.

Artikel 5 alinea 2 bepaalt, dat de Gouverneur-Generaal zijn ambt aanvaardt in een openbare vergadering van den Volksraad, een uiterlijk teeken dus, dat dit college een hoogere beteekenis heeft gekregen in de samenstelling der Regeering. En verder zegt art. 9 eerste alinea, dat voor het lidmaatschap van den Indië niet meer vereischt wordt, dat men Nederlander is, doch Nederlandsch on-

derdaan, tengevolge waarvan dus ook Indonesiërs tot lid van dat hooge college kunnen worden benoemd.

Werden de voorschriften betreffende den Volksraad in het *10de* hoofdstuk van het Regeeringsreglement aangetroffen, in de Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië vinden we die bepalingen al dadelijk in het tweede hoofdstuk.

De Volksraad zal bestaan uit een door de Koningin benoemden Voorzitter en 60 leden, van wie 25 Inlanders, ten minste 30 Nederlanders en 3 tot 5 Oostersche vreemdelingen.

In de Wet op de Staatsinrichting wordt eene terminologie gevolgd, zooals het heet, om gevoeligheden te voorkomen, waarbij niet meer wordt gesproken van Inlanders, doch van inheemsche onderdanen niet Nederlanders. Nederlanders heeten daar onderdanen-Nederlanders en de Oostersche Vreemdelingen, uitheemsche onderdanen niet Nederlanders. In de toelichting zelve echter wordt reeds geëgd, dat deze woordenkeus in de practijk van besprekingen en dergelijke wel niet gevolgd zal worden. Het is verwarringstichtend.

Hoewel nu de Volksraad wettelijk en financieel (budgetrecht) meer parlementaire bevoegdheid kreeg, is hij nog geen parlement, daar er een aantal leden benoemd worden.

Gekozen worden 20 Inlanders, 15 Nederlanders en 3 Oostersche Vreemdelingen.

Voor den dagelijks terugkeerenden arbeid — het werd reeds opgemerkt — zal er een college van gedelegeerden zijn, bestaande uit den Voorzitter en 20 leden, welk college ook in het openbaar vergadert.

Uitdrukkelijk werd in artikel 68 den Volksraad het recht van petitie toegekend, zoodat dit college thans de belangen van Nederlandsch-Indië en zijne ingezetenen bij de Koningin, de Staten Generaal en den Gouverneur-Generaal kan voorstaan, terwijl de Volksraad den Gouverneur-Generaal ook kan uitnoodigen om inlichtingen aan den Raad over zaken, Nederlandsch-Indië betreffende, te geven (art. 69).

Werden vroeger ordonnanties in overeenstemming met den Raad van Indië vastgesteld, volgens de Wet op de Staatsinrichting zal dat geschieden in overeenstemming met den Volksraad (art. 82 van het derde hoofdstuk betreffende de wetgeving). Dit geldt

alleen zaken, de inwendige aangelegenheden van Indië betreffende, niet de buitenlandsche verhoudingen.

De Volksraad kan ontwerpen van ordonnanties aan den Gouverneur-Generaal indienen en heeft tevens het recht om wijzigingen aan te brengen in een hem toegezonden ontwerp door den Gouverneur-Generaal (artikelen 84 en 85).

Een belangrijke wijziging houdt artikel 103 (hoofdstuk IV: van de begrooting en van geldleeningen) in, waarin bepaald wordt, dat de begrooting door den Gouverneur-Generaal wordt vastgesteld, voor zoover hij zich met het gevoelen van den Volksraad kan vereenigen. De begrooting wordt ten slotte door de wet goedgekeurd. Zoo ook kunnen slechts geldleeningen worden gesloten bij een door den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad genomen en bij de wet goedgekeurd besluit.

Vroeger werd de begrooting, zooals reeds werd opgemerkt, blijkens de bepalingen der Comptabiliteitswet voorloopig door den Gouverneur-Generaal in overeenstemming met den Volksraad en definitief door de Wet vastgesteld.

Het hoofdbeginsel, dat bij den nieuwen gang van zaken op den voorgrond is gesteld, is, dat de vaststelling van de begrooting zoo-veel mogelijk zal zijn overgelaten aan den Gouverneur-Generaal en den Volksraad, terwijl de medewerking van de wetgevende macht in het moederland zich in den regel zal bepalen tot de hoofdlijnen van het financieel beleid.

Zoolang de in Indië aanwezige krachten nog niet tot volle ontwikkeling zijn gekomen, is dit juist, doch bovendien vergete men niet, dat contrôle der Nederlandsche staatsmachten niet kan gemist worden in verband met de internationale verhoudingen en het crediet van Nederlandsch-Indië.

De Nederlandsche Staten-Generaal worden thans voor het alternatief gesteld om de hoofdstukken der Indische begrooting in hun geheel aan te nemen of te verwerpen. Practisch gesproken zullen er dus in Nederland geen wijzigingen in de begrooting kunnen worden gebracht daar die al heel urgent zouden moeten zijn om algeheele verwerping van een der hoofdstukken van de begrooting te rechtvaardigen! ¹⁾

1) Men zie hieromtrent Mr. Dr. H. Westra, Nederlandsch Indisch Provinciaal Recht.

Het VIde hoofdstuk van de Wet op de Staatsinrichting van Nederlandsch-Indië behandelt de gewestelijke en plaatselijke besturen.

Artikel 113 bepaalt, dat de indeeling in provinciën en andere gewesten bij ordonnantie geschiedt, terwijl verder in dat hoofdstuk daarmede verband houdende voorschriften worden gegeven.

Uitvoering van deze voorschriften gaf het aanzijn aan de provincie West-Java en zal binnenkort de provincies Midden- en Oost-Java in het leven roepen. Deze provinciën zijn onderverdeeld in regentschappen. Het bestuur in de provincie is in handen van een Raad onder voorzitterschap van een Gouverneur en dat in de regentschappen in handen van een regentschapsraad onder voorzitterschap van den Regent gelegd.

In de Buitengewesten werd reeds een „gewest” der Molukken ingesteld, terwijl het te verwachten is, dat instelling van het gewest Zuid Sumatra, later om te zetten in eene provincie, zal volgen, waarna overal gewesten of provinciën op den nieuwen voet zullen worden gecreëerd.

De z.g.n. gewesten worden bestuurd door een Gouverneur, terwijl zoowel gewesten als provinciën in de Buitengewesten onderverdeeld worden in afdelingen, welke in de gewesten door Residenten, in de provinciën, voor zooverre dat mogelijk is, door afdelingsraden onder voorzitterschap van den Resident zullen worden bestuurd.

Ten gevolge van den hier geschetsten gewijzigden gang van zaken zullen in de komende jaren Oost en West in Indië geroepen worden om samen te werken in het bestuur des lands. Wij komen daardoor allen in nog nauwer verband dan zulks nu reeds het geval is, met het grootsche probleem, dat thans de denkende menscheid bezig houdt, een probleem, dat zich verre uitbreidt over de grenzen, welke nationalisme, rasverschil, godsdienstige of economische groepsvorming stellen, een probleem waarvan het gewicht niet te hoog kan worden geschat, een probleem, dat de verhouding betreft tusschen Oost en West.

Voor velen houden die woorden eene tegenstelling in, welke ten slotte zal voeren tot een strijd op leven en dood, waarbij de een als overwinnaar, de ander vernietigd of onderworpen te voorschijn zal treden.

Wie zal het onderscheid tusschen Oost en West ontkennen? Wiën zal het groote verschil in Oostersche en Westersche levensbeschouwing ontgaan? Doch een onderscheid is nog geen tegenstelling met een vijandig element! Oost zal nimmer West worden, zoomin als de vrouw ooit man zal zijn. Maar de menschelijke gemeenschap zou haar karakter verliezen, zou zelfs niet kunnen bestaan, indien mannelijk en vrouwelijk element voor elkander plaats zouden moeten maken.

En zoo ook is de Menschheid niet als geheel en éénheid te denken zonder de verdeeldheid in rassen, volkeren, naties en individuen.

Wat de ontwikkeling der verschillende beschavingen dier rassen en volkeren ons leert, is wel dit, dat wisselwerking der culturen een machtigen invloed uitoefent op den vooruitgang der onderscheiden onderdeelen in den samenhang, die ten slotte het groote geheel vormen.

Dit houde men vast. Dit veronachtzame men niet. Ieder vitaal onderdeel der Menschheid heeft reden van bestaan, heeft zijn taak in de onderlinge samenwerking met de overige samenstellende deelen.

Kon een ieder tot het inzicht komen, dat het algemeen belang, d.i. ten slotte in hoogste instantie ons aller belang, slechts doeltreffend bevorderd kan worden door toespitsing van verschillen te voorkomen, door wisselwerking der cultureele en economische krachten, die in de onderscheiden groepen tot uiting komen, zoodat gestreefd wordt naar een harmonische ontwikkeling van alle stroomingen door die krachten in het leven geroepen, dan pas kan men uitroepen: Het daghet!

Wanneer ik deze gedachte objectiveer, dan denk ik aan de gevoelens, die mij bezielen, wanneer ik de scheppingen der groote meesters van de muziek hoor. Een alles overheerschende harmonie klinkt ons daaruit tegen. Doch nu en dan worden dissonanten gehoord, zoodat men even uit de stemming, die de harmonie teweeg brengt, wordt opgeschrikt. Doch dan lossen zich die dissonanten op om de harmonie in schooner en verhevener klanken wederom te doen opleven.

Zoo is het ook met het voor ons ondoorgrondelijk meesterwerk van niet menschelijke hand, met de schepping van al wat bestaat.

Ook hier een allesoverheerschende harmonie. Ook hier soms schrille dissonanten, doch dan gevoelen wij bij intuïtie, dat het de wil van den Schepper is, dat ook deze zich oplossen, opdat de harmonie in schooner en heerlijker tinten hersteld worde.

Mochten de leiders der menschheid zoowel in het Westen als in het Oosten daarvan doordrongen kunnen worden, dan zal de toekomstige ontwikkeling van het geheel het goede brengen, dat we ervan hopen.

Op het beperkte gebied der komende bestuurswerkzaamheid in deze landen zullen wij dan allen gelegenheid hebben te toonen, dat we deze groote waarheid begrijpen en zullen we het onze bij kunnen dragen tot een opbouwenden arbeid ten behoeve van de gemeenschap in onderlinge samenwerking van Oost en West.

Palembang, September 1926.

De bezwaren tegen de Verpondingsbelasting,

door

M. VAN DOORNINCK.

I. Inleiding. Bij verzoekschrift gedagteekend 20 Juli 1925 heeft het Bestuur van den Bataviaschen Bond van Grond- en Huis-eigenaren zich tot den Landvoogd gewend met uitvoerige bezwaren tegen de Verpondingsbelasting in haar huidigen vorm en op grond van die bezwaren in dat verzoekschrift verzocht om intrekking der verpondingsordonnantie, dan wel om een dusdanige wijziging, dat grondeigenaren niet meer dan $7\frac{1}{2}$ % belasting zullen behoeven te betalen van de werkelijk ontvangen bruto huur of de naar dien maatstaf geschatte huurwaarde.

Bij brief van 1 Augustus d.a.v. is van dit verzoekschrift o.a. ook aan de Locale Raden een aantal afdrukken toegezonden met verzoek om steun.

Het groote belang dezer quaestie, vooral voor de groote plaatsen, geeft mij deze beschouwing in de pen; zij beziet de zaak dan ook uitsluitend met het oog op de stedelijke behoeften. Daar de aangelegenheid op dit oogenblik nog bij de Raadgevers der Regeering in behandeling is, hoop ik tevens op hun aandacht, opdat in hun voorstellen met onderstaande, voor een deel in pers en tijdschrift nog niet aangetroffen bezwaren, zoo mogelijk rekening wordt gehouden.

Ik zeg niet te veel als ik beweér, dat te Batavia en Meester-Cornelis, alwaar door bijzondere omstandigheden de verkeerde werking der verpondingsordonnantie in ernstige mate wordt gevoeld, de verpondingsbelasting heden een zóó zwaren druk legt op ieder, die gronden of huizen bezit, dat haast geen dezer bezitters tot

eenigerlei exploitatie in staat is, althans er den lust toe heeft, terwijl anderen er door worden afgeschrift om hun geld in onroerende goederen te steken. En dit ondanks de wel degelijk aanwezige vraag naar niet te duur bouw- en woonterrein, ondanks de groote behoefte er aan voor den bouw van geriefelijke en goedkoope woningen. In steden, welke niet in bevolking achteruitgaan, behooren voortdurend zooveel nieuwe woningen te worden bijgebouwd, dat geleidelijk aan de oude, bouwvallige woningen, welke dan leeg komen te staan, worden vernieuwd of geheel opgeruimd. In die nieuwe woningen, bij den bouw waarvan met de nieuwste vindingen en verbeteringen rekening gehouden is, vinden de eigenaren van ouderwetsche huizen een prikkel om niet met de handen over elkaar het oogenblik af te wachten, dat hun bezit geheel of bijna geheel waardeloos is geworden, maar om reeds te voren uit te zien naar verbouwingen en vernieuwingen, welke die huizen aantrekkelijker maken. Deze gezonde prikkel ontbreekt te Batavia en Meester-Cornelis vrijwel geheel (en ook elders is hij naar ik vermeen in onvoldoende mate aanwezig); elke nieuwe bewoner, die hier een huis voor zich en zijn gezin zoekt, betreft na dagen lang zoeken ten einde raad de minst onaantrekkelijke woning, hetzij zich voornemens naar iets beters te blijven uitzien, hetzij in het onvermijdelijke berustend en zijn verlangen naar een prettig tehuis maar opbergend bij zijn andere on vervulde en on vervuldbare wenschen.

De oorzaak van dezen misstand ligt niet bij de bouwers van huizen; de Architectenbureaux zijn happig genoeg op nieuwe opdrachten en 't weinige wat er nieuw gebouwd wordt doet zien, dat zij de kunst van aardig en aantrekkelijk bouwen voldoende verstaan. De oorzaak ligt in de ongelukkige agrarische toestanden ter hoofdplaats van Nederlandsch-Indië, welke ongelukkige toestanden erger drukken door de thans, in dezen tijd van inzinking in dubbele mate voelbare, fouten, welke aan de verpondingsordonnantie vast zitten.

Het verzoekschrift van den Bond van Grond- en Huiseigenaren geeft voldoende aan, dat het met die verponding niet in orde is, maar het faalt m.i. in 't duidelijk aantoonen der tekortkomingen. Wel wordt een schrill beeld gegeven van de gevolgen, maar de ware oorzaken worden niet voldoende in 't licht gesteld.

Ik wil trachten althans eenige gebreken grondiger te behandelen en zal daartoe het verzoekschrift op den voet volgen.

II. De zwaarte der belasting. Op de inleiding, waarin er op gewezen wordt;

dat volgens de (verpondings-) ordonnantie de belasting bedraagt $3/4\%$ van de verpondingswaarde, waarbij onder verpondingswaarde van gebouwen met hunne aanhoorigheden moet worden verstaan: tienmaal de jaarlijksche huurwaarde bij den aanvang van het jaar onmiddellijk voorafgaande aan het tijdvak waarvoor de aanslag geldt;

dat indien de huurwaarde gesteld zou worden op de werkelijk ontvangen huursom, deze belasting zou bedragen in hoofdsom $7\frac{1}{2}\%$ van de bruto huuropbrengst, of, met inbegrip van de 30% opcenten voor de Gemeente Batavia en de 10% opcenten voor het Land, op $10\frac{1}{2}\%$ van de bruto-opbrengst;

volgt een nadere berekening van de zwaarte der belasting, welke aldus luidt:

dat een extrabelasting van $10\frac{1}{2}\%$ van de bruto-opbrengst boven en behalve alle andere belastingen, waaraan grond- en huiseigenaren bovendien onderworpen zijn, zooals de Inkomstenbelasting voor fysieke personen, de Vennootschapsbelasting voor vennootschappen en in vele Gemeenten nog extra de Straatbelasting, zeer zeker hoog genoemd moet worden en in strijd met het principe eener reële belastingheffing naar draagkracht;

dat bovendien door de wijze waarop de verpondingswaarde wordt vastgesteld, deze belasting zeer veel meer bedraagt dan $10\frac{1}{2}\%$ van de **bruto-opbrengst**, daar bij het vaststellen van de verpondingswaarde geen rekening wordt gehouden met het soms gedurende lange perioden onverhuurd zijn van het belastingplichtig goed, of opbrengstderving door andere omstandigheden; evenmin mogen in mindering gebracht worden de lasten voor onderhoud, afschrijvingen, enz., zoodat de verponding in geheel normale omstandigheden ruim $17\frac{1}{2}\%$ bedraagt van het netto-inkomen, indien de verpondingswaarde geheel juist en in overeenstemming met de werkelijke huurwaarde is vastgesteld.

De meening van adressanten, dat n.l. de verpondings-belasting „zeer zeker hoog genoemd moet worden en in strijd met het principe eener reële belastingheffing naar draagkracht” kan dunkt mij gerust onderschreven. Zelfs werd op de onbillijkheid der belasting als zoodanig niet eens voldoende de aandacht gevestigd, een onbillijkheid, waardoor natuurlijk haar zwaarte dubbel onaangenaam wordt gevoeld! Immers, of men beschouwt de belasting

als een belasting op 't bezit, een soort vermogensbelasting dus (wat zij van herkomst is) en dan treft zij geheel eenzijdig slechts het in onroerend goed belegd vermogen, òf men vat haar op als een bijzondere belasting op het inkomen en dan treft zij extra, en ook alweer eenzijdig, de inkomsten uit onroerende goederen en dan nog wel zonder grens naar beneden voor de kleinen en zonder oploeping naar boven voor het grootbezit, en dat met een normaal aanslag-percentage, ($7\frac{1}{2}$) dat bij de gewone inkomstenbelasting (waaraan de aangeslagenen, anders dan met de Inlandsche grondbezitters buiten de steden bij hun landrenteaanslag het geval is, zich ook voor deze inkomsten onderworpen zien!) eerst bij een inkomen van f 39900.— bereikt wordt! En hierbij is dan nog buiten beschouwing gelaten, dat de $7\frac{1}{2}$ % wordt geheven van de brutohuuropbrengst. Zooals in het verzoekschrift volkomen juist wordt verklaard komt voor de Gemeente Batavia in normale gevallen de belasting met 10 Lands- en 30 Gemeente-opcenten neer op $17\frac{1}{2}$ % van het netto-inkomen (voor Meester met zijn 20 Gemeentelijke opcenten is het iets minder) een percentage, bij de inkomstenbelasting eerst bij een inkomen van f 205800.— bereikt!!

M.i. brengt de rechtvaardigheid mede òf de verpondingsbelasting op te nemen in een algemeene vermogensbelasting, òf een aanvulling der inkomstenbelastingordonnantie, waardoor de inkomsten uit onroerend bezit, voorzoover door verponding getroffen, bij de vaststelling van den aanslag buiten de berekening komen te vallen. Gezien de moeilijkheid aan de eerste oplossing verbonden is de tweede n.m.m. de meest aanbevelenswaardige.

III. Het stelsel van den vijfjaarlijkschen aanslag. Hierna wijzen verzoekers op de nadeelen van den aanslag eens in de 5 jaren in de volgende bewoordingen:

dat in de langdurige periode van 5 jaren, waarvoor de aanslag wordt vastgesteld, groote schommelingen in de opbrengst plaats hebben, terwijl de belasting naar den eenmaal in de 5 jaren vastgestelden maatstaf gefixeerd blijft op hetzelfde bedrag, waardoor voor sommige grond- en huiseigenaren gedurende meerdere jaren het bedrag der belasting dat der bruto-opbrengst overtreft, terwijl andere huiseigenaren bij nieuwbouw soms 3 tot 5 jaren geheel vrij van deze belasting zijn, doordat zij juist na den aanvang van een 5-jarige belasting-periode een of meerdere huizen (bij) gebouwd hebben.

Het is duidelijk, dat deze 5-jaarlijksche aanslag in het voordeel is van dengene, die in een tijd van lage huren of prijzen van bodem-voortbrengselen voor 't eerst in een onroerend goed wordt aangeslagen (immers hij behoudt bij oplopende prijzen, dus meer inkomsten, 5 jaren zijn op lage inkomsten gegronden aanslag) en omgekeerd in het nadeel van hem, die in 't tegenovergestelde geval verkeert. De laatste aanslag, geldend van 1923 tot en met 1927 geeft hiervan wel een treffend voorbeeld. De aanslag werd berekend naar den toestand van 1 Januari 1922, juist zoowat het omgekeerd in het nadeel van hem, die in 't tegenovergestelde de volle 5 jaren, in welke een geweldige daling plaats vindt! In tijden van langzamen oploop van den oeconomischen welstand was de regeling in het voordeel van den belastingplichtige. Waren het dezelfde eigenaren, die 't voordeel genoten en wien 't nadeel trof, dan was er minder reden tot beklag.

Natuurlijk is dit door verkoop enz. lang niet altijd zoo!

Hij, die een leeg perceel vlak na 't ingaan van een nieuwen 5-jarigen termijn met een huis bebouwt, betaalt die 5 jaren in de practijk slechts belasting voor een onbebouwd erf!

Deze klacht is dus juist.

IV. De onmogelijkheid van verhaal van dat deel der belasting, hetwelk niet voor den aangeslagene is bestemd en de onbillijkheid van de opneming in den aanslag van de woningen der erfpachters op de particuliere landerijen. Vervolgens behandelt het verzoekschrift de bezwaren, welke het gevolg zijn van het aanslaan der grondeigenaren wegens de woningen van derden, op hun grond gebouwd:

dat bovendien als een onbillijkheid van de verpondingsordonnantie beschouwd moet worden, dat de houder van het zakelijk recht op den grond belastingplichtig is voor gebouwen toebehoorende aan anderen dan dezen houder van deze gebouwen zonder aftrek van grondhuur meer bedraagt dan f 60.—;

dat als gevolg van deze bepaling eigenaren van deze gronden in het meest gunstige geval 62½ % van het bruto-inkomen aan verpondingsbelasting betalen. Immers de grondhuur kan niet worden verhoogd zonder toestemming van het Hoofd van Gewestelijk Bestuur, terwijl deze slechts een grondhuur mag toestaan, die ten hoogste bedraagt 1/5 van de opbrengst. Wordt dus een opstal getaxeerd op een

huurwaarde van b.v. f 100.— per jaar, dan kan de grondhuur hoogstens bedragen f 18.— per jaar (n.l. $\frac{1}{5}$ van f 100.— verminderd met 10 % reparatiekosten) terwijl door den houder van het zakelijk recht f 10.50 alleen aan verponding betaald moet worden. Van die f 18.— moeten mandoer-loonen, inningskosten, oninbare vorderingen nog af, zoodat in de meeste gevallen deze belasting voor eigenaren van kamponggronden meer bedraagt dan het netto-inkomen;

dat de inning van de vele kleine bedragen aan grondhuur van een niet kapitaalkrachtige zeer lastig te bereiken bevolking, met bijna onoverkomelijke moeilijkheden gepaard gaat en diengevolge een achterstand in de betaling niet te vermijden is;

dat bovendien de schuld voor achterstallige grondhuren verjaart na 18 maanden, terwijl de aanslag in de verponding, in den regel ruim 2 jaren na den aanvang van de belastingperiode wordt uitgereikt, zoodat ook nu weder met den aanslag voor de periode 1923 — 1927 is geschied, bovendien is aan een aantal grondeigenaren hun aanslagbiljet thans nog niet verstrekt, terwijl de belasting in die mate is verhoogd, dat de opbrengst der oude grondhuren niet voldoende meer is om daaruit de verponding te bestrijden. Nu kan door den belastingplichtige de grondhuur eerst worden verhoogd, nadat door den Resident op een desbetreffend verzoekschrift een gunstige beslissing is genomen. Intuschen zijn met het indienen van het verzoekschrift en het nemen van eene beslissing dikwijls meerdere jaren gemoeid, zoodat de verhoogde belasting minstens 2 jaren geheel ten laste van den houder van het zakelijk recht komt, zonder dat daartegenover de noodige inkomsten staan;

dat, voor het geval de Resident aan de bewilling tot verhooging van grondhuur eenige jaren terugwerkende kracht zou geven, de totale som van de alsdan te vorderen grondhuur-achterstand, gezien de treurige economische toestand waarin de bevolking over het algemeen verkeert, geheel buiten de betalingscapaciteit der opgezetenen valt, zelfs al zou het inhalen van dien achterstand over één of meer jaren verdeeld worden;

dat, bij onwilligheid van de opgezetenen om de, als gevolg van de hogere belastingen, verhoogde grondhuren te voldoen, den grondeigenaar geen machtsmiddelen ter beschikking staan, om deze belasting te innen, terwijl de inning bovendien dikwijls met hoge kosten gepaard gaat, kosten die de Grondeigenaar moet dragen, om inderdaad voor het Gouvernement belastingen te innen;

dat de bevolking bovendien, niet begrijpende, dat nagenoeg het totale bedrag der grondhuur door den grondeigenaar aan het Gouvernement afgedragen moet worden, in den vorm van verponding, den grondeigenaar van onredelijke verhooging der grondhuren verdenkt, en diengevolge een vijandige verhouding tusschen grondeigenaar en opgezetenen ontstaan is, die reeds hier en daar tot uiting gekomen is en tot botsingen geleid heeft;

dat een en ander nog in de hand gewerkt wordt, doordat de maatstaf voor vaststelling van de verponding voor de van tijdelijk materiaal opgetrokken kamponghuisjes zoo abnormaal hoog is, dat deze soms het 10-voudige van die voor Europeesche steenen huizen bedraagt, daar voor deze zeer tijdelijke kamponghuizen een levensduur van hoogstens 6 — 12 jaren moet worden aangenomen en in den huurprijs de afschrijving van den bouwsom en het dure onderhoud verdisconteerd is geworden, en het gevolg hiervan is, dat van een, van tijdelijk materiaal opgetrokken kamponghuis ter waarde van een zeshonderd gulden de maandelijksche huur minstens *f* 10.— moet bedragen, daar voor afschrijving en onderhoud ruim *f* 6.— per maand moeten worden afgetrokken. Volgens de verpondingsordonnantie bedraagt de verpondingswaarde van zoo'n kamponghuisje *f* 1200.—, wanneer de verpondingswaarde geheel juist en in overeenstemming met de juiste huur zou worden vastgesteld; waar evenwel vele inlandsche opgezeten en diverse kamers, al of niet gemeubileerd en soms met kost, onderverhuren en door de verpondingscommissie de verpondingswaarde wordt bepaald naar het totaal der huur, komt het herhaaldelijk voor, dat de verpondingswaarde wordt vastgesteld op een bedrag dat soms het tienvoudige van de werkelijke waarde bedraagt. Wij kunnen honderden voorbeelden geven van kampongkrotten, die een waarde van *f* 200.— á *f* 400.— hebben en door de verpondingscommissie aangeslagen zijn naar een verpondingswaarde van eenige duizenden guldens;

dat enkele bestuursambtenaren en grondeigenaren in de meening verkeerden, dat de verponding in zijn geheel van de opgezeten en boven de door hen verschuldigde grondhuur teruggevorderd kan worden, waardoor dan de opgezeten-eigenaar van een kamponghuisje ter waarde van een *f* 600.— á *f* 700.— aan grondhuur en verpondingsbelasting ongeveer *f* 7.— per maand zou moeten betalen.

Artikel 10 der verpondingsordonnantie houdt in, dat gebouwen, toebehoorende aan anderen dan aan den houder van het zakelijk recht op den grond, waarvan de jaarlijksche huurwaarde een door den Gouverneur Generaal te bepalen som (vastgesteld op 60 gulden) niet te boven gaat, bij de bepaling der verpondingswaarde niet in aanmerking komen. Gebouwen met een hoogere huurwaarde worden dus wel bij de bepaling der verpondingswaarde medegerekend, d.w.z. de grondeigenaar daarvoor aangeslagen alsof het zijn bezit was. Het is m.i. vanzelfsprekend dat de ordonnantiewetgever hierbij bedoeld heeft een voor den belastingdienst eenvoudige oplossing te vinden en is uitgegaan van het denkbeeld, dat de eigenaar wel er voor zorgen zal bij de bepaling der huur deze

belasting op den opstal-eigenaar te verhalen. Immers als dit niet de bedoeling was zou men welbewust hebben vastgesteld, dat iemand belastingplichtig is voor iets, dat hij niet bezit en waaruit hij geen inkomsten heeft, wordende de *huurinkomsten* zijner opgezeten en afzonderlijk in aanmerking gebracht (art. 6 lid 2).

Nu is het verzoekschrift hier in zijn betoog niet helder en zelfs niet altijd juist. Zoo waar staat, dat als gevolg van het aanslaan van den grondeigenaar in de belasting voor de woningen zijner opgezeten en hij in het meest gunstige geval $62\frac{1}{2}$ % van het bruto-inkomen aan verpondingsbelasting betaalt. In zijn algemeenheid kan dit natuurlijk niet juist zijn!

Tot recht begrip van waar het hierom gaat dienen hier twee zeer verschillende gevallen uit elkaar te worden gehouden.

De gronden, waarvan een eigenaar wordt aangeslagen voor bebouwingen van derden op zijn grond zijn n.l. scherp te onderscheiden in:

- a. particuliere landerijen en
- b. eigendomsgronden waarop opgezeten en het zoogenaamde woonrecht uitoefenen, d.w.z. waarvan derden gedeelten in gebruik hebben als woonerf tegen betaling van een zekere, mondeling overeengekomen en slechts in de boeken van den eigenaar ingeschreven grondhuur.

(Houders van een Recht van Opstal en een Recht van Erfpacht worden zelfstandig in de verponding aangeslagen voor hun zake-lijk recht en voor hun gebouwen, de grondeigenaar van zulke per- ceelen valt dus niet onder de groep b voornoemd).

Particuliere landerijen zijn, als bekend, terreinen in 't begin der vorige eeuw in tijden van geldnood door het toenmalige Gouver- nement aan particulieren afgestaan, ondanks de er op gevestigde bevolking, die de gronden in bewerking had of bewoonde, en met het recht van belastingheffing van deze bevolking.

Later zijn de rechten en verplichtingen van landheer en opge- zeten en in een „Particuliere Landerijen Reglement” vastgelegd, welk Reglement in 1912 geheel is vernieuwd.

Onder de belastingen, welke de inlandsche opgezeten en aan den landheer betalen moeten, behoort ook de grond- of tuinhuur, welke dus geen gewone huur, doch een grondbelasting is.

Deze belasting kan volgens het evengenoemde Reglement vrij zwaar zijn (de landheer mag aan tuinhuur geheven van tuinen, heffen tot $\frac{1}{5}$ van de opbrengst van boomen en struiken en aan grondhuur, geheven van door woningen ingenomen stukjes grond — voorzoover niet onder tuinen begrepen — tot de grenzen voor elk land in de zoogenaamde erkende gebruiken van dat land aangegeven).

Als wij in de verpondingsordonnantie (art. 1 lid 2) lezen, dat landrenteplichtige gronden, dus die Gouvernementsgronden waar de bevolking gebruiksrecht op heeft en voor de opbrengst in de landrente is aangeslagen, vrij van verponding zijn; als wij weten, dat tengevolge dezer bepaling geen Inlandsche woonerven op Gouvernementsgebied in erfelijk persoonlijk bezit bezeten, noch de woningen er op, van welke huurwaarde ook, in de verpondingsbelasting worden aangeslagen; dan is het geheel onredelijk te achten, aannemende dat men door den aanslag den grondeigenaar slechts als tusschenpersoon heeft willen gebruiken, bij den verpondingsaanslag van een particulier land den landeigenaar ook voor de woningen zijner oesahahouders (oesaha is het gebruiksrecht op den grond, 't welk gelijk staat met het erfelijk persoonlijk bezitsrecht op Gouvernementsgebied) aan te slaan. Bij verhaal van dit deel van den aanslag wordt dus de opgezetene, die met zijn 20% grondbelasting al veel zwaarder is belast dan de landrenteplichtige op Gouvernementsgebied (hier is slechts in de meest rijke en welvarende landbouwstreken deze belasting tot 20% opgevoerd, doch dan nog met een belastingvrij gedeelte), nog eens extra door een Gouvernementsgrondbelasting getroffen! Het wil mij voorkomen, dat dit niet in de bedoeling kan gelegen hebben, maar het kan niet worden ontkend, dat artikel 1 1e lid en artikel 5 der verpondingsordonnantie de particuliere landen en de huizen er op (boven de 60 gulden jaarlijksche huurwaarde) in de verponding doen vallen.

Het verhaal op den oesahahouder belast dezen dus dubbel en veel te zwaar, maar den eigenaar de belasting laten betalen, daartegen heeft deze natuurlijk en terecht zijn bezwaren! Nu is reeds opgemerkt, dat de grondhuur wordt geregeld naar de „erkende gebruiken” en deze laten voor verschillende landen een verhooging

uit dezen hoofde zonder meer niet toe. Zoo wordt voor sommige landerijen daartoe overeenstemming tusschen landheer en opgezetenen vereischt. Het laat zich begrijpen, dat over deze verhooging beide partijen..... het nimmer eens worden. Voor het in de Gemeente Meester-Cornelis gelegen particuliere land Matraman bijvoorbeeld beteekent de opneming bij den jongsten aanslag van tal van inlandsche woningen van oesahahouders voor den landheer een strop van $\pm$ f 5000.— 's jaars.

Het wil mij echter voorkomen, dat het noodig is deze onbillijkheid uit de ordonnantie weg te krijgen, kan het zijn met terugwerkende kracht tot 1923. Zoo dit administratieve bezwaren heeft dan dient een regeling getroffen, dat de aangeslagenen voor dit deel van hun aanslag kwijtschelding kunnen verkrijgen! Onder de voorwaarde bijv., dat de uit dezen hoofde terug te geven belasting voorzoover zij reeds op derden is verhaald, bijvoorbeeld door tusschenkomst van het Binnenlandsch Bestuur, aan deze laatsten wordt terugbetaald. Nog dient hier gewezen op het feit, dat het Particuliere Landerijen Reglement geen grond- of tuinhuurverhooging met terugwerkende kracht kent. Integendeel, als zij verhoogd wordt kan dit alleen met ingang van een nieuw belastingjaar. Wanneer dan een nieuwe verpondingsaanslag te laat afkomt (de laatste aanslag voor 1923 tot en met 1927 werd eerst in 't laatst van 1924 uitgereikt), beteekent dat voor een particulier landheer al dadelijk onmogelijkheid van verhaal, ook als de „erkende gebruiken” het overigens mogelijk maken.

Hoe staat het met de 2e groep eigenaren, die der gronden boven onder b genoemd?

Voor dezen gaf het verhaal geenerlei moeilijkheid, totdat in 1918 Staatsblad No. 287 van dat jaar in werking trad! Dit Staatsblad legt n.l. het recht van den grondeigenaar, die op zijn gronden opstellen van derden heeft, tot verhooging van de grondhuur zijner opgezetenen aan banden. Noodig is hiervoor n.l. van 1 Januari 1918 af de toestemming van den *Resident*, die deze slechts mag geven voorzoover de verhooging wordt voorgebracht als vergoeding voor zwaardere lasten van den grondeigenaar zelf. Daaronder valt een zwaardere verpondingsaanslag natuurlijk en er zou

dus niets te klagen zijn, als niet soms door Residentenbeslissingen werden genomen, welke voor menigen grondbezitter een gelijken toestand schept als voor den particulier landbezitter, wien door de „erkende gebruiken” van zijn land belet wordt de verponding op zijn opgezetenen te verhalen.

De inderdaad soms door hooge grondhuren in moeilijke omstandigheden verkeerende Inlandsche bevolking der Bataviasche en Meestersche stadskampongs door middel van genoemd Staatsblad willende behoeden voor overmatige verzwaring van lasten, heeft bijvoorbeeld de Resident van Batavia in 1922 of 1923 bepaald, dat hij in het toestaan eener huurverhooging nooit verder zou gaan, dan tot een bedrag, dat gelijk is aan $\frac{1}{5}$ der opbrengst van den gebruikten grond (hieronder de huur of, bij eigen gebruik, de huurwaarde der woning).

Nu lijkt inderdaad een huur van meer dan $\frac{1}{5}$ van de opbrengst een zeer zware huur. Maar men verkrijgt deze natuurlijk gauw voor dure (op gunstige plaatsen gelegen) gronden, waarop krotten van weinig waarde. Als bouwgrond (waarvoor vóór Staatsblad 1918 No. 287 ontstond de eigenaar zijn terrein ten allen tijde kon inrichten) kunnen zulke gronden een waarde van f 10.— (en meer) de M² hebben en de eigenaar maakt dan bij een huur van f 180.— 's jaars voor een erf van 300 M² net 6% van zijn geld. Staat op deze 300 M² nu bijvoorbeeld een petakwoning met 4 petaks, voor f 6.— per maand elk verhuurd, dan zou de eigenaar der woning op zijn f 24.— 's maands inkomen f 15.— huur verschuldigd zijn, of $\frac{5}{8}$ der geheele opbrengst. Toch geeft juist dit voorbeeld weer aan, hoe onjuist want willekeurig de grens door Resident Schenck de Jongh aangenomen is: met een grondhuur van slechts $\frac{1}{5}$ maakt de eigenaar der bovengenoemde petakwoning, de bouw waarvan hem misschien f 1000.— heeft gekost, ruim f 200.— ($\frac{4}{5} \times f 288$.) petakhuur boven zijn grondhuur, welke opbrengst, kosten van onderhoud, afschrijving leegstaan en wanbetaling medegerekend, hem een ruime rente geeft, tegen den grondeigenaar..... 1,6% van zijn geld.

Neemt men inplaats van een goed verhuurde, weinig kostende petakwoning, een door den eigenaar zelf bewoond bamboe huis (dat desalniettemin door zijn gunstige ligging een vrij hooge huur-

waarde hebben kan) dan zou inderdaad het toestaan van volledig verhaal der belasting op zoo'n eigenaar-bewoner kunnen betee-kenen het eind van den man als huisbezitter: hij zou, achterstallig geworden, van den grond kunnen worden verwijderd, waarbij het de vraag is 1e. of zijn huis voor verplaatsing nog vatbaar is; 2e. of hij daartoe de middelen zal hebben; 3e. of hij een ander terrein kan vinden om zijn woning op te zetten.

Hoe het nu echter ook zij, of de Resident in zijn grensbepaling billijk of onbillijk is geweest, dit is eigenlijk voor den grondeigenaar bijzaak. De hoofdzaak is, dat *hij* het slachtoffer wordt van de bescherming aan anderen verleend. Het *Bestuur* is mild voor de Inlandsche bevolking en *hij* betaalt het! Alles weer mogelijk, door de bewuste bepaling van artikel 10 der Verpondingsordonnantie, waarvan de ontwerper wel niet gedacht zal hebben, dat ze ooit *die* gevolgen zou hebben!

Het wil mij voorkomen dat deze onbillijkheid, welke inderdaad voor menigen kleinen perceelbezitter (trouwens ook voor bezitters van groote perceelen, geheel met kampongs bebouwd) de schromelijkste gevolgen heeft, even noodzakelijk dient te worden beëindigd als die tegenover de eigenaren of bewoners der Particuliere Landerijen.

Als de Regeering door een ordonnantie (Staatsblad 1918 No. 287) het haar Bestuursambtenaren mogelijk maakt op deze wijze onrecht tegenover een deel der bevolking (de grondeigenaren) te plegen, dient zij ten spoedigste bepalingen te maken, waardoor dit onrecht wordt weggenomen. Ook hier zou weder, ter herstel van onrecht, kunnen worden bepaald, dat grondeigenaren het aldus onverhaalbaar gebleken gedeelte hunner verpondingsaanslagen terug kunnen ontvangen.

V. *De onbillijkheid van gelijkheid van heffing voor gebouwen, waarvan de exploitatie weinig, en van die, waarvan deze veel kosten met zich brengt.* De gelijke heffing der belasting van gebouwen, welke, hoewel gelijke *bruto*-opbrengst gevend, zeer uiteenlopend van waarde, dus van *netto*-opbrengst kunnen zijn, wordt in het onder IV aangehaalde uit het verzoekschrift ook als een fout genoemd.

Dit is een gevolg van artikel 5 1e lid der ordonnantie. De verpondingswaarde van gebouwen met hun aanhoorigheden bedraagt 10 maal de jaarlijksche huurwaarde bij den aanvang van het jaar, onmiddellijk voorafgaande enz.

De verpondingswaarde (en daarmee de belasting, welke $3/4\%$ er van is) van een degelijk steenen huis, voor f 8000.— gebouwd en voor f 100.— 's maands verhuurd is dus even groot als die van 4 bamboe petakwoningen elk met 5 petaks, voor f 5.— 's maands verhuurd, welke petakwoningen misschien 600 gulden per stuk of f 2400.— gekost hebben!

Nu kan men, de verponding als een inkomstenbelasting beschouwend, zeggen: het is voor beide gevallen toch hetzelfde inkomen en dus is het ook juist, dat in beide gevallen gelijke belasting wordt betaald.

Maar dan vergeet men, dat wel het bruto-inkomen hetzelfde is, maar niet de zuivere opbrengst! De eigenaar van het steenen huis met een levensduur van 80 jaren heeft op zijn exploitatierekening voor afschrijving slechts f 100.— 's jaars.

De eigenaar der bamboe-woningen dient zijn gebouwen in 5 jaren af te schrijven en zijn post afschrijving bedraagt dus f 480.—

De eenige afdoende wijze om aan deze onbillijkheid een eind te maken is m.i. om als verpondingswaarde te nemen, niet een zeker aantal malen (waarom 10?) de bruto huuropbrengst, maar de naar den rentevoet ten tijde van den aanslag of van de aanslagherziening gekapitaliseerde *netto*-opbrengst.

Ik weet niet of deze verandering niet een groote personeelsuitbreiding bij de Algemeene Verpondingscommissie, en een te groote toeneming van werk voor de met de schatting belaste bestuursambtenaren in het binnenland met zich zou brengen. Mocht uit dezen hoofde deze verbetering niet mogelijk zijn, dan zou de grootste bron van onbillijkheid al dadelijk kunnen worden weggenomen, door de ingevolge artikel 10 bij Staatsblad 1912 No. 32 artikel 3 A gestelde grens van f 60.— huurwaarde, waar beneden woningen vrij van verponding zijn, hooger te stellen en wel zoodanig, dat de gewone inlandsche woningen van semipermanenten aard er niet meer onder vallen. Aangenomen zou kunnen worden f 300.—.

VI. *Voorbeelden van de noodlottige werking der ordonnantie en inhoud van het verzoek van den Bond aan de Regeering.* Hier mogen thans volgen de door den Bond van grond- en huiseigenaren genoemde voorbeelden, welke van de noodlottige werking der ordonnantie een duidelijk beeld geven benevens de inhoud van het eigenlijke verzoek aan de Regeering.

dat als gevolg van de ondragelijk zware verpondingsbelasting, in de jaren 1924 en 1925 inderdaad vele inlanders verplicht zijn geweest en nog verplicht zijn hun huisje te verkoopen, daar zij de dikwijls zware grondhuur en andere lasten niet kunnen betalen en dat, niettegenstaande deze hooge grondhuren, de landheer nog nauwelijks voldoende opbrengst bekomt om de verpondingsbelasting te voldoen;

dat hierbij ter demonstratie van het voorgaande eenige voorbeelden volgen:

a). *Uitsluitend Kamponggronden.*

1) Perceel verpondingsnummer 6975 (Batavia).

Verpondingsbelasting 1918/1922 met opcenten totaal f 775.12 per jaar.

Verpondingsbelasting 1923/1927 met opcenten totaal f 2032.89 per jaar.

Bruto grondhuur 1918/1922 per jaar f 2093.90.

Bruto grondhuur 1923/1927 per jaar f 2093.90.

Op het aan den Resident gedaan verzoek de grondhuur met de meerdere verpondingsbelasting te mogen verhoogen, kwam bij besluit van den 24/2-'25 No. 2336/12 de beslissing, dat de grondhuur in totaal verhoogd mocht worden tot f 2464.05.

Na aftrek van inningskosten, oninbare huur, onderhouds- en beheerskosten, bedraagt de opbrengst nauwelijks 75 % van de verpondingsbelasting.

2) Perceel verpondingsnummer 5950.

Verponding voor de periode 1918—1922 f 6.08 (zes gulden en acht cent) thans voor den aanslag 1923/1927 f 797.94 per jaar.

Opbrengst van het perceel nog geen f 100.— per jaar.

b). *Gemengde bedrijven (Europeesche huizen en Kamponggronden.*

1) Perceel verpondingsnummer 13089.

Verpondingsbelasting voor de periode 1923—1927 f 5251.04 per jaar.

Netto-opbrengst nog geen f 10.000 per jaar.

2) Perceel verpondingsnummer 6018.

Verpondingsbelasting voor de periode 1923—1927 f 7430.84 per jaar.

Bruto-opbrengst per jaar f 10.359.08.

c). *Uitsluitend Europeesche woningen.*

1) Perceel verpondingsnummers 13787, 13611 en 14006 totaal verpondingsbelasting 1923/1927 $\pm$ f 21044.—. Bruto-huuropbrengst $\pm$ f 8000.— per jaar (in 1924 f 7945).

2) Perceel verpondingsnummers 5858, 14780, 15305, 15312 t/m 15320, 15322 en 15323 totaal verpondingsbelasting 1923/1927 jaarlijks f 7624.09 bruto-opbrengst in 1924 f 19985.

dat de hierboven gegeven voorbeelden geenszins tot de uitzonderingen behooren, maar een juist beeld geven van de huidige werking bij een normale toepassing van de verpondingsordonnantie;

dat door adressanten in het voorgaande zijn aangetoond de fouten die kleven aan de normale werking van de huidige verpondingsordonnantie, geheel afgescheiden van de in ons verzoekschrift van den 11 Maart omschreven abnormale werking en abnormale toepassing als gevolg van de abnormaal hooge huren van Januari 1922;

dat welke adviezen en welke inlichtingen Uwe Excellentie ook mogen bereiken, deze geen verandering kunnen brengen in het feit, dat de verpondingsbelasting over de jaren 1923 t/m 1927 voor Batavia en Meester-Cornelis bedraagt gemiddeld 30 % van het netto inkomen voor huiseigenaren en 100 % van het netto inkomen voor kampongeigenaren;

dat huis- en kampongeigenaren, die geen andere inkomsten of andere fondsen ter beschikking hebben, onmogelijk deze zware belasting en andere lasten kunnen opbrengen, dientengevolge in groote moeilijkheden verkeer en voor het meerendeel achterstallig zijn in de betaling der belasting en als gevolg hiervan bovendien nog vervallen in de zeer zware boeten voor de niet tijdige betaling;

dat bovendien door de bovenmatige verpondingsbelasting een groot aantal eigendomsperceelen totaal waardeloos zijn geworden, daar de opbrengst niet meer genoegzaam is, om daaruit de lasten te voldoen, zoodat niet alleen het inkomen uit onroerend goed, maar als gevolg ook het vermogen, belegd in onroerend goed, practisch te niet gedaan is;

dat dit herhaaldelijk op verkoopingën blijkt, o.a. op de openbare verkooping ddo. 4 Juli 1925 ter fine van scheiding en deeling ten overstaan van het Vendukantoor te Batavia, door Mr. J. Ph. van Hasselt q.q. Sech Oemar bin Oembarak bin Oemar Baadil van een eigendomsperceel verpondingsnummer 6170 te Batavia, Tanah Abang, zijnde een land groot 6000 M² bebouwd met 29 aan derden toebehoorende huisjes, waarvan maandelijks f 69.— grondhuur wordt geheven, (waarvan echter een groot deel oninbaar), van welk land de verpondingswaarde werd getaxeerd op ruim f 47.000.— (verpondingsbelasting ruim f 495.— per jaar);

dat op dit perceel op een drukbezochte verkooping geen hooger bod verkregen kon worden, dan f 300.— (drie honderd gulden), op welk bod het perceel moest worden opgehouden;

dat de tegenstelling van een verpondingswaarde ad ruim f 47.000.— en het bod ad f 300.— op genoemd perceel overtuigender dan elk be-
toog aantoon, hoezeer onroerend goed (soms alle) waarde verliest
als gevolg van het bovenmatig opdrijven der verpondingswaarde;

dat onmiddellijk in verband hiermede, als gevolg van de abnormaal
hooge Verpondingsbelasting (verpondingswaarde), een andere groote
onbillijkheid opvalt n.m. dat, indien op bedoeld perceel geen hooger bod
verkregen kan worden en door de omstandigheden beslist tot verkoop
moet worden overgegaan, bij een koopsom van f 300.—, door den koo-
per alleen aan overschrijvingskosten f 2350.— betaald zouden moeten
worden (5% van f 47000.—);

dat zich reeds gevallen hebben voorgedaan, waarin bij overlijden,
aan successierechten (een bepaald percentage van de verpondingswaar-
de) meer moest worden betaald, dan de werkelijke waarde van het
onroerend goed bedroeg, en de erfenisverkrijger, zelf onvoldoende be-
middeld zijnde, noch door het vestigen van een hypotheek op, noch door
verkoop van het onroerend goed in staat was de verschuldigde succes-
sierechten te betalen en ten slotte faillissement moest aanvragen;

dat uit het vorenstaande Uwer Excellentie duidelijk zal blijken, dat
alleen een spoedig ingrijpen en een grondige herziening van de be-
palingen der verpondingsordonnantie afdoende verbetering kan brengen
in den huidige stand van zaken.

Redenen waarom adressanten Uwer Excellentie eerbiedig verzoeken
het daarheen te willen leiden, dat de verpondingsordonnantie zoo spoed-
ig mogelijk worde ingetrokken, dan wel gewijzigd, en de huidige
verpondingsbelasting worde vervangen door een andere zakelijke be-
lasting van onroerende goederen, bedragende $7\frac{1}{2}$ % van de door den
eigenaar werkelijk ontvangen bruto-huur, en voor die onroerende goe-
deren waarvan geen rechtstreeksche huur wordt ontvangen, als zelf
geoccupeerde woningen en gebouwen, hotels, enz. $7\frac{1}{2}$ % van de jaar-
lijksche huurwaarde zooals door een commissie jaarlijks vast te stellen.

Door het aangiftebiljet voor de Inkomstenbelasting voor de eigenaren
der eerste groep gebouwen en gronden met een rubriek uit te breiden,
zou op de uitgaven voor het Bureau van de Algemeene Verpondings-
commissie voor Nederlandsch-Indië eene niet onbelangrijke bezuiniging
kunnen verkregen.

Adressanten zijn zich wel bewust, dat aan het grondig omvormen
en wijzigen van de verpondingsordonnantie, in den geest als door
adressanten hiervoren aangegeven, groote en wellicht principieele be-
zwaren verbonden zijn, doch zij meenen met het volste vertrouwen Uwer
Excellenties welwillende medewerking in te mogen roepen, teneinde aan
den noodtoestand zoo spoedig mogelijk een einde te maken. Zelfs
de grootste bezwaren zullen moeten wijken waar het betreft verande-
ring te brengen in een belastingordonnantie, waarbij aan een zeer groo-
te groep Uwer onderdanen een belasting wordt opgelegd, die volgens

de bepalingen in het meest gunstige uitzonderingsgeval bedraagt:
 voor huiseigenaren $17\frac{1}{2}$ van het netto-inkomen.
 voor kampongeigenaren $62\frac{1}{2}$ % van het bruto-inkomen.
 terwijl bij een voor Batavia en Meester-Cornelis gehouden onderzoek
 gebleken is, dat deze belasting in werkelijkheid gemiddeld bedraagt:
 voor huiseigenaren 30 % van het netto-inkomen.
 voor kampongeigenaren 100 % van het bruto-inkomen.

Ten slotte veroorloven adressanten zich, thans niet uitsluitend in hun hoedanigheid van Bestuursleden van den „Bataviaschen Bond van Grond- en Huiseigenaren”, doch als Nederlanders loyaal aan de Nederlandsch-Indische Regeering, Uwer Excellentie met allen eerbied te wijzen op de schromelijke gevolgen van de toepassing der verpondingsordonnantie over de jaren 1923—1927 als door adressanten werd uiteengezet, ten opzichte van minder ontwikkelden en Vreemde Oosterlingen, die niet schromen, om in eigen kring en ook naar buiten, dit belastingstelsel op dusdanige wijze te qualificeeren, dat afbreuk wordt gedaan aan het zoo noodige prestige der Landsregeering.

VII. Het groote belang eener herziening der verpondingsordonnantie vooral voor Batavia en Meester-Cornelis. Alvorens tegenover de wenschen van den Bond de mijne te plaatsen, wil ik nog even er op wijzen, dat de vooral zwaar gevoelde grief van de onmogelijkheid van verhaal van dat deel der belasting, dat niet het bezit van den grondeigenaar zelf betreft, er een is, welke in 't bijzonder van belang is voor Batavia en Meester-Cornelis. In de eerste plaats omdat in geen andere Indische Gemeente zoo'n groot deel der stadsgronden uit particuliere landerijen bestaat, en in de 2e plaats omdat de niet op de kampongs dier particuliere landerijen levende kleine man vrijwel uitsluitend gevestigd is op de gronden in III onder b genoemd, dus eigendomsperceelen in woonrecht verhuurd.

Op de geschiedkundige oorzaken hiervan wil ik hier niet verder ingaan, zij zijn zoo oud als de vestiging van het Nederlandsch gezag op Java zelve! En daarom is, wanneer een belastingordonnantie als die der verponding met de bijzondere toestanden hier te weinig rekening houdt, ook niet te verwachten, dat men zich hier, door in die bijzondere toestanden verandering te brengen, aan de bepalingen aan zal kunnen gaan passen! Zoo eenvoudig is het niet!

VIII. Slotsom. Moge ik nu komen tot mijn slotsom. Ik zou dan als noodzakelijke maatregelen willen aangeven:

- a. De onbillijkheid van de extra en daarbij bijzonder zware belasting van de inkomsten uit onroerende goederen dient weggenomen door een aanvulling der inkomstenbelasting-ordonnantie, waarbij eerstbedoelde inkomsten van laatstgenoemde belasting worden vrijgesteld;
- b. Een einde dient gemaakt aan het stelsel van de vijfjaarlijksche aanslagherziening der verponding;
- c. Van de verpondingsbelasting dienen vrijgesteld de onroerende goederen, onderworpen aan eenige aan den eigenaar van particuliere landerijen verschuldigde grondheffing.
- d. De grens van f 60.—, bedoeld in artikel 3 A van Staatsblad 1912 No. 32 dient hooger, bijvoorbeeld op f 300.— te worden gebracht, tenzij de verpondingsordonnantie dusdanig wordt gewijzigd, dat de belasting wordt berekend naar de netto-inplaats van naar de bruto-opbrengst van het onroerend goed;
- e. De ordonnantie in Staatsblad 1918 No. 287 dient aangevuld met een bepaling, dat verzoeken om verhooging van grondhuur wegens verhaal van het bedrag der niet den grond-eigenaar betreffende verpondingsverhooging, door den Resident niet kunnen worden geweigerd.
- f. Met terugwerkende kracht tot 1 Januari 1923 dienen bepalingen in het leven te worden geroepen, waardoor op verzoeken van grondeigenaren om vrijstelling van dat deel der verpondingsbelasting, dat niet hun eigen bezittingen of inkomsten er uit betreft en dat tengevolge van wettelijke Regeeringsbepalingen niet op hen, die het wel betreft, verhaalbaar is, gunstig kan worden beschikt.

Meester-Cornelis, den 20en Juli 1926.

Dr. Hirschfeld over het Volkscredietwezen in Nederlandsch-Indië.

door

DR. J. H. BOEKE.

Men kan Dr. Hirschfeld dankbaar zijn voor de gedegen en van ernstige studie getuigende beschouwingen, die hij aan het Volkscredietwezen heeft gewijd, ¹⁾ zonder daarmede geheel in te stemmen, ja zelfs al meent men dat hij hier en daar de plank vierkant mislaat. Het Volkscredietwezen is ongetwijfeld een zaak van publiek belang maar de gecompliceerdheid van de organisatie en de vele technische kanten die deze heeft, weerhouden de meeste buitenstaanders er zich in te verdiepen en de insiders, bezig met de restauratie en verbouwing van het huis, missen de aanleiding om meer dan hun oogenblikkelijk werk en hun plannen uiteen te zetten en dat dan nog meer voor deskundigen dan voor het leekenpubliek. Doch nu heeft de heer Hirschfeld zich de moeite getroost de details van het ingewikkelde gebouw na te gaan en, wat meer is, de hechtheid van verschillende deelen te onderzoeken en de veiligheid van bewoning te bepalen in een voor ieder leesbare verhandeling. Dat is nuttig werk en het kan hem niet anders dan voldoening geven, wanneer een stem uit het huis zelf op zijn opmerkingen over de hechtheid van het bouwwerk en de redelijkheid van de verbouwingsplannen ingaat.

Van de 21 bladzijden betoog loopt ongeveer de helft uitsluitend over de afdeelingbanken en brengt ook de andere helft deze instellingen telkens ter sprake. En voorzoover het betoog een aanval is, richt zich deze in hoofdzaak op bedoelde bankinstellingen. Hiermee bewijst de heer Hirschfeld zijn juisten strategischen blik: het instituut der afdeelingbanken vormt inderdaad de zwakke plek

) Koloniale Studiën Augustus 1926 blz. 548 — 569.

in de organisatie, het is het zorgenkind, het meest bedokterd en het minst bevredigend. Dat wil zeggen in zijn geestelijke gesteldheid, ieterlijk is het florissant genoeg, wat ook de heer Hirschfeld omtrent het tegendeel moge beweren.

De aanval tegen de afdeelingsbanken beweegt zich als volgt.

Deze banken verleen en in hoofdzaak en in opgeschroefde mate consumptief crediet. Dat is verkeerd om vierderlei reden: Omdat het crediet overmatig wordt verleend, omdat het in hoofdzaak consumptief is, omdat de afdeelingsbanken niet de instellingen zijn om dergelijk crediet te verleen en omdat zij daarmee in hun plichten als geldelijke centrales van de desinstellingen te kort schieten. Dat consumptief crediet kan bovendien niet safe zijn, de achterstand is niet te vertrouwen, er moet veel schuldvernieuwing voorkomen, het oogenschijnlijk stevige zuiver vermogen moet daardoor als hol worden beschouwd. Geldelijke verantwoordelijkheid voor de banken is nergens vastgelegd, het Gouvernement heeft zelfs uitdrukkelijk verklaard zich niet aansprakelijk te stellen. De banken, op eigen zwakke positie aangewezen, leveren geen veilige belegging; het publiek moest dat beseffen en zijn spaar- en depositogelden weghalen. En wanneer dan ook nog de leiding begrijpt dat de afdeelingsbanken op den verkeerden weg zijn, zullen zij inkrimpen tot bescheiden en goedkoop werkende centrale banken die alleen, en dan tegen lage rente, productief crediet verstrekken en verder de reserves en overtollige middelen van de dorpscredietinstellingen beheeren.

Wat valt hiertegen in te brengen?

Laat ons eerst eens veronderstellen *dat die consumptieve credieten, hoe verkeerd en hoe onveilig ook, voorshands niet kunnen worden gemist*. Het tekort aan contanten van die honderdduizenden leeners is met crediet gedempt maar de aflossing heeft een nieuwe bres geslagen, die weer moet worden gedicht enz. enz., zonder kans voorloopig op blijvende credietbehoefteleosheid. Wel, zegt Dr. Hirschfeld, dan moeten de pandhuizen daarin voorzien en de desabanken maar niet de afdeelingsbanken. En zijn gedachtengang is daarbij deze:

De pandhuizen eischen onderpand, de leenzuchtige Inlander zal dus moeten beginnen bezitter te zijn van een verpandbaar

goed; wil hij daarop geld beuren dat is zijn zaak, maar ten slotte is hij dan toch zijn eigen credietverschaffer. En de desabanken werken zoo goed als geheel met eigen vermogen, wat zij riskeeren is hun eigen geld en daarom kan men hen vrijlaten.

Dat mag zoo zijn, maar daarmee is nog niet aangetoond dat teze credietinstellingen in staat zouden zijn de credieten van de afdeelingsbanken over te nemen. En daarop komt het toch aan. De pandhuizen nu kunnen dat niet, omdat de crediethoevende Inlanders niet beschikken over voldoende waardevolle roerende goederen om als onderpand voor de gewenschte credieten te dienen — gezwezen nog van den zwaardereren rentelast. En dat de desabanken het niet kunnen, blijkt bij een enkelen blik in het jaarverslag van het credietwezen. Beperken wij ons tot Java en Madoera, waar het desacredietwezen nog de grootste uitgebreidheid heeft. Deze eilanden tellen ruim 21.000 desa's — en maar 4.300 desabanken. Vier vijfde deel van de desa's zouden dus van crediet verstoken blijven, aangenomen dat de desabanken overigens in staat waren de afdeelingsbankcredieten voor hun rekening te nemen. En ook die veronderstelling mist allen grond. Langzaam en voorzichtig worden de credietvoorwaarden van de desabankjes uitgebreid en de credietmaxima per persoon verhoogd, maar het zal lang duren eer aan de plaatselijke bankjes het verleen van credieten, als door de afdeelingsbanken verstrekt, kan worden toevertrouwd. In 1925 was de gemiddelde leening van de afdeelingsbanken op Java en Madoera f 73,42 van de desabanken f 12,40.

Voorzoover daarom die consumptieve credieten niet kunnen worden gemist, blijven de afdeelingsbanken als credietgeefsters onmisbaar. Men zou misschien kunnen rantsoeneeren, wat voor de betrokkenen een uiterst pijnlijk proces is, maar dan toch langzaamjes aan en — als hieronder nader blijken zal — zonder productieve en consumptieve credieten te onderscheiden, dus de goeden met de kwaden treffend. Met een verwijzing naar pandhuis of desabank kan men in geen geval volstaan of, om de woorden van den heer Hirschfeld te bezigen, „met een beau geste alleen komt men er niet”.

Maar zijn die „consumptieve credieten” dan zoo onveilig?

Het beste is hier eerst de cijfers te laten spreken.

Er stonden in de laatste vier jaren tegenover 2.159.000 leeners 32.700 tegen achterstallige debiteuren gevelde vonnissen, 1,5 % dus. Weinig is dat niet. Doch met het zich terugtrekken van het binnenlandsch bestuur uit het credietbeheer is de behoefte aan rechterlijken steun, in plaats van het overheidsgezag, tegen nalatige leeners grooter geworden en verder dan een rechterlijke uitspraak behoeft het gewoonlijk niet te komen. Het aantal executoriale venduties bedroeg in datzelfde tijdsverloop 1/20 van de vonnissen.

Het bedrag der afschrijvingen wijst evenmin op een belangrijk risico. In vijf jaren tijds van 1921 — 1925, gedurende welke een bedrag van f 188.700.000 werd uitgezet aan gewone leeningen (geen rekening-courant credieten dus) moest f 995.000 worden afgeschreven d.w.z. 0,5 %. En dit waren de jaren, waarin zich een abnormaal sterke conjunctuurwisseling voltrok. Ik zou denken dat deze cijfers bij vergelijking met die van de grootbanken, die uitsluitend „productieve credieten” verleen, geen slecht figuur maken. De heer Hirschfeld hecht er echter weinig waarde aan. Hij wijst op het hooge achterstandscijfer, vooral op den achterstand van meer dan één jaar, die „practisch toch wel voor een groot deel bestaand verlies” beteekent en op het gevaar „dat het achterstandscijfer in werkelijkheid veel grooter is, als gevolg van het feit, dat vele credietnemers hunne credieten „aflossen” met de gelden, welke verkregen worden, doordat een of andere relatie een nieuw crediet opneemt”.

Laat ons daarom ook die achterstandscijfers eens onder de loupe nemen. Eind 1925 bedroeg de achterstand van de afdeelsbank op Java en Madoera f 2.013.000 of 6,2 % van het aan gewone leeningen uitstaand bedrag. Van dien achterstand was 28,4 % ontstaan binnen één jaar nadat de leening was aangegaan, 22,8 % 1 — 2 jaar, 13,5 % 2 — 3 jaar en 35,3 % 3 of meer jaar nadat de leening was aangegaan. Houdt men rekening met den regel dat de leeningen binnen één jaar maar gewoonlijk in niet veel korteren tijd worden afgelost en met de bij de afdeelsbanken heerschende usance om, met slechts enkele dagen speling, elk bedrag dat niet op of binnen den voor aflossing geldenden

vervaltermijn is betaald, als achterstand te beschouwen, dan heeft alleen de achterstand over leeningen, die meer dan één jaar te voren zijn aangegaan, verder in aanmerking te worden genomen, een bedrag derhalve van f 1.442.000; alleen hierbij laat zich veronderstellen dat de debiteur min of meer ernstig in gebreke is. Het is er echter ver vandaan dat deze achterstand oninbaar zou zijn. Ook dat laat zich uit de jaarverslagen bewijzen. Einde 1923 bedroeg de achterstand op leeningen die vóór 1923 waren aangegaan f 1.949.000, einde 1924 bedroeg de achterstand op die groep leeningen f 1.239.000 en einde 1925 f 709.000. De verschillen bestaan niet geheel uit aflossingen, zij zijn mede het gevolg van afschrijvingen. Maar zelfs al brengt men het geheele bedrag aan afschrijvingen in mindering van die verschillen, dan nog blijven er bedragen van f 433.000 en f 413.000 als aflossingen over, wat allerminst op oninbaarheid wijst. En voorzover die achterstand oninbaar mocht blijken, is er een „reserve dubieuze debiteuren” om het verlies op te vangen. Het jaarverslag vermeldt deze reserve niet afzonderlijk, dat is een leemte die zich uit plaatsgebrek laat verklaren. Zij bedraagt echter voor Java en Madoera ruim f 379,000. Wellicht is dat bedrag niet voldoende om het zuiver vermogen tegen afschrijvingen te beveiligen. Het wordt echter jaarlijks bank voor bank met zorg bepaald en, gesteld al dat het moest worden verdubbeld, dan zou dit globaal tegenover een zuiver vermogen dat einde 1925 ruim f 9 miljoen bedroeg, toch nog van geringe beteekenis zijn.

De heer Hirschfeld is echter nog niet tevreden. Hij wijst op het gevaar dat de schuld van Pa Sidin met de leening van Pa Karto wordt afbetaald en op die wijze onmacht om te betalen wordt gemaskeerd. Over gegevens omtrent den omvang van dit kwaad beschikt hij niet — hij veronderstelt slechts de mogelijkheid en dan natuurlijk de mogelijkheid op groote schaal. Die gegevens zal niemand hem kunnen verschaffen. Maar wel laat zich begrijpen dat van toepassing op groote schaal bezwaarlijk sprake kan zijn. Vooreerst niet omdat het gros der leeningen niet ineens maar in verschillende termijnen wordt afbetaald. Elk debiteur zou dus over een stel handlangers moeten beschikken, iedere handlanger zijn leening over een groep debiteuren moeten verdeelen.

De intrige wordt dan wel wat ingewikkeld. Bovendien niet omdat, al is voor den debiteur het spel erg aardig, de nieuwe leener, die zijn crediet zou zien verdwijnen voor niets meer dan de bloote verwachting dat de ander bereid zal zijn opnieuw te leenen en hem uit de leensom te voldoen, zich nog wel tweemaal zal bedenken. Tenslotte niet omdat zoowel het bankbeheer als de controle van de Centrale Kas er steeds op uit zijn om na te gaan of schuldvernieuwing misschien voorkomt en waar zij als misbruik bestaat haar te bestrijden. De afdeelingsbanken op Java en Madoera bestaan nu, behalve de Djogjasche bank, van 15 tot 29 jaar. Gelooft de heer Hirschfeld niet dat, als de ondergrond zoo voos was als hij vermoedt, de banken er in de voorbije, moeilijke tijden al lang doorheen waren gezakt en de slechte comédie van de bankleeners meedoogenloos aan den dag getreden was?

Wel bestaat er kans op een andere transactie: dat Pa Sidin, die tegen den vervaldatum niet over voldoende contanten beschikt, een deel van zijn bezit, hetzij grond, vee of iets anders verkoopt, verhuurt of verpandt aan Pa Karto en dat Pa Karto, die zelf ook geen gereed geld heeft, eerst een leening bij de bank sluit „voor inhuur van grond” of „voor aankoop van vee”. Maar dit maakt deze credietverleening niet onveilig. De afdeelingsbank, die met zijn duizenden, soms met zijn tienduizenden debiteuren, over een groot ressort verspreid, geen crediet kan verstrekken op grond enkel van de credietwaardigheid van den aanvrager, heeft zich er op ingericht om aan elke uitleening een plaatselijk onderzoek naar de bezittingen en welvaartstoestand van den aspirant-debiteur te laten voorafgaan en, wanneer de leensom boven het normale bedrag ligt of voor meer dan normalen duur is, zorgt zij voor zake-lijke dekking, dank zij het haar toegekend credietverbandrecht. Zoo loopt zij, zelfs wanneer het leeuwendeel van het crediet consumptief zou zijn, geen groot gevaar — natuurlijk mits zij niet roekeloos is, met het plaatselijk onderzoek de hand licht dan wel den weg voor knoeierijen in het beheer openlaat. Doch daarop zal Dr. Hirschfeld zijn betoog toch niet willen bouwen.

Toegegeven moet worden dat de Inlandsche maatschappij aan het crediet verslaafd is geraakt en dat de afdeelingsbanken groote moeite zouden ondervinden, wanneer zij plotseling haar vorde-

ringen gingen innen zonder nieuwe leensommen uit te geven. Allerlei goederen, bij de credietverleening op hun normale marktwaarde getaxeerd, zouden geen of slechts bij spotprijs koopers vinden, er zou gebrek geleden worden en door geldschietters worden geprofiteerd, kortom er zou een plaatselijke crisis worden ontketend stiller geleden maar harder te verduren dan een handels- en productiecrisis tengevolge van credietbeperking in de Europeesche maatschappij. Evenwel, ook hierom mag de credietverleening van de afdeelingsbanken nog niet als onveilig worden gekenmerkt.

Dit over de onveiligheid van de afdeelingsbankcredieten. Het lijkt mij dat de heer Hirschfeld, gezien de feiten, zijn bewering hieromtrent niet kan staande houden. Maar dan vervallen ook de gevolgtrekkingen die hij meent er aan te mogen verbinden. Als de credieten safe zijn, als zij behoorlijk zijn gedekt en niet enkel in schijn maar in werkelijkheid regelmatig worden afgelost, als de reserve voor dubieuze vorderingen tegen het risico van oninbaarheid opweegt — als verondersteld dat het afdeelingsbankbedrijf niet plotseling wordt gestaakt of geknot — als dus het zuiver vermogen, dat voor Java en Madoera, exclusief de bijzondere reserves, ruim 22 % van de opgenomen gelden bedraagt, of het kapitaal van de Centrale Kas meegerekend 32%, of ten opzichte van de buiten het credietwezen zelf opgenomen gelden bijna 49 %, als dat zuiver vermogen niet slechts op geduldig papier maar inderdaad aanwezig, niet enkel nominaal maar reëel is, dan zal toch niemand kunnen ontkennen dat de financieele positie van deze afdeelingsbanken sterk is en dat, zooals het laatste jaarverslag verklaart, „belegging bij een volksbank even veilig is als bij welke groote bank in Nederlandsch-Indië ook”. Een algemeene verantwoordelijkheidsverklaring van het gouvernement hebben deze instelling als steun waarlijk niet meer noodig. En dat ik in dit betoog mij tot de banken op Java en Madoera heb beperkt, is niet geschied omdat de banken in de buitengewesten er zooveel slechter voor zouden staan, maar omdat haar bedrijf zoo anders van aard is, omdat de klasse van credietnemers er geheel afwijkend is, omdat deze instellingen reeds beantwoorden aan het door Dr. Hirschfeld gestelde ideaal en zijn aanval zich dus niet tegen haar richtte.

Doch thans *de consumptieve credietverleening*.

De heer Hirschfeld, en met hem vele anderen, maakt een scherp onderscheid tusschen consumptief en productief crediet, ethisch en wetenschappelijk. Wat dat wetenschappelijk onderscheid is definieert hij niet maar, er naar gevraagd, zou hij zonder aarzeling antwoorden dat productief het crediet is dat aan de voortbrenging wordt dienstbaar gemaakt, voortbrenging in den ruimsten zin genomen, en dat dus bestemd is en kans biedt het inkomen van den credietnemer te vergrooten, terwijl consumptief crediet is alle crediet dat aan die voorwaarden niet voldoet.

Theoretisch valt op die onderscheiding niets aan te merken maar bij toepassing als criterium in de practijk zooveel te meer. Gesteld een Inlander heeft zijn buffel geslacht om een slametan te vieren, tegen den tijd van de grondbewerking moet hij zijn vee aanvullen en hij gaat een leening aan voor aankoop van een karbouw. Die leening is dus productief. Indien hij echter zijn vee-stapel intact laat en voor het feest leent, is die leening consumptief ¹⁾. Een ander eet zijn zaaipadi op en leent voor aankoop van bibit — productief crediet —; had hij echter zijn zaaipadi gespaard en had hij nu geld noodig om in den schralen tijd aan de kost te komen, dan zou dat als consumptief crediet moeten worden geweigerd. Een derde heeft zijn grond verpand voor een of andere verderfelijke consumptieve reden, om oorknoopen voor zijn huwbare dochter te koopen of om de besnijdenis van zijn zoon te bekostigen bijvoorbeeld, hij leent nu voor inhuur van gronden en de leening wordt hem toegestaan. Had hij echter zijn grond voor eigen bewerking willen vrijhouden en crediet gevraagd voor een van de genoemde doeleinden, dan had men hem moeten afwijzen. Deze voorbeelden kan ieder die de inheemsche maatschappij ook maar eenigermate kent in eindelooze variatie aanvullen. Werd het onderscheid bij het bankbeheer als maatstaf streng toegepast, dan zou slechts een schijnvertooning het gevolg zijn met het resultaat dat in dezelfde mate als vroeger crediet werd verleend „nur mit ein bischen andern Worten”.

1). Ik laat hier buiten rekening dat een feest in de Inlandsche wereld ook wel eens een middel tot inkomensvermeerdering kan zijn.

Ik gaf hier voorbeelden, waarbij althans het theoretisch onderscheid tusschen productief en consumptief crediet duidelijk was. Maar daarnaast bestaan talrijke grensgevallen, waarbij men er niet die onderscheiding niet uit kan komen. Waaronder moeten credieten voor huisbouw, voor opvoeding van kinderen, voor inlossing van verpande gronden, voor aankoop van een naaimachine of een fiets of een rijpaard, voor aflossing van woekerschulden, voor onkosten aan dokter of vroedvrouw (al beperkt men het geval tot hulp aan kostwinner of kostwinster), voor maatregelen van hygiëne en assainering, van beveiliging van have en goed worden gerangschikt? Zijn dat wellicht consumptieve credieten en, zoo ja, moeten zij dan van de hand gewezen worden? Er is geen bankadministrateur die daarop bevestigend zou willen antwoorden. Vraagt men naar het criterium dat bij credietaanvragen wordt aangelegd, dan antwoordt de man van de practijk die zijn taak verstaat: ik ga na of de aanvrager er goed voor is en of hij getoond heeft de waarde van het geld te kennen en er behoorlijk mee te kunnen omgaan, dan eisch ik eerlijkheid en openhartigheid in de opgave van doel en inkomen en bepaal daarnaar, in onderling overleg, het bedrag van de leening en de termijnen van aflossing.

Maar er is er niet één die zou kunnen of willen volhouden dat hij de grens trekt bij de productieve credieten en alle aanvragen die aan dien eisch niet voldoen afwijst. En beweert hij dit wel, dan geeft hij daarmee te kennen dat hij zich zelf willens en wetens een blinddoek voorbindt en de credietnemers uitnoodigt hem voor het lapje te houden.

Ik liet hierboven den man van de practijk zijn oordeel zeggen over de beginselen van beleid bij het afdeelingsbankbedrijf. Ik heb hem daarbij een onwaarheid in den mond gelegd. Hij kan niet gezegd hebben dat hij op die wijze handelde maar enkel dat er op die wijze gehandeld behoorde te worden. En zoo kom ik te elfder ure toch nog in het schuitje van Dr. Hirschfeld terecht, al stuur ik het dan ook een andere richting uit. Een instelling die haar debiteuren bij duizenden en tienduizenden telt, moet een massale politiek voeren, kan niet elk individueel geval op zich zelf

beoordeelen, moet naar schablonen werken. En een dergelijke werkwijze leent zich niet voor nauwgezet, opvoedend crediet. Voorts kan een instelling, die haar beheer voert geheel buiten de maatschappij om, waarin haar credietnemers leven, nooit doordringen tot hun werkelijke credietbehoefte en credietwaardigheid, is zij gedoemd, alle kosten en moeite ten spijt, aan den buitenkant te blijven dwalen.

Daarin ligt het aangeboren gebrek van de afdeulingsbanken op Java en Madoera: dat zij de directe credietverstrekking ter hand hebben moeten nemen, waarvoor zij niet geschikt waren. Hierdoor heeft wel de credietsverstrekking in veel sneller tempo uitbreiding gekregen dan anders ooit mogelijk zou zijn geweest, maar ten koste van de qualiteit. Een Fransch coöperator heeft indertijd gezegd dat de woeker slechts van nabij kan worden bestreden. Voor de landelijke credietbehoefte geldt hetzelfde: zij kan enkel van nabij worden bevredigd — en in beide gevallen op denzelfden grond: dat de hulp zich snel en soepel moet kunnen aanpassen aan de individueele behoefte.

Intusschen zijn de afdeulingsbanken er, heeft het afdeulingsbankcrediet groote uitbreiding gevonden en is het coöperatief landbouwcrediet er niet. Het eenige wat wij daarom practisch doen kunnen is de afdeulingsbanken te sturen in de gewenschte richting van bevordering van plaatselijke organisatie. Maar hiermee is het directe geldelijke belang van de afdeulingsbanken niet gediend en wil men overtuigde, onverdeelde medewerking van de bankadministrateurs, dan zal hun lot minder onverbrekelijk en minder direct aan de financieele resultaten van de door hen beheerde bank verbonden moeten zijn.

En hun medewerking is onmisbaar. Zij zijn talrijk, zij kunnen thuis zijn in het ressort hunner bank en zij worden minder in beslag genomen door contrôlewerkzaamheden, die bij de inspecteerende ambtenaren bij het Volkscredietwezen het beste en het grootste deel van hun tijd in beslag nemen. Natuurlijk kan daarnaast de landbouwvoorlichtingsdienst niet worden ontbeerd. Verder hierop in te gaan zou echter dit betoog brengen op het terrein van interne organisatie, waarvoor een algemeen tijdschrift zich niet leent. Intusschen ook uit deze korte aanduiding is het den heer

Hirschfeld naar ik hoop duidelijk geworden, dat er met de losmaking van den bankadministrateur iets geheel anders en iets veel belangrijkers gemoeid is dan de regeeringsaansprakelijkheid.

De oprichting en ontwikkeling van plaatselijke organisaties is arbeid van langen adem. Daarnaast zal voor een reeks van jaren het zoogenaamde landbouwcrediet, een vaag begrip, ook door de afdeelingbanken moeten worden verzorgd. Bezwaar behoeft daartegen niet te bestaan, want het beteekent niet een nieuw hoofdstuk in het afdeelingbankbedrijf, enkel een technische herziening van een reeds bestaand hoofdstuk, onder voorlichting van den landbouwdienst. De heer Hirschfeld knoopt er, in navolging van dezen dienst, ook den eisch aan vast van een verlaagden rentevoet, ja vraagt zelfs te bedenken „dat landbouwcrediet niet duurder dan 10 à 12 % mag zijn” (blz. 563). Ook deze percentages zijn waarschijnlijk aan een publicatie van den landbouwvoorlichtingsdienst ontleend. Ik wil er hier nog iets over zeggen, omdat deze en dergelijke uitspraken achter een schijn van stelligheid gebrek aan helder inzicht verbergen.

Het behoeft geen betoog dat goedkooper maken van het crediet een zaak van groot belang is. Maar is het voor den landbouw inderdaad een levenskwestie? Hoe zou het mogelijk zijn dat het woekercrediet over de geheele wereld juist in den landbouw zulk een groote rol speelt of gespeeld heeft, wanneer de landbouw geen duur crediet verdragen kan? De oplossing van die tegenstrijdigheid ligt in onderscheiding van twee landbouwbedrijfstersels: het landbouwbedrijf met gehuurde krachten en het landbouwbedrijf, waarin de boer met zijn gezin een belangrijk deel van of uitsluitend den arbeid verricht. Het landbouwersgezin heeft veelal arbeidskrachten te over, die het niet rendabel kan maken. Daar het echter uit den grond en uit zijn arbeid zijn behoeften te bevredigen heeft, zal het, zoo noodig, arbeid aan den grond ook dan besteden, wanneer de meerdere opbrengst die er het resultaat van is voor dien arbeid maar een zeer schamele belooning beteekent. Mits maar de bruto opbrengst stijgt zal de landbouwer zijn extra arbeid zoo goed als niet tellen. Deze houding zal hij ook tegenover geleende kapitaalhelp aannemen. Deze hulp zal voor hem rendeeren

mits maar de rente en aflossing iets blijven beneden de extra opbrengst die hij met het kapitaal verkrijgt. De meerdere arbeid, dien de aanwending van het kapitaal meebrengt zal, zoolang hij nog arbeidskracht van zich of zijn familie beschikbaar heeft, niet mede de rendabiliteit bepalen. Daardoor zal de kapitaalhulp zelfs bij hooge rente hem nog rekening kunnen geven.

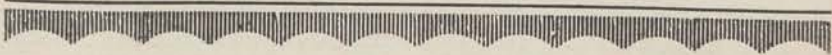
Geheel anders is dit in het boerenbedrijf dat met gehuurde krachten werkt. Hier brengt elke arbeidseenheid zijn bepaalde kosten mee en zullen derhalve de bedrijfsuitkomsten veel eerder negatief zijn. En voorzoover een dergelijk bedrijf met het gezinsbedrijf te concurreeren heeft, zullen de marktprijzen der akkerproducten gewoonlijk zulk een lage marge laten dat het kapitalistisch bedrijf slechts zeer geringe draagkracht heeft en geen hooge kapitaalrente velen kan ¹⁾.

Men maakt echter de rekening onzuiver, wanneer men op het gezinsbedrijf de beginselen van het kapitalistisch bedrijf toepast en den eigen arbeid van het landbouwersgezin waardeert naar den maatstaf van gehuurde krachten. En het is te vreezen dat Dr. Hirschfeld zoowel als zijn bronnen zich aan die fout hebben schuldig gemaakt.

Ik heb in het voorgaande niet alle kwesties behandeld, die door den heer Hirschfeld zijn opgeworpen en bijv. het kostprijsvraagstuk van de afdeelingsbanken, de door hem kunstmatig genoemde depositopolitiek en de beteekenis van de deposito's voor de banken onbesproken gelaten.

Dat beteekent niet dan ik het in dezen met den schijver eens ben, maar dat ik meende met een critische beschouwing van de algemeene strekking van het betoog te moeten volstaan. Wanneer ik hem daarbij maar weinig heb kunnen bijvallen, sluit dat waardeering voor zijn poging niet uit. Echter voor de beoordeeling van een vraagstuk als het onderhavige is, zoo al geen kennis van de practijk, dan toch zeker een open oog voor den eigen aard van de eischen die zij stelt noodig en daartoe een zich losmaken van elk vooroordeel.

1) Zie hierover Al. Tschajanow. Die Lehre von der bäuerlichen Wirtschaft, Berlijn 1923.

Gedachtenwisseling.

Een landbouwatlas van Java en Madoera.

In het Augustus-nummer van dit tijdschrift „wisselde” het Wnd. Hoofd van het Centraal Kantoor voor de Statistiek „van gedachten” over de kritiek, die door mij in de Juni-aflevering was uitgeoefend op de door genoemd kantoor uitgegeven „Landbouwatlas van Java en Madoera”.

Dr. Stroomberg stelde voorop, dat het niet zijn bedoeling was in een uitvoerige polemiek te treden, doch slechts door een openbare gedachtenwisseling onvolkomenheden te belichten. Het verschil tusschen deze beide dingen is mij tot mijn spijt niet geheel duidelijk, of althans het artikel van den heer S. is een mengsel van beide. Deels geeft het een verklaring van min of meer duidelijk erkende tekortkomingen van den atlas (een verklaring, welke feitelijk in de Inleiding tot den atlas zelf op haar plaats waren geweest), op andere punten treedt het echter wel degelijk in discussie.

Ook mij komt het voor, dat in dit tijdschrift „belichting” de voorkeur verdient, omdat „Koloniale Studiën” geen vaktijdschrift is met een vakkundig publiek van lezers. Het karakter van de bespreking in het Juni-nummer was dan ook „belichtend” en het komt mij inconsequent voor, om voor die detailpunten, welke Dr. S. ondanks zijn voornemen wel in discussie trok van die gedragslijn af te wijken.

Slechts op twee hoofdzaken wilde ik daarom even ingaan.

Mijnerzijds is, wegens den titel, de atlas als een landbouwatlas beoordeeld, en werd daarbij als hoofdconclusie opgemerkt, dat het in werkelijkheid meer een landbouwstatistische atlas is, m.a.w., een atlas over landbouwaangelegenheden op statistischen grondslag. Deze statistische grondslag bleek trouwens reeds uit de door mij aangehaalde verklaring in de Inleiding van den atlas. Dr. Stroomberg legt nu zelf den vinger op de wonde plek door op te merken, dat van een statistisch kantoor niet veel anders te verwachten is. Dit voert dan vanzelf tot het scherp uitspreken van de quintessence dezer kwestie, nl. dat een landbouwatlas niet door het kantoor voor statistiek behoorde te zijn uitgegeven, maar door de afdeling Landbouw, die daarvoor het aangewezen deskundige lichaam is. Het statistisch kantoor had natuurlijk een ruim aandeel in de uitvoering dienen te hebben, maar niet de centrale leiding. Dat nu een werkelijke landbouwatlas (waarin de landbouwkunde den grondslag vormt en de statistische gegevens, naast andere gegevens, landbouwkundig verwerkt zijn) te ver-

kiezen is boven een landbouwstatistische atlas, heeft het Kantoor voor de Statistiek zijns ondanks zelf reeds erkend door zijn landbouwstatistische atlas een landbouwatlas te noemen.

Met een tweede algemeene opmerking moge worden volstaan, nl. deze, dat men ongetwijfeld atlas en tekst tot zekere hoogte in verband dient te beschouwen, maar dat daardoor de eisch van een doelmatige inrichting van den atlas natuurlijk niet verval.

P. VAN DER ELST.

Economische Kroniek.

Het buitenlanders-element en Ned.-Indië.

In *Economisch-Statistische Berichten* van 21 en 28 Juli j.l. heeft *E. Helfferich* het vreemde element in Nederlandsch-Indië in zijn beteekenis en positie geschetst en de regeeringspolitiek ten aanzien van de vreemdelingen geteekend, in hoofdzaak over de periode sedert de internationalisatie van het Ned. Indisch bedrijfsleven, waarvan hij den aanvang in 1907 stelt.

Eerst worden de *Chineez*en in beschouwing genomen. Hun beteekenis wordt aldus gekarakteriseerd:

„De familiezin en die voor den arbeid en het zaken doen, de speel- en genotzucht gaan bij hen ver uit boven de scheppende kracht. Zij zijn tactici, maar geen strategen. Zij zullen steeds een volk van handelaars en kleine boeren blijven. Hun ontbreken alle eigenschappen, welke voor den opbouw en het drijven van een groote productieve onderneming noodig zijn. Aan de productieve belegging van het grootkapitaal in Nederlandsch-Indië hebben de Chineez

en dan ook maar een verbazingwekkend gering aandeel”. Maar als cultuurpioniers en als tusschenpersonen tusschen Inlanders en Europeanen zijn zij onontbeerlijk. Indien zij er niet waren, zou men hen moeten uitvinden. Noch voor den Europeaan, noch voor den Inlander, is volgens Helfferich de Chinees een concurrent. Hij heeft zijn eigen plaats in het economisch leven der kolonie.

Tegenover deze onmisbaarheid wordt nu de regeeringspolitiek ten aanzien van de Chineez

en scherp gecritiseerd. „Het beleid der overheid heeft hier niet vermocht, uit de Chineez

en in den loop van 300 jaren Nederlandsch-Indische burgers te maken. Weliswaar zijn er onder de Chineez

en z.g. „Staatsblad-Europeanen”, Nederlandsch-Indische onderdanen, welke met Europeanen worden gelijk gesteld, doch hun aantal bedroeg in 1920 niet meer dan 258”. „Het meest ontstemd heeft hen de meedoogenlooze en vaak onrechtvaardige greep van den fiscus in de laatste tien jaren en het meest vertoorn

d het geringe begrip, dat men hier vertoont voor hetgeen er op politiek gebied in het Chineesche hart leeft en voor de politieke sympathieën, die het koestert”. De tijd van de beste zaken voor de Chineez

en schijnt, volgens den schrijver, in Nederlandsch-Indië evenzeer voorbij te zijn als de tijd der pioniers. „Door de kapitaalemigratie, doch nog meer door effectief kapitaalverlies, ten deele ten gevolge der belastingheffing, zijn de Chineez

en in Nederlandsch-Indië in het laatste decennium ongetwij-

feld armer geworden. Verarming brengt echter onrust met zich. De onrust wordt versterkt door den invloed van het Oosten. De Chineezzen ruiken de morgenlucht van vrijheid en gelijkheid. Waarom zouden zij niet hetzelfde bereiken als de Japanners? Hun politiek crediet is echter gering. China geldt als door het communisme verpest. Terwijl nu echter het communistische gevaar, dat van China uit dreigt, door tal van goede Chinakenners gering wordt geacht, heeft de roode lap van het van China uitgaande communisme op zekere autoriteiten te Batavia de bekende werking met alle gebruikelijke nevenverschijnselen. Terwijl de Regeering van de Straits zich door 100.000 geïmporteerde Chineesche koelies haar bolwerk te Singapore laat bouwen, en de vrije immigratie van Chineezzen naar de Straits en het schiereiland onbevreesd bevordert, tracht men in Nederlandsch-Indië angstig de immigratie van Chineezzen te weren. Reeds de toelatingsbelasting van f 100 per hoofd sluit iederen armen Chineeschen koelie van de immigratie in Nederlandsch-Indië uit. Met hetzelfde recht, waarmede men den ambtenaar voor Chineesche aangelegenheden in de Straits „Protector of Chinese” noemt, kan men zijn ambtsbroeder in Nederlandsch-Indië als „Protector against Chinese” betitelen”.

Vervolgens komen de *Japanners* aan de beurt. Zware lichamelijke arbeid en daarmede massa-arbeid van Japanners op tropische breedten is, volgens H., niet mogelijk. Verder deden zich voor de Japanners, zoodra zij het gebied van den handel resp. van de kleinburgerlijke beroepen verlieten en zich in het groote landbouwbedrijf waagden, ongedachte moeilijkheden voor. Ook hier ontbrak iedere traditie. Want inwoners en taal waren hun vreemd. De leermeester van eigen nationaliteit ontbrak. Op grond daarvan wordt het volgende van hen verwacht voor Indië. „Behalve in het kleinbedrijf, waartoe ook de kleine landbouw te rekenen valt, zal de Japanner hoofdzakelijk in den handel werkzaam zijn als concurrent van den Europeaan en den Chinees. Dank zij het productievermogen der Japansche industrie en de toenemende afzetmogelijkheid in Japan en in het Oosten überhaupt voor Nederlandsch-Indische producten, zal de vlijtige en bewonderenswaardige zoon van Dainippon op legitieme wijze een steeds grootere plaats in den handel van Nederlandsch-Indië veroveren. Daarentegen zal een binnendringen in het grootplantagebedrijf slechts zeer langzaam kunnen plaats vinden. De ervaring juist op dit gebied zegt den Japanners duidelijker dan al het andere, dat een bestuur van Nederlandsch-Indië onder Japansche heerschappij onmogelijk is”.

Het hoofdbestanddeel van het bettog van den schrijver vormen evenwel de Europeesche vreemdelingen. Eerst wijst hij op een verschil tusschen verleden en heden. Eertijds waren alle buitenlanders in Nederlandschen dienst — en de Duitschers bekleedden daarbij een eereplaats — thans leeft een sterke groep vrije buitenlanders in de kolonie onafhankelijk en gelijkgerechtigd naast de heerschers in het gebied — en hierbij staan de Engelschen vooraan, stonden althans, want niet zonder ingenomenheid zal Helfferich het volgende staatje van de volkstelling in 1920 hebben aangehaald:

3412	Duitschers
1687	Engelschen
580	Belgen
404	Franschen
349	Zwitsers
266	Amerikanen
507	van verschillende nationaliteit

Totaal 7205 buitenlanders, waaraan hij deze conclusie vastknoopt: „Tegenover het totale aantal Europeanen in Nederlandsch-Indië, dat in 1920 169.708 bedroeg, schijnt het aantal buitenlanders, ook wanneer men daarbij nog de Japanners telt, slechts weinig te beteekenen. Er dient echter rekening mede te worden gehouden, dat het Nederlandsche aandeel in het totaal van 169.708 Europeanen, waarin ook de Indo's zijn begrepen, grootendeels door het — onproductieve — ambtenarencorps, waarvan de gezinnen samen een groot aantal personen vormen, wordt gevormd, terwijl de buitenlanders, die slechts een kleinen gezinsaanhang hebben, meestal in het productieve bedrijfsleven staan. Voor het bedrijfsleven van Nederlandsch-Indië zijn derhalve thans de buitenlanders, de buitenlandsche arbeidskrachten, een factor van groot gewicht”.

Over de adjectieven „onproductief” en „productief”, bij deze tegenstelling zou zich laten strijden, niet over het verdere deel er van. En ongetwijfeld stemt de opsomming van hetgeen aan buitenlandsche pioniersarbeid te danken is, tot bescheidenheid: „in de cultuur van kinabast op Java waren Junghuhn en Hasskarl de drijvende krachten. De rubbercultuur in Nederlandsch-Indië heeft haar impuls aan de Engelschen te danken. De Engelsche Lampard en de Zwitser Ris waren het, die de Oostkust van Sumatra voor de rubber en het toen nog maagdelijke gebied Siantar voor de thee ontsloten. Hallet, de Belg, maakte ruim baan voor den oliepalm; Zwitsers waren het, welke de gambircultuur en -bereiding in het groot aanpakten; van een Duitscher Carl Lau, ging het denkbeeld tot oprichting van de cementfabriek te Padang uit en een Duitse firma leidt de groote goud- en zilvermijnen op Sumatra. Ook menige Nederlandsche onderneming is uit een door buitenlanders gemaakt begin voortgekomen”.

Is het wonder dat de schrijver, voor wien het eigen nationale standpunt hier wonderwel met het humanitaire samenvalt, zich kant tegen de in de laatste jaren blijkende neiging om de Nederlanders ten koste van het buitenlandsche element voor te trekken? De werkloosheid, die thans, als overal, ook in Nederland heerscht, laat, geeft de schrijver toe, den eisch begrijpelijk schijnen, dat de Nederlandsche ondernemingen in de kolonie in de eerste plaats Nederlandsch personeel aanstellen. Doch deze eisch moet niet zonder meer de traditie onder den voet loopen. En dit des te minder als de ervaring heeft geleerd, dat het Nederlandsche kracht-reservoir — ook wanneer het tijdelijk, gelijk thans, eens overstroomt — te klein is, om het groote koloniale gebied te bevruchten. De tijd ligt nog niet ver achter ons — ook Elout herinnert daaraan — waarin de Neder-

landsch-Indische autoriteiten en ook groote Nederlandsch-Indische ondernemingen (waaronder de zeker nationaal georiënteerde K. P. M.) in het buitenland een levendige en kostbare wervingscampagne moesten voeren, aangezien Nederland de benoodigde arbeidskrachten niet kon leveren.

Helfferich meent dezen eisch te mogen afkeuren met een opsomming van hetgeen waarin Nederlandsche krachten te kort schoten: in den handel en het cultuurbankwezen. „Wat heeft, aldus Helfferich, bijv. de Nederlandsche handel gedaan, om een compensatie voor het afnemende handelsverkeer tusschen moederland en kolonie te scheppen? Meer dan de helft van den goederenruil der kolonie voltrekt zich thans met Azië, Amerika en Australië, in het bijzonder met Oost-Azië. De Nederlandsche oriëntering naar Oost-Azië heeft gefaald. De Japanners hebben met duur geld de zaken gedaan, die de Nederlanders zich met goedkoop geld lieten ontgaan. Het directe contact der Nederlandsche firma's met Oost-Azië is ook thans nog zeer zwak. De Pakhuismeesteren van de Thee in Amsterdam klagen steen en been over den achteruitgang van de Nederlandsche theemarkt. De Nederlandsche handel echter heeft de in betekenis steeds toenemende theemarkt te Batavia werkeloos aan de actieve Engelsche firma's prijsgegeven". En verder: „In de depressieperiode van Juni 1922 tot December 1923 werden, en wel in hoofdzaak door de Nederlandsche Handel Mij. 18 plantages op Java met een totaaloppervlak van 13.865 bouws, meestal rubber en thee, voor een spotprijs aan een Engelsch concern verkocht en onlangs is nog een groot plantagecomplex ter Oostkust van Sumatra, weliswaar tot een beteren prijs, denzelfden weg gegaan, aangezien Nederland faalde".

Daar tegenover stelt hij den, van zijn standpunt verdienstelijken, invloed, dien het buitenlandsche kapitaal op het regeeringsbeleid uitoefende. „Naast de houding van het Nederlandsche heeft zeker ook die van het buitenlandsche kapitaal ertoe bijgedragen dat de Regeering voor twee jaren haar standpunt inzake de Poenale Sanctie heeft gewijzigd. De critiek op het nauwelijks dien naam verdienende belastingstelsel der Nederlandsch-Indische Regeering was bijzonder scherp van Engelschen kant en op den sterken tegenstand der Engelsche ondernemers is het mede terug te voeren, dat men het plan der Kamers van Landbouw liet vallen". Ook wijst hij op de plaats die het buitenland in de cultuurbelangen-organisatie inneemt. Het slot van zijn betoog is een waarschuwing. „„Op den tijgerstaart te trappen gold steeds voor zeer gevaarlijk", zegt een Chineesch spreekwoord. Waarom zou nu Nederland op den tijgerstaart der tegen dit land gerichte krachten treden en verder, in afwijking van de beproefde historische lijn, een politiek voeren, waarvan de doorzetting zelfs voor een militair en maritiem sterke groote mogendheid moeilijk zou worden? Dit ware dubbel verkeerd en riskant, aangezien Nederland thans, dank zij de verbazingwekkende ontwikkeling van zijn koloniën, een economische groote mogendheid geworden is".

Het artikel van E. Helfferich is niet zonder critiek gebleven al moet men

zich verbazen dat de veelzijdige aanval tot zoo weinig verweer aanleiding heeft gegeven. In *Economisch-Statistische Berichten* van 25 Augustus j.l. neemt H. J. Groeneveld het voor de Nederlandsche politiek op. Allereerst die ten opzichte van de Chineezzen. Zij zijn niet zwaarder belast dan andere bevolkingsgroepen — hebben zich alleen langer aan den greep van den fiscus weten te onttrekken; zij mogen dankbaar zijn „de morgenlucht van vrijheid en gelijkheid”, die thans over China hangt, in een rustige en ordelijke samenleving als de Indische te ontloopen en de strenge contrôle op toelating van Chineesche koelies heeft dan toch niet belet dan in 1925 ruim 30.000 Chineesche immigranten Nederlandsch-Indië binnenkwamen, meer dan viermaal zooveel als het totaal aantal Europeesche buitenlanders in 1920 in Indië aanwezig, een cijfer dat nu niet bepaald op „wering” van het Chineesche element wijst.

Wat het vraagstuk van de vreemde werkkrachten betreft, wijst Groeneveld er in de eerste plaats op dat deze politiek uitsluitend door motieven van eigenbelang wordt gedictieerd. „Het is duidelijk, dat Amerikanen, die op Sumatra groote rubberondernemingen willen openen, zich verzekeren van de hulp van ervaren Nederlandsch personeel. Amerikanen zijn voor dat werk niet te verkrijgen. Gedeeltelijk is dat ook met Engelsche, Belgische, Fransche e.a. buitenlandsche ondernemingen het geval, vooral in het begin. Hier nu met bijzondere waardeering te spreken van de vriendelijkheid dezer financiers, om Nederlandsche werkkrachten te gebruiken, is misplaatst. Ze hebben slechts op de juiste wijze hun financieel belang op het oog. Zouden die Amerikanen, Engelschen, Belgen, Franschen in hun eigen koloniën buitenlandsch personeel aanstellen? Het antwoord is niet twijfelachtig. In den handel is het trouwens geheel anders. De Engelsche Banken op Java bijv. hebben uitsluitend Engelsch personeel en zoo is het, met een enkele uitzondering, ook met de vreemde handelshuizen”.

En ook de bewering dat het Nederlandsche krachteservoir niet voldoende zou zijn om het groote koloniale gebied te bevruchten acht hij een sprookje, of beter een gevaarlijk misverstand. Hij oordeelt waakzaamheid tegen een drijven naar denationalisatie geboden.

Volledigheidshalve dienen nog te worden vermeld een H. ondersteunend artikeltje van Mr. Dr. Westra in *Ec. Stat. Berichten* van 15 September en een anticritiek van Mr. Phoa Liong Gie op het betoog van H. J. Groeneveld, in het nummer van 22 September. Mr. Westra verwijst naar zijn reeds vroeger in den Volksraad verkondigd oordeel over het beleid van het kantoor voor Chineesche Zaken, Mr. Phoa onderstreept deze uitspraken en eenige andere in het betoog van H. Nieuwe gezichtspunten openen deze artikelen niet.

Industrialisatie voor Ned.-Indië.

In het *Haagsch Maandblad* van September j.l. bespreekt Ir. J. van der Waerden dit vraagstuk als een onderdeel van het meer omvattende, dat betrekking heeft op het geheele complex van maatregelen, welke op grond

van het bevolkingsvraagstuk wenschelijk geacht worden, c.q. van overheidswegen geboden zijn. Hij laat de kwalitatieve zijde — verbetering van de volkskracht door hygiënische voorzieningen e. dgl. — buiten beschouwing en vestigt bijzonder de aandacht op de kwantitatieve moeilijkheid, met name voor het eiland Java geboden door zijn sterk gestegen bevolkingscijfer.

„De sterke aanwas der bevolking moet als een toenemend bezwaar tegenover het al reeds lage welvaartpeil der inheemsche bevolking worden erkend, de cijfers dringen daartoe: Java is overbevolkt”, aldus de schrijver. De bevolkingsaanwinst van plm. 20 pCt. in 15 jaren maakt naar zijn meening het geval acuut. D.w.z. geen economische politiek in dit land kan slagen welke niet met dit acuut worden van Java's bevolkingsprobleem rekening houdt als met een der ernstigste bedreigingen van het bestaanspeil der bevolking. Zonder een weloverwogen welvaartpolitiek gaat Java een droevige calamiteit tegemoet: feitelijk is nu reeds de toestand sinds jaren bedenkelijk, zonder dat van regeeringswege in voldoende mate wordt ingegrepen.

Reeds bespeurt men de grenzen van het organische productievermogen van Java's bodem. Java voert thans reeds 12 pCt. van zijn hoofdvoedsel (rijst) in en behalve in de behoeften aan voedsel moet gaandeweg ook in andere stijgende behoeften worden voorzien. Zoodra nu de landbouw op Java niet meer in staat blijkt, zijn toegenomen bevolking te onderhouden en er overigens een tekort is aan andere bestaansmiddelen (waarin nu door de Westersche cultures, het verkeerswezen en eenige bijnijverheid nog wordt voorzien), dreigt de reeds wankel evenwichtstoestand geheel te worden verstoord, om van verbetering in de levensvormen niet eens te spreken.

Gesteld dat er wel meer uit den landbouw is te halen — door doelmatige grondverkaveling, irrigatie, gebruik van betere landbouwwerktuigen, kunstmest e. dgl. — toch blijft een sterkere vergroting van het productieinkomen noodig dan de landbouw op Java zal vermogen op te leveren.

Veelal wordt dan de hoop gevestigd op extensiveering van de productie buiten Java door emigratie, hetzij naar de perceelen der Europeesche cultures, hetzij naar inheemsche kolonisatie-terreinen. Evenwel zal hiervan blijkens de ervaring slechts binnen betrekkelijk enge grenzen iets zijn te verwachten. Naar de schrijver meent zal alle kracht moeten worden ingezet op de opvoering van het economisch peil der bevolking op Java zelf.

„Voor dit probleem, de geschiedenis in andere landen leert het, is er slechts één weg t.w. naast de nog mogelijke organische of agrarische productie (den landbouw), de industriele productie te gaan stimuleeren, dus de nijverheid met alle kracht te gaan bevorderen, — overgang van den agrarischen tot den half agrarischen, half industrieelen staat”.

Wil men industrie op Java opbouwen, dan zal men dadelijk met de phase moeten aanvangen, waartoe de industrie elders reeds gevorderd is en de periode, welke die opbouw elders heeft gekost, moeten overslaan. Technisch zal men moeten beginnen met de meest moderne fabricage-

methoden en met de bijna volmaakte machinale hulpmiddelen. Economisch ontgaat men den overgang van het handwerk op het machinale bedrijf. Doch al voorkomt men daardoor conflicten, omgekeerd wordt de steun van een ontwikkeld ambacht gemist. Door aanpassend gewoon ambachts- en technisch-onderwijs zal de bevolking dus de onontbeerlijke scholing voor de moderne techniek moeten worden bijgebracht. De zwaarste eisch blijft, dat hetgeen de inheemsche nijverheid produceert, even goed en goedkoop zal moeten zijn als de voortbrengselen van elders reeds bestaande en concurrerende industrieën. Westersche leiding zal daarom nog langen tijd noodig zijn, gaandeweg echter moet de inheemsche maatschappij zelve de geschiktheid tot leiding verwerven.

Een land als Indië heeft productie- en consumptie-mogelijkheden, die voor industrialisatie veel beloven.

Boekbespreking.

Report of the Royal Commission on Indian Currency and Finance.

Het kort geleden verschenen rapport van de Royal Commission on Indian Currency and Finance markeert weder een mijlpaal op den langen weg, welke Britsch-Indië heeft af te leggen, vóórdat het den goeden standaard schijnt te kunnen bereiken. Voor de moeilijkheden daarbij te verwachten, worden in menig opzicht typeerende oplossingen aanbevolen; als zoodanig is het rapport in alle opzichten lezenswaardig.

Vóór 1893 kende Britsch-Indië als munt slechts de rupee, gebaseerd op zilver. De overgang op goud had zich in dat jaar voor de meeste cultuurlanden reeds voltrokken. De groote daling van den prijs van het zilver ten opzichte van dien van het goud maakte verdere regelingen noodig, mede wyl het grootste gedeelte van Britsch-Indië's schuldenlast op sterling gebaseerd was, zoodat elke verdere val van den zilverprijs ook voor de schatkist nieuwe moeilijkheden bracht.

In opvolging van het advies van de *Herschell* commissie van 1893, werd in dat jaar de *vrije* aanmuntning van zilver stopgezet. Een stijging van den rupeeprijs zette nu in, zóó dat in 1898 een basis van 1 sh. 4d. per rupee werd bereikt.

De *Fowler* Commissie van 1898, ingesteld om te adviseeren over de vraag, op welke wijze de gouden standaard het beste kon worden bereikt, gaf den raad de Britsch-Indische munt open te stellen voor de vrije aanmuntning van goud (sterling), dat eveneens als wettig betaalmiddel zou worden aangemerkt. De pogingen om goud in circulatie te brengen faalden echter. Wel werd een gold-exchange standaard bereikt, doordat de Regeering steeds bereid was in Londen wissels te verkoopen tegen 1 sh. 4½ d. per rupee en omgekeerd in Indië tegen den koers van 1 sh. 4 d. In circulatie waren slechts de rupees en muntbiljetten, door de Regeering uitgegeven en in latere jaren tot wettig betaalmiddel verheven. Tegenover deze uitgaven werden een tweetal reserves' aangehouden en wel de Paper Currency Reserve en de Gold Standaard Reserve. Het systeem werkte over het algemeen bevredigend, behoudens in het jaar 1908, toen de rupee niet op de aangenomen basis van 1 sh.

4 d. werd of kon worden gehandhaafd en aanmerkelijk daar beneden daalde.¹⁾

In 1913 werd wederom een commissie, de *Chamberlain* Commissie ingesteld om te rapporteeren over het Britsch-Indische geldvraagstuk. Deze commissie wijkt in haar conclusiën in zoo verre af van haar voorgangster, dat zij een werkelijken gouden standaard onnoodig acht. De praktijk van de laatste vijftien jaren heeft, naar haar meening, overtuigend geleerd, dat met den zooveel goedkooperen „gold-exchange” standard in alle opzichten kan worden volstaan. Wel zou de Regeering er naar moeten streven om aan de bevolking die circulatiemiddelen te geven, welke zij verlangt, hetzij goud, hetzij zilver, hetzij biljetten, maar het gebruik van biljetten dient aangemoedigd te worden en in in de hand gewerkt. Verder is er vóór alles zorg voor te dragen, dat de pariteit van het muntstelsel gesteund wordt door een „thoroughly adequate reserve of gold and sterling”.

De oorlogsjaren brachten voor het Britsch-Indische geldstelsel zeer bijzondere moeilijkheden. Groote activiteit op allerlei gebied bracht een zeer sterke vraag naar circulatiemiddelen, waaraan voldaan werd door uitgifte van papier en door aanmuntung van rupees op groote schaal. Wat aan goud werd ontvangen, werd goeddeels in Engelsche Treasury bills belegd, terwijl ook voor de dekking in zoo verre werd afgeweken van de als juist aanvaarde grondslagen, dat in stede van metaal- (goud) dekking, dekking met waardepapieren (in sterling of rupee) werd aangenomen. Zoo vertoonde dan ook van 1915 tot 1919 de muntbiljetten uitgifte tegenover de dekking het navolgende verloop:

	1915	1915	in crores (10 000 000) rupees 1919
Uitgegeven muntbiljetten		61.63	179.67
Dekking			
Zilver		32.34	47.44
Goud		15.29 (25%)	32.70 (18%)
Waardepapier		14.00	99.53

Een tweede, nog grootere, moeilijkheid ontstond door de plotselinge waardeinstijging van het zilver. Stijgt toch de prijs van zilver boven 43 d. per ons fijn, dan wordt het voordeel rupees te gaan versmelten en deze prijs werd nu in Februari 1918 bereikt, terwijl een jaar later de prijs gestegen was tot 48 7/16, met een maximum in Februari 1920 van 89½ d.

Van de mogelijkheden om deze werking te niet te doen, n.l. of het gehalte van de munt te verlagen, een oplossing, welke o.m. in Nederland en hier te lande is voorzien, of de pariteit van de munt de zilverwaarde te doen volgen, werd aan het laatste middel de voorkeur gegeven, zoodat de rupee, welke in Augustus 1917 nog stond op 1 sh. 5 d. in December 1919 een koers bereikte van 2 sh. 4 d.

Ondertusschen was in Mei 1919 een nieuwe commissie, en wel de com-

1) Zie hiervoor o.m. J. M. Keynes. *Indian Currency and Finance*.

missie *Babington Smith* aangewezen, welke wederom over het geldvraagstuk van rapport zou moeten dienen. Met de aanwijzing van deze commissie had de toenmalige Minister van Koloniën zeer zeker „la main peu heureuse” voor de kolonie. Waar de door de commissie gegeven en goeddeels ook gevolgde aanwijzingen voor de kolonie uiterst kostbaar waren, daarentegen in menig opzicht aan het moederland ten goede kwamen, is reeds hierdoor de algemeene wensch in Britsch-Indië naar een effectieven gouden standaard goeddeels te verklaren.¹⁾

De commissie Babington-Smith, gebiologeerd door den toenmaligen zilverprijs en doordrongen van de wenschelijkheid om voor de rupee haar karakter als teekenmunt te behouden, gaf nu in overweging de Rupee te stabiliseeren op 2 sh. *goud*. Het gouden pond sterling zou dan in de circulatie gelijk komen met 10 rupees. Deze aanbevelingen werden in Februari 1920 aanvaard, niettegenstaande in Engeland reeds tot deflatie was besloten (*Cunliffe*). Groote vraag naar buitenlandsche wissels deed nu de Regeering een zeer aanmerkelijk deel van de reserves's verspelen, (£ 55.5 miljoen) zonder verdere uitwerking dan dat in Juni 1920 van de pariteit van 2 sh. *goud* afstand moest worden gedaan en besloten moest worden naar een pariteit van 2 sh. *sterling* te streven. Ook dit bleek onmogelijk; de rupee goeddeels aan haar lot overgelaten viel in 1921 tot beneden 1 sh. *goud*. In Januari 1923 kwam weer een omslag; de rupee steeg tot 1 s. 6 d. *sterling* in October 1924, tot in Maart 1925 ongeveer 1 s. 6 d. *goud* werd bereikt, welke pariteit sindsdien bewaard is gebleven.

Het is het groote verlies aan reserve's, zonder eenig blijvend voordeel, dat zoo sterk heeft bijgedragen om het „gold-exchange” stelsel in Britsch-Indië als onbruikbaar te doen veroordeelen. Het zijn fouten, welke dubbel zwaar worden gevoeld, daar in die jaren zeer belangrijke bedragen geleend zijn tegen een koers van 2 sh., welke nu op een koers van 1 sh. 6. d. moeten worden terugbetaald. „There was” aldus drukt de emeritus-hoogleraar B. R. Ambedkar²⁾ zich ter zake uit „a great deal of ignorant criticism of that policy from the general public that it was an organised loot.”³⁾ Ambedkar zelf schrijft de in deze genomen beslissingen ten deele toe aan den wensch om de hervormingen Montagu-Chelmsford door te voeren zonder aanmerkelijke belastingverhoogingen. Een hooge stand van

1) Bij de wedergave van de geschiedenis van het Britsch-Indische muntstelsel is niet volstaan met het overzicht in het onderwerpelijke currency report. Daarin wordt toch zeer vluchtig heengelopen over de zwarte bladzijden, waarin de huidige publieke opinie wortelt, waardoor dan ook de conclusiën van de commissie zonder meer, niet goed duidelijk worden.

2) B. R. Ambedkar. The problem of the rupee.

3) Voor wie belang stelt in de wijze, waarop door extremisten op dit verloop van de rupee is en wordt gereageerd, moge gewezen worden op: T. S. Krishnamurti Iyer. Reverse councils and other „organised plunders”.

de rupee, waaraan gepaard gaat een lage druk van sterling schulden, zou zulks mogelijk hebben gemaakt.

Onder de vorengeschetste omstandigheden heeft het geldstelsel in Britsch-Indië zich ontwikkeld tot een toestand, waarbij als wettig betaalmiddel worden aangemerkt:

- 1°. sovereigns met een wettelijke waarde van 10 rupees.
- 2°. zilveren rupees van 180 „grains” gewicht en elf twaalfden fijn zilver.
- 3°. muntbiljetten in rupees.

Zonder eenige wettelijke verplichting verkoopt verder de Regeering sterling ongelimiteerd voor 1 s. 6 3/16 d. en koopt op 1 s. 5 3/4 d. Van een circulatie van sovereigns is onder die omstandigheden uiteraard geen sprake. Tegenover de uitgifte van de muntbiljetten, ten allen tijde inwisselbaar tegen rupees, wordt nu de Paper Currency Reserve aangehouden voor het volle bedrag van de uitgifte. Voor de handhaving van de pariteit dient de Gold Standard Reserve, opgebouwd uit de winsten met de aamunting verkregen. De Paper currency reserve op 30 April 1926 bedragende 185.1 Rs. crores¹⁾ is belegd, ten deele in goud en zilver, ten deele in waardepapieren. De Gold standard reserve ten bedrage van £ 40.— miljoen, is belegd in Britsche Treasury Bills en ander sterling papier.

De jongste currency commissie gaat nu in de eerste plaats na, of deze reserve's voldoen aan de eischen, welke daaraan met het oog op een goede werking van het geldstelsel moeten worden gesteld. Zij komt dan tot de conclusie, dat zulks niet het geval is. Wanneer toch de reserves op en neer gaan met een gunstige of ongunstige handelsbalans, dient — naar haar meening — de binnenlands circuleerende geldhoeveelheid die ups en downs automatisch te volgen. Dit nu gebeurt in Britsch-Indië geenszins ten allen tijde. Dikwijls is uit de reserve sterling verkocht, zonder dat een evenredige vermindering van den rupee-omloop daaraan gepaard ging. Verder vertoont het systeem van muntbiljetten uitgifte niet voldoende elasticiteit, zoodat aan de seizoensfluctatiën dikwerf niet op de juiste wijze kan worden voldaan. Als grootste bezwaar wijst de commissie er verder op, dat de geld- en credietmarkt nagenoeg geheel gescheiden zijn. Wel kunnen op binnenlandsche wissels muntbiljetten worden verstrekt tot een bedrag van 12 crores Rs., doch dit bedrag is zelfs onvoldoende om daarmede seizoenfluctuatiën te dekken. De omstandigheid, dat de geldsomloop beheerscht wordt door de Regeering, het crediet door de, eenige jaren geleden in het leven geroepen, Imperial Bank, brengt een scheiding tusschen twee functiën, welke in onverbreekbaar verband tot elkander dienen te staan. In de eerste plaats zullen daarom beide functiën samengevoegd dienen te worden in de handen van een centrale credietinstelling.

Voor een juiste werking van het geldstelsel kunnen nu naar het oordeel van de jongste commissie, drieërlei wegen worden gevolgd en wel:

- 1°. verbetering van den tegenwoordigen „sterling exchange” standaard;

1) crore = 10 000 000.— = 100 lakhs.

- 2°. het aanvaarden van een „gold-exchange” standaard;
- 3°. het aanvaarden van den gouden standaard, al dan niet met goud-circulatie.

Tegen het eerste systeem heeft de commissie overwegende bezwaren. Wel zou met zoodanig stelsel een regeling verkregen kunnen worden, welke in alle opzichten de noodige elasticiteit zou geven en zou de aansluiting op sterling het goedkoopste wezen, doch tegenover die voordeelen staat het gevaar, dat sterling wederom los mocht raken van goud. Zou dan ook tot een „exchange” standaard besloten moeten worden, dat is een „gold-exchange” aangewezen.

Ook de „gold-exchange” standaard heeft, naar de meening van de commissie, vele voordeelen. Het grootste bezwaar is echter, dat het stelsel te gecompliceerd is om algemeen vertrouwen te wekken. En het is juist dit vertrouwen, dat op den voorgrond dient te staan. Aldus drukt de commissie zich ter zake uit: „..... it is essential that whatever system of „currency is adopted should be one that is capable of securing the confidence of Indian public opinion, after experience of its working”.

De commissie concludeert dan — onder den druk van de Britsch-Indische publieke opinie — tot den gouden standaard, waarvan de voordeelen zoo treffend door *Edwin Cannan* aldus zijn uitgedrukt:

„The recent experience of both belligerents and neutrals certainly shows „that the simple gold standard, as we understood it before the war, is not „fool-proof, but it is far nearer being fool-proof and knave-proof than the „gold-exchange standard. The percentage of administrators and legislators „who understand the gold standard is painfully small, but it is and is „likely to remain ten or twenty times as great as the percentage which „understands the gold-exchange system. The possibility of a gold-exchange „system being perverted to suit some corrupt purpose is very considerably „greater than the possibility of the simple gold standard being so perverted”.

Bij haar bespreking van een zuiveren gouden standaard gaat de commissie dialectisch te werk; zij richt zich daarbij in de eerste plaats tegen een regeling, zooals die door het Finance Department van de centrale regeering is uitgewerkt.

Volgens die regeling zouden bankpapier en gouden munten wettig betaalmiddel worden tot elk bedrag, behoudens dat bankpapier op verzoek moet worden omgewisseld in goud. De Regeering wordt verplicht voor goud, gouden munten af te staan, echter tegen vergoeding van kosten van aanmuntung. De Centrale Bank moet alle aangeboden goud koopen; deze bankinstelling zorgt tevens voor Regeerings remise naar Londen. Tegenover de bankbiljetten uitgifte wordt een reserve aangehouden, bestaande uit:

- 1°. goud tot een minimum van 30%, verminderbaar tegen betaling van een bijzondere belasting;
- 2°. goudwaarden en handelswissels in sterling tot niet minder dan 20%;
- 3°. Britsch-Indisch Gouvernementeel papier tot een maximum van 90 crores en binnenlandsche wissels.

Als overgangstoestand wordt de rupee als wettig betaalmiddel gehand-

haafd, totdat deze in voldoende hoeveelheden zal zijn ingeruild, waarvoor gerekend op inlevering van Rs. 110 crores. Verder zal in dien overgangstijd op de Regeering de verplichting rusten om goud te koopen en te verkoopen, echter in geen kleinere hoeveelheden dan van 400 oz. gelijktijdig. Zoodra goud in voldoende hoeveelheden voorradig is, worden gouden munten in omloop gebracht, waarvoor desnoods moet worden geleend. Na ongeveer vijf jaar zou de verplichting moeten worden vastgelegd om biljetten en zilver op verzoek tegen goud in te wisselen, terwijl dan wederom een vijftal jaren later het karakter van wettig betaalmiddel van de zilveren rupee zou moeten worden beperkt tot bedragen van bijv. Rs. 50.—

Het overtollige zilver uit de reserve en dat ter inwisseling zou worden aangeboden (200 crores te zamen) zou geleidelijk moeten worden verkocht.

Voor het invoeren van dit schema wordt een goudhoeveelheid noodig geacht van £ 103.— miljoen,¹⁾ terwijl de kosten van demonetiseering van het zilver worden geschat op Rs. 1 $\frac{2}{3}$ crores 's jaars gedurende de eerste 5 jaren en daarna van $\frac{2}{3}$ tot 1.12 crore.²⁾

Tegen deze plannen voert de commissie nu een overgroot aantal bezwaren aan, welke bezwaren zij onder een zestal hoofden rangschikt.

Het eerste bezwaar, waaraan blijkbaar bijzondere waarde wordt gehecht, betreft den invloed, welke de overgang van Britsch-Indië naar een gouden standaard zal uitoefenen op den wereldprijs van het goud. Op dit punt heeft de commissie het advies ingeroepen van prof. Cassel en van den heer *Joseph Kichin*, die beiden als hun meening te kennen geven, dat tenzij met het gebruik van goud bijzondere zuinigheid wordt betracht, te rekenen zal zijn op een lange periode van vallende prijzen.³⁾ De commissie wijst in dit verband nog op de goudbehoefte van sommige Europeesche landen, terwijl zij de meening, dat naar verhouding de Vereenigde Staten van Noord Amerika over een te groote goudhoeveelheid zouden beschikken, als onjuist verwerpt.

Het tweede bezwaar van de commissie betreft de raming van de noodige goudhoeveelheid. Zij wijst er op, dat bij invoering van gouden munten een deel van de biljettencirculatie, waarschijnlijk door een goudcirculatie zal worden vervangen, terwijl er tevens op te rekenen zal zijn, dat men overgaat tot het oppotten van goud, in stede van zilver, zooals tegenwoordig. Verder acht de commissie het percentage gouddekking van 30% in alle opzichten te laag, mede met het oog op de mogelijkheid van eenige opeenvolgende slechte oogsten. Er zal daarom over de geheele linie te rekenen zijn op grootere goudhoeveelheden en meerdere kosten dan in het officieele project zijn aangegeven.

1) f 1236.— miljoen.

2) dus in totaal ruim f 80.— miljoen.

3) In verband met deze uitspraak dient gewezen te worden op het in circulatie brengen van gouden tientjes door de Nederlandsche Bank en van gouden dollars door de N. Amerikaansche banken.

Het derde bezwaar ziet de commissie in den invloed, welke op de zilvermarkt zou worden uitgeoefend. Van dien invloed is toch niet anders te verwachten dan een val van den prijs van het metaal, hetgeen de kosten van het demonetiseeren van de rupee slechts kan verzwaren. Dit brengt dan tevens het vierde bezwaar, n.l. dat de waarde van zilveren voorwerpen, welke tot nu toe bij de bevolking van Britsch-Indië in hooge mate gewild zijn, sterk achteruit zou loopen.

Een vijfde bezwaar ziet de commissie in de wijze, waarop China waarschijnlijk zou reageeren op het uitstooten van zilver door Britsch-Indië. Kostelijk is in dit verband de opmerking, dat indien daardoor ook (het goed geordende?) China overging naar den gouden standaard, zilver nog verder in waarde zou achteruitgaan.

Als zesde bezwaar wijst de commissie naar de meening van de „Governors” van de Bank van Engeland en van de Federal Reserve Bank in New York, die van het onderwerpelijke schema voor Europa minder gewenschte consequentiën vreezen, zoodat het zeer zeker fragelijk moet worden geacht, of en zoo ja in hoeverre de voor de uitvoering van het schema noodig geachte credieten ook werkelijk verkregen zullen kunnen worden. In verband met deze verschillende beweegredenen acht de commissie het voorgestelde schema dan ook ondoorvoerbaar.

De commissie stelt hiertegenover dan ook een ander systeem, waarbij biljetten en rupees in circulatie blijven, echter steeds inwisselbaar tegen goud, maar waarbij goud niet in circulatie komt.

Op goede gronden wordt nu eerst betoogd, dat circulatie van gouden munten bijzondere kosten met zich mede brengt. „Some high authorities „have expressed the view that the circulation of gold is beginning to be „regarded as a sign of a backward civilisation”. Indien goud niet in circulatie is, dient echter het circuleerende geld steeds inwisselbaar tegen goud te worden gesteld, echter bij geen kleinere hoeveelheden tegelijk dan van baren van 400 onzen fijn.¹⁾

De commissie ziet van deze regeling verschillende voordeelen; wordt goud afgestaan dan geschiedt dit tegen inkrimping van de circulatie; wordt goud aangeboden dan wordt tevens de circulatie uitgebreid. Het systeem, waarvoor de commissie den naam aangeeft van een „Gold Bullion Standard” is in zijn eenvoud gemakkelijk te begrijpen. Groote depreciatie van de waarde van de rupee behoeft van een zoodanig stelsel niet te worden gevreesd. Aan de sovereign en halve sovereign dient de functie van wettig betaalmiddel te worden ontnomen.

Aan dit stelsel zijn echter bijzondere moeilijkheden verbonden. Thans reeds worden jaarlijks in Britsch-Indië groote hoeveelheden goud ingevoerd en de handel in dit metaal dient niet te worden gestoord; evenmin zal de handel in goud voor pariteitsdoeleinden, den handel in goud als goed moeten dienen. Een bijzondere regeling zal daarvoor worden aangegeven. Verder zal de verplichting om biljetten om te wisselen in Rupees voorhands be-

1) Overeenkomende met een waarde van ruim f 20 000.—

houden moeten blijven; wel zal naar uitbreiding van het gebruik van biljetten moeten worden gestreefd, waarvoor ook biljetten van 1 Rupee tot uitgifte zullen moeten komen. Kan in een later stadium de omwisselbaarheid van papier in rupees worden opgeheven, dan staat niets meer de samensmelting van beide reserves in den weg.

Deze reserve dient dan te bestaan voor minstens 40% uit goud of goudwaarden; een percentage van 50 à 60 zal in deze echter wel gewenscht zijn. Zilver kan voorshands worden aangehouden tot het tegenwoordige bedrag van Rs. 85 crores, echter binnen tien jaren tijds te verminderen tot Rs 25 crores. De rest van de dekking kan dan tot het minste van, d.w.z. 25% van de dekking, of Rs 50 crores, aangehouden worden in Rupee papieren en de rest in binnenlandsche wissels (selfliquidating trade bills). Gerekend moet ten slotte worden op een contractie van de circulatie van rupees, waarvoor een bedrag van Rs 50 crores wordt aangehouden.

Na op bovenaangegeven wijze ontwikkeld te hebben, op welke wijze het geldsysteem dient te worden geregeld, geeft de commissie aan hoe zij de daarvoor noodige werkzaamheden wenscht opgedragen te zien aan een centrale credietinstelling, waaraan zij den naam geeft van „Central Bank”. Zij stelt daarbij op den voorgrond, dat de contrôle van geldomloop en crediet in een hand dient te wezen om „monetary stability” te bereiken; eveneens, dat slechts met een onbeperkte mogelijkheid van het disconteeren van handelswissels aan alle eischen van uitzetting en inkrimping van het handelsverkeer voldaan zal kunnen worden, zonder andere storende invloeden in het leven te roepen. De centrale bank zal in dit verband slechts moeten optreden als „a bank of the banks”. De reeds bestaande en door Regeeringsinmenging tot stand gekomen, Imperial Bank, acht de commissie hiervoor ongeschikt, niet zoozeer wijl het octrooi van deze bankinstelling niet gewijzigd zou kunnen worden in den, voor een circulatiebank meest wenschelijken, zin, doch wel in verband met de omstandigheid, dat deze bank reeds gedurende den korten tijd van haar bestaan, blijken heeft gegeven van in een werkelijke behoefte te voorzien en het dus geenerlei aanbeveling kan verdienen storend in te grijpen in de gunstige werking, welke deze bankinstelling op het economische leven van Britsch-Indië uitoefent. Een stelsel van onderhandelingen zal dan de verplichtingen en bevoegdheden van Regeering, Central en Imperial Bank moeten vastleggen. Daarbij ware dan het kapitaal van de circulatiebank vast te stellen op Rs 5 crores, $\pm$ f 45.— miljoen, terwijl aan aandeelhouders van de Imperial Bank een voorkeurrecht ware in te ruimen voor inschrijving op aandeelen van de „Centrale Bank”.

Wat het bestuur van de Bank betreft stelt de commissie geen andere regelingen voor dan met de ten deele beproefd gebleken Europeesche practijk overeenkomst; op dit punt bepaalt zij zich tot het bekende slagwoord, dat de bank vrij moet blijven van politieke invloeden „and should be conducted solely on lines of prudent finance”, zonder andere groote belangen in beschouwing te nemen. Zij zoekt de waarborgen in deze

hoofdzakelijk in de wijze, waarop het bestuur zal worden benoemd, waarbij zij aangeeft, dat naar haar meening de „Managing Governor” en diens plaatsvervanger te benoemen zijn door den Onderkoning in Rade, terwijl er mede op te rekenen zal wezen, dat in het bestuur eenige ambtenaren benoemd moeten kunnen worden. De winstverdeeling heeft de commissie zich zoodanig gedacht, dat vóór alles dient gestreefd te worden naar een krachtige reserve, na uitdeeling van een cumulatief dividend van vijf procent. Heeft eenmaal de reserve het voorgeschreven maximum bereikt, dan kan het aan aandeelhouders uitgekeerde dividend stijgen tot een maximum van acht procent; het resteerende komt steeds aan het Britsch-Indische Gouvernement. Is zoodoende het gevaar van een onjuiste dividendpolitiek ook goeddeels bezworen, nopens de tantième-regeling van het Bestuur, welke in deze van grooter belang is, laat de commissie zich niet uit. Voor beperking van de werkzaamheden van de bank worden regelen gegeven, welke vrijwel overeenkomen met de algemeen als juist aanvaarde. Als afwijking is er slechts op te wijzen, dat de commissie de bank voorschijnt buiten de open wissel- en acceptmarkt wenschte te houden, echter aan den Onderkoning in Rade de bevoegdheid wenschte in te ruimen de bank op dit punt de noodige vrijheid van handelen te geven. Alle Regeeringsremise van en naar Britsch-Indië zal dan verder door tusschenkomst van de centrale bank moeten gaan, welke instelling, eenmaal in kennis gesteld met de eischen, welke in komende tijdperken vermoedelijk aan haar zullen worden gesteld, alle vrijheid van beweging moet houden in zake de wijzen, waarop zij vermeent het beste aan die eischen te kunnen voldoen. Verder zal de nieuwe bankinstelling in den ruimsten zin des woords moeten optreden als kassier voor de Regeering.

Na aldus verschillende werkzaamheden van de Bank te hebben omschreven komt de commissie nog eens terug op de voornaamste plicht van deze instelling, welke zij in dit latere stadium van haar rapport omschrijft als „the obligation to maintain stable the purchasing power of the rupee, both internally and externally”. Zij vult deze vage omschrijving nog in zooverre aan, dat zij met dit stabiliseeren bedoelt een „stability of internal prices in relation to the world level of gold prices” en, in dit verband blijkbaar uitgaande van een absolute elasticiteit van export en import, de verwachting uitspreekt, dat deze stabiliteit voldoende zal zijn om het geld op pariteit te houden. Aldus concludeert de commissie ter zake: „Provided „therefore, the Bank follows a judicious policy of limiting the monetary „circulation to the actual needs of the country by an appropriate credit „policy, and so keeps the internal value of the rupee stable, the obligation „to buy and sell gold will cause it no embarrassment”. In verband hiermede wordt nog eens sterk de nadruk gelegd op de wenschelijkheid om aan het gebruik van wissels uitbreiding te geven en de commissie beveelt in dit verband ten sterkste aan binnenlandsche wissels toe te laten tot gedeeltelijke dekking van de bankbiljettenuitgifte.

In een volgende beschouwing wordt dan met den invloed van het verloop van den handelsbalans de noodige rekening gehouden en gewezen wordt

op de noodzakelijkheid van een krachtige reserve om tekorten in den betalingsbalans te dekken; goud en goudwaarden worden hiervoor het juiste middel geacht. Op dit punt maakt nu de commissie als haar meening kenbaar, dat die goudreserve groot genoeg moet zijn om elk nadeelig saldo van de handelsbalans te niet te doen; dat verder elke verkoop van goud of van wissels gepaard gaat met inkrimping van de binnenlandsche circulatie en daar deze binnenlandsche circulatie aan een minimum gebonden is, behoeft de goudreserve ook niet meer te bedragen dan de mogelijke inkrimping van de circulatie. In verband hiermede wordt dan gewezen op de groote bedragen aan rupees, welke opgepot zijn en welke bij een overgang naar een gouden standaard ter inwisseling aangeboden zouden kunnen worden. Nu vreest de commissie weliswaar niet, dat opvolging van haar voorstellen tot inwisseling op groote schaal zal voeren, maar zij wenscht toch van de uitgegeven rupees een bedrag van Rs 50 crores op bijzondere wijze te onderscheiden en aan te merken als een biljettenuitgifte, waarvoor dekking aanwezig moet zijn. De nieuw op te richten bank zal verder het recht moeten krijgen alle rupees haar boven zekere bedragen aangeboden, der Regeering ter inwisseling aan te bieden tegen biljetten goud of goudwaarden tegen een ratio van 5 op 4, waarbij de Regeering uit de reserves, welke aan de Bank overgedragen zullen moeten worden, tevens ontvangt een evenredig deel van de oorspronkelijke winsten op de aanmuntung.

Nu gaat de commissie verder uit van de aanname, dat van het aantal rupees in omloop ad 400 crores in totaal, slechts 150 crores dienstbaar zijn aan het eigenlijke geldverkeer. Van de resteerende 250 crores zijn 85 crores aan rupees en ongemunt zilver nog in de reserve aanwezig. De extra 50 crores opgenomen onder de uitgiften, waarvoor reserve aanwezig moet zijn, zijn nu de contrapost voor de 250 Rs crores hiervoren genoemd. Zij verminderen bij de inlevering, waarop hiervoren gerekend is met een ratio van 1 op 5. De commissie rekent er op, dat op deze wijze de omwisseling van overtollige rupees in goud is verzekerd, d.w.z. dat de Bank verzekerd is, dat zij de omwisseling zal kunnen voltrekken, zonder dat echter is aangegeven hoe de Regeering in deze zal hebben te handelen.

Wat nu de dekking van de bankbiljettencirculatie betreft wijst de commissie op de mogelijkheid van tweeërlei regeling, principieel verscheiden en wel in de eerste plaats de Engelsche regeling, waarbij de biljettenuitgifte boven zeker bedrag ten volle door goud wordt gedekt en een „proportional reserve system”, waarbij tegenover de uitgegeven biljetten een evenredige reserve van goud en goudwaarden wordt aangehouden. Daarbij houdt de commissie voor dit laatste vast aan het systeem, dat het vast te stellen minimum niet in alle opzichten bindend behoort te wezen, doch dat de Bank daarvan tegen een sterk progressieve belasting zal kunnen afwijken en het is dit laatste systeem, dat de commissie voor Britsch-Indië aanbeveelt, en dan met een dekkingspercentage van 40. Het restant van de reserve zou dan te houden zijn in Gouvernements rupee papier en zilveren rupees. Van de bestaande reserve wenscht nu de commissie te beginnen met 67 crores rupees zilver over te geven als reserve, echter onder beding, dat

binnen een tiental jaren die reserve tot een aanmerkelijk kleiner bedrag zal zijn teruggebracht. De commissie houdt verder vast aan de Engelsche onderscheiding tusschen Banking en Issue Department, zulks voornamelijk met het oog op de wenschelijkheid om de balansen zoo overzichtelijk als mogelijk te doen zijn. Verder zal de bankbiljettenuitgifte door de Bank gegarandeerd moeten zijn door de Regeering, althans zeker voor de eerste periode van het octrooi, welke de commissie op een termijn van 25 jaren zou willen stellen. Zoodra de Bank, eenmaal in het leven geroepen, met haar bankbiljettenuitgifte een aanvang maakt, zal de Regeering de hare stopzetten en binnen een vijftal jaren zullen de tegenwoordige muntbiljetten opgehouden hebben wettig betaalmiddel te zijn. De nieuwe bankbiljetten zullen dan uitgegeven moeten worden in coupures van 1, 5, 10, 50, 100, 500, 1000 en 10 000 rupees. De reserve waarmee het Issue Department zou moeten beginnen is dan samengesteld als volgt:

rupees (munten)	67 crores Rs.
rupeewaarden tegen marktkoers	50 " "
goudwaarden " "	88 " "
goud, gemunt en ongemunt	30 " "

235 crores Rs.

Voor dit bedrag, verminderd met de Rs 50 crores, hiervoren genoemd als reserve voor circulatievermindering, kan het Issue Department dan bankbiljetten afstaan, zoodanig, dat deze te samen met de uitgegeven muntbiljetten het genoemde bedrag bereiken. Verdere uitgifte van biljetten moet dan voldoen aan de daarvoor gestelde eischen.

Daarbij geeft dan de commissie in overweging tot de „Gold securities” welke voor dekking worden toegelaten niet anders te rekenen dan:

- a) creditsaldi in rekening courant bij een vreemde circulatiebank.
- b) buitenlandsche wissels op goud met twee handteekeningen en geen langeren looptijd dan 90 dagen.
- c) schuldpapier van Regeeringen behalve van de Britsch-Indische.

Daarbij wordt dan tevens als overgangsmaatregel de mogelijkheid voorzien om tot een bedrag van 7 crores Indisch Regeeringspapier in sterling te houden en eveneens dat na twee jaren geen schuldpapier van vreemde Regeeringen met een langeren looptijd van van vijf jaren toelaatbaar is.

Voor de reserve gelden dan als bepalingen, dat van de dekking 40% moet worden aangehouden in den vorm van goud en goudwaarden; dat van die reserve na het vijfde jaar 20% in den vorm van gemunt of ongemunt goud aanwezig moet zijn, te verhoogen tot 25% na het tiende jaar, alles met een minimum van Rs 30 crores. Hiervoor zal de Britsch-Indische Regeering desnoods sterlingpapier tot een bedrag van de bovengenoemde Rs 7 crores uitgeven.

De rest van de reserve zal worden gehouden in rupees en rupeewaarden, waarbij de rupeedekking gebonden is aan een maximum van 70 crores aan het einde van het derde jaar, en geleidelijk zal teruggebracht worden tot 25 crores aan het eind van het tiende jaar. Verder zal het Regeerings-

papier in rupees nimmer meer dan 25% van de dekking mogen uitmaken en nimmer meer mogen bedragen dan Rs 50 crores.

Zooals reeds hiervoren werd opgemerkt, ligt het in de bedoeling, dat de Regeering aansprakelijk blijft voor het teveel in circulatie van zilveren munt. Het meerdere dan toelaatbaar is als reserve zal ingeleverd kunnen worden, zoodat voor elke 5 rupees door het Gouvernement betaald zal moeten worden 4 rupees in biljetten, goud of goudwaarden. Omgekeerd zal de Bank op die wijze ook rupees kunnen krijgen, terwijl verder de Regeering geen rupees meer zal laten slaan, dan wanneer dit door de aanvragen van de Bank noodig mocht worden. Tegenover dit alles verplicht de Bank zich dan om in geen kleinere hoeveelheden dan van 400 oz. fijn goud te koopen en te verkoopen tegen den prijs van Rs 21 as 3 ps 10 per 10 tola (180 grains) in Indië aan haar kantoren te Bombay, Calcutta en Madras. Om nu te voorkomen, dat de Bank zoodoende betrokken zou kunnen worden in den uitgebreiden Britsch-Indischen goudhandel, worde bepaald, dat zoo lang de koers van T. T. in de open markt beneden het bovenste goudpunt blijft, de Bank verkoopt tegen „*notified prices*”. Deze notified prices komen dan overeen met de aangegeven goudwaarde vermeerderd met transportkosten, enz. voor afgifte in London en met die goudwaarde vermeerderd met *tweemaal* die kosten voor aflevering in Bombay enz. In afwachting van het tot stand komen van de verschillende regelingen zal de Regeering moeten vasthouden aan haar systeem van verkoop van councils en reverse councils, waarmede zij ook thans de rupee waarde op goud houdt.

Wat nu die rupee waarde betreft, treedt de commissie in zeer uitvoerige beschouwingen over de beweegredenen, welke haar gevoerd hebben tot de bovenaangegeven waardeverhouding tusschen de rupee en goud, welke waardeverhouding overeenkomst met 1 sh. 6 d. per rupee. Haar beschouwingen ter zake omvatten daarbij zoowel den invloed van de pariteit op het budget, als op het prijsniveau. Typeerend is daarbij wel de uitspraak, dat de pariteit van de rupee zeer weinig invloed zal uitoefenen op den honger naar goud, en dat zoolang die honger niet verzadigd is, doorgestaan zal worden met den aankoop van goud, tenzij hongersnooden of andere invloeden het tijdelijk onmogelijk maken aan dien drang te voldoen. Het historische motief, dat lange jaren de rupee op 1 sh. 4 d. heeft gestaan en op die waardebasis vele overeenkomsten zijn gebaseerd, spreekt voor de commissie slechts weinig; slechts een der leden wenscht voornamelijk op grond daarvan, de stabilisatie te doen geschieden op een basis van 1 sh. 4 d.

Als bijzonderheid moge ten slotte nog worden vermeld, dat de commissie tevens aanbeveelt het geheele bankwezen in Britsch-Indië aan een bijzondere wetgeving te onderwerpen, waardoor op dit punt zuivere verhoudingen voor de toekomst verzekerd kunnen worden.

Uit nadere berichten blijkt, dat de Regeering het bovenbehandelde rapport, gedateerd 1 Juli 1926, met spoed heeft doen volgen door een wets-

voorstel om het Britsch-Indische geldstelsel op vaste basis te stellen. De behandeling van dit wetsontwerp is in de Legislative Assembly geschorst. De Regeering heeft naar aanleiding daarvan echter doen weten, dat zij voorshands vasthoudt aan de tegenwoordig gevolgde politiek om reverse councils en councils beschikbaar te stellen tegen 1 s. 6 3/16 d. en 1 s. 5 3/4 d.

W.

**S. Subbarama Aiyar Economic life
in a Malabar Village.**

Bovengenoemd werkje is het resultaat van plaatselijke onderzoeken van economische toestanden en verhoudingen, waaraan in Britsch-Indië gedurende de laatste jaren steeds meer arbeid is en wordt besteed en waarvan wij hier te lande navolgenswaardige voorbeelden hebben in de monographieën van van Lynden en Scheltema ¹⁾ en van van Doorn ²⁾ en de door Boeke gepubliceerde budgetonderzoekingen. ³⁾

Het hier te bespreken werkje kenmerkt zich door een systematischen opbouw. Na eerst in algemeenen zin de economische toestanden van de betreffende landstreek te hebben aangegeven, wordt succesievelijk afgedaald naar de individuele verhoudingen, waarbij niet wordt nagelaten van verschillende familiën, liever bloedgemeenschappen, de bijzondere levensomstandigheden te beschrijven, waarvoor dan over een zekere periode inkomsten tegenover uitgaven worden gesteld. De hieraan ten grondslag liggende onderzoeken maken niet den indruk van bijzonder geslaagd. Zij geven dikwerf als resultaat de bekende chronische tekorten, welke tot de onmogelijkheden moeten worden gerekend. Wel van bijzonder belang is echter de beschrijving van de familieverbanden, waaronder in dit gedeelte van Britsch-Indië door een aanmerkelijk gedeelte van de bevolking wordt geleefd en welke het meest met een matriarchaat overeenkomen. Volgens den hoogleeraar Gilbert Slater, die voor dit werk een voorwoord heeft geschreven, wordt het jonge meisje, op ongeveer twaalf jarigen leeftijd uitgehuwelijkt aan een of anderen vreemdeling, die voor zijn medewerking als figurant bij de huwelijksplechtigheid een kleine gift ontvangt. De jonge dame is hierna vrij haar affectiën uit te leven, echter met de restrictie, dat zij zich daarbij beperkt tot één object tegelijkertijd, en dat dit van dezelfde of hoogere kaste is dan zijzelf. Deze verhoudingen worden door Aiyar aangemerkt als huwelijk, waarbij de (tijdelijke) echtgenoot heeft te zorgen voor kleeding van vrouw en kinderen en enkele kleine uitgaven. Alle op die wijze verwekte kinderen hebben

1) W. E. K. Baron van Lynden en A. M. P. A. Scheltema. Het voedselverbruik in eenige districten van de Residentie Pasoeroean.

2) Dr. C. L. van Doorn. Schets van de economische ontwikkeling der afdeeling Poerworedjo.

3) Prof. Dr. J. H. Boeke. Budgetonderzoekingen Koloniale Studiën 10de jaargang 1ste deel blz. 229 e.v.

recht op onderhoud ten laste van den familieboedel, welk recht weer overgaat op de uit dochters geboren kinderen. Het familiebezit wordt echter over het algemeen beheerd door den oudsten man, voor wien de band met de familie van de moeder niet wordt verbroken en die het recht heeft om drie vrouwen te houden, een recht, waarvan doorgaans ook ten volle gebruikt wordt gemaakt.

Typeerend is wel, dat onder zoodanige verhoudingen het kastensysteem zich tot nu toe ten volle heeft weten te handhaven, waarbij het kastenschap zich niet alleen onderscheidt door talloze schakeeringen, doch tevens doordat het ook hier in menig opzicht een economisch karakter draagt, zoodat bepaalde functiën in de dorpsuishouding sedert eeuwen door dezelfde geslachten worden uitgeoefend.

Van belang zijn ook de mededeelingen betreffende landeigendom en landbezit. Een zeer groot deel van den eigendom is toch in handen van slechts enkele familiën en als zoodanig onvervreemdbaar. Het oorspronkelijk aan de vorstenfamilie behorende land is eenige jaren geleden overgegaan aan den staat tegen een jaarlijksche bijdrage aan de Civiele lijst. De voorwaarden, waaronder het land dan ter bewerking wordt afgestaan, waarvan verschillende voorbeelden worden gegeven, zijn voor den pachter over het algemeen zeer ongunstig. Gevallen, dat deze weinig meer ontvangt dan het noodige zaaigoed en zijn levensonderhoud, zijn daarbij niet zeldzaam. De landhonger heeft verder ook hier gevoerd tot een zeer fragmentarisch grondbezit, met alle economische en verdere bezwaren daaraan verbonden.

W.

Verslag van de „Handelsvereniging te Medan” over het jaar 1925.

Statistiek van aanplant, produceerenden aanplant en productie van de groote cultures van Sumatra's Oostkust, Atjeh en Tapanoeli. (December 1925).

De Handelsvereniging te Medan geeft in haar jaarverslag en de daarbij gevoegde statistiek telkenjare een schat van gegevens in het licht, waaruit zich de in de laatste jaren weder snel plaats vindende ontwikkeling van dit belangrijk productiegebied laat aflezen. En niet alleen worden dorre cijfer-tabellen gepubliceerd, maar aan de cijfers worden beschouwingen vastgeknoopt en met statistieke gegevens over details toegelicht, die een levendig beeld geven van dit hoogst interessante gebied, waar het grootkapitaal de productie van grondstoffen en de hulpdiensten daarvoor uitnemend heeft georganiseerd en geoutilleerd. Was het vroeger voornl. tabak, wat geproduceerd werd, en werkte men daarbij meer op kwaliteit dan op een sterke uitbreiding der productie, thans heeft gaandeweg de rubber de eerste plaats verworven, terwijl van palmolie en vezel de voortbrenging snel wordt uitgebreid. De nabijheid van nog nauwelijks geopende streken, waarbij er

zeker zijn, die zich voor het vestigen van groote bedrijven leenen, en die van uit het reeds dichter bezette en daardoor beter geoutilleerde oudste cultuurgebied tot ontwikkeling worden gebracht, opent de mogelijkheid tot verdere krachtige vermeerdering van uitvoer. Men mag dan ook aannemen, dat, komen er geen onverwachte stoornissen in den normalen ontwikkelingsgang, Sumatra's Oostkust een snel in belangrijkheid toenemende rol bij de voorziening van de wereld met grondstoffen als rubber, palmolie en vezel zal spelen. Het jaarverslag van de Handelsvereniging geeft daarop een kijk.

Voor tot een beschrijving van uit- en invoer en van het verkeer wordt overgegaan, wordt de werkzaamheid van de vereeniging op allerlei gebied beschreven. Van meer algemeen belang daaruit is hetgeen over den productenhandel te Medan gezegd wordt. Men heeft getracht een plaatselijken exporthandel in het leven te roepen; zou dit gelukken, dan zou dit de geheele handelspositie van het gewest ten zeerste ten goede komen.

Plaatselijke exporthandel bestaat thans — kleine afdoeningen nu en dan in palmolie en tabak daargelaten — alleen in rubber. Kans om de overige producten van het gewest, met name tabak, thee, vezel en palmolie, op groote schaal plaatselijk verhandeld te krijgen, bestaat er voorloopig niet. Wat nu rubber betreft, de hoeveelheid, die thans te Medan verhandeld wordt, bedraagt, voor verkoopen inbegrepen, ongeveer 10.000 ton per jaar, dat is het vijfde gedeelte der totale ondernemingsproductie. De meeste Britsche en Nederlandsche producten verkoopen dan ook niet plaatselijk, terwijl het Amerikaansche bedrijf, dat geheel voor eigen consumptie werkt, mede buiten beschouwing moet blijven. De steeds grootere afmetingen aannemende latex-contracten der United States Rubber Inc. vormen trouwens eene voortdurende bedreiging voor de plaatselijke markt.

Wil men den plaatselijken rubberhandel tot ontwikkeling brengen, dan zou in dit verband allereerst getracht moeten worden de hoeveelheden, die plaatselijk aangeboden worden, te vergrooten. Het zwaartepunt van de geheele kwestie ligt derhalve bij de verkoopers en het moet als een feit aanvaard worden, dat dezen tot nog toe voor het grootste gedeelte de voorkeur geven aan verkoop te New York, Londen en Amsterdam. Van invloed hierop is natuurlijk de zeer groote centralisatie van het rubberbedrijf ter Oostkust; aan den anderen kant echter worden te Medan gewoonlijk zeer goede prijzen gemaakt, vaak hooger dan die, welke te Batavia of Singapore betaald worden. Vooral in het jaar 1925 waren deze verschillen soms zeer belangrijk. Het is natuurlijk een feit, dat ieder die bij het bieden gebonden is aan vaste limieten, in de meeste gevallen ten achter staat bij geheel vrije, speculatief werkende koopers, die meestal, vooral bij een opgaande markt, hooger zullen bieden. Dit feit, dat zich vooral in 1925 in sterke mate heeft voorgedaan, is door geen ander stelsel, welk ook, weg te nemen.

De Medansche Vereeniging voor den Productenhandel heeft zich in den loop van het verslagjaar gewend tot een aantal groote verkoopers om te vernemen, in hoeverre dezen met het bestaande stelsel ontevreden waren en bereid zouden zijn deel te nemen aan veilingen of inschrijvingen. In bijna

alle gevallen luidde het antwoord echter, dat men geen reden zag om verandering van het bestaande systeem te overwegen.

In een „Algemeen overzicht” wordt de economische toestand van Sumatra's Oostkust in 1925 geschetst, waarbij allerlei aardige gegevens bijzondere trekken naar voren brengen. De gunstige marktpositie van de producten der groote cultures, die voor geheel Nederlandsch-Indië, en voor Sumatra's Oostkust wel in buitengewoon sterke mate den toestand beheerscht, was zeer gunstig; vandaar, dat men weder met het uitbreiden der cultures begon. Een nagenoeg vijfjarige periode van stilstand is hierdoor overwonnen. Wat rubber betreft, kwamen deze uitbreidingen meerendeels in 1925 nog niet tot uitvoering, omdat de verandering bij dit product nog van zeer recenten datum is. Een aantal groote, reeds ter Oostkust gevestigde maatschappijen hebben echter belangrijke uitbreidingen van den rubberaanplant op haar program staan, zoodat er geen twijfel bestaat, of het met rubber beplante areaal van het gewest zal in 1926 sterk toenemen. De uitbreiding der oliepalmencultuur zette zich in 1925 krachtig voort, terwijl ook voorbereidingen worden getroffen voor nieuwe uitbreidingen der vezel- en thee-cultuur. Een teeken voor den drang naar uitbreiding was de belangstelling voor de uitgifte van ongeveer 18000 HA. erfpachtsgronden in Simeloengoen, in December 1925 gehouden, waarbij voor hooge bedragen, varieerend tusschen f 100.— en f 200.— per HA., werd ingeschreven. Het feit, dat deze gronden in het directe achterland van Belawan liggen en dat hunne productie dus het gewest door den Oceaanhaven zal verlaten, geeft aan deze komende openingen een bijzondere beteekenis. Al deze uitbreidingen gaan uit van groote, reeds in het gewest gevestigde maatschappijen; in het algemeen zet de neiging tot concentratie zich ook in de overjarige cultures steeds duidelijker door.

Aan de relatieve beteekenis van het niet Nederlandsch kapitaal, dat aan het in cultuur brengen van de gronden deelneemt, wordt een afzonderlijke beschouwing gewijd. Met behulp van de cijfers voor hetgeen aan de bestaande aanplantingen is ten koste gelegd wordt berekend, dat van het totaal in de groote cultures gestoken kapitaal van 440 miljoen ongeveer 197 miljoen van niet-Nederlandschen oorsprong is. Wel is waar zijn belangrijke aanplantingen in 1925 in vreemde handen overgegaan, maar daar staat tegenover, dat bijna alle groote Nederlandsche maatschappijen doende zijn hun belangen ter Oostkust krachtig uit te breiden. Bij de overjarige cultures is de verhouding tusschen Nederlandsch en vreemd kapitaal thans 35.68 pCt. tegen 64.32 pCt.

In het bedrag, dat de totale waarde van den export weergeeft, vindt men sterke stijging. In het jaar 1911 bedroeg de totale exportwaarde van het gewest volgens de douane-statistiek slechts ongeveer 15% van het thans bereikte bedrag; deze waarde bestond daarenboven voor 75% uit tabak en aardolie-producten. In het jaar 1914 bereikte de uitvoerwaarde een cijfer van bijna 99 miljoen en het jaar 1918 gaf door de stagnatie van den export een cijfer te zien, dat nagenoeg niet hooger was. In het hoogconjunctuur-jaar bij uitnemendheid 1920 werd daarop een bedrag van

220 miljoen bereikt, welk cijfer eerst thans zeer belangrijk is overtroffen; de totale waarde wordt volgens ruwe becijfering geschat op 331 miljoen. Thans maken tabak en aardolie-producten niet meer dan 35% van de totale exportwaarde uit, terwijl rubber alleen 53% in beslag neemt.

De toekomst van den uitvoer van eenige belangrijke producten wordt vervolgens uitvoerig besproken. Voor tabak mag niet op eene belangrijke uitvoerstijging worden gerekend en hetzelfde geldt voor koffie en gambir. De mogelijkheden der naaste toekomst liggen hier bij rubber, maar vooral bij de producten van den oliepalm, in mindere mate ook nog bij copra en vezel. Voor de rubber wordt een uitvoer van 83.000 ton binnen vijf jaren berekend. Zeer sterk zal de productie van palmolie en palmpitten stijgen; de aanplanten omvatten thans 25000 HA., waarbij van een maatschappij, die geen statistiek-gegevens verstrekt, nog duizenden HA. komen. Er wordt op een uitvoer van 80.000 ton over eenige jaren gerekend. De copra-export kan nog stijgen; voor thee wordt niet meer op sterke stijging gerekend; de vezelproductie zal waarschijnlijk wel belangrijk toenemen. Van groot belang is in dit verband de omstandigheid, dat sommige tabaksmaatschappijen thans proeven nemen omtrent de mogelijkheid om op de braakliggende tabaksgronden vezel aan te planten. Mocht dit denkbeeld tot uitvoering komen, dan zouden zich voor den export nog geheel nieuwe perspectieven kunnen openen.

Uit een tabel voor de sterkte der contractanten bevolking, in het gewest aanwezig, blijkt deze, die in 1923 een minimum bereikte met 173.901 zielen, thans weder te stijgen; in 1924 bedroeg zij 175.481, in 1925 196.669 zielen.

Het verslag geeft verder uitvoerige beschrijvingen van den uitvoer van de verschillende producten der groote ondernemingen en der bevolkingscultures, een beschrijving van den import en gegevens over het verkeer.

C.

De groei van Java's bevolking ¹⁾

door

A. M. P. A. SCHELTEMA.

„To attribute complex results to single causes is said to be the characteristic vice of untrained and narrow minds, it is certainly a fruitful source of error. This population problem is highly complex.

It depends upon human psychology which may be influenced by a thousand different and sometimes conflicting impulses, rational and irrational. It would therefore be foolish to be dogmatic about the matter. One can only say that certain influences have been at work and that they have probably contributed to certain results”.

Harold Wright „Population” page 119.

Het is niet mijn bedoeling het bevolkingsvraagstuk in zijn geheel omvang in beschouwing te nemen, ik wil slechts trachten een antwoord te geven op de volgende vragen:

1e. hoe is de groei van Java's bevolking geweest; 2e. aan welke wetten was de bevolkingsaanwas onderworpen; 3e. welke zijn de directe factoren geweest, die den groei beïnvloed hebben en in welke opzichten schiet onze kennis op demografisch gebied te kort?

Het eigenlijk gezegde vraagstuk van Java's eventuele overbevolking, d.w.z. de vraag der verhouding van het zielental tot haar bestaansmiddelen, moet ook onbesproken blijven.

Voordat eene poging zal worden gedaan om een antwoord te geven op de twee eerste vragen, moge eerst een uiteenzetting volgen van de theorie, betreffende den aanwas van menschelijke bevolkingen, die door eenige moderne statistici gegeven wordt.

1) Dit artikel is een nader uitgewerkt gedeelte uit een inleiding, voor de studiegroep Batavia der Vereeniging voor de studie van Koloniaal Maatschappelijk Vraagstukken op 12 September j.l. gehouden, over: „Is Java overbevolkt?”

Daar deze theorie voorkomt in voor de meeste lezers van dit tijdschrift weinig toegankelijke bronnen, en het me bovendien gebleken is, dat ze nog weinig bekendheid geniet, zal het noodig zijn, ter wille van de duidelijkheid, hierop wat uitvoeriger in te gaan dan anders noodig zou zijn.

Bedoelde theorie is ontwikkeld door den bekenden Engelschen statisticus G. Udny Yule en door de Amerikaansche biologen Reed and Raymond Pearl en wordt door den eersten als volgt uiteengezet: ¹⁾).

Yule begint met een bespreking van de bekende bevolkingstheorie van Malthus.

Hij zegt, dat Malthus in zijn „*Essay on the principle of Population*”, zijn conclusies trekt door een „*reductio ad absurdum argument*” n.l. dat als een bevolking op een beperkt oppervlak in een meetkundige reeks toeneemt, er weldra millioenen zonder voedsel zullen zijn.

Zulk een argument heeft meer dan één nadeel. In de eerste plaats is men geneigd te vergeten, dat men van een wet uitgaat, welke onmogelijk en absurd is. In de tweede plaats blijven de sterk gekleurde beelden van de denkbeeldige gevolgen dezer wet in het geheugen achter, alsof ze wel mogelijk waren.

Yule drijft hiermede wat de spot. Zoo hebben we, zegt hij, het prettige beeld van „*this blessed spot*” van ons. Malthus nam aan, dat de bevolking iedere 25 jaar zal verdubbelen, terwijl de productie de eerste 25 jaar zou verdubbelen, maar daarna slechts in een rekenkundige reeks zou toenemen. Malthus zeide: „*The population of the island is computed to be about 7 millions, and we will suppose the present produce equal to the support of such a number. In the first 25 year the population would be 14 millions and, the food being also doubled, the means of subsistence would be equal to this increase. In the next 25 years the population would be 28 millions, and the means of subsistence only equal to the support of 21 millions*”.

1) De noten verwijzen naar de litteratuurlijst aan het eind van dit artikel.

Nu merkt Yule hierover op, dat ieder gewoon mensch bij dit punt gestopt zou hebben, daar de toestand klaarblijkelijk onmogelijk was; maar Malthus gaat voort en laat de 7 millioen zonder bestaansmiddelen zich nog voortplanten. Hij zegt aan het eind van de eerste eeuw zullen er 112 millioen zijn en bestaansmiddelen slechts voor het onderhouden van 35 millioen, zoodat een bevolking van 77 millioen onverzorgd zou zijn.

Ja, zegt Yule, we zijn hierdoor al zoo geschokt, dat we weinig sympathie kunnen gevoelen voor de verplichtingen van de wereld, waarin na twee en een kwart eeuwen de verhouding van bevolking en onderhoudsmiddelen zou staan als 512 : 10. Yule moet wel aannemen, dat als een auteur schrijft „de nachtmerrie van de bevolking”, dat het deze nachtmerrie is, even denkbeeldig als andere nachtmerries, die zijn verstand heeft aangetast. Inderdaad doet de redeneering van Malthus me denken aan het feit, dat één bacterie door deeling in staat zou zijn na 5 etmalen alle zeeën van de wereld te vullen als er n.l. voedsel was. Nu hebben de reeksen van Malthus weliswaar geen letterlijke beteekenis, zooals Yule aanneemt, maar de wet van den groei volgt toch niet uit de theorie van Malthus.

De eenige conclusie, die uit de wet van Malthus getrokken kan worden, is, volgens Yule, dat een bevolking, die op een bepaald oppervlak is aangewezen, *niet* toeneemt in een meetkundige reeks.

Betreffende de werkelijke wet van den groei, geeft de wet van Malthus geen aanwijzing.

Volgens Yule merkte de bekende Quételet in zijn „Physique sociale” dit reeds op. Hij gaf reeds aan, wat de ware principes van den bevolkingsaanwas zijn. Zijn verklaringen zijn echter onduidelijk en werden alleen in woorden gegeven.

Zeer belangrijk zijn echter een paar vergeten memorie's van een Belgischen wiskundige Verhulst, welke reeds in de jaren 1838, 1845 en 1847 werden gepubliceerd. Daar Verhulst zijn tijd ver vooruit was en daar de gegevens toen nog onvoldoende waren om zijn theorie ook uit de feiten te bewijzen, raakten zijn memorie's in het vergeetboekje.

De theorie van Verhulst komt in zijn eenvoudigsten vorm hierop neer: indien een bevolking zich vrij uitbreiden kan in een tevoren onbewoond land, is de percentage der bevolkingsvermeerdering

constant. Indien de bevolking echter op een beperkt oppervlak is aangewezen, vertoont het percentage der vermeerdering de neiging om kleiner en kleiner te worden, naarmate de bevolking grooter wordt, zoodat de percentage-vermeerdering een functie is van het zielental en voortdurend kleiner wordt, naarmate de bevolking talrijker wordt.

Maar welke functie?

In zijn eenvoudigsten vorm vond Verhulst hieruit de formule:

$$y = \frac{L}{1 + e^{\frac{\beta - t}{\alpha}}} \quad (1)$$

waarin y de bevolking is, t de tijd, e het grondtal van het natuurlijk of hyperbolisch logaritmestelsel ($= 2.7182818$) en L de grenswaarde van de bevolking, welke slechts bereikt is als t oneindig groot is.

Er zijn nog twee andere constanten behalve L namelijk α en β . Van deze bepaalt α de horizontale schaal van de kromme, hoe grooter α is, des te meer wordt de kromme uitgespreid. Yule noemt α het standaard interval: β is de tijd van het nulpunt der tijdschaal af tot het buigpunt.

Verhulst noemt deze kromme een „logistic”.

De mathematische afleiding van deze kromme geeft Yule in een bijlage, waarheen belangstellenden verwezen mogen worden.

Voor ons doel is het voldoende te volstaan met het vermelden van eenige belangrijke eigenschappen van deze „logistic curve”.

Als we het buigpunt kiezen voor het nulpunt der tijdschaal, het standaardinterval als eenheid van tijd en de grensbevolking L als de eenheid voor de bevolkingsgetallen, gaat de formule (1) over in zijn eenvoudigste gedaante:

$$y = \frac{1}{1 + e^{-t}} \quad (2)$$

Grafiek 1 vertoont de kromme volgens deze formule. De kromme begint eerst zeer langzaam te stijgen, langzamerhand wordt de

lijn steiler, totdat hij het buigpunt bereikt. Daarna wordt de lijn al vlakker en vlakker, totdat zij de bovenste limiet bereikt.

De mate van stijging van de lijn wordt op ieder oogenblik aangegeven door de loodlijnen tusschen de kromme lijn en de horizontale lijn, welke de bovenste limiet voor het zielental voorstelt.

Het is dadelijk in het oog springend, dat in het begin, wanneer de bevolking nog zeer klein is, de *relatieve vermeerdering* maar zeer langzaam verandert, zoodat de groei van de bevolking weinig afwijkt van een meetkundige toeneming: maar bij het voortschrijden van den tijd, wordt de vermeerdering betrekkelijk kleiner en steeds sneller, totdat het buigpunt is bereikt.

Een zeer belangrijk feit is, dat bij zoo'n kromme de proportionele (of de als een percentage berekende) vermeerdering van de bevolking van het begin af *voortdurend daalt*. Als het percentage voortdurend stijgt (storingen uitgezonderd) dan volgt het bevolkingstal geen eenvoudige logistic curve (bijv. in Nederland, waar de bevolking door een sterftecijfer, dat sterker daalt dan het geboortecijfer, nog steeds in sterkere mate toeneemt). Het is mogelijk, dat zulk een bevolking dan van een cyclus met een langer standaardinterval overgaat tot een cyclus met een korter standaardinterval, bijv. een landbouwland, waar men industrie begint: of het kan zijn, dat de bevolking beschouwd moet worden als een mengsel van twee verschillende bevolkingen, welke verschillende cycli volgen.

Uit de schaal aan den top van de kromme volgt, dat op een tijdstip $-4,6 \tau$ de bevolking pas 1 % uitmaakt van de maximale bevolking en op een tijdstip $+4,6 \tau$ 99 % van die limiet bereikt. De bevolking doorloopt dus den geheelen cyclus in 9 of 10 standaardintervallen.

Nu is het merkwaardig, dat deze feitelijk van *Verhulst* afkomstige kromme, ook door Amerikaansche biologen weer op nieuw werd afgeleid.

Slechts 5 jaar geleden waren de professoren *Pearl* en *Reed* van de Johns Hopkins University in Baltimore bezig met het berekenen van interpolatieformules voor het zielental der Vereenigde Staten tusschen twee volkstellingen in. Ze kwamen daarbij onafhankelijk van *Verhulst* tot hetzelfde resultaat.

Nadat ze diverse zuiver empirische formules hadden geprobeerd, betoogden ze, dat geen van dergelijke formules kan beschouwd

worden als een *algemeene* wet voor den groei der bevolking, hoe practisch bruikbaar ze ook voor een beperkte periode mogen zijn.

Voor het afleiden van hun wet gingen ze uit van de volgende postulaten (2):

1. Er is een *beperkt oppervlak*, waarop de bevolking voorkomt.

Voor de bevolking van de geheele aarde bijv. is de bovenste grens de som van alle bewoonbare oppervlakten der aarde. Neemt men één land in beschouwing, dan is er klaarblijkelijk ook een beperkt oppervlak:

2. Als er een beperkt oppervlak is, dan moet er voor de bevolking zelf ook een *bovenste limiet* zijn, m.a.w. het aantal personen, dat op het oppervlak kan leven is beperkt. Zoo is het duidelijk, dat het onmogelijk is, dat 50.000 menschen op één bouw zouden kunnen leven en bestaan. Hoe groot die limiet zal zijn, zal van de ontwikkeling der wetenschappen afhangen, maar dat er een grens moet zijn, is duidelijk.

3. De *benedenste grens van het zielental is 0*. Een negatieve bevolking is niet bestaanbaar.

4. De geschiedenis leert, wat het gezonde verstand reeds à priori zegt, dat iedere vooruitgang in cultuur vergezeld is gegaan van de mogelijkheid van een bevolkingsaanwas op een beperkt oppervlak. Verkeert een volk nog in het stadium der jacht (en zuivere inzameling A. S.) dan is het aantal personen, dat van één bepaald oppervlak kan leven maar klein. Bij herdersvolken kunnen méér personen van eenzelfde oppervlak bestaan, toch blijft het mogelijke aantal ook klein. Bij landbouwstaten wordt het mogelijke tot groote vermeerdering der bevolking, als er tenminste andere landen zijn, waar vandaan de noodige levensmiddelen betrokken kunnen worden. Met andere woorden, iedere geografische eenheid, welke reeds lang bewoond is, heeft, voor zoover dat aan te toonen valt, een opeenvolging gehad van stadia in den bevolkingsaanwas, de een opgevolgd door de ander en ieder samenhangend met den duur van een min of meer bepaald cultuurtijdvak.

5. Binnen ieder cultuurtijdvak of voor iedere cyclus van bevolkingsgroei is de bevolkingsvermeerdering niet constant geweest.

De achterstaande opeenvolging is klaarblijkelijk de meest algemeene geweest: in het begin neemt de bevolking weinig toe, maar

de vermeerdering (de absolute is hier bedoeld) neemt constant toe, tot een punt, waar de vermeerdering absoluut zijn maximum bereikt. Dit punt is vermoedelijk het punt, waar de optimum relatie bestaat tusschen het zielental en de bestaansmiddelen op een beperkt oppervlak. Dit punt is het buigpunt van de bevolkingskromme. Nadat dit punt is gepasseerd, wordt de toeneming der bevolking steeds kleiner, totdat tenslotte de kromme vrijwel horizontaal wordt.

Al deze factoren worden door Pearl en Reed bij hun wiskundige theorie in beschouwing genomen. Resumeerend zijn het dus:

1. Een beperkt en bepaald oppervlak.
2. Een bovenste limiet voor de bevolking.
3. Laagste limiet voor de bevolking is 0.
4. Cyclische karakter van de bevolkingsvermeerdering verschillende cycli volgen elkaar op.
5. Algemeene vorm van de groeikromme.

Op grond van deze grondstellingen werden door Pearl en Reed voor de bevolking formules afgeleid, waarvan die van Yule een iets vereenvoudigde vorm is. Bij de kromme van Yule is alleen maar sprake van één cyclus.

Pearl en Reed pasten hun formules op de bevolkingscijfers van vele landen toe met bevredigende resultaten.

Ze gaan echter nog verder en vonden zelfs, dat deze kromme niet speciaal geldt voor *menselijke* bevolkingsgetallen, maar dat ze zelfs geldt voor populaties van de bekende fruitvlieg *Drosophila melanogaster*, een insect, dat veel gebruikt wordt voor proefnemingen op het gebied der moderne erfelijkheidsleer. Ze willen namelijk betoogen, dat de oorzaken voor den vorm van de groeikromme „are not things peculiar to human beings, such as the economic or social structure or organization of human society. This is proved by the experimental demonstration that the same curve describes with precision the growth of population of the fruit fly *Drosophila melanogaster*. This means that the search must be thrown back to more fundamental natural causes, biological, physical or chemical. It seems probable that the hopeful direction of further research in this field is not along the statistical pathway with human population as material, but along the expe-

rimental, where populations of lower organisms can be studied under controlled conditions".

Nu kan men met een modern variant op den strijd in Woutertje Pietersen over „Juffrouw Laps, U is een zoogdier", er tegen protesteeren, dat de mensch een fruitvlieg zou zijn of opmerken, zooals een der aanwezigen op de vergadering, waar Yule zijn voordacht hield, dat hij met Dickens' Eugene Wrayburn sympathiseerde die, gewezen op het voorbeeld van de bijen en de mieren, uit principe protesteerde, omdat hij een tweevoeter was.

Toch geloof ik ook, dat Pearl en Reed hier te ver gaan en men eerder moet zeggen, dat het resultaat van de *natuurlijke* factoren bij de fruitvlieg en van het *complex* van natuurlijke, *economische*, *sociale* en *religieuze* factoren bij menschelijke bevolkingen hetzelfde is n.l. dat bij een grooter zielental het tempo der vermeerdering vertraagd wordt. In beide gevallen krijgt men weliswaar dezelfde kromme, maar de oorzaken zijn alleen *in laatste instantie* zoowel bij den mensch als bij de fruitvlieg hetzelfde, daar de mensch nu eenmaal van de natuur afhankelijk is. Uiteraard werken deze factoren bij een menschelijke bevolking echter op een veel gecompliceerder manier.

Dit over het karakter van deze wet van den groei.

Er is onder de mathematische statistici verschil van meening of aan deze logistic curve meer waarde toekomt, dan aan andere empirisch gevonden krommen, welke voor bepaalde bevolkingen kunnen worden toegepast.

Yule hecht niet speciaal aan één formule maar meer aan den algemeenen loop van de lijn en het dalen van het percentage der vermeerdering van het begin af.

Yule geeft nu verder drie verschillende manieren, hoe men uit de volkstellingscijfers kan vinden, of de bevolking van een land de logistic curve volgt of niet.

Bij deze berekening moet gevonden worden L , dat is de maximumbevolking, α , dat is het standaardtijdinterval en t_0 dat is het buigpunt van de kromme. Bij de eerste methode heeft men de bevolkingscijfers van drie zoover mogelijk uit elkaar liggende jaren noodig, die even ver uiteenliggen, bij de tweede de reciproken van 9 à 12 volkstellingscijfers en bij de derde methode gegevens betreffende de procentsgewijze toeneming der bevolking.

Hiermee moge, om niet te veel in mathematische uiteenzettingen te vervallen, volstaan worden. Belangstellenden in de wijze van berekening zou ik verder naar het artikel van Yule willen verwijzen.

Yule toont aan, dat de logistic curve geldt voor de bevolking van Engeland en Wales, voor Frankrijk en voor de Vereenigde Staten. Hierbij liggen de cijfers voor Frankrijk in de tweede helft der kromme.

Bevolkingsaanwas op Java en Madoera.

Na deze theoretische inleiding rijst de vraag:

Hoe is nu de toeneming van Java's bevolking geweest? en volgt deze toeneming de logistic curve?

Over den Compagnie's tijd zijn de opgaven zeer onzeker.

Radermacher schatte in 1781 Java's bevolking op 2.029.915 personen, Nederburgh in 1795 op ruim $3\frac{1}{2}$ millioen, doch zij zegt, dat zijn cijfer te laag is. Hoewel er op Java's Noordoostkust op last van Van Overstraten en Engelhard meer nauwkeurige opnemingen plaats hadden, kon zelfs Daendels het zielental slechts gissen.

Hij begrootte de bevolking op 3.770.000 personen.

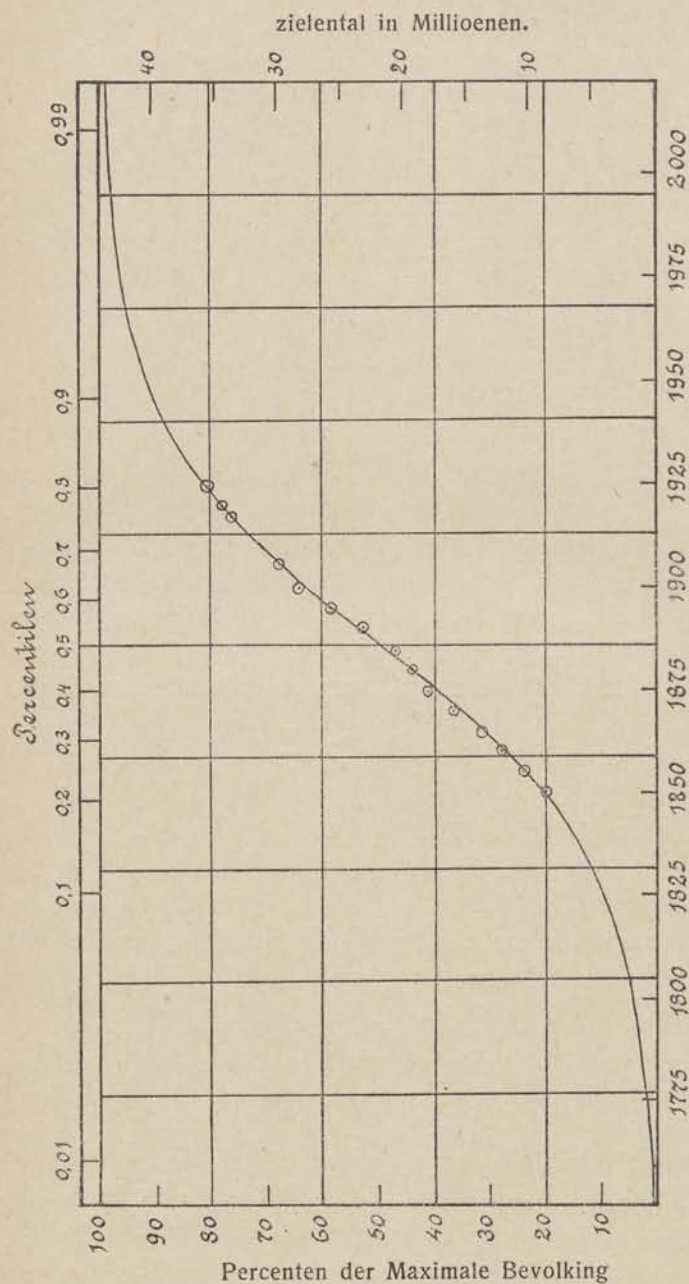
Volgens de eerste telling door Raffles gehouden in 1815 bedroeg de Inlandsche bevolking 4.499.250.

Voor de eerste helft der negentiende eeuw kan men verschillende cijfers vinden, echter pas in 1847 werd door Bleeker een eenigszins betrouwbare statistiek samengesteld, betrekking hebbend op het jaar 1845. De Inlandsche bevolking telde toen 9,4 millioen zielen.

Van dat jaar af werd meer zorg aan de bevolkingsstatistiek besteed. Eerst na 1880 werden vijfjaarlijksche tellingen gehouden, terwijl nog 1865 tot 1870 groote stijgingen voorkwamen door betere gegevens 3).

In het algemeen kan men van de oudere cijfers zeggen, dat ze te laag waren, wat in verband staat met het cultuurstelsel en de koficultuur, immers, zooals de Haan citeert „brebis comptées le loup les mange”.

De eerste vrij nauwkeurige volkstelling werd in 1920 gehouden.

Zieiental der Inheemische bevolking van Java en Madagora en de daar bij behoorende

Logistische Curve van Yule

De bevolkingscijfers sinds 1850 bedroegen:

(alleen Inlandsche bevolking)			
in millioenen			
1850	9,4	1890	23,6
1855	10,7	1895	25,4
1860	12,5	1900	28,4
1865	14,0	1905	30,0
1870	16,2	1917	33,7
1875	18,1	1920	34,4
1880	19,5	1924	35,5
1885	21,2		

Vroeger sprak men op Java bij voorkeur van een verdubbelingsperiode. Zoo toonde Bleeker in 1869 aan, 4) dat de verdubbelingsperiode 35 jaar bedroeg. Later, in 1908, was Kerkkamp 5) van oordeel, dat de door Bleeker gevonden verdubbelingsperiode slechts schijnbaar 35 jaar bedroeg, omdat de oudere cijfers te laag waren.

Aan deze verdubbelingsperiode heeft men weinig, dit getal is slechts een andere uitdrukking voor de percentsgewijze toeneming op een bepaald tijdstip.

Meer inzicht geeft dan ook een onderzoek of Java's bevolking de logistic curve volgt.

De berekeningen hieromtrent leverden het volgende resultaat op ¹⁾.

Tabel.

Zielental der Inlandsche bevolking op Java en Madoera van 1845 tot en met 1920 en de waarden hiervan volgens de „logistics” op 3 verschillende manieren verkregen:

(1) uit 3 tellingen; (2) uit de sommen v/d omgekeerden; (3) uit de percentsgewijze toename; verder een lijst v/d fouten v/d waarden volgens de logistics.

(1)	L = 45 884 m'illioen	α = 28,8537	t_0 = 1888, 32705
(2)	L = 44,313 "	α = 27,2148	t_0 = 1885, 82325
(3)	L = 45,27 "	α = 27,6255	t_0 = 1887, 04385

1) Deze berekeningen werden uitgevoerd door Mas Harsoadi, adjunct-commies-redacteur bij het Centraal Kantoor voor de Statistiek.

Jaar	Bevolking (in millioenen)	Waarden volgens „Logistics“ (in millioenen)			fouten (afwijkingen) (in millioenen)		
		(1)	(2)	(3)	(1)	(2)	(3)
1850	9,4	9,6	9,4	9,4	+ 0,2	0	0
1855	10,7	11,0	10,8	10,8	+ 0,3	+ 0,1	+ 0,1
1860	12,5	12,5	12,4	12,4	0	—0,1	—0,1
1865	14,0	14,1	14,1	14,1	+ 0,1		+ 0,1
1870	16,2	15,9	15,9	15,9	—0,3	—0,3	—0,3
1875	18,1	17,7	17,8	17,8	—0,4	—0,3	—0,3
1880	19,5	19,7	19,8	19,8	+ 0,2	+ 0,3	+ 0,3
1885	21,2	21,6	21,9	21,8	+ 0,4	+ 0,7	+ 0,6
1890	23,6	23,6	23,9	23,8	0	+ 0,3	+ 0,2
1895	25,4	25,6	25,9	25,9	+ 0,2	+ 0,5	+ 0,5
1900	28,4	27,5	27,8	27,8	—0,9	—0,6	—0,6
1905	30,0	29,4	29,7	29,7	—0,6	—0,3	—0,3
1917	33,7	33,5	33,6	33,8	—0,2	—0,1	+ 0,1
1920	34,4	34,4	34,5	34,7	0	+ 0,1	+ 0,3
Som van positieve en negatieve afwijkingen					+ 1,4	+ 2,1	+ 2,2
Som der afwijkingen zonder in- achtname van het teken					—2,4	—1,7	—1,6
					3,8	3,8	3,8
1924	35,5	35,5	35,6	35,9	0	+ 0,1	+ 0,4
1925	35,7	34,8	35,8	36,1	+ 0,1	+ 0,1	+ 0,4

Men ziet hieruit, dat de drie berekeningen slechts weinig uiteenlopende waarden geven en dat de theoretisch berekende waarden slechts weinig van de gevonden afwijken.

De berekeningen werden verricht, toen het voor het welvaarts-onderzoek 1924 verkregen cijfer van 35,5 millioen voor eind 1924 nog niet bekend was.

De tweede wijze van berekening geeft vermoedelijk de beste resultaten. Volgens deze cijfers zou de bevolking van Java dus in het tijdvak 1850 tot 1924 een dusdanig verloop hebben gehad, dat de vermeerdering in percenten over grootere tijdvakken berekend steeds *gedaald* is, maar dat de stijging in het zielental *absoluut* omstreeks 1885 — 1889 het grootst was. Blijven de bevolkingscijfers deze kromme volgen, dan wordt de maximale bevolking van omstreeks 44 à 46 millioen zielen omstreeks het jaar 2025 bereikt. Nu waarschuwt Yule echter zeer tegen *voorspellingen* en zegt voor Engeland en Wales, dat de bevolking niet meefkundig toeneemt maar zeer nauwkeurig een wet volgt, waaruit in de toekomst geen

absurde of onmogelijke bevolking volgt, nòch in de naaste, nòch in de verre toekomst. Voor menschen, gaat hij voort, die toch wenschen te voorspellen, moge het gewenscht zijn op te merken, dat het risico voor een voorspelling op basis van een dergelijke kromme, afhangt van twee eigenaardigheden van de gegevens:

(1) van de positie van de gegevens op de kromme, want als de gegevens bijv. geheel links van het buigpunt van de kromme liggen, is de onzekerheid veel grooter dan als zij geheel rechts van dat punt gelegen zijn, dus dichterbij de bovenste limiet;

(2) de uitgebreidheid van dat gedeelte van de kromme, dat door de gegevens in beslag wordt genomen, want hoe grooter dat deel is, des te zekerder, is de vorm van de kromme.

Voor Java's bevolking zijn de gegevens gebruikt van een periode van 70 jaar of $2\frac{1}{2}$ standaardtijdinterval of net de middelste helft van de kromme.

Voor Engeland en Wales vond Yule een kromme, waarvan de gegevens alle links van het buigpunt lagen en slechts ongeveer 1,8 standaardinterval in beslag namen, zoodat de positie voor de kromme voor Java zekerder is.

Raymond Pearl geeft ook een kromme van Java, waarbij hij tot een eenigszins ander resultaat komt. 6). Bij zijn kromme valt het buigingspunt in 1894, en is de maximale bevolking 50,7 miljoen in het jaar 2000.

Hij gebruikte voor zijne berekening cijfers van 1780, 1810, 1845, 1870, 1880, 1890, 1900, 1905 en 1920 voor de totale bevolking (dus inclusief Europeanen en Vreemde Oosterlingen).

Nu zijn de cijfers vóór 1850 zeker veel te laag en werden daarom voor bovenstaande berekeningen niet gebruikt. Latere cijfers zijn echter ook niet geheel juist. Neemt men eens aan, dat het cijfer voor 1860 10 %, dat van 1890 ook 10 % te laag was en dat van 1920 goed, dan vindt men voor het keerpunt der kromme het jaar 1874, voor het standaardtijdinterval 23,3 jaar en voor de maximumbevolking maar 39,2 miljoen te bereiken in 1991.

Stelt men de fout in het bevolkingscijfer van 1860 op 10 % en in dat 1890 op 5 %, dan wordt het keerpunt 1881, het standaardtijdinterval 28,6 jaar, de maximumbevolking 43,5 miljoen te bereiken in 2025.

Hieruit blijkt, dat de invloed van de vroegere, te lage cijfers is, dat het *keerpunt te laag*, de *maximale bevolking te hoog* werd gevonden. *In ieder geval is het zeer waarschijnlijk te achten, dat Java's bevolking in een steeds langzamer tempo zal blijven toenemen. Verder kan ook als vaststaand worden beschouwd, dat de jaarlijkse toeneming van Java's bevolking in absolute cijfers reeds tientallen jaren over zijn maximum heen is.*

Deze vermeerdering in het zielental is practisch van veel meer belang dan de percentsgewijze toeneming, immers, er moeten bestaansmiddelen gevonden worden door den aanwas der bevolking.

Na dus aangetoond te hebben, dat de logistic curve op Java's bevolkingscijfers voor de jaren 1850 — 1920 toepasselijk is, vraagt men zich dadelijk af, hoe komt het nu, dat het zielental van de bevolking een dergelijk verloop heeft.

Yule behandelt in het algemeen de factoren, welke den vorm van de logistic curve veroorzaken.

Directe factoren, welke den loop der bevolking beïnvloeden.

Afgezien van de immigratie en emigratie zijn er slechts twee factoren, die kunnen werken, n.l. de sterfte en de geboorte. Deze factoren moeten afhankelijk zijn van de bevolkingsdichtheid direct of indirect, omdat het accres een functie van de bevolkingsdichtheid is. Heeft nu het sterftecijfer de neiging te stijgen bij een toenemende dichtheid of het geboortecijfer te dalen, of hoe wordt de wijziging in den loop van de kromme veroorzaakt?

Yule zegt, dat er weliswaar in het algemeen aangetoond is, dat het sterftecijfer een *tendenz* heeft, om te stijgen bij grootere dichtheid, maar dat in West Europa in de laatste vijftig jaar door hygienische maatregelen de sterftecijfers *gedaald* zijn, zoodat het geboortecijfer de *reguleerende* factor is voor den bevolkingsaanwas. Het geboortecijfer vertoont in vrijwel alle landen van Europa van 1871-80 of 1881-90 of nog eerder een daling.

Hij vraagt zich dan af of het positief waar is, in strijd met de veelal heerschende inzichten, dat niet alleen in recente historische tijden en bij de beschaafde volkeren, maar ook in vroegere tijden en minder beschaafde volken, het geboortecijfer meer dan het sterftecijfer of misschien het geboortecijfer evenveel als het sterftecijfer de reguleerende factor geweest is?

Yule weet er geen direct bewijs voor, maar het werk van Carr Saunders geeft m.i. wel aanwijzing in die richting.

A. M. Carr Saunders toont n.l. in zijn boek „The population problem. A study in human evolution” met talloze voorbeelden aan, dat bij primitieve volkeren ook regeling van het zielental plaats heeft n.l. door abortus, kindermoord en langdurige onthouding van geslachtelijk verkeer. Pearl en zijn medewerkers gaven echter ook een biologisch bewijs, waaruit blijkt, dat het geboortecijfer in het algemeen sterk van de dichtheid van de bevolking afhankelijk is. Fruitvliegen (*Drosophila*) werden n.l. in een varieerend aantal van 1 tot 50 paren in melkflesschen gebracht, waarbij de condities voor voedsel en temperatuur voor alle flesschen gelijk waren. Al de nakomelingen dezer vliegen werden geteld. Het bleek nu dat het aantal nakomelingen per wijfje in het begin zeer sterk daalde en later langzamer, naar mate er meer paren per flesch waren. Zoo gaven de flesschen met 1 paar gem. 21,4 nakomelingen per dag, die met 2 paar 12,6 enz. tot de flesschen met 15 tot 20 paar, die maar $2\frac{1}{4}$ nakomelingen opleverden en de flesschen met 50 paar maar 0,33.

Soortgelijke proeven met de eierenproductie van legkippen in hokken van bepaalde afmetingen leverden een dergelijk resultaat. Yule concludeert hieruit dat men minstens gezegd, een groote aanwijzing heeft, dat de invloed van de bevolkingsdichtheid op de vruchtbaarheid een *algemeen biologisch verschijnsel* is, en dat deze invloed niet alleen in recente tijden maar de geheele geschiedenis door, van veel meer beteekenis is geweest dan men tot nu toe geweten heeft.

Een soortgelijke, hoewel iets afwijkende gedachte spreekt Mr. J. Bierens de Haan uit, waar hij schrijft: „De bevolkingsvermeerdering is een volkomen natuurlijk verschijnsel, het is het werk van de natuur om steeds meer leven voort te brengen. Beperking hiervan, 't zij door vermindering van het aantal huwelijken, 't zij door vermindering van het aantal geboorten per huwelijk, lijkt tegen-natuurlijk, d.w.z. in strijd met de natuur, met het wezen zoowel van den mensch als van de maatschappij. Het kon ook wel eens zijn dat het anders ware. Overal is de natuur in haar voortbrenging doel-loos, zij brengt voort onverschillig of er voor het voortgebrachte ook bestaansmogelijkheid is.

Wat te veel voortgebracht is, waar geen plaats en geen bestaansmogelijkheid voor blijkt te zijn, het moet weer omkomen. Zou het zoo ook niet kunnen zijn in de samenleving? Deze is voor een deel ook natuur, en tenslotte van haar afhankelijk, en al wat de menschelijke rede heeft kunnen voortbrengen en ordenen, het is al gebonden aan de door de natuur gegeven grenzen en mogelijkheden. Zou een steeds doorgaande vermeerdering der bevolking die niet kunnen overschrijden?" (7).

Is nu op Java de daling in het geboortecijfer ook de reguleerende factor, of zijn er hier andere factoren aan te wijzen voor het verlangzamen van het bevolkingsaccres, bijv. grootere opeenhooping der bevolking in de steden onder slechtere condities of immigratie naar de Buitengewesten?

Geheel bevredigende antwoorden op deze vragen vallen niet te geven, daartoe zijn de weinige beschikbare gegevens der z.g. vitale of biologische statistiek ten eenenmale ontoereikend.

Behandelen we eerst de geboorte- en sterfte- en daarna de emigratiecijfers.

Geboorte- en sterftecijfers.

In de Koloniale Verslagen zijn sterfte- en geboortecijfers te vinden. In de jaren 1873 t/m 1882 werden onvolledige residentiecijfers gepubliceerd en over de jaren 1882 t/m 1894 ook voor Java en Madoera. Toen hield men in het Koloniaal Verslag over 1895 met het verzamelen van deze cijfers op, totdat er eindelijk in 1912 weer door den Burgerlijk Geneeskundigen Dienst mee begonnen werd. De latere cijfers (echter alleen sterftecijfers) zijn te vinden in de Jaarverslagen van dien Dienst en ook (maar afwijkende) in de Koloniale Verslagen. In de oudere Koloniale Verslagen wordt getwijfeld aan de betrouwbaarheid der cijfers, omdat ze berusten op door de Inlandsche hoofden verstrekte opgaven. Geheel onbruikbaar behoeven zulke cijfers daarom nog niet te zijn, al moeten ze natuurlijk voorzichtig gehanteerd worden.

Bovendien zijn er controlemethoden voor deze cijfers. De geboortecijfers worden door den Dienst der Volksgezondheid niet gepubliceerd. Deze werden voor de jaren 1915 t/m 1925 door mij voor geheel Java en Madoera *berekend* uit de z.g. „balancing equation”.

$P = P_0 + G. - S. + I - E$, waarin P de bevolking aan het eind van een jaar is, P_0 die aan het begin van het jaar, G het aantal geboorten, S de sterftegevallen, I de immigratie en E de emigratie.

Daar de door den B. G. D. voor de berekening der sterftecijfers gebruikte bevolkingscijfers groote onnauwkeurigheden vertoonden, werden de sterftecijfer ook opnieuw *berekend*.

Voor de bevolkingscijfers werden de in het Welvaartsrapport 1924 voorkomende, door interpolatie verkregen cijfers gebruikt. 8) Voor de jaren 1918 en 1919 werden de sterftecijfers van den B. G. D. als juist aangenomen, omdat toen de groote griepsterfte plaats had en hiermede bij interpolatie geen rekening kan worden gehouden.

De verkregen benaderende sterfte- en geboortecijfers volgen in tabel I. Ze zijn door het gebruik van de geïnterpoleerde bevolkingscijfers eenigszins genormaliseerd, behalve voor de jaren 1918 en 1919.

De in de Koloniale Verslagen voorkomende geboorte- en sterftecijfers van de jaren 1883 t/m 1894 zijn beslist te laag. Nemen we het tienjarig tijdvak 1885 t/m 1894, dan was het gemiddelde gerapporteerde geboortecijfer 27,1 en het sterftecijfer 18,6. Verwaarloozen we de emigratie, die in die jaren nog niet van beteekenis was, dan kunnen we de volgende globale berekening opstellen:

	bevolking in millioenen
Inlandsche Bevolking eind 1895	25,375
eind 1885	21,190
méér	4,180.

Bij verwaarloozing van de emigratie zou dit een natuurlijk bevolkingsaccres zijn van rond 418.000 zielen per jaar. Echter is dit cijfer iets aan den hoogen kant, omdat blijkens het artikel van Kerkkamp 9) het cijfer voor Djokja in de jaren 1885 tot 1890 door betere gegevens een stijging vertoont van 56,9 %. Nemen we de geheele stijging voor die residentie als fictief aan, dan moet de bevolkingsaanwas verminderd worden met die van Djokjakarta, Kol: Studien

n.l. 778.729 — 496.163, of rond 283.000. De minimumaanwas per jaar wordt dan rond 390.000 per jaar en berekend op de bevolking op eind 1890 16,5 ‰. De emigratie kan hierop slechts geringen invloed hebben, hoewel in die jaren reeds emigratie van Javaansche koelies voorkwam 10), immers in het jaar met de allergrootste emigratie, 1919, bedroeg deze 1.7 ‰.—

Is het geboorte-overschot voor die jaren dus ongeveer 16,5 ‰ in plaats van 8,5 ‰ zooals gerapporteerd was, 1) dan beteekent dit, dat de geboortecijfers minstens 8 ‰ te laag werden gerapporteerd, aannemende, dat de sterftcijfers goed waren, wat zeer zeker ook niet het geval is.

In alle landen zijn de geboortecijfers slechter bekend dan de sterftcijfers. Het geboortecijfer zou dan voor de 1885/1895 minstens hebben bedragen 35,1 ‰ tegen 29,2 ‰ in 1915 t/m 1923. Waarschijnlijk kan hieruit een daling van het geboortecijfer worden afgeleid. Wat betreft het sterftcijfer, dat is nog onzekerder; het eenige, wat men zeggen kan is, dat er geen aanwijzingen zijn dat het gedaald is, hoewel de mogelijkheid door de slechte rapporteering van vroeger niet uitgesloten is.

Grafiek II geeft den loop der geboorte-, sterfte-, geboorteoverschot- en emigratiecijfers voor Java en Madoera in de laatste jaren. Duidelijk blijkt de invloed van de griepidemie van 1918/19 op sterfte- en geboortecijfers. Op de emigratiecijfers kom ik nog terug.

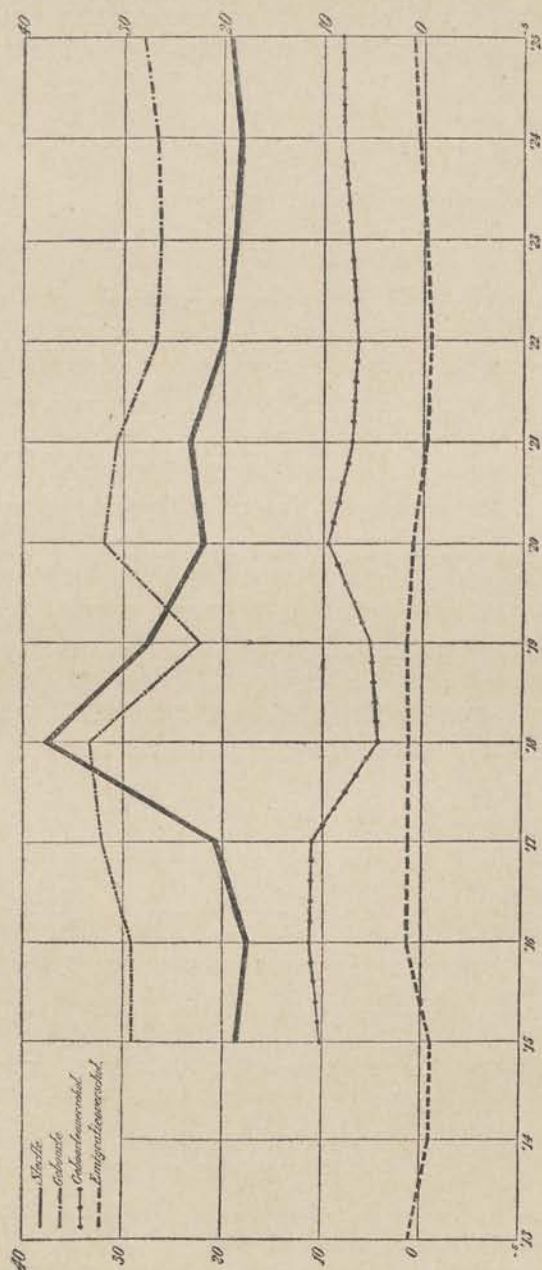
Vergelijking der sterfte- en geboortecijfers met die der omliggende landen.

Eenige aanwijzing betreffende de nauwkeurigheid der gerapporteerde sterftcijfers kan een vergelijking met eenige andere landen, n.l. met Britsch-Indië, Ceylon, de Philippijnen en Japan geven. Het valt dadelijk op, dat beide cijfers op Java het laagst zouden zijn (met uitzondering van de sterftcijfers, die op de Philippijnen nog iets lager zijn). Zie tabel I. en grafiek III en IV.

Nu is van Britsch Indië bekend, dat de sterftcijfers er 7 à 8 promille te laag zijn. 11).

1) n.l. voor de jaren 1885 t/m 1894 in plaats van 1886 t/m 1895, welk cijfer feitelijk gebruikt moest worden, wat wegens het ontbreken van de cijfers van 1894 niet mogelijk was.

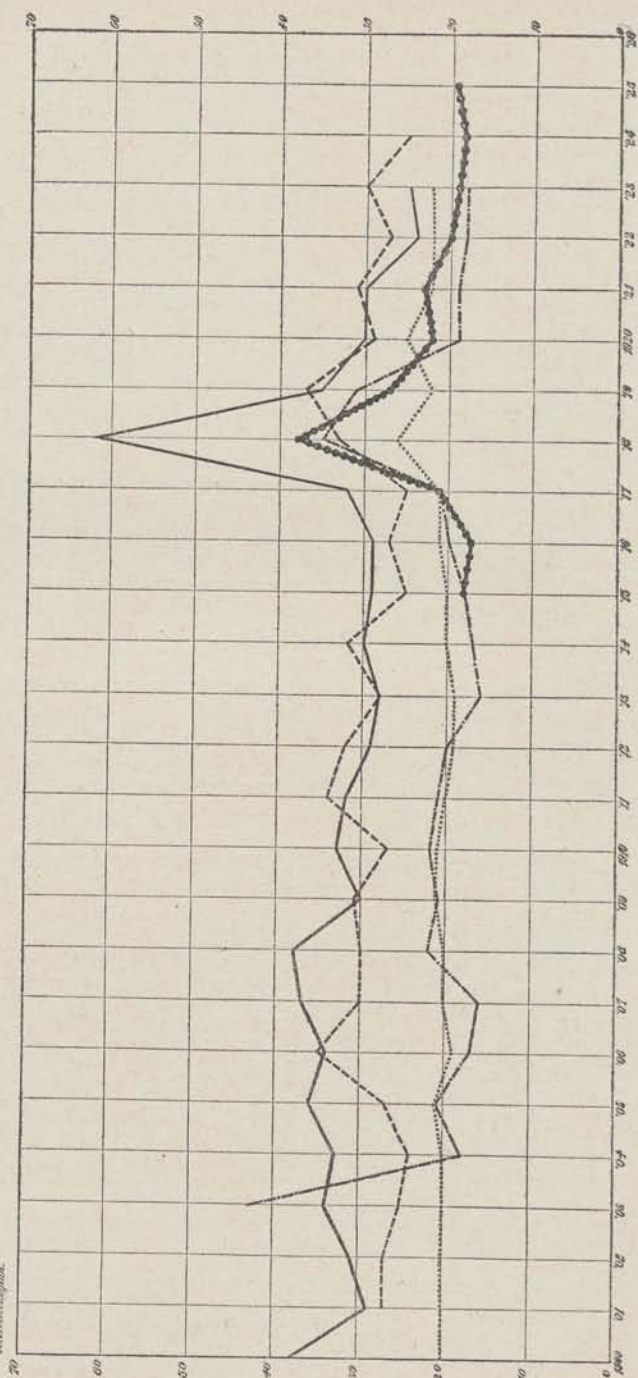
II STERFTE, GEDORTE EN EMIGRATIE OP JAVA EN MADERA.

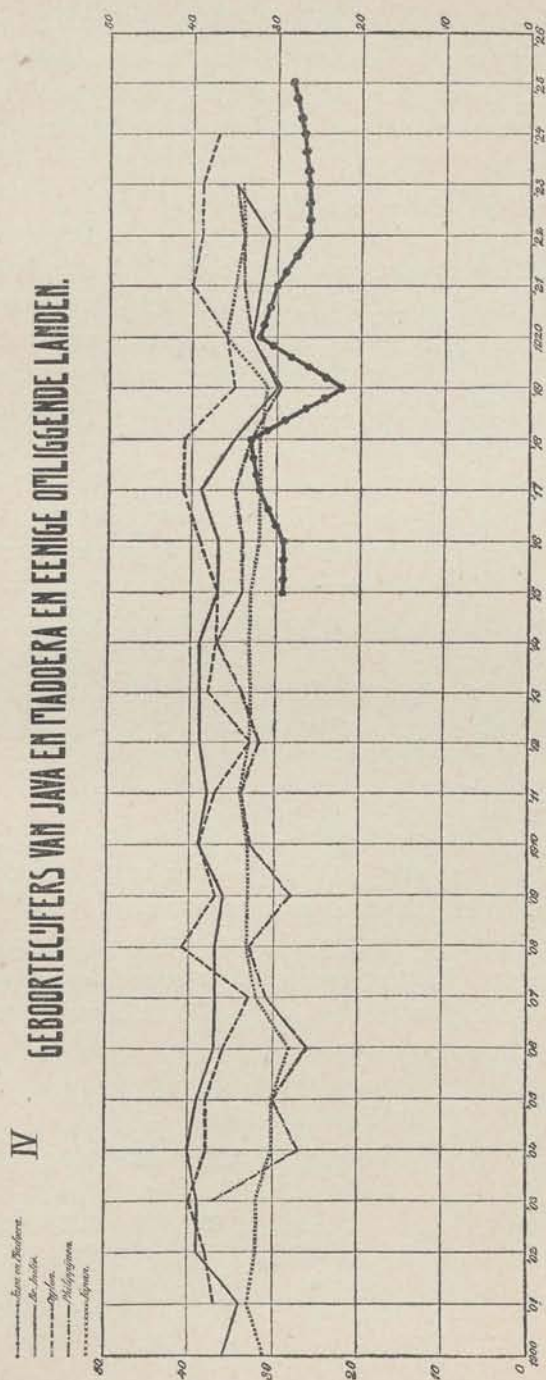

STERFTECIJFERS VAN JAVA EN MADERA EN EENIGE ONLIGGENDE LANDEN.

III

— Java en Madag.
 — Indon.
 — Ryken.
 — Filippinen.
 — Spanje.

IV
GEBORTECIJFERS VAN JAVA EN MADAGASCAR EN EENIGE OMLIGGENDE LANDEN.

De geboorte- en sterftcijfers zijn ook in Britsch-Indië onvolledig door slecht rapporteerend personeel en door ziekte daaronder, maar zooals de Censuscommissioner van 1911 opmerkt: „The wonder is not that the returns are still incomplete but that they are as good as they are.” 12).

De cijfers van Ceylon zijn vrij nauwkeurig, wat blijkt uit de controle, die men er bij de volkstellingen op uit kan oefenen.

De volkstellingen worden volgende den „Censuscommissioner” onder hoogen druk gehouden. Het percentage fout is wellicht even groot als bij het routinewerk van de registratie van sterften en geboorten. De geboortecijfers zijn echter, (zooals overal) slechter dan de sterftcijfers. De „balancing equation” geeft echter voor Ceylon maar kleine verschillen. 13).

Zijn nu de hygienische toestanden op Ceylon, zooveel slechter dan op Java, dat het sterftcijfer er zooveel hooger is?

De statistieken van de Philippijnen maken geen zeer betrouwbaren indruk. In Japan vertoont het geboortecijfer in de laatste decennia een stijging, wat men echter aan verbeterde registratie toeschrijft. 14).

De sterftcijfers zijn voor Java vermoedelijk wel te laag en de hieruit berekende geboortecijfers dus ook.

De steden.

In verband met het vraagstuk van de oorzaken van het verlangzaam tempo van het bevolkingsaccres moet ook de *trek naar de steden* in beschouwing genomen worden.

Voor het bevolkingsvraagstuk is de trek naar de steden ook daarom van veel belang, omdat het sterftcijfer in de tropische steden over het algemeen zeer hoog is, zooals onderstaande cijfers aantonen:

Sterftcijfers per 1000

	1912/1921	1922	1923	1924	1925	
Batavia	52	43	36	35	38	15)
Semarang	58	49	36	37	35	15)
Soerabaja	56	52	45	50	31	15)
Djakjakarta	41	33	30	33	46	15)
Soerakarta	28	31	21	22	27	15)

	1912/1921	1922	1923	1924	1925	
Bandoeng	28	22	21	23	20	15 en 16)
Colombo 1911-1921	30,1					17)
Calcutta 1911-1920	31,1					18)
Bombay 1900 t/m 1909	38,7					19)
Singapore 1921	33,3					20)
Amsterdam 1925						8.888 21)

De grootste Indische steden, vooral Soerabaja, maken geen gunstig figuur, vergeleken met andere tropische steden, met uitzondering van Bombay, waarvan ik geen nieuwe cijfers ter beschikking heb.

Zooals Meyer Ranneft reeds aantoonde werd de volksverplaatsing naar de steden op Java slechts in zeer geringe mate aangetroffen en werd deze trek, waar deze bestond, vrijwel uitsluitend veroorzaakt door den grooten landbouw, welke enkele middelgrote centra van verkeer in de binnenlanden noodig heeft. 22).

Toch zijn de groote steden in de laatste dertig jaar sterk in zieleental gestegen, zooals blijkt uit het volgende staatje (ontleend aan Meyer Ranneft en aangevuld met de latere jaren):

	Totale bevolking:				
	1855	1895	1905	1920	1925
Batavia	55.000	114.566	138.551	258.318	290.408
Semarang		82.962	96.660	158.036	150.952
Soerabaja	88.527	124.529	150.198	192.190	248.961
Djakakarta	43.000	58.299	79.569	103.711	110.120
Soerakarta		104.589	118.378	134.285	151.273
Totaal		484.945	583.356	846.540	951.714
Verhoudingscijfers- ...		100	121	175	196

Voor een gedeelte is deze stijging echter aan het niet-Inlandsche deel der bevolking toe te schrijven (in 1905 waren er nog maar 25.000 Europeanen in de 5 grootste steden tegen ruim 83.000 in 1925). Toch woonde ook in 1920 nog slechts 8 % der Inlandsche bevolking in plaatsen boven de 10.000 inwoners en nog geen 2 % in de vijf groote steden boven de 100.000, terwijl Bandoeng dat in 1920 nog geen 100.000 inwoners had eind 1924 een bevolking van 131.135 inwoners telde (waarvan 102.695 Inlanders).

Voor de bevolking van Java in zijn geheel, is dus het hooge sterftecijfer in de meeste steden van weinig statistische, hoewel stijgende beteekenis.

Stelt men n.l. het gemiddeld sterftecijfer der in het staatje genoemde steden op rond 35‰ en voor geheel Java 20‰ dan stierven in die steden in 1925 rond 14000 menschen méér dan, indien het sterftecijfer in de steden gelijk aan het Javagemiddelde was geweest of rond 2 % van het totaal aantal overledenen op geheel Java, welk cijfer wellicht nog aan den lagen kant is, doordat vermoedelijk de sterftecijfers voor de steden beter zullen zijn dan voor geheel Java en Madoera. Neemt men ook de kleinere steden in aanmerking, dan wordt de extrasterfte nog wat grooter.

Het migratievraagstuk.

De trek naar de reeds besproken steden maakt een onderdeel uit van het *migratievraagstuk*, dat ik niet in zijn vollen omvang zal bespreken.

Men kan de migratie onderscheiden in:

- 1e. *toevallige* d.w.z. het verhuizen naar naburige desas b.v. een huwelijk met iemand uit een andere desa.
- 2e. *tijdelijke*, b.v. bij het aanleggen van een spoorweg, groote irrigatiewerken. Ook de hadj behoort hierbij.
- 3e. *periodieke*, veroorzaakt door seizoensvraag naar arbeiders. Voorbeelden de „hannekemaaiers”: de Bantammers in de pepercultuur in de Lampongs en in de koffiecultuur in Benkoelen; de Madoereezers, die in Oost-Java gaan werken.
- 4e. *semi-permanente*, hierbij wordt het levensonderhoud in de eene plaats verdient, maar blijft het gezin in de oorspronkelijke plaats. Dit komt soms voor bij klerken en bedienden.
- 5e. *permanente* die het karakter van kolonisatie aanneemt. Voor Java te onderscheiden in:
 - a. transmigratie op Java zelf, bijv. nieuwe vestiging in Zuid Banjoewangi.
 - b. emigratie naar de Buitengewesten als contractkoelie of vrije emigratie naar ondernemingen of als landbouwwerkkracht bij de Inlandsche rubbercultuur.
 - c. emigratie naar het buitenland hetzij als contractkoelie hetzij als vrije werkkracht.

Over den omvang van de emigratie ontbreken de gegevens vrijwel. Alleen sub 5 *b* en *c* is er wat bekend. Dit in tegenstelling met Br.-Indië waar men bij de volkstelling van 1911 bovenstaande indeeling volgde. Had men bij de volkstellingen de geboorteplaats doen noteeren, dan zou er van de migratie veel meer bekend zijn. Meyer Ranneft (22) gaf eenige cijfers van dien aard betreffende de afdeeling Grisee. Hij ging de geboorteplaats der heerendienstplichtigen na.

Betreffende de emigratie naar de Buitengewesten en het buitenland werd het volgend overzicht samengesteld uit het Statistisch Jaaroverzicht en de Jaarverslagen der Arbeidsinspectie. (zie ook grafiek II).

Emigratie naar de Buitengewesten en het buitenland, alleen contractkoelies van Java en Madoera.

Méer vertrokken dan teruggekomen.

Jaar	In duizenden	Per 1000 inwoners a/h begin v/h jaar	Toeneming der bevol- king in duizenden	Emigratie overschot in % v/d bevol- kingsaanwas
1913	37	1,2		
1914	22	0,7	315	7,0
1915	26	0,8	321	8,1
1916	50	1,5	324	15,4
1917	51	1,5	339	15,0
1918	50	1,5	(-200?)	?
1919	56	1,7	(-249?)	?
1920	42	1,2	283	14,8
1921	6	-0,2	253	- 2,4
1922	20	-0,6	254	- 7,9
1923	3	-0,1	258	- 1,2
1924	20	0,6	261	7,7
1925	43	1,2		

Voor de geheele bevolking van Java en Madoera geeft de emigratie, zooals uit bovenstaande cijfers blijkt, betrekkelijk weinig verlichting, hoewel in de goede jaren toch nog een aantal personen

emigreerde in getalsterkte gelijkstaande met $\pm 15\%$ van den bevolkingsaanwas.

Dat de invloed niet groot kan zijn, blijkt uit het aantal Inlanders van Java en Madoera bij de volkstelling van 1920 op de Buitengewesten aangetroffen:

	Mannen	Vrouwen
Javanen	298082	222477
Madoereezen	4363	1878
Baweanners	761	624
Soendaneezen	51429	32826
Batavianen	608	715
	355243	258520 23)
	613763	

Hoeveel hiervan op Java geboren zijn, is niet bekend. In Suriname waren eind 1919 11480 Nederlandsch-Indiërs 24) aanwezig en in Siam 25) 3000; in Britsch Noord Borneo eind 1922 5237 Javanen 26); op Malakka 27) eind 1921 122816 Javanen en Baweanners, waarvan 84145 op Java en Bawean geboren. Gegevens betreffende het aantal aanwezige Inlanders van Java en Madoera in Serawak, Cochinchina en Nieuw Caledonië, Hongkong en Queensland ontbreken. Het zullen er hoogstens eenige duizenden zijn. In totaal zullen ± 760000 Inlanders van Java en Madoera op de B. G. en in het buitenland gevestigd zijn. Dit komt ongeveer overeen met den bevolkingsaanwas van ruim 2 jaar. Geeft de emigratie voor geheel Java dus weinig verlichting, plaatselijk kan dat echter wel het geval zijn; om dit voldoende te kunnen beoordeelen, zou men de beschikking moeten hebben over statistieken, welke niet beschikbaar zijn, betreffende de herkomst der emigranten, het aantal vrouwen (niet contractanten) en kinderen, dat medegenomen werd, benevens het aantal der vrouwen en kinderen, dat door de mannelijke contractanten ten laste van de achterblijvenden werd achtergelaten.

Eindbeschouwingen.

Na deze bespreking van het schaarsche en niet onberispelijke cijfermateriaal blijft er plaats voor tal van ernstige vragen, waarop ik geen antwoord durf te geven. Toch heeft het nut deze vragen

te stellen, wellicht kunnen anderen meer bevoegden, zij het wel niet op grond van statistisch materiaal, dan toch uit ervaring sommige dezer beantwoorden.

In ieder geval zal het zaak zijn te zorgen, dat men in de toekomst hiervan beter op de hoogte zal zijn, waartoe men tot het noodzakelijk kwaad zal moeten overgaan meerdere gegevens te verzamelen.

Zooals we zagen is nòch betreffende den loop der sterftcijfers, nòch betreffende die der geboortecijfers zekerheid te verkrijgen. Men kan zich wel eens afvragen, hoe is de werking van den dienst der Volksgezondheid tot nu toe geweest met zijn koepokinenting, malariabestrijding, hospitalen enz. enz. Doet de bemoeienis van dezen Dienst de sterftcijfers niet dalen? Dit kan niet uit de cijfers blijken door het korte aantal jaren, dat er pas sterftcijfers zijn verzameld, en door de griep epidemie. Of is de invloed van dezen dienst nog te klein door geringe medewerking der over het geheel nog weinig ontwikkelde bevolking, die geen begrip heeft van het nut van hygienische maatregelen? Of zou zonder dezen dienst het sterftcijfer veel hooger zijn geweest? Dit is naar mijn overtuiging ongetwijfeld het geval; men leze maar eens in de Haan's Priangan over den grooten invloed van de koepokinenting, welke sinds 1820 op geheel Java plaats heeft.

Of wordt over langere perioden ook op Java een eventueele daling in het sterftcijfer evenals in Europa overgecompenseerd door een nog grootere daling in het geboortecijfer? En wat moet men nu zeggen: den een zijn dood is den ander zijn brood? of: hoe meer zielen hoe meer vreugd? Ik bedoel dit: is de invloed van den dienst der volksgezondheid zoo, dat, indien de levenskansen voor één groep stijgen, anderen daardoor moeten lijden door de beperktheid van het volksinkomen? Ik geloof wel, dat er tendenzen in die richting zijn. Men denke bijv. eens aan de pestbestrijding. De pest komt voornamelijk in zeer dichtbevolkte, ja, men kan wel zeggen overbevolkte streken van Java voor, zooals bijv. Temanggoeng en Magelang.

Stel, wat niet het geval is, dat men de pest geheel had kunnen overwinnen en er geen sterfte had plaats gehad, dan had men het leven voor de geheele overblijvende bevolking daar niet gemakkelijker gemaakt.

Hieruit de conclusie te willen trekken, dat men de hygienische maatregelen dus maar stop moet zetten, niemand zal dat wenschen, maar het kan zijn nut hebben eens op de keerzijde van de medaille te wijzen, n.l. dat alle maatregelen, welke het sterftecijfer doen dalen, gepaard moeten gaan met maatregelen, welke het volksinkomen doen stijgen, terwijl een daling van het geboortecijfer zeker ook gewenscht zou zijn, al ligt het natuurlijk niet op den weg van het Gouvernement zich met dit laatste te bemoeien.

Hoe staat het met de kindersterfte, waarover, naar mij bekend is, alleen eenige gegevens bestaan betreffende de kinderen der contractkoelies op Sumatra's Oostkust?

En hoe is het met de kunstmatige geboortebeperking, wordt die op Java nu meer dan vroeger toegepast? De Inlandsche opvatting op Java, dat men op zijn ouden dag door zijn kinderen verzorgd moet worden, is hiermee wat in strijd. Op Sumatra's Westkust b.v. wordt kunstmatige geboortebeperking echter op groote schaal toegepast. 28).

Hoe staat het met de huwelijken?

Het weinig voorkomen van volwassen ongehuwden en de vroege huwelijken zijn voor Java een factor van belang bij het bevolkingsvraagstuk. Ik meen hierbij echter te mogen verwijzen, naar wat door den tegenwoordigen regent van Batavia en anderen daarover in het Welvaartsrapport werd opgemerkt. 29).

De volkstelling van 1920 gaf over dit belangrijk punt geen uitsluit, evenmin als het in het vorig jaar gehouden welvaartsonderzoek.

Alleen blijkt uit de volkstelling, dat er ongeveer 2 miljoen meer ongehuwden waren dan personen beneden 15 jaar. Ook waren er 236000 getrouwde vrouwen méér dan mannen dat is veel meer dan uit de gegevens betreffende de polygamie volgt. De combinatie der gegevens van leeftijd en burgerlijken staat werd echter bij de Volkstelling niet gemaakt.

Met het oog op de sociale politiek van het gouvernement, is het toch zeker noodig, dat er meer licht in al deze kwestie's komt. Het oprichten van een Inlandsche sociaal-hygienische vereeniging te Bandoeng valt ook zeker toe te juichen. Men moet ook meer en meer den ernst van de bevolkingskwestie gaan beseffen. Het ver-

zamelen van demografische gegevens is waarlijk niet alleen van wetenschappelijk belang!

Welke gegevens ontbreken nu vooral?

In de eerste plaats de *geboortecijfers*. Deze worden nu al wel verzameld, maar wegens mindere betrouwbaarheid niet gepubliceerd. Men zal hier meer achterheen moeten zitten. Ik kan niet inzien, waarom men in landen als Britsch-Indië, Ceylon en de Philippijnen deze gegevens wel zou kunnen verzamelen en hier niet. In ieder geval heeft men door de „balancing equation” op de betrouwbaarheid nog een contrôle. Deze cijfers te verbeteren is zeker een werk van langen adem, het heeft in Japan ook tientallen jaren geduurd om ze nauwkeuriger te krijgen, maar dat is geen reden om er niet mee te beginnen 14). Men krijgt dan toch minstens een idee over den loop van de geboortecijfers. Het verkrijgen van betere statistieken eischt nu eenmaal veel geduld en volharding, men moet niet te gauw resultaten willen zien (een algemeene Indische kwaal!); in dat opzicht heeft statistiek, veel overeenkomst met het boschwezen, waarbij de genomen maatregelen soms ook pas van een langen tijd resultaat opleveren.

Een tweede zeer noodig gegeven is de *kindersterfte*. Men moet niet zeggen, dat het niet mogelijk is hieromtrent gegevens te krijgen, in Britsch-Indië en Ceylon verzamelt men al tientallen jaren gegevens hierover, waaruit overtuigend gebleken is, hoeveel groo-ter de kindersterfte daar is dan in Europa.

Men bedenke wel, hoeveel verkieselijker een lager geboortecijfer met een lagere kindersterfte is, dan een hoog geboortecijfer met een hooge kindersterfte! Hoeveel minder lijden is er in Nederland, met een geboortecijfer van ongeveer $26/_{00}$ en een sterftcijfer van $11/_{00}$ (kindersterfte beneden het jaar 7.6 %) gevende een geboorteooverschot van ongeveer $15/_{00}$, dan in een land als Roemenië met een geboortecijfer van $43/_{00}$ en een sterftcijfer van $25/_{00}$ (zuigelingsterfte 18.7 %) met een geboorteooverschot van $18/_{00}$, dus ondanks het zeer hooge geboortecijfer maar weinig meer dan in Nederland.

Zeer belangrijk uit demografisch oogpunt zijn ook *gegevens betreffende de sterfte op verschillende leeftijden*, omdat men niet alleen het z.g. gewone sterftcijfer (crude deathrate) *dooden in eenig tijdvak, geteeld door een gemiddelde bevolking* maar ook de

z.g. Körösigetallen kan berekenen, waaronder verstaan wordt de sterfte berekend op een standaardbevolking.

Hiervoor heeft men noodig de sterfte op verschillende leeftijden, die alleen bekend kan zijn, indien men den ouderdom der overleeden kent. Men zou daartoe een burgerlijken stand voor Inlanders moeten invoeren, een zeer ingrijpende maatregel. Reeds in het Eindresumé betreffende de Rechten op den grond, welk onderzoek gehouden is in 1868 wordt over de wenschelijkheid van een burgerlijken stand gesproken.

Bij Stbl. 1920 No. 751 is een burgerlijke stand ingevoerd voor de volgende groepen van eigenlijk gezegde Inlanders op Java en Madoera:

- a. de personen, die recht hebben op het voeren van een der erkende titels en predicationen van Inlandsche adel, met uitzondering van hen, die slechts het predicaat „Mas” voeren;
- b. burgerlijke landsdienaren met eene bezoldiging van minstens f 200.— per maand ook na hun pensionneering;
- c. officieren van het leger, ook na hunne pensionneering;
- d. de Inlandsche Christenen;
- e. allen, die krachtens het K. B. van 15 September 1916 (Ind. Stbl. 1917 No. 12) gedeeltelijk zijn of zich hebben onderworpen aan het privaatrecht der Europeanen.

Deze ordonnantie zal, blijkens een krantenbericht, in werking treden. Is de ordonnantie eenige jaren in werking, dan zal men er wellicht toe kunnen overgaan den Burgerlijken Stand voor de geheele bevolking in te voeren.

Maar bepaalt men zich voorloopig tot een betere verzameling der geboortecijfers, méér controle en een betere verwerking van de sterfecijfers, benevens het verzamelen van cijfers betreffende de kindersterfte, dan is reeds veel gewonnen. Het ligt op den weg van de commissie voor de welvaartgegevens te overwegen, welke gegevens in dit opzicht noodig zijn, opdat men in de toekomst met meer kennis van den feitelijken toestand over het bevolkingsvraagstuk zal kunnen oordeelen.

Men zal dan ook kunnen beschikken over de gegevens van de in 1930 te houden volkstelling.

Resumeerende zou ik de volgende *conclusie's* willen trekken:

1. De loop der bevolkingscijfers der Inheemsche bevolking van Java en Madoera kan aangegeven worden door een kromme, welke door den statisticus Yule de „logistic curve” genoemd is. Deze kromme, waarbij de bevolkingsvermeerdering (lineair) van het reeds bereikte zielental afhangt, vertoont voor Java's bevolking een keerpunt omstreeks 1885-1888, een maximaal mogelijke bevolking van ongeveer 45 millioen omstreeks het jaar 2025.

Java's bevolking neemt sinds 1860 in een steeds langzamer tempo toe. Van een bepaalde verdubbelingsperiode kan niet meer gesproken worden. Dat begrip geeft ook weinig inzicht.

2. De beschikbare bevolkingsstatistieken laten niet toe, voldoende na te gaan, waaraan de dalende geboorteoerschotten te wijten zijn. Waarschijnlijk is het geboortecijfer dalende; betreffende het sterftcijfer is geen zekerheid te krijgen. Een vergelijking der door den Dienst der Volksgezondheid gepubliceerde sterftcijfers met die van eenige omliggende landen geeft aanleiding te vermoeden, dat de eerste aan den lagen kant zijn.
3. De emigratie naar het buitenland en de Buitengewesten heeft voor geheel Java betrekkelijk weinig verlichting van den bevolkingsdruk gegeven. De gegevens laten niet toe dit plaatselijk te kunnen beoordeelen.

Aan deze conclusie's vallen als *desiderata* toe te voegen:

1. Het is wenschelijk, dat de Dienst der Volksgezondheid overgaat tot het publiceeren der *geboortecijfers* en dat al het mogelijke worde gedaan om in samenwerking met het B. B. de betrouwbaarheid dezer opgaven te verhoogen.
2. Men trachte te beginnen met het samenstellen van een statistiek van de *zuigelingensterfte*.
3. Betreffende *alle* naar de Buitengewesten en het buitenland *emigreerende* personen worden statistieken aangelegd betreffende hun herkomst, het aantal meegenomen vrouwen en kinderen en het aantal der door hen op Java achtergelaten vrouwen en kinderen.

Tabel I.

Sterftecijfers per 1000 inwoners.

880

DE GROEI VAN JAVA'S BEVOLKING.

	Java en Madoera Inl. bevolking	Britsch- Indië	Ceylon	Philippijnen	Japan
1900		38.9			20.3
01		29.5	27.9		20.4
02		31.7	27.5		20.9
03		34.9	25.9	43.2	20.0
04		33.1	24.9	18.9	20.3
05		36.1	27.7	21.0	21.1
06		34.7	35.1	17.7	19.8
07		37.2	30.7	16.9	20.7
08		38.2	30.1	22.8	20.9
09		30.2	31.0	21.1	21.9
10		33.2	27.3	22.0	21.1
11		32.0	34.8	21.3	20.3
12		29.7	32.3	20.6	19.9
13		28.7	28.4	16.8	19.4
14		30.0	32.0	17.6	20.5
15	18.9	29.9	25.4	18.5	20.1
16	17.9	29.1	27.4	20.0	21.5
17	21.0	32.7	25.5	21.1	21.4
18	38.0	62.5	33.4	35.5	26.8
19	27.8	35.9	37.5	31.7	22.8
20	22.4	30.8	29.5	18.7	25.4
21	23.6	30.6	31.3	18.8	22.7
22	20.2	24.0	27.8	18.2	22.3
23	19.1	25.0	30.6	17.8	22.8
24	18.7		25.7	18.8	
25	19.7		23.9		
Ge- mid- deld	1885 t/m 1894 18.6 1915/1923 23.2 id. zonder '18 en '19=20.4	1900/1923 33.3 id. zonder '18 en '19=31.9 1915/23 zonder '18 en '19=28.9	1901/1924 29.6 id. zonder '18 en '19=29.0 1915/23 zonder '18 en '19=28.2	1903/1923 21.9 id. zonder '18 en '19=20.7 1915/23 zonder '18 en '19=19.0	1900/1923 21.4 id. zonder '18 en '19=21.1 1915/23 zonder '18 en '19=22.3

kol.

Sterftecijfers.

Java en Madoera

Britsch-Indië

Ceylon

Philippijnen

Japan

	Java en Madoera	Britsch-Indië	Ceylon	Philippijnen	Japan
1900		36.6			31.7
01		34.6	37.5		33.1
02		39.4	38.5		32.9
03		39.0	40.0	37.3	32.0
04		40.9	38.5	27.8	30.6
05		39.1	38.7	30.9	30.5
06		37.4	36.5	26.7	28.9
07		37.7	33.6	31.4	32.9
08		37.8	41.0	33.3	33.7
09		36.7	37.5	28.6	33.9
10		39.5	39.0	33.5	33.9
11		38.6	37.9	34.3	34.2
12		39.0	33.2	32.3	33.3
13		39.4	38.5	34.5	33.2
14		39.6	37.9	37.2	33.7
15	29.2	37.8	37.2	34.4	33.1
16	29.3	37.1	39.9	34.8	32.7
17	32.2	39.3	41.4	35.1	32.3
18	33.5	35.4	41.0	33.6	32.2
19	22.5	30.2	35.9	29.8	31.6
20	32.0	33.0	36.5	32.7	36.2
21	30.8	32.2	40.9	33.3	35.1
22	26.9	31.9	39.4	33.4	34.2
23	26.4	35.1	39.1	33.8	34.9
24	26.8		37.3	32.4	
25	28.1		39.2		
Gemiddeld	1885 t/m 1894 27.1 1915/1923 29.2 id. zonder '18 en '19=29.5 *	1900/1923 37.0 id. zonder '18 en '19=37.3 1915/23 zonder '18 en '19=35.2	1901/1924 38.2 id. zonder '18 en '19=38.2 1915/23 zonder '18 en '19=39.2	1903/1923 32.3 id. zonder '18 en '19=32.9 1915/23 zonder '18 en '19=33.9	1900/1923 32.9 id. zonder '18 en '19=33.0 1915/23 zonder '18 en '19=34.1

BRONNEN: Java en Madoera.

Britsch-Indië.

Ceylon.

Philippijnen. *)

Japan.

Sterftecijfers berekend uit sterften opgegeven door B.G.D. en voor 1883/95 K.V. Geboortecijfers

Statistical Abstract for Br. India 1899/1900 t/m 1908/09 pag. 229, 367 en 1918/1923 pag. 369.

Bry Narain Population of India pag. 22.

1901/20 Census 1921 Vol. I part. I blz. 12. 1921/25 Ceylon Handbook Supplement 1925 pag. (2)

1900 t/m 1918 } Statistical Bulletin of the Philippine Islands } 1920 pag. 12.

1919 t/m 1924 } } 1925 " 13.

Résumé Statistique de l'Empire du Japon 39e Année 1925 blz. 11.

*). De voor de grafiek gebruikte cijfers werden ontleend aan Statistical Bulletin of the Ph. I. 1924 pag. 20. Ze wijken eenigszins van bovenstaande cijfers af.

Geraadpleegde litteratuur en bronnen.

De cijfers verwijzen naar de tekst van het artikel.

- 1) G. Udny Yule „The growth of population and the factors which control it” Journal of the Royal Statistical Society Vol LXXXVIII 1925 blz. 1 t/m 62.
- 2) Raymond Pearl „Studies in human biology”.
Hoofdstuk „Curve of population growth” blz. 576 e.v.
Zie ook de hoofdstukken „The population problem” en „Growth of human population”.
- 3) Artikelen „Statistiek” en „Volkstelling” in de „Encyclopedie van Nederlandsch Indië” en Prof. P. J. Veth: „Java” Tweede druk bewerkt door Joh. F. Snelleman en J. F. Niermeyer IV deel Hoofdstuk I „Bevolkingsstatistiek”.
- 4) Bleeker in „Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde” van N. I. 3e Volgreeks IV 1869.
- 5) H. C. Kerckamp. „Hoe Java's bevolking toeneemt”. Eenige beschouwingen en cijfers aan de hand van officieele gegevens in de Economist 1908 II blz. 597 t/m 622.
- 6) Raymond Pearl t.a.p. blz. 627/28.
- 7) Mr. J. Bierens de Haan: „Het fatum van bevolkingsvermeerdering” 1924 blz. 3.
- 8) „Verslag van den Economischen Toestand der Inlandsche bevolking 1924”. Deel I blz. 14.
- 9) Kerckamp t.a.p. blz. 611.
- 10) Zie Encyclopedie van Nederlandsch-Indië”. Aanvullingen en verbeteringen aflevering 16 blz. 404 artikel „Koeliewerving”.
- 11) Bry Narain „Population of India. A Comparative Study”. blz. 21.
- 12) „Census of India 1911” part I „Report” pag. 83.
- 13) „Report of the Census of Ceylon” 1921 Vol I part I pag. 10/11.
- 14) Wl Wyotinsky „Die Welt in Zahlen”. Erstes Buch blz. 78 noot 4: „Es ist möglich, dass dies zum grossen Teil blosser Schein ist (n.l. de stijging in het geboortecijfer van 1871-1921), es fehlt die Gewissheit, dass die japanische Statistik im XIX Jahrhundert die Geburten wirklich erschöpfend registrierte”.

- 15) Jaarverslag B. G. D. over 1923 bijlage 4 bl. 71 en Stat. Jaaroverzicht 1925 tabel 30.
 - 16) De bevolkingstatistiek van de gemeente Bandoeng geeft als sterftcijfer voor de Inlandsche bevolking 1921-24 17,2 en als geboortecijfer 20,7.
 - 17) „Census of Ceylon” 1921 „Report” Vol. I, Part I, blz. 36.
 - 18) „Census of India 1921”, Vol. VI City of Calcutta, Part I „Report” blz. 13 geboortecijfer 20.1.
 - 19) „Statistique démographique des grandes villes du monde” 1880-1889”, II, blz. 3.
 - 20) „Blue Book for the year 1921” section 15 blz. 2 geboortecijfer 29,5 (country Singapore); voor de geheele Straits Settlements geb. 33.16.
 - 21) Statistisch Zakboekje 1926 Bureau van Statistiek der gemeente Amsterdam blz. 9.
 - 22) J. W. Meyer Ranneft artikel „Volksverplaatsing op Java” „Tijdschrift B. B.” 49ste deel 1916 blz. 59 t/m 87 en blz. 165 t/m 184.
 - 23) Volkstelling 1920.
 - 24) „Jaarcijfers” Koloniën 1921 pag. 135.
 - 25) Volgens de registers van den Consul te Bangkok. Zie C. Lekkerkerker. „The Problem of Java's overpopulation” in „Commercial Holland” Vol V Aug. 1925 blz. 37.
 - 26) David M. Figart „The plantation Rubber Industry in the Middle East” blz. 245.
 - 27) „Census Malaya 1921” blz. 99.
 - 28) Mr. G. Willinck „Het rechtsleven bij de Minangkabausche Maleiers blz. 604” cit Bezemer. „De Economie der Javaansche desa” in „Tijdschrift voor Economische Geografie” 1910 blz. 454.
 - 29) „Minder Welvaartsrapport” deel IX a. „Overzicht der gewestelijke onderzoekingen naar de Economie van de desa”.
-

Hahn's Hypothese der Ploegcultuur voor Indonesië ontwikkeld

door

DR. G. H. VAN DER KOLFF.

Ontstaan der ploegcultuur in het stamland.

Vergeleken bij den hakbouw¹⁾ is de ploegbouw een historisch jongere vorm van landbouw. Naar Ed. HAHN's overtuiging is hij hieruit echter geenszins organisch gegroeid, ja, moet hij veeleer als een tegenstelling hiervan beschouwd worden.

Volgens HAHN toch is de ploegbouw het resultaat van een zich op religieuze grondslag ontwikkeld hebbende beschaving, waarvan de samenstellende factoren grootendeels zelfstandig — zij het ook hoofdzakelijk op denzelfden bodem — zijn ontstaan. Eerst later zouden deze componenten daar vervlochten geraakt zijn in één afgerond cultuurcomplex, dat de kern der beschaving van hun stamland, Babylonië, ging uitmaken. Hoe heeft men zich nu naar deze hypothese — welke volgens SCHMOLLER nog nader onderzoek behoeft, doch niettemin naar haar psychologische argumenteering en historische bewijzen een zeer waarschijnlijke verklaring geeft — den gang van zaken te denken?

Het is de voortdurende verandering van de gedaante der maan, waardoor de oorspronkelijke natuurmensch zich met haar wezen eerder geoccupeerd heeft dan met de zon. De in deze wisseling

1) De hakbouw, het prototype van den landbouw, kenmerkt zich in zijn oorspronkelijken vorm, behalve door het gebruik van hak (*patjol*) of pootstok, door de teelt van verscheidenerlei, veelal knolvormende planten, op in de buurt van het woonverblijf aangelegde tuinbedden.

De arbeid, die, zonder de hulp van rund, buffel of paard, bijna uitsluitend door vrouwen wordt verricht, vertoont het beeld van groote regelmatigheid: het planten en het oogsten zijn niet gebonden aan nauw begrensde perioden.

tot uiting komende kringloop harer wassende en weer afnemende gestalten heeft er toe geleid aan dit verschijnsel het dualistisch principe te associëren van geboren worden en sterven, van baren en zich onthouden. Vandaar dat een in een primitief stadium der menschheid over de geheele wereld verbreide volksgedachte de maan in verbinding brengt met het groeien en gedijen van al het levend organisme op aarde. In deze functie kan zij in nauwen samenhang staan met de aarde zelf, als draagster van een overeenkomstig beginsel, en met een geest of godheid, welke men als specialen machthebbende over het gewas creëert.

Bij maansverduistering had men steeds met de mogelijkheid rekening te houden, dat dit hemellichaam ten onder zou gaan, hetgeen niet anders dan noodlottig kon worden voor het leven van plant, dier en mensch. Om dit te voorkomen trachtte men de maan in haar zwakke oogenblikken te hulp te komen met de kracht van bloed. Dit strookte geheel met de oorspronkelijke strekking van het offer, welke zich niet bepaalde tot de meer lijdelijke rol eener vereering of afhankelijkheidserkenning van hoogere machten, wier gunst men zocht te winnen, maar, als uitvoeisel eener magische daad, in de eerste plaats inhield goede invloeden te versterken en ongunstige te niet te doen. Voor het bloedoffer nam men nu in Voor-Azië speciaal zijn toevlucht tot het nog wilde rund, waarin men op grond eener gelijkenis van zijn horens met de sikkels van de maan het aan haar wezen min of meer identieke en daardoor heilige dier zag. Het rund werd zoodoende het traditioneele offerdier en om het ten allen tijde bij de hand te hebben, sloot men het in kudden bijeen binnen uitgestrekte omheiningen. Misleid omtrent zijn gevangenschap door de groote vrijheid van beweging, welke het in deze ruimte gelaten werd, bleef het zich onder deze omstandigheden voortplanten. Een zeer langdurig proces leidde hier eenerzijds tot het wennen van het dier aan den mensch, anderzijds tot een zekere bedrevenheid van den mensch in den omgang met het dier. In dit licht beschouwd, laat zich binnen deze omheining de oorsprong zoeken van de melkwinning. Den koning, die van goddelijke afkomst was, werd de goddelijke kracht zijner stammoeder o.a. symbolisch bijgebracht, doordat deze hem in de gestalte van de met haar vereenzelvigde heilige koe met haar eigen melk zoogde. Geleidelijk

aan ontwikkelde zich echter, met de mogelijkheid van geregeld melken, een permanente benutting dezer magisch krachtige stof als offerande. Oorspronkelijk werd zij in deze functie, evenals met het bloed geschiedde, op het altaar uitgestort, daarna werd ze te dier plaatse meer als wijgeschenk opgesteld, om ten slotte als gezegend voedsel aan begunstigde personen, in de eerste plaats aan priesters en vorsten, afgegeven te worden.

Het antagonistisch karakter van de tot vrouwelijke godheid verheven maan weerspiegelde zich in haar eeredienst, welke eenerzijds, als uiting van voortplanting en wellust, culmineerde in hiëropornie, anderzijds als openbaring van ascese en ingetogenheid van een deel zijner priesters ontmanning eischte. Door deze laatste daad was tevens hun staat bijzonder geheiligd, waar zij mannelijkheid in vrouwelijkheid omzette en de eunuchen tot het evenbeeld van hun godheid maakte. Men kwam er nu toe, de parallel tusschen den mensch in zijn priesterschap en het rund binnen de omheining — hetwelk insgelijks een gewijde bestemming had — ook in dit opzicht door te trekken, dat men het stierkalf aan een analoge operatie ging onderwerpen om het door deze castratie om te vormen in den, met een bijzonderen nimbus van heiligheid omgeven, os.

Inmiddels stond de landbouw bij de oer-Babyloniërs nog in het teeken van den hakbouw. Enkel bij een doeltreffende waterverzorging kon echter pas de uitoefening hiervan tot succes leiden in het overigens zeer vruchtbare tweestroomenland van Euphraat en Tigris. In dit opzicht was de bemoeienis tweeledig: zij kwam eenerzijds neer op het keeren, afleiden en opvangen van de ontzaglijke watermassa's, welke beide rivieren in het voorjaar door het smelten van de wintersneeuw in het Armenisch brongebied afvoerden, anderzijds op het regelmatig irrigeren van den al te spoedig uitdrogenden bouwgrond. Het innige verband tusschen bodemcultuur en den waterfactor, en de nauwe samenhang tusschen het verloop der debieten en den stand der hemellichamen bracht al vroeg een bestudeering van astronomische verschijnselen mede, met name door een priesterkaste, welke zich hiermede grooten invloed op het volksleven wist te verwerven. De vrucht van haar arbeid was o.a. de schepping van een zeer goeden kalender, welke, overeenkomstig het hier heerschende sexagesimale stelsel, het jaar

in twaalf maanden van dertig dagen indeelde en het etmaal in vier en twintig uren van zestig minuten. Het maanjaar werd niet verdrongen, maar enkel gecorrigeerd door het den priesters insgelijks reeds vroeg bekende, maar uit politieke overwegingen geheimgehouden, zonnejaar. Ook trad als tijdsmaat uit deze sfeer de zevendaagsche week, welke zijn oorsprong waarschijnlijk dankt aan den duur der maanphasen, terwijl de namen der dagen ontleend werden aan zon, maan en planeten. Doch ook de indeeling van den onder den naam van dierenriem bekenden hemelgordel in twaalf vakken, genoemd naar de aldaar of in de nabijheid aanwezige sterrenbeelden en de daarmee overeenkomstige splitsing van de in deze zone liggende ecliptica, alsook een verdergaande indeeling in driehonderd en zestig graden was het werk van Babylonische astronomie.

Daar voor het verkrijgen van resultaten met den landbouw het waarnemen van een daartoe gunstigen stand der hemellichamen voorwaarde bleek en de bodemcultuur het fundament was van het heele economische bouwwerk der oud-Babylonische maatschappij, is het begrijpelijk, dat men deze hemellichamen meer en meer ging beschouwen als machthebbers over den gang van zaken op aarde en ook over het lot van iederen mensch afzonderlijk, in welke overtuiging men tot het belijden van een astraalgodsdienst kwam. Dit voerde tot het bepalen van toekomstige hemelstanden om hieruit de toekomst te lezen en tegen bedenkelijke constellaties maatregelen te treffen. Om daarbij zekeren invloed op de leiding der goden te kunnen uitoefenen, was het noodig door tooverij in te werken op de zoo nauwkeurig mogelijk op aarde nagebootste zwerftochten dezer hemelheeren door het luchtruim. Voor de weergave hiervan maakte men gebruik van het eerste werktuig met het karakter eener machine, een kleinen vierwieligen wagen, waarop men de godenbeelden in den tempel de gewenschte bewegingen ten uitvoer liet brengen. De uitvinding van dit voertuig beschouwt HAHN echter niet als eenvoudigweg door den nood in het leven geroepen, maar meent hij te moeten terugbrengen tot een toevallige in priesterkringen gedane ontdekking, hoe men over twee bij het spinnen in zwang zijnde spoelen, aan elk waarvan twee haspels bevestigd waren, een hierop transportabele overdekking monteeren kon. Pas de door den uitvinder aangevoelde

bruikbaarheid van een op dit principe berustend vervoermiddel voor ritueele doeleinden gaf aan den wagen zijn bestaansrecht. Aanvankelijk bleef zijn aanwending tot religieuze voorstellingen beperkt. Dit stempelde den wagen tot een gewijd voorwerp en gaf voedsel aan de idee, dat de hemelheeren zich ook door middel van dezen langs het uitspansel verplaatsten (aan deze opvatting is de aanduiding van een bekend sterrenbeeld met den naam van „Wagen” niet vreemd). Later vervaardigde men zich volgens het gangbare model ook grootere voertuigen, welke dienen moesten, hetzij om de godheid buiten op het veld te brengen, dat zij zegenen moest, hetzij om haar in processie van het eene heiligdom naar het andere te voeren langs een stratennet, hetwelk zich oorspronkelijk bepaalde tot een combinatie van gewijde wegen, met welker aanleg men beoogd had een voor dergelijke wagens begaanbare verbinding te leveren tusschen de tempels onderling.

Strookte het geheel met de opvattingen de kleine cultuswagentjes uit den bronstijd te orneeren met rundermotieven als attributen der godheid, bij het groote voertuigtype verkreeg het gebruik burgerrecht om bij het ondernemen van een plechtigen optocht den heiligen os in levenden lijve met den processiewagen in verbinding te brengen. Dit leverde een geschikt medium voor de ontdekking en ontplooiing van den aanleg van het rund voor trekdier. Eerst later vond deze in een religieuze sfeer ontstane en daardoor gewijde vereeniging van voertuig en os tot een mechanisch elementenpaar haar toepassing in het economische leven daarbuiten. Het tusschenstation op dezen weg was het enkel aan vorsten en priesters toekomend privilege om zich, in hun hoedanigheid van stedehouders der godheid, van een dergelijke equipage te mogen bedienen.

Geheel in overeenstemming met het wezen van een uit den maaneeredienst geboren vruchtbaarheidscultus ontwikkelde zich de idee, dat het der godheid welbehaaglijk was het potentiëel voortbrengingsvermogen van de aarde waar mogelijk mobiel te maken. Het in het warme jaargetijde tot cement samenbakkende slib langs de oevers der rivieren, waardoor er in die periode zoo goed als geen spontane vegetatie ontstond, leverde het aangewezen operatieterrein om, achter een waterkeering en met behulp van irrigatiekanalen, te streven naar vervulling van dezen god-

delijken wensch. Alle naar dit doel uitgaande handelingen droegen derhalve een sacraal karakter. Onder meer werd zodoende op het te bebouwen land ook de persoonlijke aanwezigheid der godheid vereischt, die daartoe in een door ossen getrokken processiewagen verscheen. Van hieruit leidde een gedachtenassociatie, welke den voor het loswerken van den bodem gebezigten hak koppelde aan den ossenwagen als voertuig der godheid, tot de constructie van den ploeg. Gezien de antecedenten lag het in de lijn voor dit werktuig eveneens een plaats onder de sacra in te ruimen. In het dringen van de schaar in den schoot der aarde en het onmiddellijk achter den ploeg zaaien zag men een ritueele uitoefening van de huwelijksdaad, waardoor de aarde met goddelijken bijstand tot het voortbrengen van nieuw leven werd gedwongen. Overeenkomstig het religieuze ideeëncomplex, waaruit de ploeg voortkwam, en de aan zijn actie toegekende zinnebeeldige beteekenis was vanzelf de man aangewezen om het door den os voortbewogen werktuig te hanteeren. Toen later de toepassing van den ploegbouw in steeds toenemende mate door economische motieven beheerscht werd, bleef deze toestand door de traditie bestendig.

Karakteristiek was, vooral voor den aanvang, een exclusieve graancultuur, welke aan het door haar ingenomen areaal een homogeen aspect verleende. Doch, afgescheiden van de vegetatie, kenmerkte het terrein zelf zich door een eigen cachet: het lag in lange vlakke strooken, zonder in bedden ingedeeld te zijn. De voorwaarden voor een behoorlijk manoeuvreeren met den ploeg vielen hierin samen met de situatie, welke de watervorzorging in het alluviale gebied der groote stroomen schiep. Met het aldus ontstaande type van bouwgrond, hetwelk in habitus en bewerking zoo sterk ging afwijken van den uit den hakbouw bekenden tuin, deed het eigenlijke veld of de eigenlijke akker zijn intrede in den landbouw.

Verbreiding der ploegcultuur.

Van uit Babylonië, waar boven geschetste, in den grond dikwijls zoo uiteenlopende, elementen van lieverlede samensmolten tot

één geheel, hetwelk zich manifesteerde in een door HAHN als ploegcultuur betitelde wereldbeschouwing, begon naar diens hypothese, zoowel in oostelijke als in westelijke richting, een missionair getinte propagandatocht om de menschheid, met het aanvaarden van het gansche beschavingscomplex, te brengen tot vervulling van den goddelijken wensch: het verwekken van nieuw leven uit den schoot der dikwijls onwillige aarde, door in achtnaam der hiervoor geldende gewijde gebruiken.

Aan het veldwinnen dezer ideeën — welk proces zich lang niet altijd in alle pais en vrede zal hebben voltrokken — ging een ingrijpende verandering op economisch gebied gepaard. Hier werd toch, met het verdringen van den hakbouw, aan de vrouw haar leidende positie ontnomen. Doch niet alleen was het voor den ploegbouw kenmerkend, dat de man in dit opzicht op den voorgrond kwam te staan, ook het optreden van een nieuwen economischen factor in den vorm van het rund was hierbij van integreerende beteekenis.

Het resultaat van de verbreiding der ploegcultuur was, dat reeds in de Oudheid een belangrijk deel van Europa, Noord-Afrika en Azië onder haar invloed verkeerde. Niet overal echter bewerkstelligde het contact met dezen van huis uit Babylonischen beschavingsstroom een tot in alle onderdeelen hieraan identieke overname. Hier beperkte men zich tot fragmentarische ontleening, elders gingen in den loop der tijden elementen teloor, terwijl op andere plaatsen weer bepaalde componenten op geheel eigen wijze werden uitgebouwd.

Zoo heeft, met de introductie van het rund als trekdier, het melkgebruik zich niet mede in het Chineesche volksbestaan weten in te burgeren. — Bevlœiing, welke in het land van herkomst in het begrip veld besloten lag, werd voor den akkerbouw op den duur niet langer kenmerkend en ging zelfs over groote gebieden (Noord- en Oost-Europa) ontbreken. — De kennis omtrent den kalender bereikte Engelsch-Indië, in beginsel althans, vanuit West-Azië, doch hier zoowel als in China onderging hij een, aan het volkseigen aanpassende, aanzienlijke metamorphose. — In Noord-West-Europa heeft het paard den os voor den ploeg verdrongen.

Vroege bekendheid met eenige elementen
der ploegcultuur in Indonesië.

Vooropgesteld, dat de hypothese van HAHN juist is, dan valt in haar licht voor Nederlandsch-Indië te constateeren, dat enkele bevolkingsgroepen reeds in oude tijden verscheidene elementen aan deze ploegcultuur moeten hebben ontleend. De thans aanwezige factoren geven echter maar een onvolledig en verwaterd beeld van het geheel (zooals dat trouwens elders ook doorgaans het geval is). Dit kan reeds liggen aan het karakter der overname zelf.

Noodzakelijk onvolkomen is deze al te achten, voor zoover zij in origine terug mocht reiken tot een tijd, waarin het beschavingscomplex als geheel nog niet volledig was uitgekristalliseerd, maar de invloed van enkele voordien uit het moederloog afgescheiden kristalskeletten niettemin reeds langzaam tot ver over Babylonië's grenzen doorgewerkt en daarbij gaandeweg ook het stamland der Indonesiërs bereikt had.

Daarnaast kan latere aanwinst uit den vollen wasdom dezer Chaldeeusche cultuur zich voor deze streken, door een te indirect contact met de levende bron, beperkt hebben tot eenig economisch neerslag hiervan, met min of meer volledige negatie der religieus-getinte wereldbeschouwing, waaruit het ontstond en waarin zijn componenten aanvankelijk samenhangen.

Doch ook zou afwijking van den integralen oervorm mede het gevolg kunnen zijn van het op den achtergrond geraken van samenstellende deelen, welke tijdens de oorspronkelijke aanraking met dezen beschavingsstroom hier te lande nog een essentiële beteekenis hadden.

Hoe het ook zij, nog vóór de komst der Hindoes waren een paar bevolkingsgroepen van den Maleischen Archipel reeds vertrouwd met enkele aan de ploegcultuur inhaerente factoren.

In de eerste plaats geldt dit voor het zoo karakteristieke landbouwwerktuig zelf, blijkens de inheemsche woorden, waarmee men den ploeg zoowel op Java als op Zuid-Celebes aanduidt.

Ongeacht de cultuurwijze is op grond eener etymologische studie het voorkomen van rijstteelt in het stamland der z.g. Malaio-Polynesiërs reeds door KERN aangetoond, waarmee de padibouw

anterieur gesteld is aan de stichting van Voorindische nederzettingen.

☞ Doch ook het bewaterbare veld, de *sawah*, was reeds in prae-Hindoeïstischen tijd op Java aanwezig, hetgeen BRANDES afleidt uit de van Sanskrietinvloed gespeende terminitechnici, welke daar bij den natten rijstbouw in gebruik zijn.

☞ In KERN's zelfde taalkundige verhandeling heet het, dat de karbouw „hoogstwaarschijnlijk” en het tamme rund „niet onwaarschijnlijk” reeds in de oude woonplaatsen der latere archipelbewoners bekend waren. Mocht dit zoo zijn, dan zouden dus ook deze huisdieren den Indonesiërs niet eerst door de Hindoes zijn aangebracht.

Ook waren de Javanen reeds vóór de immigratie dezer Voor-Indiërs in het bezit van een tijdrekening, waarin het decimaal stelsel heerschend was. Hun zonnejaarkalender, die ten nauwste verband hield met den veldarbeid, deelde den jaarkring in in *m o n g s o ' s* -tijdperken van ongelijken duur-, welke oorspronkelijk slechts van één tot tien geteld werden, daar men geen acht sloeg op de tusschen de laatste en de eerste liggende periode, waarin het landbouwwerk stil lag. Volgens MAYER baseerde deze indeeling zich op de groepeerings van den Javaanschen dierenriem in tien sterrenbeelden.

De *w i n d o e* zou destijds een cyclus zijn van tien landbouw-jaren. De dertig *w o e k o e ' s*, waarmee men toenmaals ook al rekende, zouden oorspronkelijk elk tien dagen geteld hebben. De bekende vijfdaagsche marktweek was te dien tijde eveneens reeds in zwang.

Voor Zuid-Celebes, waar nog heden bij de ploegfeesten die sjamanistische priesters een leidende functie vervullen, welke zich onder voorwending van impotentie, ook in hun kleeding, als vrouwen gedragen, wijst de door ADRIANI aannemelijk gemaakt zuiver Indonesische wortel van hun benaming *b i s s o e* op een van ouds inheemsch priesterinstituut, gekarakteriseerd door de beteekenis van het woord *b i s s o e* zelf, dat, behalve het ons uit de Maleische spreektaal bekende begrip van stom of sprakeloos zijn, als wijder tendenz heeft: priester, het zich onthouden van bepaalde dingen, waarmede dan in de eerste plaats op celibaat en sexueele abstinentie gedoeld wordt.

Exotische of inlandsche oorsprong dezer
elementen? Overname synchronistisch
of chronologisch?

Of bovengenoemde elementen van de ploegcultuur Java hoofdzakelijk in onderling verband, dus gezamenlijk, bereikten, dan wel los van elkander, door tusschenpoozen gescheiden; of werkelijk alle componenten ontleend zijn, dan wel een enkele autochthoon is, dit alles laat zich niet met beslistheid uitmaken.

Ten aanzien van rijst lijkt het wel verantwoord ook op dit eiland — in analogie aan andere deelen van Indonesië en het historisch beeld van den rijstbouw in het algemeen — haar teelt als ouder te beschouwen dan het gebruik van den ploeg. In deze meening wordt men gesterkt door het nog mede op Java voorkomen van den rijsthakbouw. Als bewijs voor een zeer belangrijke positie, welke de onderhavige graansoort daar eertijds in den hakbouw moet hebben ingenomen, zou voorts Hahn wellicht nog de aanwezigheid van een overgroot aantal variëteiten aanvoeren.

Wat het bevoelbare veld betreft, een verhandeling van SMITS over de door hem op Midden-Sumatra waargenomen *s a w a h*-typen, welke afwisselen van zeer extensief tot zeer intensief, geeft, in verband met de daaraan vastgeknoopte beschouwingen, wel alle bestaansrecht aan een hypothese, welke dezen cultuurvorm een product van eigen bodem acht; zij het ook, dat bedoeld opstel niet met voordacht als pleidooi voor een dergelijke onderstelling werd geschreven.

In dit licht bezien, zou dan — interpreteerende, wat nog de hedendaagsche waarneming leert — de eerste ontwikkelingsphase der *s a w a h* het gebruik van den ploeg zijn voorafgegaan, in aanmerking genomen de ongeschiktheid van het extensieve z.g. *dam-bord* type, met zijn slechts enkele kwadraat meters groote vierkante vakken, voor het manoeuvreren met dit werktuig. Aanpassing van den ploeg aan den natten rijstbouw zou dan doorgaans eerst plaats gehad kunnen hebben, waar een gunstig economisch milieu het intensiever *s a w a h* type met groote vakken mogelijk maakte. Immers dit vereischt voor het nivelleeren meer grondverzet, d.i. meer gematerialiseerden arbeid, ergo: meer kapitaal.

Is ook elders in den Maleischen Archipel het voorkomen van

s a w a h bouw zonder ploeg bekend, zonder dat hieraan steile geaardheid van het terrein of veegebrek debet is, zoo pleit de waarschijnlijkheid niettemin voor het natte veld, waar het er om gaat den cultuurvorm aan te wijzen, waarmee de ploeg in Oost-Indië het eerst in contact is gekomen. Oriënteeren wij ons b.v. aan het huidige beeld van den landbouw op Midden-Celebes, zoo frappeert het, dat KRUYT in het bekende standaardwerk over de bewoners van dat gebied slechts eenmaal het voorkomen van den ploeg vermeldt, en wel, waar hij het nog maar sporadisch gebruik aanstipt, hetwelk de Parigisch-Kaili'sche bevolkingsgroep van dit gereedschap maakt bij de haar reeds lang bekende, vermoedelijk door Boegineezen ingevoerde, natte rijstteelt. Het ligt nu wel in de rede dit voorbeeld in algemeenen zin aan te zien voor den historischen gang van zaken in Indonesië. Hoe heeft men zich deze voor te stellen?

In den beginne was er voor de oorspronkelijke, droge uitoefening van den landbouw nog overvloed van maagdelijk woud voorhanden om het bij dit systeem gebruikelijke terugkomen op de oude clairières eerst na een voldoende aantal jaren te doen plaats vinden. In dien tijd bepaalde de s a w a h cultuur zich enkel tot komvormige, van nature drassige bodemstukken, welke vrij waren van zware, hoogopgaande begroeiing. Men had opgemerkt, dat dergelijke vochtige complexen permanent goede opbrengsten gaven en men ging er des te gereeder toe over al deze ondiepe plaszen — voor zoover althans voor rijstteelt geschikt — in beslag te nemen, waar de te besteden arbeid gering was en het grondverzet niet veel meer vergde dan het opwerpen van een enkel dijkje om het water op verschillende punten der inzinking beter op peil te kunnen houden. Op een geleidelijken aanwas der bevolking nu reageerde de in zwang zijnde brandcultuur, welke zelf binnen de gegeven verhoudingen bezwaarlijk te verbeteren viel, door bekorting van den tot dusver in acht genomen omlooptijd. Dit had op den duur een evenredige afname der oogsten tot nasleep. Dank zij de inmiddels met natte rijstteelt opgedane ervaring was het nu mogelijk om het verbroken evenwicht tusschen productie en consumptie te gaan herstellen, door in de plaats van een jarenlang abandonnement als regenererende factor het water te stellen en dit door menschelijk ingrijpen ook daar te brengen en te doen

inwerken, waar het oorspronkelijk niet voorhanden was of zich niet zonder meer liet benutten. Naarmate het zielental toenam, vermeederde ook de aanwending van arbeid en (melioratie-) kapitaal, welke intensivering zich afteekende in het haar begeleidend sawahtype. Toen nu uit het op de hellingen aangelegde dambordtype, met zijn telken jare opnieuw uit onkruid gemaakte dijkjes, een overeenkomstig type met permanente aarden dammetjes gegroeid was, ontstonden plaatselijk, door een onwillekeurig wegvallen van waterkeeringen tusschen vakken met zoo goed als geen hoogteverschil — en dus op geheel natuurlijke wijze — geleidelijk aan sawah's met grooter vakken van onregelmatigen vorm, welke bij de introductie van den ploeg in de eerste plaats voor bewerking hiermee in aanmerking kwamen. Pas daarna was, waar de economische omstandigheden een dergelijke intensiteit gedoogden, sprake van een doelbewusten aanleg van het op Java zoo bekende natte veld, met zijn ruime indeelingen, geterrasseerd volgens de hoogtelijnen van het terrein, en dit alles met het oogmerk ploegen hierop mogelijk te maken.

Bij de op drogen bodem nog altijd toegepaste brandcultuur kon de ploeg ten eenen male geen ingang vinden. Bij het plantklaar zijn van den ontgonnen boschgrond toch is de aard van het terrein, door de aanwezigheid van boomstronken en wortellijsten en misschien ook al door geaccidenteerdheid, allermint zoo, dat met dit gereedschap eenige arbeid zou kunnen worden verricht.

Maakt bovenstaande uiteenzetting al waarschijnlijk, dat in Indonesië het samengaan van ploeg en sawah oorspronkelijker is dan de associatie tusschen dit werktuig en onbewaterbaren bouwgrond, zoo accentueert niettemin nog een hedendaagsch voorbeeld de mogelijkheid van een aan natten ploegbouw voorafgaanden drogen. Zoo wordt in een artikel over de Kwantan-districten (residentie Riouw en Onderhoorigheden), hetwelk door het Departement van Koloniën ter publicatie werd afgestaan, voor droge velden gewag gemaakt van het gebruik van een door runderen getrokken ploeg, terwijl de natte daarentegen slechts met de hand bewerkt worden.

Voor een goed begrip diene echter, dat de eerste soort akkers zich bepaalt tot vlakke oeverstrooken aan weerszijden van de Kwantan, welke eens in de drie jaar tijdelijk onder water komen,

terwijl de laatste enkel uit moeras sawah's bestaat. Deze droge cultuurterreinen verkeerden dus in een uitzonderingspositie, waarin zij overeenkomen met de setrèn of tegal estrènan op Java, die gemakkelijk bewerkbare — hier echter wel vruchtbaarder — uiterwaarden, welke volgens SOLLEWIJN GELPKE een hoogere waarde hebben dan goede sawah's. Ook de tapparean gronden — de vlakke meerbodem in het depressiegebied van Zuid-Celebes, welke bij het dalen van den waterspiegel in het droge seizoen over groote uitgestrektheden pleegt droog te loopen en dan voor maisteelt benut wordt — sluiten zich bij dezen zeldzamen toestand aan.

Daartegenover staat, dat juist moeras sawah's veelal niet beploegbaar zijn, doordat het trekvee te diep in de modder wegzakt.

Wel heeft men dus rekening te houden met de mogelijkheid, dat het in Oost-Indië juist dergelijke periodiek geïnundeerde, langgerekte vlakten aan de oevers van rivieren of meren geweest kunnen zijn, welke het eerst onder den ploeg zijn genomen, zoodat aanpassing aan den sawahbouw dan eerst van hier zou zijn uitgegaan. Deze bandjir beddingen nemen echter met betrekking tot den drogen bouwgrond in het algemeen toch een veel te exceptioneele plaats in om op grond hiervan een in generalen zin waarschijnlijke hypothese, volgens welke in den Maleischen Archipel natte ploegbouw den drogen is voorafgegaan, te disqualificeeren.

Ten slotte rest nog de vraag, of de karbouw en het tamme rund eerst gezamenlijk met den ploeg op Indonesischen bodem kwamen, of er reeds voordien waren. KERN'S reeds eerder aangehaalde uitspraak over de herkomst van dit hoornvee doet — in verband met het voorgaand betoog betreffende den samenhang ab ovo tusschen ploeg en bouwgrond — overhellen naar de meening, dat dit laatste het geval was. Mocht dit zoo zijn, dan heeft wellicht hun functie zich oorspronkelijk in hoofdzaak bepaald tot die van offerdier (en boetenorm?), zooals zulks nog tegenwoordig voor den Toradjaschen buffel geldt. Wil men de onderstelde analogie verder toespitsen, dan zou zich aan dit gebruik bij het ontstaan van sawah's een meer economische benutting paren, door voor het omwoelen van den grond een aantal buffels eenige malen over het

met water gedrenkte veld heen en weer te jagen; een wijze van bodembewerking, welke in de Buitengewesten nog veelvuldig wordt waargenomen, maar ook voor moeras s a w a h's op Java wel toepassing vindt.

Of in dien tijd melkwinning bekend en van eenige beteekenis was, of castratie voorkwam en uit welke overwegingen, dit alles ligt geheel in het duister. Wat het eerste punt aanbelangt, het maar zeer schaarsche zuivelgebruik, dat nog heden ten dage, zoo-wel bij primitieve als bij meer ontwikkelde Indonesische bevolkingsgroepen valt op te merken, waarschuwt tegen een voorshands te hoog aanslaan van de rol, welke buffel en rund hier eenmaal als melkdier vervuld mochten hebben. Wel moet er in dit verband op gewezen worden, dat men in sommige kringen ruimte laat aan de mogelijkheid van het in onbruik geraken van melkconsumptie. Zoo meent SOMMERFELD, dat het melken op Madoera — hoewel nu niet in zwang — oorspronkelijk bekend geweest zou zijn, blijkens het taalonderscheid tusschen de borstklieren van de vrouw, den uier der koe en de melksubstantie. Het teloor gaan dezer gewoonte tracht hij dan, met beroep op een Afrikaansch antecedent, aannemelijk te maken, door te veronderstellen, dat de Hindoes het hun onderworpen volk, door middel van religieuze argumenten, melkgebruik ontzegden om het monopolie hiervan voor zich te reserveeren.

Over de tweede aangelegenheid, de castratie, valt mede te denken, dat deze operatie reeds door Mentaweiers en Toradja's aan varken en (of) hoen wordt verricht en naar het voorkomt enkel om door meerderen vleeschaanzet hun verbruikswaarde te verhoogen. Noch hier, noch elders, waar in meer geëvolueerde streken van den Indischen Archipel het ontmannen van hoornvee voorkomt, openbaart zich, voor zoover mij althans bekend, naast of achter de zuiver economische motieven, die hier op den voorgrond treden, iets van een godsdienstige drijfveer, welke aan deze zede ten grondslag zou kunnen liggen.

Nog is te dezer plaatse vermeldenswaard, dat in Oost-Indië een inheemsch runderras voorhanden is in den vorm van het z.g. Balineesche rund, hetwelk rechtstreeks van den b a n t è n g (Bos sundaicus) afstamt. Dit wil echter nog niet onmiddellijk zeggen, dat enkel en alleen al daarom zijn aanwezigheid aan andere, niet

autochtone factoren moet zijn voorafgegaan. Immers alles hangt in dit opzicht af van het tijdstip, waarop het domesticeeren beëindigd mocht heeten.

Indonesische elementen reeds een vast cultuurcomplex vóór de komst der Hindoes.

In hoeverre men de Indonesische elementen der ploegcultuur al van exotischen of inlandschen oorsprong acht, en van welke componenten men zich in het eerste geval de introductie synchronistisch denkt, nagenoeg zeker is wel, dat ploeg, kalender, trekvee, rijst en geïrrigeerd veld op Java een vaste verbinding vormden, toen de Hindoebeschaving daar haar invloed ging uitoefenen.

Reeds werd er op gewezen, hoe voordien bij de indeeling van het zonnejaar slechts met tien *mongso's* rekening werd gehouden, welke verband hielden met het periodiek verloop der landbouwwerkzaamheden. Aan de hand van den oudsten hem bekende *mongso* kalender toont nu BRANDES aan, dat voor de splitting in deze tien tijdperken aanvankelijk uitsluitend gebruik gemaakt werd van een paar sterrenbeelden, de *Wloekoe* of „Ploeg” (= den Gordel van Orion met een drietal vlakbij staande sterren) en de hieraan voorafgaande *Karatika* (= het Zeven-gesternte), ook wel *Woeloeh* of „Bamboe” geheeten. Aan de laatste constellatie zou daarbij echter maar de meer ondergeschikte rol toevallen om aanvullend werkzaam te zijn bij het zich regelen naar de eerste. De praeponderantie van den „Ploeg” in deze tijdrekening zou mede tot uiting komen in de aanduiding der, tusschen de tiende en de eerste *mongso* liggende, agrarische rust-periode met den on-Sanskritischen naam van *apit* (= insluiting, beklemming). Naar BRANDES' uitleg toch is het hoogstwaarschijnlijk, dat dit woord doelt op de beklemde positie van dit sterrenbeeld ten opzichte van den horizon gedurende deze onderbreking van het landbouwjaar. Immers bij het begin van dit interim ziet men het tegen zonsondergang gaandeweg dieper onder de westerkim weggedoken, om aan het einde daarvan den wederkeer dier constellatie te ontwaren in haar met elken nieuwen dageraad vollediger verschijnen boven den oostelijken gezichteinder.

¶ Het feit nu, dat men het sterrenbeeld, hetwelk de ziel van een onvervalschten landbouwkalender blijkt uit te maken, vernoemd

heeft naar het voor den akkerbouw zoo karakteristieke werktuig, toont onwederlegbaar de primaire, dus prae-Hindoeïstische saamhoorigheid aan van de in zwang zijnde tijdrekening en den ploegbouw. Dat dit laatste begrip dan, behalve den ploeg zelf, tevens de idee *s a w a h* in zich sluit, volgt uit de aannemelijkheid der boven uitgewerkte onderstelling, waarnaar toch het gebruik van den ploeg op het natte veld in Indonesië oorspronkelijker is dan de droge ploegbouw.

Hoe staat het nu in dit opzicht met de andere factoren der ploegcultuur vóór het optreden der Voor-Indische kolonisten? Kan men zich bij het voorkomen van *s a w a h* en rijst het eerste begrip al niet afgescheiden van het laatste voorstellen, een eventueele incohaerentie tusschen den ploeg en een mede aanwezigen vee^ustapel is, hoewel niet waarschijnlijk, in abstracto denkbaar. Immers nog tegenwoordig zijn er op Java en in de Bataklanden streken, waar dit akkergereedschap door menschelijke trekkracht wordt voortbewogen.

Het blijkt nu echter, dat van de zes grootste sterren van den Orion niet alleen het drietal van den Gordel, maar ook elk der overige een naam draagt, welke betrekking heeft op den ploegbouw. Zoo wordt Bellatrix opgevat als het oog van den den „Ploeg” drijvenden landman, terwijl Rigel de karbouw is, die dit werktuig voorttrekt en de rood-flikkerende Betelgeuze ten slotte een wond aanduidt aan den voet van den ploeger ten gevolge van het loopen in het *s a w a h* water.

Wanneer het vermoeden juist is, dat deze sterrengroep, als dubbele drie, het aanschijn gaf aan de heiligheid van het getal zes, en daarmede aan de oer-Javaansche zesdaagsche week, dan hoort zij blijkbaar reeds van ouds bij elkander. Ook al daarom is het niet waarschijnlijk te achten, dat de laatste benamingen pas in de Hindoeperiode in omloop gekomen zouden zijn. Maar dan moet ook de verbinding tusschen buffel en ploeg (en *s a w a h*), en daarmede de contextuur van al de bovengenoemde deelen der Indonesische ploegcultuur, van vóór dien tijd dagteekenen.

Of de *S a p i* of het „Rund” (= Orionis K.) reeds van den aanvang af deel uitmaakte van het aan den hemel weergegeven ploegcomplex, dan wel eerst later daarin werd geïnterpoleerd, is even-

wel niet duidelijk. Het komt ons dus voor, dat van deze zijde geen licht kan vallen op de kwestie, of het toenmaals ook al als ploegdier fungeerde.

Latere beschavingsstroomen werkten assimileerend in op het reeds aanwezige samenstel der ploegcultuur. Zoo versmolt de oer-Javaansche kalender met dien der Hindoes tot de z.g. Hindoe-Javaansche tijdrekening. Hierbij telde de *w o e k o e* week zeven dagen en het (luni-solaire) jaar twaalf maanden. Vandaar ook een indeeling in twaalf *m o n g s o*'s, waartoe het inactieve *a p i t*-tijdperk in twee meetellende periodes werd gesplitst, oorspronkelijk onderscheiden met Javaansche benamingen (*a p i t l e m a h* en *a p i t k a j o e*), doch later met verbasterde Sanskritische. Ook werd naderhand de *w i n d o e* cylus op acht jaar gebracht.

Evenals voor Java verwerpt KERN ook voor Celebes de mogelijkheid van overname uit het Sanskrit van het woord, waarmee men den ploeg aanduidt. Als andere treffende overeenkomst valt hieraan toe te voegen, dat men in de Makassaarsche en Boegineesche landen eveneens den „Ploeg”, zooals men ook daar den Gordel van Orion noemt (Mak: *P a d j e k o*; Boeg: *R a k a l a*), kent als voornaam sterrenbeeld voor de regeling der landbouwwerkzaamheden, op grond van oude, op *L o n t a r* bladen, geschreven en zonder twijfel eerst later in onze tijdrekening ingepaste kalenders van in hoofdzaak agrarischen inhoud.

Afwijkend echter, en wel speciaal voor het oostelijk eiland geldend, is de aanwezigheid eener nauw met den ploegcultus verbonden priesterkaste, welk instituut, blijkens ADRIANI'S reeds eerder aangehaalde uiteenzetting van het woord *b i s s o e*, hier in oorsprong evenmin een Hindoe-inzetsel is.

In zooverre dus ook op Zuid-Celebes al vóór de aanwezigheid van Voorindische volkplantingen sprake mocht zijn van een hecht samenstel van componenten der ploegcultuur, sloot dit tevens het priesterelement in.

Ook voor Java zou, wanneer met het Javaansche equivalent *w i k o e* aanvankelijk een identiek priesterwezen werd aangeduid, een schalm zijn toegevoegd aan de reeds vóór de komst der Hindoes aaneengesmede keten van factoren, welke karakteristiek waren voor het oude Babylonische beschavingscomplex.

Indiciën voor een oer-Babylonische wereldbeschouwing als grondslag van het oorspronkelijk Indonesisch ploegcultuurcomplex?

Zooals al eerder werd opgemerkt (blz. 891), is het niet te zeggen, in hoeverre bij het aanslaan van het ploegcultuurcomplex op Javaanschen bodem diens materiële manifestatie geïmpregneerd was met ideële motieven, wortelend in de godsdienstige wereldbeschouwing, welke naar HAHN's overtuiging de ploegcultuur voortbracht en uitdroeg.

Ontegenzeggelijk weet de Javaansche landman aan het eerste openmaken van den grond met behulp van den ploeg nog heden een ceremoniëel karakter te geven, ook al vindt dit gebruik lang niet meer algemeen en volledig toepassing. Op een daartoe berekend gunstig tijdstip vangt, na afloop van een feestmaal, de ploeger zijn werk aan met het driemaal reciteeren van een Mohammedaansch gebed of het opzeggen der tooverformule: *La ban* (resp. *djati*, of *wergoe*, enz., naar gelang van de houtsoort, waarvan de ploeg gemaakt is), *woengoe h ô*, *wer oeh ô s a d j a t i n é!* (vrij vertaald, *La ban*, wees wakker en pas op, dat gij de goede, ware richting neemt of behoudt). Daarna zet hij de ploegdieren aan met zachte tikjes op hun pooten, gepaard aan het doen van een in bepaalde termen vervat beroep op hun dienstbaarheid. Bij de eerste voorwaartsche beweging bezweert hij ten slotte nog met zweepgezwaai, onder het aanroepen van de patronen van den landbouw, alle onheil, dat mocht komen opdagen. (Ook pleegt men wel de gaafheid van het toekomstige rijstgewas langs sympathetischen weg te bewerkstelligen, door het voorstuk van het ploeglichaam en het juk met een welriekende olie, *ke n o n g o d j ô w ô*, in te wrijven). Met het trekken van slechts een paar voren, in de richting, welke het heerschend *w i n d o e j a a r* voorschrijft, is nu aan het ritueel voldaan, waarna de eigenlijke omwerking van het veld gewoonlijk eerst op den volgenden dag plaats heeft.

Het is echter moeilijk uit te maken, of deze plechtigheid een kern inhoudt van een oorspronkelijken eeredienst der Babylonische ploegcultuur, daar in het algemeen elk plantklaar maken van den bodem, ook bij den hakbouw, formaliteiten vereischt, terwijl een

magisch bewerken van het aan te wenden gereedschap bij dezen ouderen landbouwworm insgelijks bekend is; zoo b.v. bij de Timoreezen. Voor de mogelijkheid ervan pleit echter wel zeer sterk de mededeeling van SOLLEWIJN GELPKE: „De spade mag buiten nood-, „zaak niet worden gebruikt, daar het volksgeloof wil, dat de sawah, „om rijst voort te brengen moet beploegd, niet omgespit worden”.

Als in dat geval de beschreven ceremoniën, in beginsel althans, prae-Hindoeïstisch zijn, dan getuigt toch een onmiskenbaar synkretisme van een nadien ondergane metamorfose.

Tot welken wortel de met ossen gehouden ploegwedstrijden op Bali teruggaan, dit huldebetoon aan Dewa-Seri, alsook de Madoe-reesche stierenrennen, welke misschien uit een soortgelijk gebruik zijn ontstaan, dit alles moge in het midden gelaten worden. Enkel nog de opmerking, dat in den Indischen Archipel de os volstrekt niet (meer?) als het traditioneele trek- en ploegdier aangemerkt mag worden, daar zoowel stier als koe in die functie veelvuldig voorkomen. Wie dus in het aanspannen van gesneden hoornvee — ook al geschiedt dit tegenwoordig enkel uit utiliteitsoverwegingen — een aanwijzing wil zien voor het oorspronkelijk gewijde karakter van den te verrichten arbeid, kan, zonder andere gegevens, de Indonesische ploegbewerking slechts als een profane handeling beschouwen.

Ten onzent nog het rijkst aan ideëele momenten, annex aan het ploegen, is Zuid-Celebes. Merkwaardig is, dat daar nog heden ten dage in verscheidene streken het appalili in eere gehouden wordt, een plechtigheid, waarmee telken jare weer met behulp van een heiligen ploeg een begin gemaakt wordt met het openmaken der sawah gronden ten bate van den nieuwen rijstaanplant. Van ouds betreffen deze ceremoniën de z.g. ornamentsvelden, welke men definieeren kan als domeingronden van het hoofd der rechtsgemeenschap, qualitate qua houder van de als rechtspersoon gedachte ornamenten of rijkskleinooden. Als bewijs, hoe sterk men hechte aan de beteekenis dezer sacrale handeling diene, dat in het nog niet ver achter ons liggende vorstentijdperk van de opperrijken Bone en Goa degene, die zich verstoutte te ploegen voordat 's konings akkers op de traditioneele wijze waren gewijd, zwaar gestraft werd. Ook in de gouvernementslanden placht men in dit

verband aan de bewerking der ornamentsvelden den voorrang te geven.

In dit rechtstreeks bestuurd gebied is het ploegfeest van Sigeri van ouds in hoog aanzien. Het staat in het teeken van zekeren Po-longgi of Poewa-Longgi, een hemeling, die, naar de overlevering wil, met zijn ploeg uit den hemel daalde om de eerste *s a w a h* in het land aan te leggen. Nog heden wordt dit als relik vereerde en naar zijn verheven brenger geheeten werktuig — een uit één stuk hout vervaardigd voorwerp — onder de auspiciën van een daarop rechthebbenden titularis in een apart huisje bewaard. Zoowel eenige etmalen vóór, als tijdens den voor het ceremoniëele ploegen berekenden dag — een rituaal, hetwelk uit den aard der zaak plaats vindt op de als ornamentsveld voortbestaande en ook al naar den Boegineeschen Triptolemus vernoemde oer *s a w a h* — is dit sacrum de ziel van allerlei met dans en processie gepaard gaande feestelijkheden, waarbij de *bissoe's* een groote rol spelen.

Enkele aanvullende gegevens zijn te vinden in de betreffende mededeelingen van MATTHES, welke in hoofdzaak reeds in een verslag over een reis in 1861 neergelegd zijn. Wel zijn deze, ondanks de in dien tijd nog veel grooter omvang der plechtigheden, zelfs voor de weergave van den tegenwoordigen gang van zaken nog op meerdere punten onvolledig. Zij gewagen van het eeuwig branden van een Inlandsche kaars in het ploeghuisje en het opvoeren van het aantal dezer *k a n d j o l i's* tot drie op Vrijdagen, wanneer tevens veelsoortig gekleurde rijst in de nabijheid gezet wordt; zij verhalen, hoe drie dagen vóór het ploegen het heilige voorwerp buiten de kamer gebracht en door het hoofd met wit linnen overspannen wordt, terwijl tromgeroffel de *b i s s o e* dansen inluidt, welke drie etmalen moeten voortduren; zij beschrijven, welke wijding het werktuig moet ondergaan, zoowel bij den aanvang der festiviteiten als na het openmaken van den grond, een ceremonie, welke neerkomt op het reinigen van den ploeg met bast van den *l a n g i r* boom (*Albizzia saponaria* Bl.), gevolgd door het oliën, het bewierooken en het bepoeieren met fijn rijstemeel; en tenslotte vermelden zij voor den grooten dag der grondbewerking het herhaaldelijk rondvoeren van den ploeg met twee buffels om een platten steen in het midden van het veld en de beteekenis van het

voldoen dezer dieren aan zekere behoefte als voorspelling van den noodigen regen gedurende den groei van het gewas.¹⁾

Een soortgelijk, doch veel korter bericht van denzelfden auteur over het oude Goarijk leert, dat de ploeg, bij den aanvang van de periode der sawahwerkzaamheden, om de ornamentalsvelden Lonjdjoko en Lantaboko gevoerd werd, waarbij de bissoe's ook daar groot aandeel hadden in het bijbehorend feest.

Uitvoeriger inlichtingen over ploegceremoniën in de Makassaarsche landen verschaft een artikel van MAAN, dat zich bepaalt tot de Toerateya, die de drie zuidelijke adatgemeenschappen Laikang, Bangkala en Binamoe bewonen. Ook volgens dezen schrijver moest op sommige plaatsen — zooals in Bangkala — de vorst het rijstseizoen openen met de bewerking der ornamentalsvelden.

Daags vóór men de sawah onder den ploeg neemt, wordt dit werktuig te voorschijn gehaald en voor het huis op den grond gelegd, waarna met een mes van ieder der onderdeelen een weinig wordt afgekrabd voor een nog nader te vermelden doel. 's Avonds brandt men dan op den ploeg een Inlandsche kaars, terwijl men er ook sirih en een kokosnoot bij neerlegt.

Den volgenden morgen ondergaan, zoowel de karbouwen, die in de kraal blijven, als de ploegdieren, een vijfledige bewerking, analoog aan die, welke naderhand ook op de zaadpadi wordt toegepast, voordat men het eigenlijke zaadgoed op een buffelhuid met de voeten uit de pluimen heeft afgescheiden. Men begint met het wasschen van rug en kop der buffels met het zeepig schuim van den langirbast, waarna deze plaatsen met gewoon water besprenkeld worden. Dan gaat men over tot het bewieroken, waarbij men het aarden potje met het reukoffer in de linkerhand heeft om de rechterhand boven den damp te houden en voorts op den

1) In een, bij mijn weten niet gepubliceerd, ambtelijk rapport, welks auteur mij ook niet bekend is, treft men onder de uitvoerige mededeelingen over het merkwaardige instituut der pinati's-voorgangers in alle sawah aangelegenheden- uit het bergdistrict Malakadji onder meer ook een passage aan over het plechtige openmaken van den grond, waarvan een voornaam gedeelte ingenomen wordt door een uitweiding over den verschillende profetischen zin van eenige afwijkende gedragingen in het urineeren en defaeceeren van het ploegvee.

kop van den buffel te leggen. Hierop volgt het bespuwen van dezelfde, boven reeds genoemde lichaamsdeelen, waarbij het daags tevoren verkregen schraapsel van den ploeg een ingrediënt vormt van de voor dit doel fijngekauwde betelpruim. Ten slotte heeft dan het zalven plaats, waarvoor men gebruik maakt van kokosolie.

Na deze ceremonie, welke driemaal herhaald wordt, begeeft men zich met ploegspan en ploeg naar het veld, waar men om een in het midden in den grond gestoken lans, kris of dolk een voor trekt, onder het prevelen eener formule om de *s a w a h* met werktuig, vee en menschen te verzoenen. Wanneer ook nog een handvol aarde van den akker is vergaard om deze thuis op zolder bij den hoofdpaal te bewaren, is aan den *a d a t* voldaan en kan tot de geregelde bewerking worden overgegaan. ¹⁾

Nog een illustratie van den reuk van heiligheid, waarin de ploeg op Zuid-Celebes verkeert, geeft het onlangs door het binnenlandsch bestuur van Boni opgeteekende relaas over den z.g.

R a k a l a M a n o e n g E. Dit werktuig werd destijds door een *P a b i t j a r a* van Barobbo geheel voor gebruik gereed in een boom gevonden, naar beneden gehaald en op zijn sawah geprobeerd. De wonderbare werking van den ploeg kwam nu tot uiting in een enorme stijging van den oogst: in stede van de 100 bossen, die zijn akker hem gemiddeld opbracht, verkreeg hij 10.000 bossen!

Nog heden pleegt, wanneer het miraculeuze werktuig op dien akker zijn arbeid verricht heeft, de bevolking van Barobbo van het juist bewerkte veld wat modder over te brengen naar haar eigen *s a w a h*, in de hoop, dat hiermee de zegenrijke invloed van *R a k a l a M a n o e n g E.* mede overgeënt wordt.

Geraadpleegde Literatuur.

Dr. Ed. HAHN, Das Alter der wirtschaftlichen Kultur der Menschheit.

id. Die Entstehung der wirtschaftlichen Arbeit.

id. Die Entstehung der Pflugkultur.

1) De *Kraeng* van Sidenre (Binamoe) deelde ons mede, dat volgens het daar heerschend gebruik op den dag der eerste grondbewerking een vrouw om den vóór het huis aangespannen ploeg heenloopt, waarna ze werktuig en karbouwen met een weinig olie bestrijkt. Dan wordt de ploeg naar de *s a w a h* gebracht en vangt het *appalili* aan.

- Dr. Ed. HAHN, Von der Hacke zum Pflug.
 H. KERN, Over den invloed der Indische beschaving op
 de volken van den Indischen Archipel.
 id. Taalkundige gegevens ter bepaling van het
 stamland der Maleisch-Polynesische Volken.
 (Versl. en Med. Kon. Akademie v. Wetensch.
 Afd. Letterk. 3de reeks dl. 6).
- Dr. J. BRANDES, Een Jaijapattra of Acte van eene rechterlijke uit-
 spraak van Çaka 849.
 (Tijdsch. Bat. Gen. dl. 32).
- Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië.
 L. Th. MAYER, De Javaan als Landbouwer en
 Veefokker.
 N. ADRIANI, Dr. B. F. Matthes als Taalbeoefe-
 naar.
 (Tijdsch. Bat. Gen. dl. 51).
 M. B. SMITS, De ontwikkeling van den natten
 rijstbouw
 (Teysmannia dl. 27).
- N. ADRIANI en ALB. C. KRUYT, De Bare'e sprekende Toradja's
 van Midden-Celebes.
 Mededeelingen betreffende de Kwantandistricten.
 (Bijdr. T. L. en V. v. Ned.-Indië
 dl. 63).
- Dr. J. H. F. SOLLEWIJN GELPKE, Naar aanleiding van Staatsblad
 1878 No. 110.
 Dr. KURT SOMMERFELD, Het Madoereesche rund, enz.
 (Kol. Studiën 7de jaargang. 2de
 halfjaar).
- Dr. J. H. F. SOLLEWIJN GELPKE, De Rijstkultuur in Italië en op Java.
 P. DE KAT ANGELINO, De veestapel op Bali.
 (Kol. Studiën 4de jaargang, 2de
 halfjaar).
- B. F. MATTHES, Beknopt Verslag mijner reizen in
 de Binnenlanden van Celebes, in
 de jaren 1857 en 1861.
 (Verz. v. Berigten betreffende de
 Bijbelverspreiding).

B. F. MATTHES,

G. MAAN,

Over de Ada's of Gewoonten der
Makassaren en Boegineezen.

Eenige mededeelingen omtrent de
Zeden en Gewoonten der Toe-
rateya ten opzichte van den Rijst-
bouw.

(Tijdsch. Bat. Gen. dl. 46).

Dactyloscopie voor Nederlandsch-Indië.

door

D. H. MEIJER.

Nu eene op last van den Procureur-Generaal ingestelde commissie eerlang haar taak zal hebben volbracht en de wijze zal hebben aangegeven, waarop het z.g. afstands-identificatiesysteem van H. JÖRGENSEN hier te lande ingevoerd zal worden, teneinde tot een veelvuldiger toepassing van de dactyloscopie te kunnen geraken, schijnt het gewenscht om in dit tijdschrift eene beschrijving te geven van de dactyloscopie in het algemeen en van de methode-JÖRGENSEN in het bijzonder.

Immers de ambtenaren bij het Binnenlandsch Bestuur, die van de Politie en de Justitie zullen in de naaste toekomst reeds eene practisch bruikbare en vlug aan te leeren identificatiemethode niet meer kunnen ontberen. Om de steeds zich wederom wijzigende verhoudingen meester te kunnen blijven, zal men moeten kunnen beschikken over methoden, welke ons daartoe in staat stellen. De dactyloscopie is wel een van de belangrijkste van deze hulpmiddelen.

A. Geschiedenis van de Dactyloscopie.

I. Tot 1858.

Vaak hoort men nog door particulieren en ambtenaren het nut van de dactyloscopie in twijfel trekken. Deze wetenschap zou nog te jong zijn om er op te kunnen bouwen als op een rots en op grond van het vergelijken van vingerafdrukken alleen, zware vonnissen uit te spreken. Men zou nog over te weinig *ervaringsmateriaal* beschikken om tot practische conclusies te mogen besluiten.

Het eenige antwoord, dat op deze bezwaren past, is, dat de dactyloscopie reeds eeuwen lang wordt toegepast en dat men over meer dan voldoende materiaal beschikt om te kunnen verklaren,

dat er geen twijfel mogelijk is, of de dactyloscopie is: de beste en eenvoudigste identificatiemethode.

Met behulp van het handboek van dr. R. HEINDL. *System und Praxis der Daktyloskopie und der sonstigen methoden der Kriminalpolizei*, zullen wij dan ook beginnen met het geven van een historisch overzicht.

1. Klein-Azië.

Vermoedelijk werd de dactyloscopie reeds door de Assyriërs en Babyloniërs beoefend. Deze hypothese rust op het onderzoek van brokstukken van de 22000 steenen tafels, welk materiaal Sir HENRY LAYARD onder de ruïnes van Ninivé aantrof en naar het Britsch Museum te Londen bracht.

Op tal van deze Assyrische en Babylonische oorkonden treft men, behalve den naam van den schrijver, ook nog zijn zegel, dat in de nog versche klei gedrukt werd, aan. Wat dit zegel te beteekenen heeft, wordt aan het slot van den tekst verklaard. De meeste geleerden vertalen den slotzin: „Vingernagelafdruk van „N. N. in de plaats van zijn zegel”.

Slechts CLAY geeft de vertaling:

„Duimtopafdruk van N. N. enz.”. Deze laatste vertaling zou naar de meening van HEINDL de eenig juiste zijn:

1ste. omdat de nagelkrommingen zóó weinig variatie vertoonen bij de verschillende individuen, dat zij onmogelijk in de plaats kunnen zijn gesteld van de zeer samengestelde zegels dezer beschavingsvolken;

2de. omdat men door de nagel in de klei te drukken, tevens een klein stukje van de papillaire teekening der opperhuid afdrukt en deze lijntjes zijn juist, in tegenstelling tot de nagelvorm, bij uitstek geschikt om den eenen persoon van den anderen te onderscheiden.

2. China.

De eerste auteur, die het „hua chi” — het maken van vingerafdrukken met het doel te identificeeren — vermeldt, is Kia Kung Yen. (650 n. Chr.).

Hij is, voor zoover bekend, de eerste schrijver, die de dactyloscopie als methode tot identiteitsvaststelling van personen bespreekt. Kia Kung Yen geeft eene beschrijving van de houten tafels, welke

vóór de uitvinding van het papier in China voor het schrijven werden gebezigd.

Bij het sluiten van een overeenkomst ontvingen beide partijen een plankje. De kanten van deze plankjes werden op gelijke hoogte van inkervingen voorzien, zoodat men door de beide plankjes tegen elkaar te leggen kon constateeren, dat ze bij elkaar behoorden. Dit oude gebruik wordt nu als volgt verklaard: „De inkervingen „hebben hetzelfde doel als heden de vingerafdrukken”.

Op handelsovereenkomsten werden derhalve in het jaar 650 n. Chr. vingerafdrukken geplaatst uit een oogpunt van identiteitsvaststelling. Twee van zulke contracten zijn bewaard gebleven. Bij opgravingen, op last van de Britsch-Indische regeering gedurende de jaren 1900 — 1901 ondernomen in Chineesch Turkestan, kwamen twee manuscripten in rolvorm voor den dag. Het bleken leenovereenkomsten te zijn, waarin de volgende zinsnede voorkwam: „Beide partijen verklaarden met den inhoud accoord te „gaan en hebben hunne vingerafdrukken bij wijze van hand- „teekening er onder geplaatst”.

Gedurende de *Tang-periode* (618 — 906 n. Chr.) werden vingerafdrukken gebruikt in het Chineesche *familie recht*; n.l. bij echtscheidingen.

Tijdens de *Sung-periode* (960 — 1278) ontstond het gebruik van de dactyloscopie in het strafprocesrecht. Door HEINDL wordt dit o.a. aangevoerd d.m.v. een citaat, overgenomen uit een in de 12de eeuw verschenen misdadigersroman in 40 deelen. Hierin wordt het leven beschreven van een rooversbende, welke de oevers van de Hoai-rivier onveilig maakte. Twee vrouwelijke leden der bende — moordenaressen — worden gearresteerd. „Wu Sung, de „broeder van het slachtoffer — zoo heet het — riep de twee „vrouwen tot zich, liet hunne vingers zwart maken en afdrukken”.

Tengevolge van de omstandigheid, dat de Chineezzen de toekomst meenden te kunnen voorspellen uit de lijnen van de eerste vingerkootjes, werd de kennis van de vingertopfiguren gemeengoed van alle standen. Onze waarzeggers bepalen zich tot koffiedik of de handlijnen; de Chineesche waarzeggers stelden twee lijnentypen vast, n.l.: de *kring* (Chin. tou of lo) en de *lus* (Chin. ki).

Naar mate deze figuren over de 10 vingertoppen verdeeld waren, meende men te kunnen voorspellen, of een kind zou zijn: rijk of

arm, gelukkig of ongelukkig, dan wel veel of weinig te eten zou krijgen tot aan zijn dood. Op deze kennis der Chineesche moeders is gebaseerd de dactyloscopie van vondelingen in modern China.

De vondelingengestichten hebben naast de voordeur een schuifkast, welke door den muur heengaat. Daarin wordt een kind te vondeling gelegd en men slaat op een trommel, om de nieuwe gast aan te kondigen. De portier opent binnenshuis de schuifkast, zoodat deze de persoon, die het kind brengt, niet kan zien en geeft de vondeling over aan de zorgen van de huismoeder. Dan worden formaliteiten vervuld: ouderdom en geslacht worden in een register ingeschreven. Is de leeftijd niet aan te geven, dan boekt men datum en uur van aankomst in het gesticht in. Op eene vermelding van de bijzondere kenteekenen volgt het volledige dactyloscopische signalement van het wicht.

Hieraan wordt zeer veel waarde gehecht, omdat iedere Chineesche moeder weet, hoe de vingertoppen van haar kind er uit zien. Wil de moeder haar kind later terug hebben, dan kan zij het aan de vingertoplijnen herkennen.

3. Japan.

In Japan wordt het gebruik van vingerafdrukken in de wetgeving van Taiho (702 n. Chr.) erkend. Een Japansche encyclopaedie van 1713 geeft onder het woord „tegata” een beschrijving van het maken van handafdrukken. Van bijgeloovigen oorsprong is voorts het gebruik van den „bloedstempel”. Dr. E. KÄMPFER, Duitsch arts in dienst der Nederlanders op het eiland Decima, beschrijft in het jaar 1691 dit gebruik als volgt:

„Der Eid wird hier in einem allgemeinen und in den Reichs-gesetzen vorgeschriebenen Formular abgelegt, und der Vereidigte musz alsdann sein Petschaft in schwarzer Ölfarbe darunterdrücken „und einen Tropfen Blut darüber wegstreichen, den er selbst „under den Nagel des Fingers löst”. (vgl. HEINDL t.a.p. pag. 32).

Een Japansche schrijver uit de 17de eeuw zegt, dat het *Sei mon*, de heiligste eed der Japanners, de bezegeling van een oorkonde met eene in bloed gedoopte hand is.

4. Britsch-Indië.

Voor Indië ontbreekt, in tegenstelling tot het oude China, eene

in bijzonderheden afdalende beschrijving van het gebruik van vingerafdrukken. Toch is het bekend, dat de papillaire lijnen, waarmede de binnenzijde van de hand bedekt is, ook daar te lande een rol speelden. Zoo plaatste de baker een rooden handafdruk op den muur, zoodra het kind ter wereld was gekomen. Deze afdruk moest wellicht den man waarschuwen, dat hij de kraamkamer niet mocht betreden, aangezien de kamer in onreinen toestand verkeerde.

In *Tibet* is het gebruik om oorkonden van vingerafdrukken te voorzien oeroud. Heden ten dage is dit gebruik nog in zwang. Tijdens de veldtocht van *Timoer-Leng* (14de eeuw) kregen de officieren oorkonden, niet van een zegel, doch van een rooden handafdruk voorzien.

5. *Europa.*

In Europa heeft men veel later dan in Azië aandacht geschonken aan dit voortreffelijke middel tot identificatie. In het oude Rome was de dactyloscopie niet bekend. Ook in de Middeleeuwen zoekt men tevergeefs naar sporen van de dactyloscopie. De eerste wetenschappelijke aandacht is door den arts MARCELLUS MALPIGHIUS aan het onderwerp geschonken (1686). Hij schrijft: „dat er in de „handpalmen zekere huidplooien zijn waar te nemen, welke ver- „schillende figuren vormen”. MALPIGHIUS geeft de physiologische toelichting, dat deze plooien zijn te beschouwen als afvoerkanalen voor het zweet.

In 1822 tracht PURKINJE, professor in de physiologie en pathologie aan de universiteit te Breslau, eene klassificatie te geven van de verschillende lijnentypen. Negen hoofdvormen werden door hem vastgesteld. Daarmede legde hij den grondslag voor de huidige dactyloscopische registratiemethoden.

PURKINJE heeft echter, voor zoover men uit zijn werk kan nagaan, nooit aan de waarde van de vingerafdrukken, uit het oogpunt van identificatie bekeken, gedacht. Hij bepaalde zich tot het physiologisch terrein. Ook negeerde hij de twee levensvragen voor de dactyloscopie; vragen welke de Chineezzen vóór hem reeds beantwoord hadden en welke GALTON nà hem zou oplossen, n.l.:

- a. Blijft de tekening der vingertopfiguren constant?
- b. Treft men identieke vingerafdrukken aan bij verschillende individuen?

II. Na 1858.

1. Sir W. J. HERSCHEL.

Het keerpunt in de ontwikkeling van de dactyloscopie is het jaar 1858. WILLIAM J. HERSCHEL, gedurende de jaren 1853 — 1878 ambtenaar bij de Britsch-Indische „civil service”, voerde namelijk het gebruik van vingerafdrukken voor *administratieve* en *politieele* doeleinden in. De geschiedenis van zijn streven om de tallooze knoeierijen op het gebied van de indentiteit te bestrijden, demonstreert typisch het lot van den man, die een vondst practisch bruikbaar tracht te maken. Bij het invoeren van iets nieuws kan men gewoonlijk drie stadia aanwijzen:

- a. de uitvinder wordt voor dwaas uitgekreten;
- b. men begint zijn vondst te onderzoeken, doch verklaart deze op grond van „practische bezwaren” onbruikbaar;
- c. ten slotte wordt men, indien men nog twijfelt aan het groote nut van de vinding, door de publieke opinie niet meer voor vol aangezien.

Een gelukkige sterveling is hij, die dit laatste stadium nog mag beleven. Waar men ook de dactyloscopie trachtte in te voeren, in Britsch-Indië, in Engeland, in Duitschland en in Frankrijk, overal neemt men hetzelfde waar: de verantwoordelijke personen weigeren het nieuwe systeem in te voeren op grond van „practische bezwaren”.

HERSCHEL begon zijn onderzoekingen in het jaar 1858 in het district Hooghly, waarin Calcutta gelegen is. Misschien heeft hij het gebruik, dat de Chineezzen van de vingerafdrukken maakten, opgemerkt. HERSCHEL ontkent zulks echter ten sterkste. Hij begon met een einde te maken aan het bedrog dat gepleegd werd bij het uitbetalen van pensioenen.

De pensioenen van personen, die reeds lang niet meer in leven waren, werden door familieleden of vrienden trouw in ontvangst genomen. HERSCHEL legde nu een verzameling vingerafdrukken aan van een ieder die pensioensgerechtigd was. Deze afdrucken werden in een register opgenomen. Bij elke uitbetaling moest de ontvanger van het pensioen met zijn vingerafdruk kwiteeren, opdat zijn identiteit door vergelijking van deze afdruk met die, welke in het register achter den persoonsnaam voorkwam, zou kunnen worden vastgesteld. Thans was aan dit bedrog een einde gemaakt, waardoor het gouvernement veel geld spaarde.

Ook voerde hij zijn systeem bij wijze van proef in een gevangenis in. Het kwam namelijk veel voor, dat men zich in de identiteit van gestraften vergiste. Op deze wijze verzamelde HERSCHEL talloze vingerafdrukken, vooral van de wijs- en middelvingers van de rechter hand. Dit materiaal was toereikend om GALTON in de gelegenheid te stellen in de jaren 1880 — 1890 het wetenschappelijk bewijs te leveren, dat de vingerafdrukken gedurende het leven onveranderlijk zijn.

Nadat HERSCHEL van de practische mogelijkheden van zijn systeem overtuigd was, schreef hij in 1877 een brief aan den Hoofdinspecteur van het gevangeniswezen van Bengalen, waarvan een vertaling is afgedrukt in HEINDL's handboek (vgl. pag. 48 e.v.), en waarin het voorstel gedaan wordt om de dactyloscopie in alle gevangnissen in te voeren.

HERSCHEL doet daarbij een beroep op het befaamde ORTON-proces, dat zich voortsleepte van 1867 tot 1874. Een officier van schatrijke Engelsche familie, ROGER TICHBORNE, had een wereldreis ondernomen. Het schip, waarop hij zich bevond, verging. Zijne moeder, die niet in zijn dood kon gelooven, plaatste oproepingen in tal van dagbladen. Een zekere ARTHUR ORTON, afkomstig uit Australië, maakte hiervan misbruik en diende zich bij Lady TICHBORNE als haar zoon aan. De moeder herkende haren zoon. Toen ORTON echter als erfgenaam wilde optreden, deden de bloedverwanten hem een proces aan. Door vergissingen die hij beging, werd ORTON's bedrog tenslotte bemerkt.

HERSCHEL schrijft over deze geruchtmakende zaak aan zijn chef: „Als een voorbeeld, van hoeveel waarde het systeem is, stel ik „het geval, dat ROGER TICHBORNE bij zijn in dienst treden als „officier zijn vingerafdrukken had moeten plaatsen. Het gansche „ORTON-proces ware dan in 10 minuten beëindigd geweest”.

Edoch, HERSCHEL ontvangt een afwijzend antwoord. De door tropenziekten verzwakte man wordt moedeloos en laat zijn grootsche plan varen.

2. HENRY FAULDS.

Vermoedelijk geheel onafhankelijk van de practische onderzoeken van HERSCHEL, stuit HENRY FAULDS, arts te Tokio, omstreeks 1879 op hetzelfde probleem. Hij ontdekte op oude Japansche vazen

vingerafdrukken, welke echter door den ouderdom vervaagd waren. Daarom verschaftte hij zich nieuwe vazen, waarop versche afdrukken voorkwamen. Als physioloog stelde hij vooreerst belang in de vraag, of de afdrukken van vingers van individuen van verschillende rassen een typisch rassenkenmerk vertoonen. Hij constateerde, dat dit niet het geval is. Daarna onderzocht hij de vingerafdrukken van apen en sprak hij de veronderstelling uit, dat men door vergelijkend onderzoek zou kunnen geraken tot eene voorstelling omtrent de genetische verhouding tusschen mensch en aap.

Ook was hij bekend met het gebruik dat de Chineezers van de dactyloscopie maakten, doch bijzonderheden deelt hij niet mede.

De belangrijkste vondst van FAULDS, in het jaar 1880 gedaan, was zijn mededeeling, dat vingerafdrukken gevonden op de plaats des misdrijfs, tot ontdekking van de daders kunnen leiden. Deze gedachte was geheel nieuw. Voorts stelde hij voor, om de tien vingers af te drukken, in stede van 1 of 2, zooals HERSCHEL had gedaan. Deze methode wordt heden gevolgd. Aan het eind van de tachtiger jaren ontving FAULDS officieel bezoek van een Inspecteur van Scotland Yard. Directe resultaten wierp deze samenkomst niet af.

HERSCHEL en FAULDS hebben een strijd gevoerd over het prioritetsrecht van hunne vindingen. Zooals reeds is opgemerkt hebben beiden vermoedelijk los van elkaar aan hetzelfde idee gewerkt. HERSCHEL als man van de practijk, FAULDS als theoreticus. De eerste verzamelde veel materiaal, dat aan GALTON werd afgestaan en waarmede deze zijn klassieke onderzoekingen kon aanvangen. Verder voerde HERSCHEL de dactyloscopie bij wijze van proef en met succes in.

FAULDS echter heeft als geleerde dadelijk alle problemen van de dactyloscopie omvat. Beide personen hebben elkaar dus zoodanig aangevuld, dat hunne prestaties de grondslagen voor het onderzoek van GALTON vormden.

3. *De remmende kracht: Bertillon.*

Degenen, die de waarde van de dactyloscopie betwijfelen op grond van de jeugd van de methode, hebben dus naar uit het bovenstaande duidelijk zal zijn geworden, ongelijk. Toch is deze

onjuiste opvatting verklaarbaar, omdat pas op het eerste internationale politiecongres, gehouden te Monaco in het voorjaar van 1914, uitdrukkelijk en eenstemmig werd toegegeven, dat de dactyloscopie de eenig juiste identificatiemethode is. Deze overtuiging van de deskundigen drong niet dadelijk tot alle lagen van de leeken door.

Veel is ongetwijfeld te wijten aan de omstandigheid, dat juist vóórdat men in Europa het nut van de dactyloscopie had kunnen aantoonen, de Fransche politie-deskundige ALPHONSE BERTILLON een identificatiesysteem had ontworpen, dat gebaseerd was op de maten van verschillende lichaamsdeelen van de individuen en op bijzondere kenteekenen.

De directeur van de strafgevangenis te Leuven had in 1860 reeds de aandacht gevestigd op de theorie van QUÉTELET, welke inhoudt:

a. dat er geen twee menschen op aarde zijn, wier lichaamsmaten geheel overeenstemmen;

b. dat de maten van het beenderenstelsel van den mensch vanaf een bepaalden leeftijd onveranderlijk zijn.

STEVENS begon op grond hiervan meetproeven te nemen van hoofd, lichaamslengte, voeten, ooren en borst der gevangenen. Deze proeven zijn baanbrekend voor de methode-BERTILLON geworden. In 1879 had BERTILLON zijn meetsysteem reeds uitgewerkt, hetwelk daarna in verschillende Europeesche staten werd ingevoerd en warme voorstanders vond. De dactyloscopie kwam juist te laat, een ander systeem was in gebruik genomen. Omtrent de z.g. Bertillonage of Anthropometrie zullen we kort zijn; door de politiedeskundigen wordt reeds toegegeven, dat het systeem geheel overbodig is, indien men slechts de afstands-identificatie-methode van H. JÖRGENSEN gebruikt. Onder no. 6 zullen we nog de aandacht vestigen op de tegenwerking, welke GALTON van BERTILLON ondervond bij zijne pogingen om de dactyloscopie ingevoerd te krijgen in Engeland en Frankrijk.

4. WILHELM EBER.

W. EBER, dierenarts, stelde in het jaar 1888 aan den Pruisischen Minister van Binnenlandsche Zaken voor, om de misdadigers door middel van handafdrukken, gevonden op de plaats des misdrijs,

op te sporen en te signaleeren. Hij ontving in hetzelfde jaar het afwijzende antwoord van den Minister: „ dasz Ihre Vorschläge „zurzeit praktisch (sic Schr.) noch nicht verwertbar erscheinen, „und ich daher davon absehe, auf dieselben näher einzugehen“. (HEINDL'S Daktyloskopie, pag. 63).

5. SIR FRANCIS GALTON. (1822 — 1911).

Sir GALTON was arts en natuuronderzoeker. Na zijn reizen in Zuid-Afrika hield hij zich in het South-Kensington Museum bezig met de studie van de menschenrassen. In 1885 had hij in dit museum een laboratorium geopend waarin hij zijn proeven nam. Drie jaren daarna ontving hij eene uitnoodiging om een voordracht te houden over de methode-BERTILLON. Als wetenschappelijk onderzoeker wilde hij zich echter niet bepalen tot het houden van een causerie omtrent hetgeen hij te Parijs gezien had. Hij wilde critische beschouwingen leveren. Hij stelde zich dus op de hoogte van andere identificatiemethoden.

Aldus kwam hij in aanraking met Sir. W. J. HERSCHEL, den gewezen ambtenaar van de „civil service“. Deze stond zijn groote verzameling vingerafdrukken af. Nadat GALTON zijn voordracht gehouden had, bleef hij het vraagstuk verder onderzoeken. Als anthropoloog stelde hij — evenals FAULDS uit physiologisch oogpunt had gedaan — belang in de vraag, of er rassenkenmerken zijn aan te wijzen in de vingerafdrukken van personen van verschillend origine. Hij kwam evenals FAULDS tot het resultaat, dat zulk een onderscheid niet bestaat. Dit is een zeer gewichtige omstandigheid, omdat de dactyloscopie daarmede zonder meer toegepast zou kunnen worden op alle menschen, zonder een onderscheid in ras te maken.

Daarna ging GALTON zinnen op het verwezenlijken van het denkbeeld om de vingerafdrukken in dienst van de politie te stellen. Hij begreep dat hij daartoe drie vragen had op te lossen, n.l.:

- a. Blijft het lijntype constant?
- b. Is de variatie der typen zoo groot, dat zonder moeite onderscheid gemaakt kan worden tusschen duizenden personen?
- c. Is het mogelijk de typen zoodanig te klassificeeren, dat men zeer snel kan onderzoeken of bepaalde afdrukken al dan niet geregistreerd zijn?

De oplossing van deze vragen kostte GALTON veel hoofdbrekens, naar hij in zijn „Finger Prints” (1892) mededeelt. Toch kwam hij tot een bevredigend resultaat. Bovenstaande vragen moeten bevestigend worden beantwoord. Hiermede was de aangelegenheid rijp geworden voor eene regeeringscommissie, welke de vraag: GALTON of BERTILLON? onder oogen zou hebben te zien. In 1887 was n.l. de aandacht der Britsche regeering reeds gevestigd op de Bertillonage.

Daardoor was de zaak voor GALTON moeilijker geworden. Dr. HEINDL spreekt naar aanleiding van het werk van deze commissie over de „BERTILLON Clique” en over „Stimmung machen gegen GALTONS Ideeën”. Het resultaat van het onderzoek was voor de voorstanders der dactyloscopie niet bevredigend. De commissie hield zich neutraal. BERTILLON en GALTON werden beiden geprezen. Een combinatie van beider methoden werd aanbevolen. Van een registratie door middel van de vingerafdrukken kwam alleen iets bij de minderjarigen, aangezien zulks alleen op grond van de nog steeds aan verandering onderhevig zijnde lichaamsmaten niet wel mogelijk was.

In Engeland was de zaak daarmede voorloopig afgedaan. Het ministerie had gesproken. Elders zou de beslissing vallen, n.l. in Britsch-Indië.

6. BERTILLON *contra* GALTON.

Is er inderdaad sprake geweest van een BERTILLON-kliek en van stemming maken tegen GALTON? Een antwoord te vinden op deze vragen heeft het practische nut, dat men daardoor een juist inzicht kan verkrijgen in de waarde van de Bertillonage en van de dactyloscopie. HEINDL, die deze weinig aangename uitdrukkingen heeft gebezigd, is er o.i. niet in geslaagd het bestaan van een „kliek” aan te toonen. Wel heeft hij aangetoond, dat de aanhangers van BERTILLON en deze zelf in de eerste plaats, op volmaakt ondeugdelijke gronden de dactyloscopie hebben veroordeeld.

Men kwam nl. aan met de „practische bezwaren”. GALTON had in een brief zijn methode aan BERTILLON uitgelegd; daarop antwoordde deze:

„Je suis fort disposé à ajouter votre procédé au signalement „anthropométrique, surtout pour les enfants. Mais je redoute

„quelques difficultés pratiques (sic Schr.) pour le nettoyage des „doigts après l'impression faite, etc.

„Puis mes agents si peu instruits mettront-ils le zèle nécessaire „pour apprendre votre méthode?”

Het reinigen van de vingers en het intellectueele onvermogen van de Parijsche politieagenten, vergezeld van een etc., dat zijn de „practische bezwaren” welke in allen ernst worden opgeworpen!

BERTILLON heeft voorts de klassificatie en registratie der vingerafdrukken voor onmogelijkheden verklaard. Het groote aantal registratiesystemen, dat in gebruik is geweest in de verschillende landen, toont de voorbarigheid van dit oordeel aan. Tot zooverre de argumenten van Dr. HEINDL. Wij willen echter BERTILLON zijn vollen maat geven. Dr. F. LOGARD, hoofd van het bekende politie-laboratorium te Lyon, laat zijn landgenoot, zij het stilzwijgend, in den steek.

In 1909 — de dactyloscopie was toen in Frankrijk nog niet ingevoerd — verscheen in de Bibliothèque de Criminologie (onder toezicht van Prof. LACASSAGNE) LOCARD'S „*L'Identification des Récidivistes*”. In de bladzijden 35 tot 158 behandelt LOCARD de Bertillonage; in de bladzijden 159 tot 273 de dactyloscopie. De eerste identificatiemethode staat dus vooraan, ook wat de lengte der stof betreft.

In 1923 — de dactyloscopie was pas in 1914 in de plaats van de anthropometrie gekomen — verscheen zijn „*Manuel de Technique Policière*”. Thans krijgt de dactyloscopie de eereplaats: bladzijden 28 tot 78. De anthropometrie is geheel op den achtergrond gedrongen: bladzijden 244 tot 273.

Tot deze ietwat simpele bewijsvoering zullen we ons echter niet bepalen, want er is meer. LOCARD zag reeds in 1909 zeer duidelijk in, dat een registratie op grond van lichaamsmaten alleen, niet tot het gewenschte doel zou voeren:

„C'est pourquoi, très sagement, M. BERTILLON fait de l'anthropométrie non le principe unique de l'identification, mais seulement „son point de départ, sa base de classification des fiches, et qu'il „la complète par les autres méthodes que nous avons étudiées „déjà”. (*L'Identification des Récidivistes*, pag. 152). Van deze tolerante houding van Bertillon profiteerden niet de dactyloscopie, doch de fotografie en de bijzondere kenteekenen.

Aan het slot van zijn boek geeft hij voor het internationale verkeer tusschen de politieautoriteiten de voorkeur aan de dactyloscopie (t.a.p. pag. 417 en 418).

Omtrent de vasthoudendheid van BERTILLON, waar het de dactyloscopie betrof, schrijft LOGARD: „M. BERTILLON est trop résolu, ment attaché à l'anthropométrie, pour avoir poussé fort loin la „systématisation des dactylogrammes”. (t.a.p. pag. 271).

Ten slotte schrijft LOCARD na het sterven van zijn landgenoot in het voorjaar van 1914 het volgende:

„Il est vrai que l'absence de classement dactyloscopique, per-mettant la recherche de l'empreinte dans les collections de fiches, „a pu décourager les bonnes volontés. Il me paraît certain que, si „la maladie et une fin prématurée ne l'eussent enlevé trop tôt, „BERTILLON en serait arrivé à donner à son service ce complément „nécessaire”. (Arch. d'Anthrop. Crim. No. 243, 1914).

Na alle moeite, welke GALTON zich getroostte om BERTILLON de zaak duidelijk te maken, de starre houding, welke deze laatste daarbij aannam, mogen we zeggen, dat het twijfelachtig schijnt, of BERTILLON de dactyloscopie als noodzakelijke aanvulling van de anthropometrie zou zijn gaan beschouwen en mogen we de mogelijkheid, dat hij tot het inzicht zou zijn gekomen, dat de dactyloscopie zijn methode geheel zou kunnen vervangen, verwerpen. Het oordeel van den Duitscher HEINDL over den Fransman BERTILLON is derhalve — behoudens de boven aangegeven onzekerheid omtrent het „stemming maken” — objectief. Waar HEINDL zijn handboek gedurende den wereldoorlog schreef, heeft zijn uitspraak dubbele waarde: hij is niet onder invloed gekomen van de oorlogspychose.

7. *De dactyloscopie wordt in Britsch-Indië ingevoerd.*

De ontwikkeling van Britsch-Indische toestanden wordt door Nederlandsche historici en juristen met belangstelling gadege-slagen; en niet zonder ernstige redenen. Men is daar te lande Nederlandsch-Indië in verschillende opzichten enkele jaren voor. De nationale opleving begon daar vroeger; de volksbeweging, welke ons Indië thans ook kent, ving daar eerder aan.

Ook op het gebied der politioneele organisatie en methoden kunnen wij met succes het oog richten op Britsch-Indië. In het bijzonder geldt dit voor de wijze, waarop de dactyloscopie werd

ingevoerd en toegepast. Dezelfde problemen toch, welke de Britsch-Indische „civil service” had op te lossen, vragen de aandacht van het Binnenlandsch Bestuur hier te lande. Om deze reden wordt hieronder uiteengezet, op welke wijze de dactyloscopie in Britsch-Indië werd ingevoerd.

Na HERSCHEL'S proefnemingen was in Britsch-Indië nog steeds niet voorzien in de behoefte aan een practische methode van identiteitsvaststelling. Deze behoefte was buitengewoon groot. Immers de z.g. Bertillonage was in dit land met zijn millioenenbevolking practisch niet uitvoerbaar. Waar in Europa gesteund kon worden op de kleur van haren en oogen, op de vormen van lippen en neuzen, ging dit hier niet op, aangezien op het oog alles gelijk was en er, in tegenstelling tot Europa, geen diepgaande vergelijkende studie was gemaakt in de verschillen, welke in kleur en vorm zouden kunnen bestaan.

De gelijksoortige gelaatstrekken, het veelvuldig voorkomen van dezelfde namen, de lastig te controleeren handteekeningen in het nationale schrift, het analphabetisme, de ontzagwekkende bevolkingsdichtheid, het dooreenwonen van verschillende rassen, al deze omstandigheden moesten, indien het bestuur en de politie niet over eene gemakkelijke, goed werkende identificatiemethode beschikten, tot een chaos voeren.

Deze wantoestand demonstreerde zich op verschillend gebied:

a. Het administratieve gebied.

Het bedrog op het gebied van de identiteit had reusachtige afmetingen aangenomen. Zoo deelt Majoor FERRIS van het „Indian Staff Corps” mede, dat tusschen de zeventiger- en tachtiger jaren buitengewoon veel processen werden gevoerd over grondbezit. Het aantal van deze processen bedroeg 92 % van het totaal aantal burgerlijke processen en 82 % van deze grondkwesties veroorzaakte veel last, omdat de vroegere eigenaars verklaarden, dat de handteekening onder de koopacte gesteld, vervalscht was.

Aan dezen stroom van processen werd een einde gemaakt door in het z.g. *Registration Book* en onder de acten de vingerafdrukken van de partijen te plaatsen. De partij, welke de overdracht van den grond loochende, werd nadien door den rechter uitgenoodigd haar vingerafdruk te plaatsen en binnen 10 minuten kon uitge-

maakt worden, of de bewering al dan niet juist was. Tusschen de jaren 1896 — '99 werd een groot aantal van dergelijke bedriegerijen opgehelderd. De angst voor de dactyloscopie kwam er bij het proceslievende publiek zoodanig in, dat het aantal processen aanmerkelijk daalde.

Reeds HERSCHEL had de dactyloscopie gebruikt bij het uitbetalen van militaire en burgerlijke *pensioenen*. Hij voorkwam daarmee, dat bedrog gepleegd werd en bovendien waren daarmee de vaak tijdroovende bemoeienissen van het bestuur teneinde zekerheid te krijgen of een gepensioneerde nog in leven was, overbodig geworden.

In 1899 werden alle *subalterne postambtenaren* dactyloscopisch geregistreerd. Voorts moesten de *Inheemsche vrijwilligers* bij het aanmelden hunne vingerafdrukken afstaan, opdat zou kunnen worden nagegaan, of zij tevoren reeds hun handgeld elders hadden ontvangen en daarna gedrost waren.

Bij den dienst der *Opiumregie* werd de dactyloscopie ingevoerd, omdat door de opkoopters en de papaverplanters fraude werd gepleegd met de oogstvoorschotten. Eerstgenoemden hielden deze gelden vaak in den zak en beweerden het uitbetaald te hebben; laatstgenoemden beweerden vaak het voorschot nimmer ontvangen te hebben en dat de geproduceerde handteekening valsch was. De vingerafdrukken maakten een einde aan deze handelingen.

Ook bij *leenovereenkomsten* kwam veel bedrog voor. De Chetties kochten getuigen om en de arme Hindoe verloor. De vingerafdrukken, op de quitanties van afbetalingen geplaatst, hebben eenige verbetering in dezen toestand gebracht.

De dactyloscopie werd voorts gebruikt bij *arbeidsovereenkomsten*. Alle emigranten, die contracten volgens de Emigration-Act onderteekenen, moeten hunne duimen onder het contract afdrukken. Door groote ondernemingen wordt het systeem gebruikt om weder indienstneming van vroeger gestrafte koelies te voorkomen.

De *Bengaalsche Medische Dienst* schreef voor, dat bij het afgeven van ziektebriefjes aan ambtenaren, de onderzochte patient zijn duimafdruk moest plaatsen op dat briefje. Het kwam n.l. voor, dat andere, inderdaad zieke personen, naar den arts werden

gestuurd, opdat een gezonde ambtenaar ziekteverlof zou kunnen verkrijgen.

Ook bij *staatsexamens* kwam dit „wakillen” ¹⁾ voor. Zwakke examinandi stuurden goed onderlegde plaatsvervangers naar het examen, teneinde aldus op veilige wijze het gewenschte bewijs te verkrijgen. De dactyloscopie maakte aan deze misbruiken een einde.

Ten slotte wordt de dactyloscopie gebruikt bij de *pestbestrijding*. Alle Haddj-gangers moeten zich vooraf door een arts laten onderzoeken en ontvangen eene met hunne vingerafdrukken voorziene doktersverklaring. Ook de binnenlandsche bedevaart wordt op deze wijze in handen gehouden, want de groote bevolkingscentra zijn gevaarlijke broeinesten, vanwaar de besmettelijke ziekte zich verder verbreidt.

b. De gerechtelijke toepassing.

In 1899 verscheen er een speciale wet om de „Law of Evidence” aan te vullen. Aan de dactyloscopie werd daarbij volledige bewijskracht toegekend. Men paste in Britsch-Indië toe de dactyloscopie tot ontdekking der recidive en als opsporingsmiddel, n.l. het zoeken naar vingerafdrukken op corpora delicti, achtergelaten door de daders, welke afdrukken tot ontdekking van deze daders kunnen voeren. Omtrent deze verschillende wijzen van toepassing bestaat nog vaak misverstand. Dr. H. Müller heeft daarop de aandacht gevestigd in de Ned. Ind. Politiegids No. 3, blz. 108 — 109, Jaargang 1926.

Voor den eersten vorm van toepassing, welke neerkomt op het vaststellen van de identiteit van een *aangehouden* misdadiger door middel van alle tien vingerafdrukken en het vaststellen van zijn verleden (al dan niet recidivist zijn), heeft men een dactyloscopische centrale noodig, waarin de signalementskaarten van alle gevaarlijke misdadigers zijn opgenomen. Het ligt voor de hand, dat het voor de politie en de justitie van zeer veel belang is over deze wetenschap te kunnen beschikken. Heeft men derhalve een misdadiger *aangehouden*, of verdenkt men een *aangehouden* persoon ervan een misdaad te hebben gepleegd, dan maakt men zijn dactyloscopische signalementskaart op, zendt deze met verzoek

1) Ook hier te lande schijnt bedrog voor te komen bij het overleggen van klein-ambtenaars diploma's.

om spoedig bericht naar de centrale en gaat rustig afwachten, of dit antwoord binnenkomt.

De tweede wijze van toepassing, door de Duitschers „Tatort-daktyloskopie” genoemd, vereischt veel meer routine en technische kennis. Men dient op de hoogte te zijn van de plaatsen, waar gewoonlijk vingerafdrukken van misdadigers worden aangetroffen op de plaats des misdrijs, hoe men deze, vaak voor het bloote oog onzichtbare afdrukken te voorschijn brengt op glas, hout, metaal en papier, hoe men de corpora delicti moet vervoeren, opdat de afdrukken niet vernietigd worden, hoe men deze afdrukken fotografeert en last not least: hoe men tenslotte uitmaakt, van welken persoon de gevonden afdrukken afkomstig zijn. De technische wetenswaardigheden hieromrent treft men aan in overzichtelijken vorm in „Manuel de Technique Policière” van dr. LOCARD (blz. 29 e.v.). Het valt buiten het bestek van dit artikel hierop nader in te gaàn.

Men kan thans twee gevallen onderscheiden:

1. er zijn verdachten; 2. er zijn geen verdachten.

In het eerste geval zoekt men onder de vingerafdrukken van de aangehouden verdachten naar afdrukken, identiek met de ter plaatse gevondene.

In het tweede geval heeft men noodig een z.g. éénvingerverzameling. In plaats van uit signalementskaarten met 10 afdrukken, bestaat zulk een verzameling uit kaarten met één vingerafdruk er op. Het systeem-JÖRGENSEN, hetwelk hieronder zal worden besproken, is geschikt gemaakt voor de registratie van deze éénvingerverzamelingen. (Distant Identification and One-Finger Registration, by HAKON JÖRGENSEN, page 95 — 129).

Bovendien moet men aan de positie van de vingerafdrukken kunnen zien, van welke vingers zij vermoedelijk afkomstig zijn; deze wetenschap vergemakkelijkt het zoeken. Op deze wijze vindt men een kaart met een identieken afdruk en kan men dus te weten komen wie men moet arresteren.

Op welke wijze is men nu in Britsch-Indië tot die invoering op groote schaal overgegaan? Wij hebben gezien, dat de bestuursambtenaar HERSCHEL geen succes boekte. Deze gang van zaken is te danken aan Mr. HENRY, Inspecteur Generaal der politie te Calcutta, later Hoofd van de Londensche politie. Tijdens een

Europeesch verlof bezocht bij Sir GALTON in diens laboratorium. Hij liet zich het systeem uitleggen door GALTON. Dadelijk de buitengewone waarde van de methode beseffende, speciaal voor Britsch-Indië, zette hij zich er toe om het registratiesysteem van GALTON te vervolmaken. In Indië rijpte deze registratiemethode, welke thans in de meeste centrales van de wereld wordt gebruikt: het systeem GALTON-HENRY.

De aandacht van de Britsch-Indische Regeering werd getrokken. Een regeeringscommissie, welke eveneens de vraag: GALTON of BERTILLON? zou hebben te beantwoorden, werd ingesteld. Deze commissie heeft BERTILLON gewogen en te licht bevonden. Zij legde den vinger op de volgende zwakke plekken in zijn methode:

1ste. Er zijn geoefende personen noodig om de metingen te verrichten en zij moeten in staat zijn de instrumenten nauwkeurig af te lezen.

2de. Er zijn zeer nauwkeurige instrumenten noodig.

3de. Het meten en het zoeken naar bijzondere kentekenen neemt minstens een half uur in beslag.

4de. Daar vergissingen niet zijn uitgesloten, neemt men een speelruimte van 2 m.M. aan. Dit heeft tengevolge, dat men vaak in 10 tot 12 verschillende vakken naar een signalementskaart moet zoeken. Het zoeken duurt om die reden gemiddeld één uur.

Daartegenover staat volgens de commissie:

1ste. Dat het maken van vingerafdrukken zeer gemakkelijk is en er weinig kostbare instrumenten voor noodig zijn.

2de. Dat het maken van 10 afdrukken hoogstens 10 minuten kost.

3de. Dat de klassificatie- en registratiemethode van HENRY zoo eenvoudig is, dat de beide commissieleden de twee moeilijkste kaarten met gemak en zonder aarzeling opzochten.

4de. Dat de grootste twijfelaar onmiddellijk van de identiteit overtuigd is, wanneer men hem origineel en duplicaat afdruk voorlegt. De kleinste bijzonderheden worden herhaald; men heeft geen speelruimte voor vergissingen noodig en twijfelachtige gevallen bestaan niet.

De commissie was van oordeel, dat voldaan was aan de drie tevoren gestelde eischen:

1. De beschrijvingen, metingen of teekens, welke de grondslagen vormen van het systeem moeten zoo zijn, dat zij snel en met voldoende nauwkeurigheid door cipiers en politieagenten met middelmatig verstand *gemaakt* kunnen worden.

2. De indeeling moet zoo zijn, dat bij arrestatie van een misdadiger, die een valschen naam opgeeft, de registerkaart snel en zeker *gevonden* kan worden.

3. Het systeem moet de identiteit *onfeilbaar* vaststellen.

Ziedaar een ander oordeel dan dat van BERTILLON, die vreest, dat de vingers niet goed gereinigd zullen kunnen worden. Alsof onwettige vrijheidsberoving geen grooter kwaad ware!

Dit onverdeeld gunstige advies had tengevolge, dat reeds in 1897 de dactyloscopie voor geheel Britsch-Indië werd ingevoerd. Men omvatte alras met behulp van de methode 200.000.000, menschen. Uit vergelijkend cijfermateriaal is overtuigend gebleken, dat de dactyloscopie dadelijk veel meer effect sorteerde dan de anthropometrie. (vgl. HEINDL's Daktyloskopie, blz. 76).

8. *Ook in Europa zegeviert de dactyloscopie tenslotte.*

Toen Mr. HENRY hoofd van de Londensche politie werd, begon hij dadelijk met New Scotland Yard eene dactyloscopische centrale te geven. De methode-BERTILLON werd geheel verlaten. Het resultaat was, dat men na één jaar gebruik van de dactyloscopie gemaakt te hebben, *vier maal zooveel* herkenningen kon boeken dan met behulp van de anthropometrie en dat, terwijl de politie met de laatste methode reeds vijf jaren gewerkt had. In 1900 boekte men met behulp van de anthropometrie 462 herkenningen; in 1902 en 1906 met behulp der dactyloscopie respectievelijk: 1722 en 6776 herkenningen.

In 1912 werd op het Duitsche politiecongres de meening uitgesproken, dat de dactyloscopie de voorkeur verdient boven de Bertillonage. Het congres vereenigde zich met dit inzicht.

In het voorjaar van 1914 kwam te Monaco het eerste Internationaal Politiecongres bijeen. Twee praeadviezen zouden worden gegeven, n.l. een ten gunste van de anthropometrie en een ten gunste van de dactyloscopie. De eerste rapporteur zou BERTILLON zelf zijn. Voordat het congres bijeenkwam stierf BERTILLON echter. Zijn voornaamste medewerker, DAVID, werd als vervanger aan-

gewezen. Deze sprak zich in zijn praeadvies ten gunste van de *dactyloscopie* uit!

Hiermede kwam een einde aan den strijd tusschen de deskundigen. Onder de leeken echter, ook onder politie- en justitieambtenaren, bleef veel misverstand voortleven. Langzamerhand dringt echter de beteekenis van de *dactyloscopie* ook tot deze lagen door. Ook in patria komt in dit opzicht verbetering. Het vóórkomen van strafzaken waarbij het bewijs geleverd wordt met vingerafdrukken, heeft een gunstige werking.

B. De *dactyloscopie* in Nederlandsch-Indië.

In de Javaansche landen is het gebruik van vingerafdrukken in de plaats van een handteekening geenszins onbekend. *Tjap doemoeq* is een vingerafdruk, gemaakt met behulp van *inkt* of *sirihspeeksel*, welke gesteld wordt onder een geschrift in plaats van een handteekening of een zegel. GERICKE-ROORDA veronderstelt, dat het gebruik van de Chineezzen zou zijn overgenomen. Deze hypothese komt ons, in verband met het vroegtijdige en levendige handelsverkeer der Chineezzen op Indonesië en met de omstandigheid dat de Chineezzen reeds in 650 n. Chr. het gebruik van vingerafdrukken, geplaatst onder overeenkomsten van koop en verkoop, kenden, zeer sterk voor.

1. Regeeringsmaatregelen.

Ook hier te lande voelde men aan het einde van de vorige eeuw de behoefte, welke bestond aan een goed identificatiesysteem. Bij Gouvts. besluit van 23 Juli 1898 No. 27, jo. dat van 17 Juli 1905 No. 20, werd bij wijze van proef de gerechtelijke anthropometrische identificatie volgens het stelsel van ALPHONSE BERTILLON ingevoerd op de hoofdplaatsen: *Batavia*, *Semarang* en *Soerabaia*.

Hieraan moesten zich onderwerpen:

- a. onherroepelijk veroordeelden tot gevangenisstraf, dwangarbeid of wegzending naar een oord van ballingschap voor langer dan één jaar of tot zwaarder straf, dan wel tot eene straf wegens het begaan eener opiumovertreding;
- b. zij, op wie wordt toegepast de maatregelen van artt. 45, 46 en 47 Regeerings Reglement of die, krachtens Staatsblad 1872 No. 38 of No. 40 uit Nederlandsch-Indië verwijderd, hier weder worden aangetroffen;

- c. aangehouden of gevangen genomen personen, verdacht van misdrijf, ter vaststelling van wier identiteit door den Procureur Generaal, een Officier van Justitie of Hoofd van Gewestelijk Bestuur in het belang der Justitie het opmaken van een signalementskaart wordt gelast.

In 1901 werd de anthropometrie aangevuld met de *photographie*. Te Batavia en Soerabaia werd eenig personeel, speciaal belast met het doen van de metingen en het maken van de beschrijvingen, in dienst gesteld.

In de maand Februari 1902 werd op last der Regeering op deze hoofdplaatsen de Bertillonage aangevuld met de *dactyloscopie*. Het centraal depôt voor de signalementskaarten was gevestigd in het Departement van Justitie, afdeling gevangeniswezen. (vgl. Rapport Reorganisatie van het Politiewezen enz., van Mr. W. BOEKHOUDT, blz. 53 en 54).

Hier te lande kan men dus hetzelfde verloop waarnemen als in Europa: de anthropometrie werd aangevuld met de *photographie* en bijzondere kenteekenen, daarna werd als complement gebruikt de *dactyloscopie*. De vingerafdrukken werden echter geplaatst in den „dooden hoek” van de signalementskaart, zooals HEINDL het uitdrukt; zij werden niet voor de registratie gebruikt en waren dus practisch van nul en geener waarde.

Hoe heeft de anthropometrie hier te lande voldaan? Er schijnt niet voldoende materiaal verzameld te zijn om daarop een conclusie te kunnen bouwen. BOEKHOUDT (vgl. blzn. 84 e.v. van zijn rapport) laat deze vraag open:

„Aangenomen nu, dat het stelsel der anthropometrie, hoe goed „ook, niet onverbeterlijk is en de invoering daarvan op Java en „Madoera voor alle misdadigers een moeilijk te verkrijgen geoefend „personeel eischt en op de schatkist een te zwaren druk zou leggen, „terwijl aan den anderen kant de *dactyloscopie* niet minder wordt „aangeprezen, ze eenvoudig is om aan te leeren en daarenboven „weinig kostbaar, mag m.i. niet worden voortgegaan met het „zoeken naar een antwoord op de vraag: welk van deze beide goede „stelsels wel het beste is, maar worde een beslissing genomen en „uit die goede gekozen het minst kostbare en meest practische, „d.i. het stelsel der vingerafdrukken”.

Dit advies van den rechterlijk ambtenaar in commissie heeft de

Regeering opgevolgd. De identificatie door middel van de dactyloscopie is bij Kon. Besluit van 16-1-'11 No. 27 (Ind. Stbl. 1911 No. 234) gebracht tot den werkkring van het Departement van Justitie. In 1914 werd overgegaan tot de dactyloscopie.

Bij Staatsblad No. 327 van dit jaar, werden n.l. de fondsen ten behoeve van het Departement van Justitie uitgetrokken, nader verhoogd met een bedrag van f 540.—, opdat een: *centraal bureau voor de dactyloscopie* zou kunnen worden opgericht, welk bureau een deel zou uitmaken van bovengenoemd departement. Het bureau is, blijkens den Regeeringsalmanak voor Ned. Indië, belast met de classificatie (volgens het systeem-HENRY), examinatie en bewaring van de signalementskaarten, afkomstig van de verschillende diensttakken en met de kennisgeving van den uitslag van het onderzoek aan de betrokken autoriteiten: de *administratieve dactyloscopie*.

Voorts is dit bureau opgedragen verslagen uit te brengen over ten onderzoek aangeboden vingerafdrukken „van misdrijf afkomstig”, aldus de Regeeringsalmanak.

Met ingang van 1 April 1914 (vgl. Stbl. 322) werden bij de hoofdbureaux van politie te Batavia, Semarang en Soerabaia, aan de afdeeling recherche van die bureaux, fotografische en dactyloscopische ateliers verbonden. Hiervoor werd respectievelijk uitgetrokken: f 800.—, f 1400.— en f 1800.— 's jaars.

Drie jaren later (vgl. Stbl. 1917 No. 110) werden deze gelden verminderd, respectievelijk met: f 300.—, f 200.— en f 300.— tegen beschikbaarstelling van een bedrag van f 800.— voor het met ingang van 1 April 1917 te Batavia te vestigen „Centraal kantoor voor de dactyloscopie bij de Politie”, bestemd voor de rangschikking van dactyloscopische signalementskaarten van de politie. Een handleiding voor het maken van vingerafdrukken werd op last van het Departement van Binnenlandsch Bestuur uitgegeven, getiteld: Het Centraal kantoor voor de dactyloscopie bij de Politie (N. V. Visser & Co., Weltevreden 1917).

Bij Stbl. 1920 No. 259 is bepaald, dat het bij de afdeeling „Dactyloscopie” van het Departement van Justitie werkzaam personeel, het *Centraal Kantoor voor Dactyloscopie* vormt, welk kantoor eene afdeeling van dat departement blijft uitmaken. Ook zijn daarbij regelingen getroffen voor het personeel en de fondsen

ten behoefte van genoemd Centraal kantoor. Door het hoofd van dit kantoor, G. H. A. HOEDT, werd, óók in het jaar 1917, op last van het Departement van Justitie, uitgegeven: „Handleiding voor Dactyloscopie”, eene bewerking van HENRY'S „Fingerprints”.

In 1925 komt de dactyloscopie weer aan de orde: twee regeeringsbrieven over dit onderwerp handelende, gingen uit. Wellicht als gevolg hiervan ontving de heer J. H. SMITH, leeraar aan de Politie-school, een opdracht van den Procureur Generaal om een uitgebreid onderzoek in te stellen naar den huidige toestand van de *crimineele* dactyloscopie in geheel Ned. Indië en naar de maatregelen welke alsnog dienen te worden genomen om te geraken tot een afdoende identificatie van alle beroepsmisdadigers in de eerste plaats.

Enkele maanden geleden benoemde de Procureur Generaal eene *commissie* welke zal hebben te rapporteeren omtrent de wijze, waarop de dactyloscopie hier te lande zal kunnen worden ingevoerd en behoorlijk georganiseerd. Deze commissie bestaat uit: Mr. VERHEIJEN, voorzitter; G. H. A. HOEDT en J. H. SMITH, leden.

Zij zal onderzoeken, op welke wijze de z.g. afstands-identificatiemethode van H. JÖRGENSEN dienstbaar gemaakt zal kunnen worden, zoowel aan de administratie, als aan de politie en de justitie.

2. Toepassingen van de dactyloscopie.

Zooals uit het bovenstaande reeds kan blijken, verkeerden wij hier te lande nog steeds in het stadium van overweging en commissie-onderzoek. Het doet dan ook niet vreemd aan, dat van de dactyloscopie tot nu toe zoo weinig profijt is getrokken. Alleen op het gebied van de *administratieve* dactyloscopie is wat bereikt; zoowel door het Gouvernement: identificatie van vrijwilligers, als door het Java-Suikersyndicaat: identificatie van koelie's.

Met de *politie-ele* toepassing is het treurig gesteld. Zoowel de identificatie, als de opsporing door middel van dactyloscopie, komt zeer zelden voor. De recherche te Soerabaia staat in dezen vooraan. Omtrent de recherche te Batavia wordt vermeld (vgl. Ned. Ind. Pol. Gids No. 10 blz. 299, jaargang 1926), dat in een verslag van den technischen dienst der recherche op laatstgenoemde plaats, erkend is, dat men nog niet veel succes had met de vingerafdrukken, gevonden op de plaats des misdrijs. Nimmer hebben

we vernomen, dat hier te lande een misdadiger werd veroordeeld alleen op grond van gevonden vingerafdrukken.

Ook t.a.v. de identificatie van vreemdelingen, op te sporen personen en beroepsmisdadigers is het treurig gesteld.

Op de toelatingskaarten plaatst men slechts een duimtopafdruk en dan nog alleen in geval er geen handteekening gezet wordt. Registratie met behulp van dezen afdruk wordt niet toegepast: het is zuiver een afdruk in de plaats van de handteekening. Wat de opsporingsstaten van personen en de mededeelingen van de Hoofden van Gewestelijk Bestuur, dat aan bepaalde ongewenschte vreemdelingen het verblijf binnen Ned. Indië is ontzegd, betreft, deze paperassen veroorzaken slechts administratief ongemak. Practisch nut hebben deze verzoeken of mededeelingen niet, aangezien de daarbij gegeven beschrijvingen veel te vaag zijn om met behulp daarvan en met kans op succes arrestaties te doen.

De identificatie van de recidivisten staat ook op een laag peil. Het komt nog voor, dat de politie te Singapore een verdacht persoon aanhoudt en om identificatie vraagt. Men stuurt dan per boot z.g. „herkenners”, dat zijn personen, die verdachte van aangezicht tot aangezicht kennen. Dit heeft tengevolge:

- a. onnoodig lange vrijheidsberooving van het slachtoffer;
- b. langdurig wachten op definitief bericht;
- c. hooge onkosten;
- d. geen absolute zekerheid op het punt van identificatie, omdat de herkenner zich in het uiterlijk van verdachte kan vergissen.

Stel, dat in Calcutta, Rangoon, Hongkong of Shanghai een verdachte wordt aangehouden, zou men de „herkenners” dan naar die plaatsen laten uitzwermen? Is het niet overduidelijk gebleken, dat communisme, vrouwen en kinderen en opium, vanuit deze wereldhavens ons Indië worden binnengeloodst? Het is dus geen „theoretische” vraag, welke wij hier stelden.

Gevolg van dezen toestand is, dat zich thans reeds een internationale communicatie tusschen de politieautoriteiten van het Verre Oosten begint te ontwikkelen. Zal men met goed gevolg willen samenwerken, dan zal men moeten overgaan tot het gebruik van een uniforme methode van signalementsbeschrijving, welke eenvoudig is te leeren en telegraphisch of draadloos is over te seinen.

Fig. 1 a, b en c: hoog, waarde 1.

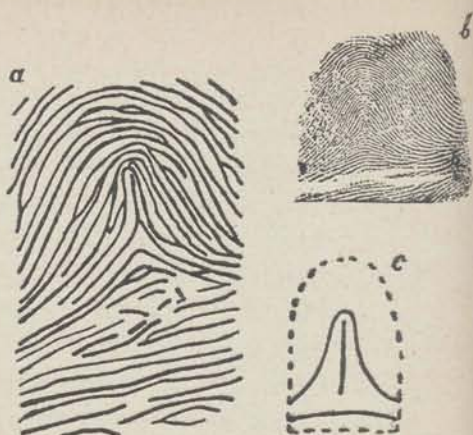

Fig. 2 a, b en c: tenthoog, waarde 2.

Fig. 3 a, b en c: lus delta links, waarde 3.

Fig. 4 a, b en c: lus delta rechts, waarde 4.

Fig. 5 a, b en c: kring, waarde 5.

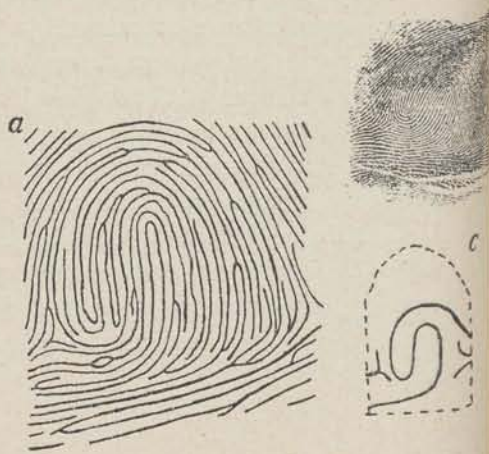

Fig. 6 a, b en c: dubbele lus, waarde 6.

Deze methode hebben we gevonden in het systeem-JÖRGENSEN, waarvan thans eene beschrijving zal worden gegeven.

C. *Het identificatiesysteem van HAKON JÖRGENSEN* evenals:
A. Geschiedenis van de Dactyloscopie en B. Dactyloscopie in Ned. Indië.

1. *Inleiding en definities.*

De binnenzijde van de hand en de vingers is bedekt met een net van lijnen, dat op het eerste gezicht ingewikkeld en onregelmatig schijnt. Maakt men echter van de eerste vingerkootjes afdrukken, door op een glasplaat wat drukinkt tot een zeer dun laagje uit te rollen, daarover de vingertoppen te rollen en de aldus zwart gemaakte vingertoppen achtereenvolgens van de linker tot de rechter nagelrand af te rollen op een stuk wit papier, dan kan men bij nadere beschouwing al spoedig de gemaakte figuren indeelen in zeven hoofdtypen.

De figuren 1 tot en met 7 geven die hoofdtypen te zien; *a.* is een vergroote teekening; *b.* is een afdruk op natuurlijke grootte en *c.* een schematische voorstelling. Het bijzondere punt, waaraan men deze typen herkent, is de *delta*. (vgl. fign. 8 en 9).

Een *delta* wordt gevormd door: hetzij een papillaire lijn, welke zich in tweeën splitst, terwijl het eene been boven over, het andere onderlangs het centrum van den vingertop loopt; hetzij twee aanvankelijk evenwijdige lijnen, welke plots uiteengaan.

Een *boog* is een vingertopfiguur, waarvan de lijnen geen van alle terugkeeren naar de plaats, vanwaar zij zijn gekomen. De lijnen zijn glooiend. (Fig. 1).

Een *tentboog* is een boog, waarin een of meer loodrechte lijntjes voorkomen (Fig. 2).

Een *lus* is een figuur, waarin een delta voorkomt, welke dus links of rechts van het centrum gelegen kan zijn; terwijl er minstens één lijn is, welke terugkeert naar de plaats, vanwaar zij gekomen is. (Fig. 3 en 4).

Een *kring* is een figuur, waarin twee delta's voorkomen en waarvan de lijnen cirkel-, ellips- of spiraalvormig verlopen. (Fig. 5).

Een *dubbele lus* bezit twee lussen, ergo twee delta's.

Een *onregelmatige* is een figuur, welke men onder geen der vorige typen kan onderbrengen. (Fig. 7).

Bij de *classificatie* en de *registratie* van dactyloscopische

signalementskaarten maakt men in de eerste plaats gebruik van deze hoofdtypen. Op deze wijze krijgt men een indeeling. De onderverdeeling verkrijgt men door in een nadere beschouwing van de teekening te treden. De verschillende methoden, welke men kent, gaan van dit standpunt uit; zij wijken af in de wijze van uitvoering van deze beginselen.

Door de indeeling en de onderverdeeling geeft men aan eene verzameling signalementskaarten een bepaalde volgorde, waardoor een gezochte slip systematisch kan worden verkregen.

Identificatie is het constateeren, na gehouden onderzoek, dat het dactyloscopisch signalement van een bepaalde persoon overeenkomt met dat, voorkomende op een signalementskaart.

Teneinde dit driedelig doel te bereiken, hebben tal van deskundigen methoden van dactyloscopische signalementsbeschrijving uitgedacht. De methode GALTON-HENRY is het meest verbreid. Het systeem van JÖRGENSEN is niet plotseling uit de lucht komen vallen ¹⁾.

Het is voor een belangrijk deel samengesteld uit de systemen van HENRY, VUCETICH, ROSCHER, DAAE e.a. en uit het afstands-identificatiesysteem van den Spaanschen professor OLORIZ AGUILERA. Voor een ander en zeer belangrijk deel echter is het oorspronkelijk, zooals nader uiteengezet zal worden.

De methode JÖRGENSEN is geboren uit de tijdsomstandigheden en de noodzakelijkheid van *internationale politionele samenwerking*. Tengevolge van de snelle ontwikkeling van het internationale verkeer, is het reizende misdadigersdom ontstaan. Had een misdadiger in het eene land een misdrijf gepleegd en zich daardoor de vervolging van de politie op den hals gehaald, dan zocht hij buitenslands een nieuw arbeidsveld en kon op een schoone lei bij de politie van dat land rekenen.

Reeds op het congres voor anthropologie, gehouden te Turijn in het jaar 1906, kwamen de professoren REISS (Genève), LACASAGNE (Lyon), MINOVICI (Boekarest), OTTOLENGHI (Rome) en dr. LOCARD (Lyon) met het voorstel om unificatie van de identificatiemethoden in te voeren, teneinde internationale berichtgeving

1) Vgl. Het Identificatiesysteem van HAKON JÖRGENSEN, D. H. MEIJER, Ned. Ind. Pol. Gids No. 4 blz. 124, jaargang 1926.

mogelijk te maken en aldus de reizende misdadigers op den voet te kunnen volgen.

In zijn boek „L'Identification des Récidivistes” (vgl. pag. 417 en 418) omschrijft LOCARD dit idee nader en betoogt hij de noodzakelijkheid van het oprichten van een internationaal identificatiebureau.

„Je n'insiste pas, parce que la nécessité d'un Office international d'identification est une idée pour laquelle il n'y a plus à rompre de lances. Tous les policiers européens et des deux Amériques sont d'accord la-dessus. Il n'y a pas d'autre methode pour arrêter le flot chaque jour montant du crime international, des bandes organisées pour une fuite et un mouvement perpétuels, devant lesquelles les polices locales restent impuissantes et désarmées.

„Dans cette lutte de la société contre un désordre grandissant, l'arme nécessaire est un procédé d'identification sur et bien appliqué. Des systèmes parfaits, nous en possédons; et la difficulté est de choisir entre tous: les bien utiliser est le seul problème à résoudre. Pour y parvenir, il faut avant toutes choses, l'unité dans la methode, et l'uniformité dans son emploi”.

DAVID, de praeadviseur, die BERTILLON verving op de Internationale politie-conferentie te Monaco (voorjaar 1914), stelde voor om een internationaal bureau in Parijs te stichten. Het congres nam een resolutie in dien geest aan (vgl. HEINDL'S Daktyloskopie pag. 107).

Op dit zelfde congres deed JÖRGENSEN mededeelingen omtrent de mogelijkheid van het maken van eene formule, welke eene minutieuze beschrijving zou geven van één vingerafdruk: het z.g. mono-systeem. JÖRGENSEN maakte hierbij gebruik van de bovengenoemde 7 hoofdtypen. Om die reden becritiseert HEINDL (t.a.p. 244 e.v.) deze methode en betitelt hij de poging met „ein Rückfall in die Kinderkrankheiten der Daktyloskopie” (t.a.p. pag. 258). Dit mono-systeem wordt dan ook verworpen (t.a.p. pag. 266—270).

JÖRGENSEN laat echter zijn idee niet los. Deze „unermüdliche(n) verdienstvolle(n) Vorkämpfer der Daktyloskopie in Dänemark” (t.a.p. pag. 245) publiceert in 1916 zijn leerboek over de afstandsidentificatie. Vanaf dat tijdstip tot heden is het systeem gede-

monstreerd voor verschillende deskundigen in tal van landen en tenslotte heeft de Internationale Politieconferentie te New-York (Mei 1923) de methode voor invoering in alle landen aanbevolen en blijkt zij toegepast te kunnen worden voor de beschrijving van één enkelen vingerafdruk.

De politieconferentie gelastte dan ook de uitgave van JÖRGENSENS boek in het Engelsch: *Distant Identification and One-Finger Registration*. Bovendien werd een register van internationale misdadigers samengesteld volgens de methode van JÖRGENSEN. Dit register zal ieder jaar worden bijgehouden.

Dr. LOCARD zegt van deze methode in zijn „Manuel de Technique Policière”: „La méthode de JÖRGENSEN est applicable au „signalement d'une empreinte trouvée sur le terrain du crime. Elle „permet de la décrire et de rédiger télégraphiquement cette „description. C'est surtout à ce point de vue que cette technique „est intéressant dans un laboratoire de recherches criminelles”.

Dr. HEINDL zal intusschen zijn opinie ongetwijfeld gewijzigd hebben; immers ook in Duitschland begint men allerwegen met de invoering van de methode en HEINDL is de adviseur van de verschillende Regeeringen op dit gebied.

2. De hoofdformules van JÖRGENSEN.

1. De formule G I.

Aan de boven beschreven 7 hoofdtypen gaf JÖRGENSEN de waarden 1 — 7, zooals onder de figuren is aangegeven. Een geamputeerde vinger gaf hij de waarde: 0.

Al naar gelang deze hoofdtypen over de vingers verdeeld waren, schreef hij de betrekkelijke cijfers op, waarbij een bepaalde volgorde in acht werd genomen, n.l.:

1. rechter wijsvinger; 2. middelvinger; 3. ringvinger; 4. pink; 5. duim.
6. linker wijsvinger; 7. middelvinger; 8. ringvinger; 9. pink; 10. duim.

De eerste hoofdformule kan nu luiden als volgt:

11513 14511, hetgeen beteekent, dat wordt waargenomen in vinger 1 een boog; vinger 2 een boog; vinger 3 een kring; vinger 4 een boog; vinger 5 een lus met delta links;

Fig. 7 a en b onregelmatige, waarde 7

Fig. 8: kernpunt en uitwendig punt

Fig. 9: delta's

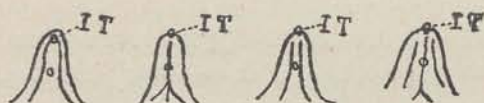
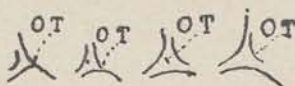

Fig. 10: kernpunt bij tentbogen

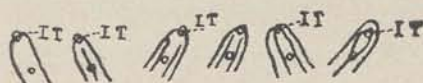

Fig. 11: kernpunt bij lussen

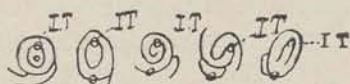

Fig. 12: kernpunt bij kringen

Fig. 13a: „in“, waarde 1

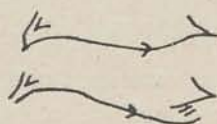

Fig. 13b: to meet, waarde 2

Fig. 13c: „out“, waarde 3

vinger 6 een boog; vinger 7 een lus met delta rechts; vinger 8 een kring; vinger 9 een boog en vinger 10 een boog.

Tal van combinaties zijn thans reeds mogelijk. Aangezien echter de lussen en kringen zeer veelvuldig voorkomen, moet het aantal combinaties vergroot worden, opdat men een formule zal verkrijgen, welke slechts voor één persoon ter wereld geldt.

II. De formule G II.

Deze formule is te verdeelen in een G II a — en een G II b-formule. De eerste bestaat uit een *ruwe* telling van het aantal lijnen gelegen tusschen het kernpunt en het uitwendig punt — „ridge counting” — dan wel volgen van de onderste arm van de linker delta: „ridge tracing”.

De tweede formule is de *juiste* weergave van het aantal lijnen hier boven bedoeld, van alle vingers der rechter hand: vingers 1 — 5.

1ste. G II a — formule.

Deze formule wordt slechts opgeschreven voor de wijs- en middelvingers — vingers 1, 2, 6 en 7 — voor zoover daarin *lussen*, *kringen* of *dubbele lussen* voorkomen.

a. Tellen van lijnen (lussen).

Iedere lijn, welke wordt gesneden of geraakt door een denkbeeldige rechte lijn van het kernpunt naar het uitwendig punt, wordt medegeteld. (vgl. fig. 8). De andere lijnen blijven buiten beschouwing. Ook het lijntje of punt, dat het uitwendig punt vormt, wordt verwaarloosd. Te waarden zijn verschillend voor de wijs- en middelvingers:

vinger 1 en 6, 1 tot 9 lijnen, waarde 1; meer dan 9 lijnen, waarde 2;

vingers 2 en 7, 1 tot 10 lijnen, waarde 1; meer dan 10 lijnen waarde 2.

b. Volgen van lijnen (kringen en dubbele lussen).

De onderarm van de *linker* delta wordt gevolgd, totdat men op gelijke hoogte met de rechter delta uitkomt. Wanneer de arm plotseling ophoudt, volg men de lijn, welke direct daaronder loopt.

Splitst de arm zich in een vork, dan volg men beide lijntjes en beoordeel men de twee mogelijkheden. M.a.w.: het volgen wordt eerst zoover mogelijk naar beneden, vervolgens zoover mogelijk naar boven toe voortgezet.

Het resultaat van het volgen der lijnen wordt als volgt onderscheiden:

1ste. Komt de onderarm van de linker delta uit *binnen* de rechter delta op een afstand van *meer dan 3 lijnen*, dan wordt de waarde 1 genoteerd (fig. 13a);

2de. Zijn er op zijn hoogst 3 lijnen gelegen tusschen de linker en rechter delta-armen, dan wordt de waarde 2 genoteerd (fig. 13b);

3de. Komt de onderarm uit *buiten* de rechter delta op een afstand van *meer dan 3 lijnen*, dan wordt de waarde 3 opgeschreven (fig. 13c).

De G II *a*- en *b*-formules dient men altijd in verband met de G I formule te lezen, omdat men aan deze laatste formule kan zien of men een lus beschrijft, dan wel een kring of een dubbele lus; in het eene geval heeft men „ridge counting” in het andere geval „ridge tracing”.

Bij de G I formule 53536 54546, past een G II *a*-formule van vier cijfers, omdat de vinger 1 een kring, vinger 2 een lus met delta links, vinger 6 een kring en vinger 7 een lus met delta rechts vertoont. De lussen vallen in de termen voor „ridge counting”, de kringen voor „ridge tracing”.

Men zou nu kunnen verkrijgen de G II *a* formule: 1132, hetgeen *in verband* met de hoofdformule 53536 54546 beteekent:

dat in vinger 1 de onderarm van de linker delta uitkomt binnen de rechter delta, op een afstand van meer de drie lijnen;

dat in vinger 2 het aantal lijnen, gelegen tusschen kernpunt en uitwendig punt, minder dan 10 bedraagt;

dat in vinger 6 de onderarm uitkomt buiten de rechter delta op een afstand van meer dan drie lijnen;

dat in vinger 7 het aantal lijnen, gelegen tusschen kernpunt en uitwendig punt, meer dan 10 bedraagt.

Staat de G II *a*-formule 1132 achter een G I formule van andere

waarde, dan wijzigt zich de beteekenis van de eerstgenoemde formule. We hebben thans de formule: 53536 54546 1132.

2de. De G II *b*-formule.

Deze formule is de *zuivere weergave* van het aantal lijnen, gelegen tusschen kernpunt en uitwendig punt van de vingers 1 — 5, voor zoover daarin lussen, kringen of dubbele lussen worden aangetroffen. Bij kringen en dubbele lussen treft men twee delta's, dus twee uitwendige punten aan. Men telt echter vanaf het linker uitwendig punt. Indien beide delta's — bij een dubbele lus — aan dezelfde zijde liggen, telt men vanaf het uitwendig punt, dat het dichtst nabij het kernpunt ligt.

Bij tentbogen schrijft men de afstand van top tot basis van de boog in millimeters uitgedrukt op. Bogen, onregelmatigen en geamputeerde of verwonde vingers worden niet in beschouwing genomen.

Tusschen de aldus verkregen cijfers worden punten geplaatst, de waarden voor de vingers 4 en 5 worden vet gedrukt en de geheele formule wordt geplaatst achter de vorigen; aldus: 53536 54546 1132 20.14.18.**10.14**.

De beteekenis van deze cijfers zal nu zonder meer duidelijk zijn.

III. De éénvinger-formules.

De *detail-* en de *nota-bene formule* vormen het oorspronkelijke van het systeem JÖRGENSEN. Zij berusten op een nauwkeurig bestudeeren van de bijzondere punten: de *minutiae*, voorkomende in een bepaalde vingerafdruk. In tegenstelling met de hoofdformules, welke dienen zoowel voor classificatie en registratie als voor identificatie, geven deze formules beschrijvingen, aan de hand waarvan men in de gevallen, waarin de identificatie niet tot stand kon komen met behulp van de hoofdformules, de identiteit kan vaststellen.

Het zijn *benaderingsformules*, waardoor de waarde ervan wel iets daalt, doch niet in zulk een mate, dat onfeilbare identificatie niet zou kunnen worden verkregen.

A. De *detail-formule*.

De details, welke van belang zijn volgen hieronder (vgl. fig. 16);

oog (lengte minder dan 2 m.M.)	waarde: 1;
vork	„ : 2;
contra-vork	„ : 3;
haak (lengte minder dan 2 m.M.)	„ : 4;
contra-haak (idem)	„ : 5;
beginnende lijn	„ : 6;
eindigende lijn	„ : 7;
delta's	„ : 8;
fragment (kort lijntje of punt)	„ : 9;
doorlopende lijn (zonder detail)	„ : 0.

Om deze details systematisch te kunnen aangeven, dacht JÖRGENSEN een vernuftig *maatglas* uit. Fig. 14 is een afbeelding van dit glaasje. Het is verdeeld in quadranten door de lijnen W(est) — O(ost) en N(oord) — Z(uid). De quadranten worden in sectoren verdeeld door de lijnen *a* — *c* en *b* — *d*. Vanaf het Zuidpunt zijn deze sectoren genummerd van 1 — 8. De middellijnen zijn in het centrum niet doorgetrokken, terwijl de N — Z lijn voorbij het centrum overgaat in een stippellijn. De stippels zijn 2 m.M. van elkaar verwijderd.

Op 4 m.M. bezuiden de W — O lijn is de Y — X lijn getrokken. De zône tusschen deze lijnen in is de *detailzône*. De details, welke men binnen deze zône aantreft, nadat men het glas een bepaalde positie op de vingerafdruk heeft gegeven, worden in beschouwing genomen. Hoe plaatst men nu het glas op de afdruk? ¹⁾.

Hiertoe bepaalt men eerst het kernpunt van de figuur. Het centrum van het glas legt men op het kernpunt, vervolgens legt men het stippellijntje op de as van de vingerafdruk. Deze aslijn kan gelegen zijn tusschen twee papillaire lijnen in, dan wel gevormd worden door een papillaire lijn. (vgl. fig. 11, 12, 15 *a* en *b*).

Heeft men de juiste positie van het glas gevonden, dan plaatst men een vergrootglas op drie pooten op het maatglas. Thans zal men de details goed kunnen waarnemen. De volgorde van dit onderzoek is als volgt:

1) De bogen en de tentbogen blijven hier buiten beschouwing.

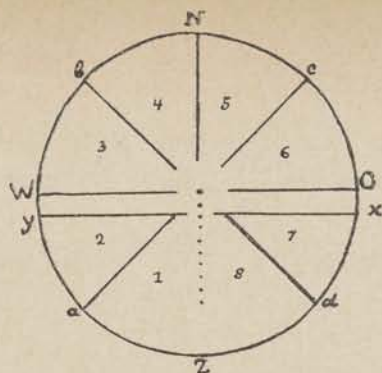

Fig. 14: maatglas van H. Jørgensen.

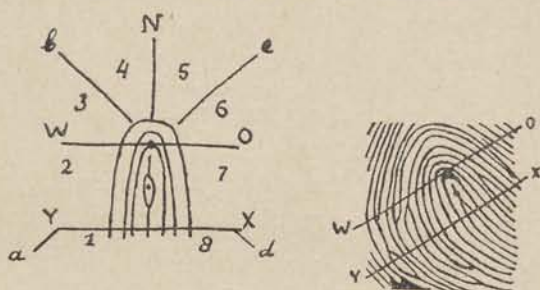

Fig. 15 a en b: positie van het glas op den vingerafdruk.

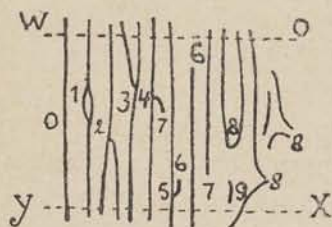

Fig. 17: het noteeren der „detail” formule.

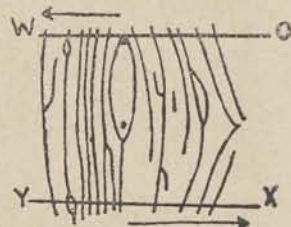

Fig. 16: details.

Fig. 18: gelijktijdige afdruk der vier vingers (rechter hand).

1. Eerst de westelijke, daarna de oostelijke helft van de detail-zône. De cijfers betrekking hebbende op de details voorkomende in beide helften, worden gescheiden door een X.

2. Men zoekt vervolgens de details van de W — O lijn naar de Y — X lijn op.

Komt er dus op een papillaire lijn een oog en een vork voor, terwijl het oog het dichtst gelegen is bij de W — O lijn, dan noteert men eerst de waarde van het oog, daarna die van de vork.

3. Voor ieder detail noteert men twee cijfers: in de eerste plaats het cijfer, dat de waarde van het detail aangeeft, in de tweede plaats de millimeterzône waarin dat detail ligt. In twijfelachtige gevallen noteert men een breuk, $12/3$ beteekent dus dat een oog wordt aangetroffen in de 2de en/of 3de millimeterzône.

4. Voor een haak en een contra-haak schrijft men twee waarden neer; n.l. a. de waarde van de haak en de millimeterzône, waarin het punt van splitsing is gelegen, vervolgens de waarde van de *eindigende* lijn met de zône, waarin dit lijntje eindigt;

b. de waarde van de *beginnende* lijn met de millimeterzône, en de waarde van de contra-haak benevens de millimeterzône, waarin het punt van splitsing is gelegen.

Indien fig. 17 een gedeelte was van een afdruk van vinger 3 (rechter ringvinger) zou de detailformule luiden: 3.33.23.3-11.1 $\frac{1}{8}$.61.32. X 33.7 $\frac{3}{4}$.61.52.4 $\frac{3}{4}$.74.92.73.1 $\frac{1}{2}$.8 $\frac{2}{3}$.

Deze formule beteekent (vgl. Fig. 17), dat men aantreft:

een contravork in de 3de millimeterzône (onder het centrum);	} Linker helft.
„ vork „ „ „ „	
drie doorlopende lijnen	
een oog in de 1ste „	
„ „ „ „ 4de en 5de „	
„ beginnende lijn in de 1ste „	
„ contra-vork „ „ 2de „	;

dezelfde contravork als boven werd genoteerd;

een eindigende lijn in de 3de millimeterzône;

„ beginnende „ „ 1ste „	} Rechter helft.
„ contrahaak „ „ 2de „	
„ haak „ „ 3de en 4de „	
„ eindigende lijn „ „ 4de „	

een fragment	in de 2de	millimeterzône;	} Rechter helft.
„ eindigende „	„ „ 3de	„ ;	
„ oog	„ „ 1ste en 2de	„ ;	
„ delta	„ „ 2de en 3de	„ .	

B. De nota-bene formule.

Deze formule is veel eenvoudiger dan de voorgaande en heeft ten doel een enkel, bijzonder scherp en frappant detail in een willekeurige vingerafdruk te signaleeren. Daartoe gebruikt men wederom het maatglas van JÖRGENSEN en geeft het dezelfde positie als bij de detailformule: de N — Z lijn moet de aslijn van de vingertopfiguur dekken en men zoekt daarna een karakteristiek detail. Vooral oogen, haken of contra-haken zijn karakteristiek. De sectoren van het maatglas zijn vanaf het Zuidpunt van 1 tot 8 genummerd. Deze sectoren zijn thans de zônes voor het aan te wijzen detail.

De formule bestaat uit vier cijfers.

Het eerste cijfer geeft — evenals bij de detailformule — de gekozen vinger aan. Het tweede: de sector — zône — waarin zich het detail bevindt. Het derde: het aantal lijnen vanaf het kernpunt, dat met het centrum van het maatglas samenvalt, tot het bovenste of uiterste punt van het detail geteld. Deze beteekenis geldt voor lussen, tentbogen, kringen en dubbele lussen; voor bogen verandert de beteekenis van cijfers 2 en 3. Hierop zullen we niet nader ingaan. Het vierde cijfer geeft de waarde van het detail aan.

Voorbeelden:

3321, beteekent dat in de rechter ringvinger, in de 3de sector, op de 2de papillaire lijn vanaf het kernpunt, een oog ligt.

5643, beteekent, dat in de rechter duim, in sector 6, op de 4de lijn vanaf het kernpunt, een contra-vork wordt waargenomen.

Vooral voor het opmaken en lezen van de *detailformule* is routine noodig. Men verlieze echter niet uit het oog:

- a. dat de identificatie of niet-identificatie reeds kan plaats vinden in het overgroote aantal gevallen met behulp van de *hoofd-formules*;
- b. dat de gewone politieambtenaar deze éénvingerformules niet behoeft op te maken, doch ze slechts moet leeren *lezen*, omdat het opmaken van deze formules het werk is van de centrale.

3. *Het register van JÖRGENSEN.*

De boven beschreven formules van de misdadigers worden nu naar gelang van de waarden der registratieformules gerangschikt en onder elkaar geplaatst. Achter de formule wordt de naam van de persoon vermeld, terwijl nog een verwijzing naar een speciaal deel is aangebracht, waarin men enkele gegevens van belang aantreft. Men kan daaruit leeren, of de misdadiger een bankdief, oplichter, moordenaar, inbreker of iets dergelijks is. In dit deel wordt dus de „specialiteit” aangegeven.

Het register kan eenigszins vergeleken worden met een logarithmentafel. Het heeft niet slechts wat het uiterlijk betreft overeenkomstige punten: door in het register van JÖRGENSEN te zoeken geraakt men met wiskunstige zekerheid tot zijn doel, nl. het verichten van juiste en snelle arrestaties. Met behulp van dit opsporingsboek is men in staat ter plaatse van aanhouding te identificeeren: vandaar afstands-identificatie, dit is identificatie ver van de centrale, waar de signalementskaarten zijn opgeborgen, af. Het resultaat is dus feitelijk, dat men den opsporingsambtenaar het waardevolle materiaal van de dactyloscopische centrale, in een registertje bijeengevat cadeau geeft.

De opsporingsambtenaar draagt derhalve met het register feitelijk de centrale in zijn borstzak.

In de Ned. Ind. Pol. Gids No. 10, blz 300-301, jaargang 1926, is een brief van H. JÖRGENSEN, gericht tot den Hoofdcommissaris van Politie te Batavia, opgenomen. Daarin deelt JÖRGENSEN de volgende recente gevallen mede:

„In May 1925 the Police of Copenhagen was called to the „Embassy of the Sovjet, where a man had offered to do away „with any undesired persons, or to set fire to parts of the town. „He was distant identified as an international swindler.

„In November 1925 a tramp was arrested in the neighbourhood „of the Danish town Tonder for some little transgression. He „gave a false name, but his true name was immediately found „out through Distant Identification. The alphabetic list of persons, „wanted by the Police, was then gone through and he was found „to be wanted by the Copenhagen Police for fraud”.

Nog andere gevallen deelt JÖRGENSEN daarbij mede, we kunnen echter met deze twee volstaan.

4. Voorstellen.

Gekomen aan het einde van onze beschouwingen over de dactyloscopie en in het bijzonder over het identificatie-systeem van JÖRGENSEN, rest ons nog slechts te wijzen op hetgeen de omliggende landen en speciaal de Engelsche gebieden met de dactyloscopie hebben bereikt. Teneinde met de omgeving en met Europa en Amerika eenigszins gelijken tred te houden, dient men hier te lande een uitstekend georganiseerden *herkenningsdienst* te stichten.

Internationale berichtgeving op politioneel gebied is voor het Verre Oosten reeds thans een gebiedende eisch. Stoort men zich niet aan de eischen des tijds, dan zullen de omstandigheden ons boven het hoofd groeien. De wijdvertakte, vermoedelijk vanuit Singapore of Shanghai mede aangestookte communistische verzetsbeweging, heeft dit ten duidelijkste getoond. Indien van Tan Malakka een afstands-identificatieformule bestond, dan zou òf de politie te Singapore, òf de Politie van de plaats, alwaar Soetan aan wal stapte in het vorige jaar, zeer veel kans gehad hebben den man te arresteren.

De *gerechtelijke dactyloscopie* dient te ressorteeren onder den Procureur Generaal, omdat deze Hoofdambtenaar de centrale leiding in handen behoort te hebben. Men breke eens en vooral met het systeem om den gerechtelijken inlichtingendienst te doen ressorteeren onder twee Departementen: dat van Binnenlandsch Bestuur en dat van Justitie. Dit werkt het tot stand komen van een hechte organisatie niet in de hand.

Alle *beroepsmisdadigers* (de jeugdige vooral niet te vergeten) dienen gesignaleerd te worden. Het systeem van de photo's is zeer kostbaar en niet onfeilbaar, dat van de bijzondere kenteekens van nul en geener waarde. Men zal dus dienen over te gaan tot het samenstellen van een register, methode-JÖRGENSEN. Hiermede steunt men de opsporingsambtenaren in hun zware taak en geeft men hen het middel in de hand om van het beklagdenbankje af te blijven. Gaat men slechts over tot het treffen van krasse maatregelen tegen de opsporingsambtenaren, die zich aan machtsmisbruik schuldig maken, en geeft men deze ambtenaren voor hun lineaal, handboei, gummistok of nog erger „hulpmiddelen” niets in de plaats, dan blijft de Regeering mede verantwoordelijk voor hetgeen dan zal gebeuren.

Eenvingerverzamelingen dienen aangelegd te worden, opdat de vingerafdrukken, gevonden op de plaats des misdrijs, zullen kunnen worden geïdentificeerd.

Onrustige politieke elementen waren eveneens te signaleeren.

Wat de *administratieve dactyloscopie* betreft, met behulp hiervan dient men het lager personeel van alle diensttakken, dat financieele verantwoordelijkheid draagt, te registreeren. Heeft een beambte fraude gepleegd, dan kan zulks vast gelegd worden in een administratief „*waarschuwingsregister*”. Komt zoo iemand zich dan onder andere naam aanmelden bij gouvernement of particulier, dan kan direct zijn ambtelijk verleden opgespoord worden.

Evenals in Britsch-Indië zou men hier te lande bij het uitbetalen van *pensioenen* van Inlanders de dactyloscopie kunnen gebruiken. Langdurige informaties omtrent het al of niet in leven zijn van een pensioensgerechtigde zouden dan voorkomen worden.

Bij het *Volkscredietwezen* maakt men gebruik van de duimtopafdrukken van de leeners; men heeft echter verzuimd het lager personeel opleiding te geven in de dactyloscopie, zoodat dit personeel niet in staat kan zijn tot juiste identificatie.

Ook voor de *particulieren* is dit identificatiemiddel van het grootste gewicht. Behalve het Java-Suikersyndicaat hebben de A.V.R.O.S. en de D.P.V. dit onlangs ingezien. De laatstgenoemde vereenigingen zijn nl. begonnen met de identificatie van de 200.000 contractkoelies, ter Sumatra's Oostkust aanwezig.

Ten slotte is het een vereischte, dat men overga tot het organiseren van *cursussen* en het uitgeven van *propagandaboekjes* voor de eenvoudigen van geest, benevens van een Nederlandsche vertaling van de internationale uitgave: „Distant Identification and One-Finger Registration” voor de vakmensen.

Bandoeng, November — December 1926.

Enkele opmerkingen naar aanleiding van het jaarverslag van de Javasche Bank over het boekjaar 1925—1926.

Wie bij de lezing van het jaarverslag van den tegenwoordigen President van de Javasche Bank het gedeelte is genaderd, waarin 's Lands financiën onder de loupe worden geplaatst, wordt—indien het hem als mij gaat—onwillekeurig herinnerd aan een der merkwaardigste data uit de jongste parlementaire geschiedenis van Nederland: den 3 April 1919, den dag waarop Mr. Fock den Voorzitterszetel van de Tweede Kamer der Staten-Generaal verliet om vanuit het spreekgestoelte het beleid van de toenmalige Indische regeering aan een critische beschouwing te onderwerpen.

Het treffende der gelijkenis schuilt niet in de eerste plaats hierin, dat een meer dan gewone belangstelling en kennis van zaken aan het woord zijn. Beide mogen in een verslag van den Bank-president worden verwacht, gezien de groote beteekenis van den toestand en de vooruitzichten van 's Lands financiën voor de taak, die de circulatie-bank als zoodanig heeft te vervullen. Doch wel in het feit, dat ook uit de beschouwingen van Mr. Trip een geluid opklinkt, dat op zeldzame wijze dwingt tot luisteren en vasthoudt, daar het op commando-voeren is afgestemd.

Met dit verschil alleen, dat in de rede van Mr. Fock de komende gebeurtenissen hun schaduw vooruit wierpen, de bedoelde passage uit het verslag van Mr. Trip daarentegen den oud-Thesaurier-Generaal van het Nederlandsche departement van Financiën teekent, den man, die in den benarden oorlogstijd en de moeilijke jaren, die daarop volgden, de zware en vaak ondankbare taak heeft vervuld, om de Nederlandsche financiën voor te groote slagen te vrijwaren.

Dat Mr. Trip, indien hij zich tot spreken zet, geen blad voor den mond neemt is, reeds uit het vorige jaarverslag gebleken. In den Volksraad werd hiertegen verleden jaar protest aangeteekend en

gezegd dat het verslag een toontje lager moest zingen. Ten onrechte, naar het mij voorkomt. Het recht van vrije meeningsuiting komt ieder toe en het ware zeer te betreuren, indien onbekend bleef, hoe Mr. Trip denkt over de Indische samenleving en de plaats, die de door hem beheerde bankinstelling daar inneemt. Hoe vaak wordt niet geklaagd over het nietszeggende van zoovele financieele verslagen, bankverslagen, verslagen van circulatie-banken niet uitgezonderd. En dat in het verslag eener instelling, wier taak zooveel verder reikt dan haar onmiddellijk financieel belang, ook kwesties van algemeenen aard aan de orde komen, spreekt vanzelf. Het kan slechts verwondering wekken, dat juist van democratische zijde de zooeven genoemde in wezen ondemocratische opmerkingen werden gemaakt.

Met name de jonge instelling der Indische Generale Thesaurie mag er dankbaar voor zijn, dat haar eerste schreden door een zoo scherp observeerenden raadsman als Mr. Trip worden gadege-slagen, of — om een specifiek Indische uitdrukking te gebruiken — bewaakt.

Ook al blijft natuurlijk steeds verschil van inzicht mogelijk, zoo-wel aan het deskundige der verstrekte raadgeving als aan de goede bedoeling, waardoor zij is bezielde, kan wel geen twijfel bestaan.

Bij zijn beschouwingen over de vooruitzichten van 's Lands financien zal de schrijver één punt niet uit het oog hebben verloren, temeer, omdat hij de feitelijke beteekenis ervan in de praktijk ongetwijfeld meer dan eens aan den lijve zal hebben ondervonden: het formuleeren en stellen van financieele eischen en het feitelijk doorvoeren hiervan zijn twee.

De reden hiervan is, dat ook de financieele postulaten langs staatkundigen weg moeten worden verwezenlijkt en het politiek belang somtijds iets anders vraagt, dan door de financieele overweging wordt aangegeven. In dat geval zal het financieele gezichtspunt veelal beginnen met den strijd te verliezen. Inmiddels, al bestaat deze tegenstelling, gerechtvaardigd is zij niet. De financieele overweging immers doet slechts tweeërlei: zij wijst de grenzen van het mogelijke aan en daarnaast den meest economischen weg voor verwezenlijking der gestelde doeleinden. Haar miskenning kan slechts ertoe leiden, dat een tijdelijke „grandeur” door een des te erger „décadence” wordt gevolgd. En juist nu het

tijdperk welhaast is geëindigd, waarin het financieele gezichtspunt noodgedwongen zóó zwaar moest wegen, dat al het andere wel geheel in de verdrukking scheen te komen, is het goed, ofschoon wellicht niet aangenaam, hieraan met nadruk te worden herinnerd. De beschouwingen van den Bankpresident over den huidige financieelen toestand mogen in deze bespreking blijven rusten. Als belangrijke momenten voor de *verdere ontwikkeling* van 's Lands financiën noemt Mr. Trip:

„1°. De Regeering erkent, dat bij den huidige opzet der be-
„grooting, uitgaven ten laste van den buitengewonen dienst worden
„gebracht, welke bij een goed financieel beleid, geheel of ten
„deele op den gewonen dienst thuis behooren. Het bedrag, hetwelk
„uit dezen hoofde onder de gewone uitgaven behoort opgenomen
„te worden, raamde ik in mijn vorig jaarverslag op f 4½ miljoen.

„In het licht van de zooeven bedoelde erkenning trekt het de
„aandacht, dat de uitgaven voor terugbrenging van particuliere
„landen op Java tot het Landsdomein ad f 7.500.000.— voor 1927
„geheel ten laste van den buitengewonen dienst zijn gebracht en
„zulks in tegenstelling met 1926, toen 1/3 van het voor dit doel-
„einde uitgetrokken bedrag op den gewonen dienst werd geboekt.
„Deze wijziging brengt eene ontlasting van den gewonen dienst
„1927 mede ten beloope van f 2½ miljoen.

„2°. De Bedrijvenwet zal, zooals ik mede in mijn vorig jaar-
„verslag uiteenzette, een aanmerkelijke verzwaring van den
„gewonen dienst tengevolge hebben. Het hiermede gemoeide
„bedrag kan niet geraamd worden. Intusschen meen ik, dat het
„zeker meer dan f 10.000.000.— zal belooopen.

„3°. De minister van Koloniën heeft als zijne opvatting ken-
„baar gemaakt „dat de bijzondere nog uit den crisistijd stammende
„heffingen (opcenten) zoo spoedig mogelijk dienen te verdwijnen”.
„Na de voor 1927 aangekondigde vermindering van die opcenten
„ten beloope van omstreeks f 4½ miljoen zal nog een bedrag
„van omstreeks f 17 miljoen uit de hierbedoelde heffingen binnen-
„vloeien, zoodat dit bedrag aan inkomsten geleidelijk zal gederfd
„moeten worden. Neemt men aan, dat de raming der vennoot-
„schapsbelasting aan den lagen kant is, dan zou het zooeven
„genoemde bedrag van f 17 miljoen tot f 12 miljoen kunnen
„teruggebracht worden”.

Ten aanzien dezer punten moge het navolgende worden opgemerkt. Indien het gewone budget niet sluit, gelijk met de Indische begrooting gedurende eenige jaren het geval was, maakt het in den grond der zaak weinig verschil of op den buitengewonen dienst uitgaven vermeld worden, die eigenlijk op den gewonen dienst thuis hooren. Alleen gaapt in dat geval het gat in 's Lands financiën nog erger, dan het wel lijkt. Wordt echter eenmaal een sluitende begrooting verkregen, dan heeft elke vreugde over dit voorloopige resultaat een bitteren bijmaak en doet zelfs de gewetenswroeging over een te breed opgezetten buitengewonen dienst den juichkreet verstommen. Want wat blijkt veelal? Dat, om den slechten financiëleen toestand nog wat te maskeeren, al of niet op grond van schoon schijnende drogredenen, tal van uitgaven als buitengewoon zijn bestempeld, welke in het wezen der zaak deze kwalificatie geenszins verdienen. En zoo is het te begrijpen, dat thans zoowel Nederland als Indië bezig zijn met de saneering van den buitengewonen dienst door overbrenging van verschillende uitgaven van buitengewoon naar gewoon. Zonder deze saneering blijft het herstel van de financiën in het algemeen slechts gebrekkig en onvolkomen. Een belangrijk voorbeeld zijn de vloot-uitgaven in het verslag van Mr. Trip (pag. 52) uitdrukkelijk genoemd.

Afgezien van alle bezwaren, welke tegen het vormen van fondsen voor niet-productieve uitgaven of het brengen van zoodanige uitgaven ten laste van den buitengewonen dienst in het algemeen bestaan, doen zich ten deze nog twee bedenkingen van bijzonderen aard voor.

Aan de vorming van een vlootfonds ligt blijkbaar de gedachte ten grondslag, dat met den aanbouw van schepen een zekere waarde wordt gevormd, waartegenover een aequivalente schuld in het leven kan worden geroepen. Hierbij echter wordt uit het oog verloren, dat geen techniek zich in den laatsten tijd zoo weergaloos snel heeft ontwikkeld en nog ontwikkelt als de oorlogstechniek en dat elke technische verbetering een waardedaling van het bestaand materiaal doet intreden. In de tweede plaats moet erop worden gelet, dat het in oorlogstijd de normale bestemming van een vloot is, niet alleen om te vechten en te schieten, doch daar de oorlog nu eenmaal op wederkeerigheid berust, ook om bevochten en in den grond geschoten te worden.

Oorlogvoeren brengt toch reeds in den regel met zich mede, dat schuld wordt gevormd, zonder dat eenige waarde hiertegenover staat, door de tactiek om de uitgaven voor vlootbouw ten laste van den buitengewonen dienst of van een fonds te brengen, wordt de ongedekte Staatsschuld nog grooter.

Gelijk opgemerkt, is het inderdaad van groot belang, dat terwille van de saneering van den buitengewonen dienst, verschillende uitgaven, welke vroeger op buitengewoon voorkwamen, naar gewoon zijn overgebracht. En juist met het oog hierop wekt het inderdaad verwondering dat deze stap naar voren, voor wat den terugkoop van particuliere landerijen betreft, met een terugtred gepaard is gegaan. Betrof het nog een uitgave voor een of enkele malen dan zou de zaak zoo ernstig niet zijn. Waar echter de Volksraad door de aanneming van de motie-Engelenberg c.s. zich met kracht voor een spoedigen terugkoop der particuliere landerijen heeft uitgesproken, is het vrijwel zeker dat hiervoor gedurende enkele tientallen jaren groote sommen zullen worden uitgetrokken.

Zekerheid betreffende de een aanzien van deze uitgaven te volgen gedragslijn is volstrekt noodzakelijk. Voor wat de verdeling tusschen gewoon en buitengewoon betreft, vormen de uitgaven voor den terugkoop een overgangsfiguur. Inderdaad zou het onjuist zijn, om ze voor het geheel ten laste van den gewonen dienst te brengen, even onjuist echter moet het worden geacht, indien ze zonder nader onderzoek geheel ten laste van den buitengewonen dienst komen. Zij dragen geen direct productief, doch ook geen onproductief karakter en moeten worden beschouwd als te zijn van indirect productieven aard, evenals zulks b.v. met irrigatie-uitgaven het geval is. Een misstand van uitgesproken feodaal karakter wordt opgeheven, tengevolge hiervan mag worden verwacht een stijging in welvaart der bevolking, verschillende belastingopbrengsten beginnen te vloeien, welke het Land tot dusver door de beperking zijner overheidsrechten niet tot zijn beschikking had. Aan den anderen kant moeten natuurlijk ook verschillende uitgaven worden gedaan: voor irrigatie, wegeaanleg enz. die vroeger achterwege bleven. Voor 1925 werden de uitgaven voor den terugkoop voor $\frac{2}{3}$ op buitengewoon gebracht, omdat aangenomen werd dat de opbrengst voor het Land circa 4 % van de koopsom bedroeg en de rente voor leeningen op langen termijn

om en bij de 6 % was; de fractie $\frac{2}{3}$ was dus niet constant, maar kon dalen of rijzen naar gelang van een rijzing of daling van den rentestandaard. Aangenomen althans dat de koopsom dezelfde blijft. Deze veronderstelling echter gaat niet op, daar met verandering van den rente-standaard ook het kapitaliseeringscijfer varieert en indien de opbrengst dezelfde blijft, de koopprijs dus stijgt of daalt naarmate de geldende rente voor leeningen op langen termijn lager of hooger is. In het onderstaande zal hier nog nader op worden teruggekomen.

De thans gevolgde methode nu houdt, naar uit de Memorie van Toelichting op de begrooting van 1927 blijkt, geen verband met de daling van de rente van leeningen op langen termijn, welke trouwens geen adoquaaf motief hiervoor zou verschaffen. Bovendien, de rentestandaard is niet tot 4 %, doch tot ongeveer $4\frac{1}{2}$ % gedaald. Het nieuwe motief luidt, dat het om opportunistische redenen gewenscht is, den terugkoop op korten termijn door te zetten, hetgeen de bestrijding van de te doene uitgaven uit leeningopbrengsten zou rechtvaardigen. Dit motief echter moet als ontoereikend worden beschouwd. Indien dringende belangen snelle voorziening eischen vloeit hier alleen uit voort, dat de tot dit doel vereischte uitgaven in ieder geval moeten worden gedaan.

De wijze van financiering echter is een kwestie op zichzelf, die onmogelijk kan afhangen van overwegingen van anderen dan financieel-economischen aard. Trouwens indien men het motief dringend belang over de geheele linie ging toepassen, zou niet alleen de saneering van den buitengewonen dienst voor een deel ongedaan moeten worden gemaakt (men denke bijv. aan de uitgaven voor vlootbouw) doch bovendien een nieuwe uitbreiding van dezen dienst moeten worden voorgesteld, welke de toekomst der Indische financiën ernstig in gevaar zou brengen. Ook hieruit blijkt, dat bedoeld motief onaanvaardbaar is.

Toch ware een enkele terugkeer tot het vroegere systeem: de verdeeling van de uitgaven voor den terugkoop van particuliere landerijen over gewoon en buitengewoon naar maatstaf eener rentabiliteit van 4% in verband met den op het oogenblik van terugkoop geldenden rentestandaard voor leeningen op langen termijn, evenmin aanbevelenswaardig. Er is nl. wel veel gesproken en geschreven over deze rentabiliteit van 4 %, doch voor zoover

mij bekend, zijn hieromtrent nog nimmer vaststaand gegevens gepubliceerd. Meer nog, gelijk reeds terloops in het vorenstaande is opgemerkt, moet a priori worden aangenomen, dat dit cijfer *als algemeen cijfer* onhoudbaar is. Immers uit den aard der zaak blijft de opbrengst voor het Land dezelfde, ook al is de koopsom lager of hooger.

De koopprijs nu hangt af van de uit de particuliere landerijen door den landheer verkregen opbrengst in verband met den geldenden rente-standaard. Het kapitaliseeringscijfer stijgt of daalt naarmate de rente voor leeningen op langen termijn lager of hooger is, het percentage van 4% kan dus *als algemeen cijfer* in geen geval juist zijn. De rentabiliteit van de teruggekochte particuliere landerijen kan slechts worden uitgedrukt door $r + x$; in welke formule r voorstelt de rente voor leeningen op langen termijn op het oogenblik van den terugkoop en x de meerdere of mindere rentabiliteit. Uit deze formule volgt onmiddellijk, dat van een vaste rentabiliteit van 4% geen sprake is. De vraag of x positief, negatief of nul is, valt zeker niet gemakkelijk te beantwoorden en zal eerst na eenigen tijd, op grond van de ervaring, kunnen worden beantwoord. Wordt in het oog gehouden, dat de particuliere landheer alles uit de opgezetenen zal trachten te halen en zoo min mogelijk ervoor zal doen, het Land daarentegen een andere moraal huldigt, dan ligt de veronderstelling voor de hand, dat in de eerste jaren x wel negatief zal zijn. Waar tengevolge van den terugkoop de welvaart der bevolking ongetwijfeld zal stijgen, is zeker niet uitgesloten, dat hierin op den duur verandering komt en x een positieve grootte wordt.

De vraag rijst, of het niet mogelijk is, om door *fondsvorming* niet alleen van de financieele gevolgen van den terugkoop een betrouwbaar beeld te verschaffen, doch tevens een maatstaf te verkrijgen voor de verdeeling dezer uitgaven over den gewonen- en buitengewonen dienst. Gelijk bekend is in het jaar 1918 voor de Zuiderzee-werken ook zulk een fonds in het leven geroepen, waarvan de begroting jaarlijks bij de wet wordt vastgesteld.

Voorts is de gedachte van fondsvorming meer in verbanding gebracht met de in Nederland bestaande plannen voor een grondige verbetering van het vervallen en verouderd weggennet. De Staatscommissie voor het vervoer-vraagstuk, ingesteld bij Koninklijk

Besluit van 12 Mei 1923, heeft op dit punt in haar rapport voorstellen gedaan, welke veel verder gaan dan met het Zuiderzee-fonds voor de Zuiderzee-werken is beoogd. Er zou nl. een Rijkswegen-fonds moeten worden opgericht, waaraan rechtspersoonlijkheid zou worden toegekend en dat als afzonderlijk beheerde tak van dienst met een afzonderlijke boekhouding zou werken. Dit fonds zou de bevoegdheid hebben, om ten eigen name door den Staat gegarandeerde leeningen te sluiten. Uit het fonds zouden de kosten voor verbetering van Rijkswegen worden bestreden en subsidies aan beheerders van particuliere wegen worden verleend, ten bate van het fonds zouden komen de opbrengst van een wegen- en een rijwielbelasting en een bijdrage door het Rijk ten bedrage van f 4.— miljoen.

In een artikel van Mr. R. H. de Vos van Steenwijk in de Economische Statistische Berichten, (1e halfjaar 1925 pag. 131-141) wordt dit voorstel aan critiek onderworpen. Hij wijst erop, dat door de zoo vele fondsen en bedrijven, welke in Nederland zijn ingesteld, de eenheid van de begroting wordt verbroken en een goed overzicht over 's Lands financiën wordt bemoeilijkt. Verder is een commercieel beheer in het geheel niet noodzakelijk. De bedoeling is blijkbaar, dat de opbrengst van het weggeld ook inderdaad aan het onderhoud en verbetering van de wegen ten goede komt. Dit doel echter wordt door het fonds als zoodanig geenszins verzekerd en kan evenzeer verzekerd worden, indien geen fonds is ingesteld. De instelling van een afzonderlijke administratie, welke, indien zij meer algemeen navolging vond, zou leiden tot ontwrichting der Staatsfinanciën, kan worden vermeden door aan de regeling van het weggeld vooraf te doen uitgaan of ermede te verbinden een uitgewerkt plan voor de verbetering der wegen.

Er is in deze beschouwing veel, dat ik zonder voorbehoud kan onderschrijven. Zoowel de Staat als de gemeenten zijn — de gemeenten met toepassing van artikel 114a der Gemeentewet — m.i. veel te ver gegaan met het creëren van bedrijven, fondsen, afzonderlijk beheerde takken van dienst, enz. Zoo heeft de gemeente Schiedam zelfs goed gevonden, om haar geheelen gemeentedienst in een aantal zelfstandige diensttakken op te lossen. Een voorbeeld, dat stellig geen navolging verdient. Terecht herinnert Mr. de Vos

van Steenwijk er aan, dat op dit punt reeds een zekere reactie valt te bespeuren, hetgeen gebleken is bij gelegenheid van het ongunstig onthaal, dat het wetsontwerp tot vaststelling van een Rijks-gebouwendienst, heeft ondervonden. En het is wel merkwaardig, dat ook in andere landen — ik denk b.v. aan het Fransche deskundigen rapport van 3 Juli j.l. — het verbreken van de eenheid der begrooting door vorming van min of meer afzonderlijke fondsen en bedrijven scherp wordt gegispt. Echter acht ik met de critiek van Mr. de Vos van Steenwijk nog niet elk fonds als zoodanig veroordeeld. Allereerst dient erop te worden gewezen, dat wel voor een bedrijf, doch niet voor een fonds commercieel beheer noodzakelijk is. In de tweede plaats kan door bijzondere voorschriften ervoor worden gewaakt, dat de eenheid der begrooting door de afzonderlijke fonds- en bedrijfsbegrootingen niet meer wordt verbroken dan strikt noodzakelijk is. Schrijver klaagt erover, dat de fondsbegrootingen, ondanks uitdrukkelijke voorschriften hiertoe, niet gelijktijdig met de Staatsbegrooting verschijnen. M.i. kan dit bezwaar worden opgeheven door de bepaling, dat niet alleen alle uitkeeringen van en aan een fonds worden gebracht ten laste of ten bate van het hoofdstuk, dat onder hetzelfde beheer staat als het fonds doch ook dat de fonds- of bedrijfsbegrooting, als bijlage van het uitgaven-hoofdstuk, bestanddeel van de Staatsbegrooting uitmaakt. Daardoor is het gelijktijdig verschijnen vanzelf verzekerd.

Eindelijk komt het mij voor, dat juist voor indirect productieve uitgaven aan fondsvorming positief voordeel is verbonden, daar hierdoor de mate van de rentabiliteit dezer uitgaven kan worden begrensd en zoodoende tevens worden aangegeven, tot welk bedrag zij uit leeningopbrengst kunnen worden bestreden en tot welk bedrag ten laste van den gewonen dienst kunnen worden gebracht.

In het op 25 Mei 1926 ingediende (is reeds door de Tweede Kamer aangenomen) wetsontwerp tot invoering van een wegenbelasting is het denkbeeld eener afzonderlijk administratie losgelaten doch het wegenfonds behouden. Daarmede zijn de voornaamste door Mr. de Vos van Steenwijk aangevoerde bezwaren opgeheven. En zoodoende is toch een vaste grondslag gelegd voor de zoo omvangrijke plannen tot verbetering van het Nederlandsche wegenstelsel, hetgeen m.i. als een groot voordeel valt te beschouwen.

Stel dat voor den terugkoop van particuliere landerijen een fonds werd opgericht, dan zouden ten laste van dit fonds moeten komen de voor den terugkoop te besteden uitgaven en de meerdere bestuursuitgaven, welke in verband met de vermoedelijke vermeerdering van Overheidszorg ten aanzien van de opgezetenen dier landerijen zouden moeten worden gedaan, ten bate van het fonds zouden komen de sommen met verkoop van opstallen verkregen, erfpachtcanon en de opbrengst van de belastingen, welke het Land gaat heffen. De eigenlijke kapitaalschuld van het fonds zou bestaan uit de uitgaven voor den terugkoop verminderd met de opbrengst van verkochte goederen (opstallen e.d.). Voor een goed overzicht voor het gewenscht tusschen kapitaal en exploitatie uitgaven en ontvangsten van het fonds te onderscheiden. Voorloopig echter zouden alle uitgaven voor den terugkoop, ook meerdere bestuursuitgaven, geheel ten last van buitengewoon moeten komen echter onder de mits van periodieke taxatie en correctie op de basis dier taxatie (zie beneden). Trekt men van de belastingopbrengst enz., de meerdere loopende uitgaven af, dan mag ten bedrage van het gekapitaliseerde verschil een leening worden aangegaan; opbrengst en aflossing der leening zouden uit het exploitatie-surplus moeten worden afgelost. Voor het ontbrekende daarentegen zou een uitkeering uit de algemeene middelen aan het fonds dienen plaats te vinden. M.a.w. zodoende is voor de juiste verdeling tusschen gewoon en buitengewoon zorg gedragen, immers de uitkeering uit de algemeene middelen stelt voor hetgeen ten bate van den *gewonen* dienst wordt gebracht, datgene daarentegen waarvoor wordt geleend, het bedrag waarmede de *buitengewone* dienst wordt bezwaard.

Nu dient op een ding de nadruk te worden gelegd. Voor een fonds met rechtspersoonlijkheid valt evenmin als voor een geheel afzonderlijke administratie iets te zeggen. Ondoenlijk zou het zijn, om tot in detail na te gaan — laat staan zuiver te administreeën — welke uitgaven tengevolge van de particuliere landerijen terugkoop moeten worden gedaan en welke meerdere inkomsten worden verkregen. Het betreft hier zuiver een kwestie van financieele imputatie, uitsluitend beheerscht door de zooeven genoemde overweging: het verkrijgen van een juist overzicht betreffende de verdeling tusschen den gewoon- en den buitengewonen dienst. Niet

tot in detail nauwkeurig, maar zeer zeker wel globaal vallen de bedragen van de zoeven genoemde meerdere inkomsten en uitgaven aan te geven.

De opbrengsten en uitgaven zelf blijven dus paraisseeren onder de betrokken middelen of uitgaven-hoofdstukken, alleen geschiedt aan het fonds een uitkeering uit de algemeene middelen ten bedrage van het geraamde verschil: tot het gekapitaliseerde bedrag van de gedane uitkeeringen kunnen aan het fonds voorschotten worden verstrekt d.w.z. kunnen de uitgaven voor den terugkoop op buitengewoon worden gebracht.

De uitvoering zou ongeveer hierop neerkomen, dat de financiering van de uitgaven voor den terugkoop van particuliere landerijen gelijk opgemerkt aanvankelijk geheel ten laste van den buitengewonen dienst geschiedt, ook wat de meerdere exploitatie-uitgaven betreft. Echter vindt op gezette tijden b.v. om de vijf of tien jaren een taxatie plaats van de waarde der teruggekochte landerijen voor het Land. Bedraagt de getaxeerde waarde minder dan vóór den terugkoop enz. dan zal het verschil uit de gewone middelen van het Land moeten worden bijgepast. Deze terugbetaling kan uit den aard der zaak over een iets langer tijdvak van b.v. 5 jaren worden verdeeld. De hier voorgestelde wijze van financiering komt overeen met die, welke in Nederland voor de gemeentelijke grondbedrijven wordt gevolgd, de opzet verschilt wel eenigszins met dien van het Zuiderzeefonds en het wegenfonds.

Een van tweeën. Of wel de rentabiliteit van landerijen wordt na den terugkoop niet verminderd. In dat geval zal verreweg het grootste deel ten laste van den buitengewonen dienst kunnen worden gebracht. Doch dan is het zonder eenigen twijfel gewenscht om het beginsel van een vlekkeloozen buitengewonen dienst ongerept te handhaven en dit beginsel niet voor een betrekkelijk gering en daarenboven denkbeeldig voordeel prijs te geven. Of wel de rentabiliteit van den terugkoop bedraagt voor het Land aanmerkelijk *minder* dan voor den Landheer als wanneer vorming van Staatsschuld plaats vindt zonder voldoende tegenwaarde op grond van m.i. niet toereikende motieven.

Indien inderdaad de terugkoop van particuliere landerijen in betrekkelijk snel tempo wordt doorgevoerd, geldt het hier een maatregel van groote financieele en economische beteekenis. Voor

een goed beheer van 's Lands financiën is het m.i. onvermijdelijk, dat niet alleen de op dit punt te volgen financieele politiek den toets eener rechtvaardige critiek kan doorstaan doch daarenboven zoowel van de financiering als van de financieele gevolgen van dezen maatregel een eigen en scherp omschreven beeld dan de Landsbegrooting wordt verschaft. Minister Koningsberger heeft zich in de Memorie van Antwoord over Begrooting van 1926 uitdrukkelijk verklaard tegen het geheel brengen der uitgaven van den terugkoop ten laste van den buitengewonen dienst (witte stukken pag. 31 onderafd. 424). Het is dus niet geheel uitgesloten dat t.z.t. nog eens op de vroegere verdeeling dezer uitgaven aan gewoon en buitengewoon zal worden teruggekomen. Inmiddels is dit, naar ik reeds opmerkte, niet voldoende.

Over het tweede punt door Mr. Trip aangestipt valt op het oogenblik nog niet zoo heel veel te zeggen. Vrijwel algemeen wordt aangenomen, dat een volledige en genoegzame afschrijving op de bezittingen van het land, die hiervoor in aanmerking komen, meer zal bedragen dan hetgeen thans op de leeningen wordt afgelost.

In antwoord op een vraag van den heer Wiessing heeft de toenmalige Directeur van Financiën, de heer Bodenhausen, uitdrukkelijk verklaard, dat een accumulatie van aflossing en afschrijving niet in de bedoeling ligt. Immers de aflossingen komen thans ten laste van den gewonen dienst, doch zouden bij een goed geregeld stelsel van afschrijvingen voor een goed deel ten laste van een buitengewonen dienst kunnen komen. Alleen ten bedrage van het evengenoemde verschil is dus op het oogenblik de gewone dienst „geflatteerd”.

Mr. Trip licht het door hem genoemde cijfer van meer dan tien millioen niet nader toe, merkt trouwens op dat het niet geraamd kan worden.

Mr. Gerritzen („De welvaart van Indië”, Haarlem 1926; pag. 155) komt op 12.5 millioen, doch neemt in zijn berekening op de „intering” gedurende de jaren 1916-1926 ten bedrage van ruim 220 millioen waarop naar zijn meening ook afgeschreven moet worden. Voor zoover deze intering tengevolge heeft gehad dat de waarde van 's lands rendabele bezittingen is gedaald beneden het bedrag der landsschuld of liever dat 's Landsschuld is gestegen

boven de waarde der bezittingen, is dit theoretisch zeker juist. Anders echter kan worden geoordeeld indien of voorzoover dit niet het geval is. Men kan het immers voldoende achten, dat het land niet meer schuld heeft dan de waarde van zijn rendabel bezit en de noodzakelijkheid van het herstel eener vroegere actiefpositie ontkennen. Inmiddels staat ook hieromtrent weinig of niets vast. Het Volksraadslid Schneider heeft in een redevoering becijferd dat de waarde van 's lands bezittingen vrijwel overeenkwam met het totaal der schuld. Ook deze becijfering echter — het kan wel niet anders — berustte op ruwe schatting en globale gegevens.

Neemt men met Mr. Trip de noodzakelijkheid aan van een reserve (pag. 48) dan wordt de zaak weer eenigszins anders. Het is dan echter niet zoozeer een questie van afschrijving als van kapitaalvorming, er is echter in dat geval geen dwingende reden om de „reserve” juist op het vroegere bedrag te herstellen.

Het derde door Mr. Trip aangestipte punt: de door den Minister van Koloniën aangekondigde belastingverlaging in verband gebracht met de evengenoemde noodzakelijkheid van reservevorming kan vermoedelijk mede strekken tot verklaring van de op pag. 55 getrokken conclusie, dat de vooruitzichten van 's lands financiën, al brengen zij dan geen direct gevaar mee voor de ontwikkeling van het economische leven, toch geenszins als onverdeeld gunstig kunnen worden aangemerkt en tot het betrachten van groote voorzichtigheid nopen. Immers belastingen verlagen en daarnaast nog reserves vormen is geen eenvoudige zaak, ook al baseert men 's lands huishouding niet direct op de uitkomsten van enkele gunstige jaren. Overigens juicht Mr. Trip de plannen der Regeering tot belastingverlaging toe.

Het is duidelijk, dat conjunctuurheffingen, in welken vorm dan ook, het aanleggen van reserves in 's lands huishouding zouden kunnen bevorderen. Zooals in tijden van hooge winsten enz. een grooter winstpercentage in het particulier bedrijf voor reserveering dient te worden afgezonderd, zoo ook zou een hooger percentage aan belastingen kunnen worden gestort, waarvan een deel voor de gewone landsuitgaven zou kunnen worden benut een ander deel daarentegen als reserve bestemd.

Inmiddels betuigt Mr. Trip zijn instemming er mede, dat alle speciale conjunctuurheffingen achterwege zijn gebleven. „Dat de

Regeering dit in zooverre heeft beseft en er de consequentie van heeft aanvaard, dat zij weerstand heeft geboden aan den aandrang om weer met speciale conjunctuurheffingen een aanvang te maken, kan dan ook slechts worden toegejuicht door hen, die het werkelijk en duurzaam belang van Nederlandsch-Indië zien in een geleidelijke, doch zooveel mogelijk onafgebroken vooruitgang en versterking van het bedrijfsleven". Het trekt de aandacht dat hier alleen van de versterking *van het bedrijfsleven* sprake is, hoewel even te voren de noodzakelijkheid van reserveering zoowel in de huishouding van het land als in die van het particuliere bedrijf was genoemd. En de vraag rijst of bij matige progressieve heffing van bedrijfswinsten of belasting van buitengewone winsten niet de reserveering in 's lands huishouding zou kunnen worden bevorderd, zonder dat deze in het particuliere bedrijf zou worden geschaad.

Overigens is het betwifelbaar of inderdaad „weerstand" is geboden, zooals Mr. Trip het uitdrukt. Wie zich de met even groote felheid als bekwaamheid gevoerde campagne in herinnering brengt die sinds 1922 tegen de vroegere belastingpolitiek der Indische Regeering is gevoerd, krijgt niet den indruk dat de krachtigste weerstand geboden werd, waar de grootste aandrang is uitgeoefend. Eer het tegendeel.

Dr. Mansvelt, in zijn in het Augustus-nummer verschenen beschouwing over het verslag van Mr. Trip, onderstreept diens woorden nog extra: „De Regeering heeft door weerstand te bieden aan allen aandrang enz. getoond, *dat het bedrijfsleven niet meer in de eerste plaats beschouwd wordt als belastingobject enz.*". De gecursiveerde woorden zijn in het verslag van den president der Javasche Bank niet gebezigd. Reeds de lezing van het tweede verslag van de commissie tot herziening van het belastingstelsel kan doen beseffen, dat deze uitlating niet geheel billijk is. Zeer zeker, zoowel de progressieve winstbelasting als de speciale conjunctuurheffingen hebben de bedoeling, om het particuliere bedrijfsleven zijn rechtmatig aandeel in de kosten van de publieke huishouding te doen dragen zonder dat de „aantrekking" van vreemd kapitaal wordt geschaad. Daarnaast echter en tegelijkertijd ermede wordt beoogd, de minder goed renderende bedrijven zooveel mogelijk te ontzien, hetgeen toch zeker een algemeen bedrijfsbelang kan worden genoemd, ook al worden zodoende de beter

Kol. Studiën

rendeerende maatschappijen uit den aard der zaak sterker getroffen. Immers elk bedrijf kan op zijn beurt minder rendeerdend worden. M.a.w. kwalijk kan worden beweerd, dat zij, die een dergelijke belastingpolitiek hanteeren, het bedrijfsleven *in de eerste plaats* als belastingobject zouden bezien. Van een zuiver proportioneele belasting zou met evenveel of met even weinig recht hetzelfde kunnen worden beweerd.

Mr. Trip verklaart zich tegen speciale conjunctuurheffingen, doch laat zich voor een algemeene, in den vorm van een progressieve winstbelasting, niet uit. Waarschijnlijk omdat dit onderwerp sinds het blanco-endossement aan het Opperbestuur van de conclusies van het rapport Bruins niet meer aan de orde is. Spreekt dus uit de woorden van Mr. Trip een niet onbegrijpelijke afkeer van het fiscaal opportunisme, waarvan elke speciale conjunctuurheffing noodzakelijkerwijze blijk geeft, zoo ware toch m.i. de conclusie, dat zijn bezwaar zich alleen tegen de *speciale*, niet tegen de algemeene conjunctuurheffingen wendt, voorbarig.

Het Kamerlid Gerritzen zeide bij de behandeling der Indische begrooting voor 1922 o.m. het volgende: „Het is mij — en ik wensch dit met grooten nadruk te zeggen, — volmaakt onverschillig hoe hoog men de winst van bijvoorbeeld de Bataafsche belast. Mits men haar op denzelfden voet belast als alle andere bedrijven. Het systeem der speciale heffingen is een ernstige terugtrek op belastinggebied”.

Op het gebied der conjunctuurheffingen nu is men in een kringetje blijven rondraaien. Zooals ook uit het citaat uit de rede van den Heer Gerritzen blijkt richtten destijds de scherpste pijlen van de bestrijders der Indische belastingpolitiek zich tegen de speciale met het beginsel der uniformiteit op belastinggebied strijdige heffingen. Doch toen eenmaal de progressieve belasting was prijsgegeven kon het conjunctuurelement alléén door zulke speciale heffingen worden bereikt, het gebrekkige waarvan welhaast ieder inziet, ook al moet de waarheid van het „le mieux est l'ennemi du bien” niet uit het oog worden verloren. Dit maakt de tegenstanders van alle conjunctuurheffingen in het algemeen op het oogenblik zoo sterk.

In de ministerieele memorie van antwoord op de begrooting voor 1926 wordt aan de gedachte van conjunctuurheffingen in elken vorm

reeds op zuiver theoretische gronden de genadeslag gegeven. Het buitenlandsche kapitaal zou te veel worden afgeschrikt. Zie ik het goed, dan gaat Minister Koningsberger hier in tegen eenigen der beste adviseurs van de Indische en Nederlandsche Regeering, de commissie Bruins inbegrepen.

Psychologisch is men zeker op het doode punt gekomen. Het kapitaal wil nu eenmaal, gelijk het heet, „aangetrokken” worden. Wat baten de beste redeneeringen, dat de aantrekkingskracht van Indië als beleggingsveld van vreemd kapitaal door conjunctuurheffingen *niet* wordt benadeeld als in feite, zij het dan ook als gevolg van actie en campagne, van ten deele onredelijke ongerustheid — het tegendeel blijkt? Wat vermag de logica, indien het gemoed — het kapitaal is, indien dit niet reeds eerder het geval was, in de laatste jaren zeer fijnbesnaard geworden — in het spel komt? *Le coeur a des raisons, que la raison ne comprend pas*. Al is echter psychologisch en feitelijk de kans voor conjunctuurheffingen wellicht voor jaren verkeken, wetenschappelijk blijft het vraagstuk als zoodanig aan de orde. Want bij alle noodzaak tot versterking van het bedrijfsleven hier te lande, bij alle wenschelijkheid van aantrekking van vreemd kapitaal is het ook uit een oogpunt van richtig beheer van 's Lands financiën een pijnlijke zaak, dat zoo veel van de meer dan normale en abnormale winsten hier te lande wegstroomt, zonder genoegzaam aan ontwikkeling van land en volk ten goede te komen. De commissie tot herziening van het belastingstelsel heeft het op even treffende als juiste wijze uitgedrukt: een dergelijke gang van zaken is in strijd met het rechtsbewustzijn: niet een der minste van onze geestelijke bezittingen. Terecht noemt Mr. Trip de door het Suikersyndicaat getroffen oplossing van de moeilijkheden gerezen naar aanleiding van de winstaandeelkassen gelukkig. Toch niet mag worden voorbijgezien dat een vrijwillige erkennen en aanvaarden van zekere verplichtingen nimmer kan of mag in de plaats treden van een publiekrechtelijke plicht, welke door de Overheid ter wille van een goede vervulling harer taak wordt opgelegd. Veel ware gewonnen, geweest indien de ondernemers en het „particulier kapitaal” destijds hadden ingezien dat vooral van Indië een proportioneele winstbelasting niet billijk is, ook niet tegenover het bedrijfsleven.

Vooral in den laatsten tijd is weer gebleken en van vele zijden

erkend wat Indië voor de Nederlandsche welvaart beteekent. Doch juist daarom kan er op worden gewezen, dat een grooter deel van de hier verworven rijkdommen aan Indië zelf behoort ten goede te komen; niet bij wijze van gunst, doch van recht.

Gedachtenwisseling.

Het Volkscredietwezen in Nederlandsch-Indië.

Naar aanleiding van de beschouwingen van Dr. Boeke in het October-nummer van dit tijdschrift zou ik nog een kort wederwoord willen schrijven. Het artikel van den heer Boeke heeft veel bijgedragen tot verheldering van het vraagstuk van het Volkscredietwezen. Hij beperkt zich in zijn repliek echter in hoofdzaak tot twee punten, n.l. de soliditeit der Afdeelingsbanken en het vraagstuk der consumptieve credieten.

Ten aanzien van het eerste vraagstuk, de *soliditeit* der Afdeelingsbanken, bestaat er voor een groot deel een misverstand tusschen den heer Boeke en mij. Nergens is door mij verklaard, dat het publiek moest beseffen, dat een eventueele onsoliditeit der afdeelingsbanken aanleiding moet zijn de deposito's op te vragen. Door mij is juist op den voorgrond gesteld, dat het kunstmatige element in de werving van deposito's zou moeten verdwijnen, omdat het niet de taak der afdeelingsbanken kan zijn als spaar- of depositobank voor niet tot den kring van het Volkscredietwezen behorende personen op te treden. Vervolgens werd er in dit verband door mij op gewezen, dat de basis der consumptieve credieten in de Inlandsche maatschappij juist niet licht tot een déconfiture zou leiden. Hierin schulde echter het gevaar, dat de omstandigheden een reorganisatie van het credietbedrijf niet spoedig urgent zouden maken (zie pag. 559-560, Koloniale Studiën, Augustus 1926).

In dit verband bestreed ik de uitlatingen in het verslag van den Adviseur van het Volkscredietwezen over 1925, gemaakt over het depositobedrijf der Afdeelingsbanken in vergelijking tot de Nederlandsch-Indische grootbanken. De heer Boeke is in zijn repliek hierop niet ingegaan, zoodat ik hier kan volstaan met mijn standpunt te handhaven.

Ten aanzien van den waarborg, dien het zuiver vermogen biedt, dit heeft bij de *principiele* beoordeeling der geschiktheid der Afdeelingsbanken als depositobank slechts een ondergeschikte beteekenis.

Bij de beoordeeling van de beteekenis van het zuiver vermogen gaat het om de vraag, hoe groot het element verlies in de achterstanden is en verder in hoeverre de administratieve cijfers op dit gebied de werkelijkheid juist weergeven. De heer Boeke nu bestrijdt mijn opvatting, als zou een groot deel der achterstanden ouder dan één jaar verlies beteekenen. Op dit punt zijn wij, geloof ik, het wel eens geworden, want de heer Boeke becijfert, dat eind 1923 de achterstand op leeningen, die vóór 1923 waren aangegaan

f 1.949.000.— bedroeg, eind 1925 bedroeg de achterstand op deze leeningen nog 709.000.— De daling bedraagt dus f 1.240.000.—, waarvan, als we de berekening van Dr. Boeke blijven volgen, f 846.000.— zijn afgelost en f 394.000.— zijn verloren. Het resultaat is dan, dat in twee jaar tijds bleek, dat $\pm 20\%$ van dien achterstand ad f 1.949.000.— verlies betekkende en 35% nog niet was afgelost. Over deze cijfers is verschil van appreciatie mogelijk.

Er blijft dan nog de vraag, hoe groot de omvang der schijnbare aflossingen is, noch Dr. Boeke noch ik, kunnen daarbij onze meeningen met cijfers staven, doch dat dit euvel bestaat, ontkent ook de heer Boeke niet.

Thans het probleem der *consumptieve credietverleening*. In de eerste plaats een enkel woord over de onderscheiding tusschen productief en consumptief crediet. Met de omschrijving van productief door den heer Boeke kan ik mij in hoofdzaak vereenigen. Het voorbeeld van den karbouw, die voor een slametan geslacht wordt en die daarna vervangen wordt door een met behulp van „productief” crediet te koopen nieuwen karbouw, ontlokt aan den eenen kant een glimlach. De karbouw werd immers geslacht in anticipatie op de mogelijkheid later crediet te kunnen krijgen om een nieuw dier te koopen. Dit crediet staat dus in direct verband met den slametan en heeft niets met productiviteit te maken. Aan den anderen kant neem ik het voorbeeld gaarne als ernstig bedoeld, doch dan in dien zin, dat de omstandigheden in de Inlandsche maatschappij van dien aard zijn, dat moeilijk een inzicht in de werkelijke aanwending van credieten verkregen kan worden.

Keeren wij thans tot de hoofdzaak terug. De Heer Boeke bevestigt de opinie, dat een zeer aanzienlijk deel der credietverleening der afdeelingbanken consumptief is. Op dezen toestand nu oefende ik kritiek uit. In de eerste plaats, omdat op deze wijze niet bijgedragen wordt tot de economische ontwikkeling der Inlandsche maatschappij en in de tweede plaats, omdat bij de afdeelingbanken deze credietverleening ten deele mogelijk is ten gevolge van het aannemen van deposito's, die practisch spaargelden vertegenwoordigen. In dit verband kwam ik tot de conclusie, dat de Afdeelingbanken niet aan haar taak voldaan hadden en opperde ik eenige denkbeelden voor de reorganisatie.

Ten aanzien van de *dessabanken* nam ik, wat de consumptieve credieten betreft, een ander standpunt in, aangezien de financieele basis dezer bankjes geheel anders is. Het consumptieve crediet is daarom niets minder verwerpelijk, hier vindt het euvel echter zijn grenzen binnen de draagkracht der Inlandsche maatschappij. Het is dan een schoone taak voor het V. C. W. hier geleidelijk andere inzichten te doen doordringen. Nu de afdeelingbanken eenmaal 15 tot 29 jaar in een bepaalde richting gewerkt hebben, zal het ieder duidelijk zijn, dat verandering niet van heden op morgen kan geschieden. Dit is echter een probleem van het tempo, dat met het principe niets te maken heeft.

Ten slotte maakt Dr. Boeke eenige zeer belangrijke opmerkingen over de rente, welke het landbouwbedrijf kan dragen.

Dr. Boeke stelt n.l. twee landbouwstelsels tegenover elkaar: „het landbouwbedrijf met gehuurde krachten en het landbouwbedrijf waarin de boer met zijn gezin een belangrijk deel van, of uitsluitend den arbeid verricht.” Het gezinsbedrijf zal, wanneer de bruto opbrengst stijgt, meerderen arbeid niet tellen, omdat er veelal arbeidskrachten te over zijn. Kapitaalshulp zal voor het gezinsbedrijf rendeerden mits rente en aflossing iets blijven beneden de extra opbrengst, die er met het kapitaal wordt verkregen. „De meerdere arbeid, die de aanwending van het kapitaal meebrengt, zal, zolang hij nog arbeidskracht van zich of zijn familie beschikbaar heeft, niet mede de rentabiliteit bepalen. Daardoor zal de kapitaalshulp zelfs bij hooge rente hem nog rekening kunnen geven.” Wij geven de meening van Dr. Boeke nog eens weer, ten einde zijn standpunt zoo zuiver mogelijk te belichten.

Uit dit standpunt zou men misschien de conclusie kunnen trekken, dat daarmede het geheele renteprobleem is opgelost.

Hiertegenover zou ik echter willen stellen, dat zich deze omstandigheden bij het gezinsbedrijf op Java toch weinig zullen voordoen. Men bespeurt bij de credietverleening daarvan immers weinig; in het verslag van het Volkscredietwezen kan men lezen, dat voor eenvoudig goedkoop productief landbouwcrediet weinig gedaan is.

Het boerenbedrijf met gehuurde krachten kan volgens den heer Boeke een veel geringer rentebedrag dragen. Dit zal m.i. daaraan toe te schrijven zijn, dat hier min of meer nauwkeurig gecalculeerd zal moeten worden of aanwending van kapitaal een meerdere netto opbrengst kan leveren. De heer Boeke verwijt mij dan, dat ik het „kapitalistische” boerenbedrijf met het gezinsbedrijf verwar. Als we echter wat dieper op de zaak ingaan, meen ik tegenover Dr. Boeke te mogen opmerken, dat het vraagstuk wanneer en onder welke voorwaarden de aanwending van kapitaalgoederen voordeel gaat afwerpen, niets met een eventueel kapitalistischen organisatievorm der maatschappij te maken heeft. We hebben hier immers, om met Böhm Bawerk te spreken, met een probleem van „Reine Theorie” te maken. Dr. Boeke verwacht hier de personeele en functioneele verdeling der opbrengst van de productie. Wanneer men kapitaal en arbeid aanwendt om een bepaald productieresultaat te krijgen, wordt de opbrengst aan beide functies arbeid en kapitaal toegerekend. Men zal het kapitaal, wil men een productiviteitsoptimum bereiken, alleen dan mogen aanwenden, indien het zijn rente kan dragen. Gaat men nu echter van het standpunt uit, dat men in de praktijk den factor arbeid niet behoeft te tellen, dus m.a.w. dat men niet nauwkeurig behoeft te rekenen, dan bestaat het gevaar, dat men de grenzen, waarbij aanwending van kapitaal het productiviteitsoptimum verhoogt, uit het oog verliest.

Wanneer men zelfs een zoo eenvoudig bedrijf als dat van den tani principieel beziet, dient men de economische wetten niet te verwaarloozen, al behoeft men den tani met de theorie zelve niet lastig te vallen.

Zooals wij opmerkten, zal in de praktijk in die gevallen, waar het gezinsbedrijf een groote rol speelt, niet snel uit eigen initiatief tot de aauwending van kapitaalgoederen worden overgegaan. We hebben daar een op traditie gebaseerd bedrijf, dat eventueel een hooge rente kan dragen (of moet dragen), indien consumptieve credieten noodig zijn. Deze credieten staan dan echter niet in een direct verband met eenige traditioneele kapitaalgoederen, zooals bijv. eenige werktuigen, die in het bedrijf gebruikt worden. Productief crediet komt aan de orde, indien men den traditioneele gang van zaken verbreekt en overgaat tot het aanwenden van meststoffen, beter plant- of zaaimateriaal, andere werktuigen, enz.

Bij het geheele vraagstuk van het Volkscredietwezen zullen ook de economische wetten niet uit het oog verloren mogen worden. Men dient daarbij wel een doel voor oogen te hebben, in welke richting men het bedrijf zal ontwikkelen. Er dient dan echter nauwkeurig vast te staan, wat de inhoud van dit doel is. Gaat het bij het Volkscredietwezen om productieve credietverleening, ten einde het Inlandsche bedrijfsleven te steunen en verder te ontwikkelen, of gaat het hier in hoofdzaak om een consumptieve credietverleening ten einde de Inlandsche bevolking over een tijdelijk tekort aan inkomsten te helpen, welk tekort veelal voortspuit uit gebruiken, die van oudsher in de Inlandsche maatschappij gehuldigd worden. De keuze tusschen deze twee principes wordt voor een groot deel beheerscht door de maatschappij-beschouwing, die men huldigt, zoodat de kwestie daarmede schijnbaar afgehandeld is. Slechts schijnbaar, want in werkelijkheid kan het theoretisch inzicht ons hierbij te hulp komen. De economische theorie kan ons n.l. als richtsnoer dienen bij de vraag of de normen, die men zich stelt, wel te verwezenlijken zijn. Doordat de theorie ons leert, tot welke consequenties een bepaalde norm moet leiden, zal vroeg of laat moeten blijken, of de norm een illusie is of niet.

Op de ongewenschte consequenties, waartoe de consumptieve credietverleening van het Volkscredietwezen moet leiden, meen ik in mijn artikel in het Augustus-nummer en in deze beschouwingen voldoende de aandacht gevestigd te hebben.

Dr. H. M. HIRSCHFELD.

Economische Kroniek.

The Institute of Pacific Relations.

De eerste ernstige poging om tot onvormelijke internationale bespreking te geraken van vraagstukken, van belang voor de landen om den grooten Oceaan, vraagstukken waarbij het rasgevoel het nuchter inzicht dreigde te overstemmen, ging uit van een groepje autoriteiten in Honolulu. Aanvankelijk meende men in de internationale organisatie van de Young Men Christian Association het aangewezen uitgangspunt voor een dergelijk streven te zien, bij de verdere besprekingen maakte men zich geleidelijk daarvan los. De leiding zou een protectoraat worden; maar ook zoo bleek de band nog te knellend en dus werd de Christelijke geest verruimd tot een algemeen humanistisch streven om de vriendschap en samenwerking tusschen de landen rond de Pacific door een gemeenschappelijke verheldering van inzicht te bevorderen. Begrijpelijkerwijs was de opzet Amerikaansch in dien zin dat Amerika als meest belanghebbende partij in de kwestie van Oostersche immigratie en in die van industrialisatie van China de leiding in handen nam, echter ook in dezen zin dat met een weldadige dosis optimisme en gulheid de eerste voorbereidingen werden getroffen.

In het begin van 1925 besteedde een groep invloedrijke Amerikanen in New York een middag en een avond aan den verderen opzet, de noodige Commissies werden ingesteld, aan de publiciteit de vereischte aandacht gegeven en de vertegenwoordiging ter conferentie onder de oogen gezien.

In China en Japan vond dit voorbeeld navolging. Burggraaf Shibusana garandeerde een inschrijving van 31.400 yen voor dekking van de onkosten, de medewerking van de keizerlijke universiteit werd ingeroepen voor de verzameling van gegevens over de te behandelen vraagstukken, het ministerie van buitenlandsche zaken betuigde zijn instemming. In China waren het de kamers van koophandel, hoogeschole en godsdienstige organisaties, die zich voor het plan spanden; met behulp van het Gouvernement werd \$ 15.000 Mex. bijeengebracht voor bestrijding van de eerste uitgaven.

Het plan was de stichting van een instituut ter voorbereiding van een veertiendaagsche bijeenkomst. De zetel, zoo van instituut als van bijeenkomst, zou Honolulu zijn. Het ijzer werd gesmeed, terwijl het heet was. Het vaste land van de Vereenigde Staten bracht de gevraagde \$ 27.000 op. Hawaii \$ 30.000, de overige deelnemende landen (Japan, China, Australië, Nieuw Zeeland, Korea, Canada en de Philippijnen) de rest \$ 33.000. Nationale groepen vergaderden ter opstelling en bestudeering van een agenda

voor de bijeenkomst, een van de professoren aan de Harvard University stelde een bibliografie betreffende de Pacific-vraagstukken samen, de World-Peace Foundation te Boston zorgde voor publicatie en verspreiding daarvan en in Hawaï liepen al deze draden samen en werd het plan verder gesponnen.

Er zouden hier nieuwe beginselen worden toegepast. In plaats van gelijk gezinde personen — menschen met een zelfden politieken achtergrond, met gelijke overtuigingen en vooroordeelen — zouden hier juist de meest uiteenloopende schakeeringen vertegenwoordigd moeten zijn: arbeiders-afgevaardigden, parlementariërs, universiteit, kerk en pers, handelsmenschen, vrouwen-organisaties en dergelijke maatschappelijke groepen. En deze allen niet als officieele vertegenwoordigers, maar vrij in hun overtuiging en de belijdenis daarvan. En niet de vraagstukken waaromtrent eensgezindheid bestond zouden aan de orde worden gesteld. Maar juist die netelige, prikkelende strijdvragen, die pijnlijke kwesties, waarmee de botsende belangen der betrokken volkeren gemoeid waren, kwesties die in internationale besprekingen liefst achter slot en grendel gehouden werden en in officieele samenkomsten onder vage en beleefde algemeenheden werden bedolven.

Ten einde vertrouwen te wekken en de deelneming van elke nationale groep en ieder belang te bevorderen werden program en agenda open gelaten tot het laatste oogenblik: het uur van opening der bijeenkomst. De agenda werd bovendien van dag tot dag door de programcommissie verder opgebouwd op den grondslag van de opgedane ervaringen en van de ontwikkeling der besprekingen op de dagen te voren. Beslissingen werden niet genomen, geen voorstellen in stemming gebracht, geen wenschen van toekomstige politiek door de bijeenkomst geformuleerd. Verruiming van inzicht in de verscheidenheid van zienswijzen betreffende maatschappelijke vraagstukken, ondermijning van zelfverzekerde maar blinde vooroordeelen was het uitsluitende doel. Juist vertegenwoordigers van belangen, die sceptisch stonden tegen een dergelijke openhartige bespreking van delicate zaken, waren met aandrang uitgenoodigd en werden op de voorste rijen gezet.

Het aanvankelijke plan was, dat uit elk der deelnemende landen maximaal 25 vertegenwoordigers zouden worden uitgenoodigd. Ten slotte kwamen er in totaal 101: 26 uit de Ver. Staten, 19 uit Japan, 13 uit Hawaï, 13 uit China, 10 uit Nieuw Zeeland, 6 uit Australië, 6 uit Canada, 5 uit Korea, 3 uit de Philippijnen. Daarnaast waren ook zwijgende deelnemers tot de besprekingen toegelaten.

De groote lijnen van de agenda waren van te voren door overleg tusschen de nationale groepen vastgesteld: er zouden drieërlei vraagstukken behandeld worden: vraagstukken betreffende emigratie en immigratie;

vraagstukken voortspruitend uit internationale handels- en nijverheidsbetrekkingen;

vraagstukken geboren uit godsdienstige, ethische en cultureele aanraking.

Naarmate nu de delegaties in Honolulu aankwamen, vereenigden zij zich in een dagelijks vergaderende tafelronde, waar de opstelling van het program, de techniek van leiding der sectie-vergaderingen grondig werden bediscus-

sieerd. Zoo was men bij de opening van het congres al tot een bruikbare overeenstemming omtrent de techniek ervan gekomen. Den eersten dag werd een programcommissie aangewezen, die steunend op de voorbesprekingen een gedetailleerd werkplan voor de eerste drie dagen kon aanbieden, dat aanvaardbaar was. Drieërlei besprekingen werden daarbij onderscheiden: sectievergaderingen (round tables) bijgewoond door kleine groepen en bestemd voor vertrouwelijke gedachtenwisseling omtrent bepaalde kanten van de algemeene vraagstukken; plenovergaderingen (forums) waar het geheele instituut bijeenkwam, waar verslag van de sectievergaderingen werd uitgebracht en waar ieder lid over het onderwerp in discussie het woord mocht voeren; voordrachten voor het groote publiek, gewoonlijk in de avonden.

Na de eerste drie dagen werd telkens voor twee dagen het program verder opgesteld: zoo kon naar behoefte en ervaring wijziging in onderwerpen en in techniek worden aangebracht en had ieders belang telkens opnieuw gelegenheid om te worden gehoord. De taak van de programcommissie werd door deze wijze van handelen enorm verzwaard, ten bate van ieders vertrouwen in de goede wil van het congres.

Om een indruk te geven van den aard en de veelsoortigheid der vraagstukken volgt hier een lijst van de onderwerpen die in de secties, welke gewoonlijk anderhalf uur à twee uur duurden, ter sprake kwamen:

1. toepassingen van de leer van Jezus, Buddha en Confucius op de vraagstukken van moderne betrekkingen tusschen rassen en naties;
2. ontwikkeling van de natuurlijke hulpbronnen van China;
3. het geloof in rassuperioriteit, zijn oorzaken en gevolgen;
4. de overheidsorganisatie in elk van de pacific-staten met betrekking tot de behartiging van internationale aangelegenheden;
5. voor- en nadeelen van industrialisatie;
6. de taak van de regeering t.a.v. industriele ontwikkeling;
7. de internationale kant van industrialisatie;
8. de methoden van industrialisatie;
9. immigratie in de pacific-staten beschouwd uit het oogpunt van de verschillende rassen;
10. immigratie in de pacific-staten beschouwd uit het oogpunt van wetgeving en bestuur;
11. immigratie in de pacific-staten beschouwd uit het oogpunt van cultuur en godsdienst;
12. immigratie in de pacific-staten beschouwd uit het oogpunt van de economie;
13. de taak van den godsdienst in de oplossing van de pacific-vraagstukken;
14. hoe kunnen godsdienstige idealen en beginselen in practijk gebracht worden in internationale kwesties;
15. hoe kunnen scholen en leermiddelen bijdragen tot verbetering van betrekkingen tusschen rassen en naties;

16. hoe kan de publieke opinie worden bereikt om zich met juist begrip te interesseeren voor pacific-vraagstukken;
17. de politieke verhoudingen van buitenlandsche zendingsgenootschappen;
18. de buitenlandsche zendeling als tolk tusschen de volkeren;
19. exterritorialiteit van vreemdelingen;
20. douane, tariefherziening en buitenlandsche leeningen;
21. behandeling van buitenlandsche ingezetenen in de pacific-landen;
22. de levensstandaard in de pacific-landen;
23. nationale economische en handelspolitiek;
24. internationale samenwerking tusschen de pacific-landen;
25. moreel en wettelijk recht van een land om vreemdelingen buiten zijn grondgebied te sluiten;
26. bewapening in de pacific;
27. sociologische behandeling van pacific-vraagstukken.

Elke dag werd geopend met een vijftien minuten durende meditatie. De tweede week vingen de plenovergaderingen aan, de laatste dag van het congres (dat van 30 Juni tot 14 Juli 1925 duurde) werd in hoofdzaak gewijd aan een bespreking van de Washington-conferentie, van het Russisch-Chineesche en van het Russisch-Japansche tractaat.

Het succes van de eerste bijeenkomst deed het besluit rijpen om de organisatie blijvend te maken, een commissie met dat doel werd ingesteld, een permanent centraal secretariaat in Honolulu gevestigd, dat bulletins publiceert, bibliografieën uitgeeft, commissies van onderzoek organiseert, de conferenties voorbereidt en als clearing kantoor fungeert. Een „Pacific Council” geeft hierbij leiding. Een jaarlijksch budget van \$ 90.000 staat daarvoor ter beschikking, voorloopig van 2 jaar, waarvan twee derde deel door de Vereenigde Staten (incl. Hawaii) en de rest door de andere deelnemers wordt opgebracht. In de deelnemende landen werken nationale groepen, die ook daar feiten verzamelen en het centrale instituut daarvan op de hoogte houden. Elke groep betaalt haar eigen hoofdkwartier, staf en secretariaat; de kosten van wetenschappelijk onderzoek worden zoo mogelijk voor de helft door het algemeene fonds betaald.

Voor 1927 wordt een nieuwe conferentie georganiseerd, waarin men ook Nederlandsch-Indië wil betrekken. De algemeene secretaris bracht hier een kort bezoek en polste links en rechts. Voorloopig echter is Nederlandsch-Indië ten aanzien van de door het instituut ter hand genomen onderwerpen nog grotendeels belangstellend buitenstaander.

B.

Boekbespreking.

De geschiedenis der R. K. missie in
Amboina (1546-1605) door C. Wes-
sels, S. J. 1926.

In den strijd om afschaffing van art. 177 der Indische Staatsregeling (vroeger art. 123 R. R.) zal een studie als deze allicht de aandacht trekken; zeker heeft ook missionnaire ijver bij het verzamelen van de hier gepubliceerde gegevens een rol gespeeld.

Duidelijk stelt de schrijver ons de verschillende elementen voor oogen, waaruit dit historische overzicht is opgebouwd: het lage peil van beschaving der inheemsche bevolking, behept met de grofste ondeugden, waarbij „uitwassen als kannibalisme niet tot de zeldzaamheden behoorden”; het weinig lichtende voorbeeld van de Portugeesche kolonisten en militairen; de welmeenende plichtsbetrachting der eerste missionarissen, door onvoldoende organisatie en geringe kennis echter vaak tekort schietende; het ruwe ingrijpen der Protestantsche Hollanders na de verovering van Ambon in 1605, waardoor de gevormde Roomsche-Katholieke gemeenten weder teniet gingen. „Meer dan drie eeuwen zijn de missionarissen nu uit Amboina geweerd”, zucht de schrijver, „en met angstige zorg bleef deze eilandenwereld voor hen gesloten”.

Het rijke in dit boek verzamelde materiaal geeft het een bijzondere betekenis. Het verplaatst ons in gedachten naar de Portugeesche kolonisatie met haar tot het verre Oosten reikende vertakkingen, naar een buitengewone periode van expansie, die door sterken achteruitgang in dit deel van den aardbol is gevolgd.

Een groote rol speelde in den zendingsarbeid, waar de Portugeesche invloedssfeer zich uitstreckte, St. Franciscus Xaverius (Francisco de Jassu y Javier), de „zoon van het ridderlijke Baskenland”, die als pauselijk legaat en missionaris in 1542 op Indischen bodem landde. In 1546 toog hij naar de Molukken — in zijn oogen het koninkrijk „Maluco” — en landde op Ambon, waar hij een zevental oppervlakkig gekerstende dorpen bezocht. Merkwaardig is wel de door hem toegepaste methode. Tweemaal trok hij met een bel het dorp in en verzamelde zooveel mogelijk kinderen en volwassenen om zich heen. Die leerde hij in de eerste plaats het kruisteeken maken; vervolgens zegde hij hun de verschillende (in het Maleisch vertaalde) latijnsche gebeden voor, die allen meermalen moesten nazeggen, tot dat zij zich eenigszins in het geheugen hadden vastgezet. Niet alle dorpe-

lingen waren aanwezig; daarom kregen de kinderen, gewoonlijk vlugger van begrip en onthouden, de taak thuis vader of moeder en zoo noodig ook de buurlieden bij het leeren behulpzaam te zijn. Een geheele week werd aan die tweemaaldaagsche catechismuslessen besteed. Dan volgde de Zondag, bestemd voor een algemeen onderzoek. De geheele bevolking stroomde dan bijeen om het geleerde op te zeggen. Hiermede werd het eerste zaad des geloofs geacht te zijn uitgestrooid (blz. 12, 13).

Nog eenvoudiger ging het elders toe. Bij Boeroe kwam een Portugeesch schip voor anker, waarvan de bemanning het geloof predikte en een groot aantal inboorlingen doopte. Van godsdienstonderricht was geen sprake, alleen werd aan het strand een groot kruis opgericht, dat de nieuwbekeerden aan Gods barmhartigheid herinneren moest. Daarna werden de menschen aan hun lot overgelaten (blz. 26).

Na 3 maanden moest Xaverius Ambon reeds weer vaarwel zeggen, echter niet voor goed. In 1547 zagen de Christenen hun „goeden vader” weer in hun midden, die volgens den schrijver „opnieuw alles voor allen” was (blz. 19).

Een gunstigen indruk had de heilige van dit arbeidsveld niet gekregen: „De bewoners dezer eilanden”, schreef hij, „zijn zeer onbeschaafd en volkomen onbetrouwbaar. Het is een buitengewoon ondankbaar volk. Er zijn streken, waar de menschen elkander opeten. Er bestaan afschuwelijke zonden onder hen, zoo erg, dat gij ze niet zoudt willen gelooven en die ik ook niet durf te beschrijven”.

Ook de opvolgers van Xaverius hadden met velerlei moeilijkheden te kampen. De koopmanspolitiek der Portugeesche bevelhebbers fnuikte de missie. De hunkering naar bezit ondermijnde de kracht van hun bestuur. Aan het streven naar onwettige verrijking werd alles opgeofferd. „Allen volgen den weg van roof”, jammerde reeds Xaverius. Door ontevredenheid en vijandigheden werd de Portugeesche machtpositie aangetast en daarmee verviel ook het Roomsche-Katholieke leven. Trouwens de uitbouw in breedte hield geen gelijken tred met de diepte en stevigheid der fundeering. Het bleek onmogelijk alle bekeerlingen verder in het geloofsleven te onderwijzen en op te voeden. Van eigenlijke zielzorg kon nauwelijks sprake zijn (blz. 51). Terrari constateerde in 1581: „De wijngaard des Heeren is verwoest” (blz. 73). Rebello klaagde in 1593: „Onze missionarissen zijn vroeger veel te gauw geweest met het toedienen van het H. Doopsel Nu is het een onvruchtbaar land, dat nog slechts den naam van Christen draagt” (blz. 110).

Toen de Hollanders in 1605 onder van der Hagen een eind hadden gemaakt aan het Portugeesche gezag op Ambon, was het weldra ook met de R. K. missie gedaan. De missionarissen werden uit het land gezet. Het 16000 tal Christenen, door de Compagnie in dit gebied aangetroffen, werd in den aanvang van het nieuwe bewind vrijwel verwaarloosd en overigens in Protestantsche richting gevoerd. Coen uitte zich in 1614 zelfs vrij kras: „T'is ook meer dan tijd, ende hoochnoodich dat alhier goede

leeraren werden gesonden, die cloeck, verstandich, nederich ende vreedsamich van geeste sijn gelijk eenen dienaar Godts bethaempt, ende niet alsulcke plumpe, onbesnedene ydioten gelijk hier veele voorlesers sijn, noch oock geleerde lyeden van opgeblasen ende onvreedsamen quaden gemoet, gelijk men alhier eenighe siet, welck niet dan quaet ende groote onruste veroorsaect." De inboorlingen klaagden: „dat de Portugiisen daerinne andere diligentie deden", doch een Hollandsch predikant meende: „De Amboinesen dienen den duyvel" (hetgeen met sommige uitlatingen van R. K. missionarissen min of meer strookte). Volgens Dr. Brouwers oordeel (1916) zou op Ambon nog steeds „Roomsche zuurdeesem" zijn waar te nemen. Na het beeld, van de goedwillende, doch weinig vruchtbare missie-pogingen opgehangen, is dit wel bevreemdend te noemen.

C. S.

**Het Kakean-genootschap van Seran,
door Dr. J. Ph. Duyvendak. 1926.**

Het eiland Seran (Ceram) vormt een onderdeel van de dubbele eilandenbrug tusschen Celebes en Nieuw-Guinea; zijne bevolking neemt in het groote probleem, dat de bevolking der Molukken van wetenschappelijk standpunt en met betrekking tot mogelijke hoogere ontwikkeling oplevert, dezelfde gewichtige plaats in als het eiland zelf en zijn planten en dieren tegenover de nog onopgeloste vraagstukken over de verbinding tusschen Celebes en Nieuw-Guinea. In het bijzonder is het „kakean"-genootschap, een mannen-gemeenschap met geheime riten, op het eiland voorkomende, van belang voor een onderzoek naar een mogelijk bestaand verband tusschen de genoemde grotere eilanden. Tevens brengt de bestudeering van dit onderwerp in aanraking met het algemeene door Schurtz behandelde verschijnsel der geheime genootschappen van mannen. Het kakean-verbond vertoont tal van parallellen met verschijnselen in Nieuw-Guinea, Melansië en elders. De schrijver, ofschoon niet zeer voldaan over de hem ten dienste staande bronnen (beschrijvingen van militairen, bestuursambtenaren en reizigers), poogt uit de beschikbare gegevens conclusies af te leiden betreffende de maatschappelijke organisatie op Seran, in het bijzonder die op Westelijk Seran, zooals deze zich voordoet in het kakean-genootschap; in verband hiermede worden ook analoge verschijnselen in Melanesië in beschouwing genomen.

Schrijver vestigt er de aandacht op, dat het kakean-genootschap in zijn ceremonieel de typische trekken der Melanesische geheime genootschappen vertoont, slechts is b.v. duidelijker dan elders de idee van den ritueelen dood en wedergeboorte overgeleverd. Van belang is voorts, dat deze Melanesische genootschappen in het nauwste verband staan met een totemistische tweedeelingsmaatschappij; erkenning van mondigheid verkrijgt de man in deze samenlevingen door initiatie in het eveneens uit twee deelen opgebouwde sacrale genootschap. Op Seran bestond de stamhalveering en ook de kakean, het stamgenootschap, was samengesteld uit twee elementen.

Wat in het maatschappelijk leven verloren ging, bleef in het ceremonieel van het sacrale genootschap behouden. Evenals elders ontstond op Seran differentiatie tusschen het religieuze en het sociale moment; op de basis van de mannenhuis-organisatie ontstond saniri, in het bosch de kakean.

Door de aanwezigheid van een oude sociale tweedeling en door de ook op Seran gebleken parallelie van de inrichting van het sacrale genootschap met deze stamdeeling acht schr. het onbetwistbaar geworden, dat dit genootschap in deze samenleving wortelvast is. „Wie hier nog ontleening zou willen verdedigen, kan niet volstaan met een verwijzing naar geïsoleerde trekken van overeenkomst, allermint met een verwijzing naar de fundamentele gelijkenis, doch moet het bestaan van den hier aangewezen samenhang op goede gronden weten te ontkennen.”

Moge de wensch van den schrijver worden vervuld, dat het door hem in beschouwing genomen vraagstuk door verder onderzoek de oplossing meer nabij worde gebracht.

C. S.

Report of the Indian Economic Enquiry Committee.

Vol. I.

Nadat voor Britsch-Indië besloten was tot een algemeen belastingonderzoek, van welk onderzoek het verslag reeds is verschenen en in het Augustus-nummer 1926 van dit tijdschrift een bespreking heeft gevonden, werd door den Wetgevenden Raad op den 22sten September 1924 een motie aangenomen van de volgende strekking.

De belastingsherzieningscommissie zou ontbonden moeten worden en in stede daarvan zou een niet-ambtelijke commissie aangewezen moeten worden om — in overleg met de partijleiders in den Wetgevenden Raad — een nauwgezet onderzoek in te stellen naar en te rapporteeren over:

- (1) De economische omstandigheden van de verschillende bevolkingsklassen in Britsch-Indië;
- (2) de inkomsten per hoofd;
- (3) de draagkracht tegenover den belastingdruk (grondbelasting inbegrepen);
- (4) de algemeene rijkdommen van het Land;
- (5) de wijze, waarop de belastingdruk over de verschillende bevolkingsklassen verdeeld is;
- (6) de rechtvaardigheid van het belastingstelsel, zoowel van de Regeering, als van de Provinciën en lagere locale ressorten, waarbij tevens ware na te gaan of die belastingen voldoen aan de, uit een staathuishoudkundig oogpunt, te stellen eischen en desneen, in welke opzichten verbetering gewenscht is;
- (7) de wenschelijkheid van andere belastingbronnen, zonder den tegenwoordigen druk te verhoogen;
- (8) de maatregelen, noodig voor invoeren, aanslag en inning van belastingen;

- (9) de algemeene geldelijke en economische gevolgen, welke van de voorstellen te verwachten zijn.

Aan deze motie werd slechts ten deele gevolg gegeven; de belastingherzieningscommissie bleef haar taak behouden, echter met opdracht inzake den economischen achtergrond van haar onderzoekingen een zekere zelfbeperking in acht te nemen. Verder werd een kleine commissie ingesteld bestaande uit drie personen, welke zou moeten rapporteeren over: het reeds beschikbare materiaal om een inzicht te verkrijgen in de economische verhoudingen van de verschillende bevolkingsklassen; de doelmatigheid en bruikbaarheid van dit materiaal en de beste wijze van aanvulling; verder over de beste wijze, waarop een algemeen economisch onderzoek aangevat zou moeten worden, zoomede nopens de kosten van zoodanig onderzoek.

Tot leden van de commissie werden benoemd twee Britsch-Indische politici, Sir M. Vioesvaraya en Rai Bahadur Pandit Hari Kishan Kaul en verder de statisticus, Prof. A. R. Burnett-Hearst, wien tevens het secretariaat van de commissie werd opgedragen. De commissie heeft zeker met spoed gewerkt; den 25sten Januari 1925 aangewezen, kwam zij reeds den 10den Augustus d.a.v. met haar rapport gereed; dat dit rapport voorbestemd is om het economische leven in Britsch-Indië binnen korten tijd op een hooger plan te brengen, is echter een meening, welke niet gaarne zou worden onderschreven. Van beteekenis in deze is voornamelijk de minderheidsnota van den heer Burnett-Hearst, waarin overtuigend wordt aangetoond, dat indien aan de, in de meerderheidsnota ontwikkelde, plannen gevolg wordt gegeven, men weliswaar de beschikking krijgt over een geweldig uitgebreid cijfermateriaal, doch dermate onnauwkeurig, dat het voor het beoogde doel vrijwel waardeloos zal zijn.

De meening in de minderheidsnota kan n.h.v. slechts onderschreven worden. Met een, voor hun doel, benijdenswaardig gebrek aan statistisch inzicht hebben de meerderheidsleden eenige desiderata gesteld en zoeken dan de oplossing daarin, dat over het heele land een aantal schraal bezoldigde pseudo-statistici zal worden gestrooid, die dan — en in zeer korten tijd — het noodige statistische materiaal verzameld zouden hebben om aan die werkelijk niet laag gestelde desiderata te voldoen.

Het ligt niet op den weg van deze bespreking om in detail na te gaan, wat door die meerderheid alzoo wordt gewenscht. Slechts op enkele punten moge gewezen worden.

De meerderheid stelt dan in de eerste plaats op den voorgrond, dat als voornaamste kenmerken van staathuishoudkundige verhoudingen aangemerkt moeten worden: inkomen (inclusief productie), consumptie (inclusief bestaanskosten) en rijkdom.

Het economische onderzoek zou nu in twee deelen zijn te splitsen en wel:

- a) kenmerken voor de provinciën en voor het geheele land:
productie, volksinkomen en volksrijkdommen
- b) kenmerken voor bevolkingsklassen of locale gebiedsdeelen:
individueel inkomen

Kol: Studiën

individueele rijkdom
 gezamenlijke rijkdom.
 Vertering,
 loonen en prijzen
 schulden, enz.

Om dit te verkrijgen zullen in de eerste plaats de bestaande statistieken aangevuld moeten worden; moeilijkheden, welke door alle betrokken diensten over de geheele wereld sinds tientallen van jaren als onoverkomelijk zijn gevoeld, worden daarbij met één pennestreek opgelost. De onmogelijkheid om, anders dan als zeer ruwe gemiddelden, eenigszins betrouwbare schattingen van de opbrengsten van vruchtboomen, groenten en tweede gewassen te verkrijgen, bestaat niet meer. Het onoverkomelijke moeilijke probleem om tot een bruikbare waardebeoordeling van landbouwproducten te komen voor een bevolking, welke — hier minder, daar meer — goeddeels nog leeft in een productenhuishouding, bestaat voor de meerderheid van de commissie niet. „Detailed suggestions” zoo heet het in de conclusiën „as regards the „collection of data relating to agricultural production and the conversion of „quantities into values are given”, en hiervoor wordt dan verwezen naar een zevental paragrafen van het rapport, alles bij elkander twee en een half bladzijde druks beslaande. En met dezelfde oppervlakkigheid moet dan ook een inzicht in de veel verspreide huisindustrie worden verkregen, liefst met de hoeveelheid grondstoffen, welke daarin jaarlijks worden verwerkt.

Tegenover deze zwevende beschouwingen, los van alle realiteit en in haar incompetentie slechts geschikt om niet te vervullen eischen op den voorgrond te brengen en daardoor ontevredenheid te koesteren, doet de minderheidsnota van Burnett-Hearst weldadig aan, mede wijl daarin wel degelijk ook de weg naar verbeteringen en naar bereikbare verbeteringen wordt gewezen.

Er wordt in die minderheidsnota in de eerste plaats op den voorgrond gesteld, dat hoe grootter een land is, des te meer moeilijkheden het verzamelen van het noodige statistische materiaal medebrengt. Verder wordt er de aandacht op gevestigd, dat bij vergelijking van de mogelijkheden voor Britsch-Indië en voor andere landen niet uit het oog mag worden verloren, dat, bij een overheerschende analphabetische bevolking, die bevolking zelf voor het verzamelen van de noodige gegevens geen of weinig medewerking kan verleen.

Van overgrooten invloed is verder, dat de productie in menig opzicht allerm minst het karakter draagt van grootindustrie, doch dat in de meeste gevallen de werkman, of een kleine groep van werklui, tevens is de ondernemer. Voor velen van die ondernemers is dan de arbeid in de industrie slechts een nevenbedrijf, het landbouwbedrijf aanvullende, waarbij de in die industrie verkregen producten dikwerf niet ter markt komen, doch toepassing vinden voor eigen gebruik, of geruimd worden.

Reeds op grond van deze overwegingen komt Burnett-Hearst tot de conclusie, dat met de statistiek in Britsch-Indië nimmer dat bereikt zal kunnen

worden, wat tot nu toe in andere landen reeds mogelijk bleek. Een eenigszins betrouwbare berekening van de productie lijkt dan ook ten eenen male buitengesloten.

Hij behandelt verder de verschillende economische criteria, welke door de commissiemeerderheid op den voorgrond zijn geschoven en wel het totale volksinkomen, het individueele inkomen, de individueele rijkdom en den volksrijkdom. Het denkbeeld om te trachten een inzicht te verkrijgen in den individueelen rijkdom acht Burnett-Hearst verwerpelijk; de daaraan te besteden onderzoekingen zouden in menig gedeelte van het land zoo slecht opgenomen worden, zooveel wantrouwen wekken, dat reeds daarom aan de resultaten van die onderzoekingen geen waarde gehecht kan worden.

Even weinig verwacht hij van onderzoekingen naar het inkomen, individueel en totaal, waarbij de nadruk wordt gelegd op een uitspraak van den bekenden Statisticus Prof. Bouley, n.l. dat door het ontbreken zelf van eenig idee, hoe groot de gemaakte fout ten slotte wel zal kunnen wezen, een sterk sprekend element van onzekerheid in deze steeds overheerscht. Tegenover de bezwaren, verbonden aan de werkwijze, door zijn mede-commissieleden voorgestaan, wijst Burnett-Hearst er nu in de eerste plaats op, dat reeds door bestudeering van het beschikbare statistische materiaal een inzicht verkregen kan worden in verschillende verhoudingen, welk inzicht tot nu toe nog ontbreekt. Verder zal naar zijn mening een *intensief* onderzoek verricht moeten worden naar verschillende familiën. Niet alleen zal daarbij gelet moeten worden op inkomen, kapitaal, uitgaven en schulden, doch men moet zich rekenschap kunnen geven van de *oorzaken*, welke tot die bepaalde verhoudingen voeren, waarbij vooral de gezondheidstoestand niet buiten beschouwing gelaten mag worden.

Hij wenscht daarom, dat in de eerste plaats door worde gegaan met het verzamelen van statistisch materiaal, zooals dat thans reeds in Britsch-Indië geschiedt. Daarnevens ruimt hij een voorname plaats in aan intensieve onderzoekingen van levensomstandigheden van familiën, bevolkingsklassen en dorpen. Verder zullen, ten deele intensief, ten deele extensief, onderzoekingen moeten worden ingesteld naar verschillende invloeden, welke mede het materieele welzijn van de bevolking beheerschen, aan welke onderzoekingen niet minder gewicht is toe te kennen, dan aan die, welke met den levensstandaard samenhangen. Van die verschillende invloeden worden dan o.m. genoemd: de nawerking van bepaalde ziekten (mijnwormziekte, malaria) op de werkkraft; de economische gevolgen van bepaalde gewoonten; de verdeling van het landbezit; vervalsching van levensmiddelen; sanitaire verhoudingen in steden en dorpen; werkeloosheid in de beter gesitueerde klassen; arbeidsverhoudingen voor winkelbedienden; industriele hygiëne; gebrek aan woonruimte; misbruik van alcohol of andere giften; vrouwen- en kinderarbeid, enz.

Opgemerkt moge ten slotte nog worden, dat de schrijver van de minderheidsnota de beste resultaten verwacht, indien de extensieve onderzoekingen opgedragen worden aan de verschillende bestaande, zuiver ambtelijke,

statistische bureaux. Voor de intensieve onderzoeken wenscht hij echter voor elke provincie een „Board of Economic Enquiry”, bestaande ten deele uit ambtelijke, ten deele uit niet-ambtelijke leden. De noodige samenwerking moet dan verzekerd worden, door de leiders van de provinciale statistische kantoren ex-officio aan te wijzen tot lid van de verschillende provinciale „boards”.

W.

H. F. Jacobs. De Geldvoorziening van Nederlandsch-Oost-Indië.

Proefschrift Nederlandsche Handels Hoogeschool te Rotterdam.

Een lijvig werk!

Schrijver heeft de door hem behandelde stof verdeeld in een drietal hoofdstukken, voorafgegaan door een inleiding, een hoofdstuk eind-conclusies en een naschrift. De drie hoofdstukken voeren daarbij tot titel:

- I. Het Indische muntwezen en het aandeel van de Overheid en de Javasche Bank in zijn verzorging.
- II. De waarde van het geld in Nederlandsch Oost-Indië gedurende de oorlogs- en naoorlogsjaren.
- III. De rentepolitiek van de Javasche Bank.

De voornaamste waarde van het werk moet gezocht worden in de gegevens, welke door den schrijver zijn bijeengebracht nopens munt- en geldvoorziening; als zoodanig heeft de studie van den Heer Jacobs zeker betekenis en zal zij, met het weinige, dat in deze in overzichtelijken zin is samengevoegd, ook waarde houden. Overigens vermag deze studie slechts weinig bewondering te wekken. Men krijgt den indruk, dat voor dezen schrijver in hoofdzaak de verslagen van de Javasche Bank spreken; een enkel maal ook die van den muntmeester en van de Nederlandsche Bank. Tegenover de in die verslagen verzamelde woorden spreekt de economische wetenschap eerst in de tweede of derde plaats, terwijl toch slechts het omgekeerde standpunt een waardevolle behandeling van zaken vermag te geven. Wie, zooals schrijver in het tweede hoofdstuk van zijn werk, dialectisch te werk gaande, aansluiting zoekt aan de in economische terminologie vervatte beschouwingen in de verslagen van den vorigen bankpresident en commentaren, welke daarop zijn gegeven, verwacht en verwatert het vraagstuk, waar het om gaat, reeds van den aanvang af zoodanig, dat het reeds daardoor welhaast onmogelijk moet wezen, bij de behandeling van zaken een passende hoogte van denken te bereiken. Zulks is in deze zeker te betreuren, wijl uit het geheel een groote toewijding spreekt, welke toewijding, verzaagd op een hooger niveau, hoogstwaarschijnlijk aanmerkelijk meer had kunnen brengen dan thans geboden wordt.

De hoofdstellingen in het werk ontwikkeld mogen hier alsnog kortelings weergegeven worden:

De muntvoorziening van Nederlandsch Oost-Indië is, volgens schrijver, tot nu toe gebrekkig geweest. „De gebrekkige muntvoorziening culmineerde „van omstreeks 1917 af in een algemeene zilverschaarschte, waardoor het „noodig werd toevlucht te nemen tot de uitgifte van, ongedekte, munt- „biljetten.

„Wat de geldvoorziening aangaat, wordt geconcludeerd, dat deze gedurende en na den oorlog overmatig is geweest, waardoor het Indische „ruilmiddel in waarde daalde“. Deze conclusie wordt op bijzondere wijze bereikt. De schrijver neemt n.l. aan, dat voor Nederlandsch-Indië te rekenen is op een vaste jaarlijksche welvaartsvermeerdering van 2 %, welke welvaartsvermeerdering een evenredige geldhoeveelheid-vermeerdering vereischt. Waar nu de bankbiljettenuitgifte het met die 2 % te berekenen quantum overschrijdt, zou inflatie zijn aangetoond.

De oorzaak van de overmatige ruilmiddelencreatie zou nu gelegen zijn in de verkeerde rentepolitiek van de Javasche Bank, welke stelling onmiddellijk gevolgd wordt door de uitspraak, dat de voornaamste aanleiding tot de overmatige geldcreatie de roekelooze financieele politiek der Indische Regeering vormde.

De allerminst te verdedigen financieele politiek van de Indische Regeering bracht (tijdelijk) mede, een overvloedig gebruik *hier te lande* van de capaciteit van de Bank; in latere jaren financierde de Regeering op de open markt, echter op een markt, waar de overvloedige kapitalen eenvoudig niet weg konden in verband met den stand van de wisselkoersen. En de invloed van de bankrente? Had die in die jaren invloed? Er kwam prijsstijging; men verbrak doelbewust den band met het goud; men kon verder inflateren, de prijsstijging in de hand werken; in den aanvang nagenoeg zonder bijzondere hulp van de Bank. Hoe zwaar zou in deze de renteverhooging geweest moeten zijn; welke doelstelling had men daarbij voor oogen moeten houden; terugkeer op goud? Dit was ook voor Nederlandsch-Indië alleen mogelijk, al brachten de voorwaarden der Staatsleeningen bijzondere moeilijkheden mede; het zou voor eenigen tijd de rente zeer hoog hebben gebracht. Maar als de doelstelling niet was de terugkeer tot goud, wat deden dan in die eerste jaren na den oorlog die rentetarieven er feitelijk toe? Verhooging had het geldspelletje van die dagen werkelijk niet verbeterd.

Ten slotte moge nog de aandacht worden gevestigd op de conclusie, dat voor een circulatiebank een rantsoeneeringspolitiek van uit een oogpunt van geldcreatie principieel te verwerpen is. Deze stelling is in alle opzichten te onderschrijven; niet alleen principieel, ook uit moreele overwegingen is zulke politiek doorgaans niet verdedigbaar.

Verslag betreffende den Gouverne-
ments Pandhuisdienst over het jaar
1925.

Ook dit verslag van den pandhuisdienst draagt geheel en al het karakter van hetgeen, waartoe die dienst in den loop der jaren verworpen is: bron van staatsinkomsten zonder meer, zonder verband met de ethische motieven, welke dien dienst als onderdeel van de overheidstaak hebben doen erkennen.

Aan die beperkte doelstelling werd — met het oog op armoede en mentaliteit van de inheemsche bevolking geen al te zware taak — ook dit jaar met succes voldaan. Tegenover een gemiddeld in het bedrijf werkzaam kapitaal van ruim f 64.— miljoen, werd na de ruime afschrijvingen, enz. een overschot verkregen van $\pm$ f 12.5 miljoen. Een nettorente van bijna 20 % voor den ondernemer werd dus verkregen, afgescheiden van de 6 % rente, die jaar in jaar uit van het bedrijfskapitaal wordt gevorderd. Daartegenover dienen de renten, door beleenaren betaald, vooral voor de minder kostbare panden, al dan niet verhoogd met de kosten voor tusschenpersonen, buiten beschouwing te blijven.

W.

Het Koninklijk Besluit tot wettelijke
regeling van het arbeidscontract in
Nederlandsch-Indië door Mr. G. H. C.
Hart.

Uitgave van den Java Suikerwerkge-
vers-Bond te Soerabaja.

Het boekje heeft niet de bedoeling een commentaar te leveren op de regeling van het Europeesche arbeidscontract. Het geeft de tekst met als inleiding „en beknopte uiteenzetting van de beteekenis en de strekking der regeling en hare onderdeelen, benevens een enkele aantekening bij de voor de cultuurs belangrijke bepalingen” zooals het voorwoord vermeldt.

Die uiteenzetting en aantekeningen zijn helder gesteld. Dik gedrukte hoofdstukjes in de inleidende tekst en een uitgebreid register aan het einde van het boekje vergemakkelijken het raadplegen.

Voor zoover blijkt is het werkje echter niet in den handel.

B.

